LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Post transitionem docet, quam avo provideril, et quam reverenter eum tractarit. Magnum logothetam venia, protostratorem urbis præfectura donat. A patriarcha ut episcopis adversariis offensam remittat, obtinere nequit. Aliis de se bene meritis gratias agit. De Marco Caballario quæsito, et in conspectum imperatoris adducto, historia; ex qua et vis conscientiæ in illo, et in imperatore divina quædam clementia elucet.

Quæ ab imperatoribus bello mutuo paceque ite- A rum redintegrata gesta sint, superiore libro explanavimus. Sequitur ut quæ junior Andronicus, totius jam potens imperii seorsum patraverit, prodenda memoriæ videantur. Die altera a capto Byzantio antequam ullam partem administrationis attingeret, rationes avi in posterum sibi constituendas existimavit (27). Ac principatum quidem, ejusque moderationem ipse sumpsit, reliquorum nullo eum multavit, sed Romanos quotquot ditione sua continerentur, illi non secus quam imperatori obedire, eumdem quem sibi honorem tribuere, et quoties cum adire adoratum vellent, ne a quoquam arcerentur edixit. Præterea ipsius liberos, aliosque cognatos palatium celebrare, totos dies cum eo consumere, et quandiu placeret versari; de nu- B mero, et obsequiis ministrorum nihil mutari, et licere illi quæ liberent omnia. Deinde in sumptus ejus, et familiæ de publicis vectigalibus, quam τοπικὴν vocant (28), ferentem in annos singulos duodena aureorum millia, et alterum tantum e fisco decrevit. Hujus pecuniæ dispensandæ modum penes illum reliquit: cui palatio quoque cedens quandiu superfuit, in ædibus **192** seu palatio Demetrii despotæ, patrui sui, habitavit. Sæpius illum visens, extra simulationem, sincereque sermones et consilia cum eo conferebat, nihiloque inferiore quam antea reverentia, ut decebat, et honore illum prosequebatur. Verumenimvero, quanquam imperator non ficte, sed ex animo mandaverat, ut liberi essent ad avum aditus ac salutationes, accedere tamen Romani non audebant, quod formidarent, ne eb id, quasi rerum novarum cupidi, suspicione laborarent. Magnum logothetam Didymotichum abduci, et in aliquo monasterio vitam agitare jussit. Et agitavit quidem ibi ad tempus, donec etiam ipse veniam consecutus, Byzantiumque postliminio reversus (29), illic reliquum ætatis C

Ἃ μὲν οὖν πολεμοῦσί τε ἀλλήλοις τοῖς βασιλεῦσι καὶ μεταξὺ διαλλαττομένοις ἐπράχθη μετ' ἀλλήλων, τοιαῦτα ἐστί· νῦν δὲ εἶναί μοι δοκεῖ λοιπὸν διηγητέον καὶ ἃ τῷ νέῳ Ἀνδρονίκῳ ἤδη τὴν πᾶσαν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὑποποιησαμένῳ ἐπράχθη καθ' ἑαυτόν. Ἐς γὰρ τὴν ὑστεραίαν μετὰ τὴν τοῦ Βυζαντίου λῆψιν, πρὶν ἄλλης τινὸς ἅψασθαι διοικήσεως πραγμάτων, ἐν οἷς τισὶ χρὴ τὸν βασιλέα καὶ πάπτον κατέστησε διάγειν. Καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἀπένειμεν ἑαυτῷ· τῶν ἄλλων δὲ οὐδὲν ὑφεῖλε βασιλέως· ἀλλὰ τούς τε Ῥωμαίους ὅσων ἦρχε προσέταξεν αὐτῷ ὡς βασιλεῖ προσέχειν, καὶ τὴν ἴσην ἀποδιδόναι τιμήν. Καὶ ὁπότε βούλοιντο πρὸς αὐτὸν ὡς προσκυνήσοντες ἰέναι, κωλύεσθαι παρ' οὐδενός. Καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς βασιλέως εἰς τὰ βασίλεια εἰσιόντας αὐτῷ συνδιημερεύειν καὶ συνεῖναι καθόσον βούλοιντο· καὶ τὴν θεραπείαν πᾶσαν ἀκίνητον μένειν ὅση ἦν· καὶ ἐπ' αὐτῷ εἶναι ὅ τι ἂν κελεύῃ ποιεῖν. Καὶ ἀναλωμάτων ἕνεκα αὐτοῦ τε καὶ οἰκετικοῦ, ἀπό τε τῶν δημοσίων φόρων τὴν λεγομένην παρέσχετο τοπικήν, φέρουσαν ἐπ' ἐνιαυτὸν δισχιλίους ἐπὶ μυρίοις χρυσοῦς, καὶ ἕτερα χρήματα ἴσα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ἐκέλευσε χορηγεῖσθαι ταμιείου. Καὶ ταῦτα εἶναι ἐπ' ἐκείνῳ ἢ ἂν ἐθέλοι χρῆσθαι· τῶν τε βασιλείων παρεχώρησεν αὐτῷ· αὐτὸς δὲ εἴ ποτε ἐπιδημοίη τῇ Κωνσταντίνου ἕως ὁ πάππος περιῆν, ἐν τοῖς Δημητρίου τοῦ δεσπότου διέτριβεν οἴκοις καὶ πρὸς βασιλέα ἐρχόμενος συχνῶς, ὡμίλει αὐτῷ γνησίως, καὶ ἐβουλεύετο περὶ τῶν πραγμάτων, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον αἰδῶ καὶ τιμὴν παρεῖχε τὴν προσήκουσαν αὐτῷ. Οἱ δ' ἄλλοι Ῥωμαῖοι, καίτοι παρὰ τοῦ νέου βασιλέως οὐ πρὸς εἰρωνείαν, ἀλλ' ἀληθῶς προστεταγμένον, τὸ πάντα τὸν ἐθέλοντα πρὸς βασιλέα ἔρχεσθαι καὶ ἀκωλύτως προσκυνεῖν αὐτὸν, ὅμως οὐ προσῄεσαν, δεδοικότες μή τι διὰ ταῦτα ὑποπτευθῇ νεωτερίζειν. Τὸν μέγαν δὲ λογοθέτην ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς εἰς Διδυμότειχον

Jacobi Pontani notæ.

(27) Nimium quantum ab his aliena, longeque diversissima Gregoras, lib. IX, de conditione avi Andronici, qua fuerit, capta a nepote Constantinopoli: vixisse miserrime, et in extrema demum egestate vitam finivisse. Gregoræ mendacia sequuntur continuator Glycæ, et alii, Andronicumque juniorem tyrannum, et parricidam faciunt. Tu ipse leges, si voles, me enim illa huc afferre piget profecto. Sed omnium falsidicorum illorum anteam- D bulo est Gregoras.

(28) Gregoras libro nono [de eadem re loquens, ait Andronicum juniorem assignasse avo τὴν ἐπέτειον πρόσοδον τῆς ἁλιευτικῆς, *annuum redditum piscationis*, πρὸ τοῦ Βυζαντίου τελεῖται δέκα χιλιάδων τέως ἐγγύτατα οὖσαν. Vide not. ad cap. 42, libri IV.

(29) Gregoras. *Magnus autem logotheta ab exsilio reversus, non domi suæ divertit, quæ, ut jem dixi-*

ἐλθόντα, ἐν ἑνὶ τῶν αὐτόθι φροντιστηρίων διατρί- A exegit. Præfectura urbis protostratorem cohonebῖτν· καὶ ἦν ἄχρι τινός· ἔπειτα συγγνώμης καὶ stavit. Et quoniam bello durante, utrarumque parαὐτὸς τυχών, εἰς Βυζάντιον ἐπανελθὼν διέτριβεν tium sequaces multa invicem diripuerant, ne lites οἶκοι. Τὴν Βυζαντίου δὲ ἀρχὴν τῷ πρωτοστράτορι et controversiæ nascerentur (30), dum sua recuπαρέσχεν ὁ βασιλεύς. Ἐπεὶ δὲ καθ' ὃν ἐπολέμουν perarè et hi et illi student, provide statuit ut de ἀλλήλοις χρόνον οἱ βασιλεῖς, πολλὰ τῶν προσόντων mobilibus nemini cuiquam liceret exhibere negoτοῖς συνοῦσιν ἑκατέρῳ ὑπ' ἀλλήλων διηρπάσθη, tium, sed habentibus relinquerentur: res soli ἵνα μὴ διαφοραὶ γίγνοιντο μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν autem ad veteres possessores redirent eamque μερῶν τὰ οἰκεῖα ἐπανασώζειν πειρωμένων, προμη- procurationem protostratori dedit. Post hæc ad θούμενος ὁ βασιλεὺς, περὶ μὲν τῶν κινουμένων ἐκέ- patriarcham adiit, tum ut ei gratias ageret, familiaλευσε μηδένα ἐξεῖναι μηδενὶ ὀχλεῖν, ἀλλ' ἐᾷν τοὺς riterque et amanter cum eo colloqueretur (id enim ἔχοντας καρποῦσθαι. Τὰ δ' ἀκίνητα ἐπανασώζεσθαι priore congressu, quia tempus et res non sinebant, perfunctorie fecerant), tum ut veniam epiτοῖς ἐξ ἀρχῆς κυρίοις. Καὶ τούτου ἐπιμελητὴν τὸν scopis impetraret (31), qui, dum ipse e patriarchio πρωτοστράτορα τοῦ Βυζαντίου ἄρχοντα ἐκέλευσεν ejectus velut in carcerem concluderetur, non modo εἶναι. Μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς πατριάρχην, ἅμα B se non opposuerant, verum etiam pro virili sua, ut μὲν εὐχαριστήσων αὐτῷ, καὶ οἰκείως καὶ φιλικῶς concluderetur, adjuverant. Stomachabatur enim προσομιλήσων. Κατὰ γὰρ τὴν πρώτην συντυχίαν, patriarcha magnopere, et ut proditoribus supplitοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἐώντων, ὅσον cia irroganda (32), arbitrabatur. Verumenimvero ἀφοσιώσασθαι μόνον ἐποιήσαντο τὴν ὁμιλίαν, ἅμα δ' precibus quamvis multis locum nullum relinquebat, ἵνα καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν, οἳ αὐτοῦ ἐκβαλλομένου quod dictaret, indignissima se ab ipsis affectum inτοῦ πατριαρχείου, καὶ εἰς δεσμωτήριον οἰονεὶ ἀπα- juria, et proditionem eos luere oportere. Ubi domum γομένου, οὐ μόνον ἀντέστησαν οὐδὲν ὑπὲρ αὐτοῦ, rediit imperator, metropolitam Pherarum cum Cutale ἀλλὰ καὶ συγκατειργάσαντο, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, chartophylace, et Cyberiota monasteriorum præτὴν κάθειρξιν ἐκείνου, δοῦναι συγγνώμην δεηθῇ side (qui quod ab eo stetissent, aliquandiu in custoαὐτοῦ. Ἦν γὰρ κατ' αὐτῶν πολὺς φερόμενος ὁ dia fuerant), accivit, de officio præstito gratias reπατριάρχης, καὶ δίκας ἀξιῶν λαβεῖν παρ' ἐκείνων tulit, et honoribus eos ornavit. Chartophylaci, quia τῆς προδοσίας τῆς εἰς αὐτόν. Καὶ δεηθεὶς αὐτοῦ majores honores capessere nolebat, munus effecit πολλὰ περὶ αὐτῶν, οὐκ ἠδυνήθη πεῖσαι συγγνώμην splendidius, magnumque chartophylacem nominaπαρασχεῖν αὐτοῖς, τὰ ἔσχατα λέγων ἠδικῆσθαι ὑπ' vit; quod epitheton chartophylaci usque hodie maαὐτῶν, καὶ δεῖν αὐτοῖς δίκην λαχεῖν τῆς προδοσίας. C net. Deinde Marcum Caballarium, Bardæ fiἘπεὶ δὲ ἐκανῆκεν εἰς βασίλεια ὁ βασιλεύς, τὸν lium, **193** qui de muro in ipsum contumeliam μητροπολίτην μεταπαλεσάμενος Φερῶν, καὶ χαρτο- torserat, ad se adducendum curavit (33). Is haud φύλακα τὸν Κουτάλην, καὶ τὸν τῶν μοναστηρίων immemor, quæ blaterasset, antequam investiga-
ἄρχοντα Κυβεριώτην, οἷα δ' αὐτὸν δεσμωτήριον

Jacobi Pontani notæ.

mus, imperatore urbem ingresso, pridem erat diruta, et vastata prorsus a populo: sed in ejus vicino, in Choræ monasterio, quod ipse antea magnis sumptibus, vetustate ruinosum, instaurarat, etc.

(30) Aliter, et quidem justius fecit Aratus Sicyonius; nec mirum, quia longius intervallum 50 quam 6 annorum, majores mutationes effecerat. Ergo is cum ejus civitas quinquaginta annos a tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu urbe est potitus. Cumque tyrannum Nicoclem improviso oppressisset, sexcentos exsules, D qui fuerant ejus civitatis locupletissimi, restituit remque publicam adventu suo liberavit. Sed cum magnam animadverteret in bonis, et possessionibus difficultatem, quod et eos quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimum arbitrabatur, et quinquaginta annorum possessiones movere, non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo spatio multa hæreditatibus, multa emptionibus, multa dotibus tenebantur sine injuria; judicavit neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandriam se proficisci velle dixit, remque integram ad reditum suum jussit esse; isque celeriter ad Ptolomæum suum hospitem venit, qui tum regnabat alter, post Alexandriam conditam. Cui cum exposuisset patriam se liberare velle, causamque docuisset, a rege opulento vir summus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit, et eorum qui aliena detinebant, et eorum qui sua amiserant; perfecitque æstimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, et possessionibus cederent; aliis, ut commodius putarent, numerari sibi quod tanti esset, quam suum recuperare. Ita perfectum est, ut omnes constituta concordia sine querela discederent. Hæc Cic. II *de Off.*

(31) Gregoras: *Proinde non multis diebus post Isaiam patriarcham convenit, ac primum ei suadet ut iram adversus episcopos deponat, et populum interdicto solvat. Neque enim par esse, cum ipse omnibus omnia condonaret, ad quem publica delicta spectarent, illum patriarcham, et pacis doctorem alere simultates, nec ejus iram occidere tot solibus occidentibus, cum ne unus quidem, durante illius ira, occidere deberet.*

(32) Gregoras: *Deinde ad ultionem et persecutionem episcoporum, et presbyterorum se convertit, eorumque aliis sacerdotio ad certos annos interdixit: aliis usque ad obitum. Sunt etiam quos lenius multarit. Sed ut paucis absolvam, nemini veteris imperatoris studio pepercit.*

(35) Notabis exemplum admirabile, in reo conscientiæ, in judice misericordiæ, in spectatoribus non vulgaris et salutiferi motus.

retur, simul imperatorem Byzantium inivisse audivit, in foveis quibusdam, locisque subterraneis se abscondit, ut ad conquirendum delecti multo tandem labore eum invenerint, quem in palatium perduxerunt. Fama disseminata, petulantem illum conviciatorem imperatoris in palatium ad pœnas abduci, urbs tota ad spectandam miseri necem concursat. Ut intra palatium venit, ipso conspectu imperatoris tremore ac vertigine correptus, in terram collabitur; quem erigentes qui ducebant, imperatori sistunt, oppletum lacrymis, et oculos humi dejectum, nec audentem illos contra tollere, sed sine mora exquisitissimis tormentis se interimendum cogitantem. Altum silere universi, et qua pœna Marcus plecteretur, suspensi exspectare. Cernentes porro adeo pavitantem ac tremulum astare, alii solo ejus aspectu in magnam commiserationem versi lacrymas et gemitus cohibere non poterant: alii prudentiores, ex præsenti re illius magni quondam, ut audimus, futuri judicii quamdam imaginem concipiebant, et apud animos suos inexplicabilem illum coram terribili et incorrupto tribunali peccatorum pudorem depingebant. Si enim coram rege mortali, ubi etiam non possunt esse diuturna supplicia, tanta fuit in reo consternatio, ut ejus magnitudine ante prolatam sententiam pene appareret mortuus (quia nimirum quorum cœarguebatur, ad ea quid responderet non habebat), quid tunc illis fiet qui sibi improbe factorum sunt conscii? Ex hujusmodi paradigmate intelligentiores illi seipsis meliores evadebant, vitamque suam ad normam probitatis accommodabant. Imperator, cum neque prius Marcum puniendi gratia quæsisset, et tunc omnes hoc exemplo velut in scena castigatos emendatosque videret (54), paulum conticescens: Quid hoc, Caballeri, inquit, quod tam contumeliosus etiam in præsentem me fuisti? nam contumeliis absenti impositis ignosci possit. Hac voce Marcum animus relinquit, humi repente cadit, et eam capite pulsans, præ timore spiritum editurus putabatur. Imperator, post longius silentium, jacentem jubet surgere. At ille, sive quia non audiebat quod dicebatur, sive quia solutis pavore membris surgere e terra non valebat, volutabatur, nec oculos aperiens, nec verbum emittens. **194** Imperator apparitoribus manu signum dat, uti eum attollant; sub-

A οἰκήσαντας ἐπὶ χρόνον τινὰ, τά τ' ἄλλα ηὐχαρίστησε, καὶ εὐεργεσίαις ἠμείψατο πολλαῖς· τὸν δὲ χαρτοφύλακα, ἐπεὶ μὴ ἠβούλετο ἀπὸ τῆς τοῦ χαρτοφύλακος ἀξίας εἰς ἑτέραν μείζονα μετενεχθῆναι, αὐτὴν ἑαυτῆς ἐποίησεν ἐντιμοτέραν, μέγαν χαρτοφύλακα προσαγορεύσας· καὶ ἀπ' ἐκείνου εἰς δεῦρο τῷ χαρτούλακι διασώζεται τὸ Μέγας. Μάρκον δὲ Καβαλλάριον, τὸν τοῦ Βάρδα, ὃς ἦν ἀπὸ τῶν τειχῶν πρότερον πρὸς ὕβριν βασιλεῖ διειλεγμένος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς. Ὃ δὲ, καὶ πρὶν ζητηθῆναι, οἷα ἐφθέγξατο εἰδὼς, ἅμα τῷ πυθέσθαι ἐντὸς εἶναι Βυζαντίου βασιλέα, ἐν ὑπονόμοις καὶ ἀδύτοις τισὶ κατέκρυψεν ἑαυτόν. Πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὴν αὐτοῦ ζήτησιν οἱ προστεταγμένοι εἰσενεγκόντες σπουδὴν, εὑρίσκουσί τε καὶ ἄγουσιν εἰς βασίλεια. Φήμης δὲ διαδραμούσης ὡς ὁ ὑβριστὴς ἐκεῖνος βασιλέως εἰς τὰ βασίλεια ἄγεται κολασθησόμενος, συνέδραμεν ἡ πόλις πανδημεί, ὁποίῳ τρόπῳ ὀψόμενοι ἀποθανεῖται. Βασιλεὺς δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι. Καὶ ἐπειδὴ τῶν τοῦ οἴκου θυρῶν ἐγένετο εἴσω, εἰς βασιλέα ἰδὼν, τρόμῳ τε ἐλήφθη, καὶ περιδιντθεὶς, κατέπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀναστήσαντες δὲ οἱ ἄγοντες, ἐγγὺς ἦγαγον βασιλέως, δακρύων τε ὑπόπλεων, καὶ πρὸς τὴν γῆν νενευκότα, καὶ μὴ δυνάμενον ὅλως εἰς βασιλέα ἰδεῖν, ἀλλ' αὐτίκα προσδοκῶντα πείσεσθαι τὰ δεινότατα. Σιωπὴ δὲ βαθεῖα κατέσχε τὸ πλῆθος πᾶν. Καὶ πάντες ἦσαν μετέωροι πρὸς τὴν ἐπενεχθησομένην τῷ Μάρκῳ καταδίκην. Ὁρῶντες δὲ αὐτὸν οὕτως ἱστάμενον ὑπότρομον καὶ περιδεῆ, οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς θέας μόνης περιαλγοῦντες, εἰς δάκρυα κατεφέροντο καὶ οἰμωγάς. Ὅσοι δὲ καὶ συνετώτεροι τῶν πολλῶν ἦσαν, τῆς μελλούσης κρίσεως ἣν ἀκούομεν ἐλάμβανον ἀπὸ τῶν γινομένων εἰκόνα. Καὶ ἀνεζωγράφουν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἄῤῥητον ἐκείνην τῶν ἁμαρτωλῶν αἰσχύνην ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀδεκάστου δικαστηρίου. Εἰ γὰρ ἐπὶ θνητοῦ βασιλέως, ἔνθα καὶ αἱ τιμωρίαι ὀλιγοχρόνιοι, τοσαύτη τὸν κρινόμενον ἔκπληξις εἶχεν, ὥστ' ἤδη καὶ πρὸ τῆς ἀποφάσεως τῷ πλείστῳ μέρει ἀποτεθνηκέναι ὑπὸ δέους, ὅτι μηδεμίαν ἀπολογίαν εἶχεν ἐφ' οἷς κατηγορεῖτο ἐνεγκεῖν, τί οὐκ ἂν πάθωσι τότε οἱ πονηρὰ συνειδότες ἑαυτοῖς; καὶ βελτίους ἑαυτῶν ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐγίνοντο καὶ πρὸς σωφρονέστερον μετερρύθμιζοντο βίον. Βασιλεὺς δὲ πρότερόν τε οὐκ ἐπὶ τῷ τιμωρήσασθαι τὸν Μάρκον ζητῶν, καὶ τότε πάντας ὁρῶν τῇ σκηνῇ ταύτῃ σωφρονισθέντας, μικρὸν ἐπισχών, Τί παθὼν

Jacobi Pontani notæ.

(34) In scena tragica. seu in tragœdia. Apud Stobæum Timocles comicus quid prosint tragicorum scripta satis declarat his verbis.

Qui pauper est, dum non minus quam Telephum
Se egere sentit, fert malum quietius.
Insanit aliquis? Alcmæonem respicit.
Cæcutit? Œdipi levat damno suum.
Orbus quis est? lamenta Niobes cogitat.
Claudus? reminiscitur Philoctetæ pedum.
Habet Œneum, quisquis senex est, et miser.
Qaicunque aliis quid accidat reputaverit,
Erit in suis alacrior periculis.

Et cum vera sit sapientia, humanas res penitus perceptas ac pertractatas habere, nihil admirari cum acciderit, nihil antequam evenerit, non posse evenire arbitrari, valet eo plurimum tragœdia: ubi exemplis evidentibus ostenditur, in rebus hominum nihil esse stabile, diuturnum, ac perpetuum: omnia fluxa, caduca, inania. Et omnino plus virium habet ad vitam recte instituendam tragœdia, quam nuda philosophorum præcepta autem prodest viris præpotentibus, ut dum illi Polymnestores, Agamemnones, Hercules, Polynices legunt, se quoque homines, et fortunæ casibus subjectos esse reconitentur.

ὦ Καβαλλάριε, εἶπε, τοσαῦτα ὕβρικας καὶ πρὸς παρόντα; ἦν γὰρ ἄν τις πρὸς ἀπόντα γινομένων τῶν ὕβρεων συγγνώμη. Ὁ δὲ, ὑπὸ τῆς τοῦ βασιλέως φωνῆς καταπλαγείς, εἰς γῆν τε κατέπεσεν εὐθὺς, καὶ τῇ γῇ τὴν κεφαλὴν προσαράσσων, προσδόκιμος ἦν καὶ τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι ὑπὸ δέους. Πάλιν δὲ ὁ βασιλεὺς σιγήσας ἐφ' ἱκανὸν, τὸν Μάρκον ἐκέλευεν ἀναστῆναι. Ὁ δὲ, εἴτε καὶ τῶν λεγομένων οὐκ αἰσθανόμενος, εἴτε καὶ μὴ δυνάμενος ἀναστῆναι, ὑπὸ τοῦ δέους ἐκλυθείς, τῇ γῇ προσεκυλινδεῖτο, μήθ' ὁρῶν μήτε φθεγγόμενος μηδέν· βασιλεὺς δ' ἐσήμαινε τῇ χειρὶ τοὺς κατέχοντας ἀνιστᾷν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέστη, ἐπανέρχεσθαί τε ἐκέλευεν εἰς ἑαυτὸν, καὶ προσέχειν τοῖς λεγομένοις. Εἶπέ τε πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς· Τὸ μὲν δεδοικέναι καὶ τρέμειν, καὶ τὰ δεινότατα πείσεσθαι προσδοκᾷν, δίκαιόν τε ὁμοῦ καὶ σοὶ πρόσῆκον. Ἄξια γὰρ ἐφθέγξω πολλῶν τιμωριῶν. Ἐγὼ δὲ ἐμαυτῷ πολλὰ συνειδὼς πρὸς τὸν ἁπάντων Κύριον καὶ βασιλέα ἡμαρτημένα, καὶ δεόμενος συγγνώμης, ὥσπερ καὶ σὺ νῦν, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονος πολλῷ, ὅσῳ καὶ τὰ ἡμαρτημένα χείρω, καὶ οὐ πρὸς σύνδουλον, ὥσπερ σὺ, ἀλλ' εἰς τὸν ἐκ μὴ ὄντων παραγαγόντα προσκεκρουκώς, καὶ δεόμενος καὶ αὐτὸς ἐλέου, ἀφίημί τε τὰ ἡμαρτημένα σοι, καὶ συγγνώμην παρέχω. Δυοῖν δὲ ἕνεκα τὸ σέ τε εὑρεῖν καὶ ἐνθάδε ἀγαγεῖν ἐποιησάμην περὶ πλείστου· ἑνὸς μὲν, ἵν' ἐκ τῶν γινομένων οἱ πολλοὶ σωφρονισθῶσι μὴ ἀκρατεῖς εἶναι περὶ τὴν γλῶτταν, μηδὲ ῥᾳδίως ἐκφέρεσθαι πρὸς ὕβρεις, καὶ ταῦτα, πρὸς ὑπερέχοντας καὶ τιμῆς ἀξίους γινομένας· καὶ τὸ κρεῖσσον ἀπὸ ὕψους ἢ ἀπὸ γλώσσης πεσεῖν, ὑπὸ τῶν σοφῶν τινος καλῶς εἰρημένον ἔργῳ διδαχθῶσιν, ὁρῶντες εἰς οἷον βάραθρον ἐξ ἀκρασίας περιπέπτωκας αὐτός. Δεύτερον δὲ, τοῦ σε διὰ βίου φόβων καὶ κινδύνων ἀπαλλαγῆναι. Εἰ γὰρ μὴ νῦν ἐνθάδε ἀχθεὶς ἐτύγχανες συγγνώμης, κατ' οὐδὲν ἀνεκτότερον ἂν ἔζης τοῦ Κάϊν βίον, στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ παρὰ παντὸς τοῦ προστυχόντος οἰόμενος αὐτίκα ἀπολεῖσθαι. Νυνὶ δὲ συγγνώμης τυχὼν, ἡδέως βιώσεις, καὶ ἀδεῶς, οὐδενὸς ἔτι δυναμένου τῶν εἰς ἐμὲ ἡμαρτημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς πρὸς Μάρκον εἶπεν. Οἱ παρόντες δὲ, ἀλλόκοτον μέν τινα ὄψεσθαι ἰδέαν θανάτου προσδοκῶντες, ἔπειτα ἐξαίφνης παρὰ δόξαν τὸν εἰς τὸν Μάρκον τοῦ βασιλέως ἔλεον, καὶ τὴν σώζουσαν ψῆφον ἰδόντες ἐξενηνεγμένην, ἐθαύμαζόν τε τῆς συμπαθείας τὸν βασιλέα, καὶ τῷ Μάρκῳ συνέχαιρον τῆς σωτηρίας, καὶ οἰκείαν ἕκαστος οἰόμενοι τὴν εὐεργεσίαν, Σοὶ προσήκειν ἔλεγον, βασιλεῦ, πατέρα τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖσθαι, καὶ μετὰ παῤῥησίας τῶν ἡμαρτημένων τὴν συγγνώμην αἰτεῖν, ὡς ἀφιέντι τῷ προσκεκρουκότι τὰ ὀφειλόμενα. Τούτων καί τινων ἑτέρων τοιούτων ὑπὸ τοῦ πλήθους εἰρημένων σὺν ἐκπλήξει καὶ χαρᾷ ὁ σύλλογος διελύθη.

A blatum ut se colligat, et dictis mentem adhibeat, hortatur, et sic eum alloquitur: Quod pavitas, et tremis, gravissimaque tormenta exspectas, id quod æquum et te dignum est, facis; multis namque cruciatibus luenda exprompsisti. Ego vero ipsi mihi multorum adversus universorum Dominum, imperatoremque admissorum conscius, illum veniam, quemadmodum tu nunc me rogitans, ac tanto quidem majorem, quanto magis deliqui, ego, inquam, qui non conservum uti tu, sed eum qui me e nihilo condidit, offendi, et mihi quoque ut ignoscatur obsecro, tua tibi peccata condono, et ignosco. Duabus porro de causis conquisitum huc adduci maximopere concupivi: una, ut multo tuo exemplo linguæ imperare discerent, nec facile ad probra se B effunderent, idque contra superiores, quos colere ac venerari debent; et quod a quodam sapiente præclare dictum est, præstare ab alto, quam a lingua cadere, reipsa docerentur, intuentes, in quale barathrum te ex intemperantia linguæ præcipitasses; altera, ut te per omnem vitam timore periculoque liberarem; etenim nisi modo huc pertractus, veniam et pacem esses consecutus, tibi perpetuo gementi, trementique super terram, et a quovis obvio ictum lethiferum metuenti, nihilo tolerabilior vita, quam ipsi Caino fuisset. Nunc venia donatus jucunde secureque annos traduces, cum nemo amplius pœnas in me commissorum abs te repetere possit. Hactenus Marco imperator. Qui præsentes C aderant, cum se novum quoddam, et peregrinum genus mortis visuros crederent, viderent autem præter opinionem misericordiam Marco tribui, eumque absolvi, et imperatorem de istac sympathia admirabantur, et Marco salutem gratulabantur. Cumque singuli in eo beneficium sibi accepisse viderentur, exclamabant: Tibi, imperator, Deum patrem appellare convenit, et ab eo libere peccatorum veniam poscere, qui debitori tuo debita dimisisti. His ac similibus jactatis, conventus cum stupore et gaudio solutus est.

195 CAPUT II.

Magnus domesticus ad patriarcham episcopis reconciliandum missus, nihil agit; dies judicio præstituitur. De mente domestici quæstio inter episcopos. Pro reis ipse orationem habet deprecatoriam, et patriarcham flectit. Absoluti gratias imperatori agunt, qui amicos separatim remuneratus, communiter civitati benefacit.

Βασιλεὺς δὲ τὸ καὶ τοὺς τῷ πατριάρχῃ προσκεκρουκότας ἀρχιερέας μὴ τυχεῖν συγγνώμης ἡγούμενος οὐκ ἀνεκτὸν, τὸν μέγαν δομέστικον ἔπεμψε πρὸς τὸν πατριάρχην διαλεξόμενον μὲν αὐτῷ, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχιερέας διαλλαγῆς, καὶ ἀφ' D Cæterum imperator indignum ratus, non etiam a patriarcha ignosci episcopis, a quibus erat offensus, magnum domesticum mittit, qui velut suo nomine cum eo de reconciliatione ageret; ac per se, quantum fieri posset, paci jungendæ operam

daret. Domesticus, magnis, et iteratis precibus pro episcopis orans, nihil effecit. Tenebatur enim ira irrevocabili, profitebaturque, non se ante ignoturum, quam illi audaciæ suæ pœnas persolvissent, etiamsi cœlum rueret. Neque se idcirco scelus facere, si ad judicium eos provocaret. Tum magnus domesticus : Atqui impar erit in hoc judicio litigantium conditio, si tu judex simul et accusator sedeas, ipsique eumdem experiri adversarium, et arbitrum cogantur. Sin fidem das, te jus eorum non neglecturum, neque ex ira potius quam ex æquitate res judicaturum, die dicta se sistent. Contra patriarcha : Causarum hujusmodi cognitionem meam, reliquorumque fratrum episcoporum esse, ne te quidem latet. Tamen quia nunc ipsos tanquam læsus in judicium pertraho, non ut judex, sed ut reus, aliis episcopis jus reddentibus sedebo. Quod si vel ipse judicium exercerem, nunquam eo insaniæ, insolentiæve progrederer, ut iram magis, quam rectam rationem in judicando ducem sequerer : nunc potissimum, quando non pro alio (esset enim aliqua venia), sed pro me sententiam laturus essem. Die igitur præfinito, quo episcopi judicium obirent, magnus domesticus valedixit, ac discessit. Tum patriarcha præsentibus ait, nescire se, quid sibi velit, quod domesticus ad judicium condicat : ait qua re confisus, episcopos adeo suo ipsorum judicio jam damnatos, ad causam dicendam occursuros promittat, nisi novi quidpiam fabricetur. Pars respondere, ne se quidem prospicere, quorsum eat ; pars, se suspicari, haud illi rem vere nuntiatam esse, sed variis **196** assiduisque negotiis, et curis circumfluentem, quæ audisset, diligenter examinare, ac perpendere non potuisse. Neque enim probabile apparere, si accepisset, quomodo nullam patriarchæ culpam, sed mandatum duntaxat imperatoris prætendentes venerint, eumque per se a grege, contra omne jus et fas abegerint, et non secus, quam dirissimo scelere notatum, in carcerem condiderint ; in Ecclesiam sibi auctoritatem arrogarint, et cum essent ipsi injustissimi atque avarissimi, populum perficta fronte de virtute docuerint; quin etiam ob rapinas suas gloria se, et prædicatione extulerint, tales in judicium venturos promissurum, ac non potius ipsum omnibus prius calculis eos condemnaturum fuisse. Excepit patriarcha, haud absurde locutos ; se nihilominus nondum adduci, ut credat, ita se rem habere ; sed illum cumulatæ prudentiæ virum (quod sciant omnes) aliquid excogitasse, quod in præsens ipsi non perspiciant. Quis vero compromiserint, episcopos omnes die præstituta adfuturos, id facto complere oportere. Ubi dies habendæ synodo nominata illuxit, qui in patriarchio erant, præsto fuerunt. Magnus autem domesticus assumptis episcopis reis, jussisque ne mutire quidem, quandoquidem ipse eorum causam acturus esset, cum illis veluti se defensurus adventavit. Congregatis jam eodem in loco universis, patriarcha

A

B

C

D

ἑαυτοῦ δὲ καθ' ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ ἐπιμελησόμενον τῆς εἰρήνης. Ὃς πρὸς πατριάρχην ἐλθών, καὶ πολλὰ πολλάκις ὑπὲρ τῶν ἀρχιερέων δεηθείς, ἐπεὶ ἤνυε μηδέν, ἀλλ' ἀπαραιτήτως ὁ πατριάρχης εἶχε τῆς ὀργῆς, καὶ οὐδ' ἂν, εἴ τι γένοιτο, συγγνώμην ἔλεγε παρασχεῖν, εἰ μὴ δίκην δοίεν πρότερον τῶν τεταλμημένων, καὶ οὐδὲ ἀδικεῖν ἔλεγεν εἰ ἐπὶ δίκην προκαλεῖται · ὑπολαβὼν ὁ μέγας δομέστικος · Ἀλλ' οὐκ ἂν εἴη σοί τε κἀκείνοις ἐξ ἴσου τὰ τῆς δίκης, ἔφη, εἰ σὺ μὲν καθεδῇ δικάζων τε ἅμα καὶ ἐγκαλῶν, αὐτοὶ δὲ τῷ αὐτῷ διαιτητῇ τε ἅμα ἀναγκάζοιντο χρῆσθαι καὶ κατηγόρῳ. Εἰ δὲ μὴ πρόψεσθαι τὸ δίκαιον αὐτῶν, μήτε μὴν ὀργῇ μᾶλλον ἢ αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ δικαίου τὰ πράγματα δικάσειν ἐπαγγέλλῃ, ἀπαντήσουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἡμέρᾳ τακτῇ. Ὁ πατριάρχης δέ · Τὸ μὲν ἐμοὶ τὴν δίκην προστήκειν τῶν τοιούτων καὶ τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἀρχιερεῦσιν, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς, εἶπεν, ἀρνηθείης. Ὅτι δὲ αὐτὸς ὡς ἠδικημένος εἰς δικαστήριον ἕλκω νῦν, οὐ δικαστὴς, ἀλλὰ κρινόμενος καθεδοῦμαι τῶν ἄλλων δικαζόντων ἀρχιερέων. Εἰ δ' ἄρα δικάζοιμι καὶ αὐτὸς, μή ποτε τοσοῦτον μανείην, μηδ' ἀτοπίας εἰς τοσοῦτον ἐξελάσαιμι, ὥστε ὀργῇ δικάζειν καὶ μὴ τοῖς ὀρθοῖς περὶ τῶν πραγμάτων λογισμοῖς, καὶ μάλιστα νυνὶ, ὅτ' οὐχ ὑπὲρ ἑτέρου, (ἦν γὰρ ἄν τις συγγνώμη), ἀλλ' ὅτε περὶ ἐμαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐξάγειν μέλλω. Καὶ τάξαντες ἡμέραν ἐν ᾗ παρέσονται πάντες οἱ ἀρχιερεῖς, ὡς τῆς δίκης ἐσομένης, ὁ μέγας μὲν δομέστικος τῷ πατριάρχῃ συνταξάμενος, οἴκαδε ἀπεχώρει · ὁ πατριάρχης δὲ πρὸς τοὺς παρόντας ἀγνοεῖν ἔφη ὅ τι τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν πρὸς τὴν δίκην ἐπαγγελίαν νοεῖν, ἢ τίνι θαῤῥοῦντα πρὸς τὴν δίκην ἀπαντήσεσθαι τοὺς ἀρχιερέας φάναι, οὕτως αὐτοκατακρίτους ὄντας, εἰ μή τι καινότερον ἐπινενόηται αὐτῷ. Οἱ παρόντες δὲ, οἱ μὲν οὐδ' αὐτοὶ ἔφασαν τί δύνασθαι συνεῖναι. Οἱ δὲ ὑπώπτευον μὴ οὐκ ἀληθῆ τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἔσχεν ἀπαγγελίαν · ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν καὶ συνεχῶν περιῤῥεόμενος φροντίδων, οὐκ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἐποιήσατο τῶν ἀκουσθέντων. Οὐ γάρ ἐστιν εἰκὸς πυθόμενον περὶ αὐτῶν ὡς ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀλλὰ μόνῃ τῇ προστάξει πυθόμενοι βασιλέως, αὐτοί τε ἐξήλασαν ἐλθόντες τῆς πεύμνης δι' ἑαυτῶν παρὰ πάντα τὸν τοῦ δικαίου λόγον, καὶ κατέκλεισαν ἐν φρουρᾷ, ὥσπερ τινὰ τῶν ἐπὶ δεινοτάτοις ἁλωκότων, αὐτοί τε ὑφ' ἑαυτοῖς ἐποιήσαντο τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ μέγιστα ἀδικοῦντες καὶ πλεονεκτοῦντες ἐδίδασκον τὸν λαὸν περὶ ἀρετῆς, μηδὲ ἐρυθριῶντες, ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενοι τῇ ἁρπαγῇ, ἐπαγγέλλεσθαι αὐτοὺς ἀπαντήσειν εἰς τὴν δίκην. Αὐτὸς γὰρ ἂν αὐτῶν ἁπάσαις πρότερον κατέγνω. Ὁ πατριάρχης δὲ, νοῦν μὲν αὐτοὺς ἔφη λόγον ἔχοντα εἰρηκέναι, πεῖσιν δὲ μὴ πείθεσθαι οὕτως εἶναι · ἀλλά τι τὸν μέγαν δομέστικον ἐπινενοηκέναι, βαθείαις, καθάπερ ἴσμεν, κεχρημένον ταῖς φρεσὶν, ἃ νῦν ἡμᾶς μὴ δύνασθαι νοεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἐπηγγειλάμεθα τοὺς ἀρχιερέας πάντας εἰς τὴν τεταγμένην ἡμέραν συνελθεῖν, ἃ ἐπηγγειλάμεθα, καὶ ἔργοις ἀναγκαῖον ἐκπληροῦν. Τῆς προθεσμίας δὲ ἐλθούσης ἐν ᾗ τῶν ἀρχιερέων τὴν

σύνοδον ἔδει εἶναι, οἱ μὲν ἐν πατριαρχείῳ παρῆσαν πάντες. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τοὺς ὑπευθύνους τῶν ἀρχιερέων παραλαβών, καὶ παραγγείλας αὐτοῖς σιωπᾷν, καὶ φθέγγεσθαι μηδὲν ὡς ὑπὲρ αὐτῶν αὐτοῦ τοὺς λόγους ποιησομένου, ἦλθε σὺν αὐτοῖς ὡς ὑπὲρ ὧν ἀνεκαλοῦντο ἀπολογησόμενος. Πάντων δὲ γενομένων ἐν ταὐτῷ, τοὺς ἐγκαλουμένους ἀρχιερέας ὁ πατριάρχης ἠτιᾶτο ὑπὲρ τοῦ τῶν θρόνων ἀπελασθῆναι ὑπ' αὐτῶν, ἀδικήσαντα μηδέν· καὶ προσέτι γε εἰρχθῆναι. Οἱ μὲν οὖν ἐγκαλούμενοι ἀπεκρίνατο οὐδέν· σιωπῆς δὲ βαθείας γενομένης ἐπὶ πολὺ, ὁ μέγας δομέστικος εἶπεν· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἶπεν· Ἐὰν μὴ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν περισσεύσῃ πλέον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ δύνασθε εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τὸ δέ, Πλέον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, ὡς ὑμῶν ἀκούω διδασκόντων ἐγὼ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ τὸ, μὴ μόνον τὸν ἀδικοῦντα μὴ ἀμύνεσθαι ἐκ τοῦ ἴσου, ἀλλὰ καὶ εὖ ποιεῖν καθ' ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ. Διὸ καὶ τοὺς σωτηρίους νόμους τιθεὶς, τὸν ἑλκόμενον εἰς δικαστήριον ὑπὲρ τοῦ τὸν χιτῶνα ἁρπασθῆναι, καὶ τὸ ἱμάτιον προσέταξε προσαποδύσασθαι. Καὶ τὸν κατάξαντα ἐπὶ κόρρης, μὴ μόνον εὐθύνας οὐκ ἀπαιτεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέραν ἐμπαρέχειν· καὶ ἄλλα ὅσα τῆς αὐτῆς ἐξέχεται διανοίας. Παραθήγων δὲ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν σωτηρίων νόμων, ποτὲ μὲν εἶπε· Μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σοῦ. Καὶ, Εἰσελθὼν εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, πρόσευξαι τῷ Πατρί σου, τῷ ἐν οὐρανῷ· καὶ προσέτι, Κλείσας τὴν θύραν. Ποτὲ δὲ ὅτι, Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα. Καίτοι γε τῷ δοκεῖν τὰ τοιαῦτα παραγγέλματα ἀντίκεινται ἀλλήλοις. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖν, τοῖς μὲν ἀτελέστιν ἡμῖν καὶ δυναμένοις ἐκ τῆς ἐπιδείξεως τῶν καμάτων τὰ ἔπαθλα ἀποστερεῖσθαι, τὸ ἐπικρύπτεσθαι αὐτὰ, εἰρῆσθαι παντὶ σθένει· τοῖς διδασκάλοις δὲ ὑμῖν, καὶ κοινὸν παράδειγμα ὀρθοῦ καὶ σώφρονος βίου προκειμένοις, τὸ λάμπειν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, ὅπως οἱ πολλοὶ ὁρῶντες, τὸν πατέρα ἡμῶν δοξάζωσι τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐὰν τοίνυν ὑμεῖς οἱ φῶς ἡμῶν τῶν μαθητευομένων, καὶ ταῖς ἀπάταις τοῦ βίου καὶ μερίμναις καὶ ἡδοναῖς προσισχομένων δίκαιοι ὄντες εἶναι, δεινοὶ καὶ ἀπαραίτητοι, καὶ μηδεμίαν παρέχοντες συγγνώμην τοῖς ἀδικήσασι καὶ κακῶς ὑμᾶς διαθεῖσι φανῆτε, οὐ θηρίων ἐνημέρων ἀγριωτέρους ἡμᾶς· καὶ ὠμοτέρους παρασκευάσετε γενέσθαι; καὶ συμβήσεται ὑμῖν ὥσπερ τοῦ καλοῦ παράδειγμα γενομένοις ὑπὲρ τῆς πάντων ὠφελείας παρὰ τοῦ φιλανθρώπου καὶ δικαίου βραβευτοῦ στεφάνων ἀξιοῦσθαι καὶ γερῶν, οὕτω νῦν ὄφλειν οὐ τὰς τυχούσας δίκας ὑπὲρ τοῦ πᾶσι βλάβης ἀφορμὴν παρεσχηκέναι. Ἐγὼ δὲ παράδειγμα φιλανθρωπίας καὶ ἀπὸ τῶν τῷ βίῳ προσηλωμένων ἡμῶν παρέξομαι ὑμῖν, οὔπω χθὲς, καὶ πρώην γεγενημένον. Ὁρᾶτε γὰρ τὸν βασιλέα, τοσοῦτο μὲν ἀρχῆς μέγεθος περιβεβλημένον, οὕτω δ' ἐν αὐτῷ τῷ τῆς νεότητος ἄνθει, ὅτε

A episcopos accusare, quod immerens de throno ab ipsis depulsus, et insuper carceri mandatus esset. Accusati nihil respondere. Post alium et longum silentium magnus domesticus ita infit: Dominus noster Jesus Christus in Evangeliis: « Nisi justitia vestra abundaverit plusquam scribarum, aut pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum [1]. » Illud autem (*plusquam scribarum aut pharisæorum*) ut vos docentes audio, nihil est aliud, quam non solum injurias inferenti par non referre, sed eidem etiam quantum possis benefacere. Quocirca idem dum salutares leges conderet, trahenti in judicium propter auferendam tunicam, pallium quoque dimitti jussit; et percutienti unam maxillam, citra vindictam porrigendam et alteram; et alia demum quæ in eamdem sententiam sequuntur. Exacuens porro nos ad servanda præcepta salutifera, aliquando dixit, **197** « Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua [2]; » et: « Ingressus cubiculum tuum, clauso ostio, ora Patrem tuum, qui in cœlis est [3]. » Aliquando autem: « Lucrat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona [4]. » Hæ leges quamvis secum pugnare videantur, tamen nisi aberrat opinio, nobis imperfectis, et qui possumus ex ostentatione laborum nostrorum præmia amittere dictum est, uti ipsos totis viribus abscondamus; vobis autem magistris, et communibus rectæ inculpatæque vitæ exemplaribus, ut luceant opera vestra, quo multi, dum ea intuentur, Patrem nostrum qui in cœlis est, glorificent. Si itaque vos qui lux nostra, nostra, inquam, qui discipuli sumus, et fallaciis, sollicitudinibus, ac voluptatibus hujus vitæ implicati tenemur, merito esse debetis, duri et inexorabiles eritis, et mala irroganies venia nulla prosequemini, nonne feris immitibus immitiores, ac sæviores nos facitis? Quare quemadmodum si ad omnium fructum probitatis exemplaria fieretis, a pio et justo certaminis arbitro coronis et præmiis dignaremini: sic nunc, quia omnibus nocendi aliis occasionem datis, non vulgaribus pœnis condemnabimini. Atqui ego exemplum humanitatis de nobis, huic vitæ ceu clavo affixis proponam vobis, quod recentissime contigit. Videtis imperatorem, quamquam in tanto tamque amplo imperio collocatum, nihilo minus in ipso ætatis flore, quando quis, etiam plurimum de vita recte instituenda sollicitus, facillime et a voluptatibus pessumdari, et ad iram immoderatam impelli solet, adversus protervitatem Marci, omnium mortalium scelestissimi, quali, quamque omnibus inopinata mansuetudine et clementia usus sit. Si ergo ille et ætate juvenis, et imperator, ut diximus, et negotiis hujus vitæ involutus, tam libenter offensam condonavit, tu communis præceptor et tanquam sanctioris vitæ speculum propositus, fratribus ignavia quadam male de te meritis nonne ignosces? an ita obfirmatus in reposcendis a som-

[1] Matth. v, 20. [2] Matth. vi, 3. [3] Ibid. 6. [4] Matth. v, 16.

tibus pœnis, neque nostris precibus inflexus, neque ulla infelicium miseratione captus persistes? qui dementiæ suæ pretium condignum jam tulerunt, tali tempore ad tribunal pertracti, et ab omnibus despecti, et ultima supplicia se passuros formidantes? Ah! noli, obsecro. Rediga autem tibi in memoriam **198** promissum quoddam, quod mihi dedisti. Ut primum ad te pro his episcopis oratum accessi, quia vehementer judicium urgebas: Vide, inquiebam, ne tu judex, et accusator simul firmamenta reorum negligas. Ac tunc quidem te id minime facturum recipiebas. En tempus adest, ut quod promisisti, id reipsa præstes; nam præsidia causæ ipsorum ego mecum affero. Cum dicto surgens (surrexerunt autem et patriarcha, et reliqui omnes), episcopos accusatos accipit (et alios illos quoque ad preces secum conjungendas hortatur), atque ita simul omnes ad pedes patriarchæ procidunt, clamantes: Ignosce lapsis nobis, pater, ut et tibi a Patre cœlesti debita ignoscantur. Hæc illi faciebant. Patriarcha vero: Inextricabili, inquit, reti abs te comprehensus, magne domestice, quia aliud facere non licet quam quod tibi studio est, omittam repugnare, tibique parebo. Mox veniam largitur, et crimine absolvit, a quibus fuerat violatus, et a Deo illis impunitatem poscit; magno domestico pro cohortatione multa bona comprecatur, singulosque episcopos a quibus offensus erat, complexus, etiam benedictione (argumento utique non fucatæ reconciliationis) impertit. Post hæc pauca effatus, cœtum dimittit. Episcopi absoluti imperatorem adeunt, de cura et diligentia in ipsorum causa declarata gratias amplissimas agunt; divinorum ei munerum copiam exoptant; cui seorsim primores, milites, aliosque amicos ac necessarios munifice remuneranti, visum est non committendum, quominus etiam populo, civitatique universæ publice aliqua gratia referretur. Itaque vectigalia onerosiora sustulit; et quicunque vineas, aut domicilia in locis publicis tributaria possidebant, iis pensionem remisit; et beneficium istuc data aurea bulla constabilivit.

μάλιστ' ἂν τις καὶ πολλὴν ποιούμενος ὀρθοῦ βίου φροντίδα, ῥᾷστα καὶ ὑπὸ ἡδονῶν κρατοῖτο καὶ πρὸς ἀμετρίαν ἐξάγοιτο θυμοῦ, πρὸς τὸν ὑβριστὴν καὶ τὰ δεινότατα τετολμηκότα Μάρκον, ὁποίᾳ μηδενὸς ἂν προσδοκήσαντος ἡμερότητι ἐχρήσατο καὶ φιλανθρωπίᾳ. Εἰ οὖν ἐκεῖνος νέος ὢν, ὥσπερ ἔφημεν, καὶ βασιλεὺς, καὶ τοῖς τοῦ βίου πράγμασι προσέχων, οὕτω συνέγνω τῷ πταίσαντι ῥᾳδίως, οὐ καὶ σὺ διδάσκαλός τε ὢν κοινὸς καὶ οἱονεὶ παράδειγμα προκείμενος ἐναρέτου βίου, τοῖς ὑπὸ ῥᾳθυμίας προσκεχρουκόσι συγγνώμην παρέξεις ἀδελφοῖς; ἀλλ' οὕτω διακαρτερήσεις ἀπαραιτήτως τῶν ἡμαρτημένων δίκας ἀπαιτῶν, μήτε πρὸς τὰς ἡμετέρας καμπτόμενος δεήσεις, μήτε οἰκτον μηδένα λαμβάνων ἀτυχούντων αὐτῶν· καὶ τῆς παροινίας ἤδη δεδωκότων ἀξίας δίκας, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἰς δικαστήρια ἑλκομένων, καὶ πᾶν πάντων περιορωμένων, καὶ τὰ ἔσχατα πείσεσθαι προσδοκούντων; μὴ, παρακαλῶ. Ἀναμνήσω δέ σε καί τινος ἐπαγγελίας ἧς ἐπηγγείλω πρὸς ἐμέ. Καὶ γὰρ ὅτε πρῶτον πρὸς σὲ ἀφῖγμαι ὑπὲρ τουτωνὶ δεόμενος τῶν ἀρχιερέων, ἐπεὶ πολὺς αὐτὸς ἐνέκειτο ἐπὶ δίκην καλῶν, Ἀλλ' ὅρα, ἔφην, μὴ σὺ, καὶ δικαστὴς καὶ κατήγορος ὢν, τὸ τῶν δικαζομένων δικαίωμα παρίδῃς. Τότε μὲν οὖν μὴ παρόψεσθαι ἐπηγγείλω· νῦν δ' ἤδη καιρὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν ἐπαγγελίαν ἐκπληροῦν. Τὸ γὰρ δικαίωμα αὐτῶν ἀφῖγμαι ἔχων ἐγώ. Καὶ ἀναστὰς εὐθὺς, Ἐπεὶ ὅ τε πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ συνανέστησαν πάντες, τοὺς ἐγκαλουμένους παραλαβὼν ἀρχιερέας, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελευσάμενος τὰ ἴσα δρᾷν, καὶ τῆς δεήσεως συνεφάπτεσθαι αὐτοῖς, πρὸς τοὺς πόδας ὁμοῦ πάντες τοῦ πατριάρχου καταχλιθέντες, Συγχώρησον ἡμῖν τοῖς ἑπταικόσιν, ἔλεγον, πάτερ, ἄφες, ἵνα καὶ σοὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς τὰ ὀφειλήματα ἀφεθῇ. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐποίουν· ὁ πατριάρχης δὲ, Ἀφύκτοις, ἔφη, λίνοις ὑπὸ σοῦ, μέγα δομέστικε, περισχεθεὶς, ἐπεὶ μηδὲν ἔξεστιν ἔτι δρᾷν ἢ ὅπερ αὐτὸς ποιῇ διὰ σπουδῆς, τὸ ἀντιλέγειν ἀφεὶς, ὅπερ ἐθέλεις αὐτὸς ποιήσω. Καὶ αὐτίκα συγγνώμην τε ἐδίδου, καὶ τῆς αἰτίας ἦφιεν τοὺς λελυπηκότας, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν αὐτοῖς τῶν ἡμαρτημένων ἐξῃτεῖτο. Καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ πολλὰ ἐπηύχετο ἀγαθὰ τῶν λόγων ἕνεκα, ὧν διεξῆλθε πρὸς αὐτούς. Ἠσπάζετό τε τοὺς λελυπηκότας ἀρχιερέας καθ' ἕνα, καὶ εὐλογίας ἠξίου, δεῖγμα καθαρᾶς διαλλαγῆς. Μετὰ δὲ τοῦτο πατριάρχης μὲν διέλυσε τὸν σύλλογον, βραχέα τινὰ διαλεχθείς· οἱ αἰτιαθέντες δὲ ἀρχιερεῖς εἰς βασιλέα ἐλθόντες, πολλὰς ὡμολόγουν χάριτας αὐτῷ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς, καὶ ἐπηύχοντο πολλὰ ἀγαθά. Βασιλεῖ δὲ ἰδίᾳ τοῖς τε ἐν τέλει, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδείοις πολλὰς παρεχομένῳ τὰς εὐεργεσίας, οὐκ ἐδόκει δεῖν μὴ καὶ δημοσίᾳ τῷ δήμῳ καὶ πάσῃ τῇ πόλει χάριν καταθέσθαι τινὰ, καὶ τάς τε βιαιοτέρας ἐκώλυσε συνεισφορὰς, καὶ ὅσοι ἀμπέλους ἢ οἰκήματα ἐν δημοσίοις χωρίοις εἶχον, ἐφ' οἷς συνετέλουν πρόσοδόν τινα τακτὴν εἰς τὸ κοινὸν, τούτους ἐκέλευσε μηδὲν παρέχειν, ἀλλ' ἄνευ φόρων καρποῦσθαι, καὶ χρυσόβουλλον δίκαιωμα ἐπὶ τῇ εὐεργεσίᾳ παρασχών.

199 CAPUT III.

Mœsorum rex Thraciam superiorem devastat. Imperator cum eo depugnaturus Bizyam abit. Mœsus clam domum recedit, usus stratagemate. Imperator incursans Mœsiam, Diampolin cupit. Iterum irrumpens in Thraciam Mœsus Bucelum occupat, Probatum obsidet. Exprobratur ei perfidia cum minis. Causam prætendit, uxoris jus in paternum imperium. Prolata lege refutatur, territusque magnitudine et fidentia Romani exercitus, Bucelum redditurum, pacemque servaturum promittit. Causa audaciæ Mœsorum. Milites se spoliis privari dolent. Amicitia renovatur. Uterque domum redit.

Sub idem tempus Mœsorum rex Michael cum

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ὁ τῶν Μυσῶν

βασιλεὺς Μιχαὴλ πανστρατιᾷ ἐσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωμαίων, ἄγων καὶ Σκύθας συμμάχους, καὶ τὰς ἄνω τῆς Θράκης ἐδήωσε πόλεις ἐφ' ἡμέραις ἱκαναῖς. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο ὁ βασιλεὺς τὴν εἰσβολὴν, δσην ἐξῆν ἀθροίσας στρατιὰν, ἦλθεν εἰς Βιζύην κατὰ τάχος, κἀκεῖ παρεσκευάζετο πρὸς μάχην. Μιχαὴλ δὲ ἐπεὶ πρὸς τῶν ὀφετέρων μάθοι κατασκόπων ἐν Βιζύῃ παρασκευάζεσθαι τὸν βασιλέα (ἔτι γὰρ ἐν τῇ Ῥωμαίων καθήμενος ἐδήου), δείσας μὴ ἐπελθόντα οὐχ οἷός τε ἀμύνεσθαι ᾖ, ἔγνω δεῖν ἐξαπατῆσαι· καὶ πέμψας πρεσβευτὴν, ἀκηκοέναι ἔφασκεν εἰς Βιζύην ἀφιγμένον· στοχάζεσθαί γε μὴν ἐκ τῶν εἰκότων μάχεσθαί οἱ ὡρμημένον ἐπιέναι· οὐ δεῖν οὖν κατατρίβειν τὴν στρατιὰν μακρὰν ἀνύοντα ὁδόν· αὐτὸν γὰρ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα ἕῳ ἀφίξεσθαι ἐς Βιζύην ὡς ἐς μάχην. Ὁ μὲν οὖν πρεσβευτὴς τοιαῦτα εἰπὼν ἀπῆλθε. Μιχαὴλ δὲ ἅρας τῷ στρατῷ τῆς τε ἡμέρας τὸ λοιπὸν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα βαδίσας συντόνως, ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐν ὁρίοις τῆς ἰδίας ἡγεμονίας ἦν· βασιλεὺς δὲ ἅμα πρωΐ, τήν τε στρατιὰν κελεύσας ἐν τοῖς ὅπλοις εἶναι, καὶ τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων περιμένειν, ἐξηρτύετο καὶ αὐτὸς τὰ πρὸς τὴν μάχην. Καὶ στρατιώτας ἔπεμψέ τινας ὡς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων κατασκεψομένους. Περὶ μεσημβρίαν δὲ οἱ κατάσκοποι ἦκον στρατιῶται, ἄγοντες καὶ Μυσοὺς δορυαλώτους ἕξ· οἳ ἀνερευνώμενοι, τὸν βασιλέα ἔφασαν σφῶν τῇ προτεραίᾳ ἄραντα τῇ στρατιᾷ οἴχεσθαι εἰς τὴν οἰκείαν, αὐτοὺς δὲ ἁρπαγῆς ἕνεκα περιλειφθέντας, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἁλῶναι. Οὕτω μὲν Μιχαὴλ κατεστρατήγησε βασιλέα. Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις καὶ αὐτὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μυσίαν, καὶ τἄλλα τε ἐκάκωσεν αὐτὴν, καὶ Διάμπολιν εἷλεν ἐξ ἐφόδου· καὶ πορθήσας αὐτὴν, ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν. Ὁ Μιχαὴλ δὲ μετὰ ἑξηκοστὴν ἡμέραν τῆς βασιλέως εἰσβολῆς, πάλιν καὶ αὐτὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωμαίων. Καὶ γενόμενος ἐν Ὀδρυσοῖς, τὸ Βουκέλου προσαγορευόμενον πόλισμα εἷλε προδοσίᾳ, τῶν φυλάκων νυκτὸς καταπροδόντων· καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν αὐτῷ ἀδικήσας μηδέν. Βασιλεὺς δὲ Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβων, ἐπεὶ ἐπύθετο τὴν εἰσβολὴν, εἰς Ἀδριανούπολιν ἦλθε κατὰ τάχος, κἀκεῖ συνήθροιζε τὴν στρατιὰν ὡς μαχούμενος Μυσοῖς. Καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐν Βουκέλου ἐστρατοπεδευμένος, παρεσκευάζετο καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς οἰκείας στρατιὰν μεταπεμπόμενος. Καὶ ὕστερον ἡμέραις ὀλίγαις τὸ Προβάτου καὶ αὐτὸ πόλισμα ἐγγὺς ὂν περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρκει. Οὕτω μὲν οὖν ἀλλήλοις ἀντεστρατοπεδεύοντο ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐξαρτυόμενοι τὰ πρὸς τὴν μάχην. Ἐπεὶ δὲ ἤδη πάντα ἐπεπόριστο καὶ ἔδει ἐπιέναι, πρεσβείαν πέμψας ὁ βασιλεὺς πρὸς Μιχαὴλ, οἴεσθαι ἔλεγεν ἐπιλελῆσθαι αὐτὸν τῶν τε ὅρκων, καὶ τῶν συνθηκῶν, οἳ ἐγένοντο αὐτοῖς συγγενομένοις ἐν Τζερνσμιάνου, καὶ διὰ τοῦτο τῇ τε Ῥωμαίων πρῶτον ἐσβεβληκέναι, καὶ τὸν πόλεμον κεκινηκέναι, αὐτὸν δὲ μεμνῆσθαί τε τῶν συνθηκῶν, καὶ ἐμμένειν ταῖς σπονδαῖς· ἀδικούμενον δὲ

A omnibus copiis suis et Scytharum auxiliis, in fines Romanos irrupit, superiorisque Thraciæ oppida diebus multis depopulatus est. Eo comperto, imperator quam maximos potuit delectus egit, et Bizyam properans, ibi se ad prælium instruxit. Quod cum ex speculatoribus suis Michael didicisset (adhuc enim Romanam provinciam devastabat), metuens, ne adventantem sustinere non posset, ad fraudem confugiendum censuit. Misso igitur legato, dici jussit, audisse se eum Bizyam advenisse. Ducere conjecturam e verisimilibus, hostili animo venisse, secum prælianti ardore inflammatum. Ne igitur militem suum longo itinere delas-

B set, se cum diliculo crastino Bizyam ad manum conserendam accessurum. His nuntiatis legatus discessit. At Michael, inde se movens, et per reliquum diei, noctemque continenter ambulans, die altero fines sui principatus attigit. Imperator suis præcepit, uti mane in armis hostem exspectarent, et ipse conflictui necessaria curans, nonnullos ad castra Mœsorum exploranda dimittit, qui sub meridiem cum sex Mœsis captivis revertuntur. Ii interrogati, regem pridie cum exercitu domum regressum, se prædandi causa relictos et ita captos memorant. Sic Michael strategemate imperatorem delusit. Non multi dies intercesserunt, cum ipse quoque imperator Mœsiam incursans, et cætera infestam habuit, et Diampolin ex itinere, seu primo impetu, expugnavit, atque ita in provinciam

C suam reversus est. Die ab hac incursione sexagesimo, rursum Michael in Romanos prædabundus invadit, et in Odrysis Bucelum oppidulum per proditionem excubitorum capit, ibique castra sine maleficio ponit. Imperator **200** Didymotichum incursione perlata, Adrianopolin festinat, ubi militem ad pugnam colligit. Michael quoque domo cohortes Bucelum evocat, seseque ad certamen comparat. Post paucos dies Probatum, vicinum oppidulum, obsidione cingit. Sic usque in tricesimum diem castra castris opponentes, ad prælium sese instruebant. Paratis jam omnibus, cum ad manus veniendum esset, mittit legationem ad Michaelem imperator, cujus hæc summa fuit : Videri ipsum fœderis, et jurisjurandi, quod inter se apud Tzer-

D nomiorum dedissent, oblivione captum, atque ideo et Romanam regionem incursasse, et bellum commovisse, se pactorum meminisse, nec ea temerare, sed inique læsum, prioremque insidiis appetitum, vello a se vim arcere ac depellere, et invitum ad hoc prælium adigi : et quia uterque exercitus Thraces sint (35) (quos non se mutuo, sed junctim impios in Deum Barbaros armis lacessere oporteret), et quia soror sua cum eo nupta sit; quem proinde amicum sibi, non hostem cupiat; si tamen oppidum proditione occupatum restituat. Sin minus, cum cruce, quam alias ab eo missam ac-

Jacobi Pontani notæ.

(35) Imo, *uterque exercitus eamdem religionem sectetur*. Mendose in ms. interpretis, Θράκης pro θρησκείας.

ceperit, in summo vexilli collocata, illum invasurum. Michael per legatos in hanc sententiam respondet, ipsum imperatorem, et sororem ejus ejusdem patris esse liberos. Decere igitur, et justum esse, quando ipse paternum imperium omne teneat, sororem quoque portionem aliquam paternæ hæreditatis cernere. Ad hæc imperator, id se percupere, nec Bucelum tantummodo, sed alias urbes insuper ei tanquam paternorum bonorum consorti tradere; salva tamen ipsa jam vetustate corroborata Romanorum lege, quæ sic habeat: Ex illiis imperatoris qui ætate antecesserit, imperatorem salutanto, et is fratribus imperato, et hi seniori cedunto, seduloque serviunto. Quamobrem si ei placeat, juxta hanc fixam et confirmatam legem imperatoris servum et esse et appellari, se vicissim paratum esse illi, velut ex proprio ac debito principatu, urbes et regiones addicere. Michael, quia cum copiis haud longe distabat, statim respondit, cum ipse quoque rex sit, absurdum videri, in alterius regis arbitrio esse. Si Bucelum recipere velit, Sozopolin (ad Pantum Euxinum amplam et populosam urbem) contra dedat. **201** Imperator, tum nihil respondens, legatos in castris corpora cibo, somnoque curare jussit. In diem sequentem omnibus suis arma imperat, nec ipsi solum, sed equi etiam splendide ornati (36) instructique: et alii quidem e corio, alii hamatis thoracibus induti apparebant (37). Erat porro videre Romanum exercitum non tantum qua armis, qua equis instructum sumptuosissime, sed etiam numero tantum, quantus jam pridem nunquam in unum convenerat. Occidentalis quippe totus aderat cum Macedonibus, et Thracibus, et ex Orientis urbibus, quæ quidem Romanis subessent, atque etiam e Byzantio equitatus, et peditatus multus, gravisque armaturæ et sagittarii. Postquam vero per phalangas (38), tanquam ad certamen obeun-

καὶ προεπιβουλευόμενοι ἀμύνεσθαι, καὶ ἄκοντας εἰς τὸν πόλεμον καθίστασθαι. Τοῦτο μέν, ὅτι καὶ ἡ ἑκατέρωθεν στρατιὰ τῆς αὐτῆς εἰσι θρησκείας, οὓς οὐ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ μετ' ἀλλήλων ἔδει τοῖς ἀσεβοῦσι περὶ τὸν Θεὸν βαρβάροις ἐπιέναι. Τοῦτο δ' ὅτι καὶ αὐτὸν ἀδελφῆς ὄντα σύνοικον τῆς ἑαυτοῦ οὐ βούλοιτο πολέμιον, ἀλλὰ φίλον ἔχειν. Ἢν μὲν τὸ πόλισμα ἀποδῷ, ὃ λαβὼν ἔχει προδοσίᾳ. Ἐὰν δὲ μὴ ἀποδιδῷ, τὸν σταυρὸν ὃν πρότερον πέπομφε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῆς σημαίας ἀναθεὶς, ἐλεύσεται ἐπ' αὐτόν. Ὁ Μιχαὴλ δὲ καὶ αὐτὸς ἀντεπρεσβεύετο πρὸς βασιλέα, τὸν ἴσον τρόπον αὐτόν τε εἶναι τοῦ σφετέρου παῖδα πατρὸς καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφήν. Προσήκειν οὖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν ἔχοντα πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ τὴν ἀδελφὴν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον μέρους τινὸς τῶν πατρῴων κληρονομεῖν· ὁ βασιλεὺς δὲ, καὶ πάνυ βούλεσθαι τοῦτο ἔφη· καὶ μὴ μόνον τὸ Βουκέλου πόλισμα, ἀλλὰ καὶ πόλεις ἑτέρας ὡς τοῦ πατρῴου κλήρου καὶ αὐτῷ συμμετέχοντι παρασχεῖν, πλὴν, κατὰ τὸν ἄνωθεν ἐπικρατήσαντα Ῥωμαίοις νόμον. Οὗτος δέ ἐστι, τὸ, τῶν παίδων βασιλέως, τὸν μὲν προήκοντα τῷ χρόνῳ βασιλέα τε ἀναγορεύεσθαι, καὶ τῶν ἄλλων ἄρχειν. Τοὺς δ' ἄλλους ἀδελφοὺς ὑπείκειν τε τῷ πρώτῳ καὶ δουλεύειν ἀκριβῶς. Εἰ οὖν ἀρεστὸν αὐτῷ κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα τουτονὶ Ῥωμαίων νόμον, βούλῳ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι βασιλέως, καὶ αὐτὸς ἕτοιμος εἶναι ὡς ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν τελοῦντι καὶ πόλεις καὶ χώρας παρασχεῖν. Μιχαὴλ δὲ ἐπεὶ ἐγγὺς ἐστρατοπεδεύετο καὶ αὐτὸς, δι' ὀλίγου τὰς ἀποκρίσεις ποιούμενος, οὐκ ἔφη προσήκειν καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι, ὑφ' ἕτερον βασιλέα τελεῖν· ἀλλ' εἰ βούλοιτο τὸ Βουκέλου πόλισμα ἀπολαβεῖν, τὴν Σωζόπολιν κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, πολυάνθρωπον οὖσαν καὶ μεγάλην πόλιν, ἀντ' ἐκείνου δοῦναι. Βασιλεὺς δὲ τότε μὲν ἀπεκρίνατο οὐδέν, ἀλλ' ἐκέλευσε τοὺς πρέσβεις εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναπαύλης τυχεῖν. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἅμα ἕῳ τὴν στρατιὰν ἐκέλευσεν ὁπλίσασθαι πᾶσαν, καὶ ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις πάν-

Jacobi Pontani notæ.

(36) Virgilium amare, delectarique armis pulchris et elegantibus, eaque non ducibus tantum, sed militibus quoque concedere, docuimus in symbolis nostris ad III *Æneid.* Narravimus de Xenophonte, ex Æliano lib. III, cap. 24, qui aiebat, si vicisset hostes, elegantissimo quoque ornatu se dignum esse, et, si vitam in acie amitteret, cum quodam decore oppeliturum in armatura splendida. Memorat item Curtius, lib. V, Alexandrum scuta laminis argenteis operuisse, equos frenis ornavisse. Vide causam ibi. Præcipit item Onosander imperatori, curet ut exercitus armis splendidis instructus fulgeat. Quod facili negotio fiet, si gladiorum mucrones probe acuantur, et galeæ loricæque frequenter absterguntur. Milites enim quasi micantibus armorum scintillis terribiliores apparent, multæque per oculos species in animos delapsæ, perterrere adversarios solent. Addamus et istuc pro corollario: Leo imperator, *De apparatu bellico*, cap 6: *Quanto decentior in armatura sua miles est, tanto major illi alacritas, et hostibus formido vehementior aderit.*

(37) Virgilius in *Æneid.* vocat loricam *consertam amis.* Explicat Lipsius hoc genus loricæ, *De militia Rom.* lib. V, dial. 6: *Loricas hamatas dixerunt Latini*, inquit, *quia circuli, et catenæ nexæ hamuli speciem dimidiati referebant; vel quia et hami catenulas jungebant.* Lorica quidem hamata versa a veteri bibliorum interprete. *I Reg.* cap. XVII, ubi in Græco, θώραξ ἁλυσιδωτὸς, ad verbum *lorica catenata.* Et non aliud fuit, quam circuli, sive annuli ferrei inter se nexi, more quem hodie Galli, et Germani servamus, etsi exolescentem.

(38) Vegetius lib. II, cap. 2: *Macedones, Græci, Dardani phalanges habuerunt.* Vide Stevechii comment. Alexander ab Alexandro lib. VI, cap. 13: *Quod legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem Græcis, Macedonibus, et Dardanis, exterisque nationibus valuisse, monumentis proditum est. Ea enim in libero campo, et si quando expatiari licuit, magno usui fuit. Cum vero arctis faucibus, et præruptis saxis, aut inter angusta viarum premitur, non est ea vis potestasque: quippe Macedonica phalanx immobilis, semper ex stabili peditum agmine, nec partiri, nec dividi facilis erat, quod in Romana legione longe secus*, etc. Optime Phalangem explicat Curtius, lib. III, cum de Macedonibus loquitur: *Sed Macedonum acies torva sane et inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos, et conserta robora virorum tegit. Ipsi phalangem vocant peditum*

τες, οὐ μόνον αὐτοὶ λαμπρῶς καὶ διαπρεπῶς κε κοσμημένοι, ἀλλὰ καὶ ἵπποι, οἱ μὲν θώραξιν ἐκ βύρσης πεποιημένοις, οἱ δὲ ἀλυσειδωτοῖς. Καὶ ἦν ἰδεῖν οὐ μόνον ὅπλων καὶ ἵππων ἕνεκα πολυτελῶς μάλιστα παρεσκευασμένην τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν, ἀλλὰ καὶ πλήθει· ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου οὔπω ἄχρι καὶ τότε τοσαύτην συνελθοῦσαν εἰς ἕν. Ἥ τε γὰρ ἐκ τῆς ἑσπέρας πᾶσα παρῆν, καὶ Μακεδόνες καὶ Θρᾷκες, καὶ ὅσοι ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἕω τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων ἦσαν· καὶ ἐκ Βυζαντίου δὲ αὐτοῦ οὐ μόνον ἱππεῖς, ἀλλὰ καὶ πεζὸς πολὺς, ὁπλίται τε καὶ τοξόται ψιλοί. Ἐπεὶ δὲ κατὰ φάλαγγας ὡς ἐς μάχην παρετάξαντο, τοὺς Μυσῶν μεταπεμψάμενος πρέσβεις ὁ βασιλεὺς, Τὴν μὲν στρατιὰν ὁρᾶτε τὴν ἐμὴν, ἔφη, ὡς παρεσκεύασται πρὸς μάχην· ἀπελθόντες δὲ ἀπαγγείλατε βασιλεῖ τῷ ὑμετέρῳ, ὡς ἐγὼ μὲν ἀσπαζόμενος τὴν εἰρήνην πρότερον πολλάκις διεπρεσβευσάμην πρὸς αὐτὸν περὶ αὐτῆς· σοῦ δὲ οὐδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινομένου, τῇ τοῦ σταυροῦ δυνάμει θαῤῥῶν, ὃν αὐτὸς ἐγγυητὴν ἐμοὶ παρέσχου τοῦ μηδέποτε παρασπονδῆσαι, βαδιοῦμαι ἐπὶ σέ. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν. Οἱ πρέσβεις δὲ ἧ τάχους εἶχον, πρὸς βασιλέα ἀφιγμένοι τὸν ἑαυτῶν, τούς τε λόγους ἀπήγγελλον βασιλέως, καὶ ὡς ἡ στρατιὰ τοσαύτη τε οὖσα καὶ οὕτω ὡπλισμένη ἐν ὁδῷ εἰσιν ἤδη τῇ πρὸς αὐτούς· Μιχαὴλ δὲ πρότερον μὲν οὐκ ἂν οἰόμενος εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἰέναι Ῥωμαίους ὑπομεῖναι, τότε δὲ ἤδη ὁρῶν αὐτοὺς ὡρμημένους πρὸς τὴν μάχην, τό τε πλῆθος καὶ τὴν παρασκευὴν πυθόμενος ὅση ἦν, οὐκ ἔγνω δεῖν ἐν πολεμίᾳ εἰς προῦπτον κίνδυνον καθιστᾶν ἑαυτόν. Καὶ πέμψας πάλιν τοὺς πρέσβεις ἧ ἐδύναντο τάχιστα πρὸς βασιλέα, τό τε πόλισμα Βουκέλου ἐπηγγέλλετο παραδώσειν καὶ εἰρήνην ἄξειν τοῦ λοιποῦ, καὶ ἐδεῖτο βασιλέως εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον ἀπαγαγεῖν τὴν στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ὁρῶν αὐτοῖς ἐν καλῷ τῷ σχήματι τὴν ἀναχώρησιν γινομένην, καὶ τὴν νίκην ἀναιμωτὶ προσγινομένην, ἄσμενος ἀνεχώρησε πρὸς τὸ στρατόπεδον. Τότε γὰρ πρότερον μὴ λόγοις καὶ τῇ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου κρίσει τὸν Μιχαὴλ πεισθῆναι τὸ Βουκέλου ἀποδοῦναι, ἀλλὰ νῦν, καὶ τὸ ἤδη πρὸς μάχην παρατεταγμένης τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς τὴν ἔφοδον αὐτῶν οὐχ ὑπομεῖναι, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς συμβολῆς ἡττῆσθαι ταῖς γνώμαις, καὶ δείσαντας ἀπαγορεῦσαι τὴν μάχην, τὸ Ῥωμαίων ἡττῆσθαι φανερῶς ὁμολογούντων ἦν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεῖ ἐδόκει χρῆσθαι τῷ καιρῷ, καὶ μὴ πέρα τοῦ προσήκοντος φιλονεικεῖν. Ἐν γὰρ τοῖς πρότερον χρόνοις, Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ἄρχοντος, πολλὰς ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐπιβολὰς τῶν Μυσῶν ποιησαμένων, ἐπεὶ οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεπεξῆλθεν, ἀλλὰ πρεσβείαις καὶ λόγοις πιθανοῖς διελύετο τὰς πρὸς αὐτοὺς διαφορὰς ὁ βασι-

A dum fuerunt dispositi, accitis Mœsorum legatis imperator: Exercitum meum ut sit ad dimicationem paratus videtis, inquit. Itote ergo, regique vestro nuntiate, me jam antea pacis cupidissimum, non semel ad illum super ea legatos misisse; eum nihil æquum ac tolerabile respondisse. Itaque crucis virtute fretum, quam sibi velut pignus ac sponsorem constantiæ suæ in fœdere servando dederit, adversus illum processurum. Hæc imperator. Legati ad regem celerrime reversi, quid imperator dixerit, quonodo ingentes copiæ, et sic armatæ contra ipsum in via sint, retulerunt. Michael, qui antea rebatur Romanos secum decertare haud ausuros, intelligens eos jam non parvo exercitu et magno apparatu ad prælium procedere, statuit non B debere in aliena regione præviso discrimini semet objectare. Quapropter denuo missis legatis, idque cum celeritate maxima, Bucelum redditurum, et de cætero pacem servaturum spondet; rogatque ut militem in castra reducat. Imperator animadvertens hunc receptum sibi fore honorificum, cum incruenta victoria libens castra repetit. Nam nuper nec verba, nec æqui bonique sensus ut Bucelum restitueret, ei persuadere potuissent, quod nunc restitueret, quodque Romani exercitus per ordines ad pugnam distributi accessum non tulisset, sed ante conflictum animo victus, et timore perculsus pugnam recusasset, confessio manifesta erat, Romanos superiores esse. Quare et imperator occa- C sione utendum, nec ultra quam fas contendendum judicavit. Etenim ante **202** id tempus, Andronico seniore imperante, cum in Romanorum provinciam sæpius impressionem fecissent, nemoque illis occurrisset, sed legationibus et sermonibus duntaxat fuissent diremptæ controversiæ, opinabantur Romanos imperatores eorum, ut bello insuperabilium, ne aspectum quidem laturos esse. Tum vero magno atque strenuo exercitu tendentem in se imperatorem cernens Michael, aliter sensit, et pedem omnino referendum duxit. Tale nimirum universe Barbarorum ingenium est, effrenato impetu instare cedentibus (39), intrepidos et in acie stantes aggredi non audere. Romani milites quod concurrere et hostium spolia (quæ tantum non de D manibus sibi erepta putabant) legere non licuisset tristabantur; tanta dimicandi cupido omnes ceperat. Tamen, pace constituta et fœdere novo confirmata, Michael Bucelum reddidit; et die sequenti in equis convenientes, amicitiam renovarunt; nec deinde inter Romanos et Mœsos bellum, sed perpetua pax fuit. Cumque pepigissent, in posterum conventuros quo loco complacuisset, ille in Mœ-

Jacobi Pontani notæ.

stabile agmen. Vir viro, arma armis conserta sunt, ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines servare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt; obsistere, circuire, discurrere, in cornu mutare pugnam non duces magis, quam milites callent.

(39) Etiam bestiæ quædam fugientes persequuntur, persequentes fugiunt. Et quoniam barbari parum differunt a brutis animantibus, quia barbari, hoc est, inculti, agrestes, inhumani sunt, non mirum eos in hoc quoque bestias imitari, sensuque potius duci, quam ratione regi, cum quid virtutis, atque adeo fortitudinis sit, non videant, et gustum veræ laudis et gloriæ nullum habeant.

siam, imperator Byzantium iter arripuit, et miles A λεὺς, ὥροντο ὡς τισιν ἀμάχοις μηδὲ προσβλέπειν ἔτι oppidatim diffluxit. δυνήσεσθαι τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας. Τότε δὲ ὁ Μιχαὴλ ὁρῶν ἤδη βασιλέα ἐπιόντα πολλῇ τε καὶ ἀγαθῇ τῇ στρατιᾷ, οὐ τὰς αὐτὰς εἶχε γνώμας, ἀλλ' ἐδόκει δεῖν ὑποχωρεῖν. Τοιοῦτον γὰρ τὸ βαρβαρικὸν ἅπαν, τοῖς τε οὐχ ὑπομένουσιν ἐπελαῦνον ἀκρατῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἐπικείμενον ὁρμῆς, καὶ τοῖς μὴ ἐκπλῆττομένοις, ἀλλὰ μένουσιν ἐν τῷ πολεμεῖν, οὐκ αὐτοὶ ἀντεπιόντες. Ἡ μέν τοι στρατιὰ Ῥωμαίων μονονουχὶ τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων σκῦλα οἰόμενοι ἀποστρατεῖσθαι, ἠνιῶντο ὅτι μὴ συνέβαλον Μυσοῖς· τοσαύτη προθυμία κατέσχε πάντας πρὸς τὴν μάχην. Ὅμως τῶν περὶ τῆς εἰρήνης συνθηκῶν γεγενημένων, τά τε Βουκέλου ἀπέδωκεν ὁ Μιχαὴλ πρὸς βασιλέα, καὶ ἔφιπποι εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐνωθέντες, τήν τε φιλίαν ἀνενεώσαντο, καὶ Ῥωμαίοις καὶ Μυσοῖς οὐκέτι πόλεμος ἐκινήθη, ἀλλ' εἰρήνην ἦγον τοῦ λοιποῦ. Συνθέμενοι δὲ ἀλλήλοις ὡς εἰς τοὐπιὼν ἐν ταὐτῷ γενήσονται ὅποι ἂν δοκῇ, ὁ μὲν εἰς Μυσίαν, βασιλεὺς δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκον, καὶ ἡ στρατιὰ διελύθησαν κατὰ πόλεις.

CAPUT IV.

Magnus domesticus Syrgianni miliorem carcerem impetrat. Postea libertatem eidem petit. Imperator miratur eam non statim petivisse, cum ejus amori daturus sit omnia, cujus magnitudinem declarat. Domesticus ipse quoque suum amorem in imperatorem prædicat, et rationem facti reddit. Angelus magnus stratopedarcha pro egregio duce commendatur. Imperatoris mater Xena se de Syrgianne celatam a domestico irascitur. Syrgiannes e custodia dimittitur.

Syrgiannes, ut supra docuimus, a seniore Andronico in vincula compactus fuit. At postquam junior Byzantio potitus, totum imperium obtinuit, magnus domesticus ejus viri recordatus, et ad eum in carcerem ingressus, ubi loci pædorem squaloremque, et bojarum in primis cervici ejus inductarum pondus aspexit, imperatorem oravit, primum quidem ut iis levaretur, deinde ut etiam ex ipso quo tenebatur carcere in arcem Anemæ vocatam (40), cum uxore liberisque victurus dimitteretur. Et valuerunt preces. Nihilominus adhuc custodiebatur. In reditu autem e Thracia Byzantium, iterum imperatorem rogavit ut Syrgiannes e custodia prorsus ac perfecte eximeretur. Imperator se colligens, **203** modo ab illo summa se affectum molestia dixit, causamque adjunxit, quod nempe suo erga ipsum amore domesticus indigna cogitaret. Adeo quippe excellenter se illum amare (41), ut si is quacunque tandem de causa propinquis, amicis, omnibus fortunis, pretiosissimis atque charissimis quibusque relictis in peregrino solo potius degere vellet, conaturus esset ut rem illaudabilem dissuadere; si id nequiret, disjunctionem corporum non ferentem, similiter omnia valere jussurum, et cum eo potius incertis sedibus vagaturum. Insuper si optionem daret is qui hæc absolute potest, ut alter pro altero moreretur, se pro illo hujus lucis usura libentissime caiturum. Quin imo, si stricto ense, occidendi causa in se euntem videret, ac deinde impedimento aliquo, licet maxime repugnans prohiberetur, ne sic quidem posse unquam sibi odiosum fieri. Deni-

Τοῦ Συργιάνη δὲ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως Ἀνδρονίκου, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες, ἐν δεσμωτηρίῳ φρουρουμένου ὑπὸ κλοιοῖς, ἐπεὶ ὁ νέος βασιλεὺς Βυζάντιον ἑλὼν, τῆς ἁπάσης ἀρχῆς ἤδη ἐγκρατὴς ἦν, ὁ μέγας δομέστικος Συργιάννη μνησθεὶς, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐλθὼν, ἐπεὶ τήν τε ἄλλην ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου κακοπάθειαν, καὶ μάλιστα τὴν ἀπὸ τῶν κλοιῶν πιέζουσαν αὐτὸν ἑώρα, βασιλέως ἐδεήθη πρῶτα μὲν ἀφεθῆναι τῶν κλοιῶν· ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἐν ᾧ ἐφρουρεῖτο, εἰς τὸν τοῦ Ἀνεμᾶ καλούμενον πύργον γυναικὶ καὶ τέκνοις συνδιάγειν, καὶ κατεπράξατο αἰτήσας. Ἔτι μέντοι ἐφρουρεῖτο· κατὰ δὲ τὴν ἐκ Θράκης πρὸς Βυζάντιον ἐπάνοδον αὐτῶν, αὖθις βασιλέως ὁ μέγας δομέστικος ἐδεῖτο, τελέως τῆς εἱρκτῆς ἀπολυθῆναι Συργιάννην. Μικρὸν δὲ ἐπισχὼν ὁ βασιλεὺς, λελυπῆσθαι ἔλεγε καὶ πάνυ παρ' αὐτοῦ νυνὶ, καὶ τὰς αἰτίας προσετίθει, ἀναξίας φάσκων τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τὰς διανοίας ἔχειν αὐτόν. Τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ περιεῖναι τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας, ὥστ' εἰ καθ' ἡντινασοῦν αἰτίαν οἰκείους ἔδοξεν αὐτῷ καὶ φίλους καὶ περιουσίαν πᾶσαν, αὐτά τε τὰ τιμιώτατα καὶ τὰ φίλτατα καταλιπόντα, ἐπὶ ξένης οἰκεῖν ἑλέσθαι, αὐτὸν μὲν πείθειν ἀποσχέσθαι τοῦ πράγματος ἐπιχειρεῖν, τὴν ἀτοπίαν ὅση ἐκδιδάσκοντα. Εἰ δὲ μὴ δύναιτο κωλύειν, μὴ ῥᾷστα τὴν διάζευξιν ἂν ὑπενεγκεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ ὁμοίου πᾶσιν εἰπόντα χαίρειν, τὸ σὺν αὐτῷ πλανᾶσθαι μᾶλλον ἑλέσθαι. Ἔτι τι [προσέτι εἰ *vel* ἔτι καὶ εἰ] εἰ αἵρεσις αὐτῷ προὐτέθη παρὰ τοῦ τὰ τοιαῦτα πάντα δυναμένου ὥστε τὸν ἕτερον αὐτῶν ἀπαλλάττεσθαι τοῦ ζῆν, ἁπάσαις ἂν εἵλετο τὸ πρὸ αὐτοῦ ἀποθανεῖν. Ἀλλὰ μὴν

Jacobi Pontani notæ.

(40) Quamvis Græce sit, εἰς τὸν τοῦ Ἀνεμᾶ καλούμενον πύργον, tamen existimo, non tam turrim solam, quam locum quempiam munitum, seu arcem συνεκδοχικῶς indicari : et ita nomen πύργος videtur alibi quoque usurpare, quod observavi. Germani dicerent, *in die Burg, in die Vestung*. Sed prius illud a Græco fluxit, ut alia hujus linguæ quam plurima.

(41) Amor imperatoris in domesticum, seu Cantacuzenum, et hujus in illum, multis locis, præsertim per hunc et tertium librum memoratur; fuit enim singularis, et possunt hi inter illa paria numerari, quorum ob amicitiam immortalis est memoria. Rursum cap. 9, lib. III, c. 3, 4, 6, 14, 22, 24, 53, 74, 82, 99, lib. IV, cap. 1, 5, 24. Omitto loces libri primi, et insignem illum ex testimonio matris domestici, cap. 28, ejusdem libri.

εἴγε καὶ οἰκείοις ὄμμασιν ἑώρα ξίφος ἔχοντα αὐτῷ ὡς ἀποκτενοῦντα ἐπιέναι, εἶθ' ὑπ' ἄλλης τινὸς αἰτίας, καὶ πάνυ μὴ βουλόμενον συμβέβηκε κεκωλύσθαι, μηδ' οὕτω δυνηθῆναι ἄν ποτε ἀπεχθῶς διακεῖσεσθαι αὐτῷ. Καὶ ὅλως μηδὲν εἶναι ὃ καθ' ἡδονὴν ὂν αὐτῷ πραχθῆναι, μὴ αὐτὸν σὺν πάσῃ προθυμίᾳ παρασχεῖν, ὡς ἅττα ἂν αὐτῷ ἀρέσκῃ, καὶ αὐτῷ ἡδέων φαινομένων. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὥσπερ καὶ αὐτὸν σαφῶς εἰδέσθαι πεπεῖσθαι, θαυμάζειν ὅτι μὴ κατὰ γνώμην ὂν αὐτῷ Συργιάννην ἀπολυθῆναι τῆς εἱρκτῆς, ἐλευθέρως καὶ ἀπεριέργως εἶπεν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ὥσπερ τινὰς τιθέμενον ἀναβασμούς, πρῶτα μὲν εἰπεῖν, τῶν χλοιῶν αὐτὸν ἀνεθῆναι, εἶτ' ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου πρὸς ἕτερον ἐπιεικέστερον μετενεχθῆναι, ὥστε δύνασθαι αὐτῷ καὶ τὰ τέκνα συνεῖναι καὶ τὴν γυναῖκα, νυνὶ δὲ παντάπασιν ἀπολυθῆναι τῆς εἱρκτῆς. Δέον γὰρ μετὰ τῆς σοι προσηκούσης παῤῥησίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ βούλημα ποιῆσαι φανερὸν, καὶ μὴ διατεμόντα εἰς πολλὰ, κατὰ μέρος ποιεῖσθαι τὰς αἰτήσεις. Σὺ δ' ὥσπερ ἢ ἐμοῦ πολλὴν μικρολογίαν καὶ ἀφιλοτιμίαν κατεγνωκὼς περὶ τοὺς φίλους, ἢ σαυτῷ ἀδυναμίαν συνειδὼς, οὕτως ἐποιήσω τοὺς λόγους· οὗ δὴ ἕνεκα καὶ ἀχθεσθῆναι εἶπον. Νυνὶ δ' ἐπεί σοι φίλον ἀπολυθῆναι Συργιάννην, τὸ κωλῦον οὐδέν. Ἅττα γὰρ ἂν αὐτῷ σοι καὶ βέλτιστα δοκῇ καὶ ἡδέα, οὐκ ἔσθ' ὅπως μὴ ἐκ τοῦ ἴσου ὅμοια κἀμοὶ δοκεῖν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικός, Ἀληθῆ γε εἴρηκας, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ θελήσαντος ἐμοῦ πραχθῆναι, ἐναντίαν οἴσεις ψῆφον αὐτός. Καὶ τοῦτο, οὐκ ἀπὸ τῶν πρὸς ἐμὲ εἰρημένων νυνὶ λέγων, ἀλλὰ πολὺ πρότερον ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων, ἐμοί τε πρῶτον καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασίν ἐστι καταφανές. Ὅτι δὲ τὸν ἴσον τρόπον ἔχω καὶ αὐτὸς πρὸς σὲ, οὐδ' ἀποδείξεως δεήσεσθαι δοκῶ· αὐτὸς γάρ μοι φθάσας πρότερον συνεμαρτύρησας καλῶς. Ἐγὼ δὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν φιλίαν παραβάλλων, τῷ μὲν ὄγκῳ τῆς ἀρχῆς καὶ τῷ μεγέθει ἐλασσοῦσθαι νομίζω καὶ παρὰ πολὺ, τοῖς λοιποῖς δὲ ἅπασι λείπεσθαι οὐδαμῶσοῦν. Οὐ μόνον γὰρ ἃ προείρηκας αὐτὸς, ἀλλ' εἴ τι καὶ τούτων μεῖζον καὶ ποιεῖν καὶ ὑπομένειν ὑπὲρ τῆς πρὸς σὲ φιλίας ἕτοιμος εἶναι. Καίτοιγε κατ' ἐμαυτὸν πολλάκις τοὺς παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσι παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἐπὶ φιλίᾳ ὑμνουμένους ἐξετάζων καὶ παραβάλλων τοῖς ἡμετέροις τὰ ἐκείνων (καίτοιγε δοκούντων τῇ φιλοτιμίᾳ τῶν ποιητῶν καὶ πέρα τοῦ ἀληθοῦς καὶ προσήκοντος ηὐξῆσθαι), ὅμως κατ' οὐδὲν ἀποδέοντα, εἰ μὴ καὶ μεῖζω τὰ ἡμέτερα εὑρίσκω. Εἰ δέ ποτε συμβαίη τοιούτοις λογισμοῖς περιπεσεῖν ὥστε ἀμφιβάλλειν εἴτις ἐστὶν ἰδέα φιλίας ἢ τρόπος ἕτερος ὃν ἡμεῖς οὐκ ἐπεδειξάμεθα ἀλλήλοις, ἢ εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀκρότατον ἀφίγμεθα αὐτῆς, ἢ ἀποπνίγεσθαι ἀνάγκη καὶ

A que quidquid charum et jucundum sibi præstari velit, id se quam cupidissime præstiturum. Nam quæ ejus animo placeant, eadem et sibi suavia atque amœna videri. Quæ cum ita sint, quemadmodum et ipsemet certo sciat, mirari se, cum Syrgiannem custodia liberatum desideraret, quomodo id non a principio ingenue simpliciterque aperuerit, sed gradatim ascenderit, ac primum collariam detrahi petiverit, dein hominem in carcerem tolerabiliorem transferri, ubi nati et conjux cum eo degere queant, nunc autem omnino e carcere dimitti. Par fuisse, pro ea qua apud se gratia auctoritateque valeat, statim a principio voluntatem suam declarare liberrime, nec ea divisa in partes, sic pro reo precari. Eum autem perinde verba

B fecisse, ac si vel in amicos sordidum et honoris eorum negligentem ipsum judicaret, vel se parum posse sentiret; atque hoc esse quod sibi molestum accidere testatus sit. Nunc quoniam optet Syrgiannem e carcere educi, educeretur; quæcunque enim ipse in bonis et jucundis numeraret, fieri non posse, quin ab se quoque numerarentur. Tum magnus domesticus: Vera sunt hæc, imperator; nihil enim est, nihil, inquam, est, quod si fieri velim, tu non concedas; idque non ex hac oratione tua, sed ex factis ipsis mihi in primis, deinde aliis omnibus pridem constat. Me autem eodem esse in te animo, pluribus demonstrandum non opinor; tu enim alias mihi præclarum hujus

C rei testimonium impertivisti. **204** Ego vero cum mutuum amorem nostrum comparo, magnitudine et majestate imperii multum superari, cæteris rebus nec tantillum abs te vinci me existimo. Neque enim ea solum quæ commemorasti, sed si quid iis majus excogitari potest, pro eo quantum te diligo, et facere, et perpeti me paratum habes. Et quamvis sæpenumero per me ipse consideravi, atque cum nostra conjunctione contuli, quos in omni memoria a poetis et historicis ab amicitia celebratos (42) invenio (etsi poetæ ambitiosius, supraque verum, et plusquam decet rem exaggerasse videantur), nihilominus charitatem nostram si non majorem, certe haud minorem illorum charitate invenio. Quod si aliquando in eam cogitationem venirem,

D ut dubitarem ecquid esset alia quædam species, aliusve modus in amicitia, quem inter nos non usurpassemus; an ad summum ejus fastigium pervenissemus, aut ægre spirare, ac pene suffocari me præ angore et æstu animi, vitamque acerbam putare me oporteret, si in re tam honesta, tamque liberali alicui secundus inveniret: aut resilire ab hujusmodi cogitatis, et animum firmioribus, quam

Jacobi Pontani notæ.

(42) A poetis quidem celebratur amicitia Pyladis et Orestis, Thesei et Pirithoi, Achillis et Patrocli, Nisi et Euryali. Ab historicis et aliis scriptoribus Alexandri Magni et Hephæstionis, Pythiæ et Damonis, Epaminondæ et Pelopidæ, Scipionis et Lælii. Nec ignobilis est in divinis litteris Davidis et Jonathæ arctissima familiaritas et irrupta copula. Quod autem amicus dicitur *alter ego*, Plutarchus, commentario περὶ πολυφιλίας, nihil aliud sibi velle sit, quam *binarium* esse *amicitiæ mensuram*. Paulo post: *Itaque valde amare et amari inter multos locum non habet: sed sicut amnes in multos divisi alveos imbecilli fluunt ac tenues, sic exhaustus amor in animo, si dissipetur in multos, enervatur.*

quod dicunt, geometricis demonstrationibus convincere (43), non esse, non fore ullam amicitiæ formam perfectionemque quam inter nos non expresserimus, ita ut accedere nihil possit. Hoc et Joannes evangelista videns, ut opinor, hominibus præcepit, talem erga Deum charitatem ostendere, qualem erga amicos (44). Si enim ego quemadmodum a tua voluntate totus pendeo, omniaque præ tuo cultu et observantia parvipendo, sic erga Deum afficerer, quo non virtutis processissem? aut quod studium, quam cupiditatem ad mandata ejus hilarissime obeunda non adhibuissem? Si porro tu, sicut dixisti, omnia amori nostro postponis, et vicissim in amore tui mihi sunt omnia, ut quæ tu vis ea et cogitem, et agam, qui potui quæ molestiam tibi paritura crederem, ea de industria facere? Jam quis status Syrgiannis fuerit, edicam. Quorum criminum compertus, ab avo tuo carcere damnatus sit (45), tu quoque nosti. Atqui ego subacto a nobis Byzantio, vehementer durum et a commiseratione alienum censui, non aditu saltem et collocutione ejus ærumnam aliquantum alevare, et consolatione aliqua miserum delinire, si aliud non liceret; sperantem ita se non penitus contemptum ab amicis et abjectum. **205** Cum venissem autem in carcerem, vidissemque quantopere cum ipso loco perquam horrido, tum vinculis collo injectis alligeretur, ejus virem etiam atque etiam dolui, et solatium ei, si quod possem, impertire studui, teque adiens, de vinculis tantum detrahendis oravi. quod in his malis hoc levamentum sufficere arbitrabar. Ubi crebrius ad eum ventitans, familiarius agere cœpi, ille ne isic quidem liberationis mentionem apud me intulit, non solum tuæ ad inimicis ignoscendum incitatæ voluntatis nescius, sed etiam sibi nefandorum facinorum conscius, ob quæ effectum deprecationis desperabat. Ast ego ex illa consuetudine magis sortem hominis miseratus, in carcerem miserem transferendum, matris, uxoris, charissimorumque liberorum convictum ei permittendum existimavi: ratus, nos etiam sic ab ejus insidiis tutos fore, ipsumque perinde ac si custodia omni liber esset, vitam placidam et jucundam victurum. Hoc igitur illi precibus apud te meis impetravi. Hic mater ejus eademque consobrina mea factum videns, quod nunquam speravisset, idque per me, sollicitatum a nemine, magna spe in futurum quo-

πνευστιᾷν ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, καὶ μηδὲ ζῆν ἐθέλειν εἰ περὶ τὸ οὕτω καλὸν δεύτερός τινος φαινοίμην, ἢ ἀποπηδᾷν τῶν τοιούτων λογισμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν πεῖθειν ἰσχυροτέραις ἢ, ὅ φασιν, ἀνάγκαις γεωμετρικαῖς, ὡς οὔτε ἔστιν, οὔτε γεγένηταί τις ἰδέα φιλίας, ἣν οὐ πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ ἐπεδειξάμεθα καὶ μεθ' ὑπερβολῆς· καὶ τοῦτο συνιδόντα καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐννοῶ τοῖς ἀνθρώποις παραγγέλλειν, τὴν ἴσην ὥσπερ πρὸς τοὺς φίλους, οὕτω δὴ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνδείκνυσθαι ἀγάπην. Εἰ γὰρ ὥσπερ αὐτὸς ἐξήρτημαι τῆς σῆς γνώμης, καὶ πάντα δεύτερα ἥγημαι τῆς θεραπείας τῆς σῆς, οὕτω διεκείμην καὶ πρὸς τὸν Θεὸν, ποῦ οὐκ ἂν προῆλθον ἀρετῆς, ἢ ποίαν οὐκ ἂν εἰσήνεγκα σπουδὴν καὶ προθυμίαν ὑπὲρ τοῦ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ σὺν πάσῃ προθυμίᾳ ἐκπληροῦν; Εἰ δὲ σὺ μὲν, ὥσπερ εἴρηκας, πάντα δεύτερα τῆς πρὸς ἐμὲ ἠγῇ φιλίας, ἐγώ τε τοῦ παντὸς τιμῶμαι τὰ σοὶ φίλα καὶ λογίζεσθαι καὶ πράττειν, πῶς ἂν ἔχοι χώραν, ἃ ἐνόμιζον ἀνιᾶν, ταῦτ' ἐξεπίτηδες λογίζεσθαι ποιεῖν; ὃν δὲ τρόπον ἔσχε τὰ περὶ Συργιάννην, αὐτὸς ἐρῶ. Τὰς μὲν αἰτίας ἐφ' αἷς ἁλοὺς κατεκρίθη δεσμωτήριον οἰκεῖν ὑπὸ βασιλέως τοῦ πάππου τοῦ σοῦ, οἶσθα καὶ αὐτός· ἐγὼ δὲ, μετὰ τὸ Βυζάντιον ἡμᾶς ποιήσασθαι ὑφ' ἑαυτοῖς, ἀσυμπαθὲς ἔκρινα καὶ δεινῶς ἄγνωμον, εἰ μή τινι ἄλλῳ, τῇ πρὸς αὐτὸν γοῦν ἐπιδημίᾳ τὴν συμφορὰν εἰς ὅσον οἷόν τε ἐπικουφίσαι, καὶ παραμυθίαν παρασχεῖν τινα, μὴ παντελῶς ἀπερρίφθαι ἐλπίσαντα παρὰ τῶν φίλων, γενόμενος δὲ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πρὸς αὐτὸν, καὶ τήν τε ἄλλην κάκωσιν τὴν ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου, καὶ μάλιστα τὴν ἀπὸ τῶν κλοιῶν ἐωρακώς, δεινῶς τε ἤλγησα ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ παραμυθίαν τινὰ εἰ οἷόν τε αὐτῷ προὐθυμήθην ἐξευρεῖν. Καί σοι προσελθών, περὶ τῶν κλοιῶν ἐδεόμην μόνων, ἀρκοῦσαν ἡγούμενος εἶναι ὡς ἐν δεινοῖς παραμυθίαν. Ἐπεὶ δὲ ἐγενόμην ἐν συνηθείᾳ, καὶ συχνῶς ἐφοίτων πρὸς αὐτὸν, ἐκεῖνος μὲν οὐδ' οὕτω πρὸς ἐμὲ ἐμνήσθη τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆς, οὐ μόνον τὴν σὴν περὶ τὸ συγγινώσκειν τοῖς προσκεκρουκόσι φιλοτιμίαν οὐκ εἰδὼς, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῷ τὰ δεινότατα συνειδώς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν παραίτησιν ἀπαγορεύων. Ἐγὼ δ' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς συνηθείας ἐπικαμπτόμενος πρὸς τὴν αὐτοῦ κακοπραγίαν, ὡήθην δεῖν ἀπό τε τοῦ δεσμωτηρίου εἰς ἕτερον ἐπιεικέστερον μεταγαγεῖν, καὶ τὴν τῆς μητρὸς καὶ γυναικὸς καὶ τῶν φιλτάτων συνδιαγωγὴν αὐτῷ ὀφεῖναι, νομίζων οὕτως ἂν ἡμῖν τε εἶναι ἀσφάλειαν τοῦ μή τι ἐπιβουλεύεσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν οὐδὲν ἧττον ἢ εἰ παντάπασι τοῦ

Jacobi Pontani notæ.

(43) Vocantur ἀνάγκαι Græcis probationes illæ, quæ necessario concludunt, quas contra afferri nihil potest, quæ intellectum convincunt. Anacreon dixit, τῶν ῥητόρων ἀνάγκαις, ubi puto rhetorum nomine dialecticos accipiendos, seu esse commune nomen ad rhetores proprie dictos et dialecticos; præsertim cum dialectica Ciceroni dicatur astricta et contracta quædam eloquentia, ut vicissim rhetoricam latiorem et fusam dialecticam appellare liceat. Sunt enim ambæ in disserendo positæ.

(44) Forte illum locum Joannis intelligit, cap. xv: *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Certum est majorem charitatem ab hominibus Deum non requirere.

(45) Indicat hæc crimina Gregoras, lib. VIII: *Syrgiannes vero imperatorum concordia minime lætus, animo æger et tristi vultu obambulabat, maxime quod tranquillis rebus, nullus ejus usus in republica esse videbatur*, et quæ sequuntur. Vide etiam pagina antecedente: *Cæterum magnus dux Syrgiannes rebus non ex sententia succedentibus*, etc.

δεσμεῖσθαι ἀπολέλυτο, ἡδέως βιώσεσθαι καὶ ἀνειμένως. Τοῦτο μὲν οὖν αἰτήσας παρὰ σοῦ, ἔπραξα αὐτῷ· ἡ δὲ μήτηρ μὲν αὐτοῦ, θεία δὲ ἐμὴ, ὅπερ οὐδ' ἂν ποτε ἤλπισεν ὁρῶσα γεγενημένον, καὶ ταῦτα, ὑπ' οὐδενὸς ἐμοῦ παρακεκλημένου, εὐέλπις καὶ πρὸς τὰ λείποντα γεγενημένη, προσῆλθέ τε καὶ ἐδεήθη περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ ἐλευθερίας. Ἐγὼ δὲ ὅτι τε συγγενής ἐστιν ἐμὸς ἐνθυμηθεὶς καὶ τὴν ἀρχαίαν φιλίαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς στρατείαις συνδιατριβήν (ὑφ' ἑνὶ γὰρ καθηγεμόνι τῷ ἡμετέρῳ θείῳ Ἀγγέλῳ τῷ μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ τὰ πολέμια ἐδιδασκόμεθα, ὃς οὐ μόνον τοὺς νυν ἐν ταῖς στρατηγίαις παρήλασε πολλῷ τῷ μέτρῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάλαι ὑμνουμένοις ἐν ταῖς συγγραφαῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἤρισεν ἂν περὶ πρωτείων), καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ πολεμίοις πρώτοις (Πέρσαι δὲ ἦσαν) συνήλθομεν εἰς χεῖρας. Τὸ δέ με πάντων μάλιστα πεῖσαν, ὅτι εἰ τοσαῦτα ὅσα σύναιδεν αὐτῷ προσκεκρουκότι συγγνώμην παράσχοις αὐτὸς, πάσης αἰτίας ἀπολύσας, μεταβαλεῖν ἂν νομίσαντα καὶ αὐτὸν, ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν διδαχθέντα περὶ οἷον ἠγνωμόνει, καὶ τοῦ λοιποῦ μενεῖν εὔνουν καὶ φίλον πιστόν· ὡς ἐντεῦθεν δύο τὰ μέγιστα ἐξειργάσθαι, σοί τε φιλανθρωπίας καὶ ἡμερότητος παρασχόντα ἀφορμὴν, καὶ προσέτι χρήσιμον ἐν πολλοῖς ἄνδρα προσαγαγόντα, ὃς δι' οἰκείαν ἀγνωμοσύνην ἀπολώλει· καὶ αὐτῷ μεγίστων ἀγαθῶν αἰτιώτατον ὀφθέντα, ἐπειθόμην τε αὐτοῖς δεομένοις, καὶ σοὶ προσελθὼν περὶ τῆς παντελοῦς αὐτοῦ ἐλευθερίας διειλέχθην. Ἐπεὶ ἄλλως γε εἰ ἐπὶ τῇ αὐτῇ μοχθηρίᾳ καὶ τοῦ λοιποῦ αὐτὸν ὑπενόουν μενεῖν, οὐχ ὅτι γε αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου πράττοντος ἐκώλυσα ἂν τὴν ἐλευθερίαν. Τοῖς γὰρ εὐνοοῦσί σοι φίλος εἶναι οὐ μᾶλλον προῄρημαι ἐξ ἀρχῆς, ἢ πολέμιος τοῖς ἐπιβουλεύουσι. Τοιαῦτα μὲν πρὸς ἀλλήλους διειλέχθησαν αὐτοί· ἐπεὶ δὲ ἐκεκύρωτο τὸν Συργιάννην τοῦ δεσμωτηρίου ἀφεθῆναι, ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ βασιλὶς ἡ Ξένη, πυθομένη ὅτι βασιλεῖ τοιαῦτα ἔδοξε περὶ αὐτοῦ, ἐδυσχέρανέ τε οὐκέτι ἀνεκτῶς, καὶ τὸν μέγαν δομέστικον εἶχεν ἐν αἰτίαις, οὐ μόνον ὅτι πολεμίῳ ὄντι βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτο δικαίῳ ὄντι δεσμοῖς ἀφύκτοις διὰ βίου ἔχεσθαι παντὸς, αὐτὸς συνεῖπε πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὅτι μήτε πρότερον αὐτῇ μηδὲν μήτε προεῖπε μήτε ἐβουλεύσατο περὶ αὐτοῦ. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος αἰτίας ἀπολύων ἑαυτὸν, ἀγνοεῖν τε ἔφασκεν ὅτι μὴ εἴη κατὰ γνώμην τὰ πραττόμενα

que subnixa, de reliqua libertate filio impetranda mecum egit. Ego meum consobrinum esse cogitans, veterisque amicitiæ et commilitii memor (sub uno enim magistro avunculo nostro Angelo magno stratopedarcha militiæ rudimenta posuimus (46) : qui non modo hujus ætatis ductores longo intervallo superavit (47), sed etiam cum priscis Romanorum ducibus, quos historiarum monumenta loquuntur, de palma contenderit), et in memoriam regrediens quo pacto eodem die primum cum hostibus (erant autem Persæ) pedem contulerimus, quodque me præcipue movebat, confisus, si tam multa, quorum sibi in te commissorum esset conscius, ignosceres, et omni crimine absolveres, ipsum quoque mores mutaturum, re ipsa doctum videlicet in qualem virum adeo peccavisset, ac de cætero in fide et benevolentia mansurum, ut hinc duo quædam eximia conficerem, et tibi nimirum humanitatis ac mansuetudinis exercendæ occasionem darem, præterea que virum ad multa idoneum concillarem, quem scelus suum perdiderat, et ipsi maximorum bonorum summus auctor fierem, illius rogatu, matris, inquam, de ejus plena liberatione te allocutus sum. Alioqui, si in eadem pravitate perseveraturum suspicatus fuissem, non modo non ipse libertatem ei petivissem, sed quovis alio petente ne liberaretur impedivissem. Haud enim magis tibi bene cupientes amare, quam insidiantes odisse ab initio fixum certumque habui. Hæc illi inter se sermocinabantur. At Xena imperatoris mater, filium Syrgiannis dimissionem decrevisse audiens, id passa est ægerrime ; accusabatque magnum domesticum, non solum quod hosti imperatoris, et ideirco sempiternis vinculis jure constringendo ipse ad libertatem patrocinaretur, sed quod se rem celasset penitus, neque super illo se consuluisset. Domesticus culpam ab se removens, nescisse respondit, id eam nolle, ideo nihil prius cum ea communicasse. Cæterum Syrgiannes carcere pro decreto solutus (48), imperatorisque humanitatem ac beneficentiam expertus est.

Jacobi Pontani notæ.

(46) Virgilius VIII *Æneidos*, de Pallante, quem Evander parens Æneæ, ut magistro militari commendat ac tradit,

——— sub te tolerare magistro
Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis et te miretur ab annis.

(47) Quadrant huc verba M. Tullii ex Manliana, de Cn. Pompeio : *Utinam, Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superavit*, etc. Nihil igitur ad hunc Angelum Asanem ex Græcis illis, quorum vitas scripsit Æmilius Probus, Miltiades, Themistocles, Chabrias, Epaminondas et alii ; nihil ex Romanis Fabii Maximi, Scipiones, Marcelli, omnes denique belli duces, quos Cicero I *De orat.* præstantissimos, ac pene innumerabiles ex una civitate (Roma) proferre posse affirmat. Sed Græci genus hominum in laudes suas effusum et φιλόδοξον.

(48) Narrat etiam Gregoras ia hæc verba : *His temporibus Syrgiannes carcere educitur, scripto prius jurejurando dato, et atrocissima quæque sibi imprecatus, si quid contra imperatorem moliretur. Sin quevis modo apud integros judices mendacii convinceretur, præter diros illos ut etium capite plecteretur.* Non tamen mansit in fide, et interfectus est, tanquam perfidus, ut docebitur cap. 25. Et quem Xena jam devoratum vult, postea adoptat, eique se totam committit, ut est apud eumdem Gregoram.

αὐτῇ, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν περὶ τούτου πρότερον αὐτῇ διαλεχθῆναι. Ὅμως ἐπεὶ ἔδοξεν, ἀπελύετό τε τῶν δεσμῶν ὁ Συργιάννης, καὶ εὐμενείας ἀπέλαυε καὶ εὐποιίας τῆς παρὰ βασιλέως.

CAPUT V.

Germani jure hospitii ab imperatore pecunia adjuvari petunt. Magnus domesticus respondet ærarium exhaustum esse, militem illis suppeditaturos. Germani recusant; abundare se militibus. Dimittuntur cum honore. Exponitur callliditas domestici. Item quomodo approbante imperatore partem onerum et curarum suarum in humeros Apocauchi rejecerit. Causæ quare imperator Cyzicum profectus sit. Cum Zamerchane satrapa, qui Orientales Romanorum urbes vexabat, pacem facit. Mœsus cum imperatore perenne fœdus icit.

Sub idem tempus ex Alemania ad seniorem imperatorem legati veniunt, pecuniam petentes, quod ex veteri societate et amicitia, quæ ipsis cum Romanis intercederet, consentaneum videretur, alteros ab alteris, si quo egerent, adjuvari. Germanis (49) enim omnibus cum Romanis imperatoribus hospitium esse : qui Germani studiose curarent, quæcunque Romanis emolumentum ac decus afferrent. Nunc pecuniæ egentes, ad imperatorem compulsos confugere ; suæ inopiæ ab ipso consultum iri confidentes. Sed cum Andronicum seniorem imperio motum reperirent, ad juniorem adierunt. Is causa adventus eorum perceptа, magno domestico quæ convenientissima putaret, respondendi partes dedit. Ille vocatis ad se legatis, sibi et imperatori quamobrem adessent, intellectum esse, et vetustam eorum cum Romanis societatem amicitiamque haud se ignorare dixit ; **207** et utrorumque imperium quodammodo unum principatum sibi videri ; justum item et cum officio conjunctum esse, ambos invicem utilitates afferre. Quod ad pecuniam attineret, si venissent antequam bellum inter imperatores gereretur, quantum pro necessitate voluissent, accepturos fuisse. Nunc idem bellum exhausisse ærarium. Veruntamen alia via posse huic ipsorum sumptuariæ difficultati occurrere ; exercitum enim magnum ac fortem contra hostes militiæ socium præbituros. Sic nunquе se exīstimare, non aliud, quam exercitus causa ipsos quærere pecuniam. Hunc ergo si adipiscantur, quod tam diligenti opera conarentur invenire, jam iuventum habere. Contra legati, se pecuniæ, non exercitus causa missos; regionem ipsorum multos alere strenuosque milites, quibus uti eorum regi liceat, si sumptus tantum in stipendia non desit. Hunc in modum legatos imperator dextre, et donis quam potuit magnificis humaniter donatos ab se dimisit; auditoque quid respondisset iis magnus domesticus, opinari se affirmavit, apte et convenienter Latinis respondisse, cum tanquam amicis subsidium aliquod promissum esset, qui si voluissent promissa exigere, non videre se quid responderi potuisset. Et magnus domesticus, sibi quoque inter respondendam eamdem dubitationem exortam. At enim quod pecuniam delicere dixerit, pudori minime futurum, quando et ipsi ea careant, atque aliunde petant. Copias autem datum iri pollicitum, quantumvis

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἐξ Ἀλαμανῶν ἀφίκετο πρὸς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον πρεσβεία, χρήματα αἰτοῦντες, λέγοντες, κατὰ παλαιὰν συμμαχίαν καὶ φιλίαν τῆς ἑφετέρας τε καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὅταν του δέωνται προσήκειν ἑκατέροις κομίζεσθαι παρ' ἀλλήλων. Γερμανοὶ γὰρ πᾶσι φιλίαν εἶναι πρὸς τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας, καὶ σπουδάζεσθαι αὐτοῖς ὅσα ὠφέλειάν τε καὶ τιμὴν Ῥωμαίοις περιποιεῖ· νυνὶ δὲ χρημάτων δεομένους, ἀναγκαίως πρὸς βασιλέα ἥκειν, θαῤῥοῦντες ὡς λήψονται ὅτου ἂν δέωνται. Ἐπεὶ δὲ Ἀνδρόνικον τὸν πρεσβύτερον βασιλέα εὗρον τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένον, πρὸς τὸν νέον ἐποιοῦντο τὴν πρεσβείαν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐπύθετο περὶ ὧν ἥκοιεν, ἐπέτρεπε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, πρὸς αὐτοὺς ποιήσασθαι ἀπολογίαν ἥ ἂν δόξειε μάλιστα τὸ εὔλογον ἔχειν. Ὁ δὲ μετακαλεσάμενος τοὺ, πρέσβεις, βασιλέα τε ἔφασκεν ἀκηκοέναι περὶ ὧν ἥκουσι πρεσβεύοντες καὶ αὐτόν· καὶ τὴν μὲν παλαιὰν συμμαχίαν καὶ φιλίαν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας καὶ αὐτὸν εἰδέναι· καὶ ὥσπερεὶ μίαν ἡγεμονίαν ἀμφοτέρας τὰς βασιλείας νομίζειν· καὶ δίκαιον ἅμα καὶ προσῆκον ἡγεῖσθαι, ὅτου ἂν δέωνται ἑκάτεροι, ὠφελεῖσθαι παρ' ἀλλήλων. Χρήματα δὲ ἃ αἰτοῦσι νῦν, εἰ πρὶν τὸν πρὸς ἀλλήλους τῶν Ῥωμαίων βασιλέων πόλεμον κεκινῆσθαι ἦκον, ἐκομίσαντο ἂν ᾗ ἐβούλοντο ἀρκοῦντα πρὸς τὴν χρείαν. Νυνὶ δὲ ἀναλωθέντων εἰς τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, χρημάτων μὲν τὸ νῦν εἶναι οὐκ εὐπορεῖν· ἕτερον δὲ τρόπον δύνασθαι ἰάσασθαι τὴν ἀπορίαν τῶν χρημάτων. Στρατιὰν γὰρ ἂν παρασχεῖν πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, συμμαχήσουσαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· οἴεσθαι δὲ μηδὲ αὐτοὺς ἑτέρου του ἕνεκα, ἢ τῆς στρατιᾶς, δεῖσθαι τῶν χρημάτων· καὶ εἰ τούτου τύχοιεν, τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς ἡνύσθαι. Οἱ πρέσβεις δὲ χρημάτων ἕνεκα ἥκειν ἔλεγον, οὐ στρατιᾶς. Τὴν γὰρ αὐτῶν πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς τρέφειν οἷς ἔξεστι χρῆσθαι τῷ σφετέρῳ βασιλεῖ ἀναλωμάτων εὐποροῦντι. Τοὺς μὲν οὖν πρέσβεις οὕτως εὐφυῶς ὁ βασιλεὺς ἀπεπέμψατο, δώροις φιλοφρονησάμενος εἰς ὅσον ἐξῆν μεγαλωπρεπῶς. Τὴν δὲ πρὸς τοὺς πρέσβεις τοῦ μεγάλου δομεστίκου πυθόμενος ἀπολογίαν, νῦν μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτὴν ἁρμόζουσαν φαίνεσθαι τὴν πρὸς τοὺς Λατίνους ἀπολογίαν πεποιῆσθαι δοκοῦσαν φίλοις αὐτοῖς οὖσιν ἐπαγγέλλεσθαί τινα ὠφέλειαν παρέξειν. Ἐὰν δὲ αὐτοῖς ἐδόκει τὴν ἐπηγγελμένην στρατιὰν ζητεῖν, ἀπορεῖν ἧς ἂν εὐπόρησαν ἀπολογίας. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος καὶ αὐτὸς μὲν εἶπεν ἐπὶ νοῦν ταύτην ἐσχηκέναι

Jacobi Pontani notæ.

(49) Græce Γερμάλινοι, qui nil aliud sunt quam Geldini sive Gibelini. Cæterum senior Andronicus subsidia Gibelinis misit contra pontificios, ut ex Joanne Villani Florentino lib. IX patet.

ἀπορίαν, πρὸς ἐκείνους ποιούμενος τοὺς λόγους. Πλὴν τὸ μὲν ἀπορεῖν χρημάτων εἰπεῖν, οὐδεμίαν αὐτοῖς ἂν φέρειν αἰσχύνην, ἅτε δὴ καὶ αὐτῶν ἀπορούντων, καὶ δεομένων παρ' αὐτῶν· στρατιὰν δὲ παρέχεσθαι ἐπηγγέλθαι, μάλιστα μὲν ὅπερ ἦν καὶ αὐτὸν οἰόμενον οὐ στρατιᾶς ἐρεῖν, ἀλλὰ χρημάτων δεῖσθαι. Εἰ δ' ἄρα καὶ πρὸς τὰ δεύτερα χωροῖεν, νῦν μὲν εἰπεῖν οὐ ῥᾴδιον παρασχεῖν, καιροῦ δεομένην πρὸς παρασκευήν, ἄλλως τε οὐδ' ἀκριβῶς εἰδότας εἰ κατὰ γνώμην εἴη τῷ σφετέρῳ βασιλεῖ. Εἰ δ' ἀπελθόντες πρὸς τὴν οἰκείαν, ἀπαγγείλωσι περὶ τῆς στρατιᾶς καὶ δέοιτο αὐτῆς, τότ' ἤδη τοὺς παραληψομένους ἥκειν. Χρονίου γὰρ οὔσης καὶ ὑπερορίου τῆς στρατείας, καὶ χρόνου δεῖσθαι συχνοῦ πρὸς τὴν παρασκευήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοιαῦτα. Ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ χρόνου ἐξ ὅτου βασιλεὺς ὁ νέος τοῦ πάππου καὶ βασιλέως διαστὰς, εἰς Ἀδριανούπολιν ἦκεν ἄχρι καὶ τότε τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι τοῖς πραττομένοις, καὶ δὴ καὶ τοῖς βασιλικοῖς γράμμασιν ἃ ἐπεὶ βεβαιώσει ἐγίνετό τινος δι' ἑαυτοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐπιστατοῦντος, δέει τοῦ μή τι τῶν μὴ προσηκόντων γενέσθαι ἢ διὰ ῥᾳθυμίαν, ἢ διὰ κακόνοιαν τῶν ἐπιτετραμμένων, καὶ οὐ μικρόν τινα διὰ ταῦτα τὸν πόνον ὑφισταμένου, ὅμως ἀναγκαίαν τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι φροντίδα λογιζομένου, καὶ φέροντος τὸν κάματον σιγῇ, τότε δὲ τῶν ἐμφυλίων πολέμων λυθέντων, καὶ πεπαυμένων τῶν ἐπιβουλῶν καὶ ὑπονοιῶν, ἔγνω δεῖν καὶ αὐτὸς τῶν πόνων ἑαυτὸν ἀνεῖναι μικρόν. Καὶ βασιλεῖ προσελθὼν, τόν τε ἐπὶ τοῦ προτέρου χρόνου πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων διηγεῖτο πόνον, καὶ ὡς τῶν ἐμφυλίων κακῶν ἤδη πεπαυμένων, καὶ ὑποψίας οὔσης οὐδεμιᾶς, δέον πρόνοιάν τινα ποιήσασθαι ὥστε τά τε πράγματα ὥσπερ πρότερον καλῶς καὶ ὡς δέον διοικεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ἀναπαύλης τινὸς τυγχάνειν. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἄν, εἰ τήν τε τῶν βασιλικῶν γραμμάτων ἐπιστασίαν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμιείου, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τῶν εἰσπραττόντων τοὺς δημοσίους φόρους ἀναθεῖεν ἑτέρῳ τινὶ, ὃν ἂν ἐκλέξηται αὐτός. Βασιλεὺς δὲ οὐδὲ αὐτὸς ἔφασκεν ἀγνοεῖν ὅσον ἐπὶ τοῦ προτέρου χρόνου ὑφίστατο τὸν πόνον, πᾶσιν αὐτὸς ἐφεστηκώς· ἀλλὰ εἰδέναι τε καλῶς, καὶ οὐχ ἥκιστα θαυμάζειν, εἰ πρὸς τοσαύτην διοίκησιν πραγμάτων εἷς ὢν αὐτὸς ἐξαρκεῖ· ἔτι δὲ καὶ ἀλγεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν κάματον ὃν ὑπέμενεν ἐννοῶν. Ὅπερ δὲ αὐτὸς ἔφης λογιζόμενος καὶ αὐτὸς, ὡς τῶν ἐμφυλίων ἕνεκα πολέμων καὶ τῶν ἐπιβουλῶν ἀναγκαῖον ἐφ' ἅπασί σε παρεῖναι, καὶ πάντα πράττεσθαι διὰ σοῦ, καὶ ἄχων παρῆειν σιγῇ τὸν χρόνον. Νυνὶ δὲ ἧ ἐβούλετο τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα καταστήσαντος, ὃν ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς μᾶλλον πρὸς τὴν διοίκησιν ὧν ἔφης πραγμάτων ἕλοῦ· οὐ μὲν ἐκείνῳ παντάπασιν ἐπιτρέψαι τὰ πράγματα χρή· ἀλλὰ καὶ αὖθις αὐτὸν ἐφίστασθαι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ πάντα πράττεσθαί σοι κατὰ γνώμην· οὕτω γὰρ ἂν τά τε πράγματα

A perbene sciret, id quod erat, non militem illos desiderare, sed nummaria paupertate laborare. Si tamen ad alterum etiam processissent, dicturum fuisse, nunc difficulter dari posse quod mora ac tempore ad colligendum opus foret. Ad hæc nondum liquido sciri, an id ipsorum regi placiturum sit. Reversi igitur domum, super exercitu certiorem facerent, et siquidem indigeret, tum venirent qui eum abducerent, quippe cum lentum ac longum negotium sit copias peregrinas et e locis remotissimis contrahere. Et hæc quidem isto modo acta sunt. Ex quo autem nepos ab avo dissidens Adrianopolin venit, usque ad illum diem rebus omnibus agendis, atque etiam imperatoriis diplomatis, quæ ad aliquid

B confirmandum scriberentur, per se magnus domesticus præfuerat; ne quid per socordiam **208** malignitatemve aliorum, quibus ea committerentur, sinisterius fieret: nec leves in eo labores sustinuerat, quos nihilominus, quia curam sollicitudinemque in omnibus necessariam judicabat, silentio perferebat. Tunc vero, sepultis jam bellis civilibus, insidiisque ac suspicionibus nullis, sibi quoque occupationes aliquantum minuendas esse constituit. Quocirca imperatori præteriti temporis laboriosam administrationem suam exponit, ac monet malis civilibus et suspiciosis temporibus jam præteritis providendum, uti res quemadmodum ante, bene decenterque procurentur, et sibi quie-

C tem ac remissionem aliquam concedendam. Concessurum autem, si imperatoriarum litterarum, et fisci, et exactionum præfecturam in alterum transferat, quem suo arbitratu delegerit. Respondit imperator, nec se ignorare quantos ille labores hactenus subiisset, cum unus omnibus præesset; sed probe nosse, et summopere admiratum, solum tantæ negotiorum moli sustinendæ parem esse potuisse. Præterea doluisse fortunam ejus, cum quibus premeretur oneribus, secum cogitaret. Sed cum ipse quoque consideraret, quod dixerat, quomodo propter bella civilia et insidias eum adesse omnibus, et per eum fieri omnia oporteret, etiam nolentem tempus extraxisse. Nunc quoniam Deus rempublicam ordinasset atque constituisset, ipse

D potius ad ea quæ nominasset munera obeunda quem vellet deligeret, cui tamen non omnimodis absoluteque res committendæ sint; sed eum rursus necessariis præesse, et omnia ex ejus judicio administrari debere. Sic enim negotia præclare curatum iri, et ipsum sat quietis consecuturum. Assentitur magnus domesticus, et Apocauchum sacri cubiculi præfectum his functionibus deligit, et imperator assentitur. Apocauchus creatus rerum communium administrator (50), quæcunque erant necessaria seu majoris momenti, et judicem magnum dome-

Jacobi Pontani notæ.

(50) Τῶν κοινῶν πραγμάτων διοικητὴς, est apud nos Cancellarius, itaque explicationis causa pene hoc verbum adjeci. Qui fuerint μεσιτεύοντες, μεσάζοντες τοῖς πράγμασι, τῶν πραγμάτων τοῦ βασιλέως, ut his libri persæpe nominantur, infra dicetur.

stieum requirebant, ea ad illum referens, quatenus ipse committeret, aut solus conficiebat, aut cum imperatore quædam discutiebat. Quæ hujusce-modi non erant, ejus arbitrio transigenda permittebat. Sub idem tempus imperator Cyzicum trajecit, simul ut Deiparæ signum non manufactum, in templo apud Hyrtacinm asservatum venoraretur, simul ut regionem nondum visam lustraret, **209** et, quod caput erat, ut [satrapam, seu] principem Phrygiæ (51) Tamerchanem Giaxæ filium, orientalibus ad Hellespontum urbibus Romanorum incumbentem, ad pacificationem adduceret : quod etiam ex sententia successit. E Cyzico enim Pegas ad Hellespontum profectus, eum accersivit. Qui ceteriter præsens, magna moderatione et quodammodo subjectione cum imperatore congressus est. Nam cum propius abesset, ut jam ipsum videre et ab ipso videri posset, cum Persis suis ab equis descendit, paulumque progressi, cæteri quidem omnes imperatorem, antequam appropinquarent, capitibus humi submissis adorabant ; ipse ad cum pedibus accedens et adorabat, et pedem illius osculabatur. Deinde equo conscenso, solus cum solo verba miscuit. Imperator ubi multis cum eo de pace egit, et gratiam relaturum promisit, Pegas, illo in castra sua rediit. Postridie revertens, salutato imperatore pacem in posterum, et Romanis in oriente non amplius molestum futurum promisit : donisque ab eo pro dignitate cultus, ad suos se recepit, et promissa ad rem conferens, nunquam deinde Romanis nocuit. Imperator Byzantium remeavit. Ibi cum esset, Michael Mœsorum rex ei significat, si placeret, cupere se illum convenire, et fœdus instaurare. Adrianopoli enim temporibus non sinentibus (propter tumultus videlicet bellicos) brevem et perturbatum fuisse congressum. Cum placuisset imperatori, Sozopolin inter et Anchialum apud Κρῆμνους, [id est, præcipitia] quæ dicuntur, convenerunt, ibique fœdus et societatem perennem iniverunt, digressique domos recesserunt.

διοικηθήσεσθαι καλῶς, καὶ αὐτὸν ἀναπαύλης τυγχάνειν οὐ μικρᾶς τινος. Ὁ δὲ μέγας δομέστικος τοῖς τε λεγομένοις ἐπείθετο πρὸς βασιλέως, καὶ παρακοιμώμενον τὸν Ἀπόκαυχον ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν εἰρημένων ἤρείτο πραγμάτων· καὶ βασιλεὺς συνεπεψηφίζετο αὐτός· ἀποδειχθεὶς δὲ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὁ παρακοιμώμενος διοικητής, ὅσα μὲν ἦν ἀναγκαῖα, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου δομεστίκου κρίσεως ἐδεῖτο, ταῦτα πρὸς αὐτὸν ἀνάγων, ἢ αὐτὸς ἐπέτρεπεν ἐπράττετο, ἢ μόνος, ἢ καὶ μετὰ βασιλέως ἕνια ἐξετάζων· ἃ δὲ οὐ τοιαῦτα, παρακοιμωμένῳ ἐφεῖτο πράττειν. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ βασιλεὺς εἰς Κύζικον ἐπεραιώθη, ἅμα μὲν τὴν τῆς θεομήτορος ἀχειροποίητον εἰκόνα, ἣ πρὸς τὸν ἐν Ὑρτακίῳ ναὸν ἦν, προσκυνήσων, ἅμα δὲ κατοψόμενος καὶ τὴν χώραν, οὔπω πρότερον ἰδών. Τὸ δ' ἔτι τούτων αἰτιώτερον, ἵνα τὸν Φρυγίας ἄρχοντα Ταμηρχάνην τὸν τοῦ Γιαξῆ ταῖς κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἑῴαις πόλεσιν ἐπικείμενον οὔσαις ὑπηκόοις βασιλεῖ, πρὸς συμβάσεις πείσῃ χωρῆσαι· ὃ καὶ κατὰ γνώμην ἐτελεῖτο βασιλεῖ. Ἀπὸ γὰρ Κυζίκου εἰς Πηγὰς πόλιν τὴν κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἐλθών, μετεκαλεῖτο τὸν Ταμηρχάνην. Καὶ ὃς ἀφῖκτό τε κατὰ τάχος, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς μετριότητος, καὶ οἷον εἰπεῖν, δουλείας συνεγένετο τῷ βασιλεῖ· Ὡς γὰρ ἐγγὺς ἐγένετο ὅσον ὁρᾶν τε τὸν βασιλέα καὶ ὁρᾶσθαι παρ' αὐτοῦ, αὐτός τε καὶ ἄλλοι Πέρσαι τῶν ἵππων καταβάντες, καὶ προελθόντες ἐπὶ μικρόν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄπωθεν τὸν βασιλέα προσεκύνουν, τὰς κεφαλὰς ἐρείσαντες ἐπὶ τὴν γῆν. Αὐτὸς δ' ἄχρι βασιλέως ἐλθὼν πεζῇ, προσεκύνει τε καὶ ἡσπάζετο τὸν βασιλέως πόδα. Ἔπειτα ἔφιππος γενόμενος, μόνος μόνῳ συνεγένετο τῷ βασιλεῖ. Πολλὰ δὲ πρὸς αὐτὸν περὶ εἰρήνης διαλεχθέντος βασιλέως, καὶ εὖ ποιήσειν ἐπαγγειλαμένου, αὐτὸς μὲν εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον, βασιλεὺς δ' εἰς Πηγὰς τὴν πόλιν ἐπανῆλθε. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν πάλιν ἐλθὼν ὁ Ταμηρχάνης καὶ προσκυνήσας βασιλέα, καὶ ἐπαγγειλάμενος εἰρήνην ἄξειν τοῦ λοιποῦ, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ἕω Ῥωμαίοις μηδέποτε ἐπιστρατεύσειν, δώροις τε ἀμειψαμένου βασιλέως ἀξίως ἑαυτοῦ, ὁ μὲν ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν ἅπερ ἐπηγγείλατο, ἀληθῆ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀποδεικνύς· οὐκέτι γὰρ οὐδὲν ἠδίκησε Ῥωμαίους. Βασιλεὺς δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκεν. Ἔνθα διατρίβοντι ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Μιχαὴλ μεμήνυκεν εἰ ἀρεστὸν αὐτῷ εἴη, συνελθεῖν τε αὐτῷ, τὸ τὰς σπονδὰς ἀνανεώσασθαι καὶ τὴν εἰρήνην. Τὴν γὰρ πρότερον ἐν Ἀδριανουπόλει γενομένην συντυχίαν, τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἐώντων διὰ τὸν συμβεβηκότα τότε πόλεμον, ἐπ' ὀλίγον τε γεγενῆσθαι καὶ τεταραγμένως. Καὶ ἐπεὶ κατὰ γνώμην ἦν καὶ βασιλεῖ, μεταξὺ Σωζοπόλεως καὶ Ἀγχιάλου ἐν τοῖς λεγομένοις Κρημνοῖς ἐποιήσαντο τὴν συντυχίαν, καὶ σπονδὰς ἔθεντο βεβαίας διὰ βίου καὶ συμμαχίαν· καὶ διαλυθέντες, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου.

Jacobi Pontani notæ.

(51) Turcæ, non e Tartaria, sed e Perside pulsi a Tartaris, in Asiam minorem commigrarunt, quam nunc Anatoliam vocant. Septem duces eam subactam inter se diviserunt, ut ait Laonicus. Caramano obtigerunt mediterranea Phrygiæ majoris cum Cilicia, cujus a nomine quæ prius Cilicia postea Caramania fuit dicta, et usque hodie dicitur. Sarchani sors maritimam Joniæ regionem, Smyrnam usque tribuit ; unde Sarchanitæ nomen est adepta. Calami, et filio Carasi obvenit Lydia usque ad Mysiam, quæ regio Carasia fuit appellata. Osman Ertuculis filius Bithyniam, cum regionibus Olympum versus spectantibus, et cum Te Kie nactus est. Ab hoc Osmania, vel Othmania (quemadmodum hactenus alii scribunt) dicta. Amuræ filios tradit Laonicus accepisse Paphlagoniam, cum iis quæ ad Euxinum vergunt. Vide plura apud Leunclavium in Pandecte historiæ Turcicæ.

CAPUT VI.

Imperator Barbaros in Bithynia invadere cogitans, Contophris præfecti consilio incitatur, et docetur. Barbari ad editiora loca se recipiunt. Orchanes satrapa in locis montosis et impeditis tendit. Quibus conspectis, placet Romanis non ultra progredi. Postridie tamen acie in campo instructa eos exspectant. Orchanes contra suos instruit, partemque in insidiis collocat. Describitur pugna, cujus mira varietas; victoria penes Romanos stat; ad quam plurimum egregia imperatoris concio valuit.

Βασιλεὺς δὲ ἐν δεινῷ τιθέμενος τὸ Πέρσας μὲν ἀεὶ A Ῥωμαίοις ἐπιστρατεύειν, αὐτοὺς δὲ ἐκείνοις μηδαμῶς, ἔγνω δεῖν πρὸς τὴν ἕω παρατωθεὶς, τοῖς κατὰ Βυθηνίαν (52) βαρβάροις ἐπιθέσθαι· ἔτι γὰρ ἐσκήνουν ἐν τοῖς πεδίοις ἔαρος ἤδη μεσοῦντος κατὰ μῆνα Μάϊον· καὶ μεταπεμψάμενος τὸν τῆς Μεσοθηνίας ἄρχοντα τὸν πρωτοκυνηγὸν Κοντοφρὲ, ἐβουλεύετο περὶ τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων εἰσβολῆς. Ἦν γὰρ δὴ ὁ Κοντοφρὲ, οὐ διὰ τὸ Μεσοθηνίας ἐπιτροπεύειν μόνον, πεῖραν ἔχων τῶν κατὰ τοὺς βαρβάρους πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ πολλῶν πολέμων ἔμπειρος καὶ μάλιστα τῶν Περσικῶν, οἷα δὴ ἐκ πρώτης ἡλικίας τοῖς ἤθεσί τε καὶ ταῖς διατριβαῖς αὐτῶν ἐντραφείς. Κοντοφρὰ δὲ ἐπῄρωσέ τε τὸν βασιλέα ἐς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον, καὶ ἡδέως ἔλεγεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἂν ἰδεῖν, ἐν ᾗ ἀπὸ B τῶν βαρβάρων ἐξέσται Ῥωμαίοις, ὧν εἰς αὐτοὺς ὑπῆρξαν, πολλῶν ἀδίκων δίκας λαβεῖν. Ὑπετίθει τε μὴ μέλλειν, ὡς ὅσον οὔπω τῶν βαρβάρων ἀπὸ τῶν πεδινῶν ἐπὶ τὰ ὀρεινότερα ἀναχωρησόντων, τὴν ἀλέαν ἐκκλινόντων τὴν ἀπὸ τοῦ θέρους· οὕτω γὰρ εἶναι αὐτοῖς ἔθος οὖσι νομάσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο ἐπιστρατεύειν τοῖς βαρβάροις καὶ μὴ μέλλειν, τὴν ἐκ Βυζαντίου καὶ Διδυμοτείχου, καὶ Ἀδριανουπόλεως καὶ Θράκης συναθροίσας στρατιάν· οὐ γὰρ ἐξῆν τήν τε ἐκ Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης ἑσπέρας μεταπαλεῖσθαι· κατήπειγε γὰρ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ Κοντοφρὲ πάλιν ἐκ Μεσοθηνίας ἐλθὼν καὶ φάσκων νῦν εἶναι καιρὸν ἐπιθέσθαι τοῖς βαρβάροις, ὡς ὅσον οὔπω πρὸς τὰς δυσχωρίας ἀποχωρήσουσι τῆς ὀρεινῆς· τὴν C ἠθροισμένην στρατιὰν λαβὼν ὁ βασιλεὺς, ἐπεραιώθη πρὸς τὴν ἕω λήγοντος ἤδη ἔαρος, κατὰ τὸ Σκουτάριον προσαγορευόμενον. Ἐπεὶ δὲ ἠγγέλθη τοῖς βαρβάροις ἡ τοῦ βασιλέως ἔφοδος, ὅσοι μὲν ἦσαν νομάδες κατὰ τὴν Βυθηνίαν διεσκεδασμένοι, σκηνάς τε ἀναλαβόντες καὶ βοσκήματα, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνῆλθον τῶν ὀρῶν, καὶ πορρωτέρω ἢ ἐξ ἔθους ἦν αὐτοῖς. Ὀρχάνης δὲ ὁ τῶν αὐτόθι Περσῶν σατράπης, ὅση ἦν αὐτῷ πεζὴ καὶ ἱππικὴ δύναμις ἀναλαβὼν, ἐπεὶ ἐπύθετο τὸν βασιλέα διὰ Μεσοθηνίας μέλλοντα ἰέναι, πολλὰς ἐχούσης δυσχωρίας καὶ ὀχυρότητας αὐτοφυεῖς, οὐ τῇ σφετέρᾳ δυνάμει μᾶλλον, ἢ τῇ θέσει θαῤῥήσας τοῦ τόπου, εἰς Μεσοθηνίαν ἐλθὼν, ὑψηλοῖς χωρίοις καὶ δυσπρος-

Imperator porro indignatus, Persas totiens Romanis prædatorem inmittere exercitum, cum ab iis nihil patiantur mali, in Orientem trajiciendum, et Barbaros in Bithynia adoriundos sibi **210** duxit; adhuc enim, adulto vere, mense, inquam, Maio, in tabernaculis per campos habitabant; de qua impressione advocatum Contophrem Mesotheniæ præfectum, venatorum principem, consuluit; quandoquidem is non solum ob præfecturam Mesotheniæ res Barbarorum noverat, sed et vir bonus alioqui, et bellicæ disciplinæ, præsertim Persarum, minime rudis erat, utpote a pueritia moribus et institutis eorum inutritus. Is imperatorem ad Barbaros armis coercendos confirmare, et libenter diem illum visurum antumare, quo liceret Romanis tot injurias sibi illatas rependere. Admonebat autem ne procrastinaret, quod Barbari e campestribus in editiora loca, æstivos calores declinantes propediem successuri essent; sic enim illos consuesse, cum sint νομάδες [hoc est, qui cum pascuis mapalia mutent]. Ut animo stetit infesto potentes agmine, Byzantio, Didymoteicho, Adrianopoli, et e Thracia coactis copiis (non enim Macedonicas reliquasque orientis licebat cogere, quod tempus urgebat: et simul Contophres e Mesotheniæ reversus, nunc esse maturum confirmabat Barbaros aggredi, antequam ad impedita montium loca recederent, quod mox facturi essent) in Orientem, exeunte jam vere navigans (53), ad Scutarium, ut appellatur, naves appulit (54). Intellecto hostili imperatoris adventu, quotquot erant nomades per Bithyniam dispersi, cum tabernaculis et pecore, cæteraque supellectili ad alta montium, et longius quidem, quam pro consuetudine sua properarunt. Orchanes Persarum in Bithynia satrapa [sive princeps], assumptis quas habebat pedestribus equestribusque copiis, postquam resciit imperatorem per Mesotheniam venturum, locum multis difficultatibus et naturalibus munitis impeditum, non magis suis viribus, quam hac re fretus, in Mesotheniam veniens, in excelsis et pene inaccessis exercitum collocavit. Imperator Scutario bidui itinere profectus, cum tertio die mane pergeret, Persas procul in edito sedentes

Jacobi Pontani notæ.

(52) Ita scriptum in manuscripto, nescio an errore librarii, an ævi; quanquam apud Gregoram, qui Cantacuzeno coævus, et apud Codinum, qui etiam inferior est, legatur Βιθυνία.

(53) De hac expeditione legas censeo, quæ libro IX narrat Gregoras, et cum nostra narratione conferas, quam multo uberiorem ac distinctiorem, addo, etiam veriorem invenies.

(54) Angulo Sultanini Saraii (id est, palatii) respondet e regione Scutarium in Asia, disjunctis a D se invicem locis hisce duntaxat uno milliari Græco. Ante vero, quam hic trajectus superetur, occurrit in ipsis aquis exstructa quædam arx parva, quam turrim Scutarinam Græci vocant, Turci Kisculam, hoc est, arcem virginis. Distat a continente Asiana Scutarium centum passibus. Nomen oppido vicino dedit, ut id Græcis hodie Scutarium, Turcis Iscodar dicatur: olim non Chalcedon, ut quidam magni viri falso putaverunt, sed Chrysopolis. Leunclavius *Pandectæ historiæ Turcicæ*.

conspexit, paulumque ultra progressus, et ipse in loco, cui Pelecano nomen est, castra fecit, coactisque primoribus, quid facto opus exquisivit. Sententia fuit non esse ulterius progrediendum, tum quod Persæ nomades in quos tendebant, velut in servitute abrepturi, id sentientes fugerent : **211** tum quia locis, per quæ essent transituri, invüis et angustis, pedestrique et equestri exercitu contra occursuro, non videbatur necessarium nullo cum fructu adire periculum. Ne tamen metu Barbarorum regredi putarentur, postridie matutini in planitie, velut ad pugnam dispertiti viri, dispertiti ordines, e regione consisterent. Et si quidem hostes e locis arduis digressi, æquo campo cum ipsis vellent concurrere, virtutem suam contra ostentarent; sin autem, Byzantium viam ordinatim capesserent, re docentes, non quia timerent, sed quia quibuscum pugnarent non haberent, domum reversos. Hoc illi decreverunt, et apud Pelecanum pernoctarunt. Posteaquam pulsis tenebris diurna lux affulsit, laudibus Deo de more dictis, imperator militibus tuba signum ad arma capienda dari jussit. Armati igitur, juxta hesternum decretum contra Barbaros in acies dispositi, tanquam ad prælium conserendum procedunt. Eo viso Orchanes suos item instruit, partemque in insidiis occultat : ut si Romani in hos prævalentes irruerent, illi derepente prosilientes, eos perterrefacerent, atque in fugam compellerent. Reliquis itaque sibi adjunctis, in sublimi stabat. Secretis porro trecentis equitibus sagittariis pugnacissimis, in equis velocissimis, imperavit eis, ne cominus et stataria pugna, sed ex incursu invadentes (55), cum Romanis depugnarent, rursumque fugerent, et tela in tergum torquerent (56); deinde conversi, redirent, hostemque denuo lacesserent. Contigit autem, ut spatium medium versus Romanos æquale, et equiti idoneum; versus Persas non acclive solum, accessuque laboriosum, sed et fossis nativis undequaque interceptum esset. Qua commoditate Barbari potissimum fidentes, in Romanos audacius se inferebant. His igitur trecentis, ut hoc modo cum Romanis dimicarent, mandavit, alios mille a tergo eorum ad fossas et angustias, qui Romanus insequentes exciperent, et eadem de causa mille in utroque latere locavit. Imperator ubi Persas de colle descendisse conspexit, etiam ipse trecentos de suis elegit, a quibus stiparetur, eosque talibus verbis accendit : Quam gloriam, milites, quod decus Romani inde ab initio ex eo sibi comparârint, quod hostibus formidabiles fuerunt, nec vobis est ignotum. Hi enim sunt, qui totum pene

A ὁδοὺς ἐγκαθίδρυσε τὴν στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἀπὸ Σκουταρίου δυεῖν ἡμερῶν ὁδὸν ἀνύσας, τῇ τρίτῃ ἅμα ἕῳ ἐπεὶ πάλιν τῆς αὐτῆς εἶχοντο ὁδοῦ, καὶ ἡ Περσικὴ στρατιὰ ἐφάνη ἄπωθεν ἐν χωρίοις ὑψηλοῖς ἐγκαθιδρυμένη. Ὀλίγον δὲ προελθὼν ὁ βασιλεὺς, ἐστρατοπέδευσε καὶ αὐτὸς ἐν χωρίῳ Πελεκάνῳ προσαγορευομένῳ· καὶ τοὺς ἐν τέλει συναγαγὼν, ἐβουλεύοντο ὅ τι δέοι ποιεῖν. Ἐδόκει δὴ περαιτέρω μὴ προβαίνειν, ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ τοὺς νομάδας Πέρσας οἷς ἐπήεσαν ὡς ἐξανδραποδισόμενοι, τὴν ἔφοδον αἰσθομένους διαδράναι· ἅμα δ' ὅτι τῶν τε χωρίων δυσβάτων καὶ στενῶν ὄντων δι' ὧν ἔμελλον ἰέναι, καὶ στρατιᾶς ἀντιστρατοπεδευομένης πεζῆς τε καὶ ἱππικῆς, οὐκ ἀναγκαῖον διακινδυνεύειν ἐπὶ κέρδει οὐδενί. Ἵνα δὲ μὴ δοκοῖεν τῷ δέει τῶν βαρβάρων ἀναστρέφειν, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἅμα ἕῳ ὁπλισαμένους ἐπὶ τοῦ πεδίου κατέναντι τῶν βαρβάρων παρατάξασθαι ὡς εἰς μάχην. Κἂν μὲν αὐτοὶ τῆς δυσχωρίας ἀποστάντες, ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ θελήσωσι διαγωνίσασθαι αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐπιδείξεσθαι τὴν οἰκείαν ἀρετήν· ἐὰν δὲ μὴ αὐτοὶ τῆς δυσχωρίας ἀφιστῶνται, τῆς εἰς Βυζάντιον ἔχεσθαι φερούσης τεταγμένως· ἔργῳ δείξαντας ὡς οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν οἵστισι συμβαλοῦσιν, ἀνέζευξαν εἰς τὴν οἰκίαν. Οὕτω μὲν δὴ ἐδίδοκτο· καὶ ηὐλίσαντο τὴν νύκτα ἐκείνην κατὰ τὸν Πελεκάνον. Ἅμα δὲ ἕῳ μετὰ τοὺς εἰωθότας ὕμνους πρὸς Θεὸν, τῇ σάλπιγγι ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς τῇ στρατιᾷ τὴν ἐφόπλισιν σημαίνειν. Ἐπεὶ δὲ ὡπλίσαντο, κατέναντι τῶν βαρβάρων ἦλθον, παρατεταγμένοι ὡς ἐς μάχην, ἣ ἐδέδοκτο τῇ προτεραίᾳ. Ὀρχάνης δὲ καὶ αὐτὸς ἰδὼν τὸν βασιλέα ἐπιόντα, ἀντιπαρέτατττε καὶ αὐτὸς τὴν στρατιάν. Καὶ μέρος μέν τι κατέκρυψεν ἐν λόχοις· ὡς ἂν εἰ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπερσχόντες ἐπίωσιν αὐτοῖς, οἱ ἐν ταῖς ἐνέδραις ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπελθόντες ἐκπλήξωσί τε διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, καὶ τρέψωνται αὐτούς. Τὴν δ' ἄλλην ἅπασάν δύναμιν ἀναλαβὼν, ἔστη ἐπὶ μετεώρου. Τριακοσίους δὲ ἀπολεξάμενος τοὺς παρ' αὐτῷ μαχιμωτάτους ἱπποτοξότας, ἵππους ἔχοντας τῶν μάλιστα θέειν ἀγαθῶν, ἐκέλευσεν αὐτοῖς οὐ κατὰ συντάδην, ἀλλ' ἐξ ἐφόδων συμπλέκεσθαι τῇ βασιλέως στρατιᾷ· καὶ ἐπιόντας μὲν μὴ ὑπομένειν, ἀλλὰ φεύγοντας τοξεύειν χρῆσθαι, ἀναχωροῦσι δὲ αὖθις ἐπιτίθεσθαι. Συμβέβηκε δὲ τὸ μεταξὺ τῶν στρατευμάτων ἀμφοτέρων, ὅσον μὲν ἦν κατὰ τοὺς Ῥωμαίους ὁμαλόν τε εἶναι, καὶ ῥᾴδιον πρὸς τὰς ἱππηλασίας· τὸ δὲ κατὰ τοὺς Πέρσας, οὐ μόνον ἄναντες καὶ δυσπρόσοδον, ἀλλὰ καὶ τάφροις αὐτοφυέσι πανταχόσε διατετμημένον· ᾧ καὶ μᾶλλον οἱ βάρβαροι πεποιθότες ἐπῆσαν Ῥωμαίοις. Τούτοις μὲν οὖν τοῖς τριακοσίοις προσετέταχτο τὸν τρόπον τοῦτον συμπλέκεσθαι Ῥωμαίοις. Ἑτέρους δὲ χιλίους ὄπισθεν αὐτῶν ἐπέστησε

B

C

D

Jacobi Pontani notæ.

(55) Tale genus pugnæ habes apud Maronem lib. II.

Bis Thusci Rutulos egere ad mœnia versos,
Bis rejecti armis respectant terga tegentes :
Tertia sed postquam congressi in prælia, etc.

(56) Sic Parthi pugnare consueverant. Unde Horat. Ode 19, lib. I.

Et versis animosum equis Parthum.

Fugientes, inquam, ex equis pugnabant. Virgilius 3. Georg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

κατὰ τὰς τάφρους καὶ τὰς δυσχωρίας, ὡς ἂν εἰ διώκοιντο οἱ τριακόσιοι πρὸς τῶν Ῥωμαίων, αὐτοὶ πρὸς τὰ στενὰ ἑστῶτες ἀμύνωνται αὐτοῖς· ἑκατέρωθέν τε αὐτῶν χιλίους ἐφ' ἑκάστῳ μέρει τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἑώρα τοὺς Πέρσας ἀπὸ τοῦ λόφου κατιόντας, τριακοσίους καὶ αὐτὸς ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ περιστησάμενος ἑαυτῷ, τοιαύτην τινὰ παραίνεσιν ἐποιήσατο πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες στρατιῶται, τὴν μὲν εὐκλειαν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν δόξαν, ἣν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ τοῖς πολεμίοις εἶναι ἐκτήσαντο ἐξ ἀρχῆς, οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε· οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ μικροῦ δεῖν πᾶσαν παραστησάμενοι τὴν οἰκουμένην, καὶ πάντα γένη καὶ Εὐρωπαῖα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀναγκάσαντες αὐτοῖς δουλεύειν· ἔτι δὲ ἡμᾶς οὐκ ἐπὶ πολύν τινα χρόνον οὐκ ὀλίγα τινὰ τῶν βαρβάρων συμβέβηκεν ἐλαττωθῆναι, οὐ χρὴ διὰ ταῦτα καὶ πρὸς τὰ ὑπάλοιπα ἀπαγορεύειν. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν ἡμετέραν κακίαν τὸ ἡσσᾶσθαι προσεγένετο· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἕκτισιν ὧν προσκεκρούκαμεν αὐτῷ, διὰ τῶν βαρβάρων τιμωροῦμένου· οὐ δὴ δίκαιον τοὺς τὴν γνώμην μὴ κατὰ κράτος νικηθέντας, ἔχοντας δέ τινα αὖθις κρείττονα ἐλπίδα τῆς συμφορᾶς τῇ ἀποβάσει ἀμβλύνεσθαι· νομίσαι δὲ ἐν μὲν ταῖς πράξεσιν ἐνδέχεσθαι σφάλλεσθαι τοὺς ἀνθρώπους· ταῖς δὲ γνώμαις ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς ἀνδρείους ὀρθῶς εἶναι, καὶ μὴ διὰ τὴν προτέραν ἧττταν τοῦ ἀνδρείου παρόντος, εἰκότως ἂν ἔν τινι κακοὺς ὀφθῆναι. Ὑμεῖς δὲ οὔτε ἐμπειρίᾳ τῇ πρὸς τὰς μάχας λείπεσθε τῶν βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ τῇ τόλμῃ πολὺ προέχετε αὐτῶν. Ὁρᾶτε γὰρ αὐτοὺς κατεπτηχότας καὶ καταδυομένους πρὸς τὰ κοῖλα τῶν ὀρῶν, καὶ μηδαμοῦ τῆς δυσχωρίας ἀποστῆναι βουλομένους, μηδὲ ἐκ τοῦ ἴσου διαγωνίσασθαι ἡμῖν τολμῶντας. Γίνεσθε δὴ ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ τὴν καταπεσοῦσαν ἤδη δόξαν τῶν προγόνων ἀνορθώσατε αὐτοί· καὶ μὴ νομίσητε ὑπὲρ μηδὲν προσηκούσης γῆς ὑμῖν διαγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς βαρβάρους, ἀλλ' ὑπὲρ ἐλευθερίας μάλιστα, καὶ τῆς οἰκείας ἕκαστος πατρίδος. Ἐὰν γὰρ ἐνταῦθα ἀξίως ἑαυτῶν ἀγωνιζόμενοι νικήσωμεν αὐτούς, πρὸς οἷς ἀφῃρήμεθα πρότερον ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὴν οὖσαν καρπωσόμεθα ἀδεῶς. Πρὸς τούτοις δὲ, εἰ μὲν καὶ αὐτὸς συνηγωνιζόμην ὑμῖν ἐν τῷ παρόντι, πρόφασις ἂν ἦν τινι κακῷ γενέσθαι λήσειν οἰόμενῳ· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς ἔξω ἕστηκα τῶν ἄλλων βραδυτὴς, ἔξεστι σκοπεῖν ἑκάστῳ

A orbem, **212** omnesque gentes subegerunt (57), et Europæ Asiæque jugum imposuerunt. Quod autem nos brevi tempore non pauca a Barbaris detrimenta accepimus, non propterea de cætero animis frangi debemus. Haud enim ignavia, sed peccatis nostris, Deo nos per Barbaros ulciscente, victi sumus. Non igitur fas est, quorum spiritus nulla vis devicit, et quos rursum melior spes alit, eos eventu calamitatis hebetari atque langnescere; cum rectius sit arbitrari, in actionibus homines frustrari ac decipi, animis vero semper æque ac vere generosos esse posse; nec quia prius manus dederint, ideo in præsens merito imbelles videri debere. Quin vos Barbaris nec usu militari ce-

B ditis, et audendo multum antecellitis. Cernitis, quemadmodum trepidantes in cava montium se abdant, et ab illis anfractibus atque angustiis locorum sejungere se nusquam audeant, nec æquo campo nobiscum congredi. Quamobrem estote viri fortes, et collapsam majorum vestrorum gloriam instaurate: neve cum Barbaris pro regione ad vos nihil attinente, sed pro libertate in primis, et unumquemque pro patria sua dimicaturum existimatote. Si enim hic, ut nobis dignum est, pugnantes eos debellaverimus, præter ea quæ prius ipsi nobis abstulerunt recuperata, etiam nostra regione tuto fruemur (58). Ad hæc, si quidem ego nunc vobiscum una in hostem pugna-

C rem, daretur imbelli alicui occasio, dum se posse latere existimaret. Sed quoniam extra prælium arbiter et judex certaminis sum, licet quisque secum cogitet, si ignavus fuerit, pœnas debitas luiturum, strenuos autem paribus virtuti suæ præmiis honoratum iri. Sed qua ratione cum Barbaris pugna pugnanda sit, ipsi etiam a puritia bellicis assuefacti operibus non ignoratis: tamen admonebo. Si ipsi in acies distributi prælium inibunt, nos quoque acie ordinata illis occurramus necesse est. Quia vero, quantum conjectura provideo, non dextras conserere, sed jacula eminus spargere, et ubi in nos incursarint, non subsistere, sed ad loca impedita, ibidemque in insidiis subsidentes refugere meditantur, et vos extra teli conjectum sitis, lenteque servatis ordinibus incedatis oportet. Ubi autem propiores fueritis, omnem

Jacobi Pontani notæ.

(57) Jovem pollicitum esse, e Trojanis nascituros Romanos,

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,

D lipp. 6; *Populi Romani victoris, dominique omnium gentium.* Agit etiam de magnitudine Romani imperii Appianus, præfatione Strategici præclare: *Romanos neque rex, neque civitas, neque gens ulla imperii amplitudine superavit. Imo nec tantum attingere unquam potuit, nec tot sæculorum ætates mansuram firmare potentiam*, etc.

ait Venus 1 *Æneid.* Postea Jupiter de Romanis,

His ego nec metas rerum, nec tempora pono;
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu, cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assaraci Phthiam, clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.

Vide quæ in symbolis nostris ad hunc locum adnotavimus, in quibus illa ex Cicerone Philipp. 5: *Nos principes terrarum, omniumque gentium.* Phi-

(58) Demosthenica plane sententia, ex 1 Olynthiaca. Πρὸς οἷς ἀφῃρήμεθα πρότερον ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὴν οὖσαν καρπωσόμεθα ἀδεῶς. Valeat eadem sententia, imo tota oratio Olynthiaca illa hodie magnopere ad Christianos in Turcam exhortandos, et ea usus est olim ad verbum, in eodem argumento, paucula nonnunquam de suo interjecit, Bessarion cardinalis eruditissimus ac celeberrimus.

acrimoniam et virtutem animi expromatis, simul spatium in medio contrahentes, ne per moram telis crebris feriamini : simul Barbaros receptu prohibentes, **213** et ipsos male mutantes. Ne porro illis fugientibus valde instate (59), neve confidentia elati, in discrimen vos conjicito, sed postquam ad triarios seu subsidiarios eorum veneritis, in campum revertimini, servatisque ordinibus, eos incursantes propulsate. His imperator suos hortatus, et a Deo auxilium ipsis victoriamque precatus est. Qui vicissim eum venerati, et se aut honeste victuros aut cum laude occubituros (60) professi, signoque crucis obarmati (61), in hostem lento passu et ordine, Exotrocho magno hetæriarcha ducente, procedebant. Similiter Barbari gradum inferebant. Cum spatio jam distarent, quo telum adjici potest, Romani ut imperatum erat, immissis penitus habenis quam acerrime in Persas incurrebant. Illi aliquandiu persistentes, tela in Romanos contorquebant, sperantes se illorum incursum ita repressuros. Sed ubi eos constanter premere, sagittarumque acerbos viderunt, tum in fugam se penetrarunt, in qua circiter quadraginta ceciderunt : reliqui ad angustias locorum et subsidiarios retro collocatos pervenerunt; Romanorum nemo neque occubuit, neque vulnus accepit, pauci equi consauciati. Regressi, in planitie rursum hostem, quasi intra carceres exspectantes constiterunt. Persæ aliquantisper inter suos morati, pluribus quam oppetierant assumptis, in Romanos denuo vadunt. Sed illis parem priori impetum alacritatemque adhibentibus, iterum fugam arripiunt, in qua circiter triginta cadunt; Romanorum nullus desideratus, nec vulneratus est, vulnerati tamen equi aliquot. Orchanes e tumulo suos jam bis victos conspiciens, animos addit, manumque auxiliariam submittit. Imperator quoque suos de magnanimitate ac fortitudine commendat; hortaturque ne quid de ea, utpote semper Barbaris superiores futuri, deminuant; mittitque contra illos parem copiam. Ut sibi appropinquarunt, Persæ denuo acrius resistunt; sed Romanorum

ἀκριμωνίαν καὶ ἀνδρείαν ἐπιδείξασθε, ἅμα μὲν τὸν μεταξὺ τόπον συναιροῦντες, ἵνα μὴ κατὰ σχολὴν βάλλησθε τοῖς βέλεσι συχνοῖς· ἅμα δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους κωλύοντες ἐπιέναι· καὶ αὐτοὺς μὴ καλῶς μεταβάλλοντας. Μὴ μὴν ἐκείνοις φεύγουσιν ἐπίσπεσθε σφόδρα, μηδὲ θράσει πεποιθότες ἐς κίνδυνον καθίστασθε· ἀλλ' ἐπειδὰν πρὸς τοὺς ἐπικούρους αὐτῶν καὶ ὑποστρατήγους ἔλθητε, πάλιν ἀναχωρεῖτε πρὸς τὸ πεδίον, τὴν τάξιν τε φυλάττοντες καὶ ἐπιόντας ἀμυνόμενοι τοὺς βαρβάρους. Ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς παρεκελεύσατο τοῖς στρατιώταις, ἅμα καὶ βοήθειαν τὴν ἐκ τοῦ κρείττονος, καὶ νίκην εὐξάμενος αὐτοῖς. Οἱ δὲ προσκυνήσαντές τε βασιλέα, καὶ ἢ καλῶς νικήσειν, ἢ εὐκλεῶς τεθνήξεσθαι εἰπόντες, σταυρῷ τε καθοπλίσαντες ἑαυτούς, ἐχώρουν κατὰ τῶν βαρβάρων τεταγμένως καὶ κατὰ σχολήν. Ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Ἐξώτροχος ὁ μέγας ἑταιρειάρχης· ἀντεπῆεσαν δὲ καὶ οἱ βάρβαροι αὐτοῖς ὁμοίως. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἐγγὺς ἀλλήλων ὅσον ἐφικνεῖσθαι τοῖς τοξεύμασιν, οἱ Ῥωμαῖοι μὲν ἧ αὐτοῖς προσετέταχτο πρὸς βασιλέως, ὅλους ἀνέντες χαλινοὺς, ὅσον ἐνῆν ὀξέως ἐπεφέροντο τοῖς Πέρσαις· οἱ βάρβαροι δὲ καρτερήσαντες μὲν ἐπὶ μικρὸν, καὶ βέλη κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀφέντες οἰόμενοι οὕτως ἂν ἀποτρέψαι τῆς ὁρμῆς, ἐπεὶ ἐώρων αὐτοὺς ἀτρέπτως ἐπιόντας καὶ οὐδὲ ὀλίγα φροντίζοντας τῶν οἰστῶν, εἰς φυγὴν ἐτράποντο εὐθύς. Ἐν δὲ τῇ φυγῇ ἀπέθανον περὶ

Jacobi Pontani notæ.

(59) Onosander cap. II, *Hostium discessiones*, inquit, *semper suspectæ, nec unquam susque deque habendæ. Et considerandi potius locorum, quam hostium situs; nec solum qua via ducatur exercitus prospiciendum; sed etiam ut eadem reduci possit, providendum. Et vel copias non immittat, sed coerceat ac reprimat, vel si immittat, caveat diligenter et montium cacumina, angustiarumque fauces, relictis custodibus, occupari a suis curet, ut tutum iter receptui præsletur.* Sic ille. Pyrrhus Epirotarum rex præcepit, non esse pertinaciter instandum hosti fugienti; non solum ne fortius ex necessitate resistat, sed ut postea quoque facilius acie cedat, ratus, non usque ad perniciem fugientibus instaturos victores.

(60) Quod profitentur, se honeste victuros, indicant, non fugituros, et hostem superaturos potius quam se illi deditoros. Nam qui e prælio fugit, non vivit honeste, nec qui se timore fractus hosti dedit. Instituto quidem Lacedæmoniorum, apud quos aut vincere oportebat, aut mori, nihil dabatur tertium. Lacedæmoniorum igitur spiritus et animos milites isti gerebant.

(61) Christianæ pietatis est, omnia in nomine Domini, et cum fiducia cœlestis auxilii facere : cujus voluntatis ac spei signum est, formatum in fronte, aut in aere ante nos expressa manu sanctæ crucis figura : per quam bona omnia, et salus nobis per Filium a Deo Patre impetrata est. Credo etiam hos milites fuisse memores illius, quod in vita Constantini legimus, *In hoc signo vinces.* Sunt et alia exempla, et unum illustre sancti Martini, cui cum timiditas objiceretur, propter quam missionem peteret, *Ego*, inquit, *signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.* Sulpitius, in ejus Vita.

τεσσαράκοντα αὐτῶν· οἱ λοιποὶ δὲ διεσώθησαν πρὸς τὰς δυσχωρίας· καὶ τοὺς τεταγμένους ὄπισθεν καταφυγόντες· Ῥωμαίων δὲ ἀπέθανεν οὐδεὶς οὔτε ἐτρώθη· ἵπποι δὲ ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματίαι· ἀναχωρήσαντες δὲ ἀπὸ τῆς διώξεως ἔστησαν ἐπὶ τοῦ πεδινοῦ πάλιν ὡς ἐπὶ βαλβίδος, τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων περιμένοντες· οἱ Πέρσαι δὲ μικρὸν ἐνδιατρίψαντες τοῖς οἰκείοις, καὶ πλείους τῶν πεσόντων προσλαβόμενοι ἑτέρους, ἦσαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ ἐπεὶ πάλιν ὥσπερ καὶ πρότερον ἐγένοντο ἐγγὺς τῇ ἴσῃ καὶ ἰδύτητι καὶ προθυμίᾳ τῶν Ῥωμαίων χρησαμένων, ἐτράπησάν τε αὖθις εἰς φυγὴν οἱ βάρβαροι, καὶ περὶ τριάκοντα αὐτῶν ἀπέθανον ἐν τῇ διώξει. Ῥωμαίων δὲ οὐδεὶς, οὔτε ἐτρώθη, εἰ μὴ ἕνιοι τῶν ἵππων. Ὀρχάνης δὲ ὁρῶν ἀπὸ τοῦ λόφου τοὺς ἰδίους ἤδη ἡσσημένους δίς, παρεθάρρυνέ τε τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐπεβοήθει πέμψας στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἐπῆναί τε τοὺς ἰδίους καὶ αὐτὸς τῆς εὐψυχίας ἕνεκα καὶ τῆς ἀνδρίας, καὶ παρεκάλει μὴ ὑφίεσθαι τῆς τόλμης ὡς καὶ κρείττους τῶν βαρβάρων ἐσομένους· ἔπεμπέ τε καὶ στρατιὰν ἀξιόμαχον πρὸς τοὺς βαρβάρους. Καὶ γενομένων ἐγγὺς τῶν στρατευμάτων, πάλιν ἀντέσχον μὲν οἱ Πέρσαι ἐπὶ πλέον· ἐκθιασθέντες δ' ὅμως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τοὺς οἰκείους, καὶ ἔπεσον ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν. Τοιαύτας μὲν δὴ τὰς συμπλοκὰς καὶ τὰς ἀναχωρήσεις οἱ Πέρσαι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐποιοῦντο, ἄχρι δείλης τῆς ἡμέρας ἐν ἀρχαῖς μάλιστα τοῦ θέρους, Ἰουνίου μηνὸς ἐνισταμένου· καὶ κατὰ πάσας μὲν τὰς συμβολὰς ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι· κατὰ κράτος δὲ αὐτῶν περιγενέσθαι οὐκ ἠδύναντο, ἅμα μὲν διὰ τὸ φάραγγας βαθείας περιβεβλῆσθαι τὴν Περσῶν στρατιάν, καὶ μηδεμίαν κύκλωσιν παρέχειν τοῖς Ῥωμαίοις, ἅμα δ' ὅτι καὶ τὸ πεδίον, ἐν ᾧ κατιόντες διηγωνίζοντο οἱ Πέρσαι, τάφροις αὐτοφυέσι καὶ αὐτὸ διατετμημένον ἦν πανταχοῦ· ἐν οἷς τοξόται ἱστάμενοι πολλοὶ, τὴν τελείαν νίκην ἀφῃροῦντο Ῥωμαίους, βάλλοντες ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων· τήν τε στρατιὰν αὐτοῖς πᾶσαν βασιλέα οὐκ ἐξῆν ἐπαγαγεῖν διὰ τοῦ τόπου τὴν ἀνωμαλίαν. Ἐξ ἐκείνου δὲ ὁ Ὀρχάνης νομίσας καιρὸν εἶναι καὶ σφοδροτέρας προσβολῆς, χιλίους ἑτέρους ἀπολεξάμενος τῶν Περσῶν, ἐκέλευσεν εἰς τὸ πεδίον καταβάντας ἅμα τοῖς τριακοσίοις προσβαλεῖν Ῥωμαίοις. Βασιλεύς τε ἐπεὶ ἐκείνους ἑώρα κατιόντας, τοῖς τε πρότερον μαχομένοις στρατιώταις τῆς ἀνδρίας ἕνεκα εὐχαριστήσας τὰ εἰκότα, καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἐξώτροχον ἐπαινέσας καὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς

virtuti succumbentes, ad suos refugiunt; pauci in fuga animas amittunt. Hujusmodi pugnæ Persarum cum Romanis et refugia usque ad diei vesperam producebantur, principio maxime æstatis, Junio mense ineunte, et in omnibus congressibus Romanus vincebat; summo autem prælio ideo nequibat eos vincere, quod exercitus Persarum profundis vallibus **214** cingeretur, nec circumveniri posset; quodque campus, in quem certaturi descendebant, fossis naturalibus ubique intersectus erat, in quibus magno numero stantes sagittarii, plenam Romanorum victoriam impediebant, inde ut ex munitionibus jaculantes, cum propter inæqualitatem loci universum exercitum in eas immittere imperatori non liceret. Ex illo Orchanes vehementioris impressionis tempus esse statuens, rursum delectis mille Persis in æquor campi descendere, et cum aliis illis trecentis in Romanos se inferre jussit. Imperator eos descendisse conspicatus, militibus, qui prius dimicaverant, propter fortitudinem, ut par fuit, gratiis actis, et Exotrocho eorum duce ob experientiam interritamque mentem laudato, aliam cum ipsis manum, ad Barbaros excipiendos misit, cui Manuelem Tagarim magnum stratopedarcham præposuit. Cum utrinque animose diuque pugnatum esset, multis Romanorum equis, paucis militibus vulneratis, unus vitam reliquit, Persæ obtruncati quinquaginta. Orchanes porro dum pugna committitur, omnem exercitum suum in fronte locat (cum prius magnam ejus partem in insidiis occultasset), ut a Romanis atque Barbaris cerneretur, confisus, his animos facturum, illis terrorem incussurum. Quo commento cum nihil se proficere animadverteret (Romani siquidem nihilominus acriter prœliabantur, hostemque devincebant), Pazarlo fratri mandat, totis copiis cum Romanis confligat, pauloque post et ipse e tumulo paucis comitatus descendens, rursum constitit, quo res evaderet observans. Imperator ut Barbaros quotquot erant in pugnam ruere vidit, reliquas acies omnes manere, ac bonum habere animum jubet: cum tribus turmis pugnatum prodit, dextroque cornu magno domestico, sinistro Joanni Angelo ejus consobrino commisso, ipse medium tenet (62). Collatis signis, Barbari nec primum impetum sustinentes, vi ac virtute in fugam vertuntur, quos Romani per invia quæque usque ad verticem collis, ubi Orchanes stabat, in-

Jacobi Pontani notæ.

(62) Locus imperatoris in exercitu, quod vidit poeta noster, cum sic de Turno cecinit, principio libri IX.

Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai vestis, et auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidæ juvenes, medio dux agmine Turnus
Vertitur, arma tenens.

Libro item X de Ascanio, qui personam patris, ac summi proinde ducis referebat, in obsidione sustinenda.

Ipse inter medios Veneris justissima cura
Dardanius caput ecce puer delectus honestum.

Aquila circa medium totius legionis locabatur, inquit Lipsius, *De milit. Rom.* libro IV, dial. 4, *ibi enim imperator ut sit oportet, unde prospiciat, et mandet facillime in omnes partes. Is autem locus medius est, sed paulum tamen ad finem magis admotus. Nam inter principes, et triarios, ante aquilas stetisse censeo imperatorem. Argumento, quod is ejus situs in castris, ante principia dico et aquilas.*

secuti sunt. In eo conflictu Persarum centum quinquaginta cæsis, e Romanis nec miles, nec equus vulneratus est. Imperator inde se recipit, cum ad collem occupandum eniti non arbitraretur conducere, et in campum veniens edixit, ut quisque servaret ordinem suum, quem ab initio obtinuisset. **215** Barbari in prominentia, seu crepidine montis stantes, prodire ulterius haud tutum opinabantur.

A τόλμης, ἔπεμπε καὶ στρατιὰν ἑτέραν ἧς ἦρχε Τάγαρις Μανουὴλ ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, ὡς σὺν αὐτοῖς ἀντιστησομένην τοῖς βαρβάροις. Καὶ γενομένης ἐπὶ πολὺ μάχης ἰσχυρᾶς ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν, τῶν μὲν Ῥωμαίων ἵππων ἐτρώθησαν πολλοὶ, στρατιῶται δὲ ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματίαι, τέθνηκε δὲ εἷς· Περσῶν δὲ ἔπεσον πεντήκοντα παρὰ τὴν μάχην. Ὀρχάνης δὲ ἐν ᾧ ἡ μάχη συνεκροτεῖτο, τὴν στρατιὰν, ἣν εἶχε, πᾶσαν ἔστησεν ἐπὶ μετώπου (πρότερον γὰρ μέρος τι αὐτῆς πολὺ ἐν ταῖς ἐνέδραις κεκρυμμένον ἦν)· ὡς εἶναι καταφανῆ καὶ Ῥωμαίοις καὶ βαρβάροις, οἰόμενος ἐκείνοις τε προθυμίαν καὶ Ῥωμαίοις ἔκπληξιν τὸ τοιοῦτον ἐμποιήσειν. Ὡς δὲ ἑώρα τῆς ἐπινοίας ἀπονέμενος οὐδέν (οἱ Ῥωμαῖοι γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐμάχοντο εὐψύχως, καὶ ἤδη περιεγίνοντο τῶν πολεμίων), Παζαρλοῦν τὸν ἀδελφὸν πανστρατιᾷ ἐκέλευσε τοῖς Ῥωμαίοις συμβαλεῖν· μικρὸν δὲ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ λόφου καταβάς, πάλιν ἔστη μετ' ὀλίγων ὅ τι ἂν ἀποβαίη σκοπῶν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἑώρα πανστρατιᾷ πρὸς τὴν μάχην τοὺς βαρβάρους ὡρμημένους, τὰς μὲν ἄλλας ἐκέλευε τάξεις μένειν πάσας ἀτρεμούσας· αὐτὸς δὲ τρία τέλη ἀναλαβὼν, ἐχώρει πρὸς τὴν μάχην. Ἐτέτακτο δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρως ὁ μέγας δομέστικος· τὸ ἀριστερὸν δὲ εἶχεν ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης ἐξάδελφος αὐτῷ βασιλεύς· δὲ ἐπεῖχε τὸ μέσον· καὶ συμβαλόντες τοῖς βαρβάροις, ἐτρέψαντό τε κατὰ κράτος μηδὲ ἀντισχεῖν τὴν πρώτην δυνηθέντας ὁρμήν· καὶ τὰς δυσχωρίας πάσας ὑπερβάντες, ἄχρι τῶν ἄκρων κατεδίωξαν τοῦ λόφου, ἔνθα καὶ Ὀρχάνης ἦν ἑστώς. Ἔπεσον δὲ παρὰ τὴν μάχην, Περσῶν μὲν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, Ῥωμαίων δὲ οὐδείς· ἀλλ' οὔτε ἐτρώθη οὔτε στρατιώτης οὔτε ἵππος. Βασιλεὺς δὲ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, τὸ βιάζεσθαι πρὸς τὸν λόφον οὐχ ἡγούμενος λυσιτελεῖν· καὶ πρὸς τὸ πεδίον ἐλθὼν, ἐκέλευσεν ἕκαστον, τὴν ἣν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς τάξιν φυλάττειν. Οἱ βάρβαροι τε ἐπὶ τοὺς πρόποδας ἔστησαν τοῦ ὄρους, τὸ περαιτέρω προβαίνειν οὐχ ἡγούμενοι λυσιτελεῖν.

CAPUT VII.

Consilium magni domestici, quia hostes se victos fatebantur, in castra redeundum, et Byzantium postridie revertendum. Placet; in castra reditur; triumphus canitur. Pars Persarum insequitur abeuntes; confligitur in via, cum quidam ordines suos deseruissent; quos et domesticus, et imperator reductum eunt; sed uterque summo cum periculo. Sebastopulus cum trecentis fugatur. Byzantium nuntius ad protostratorem mittitur; castra custodiuntur.

Desperationem Barbarorum intelligens imperator, ad proceres quid faciendum esset retulit. Progressus in medium magnus domesticus ita disseruit: Res nobis, sicut ab initio inter nos optabamus, exitu felici terminatæ sunt. Acie enim instructa, priores, ut ad prælium prodiimus, ne metu Barbarorum recedere videremur: qui aperte aciem contra dirigere non sunt ausi, quo se nobis cedere manifeste docuerunt; non tamen quievcrunt, quin totas copias suas experirentur. Et quamvis Orchanes ipse prælio non interfuerit, ut timorem aliquem haberemus, plus ipsum præsentem posse, tamen ipsius præsentiam nihilo plus effecturam re ipsa cognovimus. Quando igitur palam certamen subterfugit, et in particularibus pugnis nos semper victoriam retulimus (pro trecentis enim Barbaris unus duntaxat de Romanis occubuit), quam, quæso, demonstrationem quisquam luculentiorem desideret, et corporibus et animis nobis succubuisse Barbaros? Illud quoque pro indicio certissimo haberi potest, eos nos sibi ut potentiores anteponere, quod cum militum nostrorum servitia toto die prope ipsos, equis pabula legerent (quanquam alioqui et belli, et lucri incredibiliter cupidi), prohibere ea aggressi non sunt. Et quia sol occasui proximus est, consultissimum puto in castra reversos, ibi noctem agere, crastinoque diluculo captis armis, et agmine composito Byzantiam viam inire. Et si quidem Barbari impediorem

Βασιλεὺς δὲ, ὁρῶν τοὺς βαρβάρους, οὐκέτι διανοουμένους εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἰέναι, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει ὅ τι δέοι ποιεῖν αὐτούς. Παρελθὼν δὲ ὁ μέγας δομέστικος, ἐβουλεύετο τοιάδε· Τὰ μὲν πράγματα ἡμῖν, ἢ αὐτοί τε ἐβουλευσάμεθα ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸς πέρας ἐχώρησεν ἀγαθόν. Παρεταξάμεθά τε γὰρ αὐτοὶ ἐλθόντες ὡς πρὸς μάχην πρῶτοι, ὡς ἂν μὴ δοκοίημεν τῷ δέει τῶν βαρβάρων ἀναχωρεῖν, οἵ τε πολέμιοι, φανερῶς μὲν ἀντιτάξασθαι οὐκ ἐτόλμησαν ἡμῖν· μαρτυρήσαντες ἐναργῶς, ὡς οὐκ ἀξιομάχους ἑαυτοὺς ἐνόμισαν ἡμῖν, οὐκέτι δὲ ἀπέσχοντο τοῦ μὴ καὶ πεῖραν λαβεῖν συμπάσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Εἰ γὰρ μὴ καὶ Ὀρχάνης αὐτὸς παρεγένετο πρὸς τὴν μάχην ὅπως τινὰ ἡμῖν ἔτι ὑπολίποιτο ἐλπίδα τοῦ δυνήσεσθαί τι πλέον αὐτὸς παρὼν, ἀλλ' ἡμῖν γε δῆλον ἐξ αὐτῶν κατέστη τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδὲν ἂν ἔσοιτο πλέον αὐτοῦ παρόντος. Ὅτε τοίνυν τὸ μὲν εἰς χεῖρας ἡμῖν ἰέναι φανερῶς ἐξέκλινεν αὐτὸς, ἐν δὲ ταῖς κατὰ μέρος συμπλοκαῖς ἀεὶ τὸ πλέον ἔσχομεν ἡμεῖς (ὑπὲρ τετρακοσίους γὰρ πεσόντων βαρβάρων, Ῥωμαίων τέθνηκε μόνος εἷς), ποίαν ἂν τις ἀπόδειξιν ζητοίη μείζονα καὶ περιφανεστέραν τοῦ καὶ ταῖς γνώμαις τοὺς βαρβάρους καὶ τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἥσσῆσθαι; Κἀκεῖνο δέ τις μέγιστον ἂν τεκμήριον τιθείη τοῦ οἴεσθαι ἡμᾶς τοὺς βαρβάρους δυνατωτέρους ἑαυτῶν· τοῦ γὰρ ὑπηρετικοῦ τῆς στρατιᾶς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἐγγὺς αὐτῶν τροφὴν τοῖς ἵπποις συλλεγόντων, οὐδὲ ἐπεχείρησαν οἱ βάρβαροι κωλῦσαι (καίτοιγε τὰ ἄλλα δυ-

τες τοῦ δέοντος μᾶλλον φιλοπόλεμοι καὶ φιλοκερδεῖς). Ἐπειδὴ δὲ ὅσον οὔπω καὶ ὁ ἥλιός ἐστι πρὸς δυσμάς, ἄριστον εἶναί μοι δοκεῖ, εἰς τὸ στρατόπεδον ἐλθόντας, αὐλίσασθαι τὴν νύκτα, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα πρωῒ τὰ ὅπλα ἔχοντας, τεταγμένως τὴν ἐς Βυζάντιον ἰέναι. Κἂν μὲν οἱ βάρβαροι τῆς δυσχωρίας ἀποστάντες ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐθελήσωσι διαγωνίσασθαι πρὸς ἡμᾶς, Θεῷ μελήσει τὴν νίκην ὁποτέροις ἂν παράσχοι. Ἂν δ' ἐπὶ τοῦ λόφου μένοντες, ἀπίσχωνται τῆς μάχης (ᾧ καί μοι μᾶλλον ἔπεισι πείθεσθαι, ὡς διὰ πεδίου μέλλομεν ἰέναι ἐνθυμουμένῳ), μετὰ βελτίστου τοῦ σχήματος ἡ ἐπάνοδος κεῖσεται ἡμῖν, ἀμφοτέρωθεν ἔχουσι τὴν νίκην, ἔκ τε ὧν τῇ προτεραίᾳ ἀγωνισάμενοι τὸ πλέον ἔσχομεν αὐτῶν, καὶ ἐξ ὧν εἰς τὴν ὑστεραίαν αὐτοὶ μὲν ἔργῳ προὐκαλούμεθα εἰς μάχην· ἐκεῖνοι δ' οὐκ ἀξιόχρεως αὐτοὺς νομίζοντες, ἔμειναν ἑστῶτες ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου βουλευσαμένου, ὅ τε βασιλεὺς ἐπείθετο αὐτίκα, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄριστα ἐδόκει. Καὶ τῶν σημείων ἀρθέντων ἅμα καὶ τῆς σάλπιγγος ἀνάζευξιν σημηνάσης, πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐχώρουν, παιωνίσαντες ὡς ἐπὶ νίκῃ. Ὀρχάνης δὲ αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ λόφου τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἔχων, μέρος δέ τι πέμψας, παρέπεσθαι ἐκέλευσε Ῥωμαίοις ἄχρι στρατοπέδου. Ἐκ δὲ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς οἱ μάλιστα ἠδῶντες, οὐ τῶν εὐγενεστέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης στρατιᾶς, τοὺς Πέρσας αὐτοῖς ὁρῶντες ἑπομένους, οἷα νέοι καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς, τῶν τάξεων ἐξιόντες τῶν σφετέρων, ὑπελείποντο ὀπίσω, καὶ τοῖς βαρβάροις συνεπλέκοντο ἐξ ἐφόδων. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τήν τε ἀκαιρίαν ὑποπτεύων, ἤδη γὰρ ὀψὲ ἦν, καὶ δεδιὼς περὶ τοῖς στρατιώταις μή τι τοῖς βαρβάροις κακουργηθῇ περὶ αὐτούς, ἄλλως τε καὶ δι' ὀργῆς αὐτοὺς ποιούμενος ὅτι μήτε βασιλέως προστεταχότος, μήτ' αὐτοῦ, τῆς Ῥωμαίων συμπάσης στρατηγοῦντος στρατιᾶς, ἀτάκτως, καὶ συνθήματος χωρὶς τοῖς βαρβάροις συμπλέκονται λειπόμενοι ὀπίσω, τὴν μὲν σημαίαν καὶ τὸ τάγμα τὸ ὑπ' αὐτὴν ἐνὶ τῶν ὑποστρατηγούντων αὐτῷ παραδοὺς, εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκέλευε χωρεῖν· αὐτὸς δὲ ὀλίγους λογάδας παραλαβών, ἐχώρει πρὸς τοὺς μαχομένους τοῖς βαρβάροις, ἅμα μὲν τῆς μάχης ἀποστήσων, καὶ ἄξων μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν στρατιάν, ἅμα δὲ καὶ δίκην ἐπιθήσων τὴν προσήκουσαν τοῖς ἀτάκτοις. Τοῖς ἴσοις δὲ λογισμοῖς χρησάμενος καὶ βασιλεὺς, τὸ ἴδιον τάγμα καὶ αὐτὸς καὶ τὴν σημαίαν τὴν βασιλικὴν Ἀσάνῃ Μανουὴλ τῷ Ἀνδρονίκου υἱῷ ἐξαδέλφῳ ὄντι αὐτοῦ παραδοὺς, καὶ χωρεῖν πρὸς τὸ στρατόπεδον κελεύσας, λογάδας καὶ αὐτὸς παραλαβών τινας, ἐδίωξεν ὀπίσω. Οὕτω δὲ συμβὰν, γενόμενοι ἀλλήλοις ἐν ταὐτῷ, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὑποστροφῆς πυθόμενοι εἶναι τὴν αὐτὴν, ἐπὶ ἐδόκουν καιρίως πεποιῆσθαι,

illa loca deserentes, in planitie confligere nobiscum voluerint, Deo curæ erit, utris victoriam largiatur. Sin restantes in tumulis, pugnam reformidaverint (quod magis futurum credo, jam incessum nostrum per campum cogitatione concipiens), **216** honestissima nobis relinquitur reversio, utrinque scilicet victoribus : tum quod hesterna luce manus cum ipsis conserentes vicerimus, tum quod postridie ad certamen eos provocaverimus, illi vero se impares judicantes, in illis locorum claustris hærere perrexerint. Huic consilio imperator statim assensit, cæterique ut optimum amplexi sunt; sublatisque signis, cum tubæ clangore in castra, triumphum canentes redierunt. Orchanes cum corpore exercitus in collibus subsistens, partem aliquam dimisit, quæ Romanos usque ad castra insectaretur. Ex Romanis autem qui ætate vigebant maxime, non de nobilioribus modo, sed gregariis etiam, Persas sequi conspicientes, ut juvenes et impotentes animi, ordinibus desertis, retro ex itinere cum iis concurrebant. At magnus domesticus, ob tempus incommodum (serum enim diei erat) formidans, ne quid milites a Barbaris acciperent mali, iratus insuper, quod neque imperatoris, neque sua, qui totum Romanum exercitum duceret, auctoritate, confuse et incomposite cum Barbaris retro subsistentes dimicarent, vexillum et agmen suum uni sub se ducum tradens, in castra ut pergeret mandavit; ipse cum paucis delectis ad eos qui cum Barbaris pugnabant properavit, et ut cœpto revocatos secum ad reliquum exercitum reduceret, et ut pœnam ordinum desertoribus debitam imponeret. Eadem cogitatio imperatoris fuit, qui, suas cohortes et signum imperiale Manueli Asani, Andronici filio, cognato suo (63) committens, et in castra abducere jubens, ipse similiter cum selectis aliquot retro concessit. Ita contigit, ut alter in alterum incideret, et eamdem sibi retro redeundi causam fuisse intelligerent factumque probarent, ad pugnantes accederent, eosque abstrahentes, ipsi quamvis nolentes cum Barbaris prœliarentur. Nam Barbari, cum exercitum Romanum jam non modico ab ipsis intervallo distantem cernerent, et relictos esse paucos, censerentque maturum esse eos invadere et mactare, quod et ipsi selecti essent, et aliquot tantis plures, in summum illos discrimen adduxerunt. Magnus quippe domesticus, equo in tot cursibus et recursibus præcipitante, ferme periisset, nisi ab imperatore, aliisque proximis in alium equum continuo sublatus fuisset. **217** Et imperatoris quidem jumentum licet lethali confossum vulnere, non tamen cecidit, quoad a Barbaris se eriperet. Ac-

Jacobi Pontani notæ.

(63) Quamvis Græce sit ἐξαδέλφῳ, quod *patruelem* interpretantur, tamen certum est, Manuelem Andronici Asanis filium, imperatoris hujus patruelem minime fuisse; nisi ipse Asanes senior Michaelis patris imperatoris frater fuerit. Atqui non fuit. Verumtamen cum Andronicus Asanes ex sorore senioris Andronici imperatoris natus sit (siquidem is θεῖος ejus dicitur), Manuel hic cum minore Andronico, ut patet, cognatione conjunctus fuit.

cepit etiam luculentam plagam fortissime cum iis dimicans imperator, adacto per femur telo; verum sine periculo, post decimum namque diem consanuit femur, ut si nunquam vulneratum fuisset. Jam vero cum viriliter generoseque decertassent, et pauces quidem Barbaros, illustres tamen occidissent, nullo obturbante ad exercitum redierunt, et ad castra ambularunt. Persæ Romanis amplius non magis quam igni appropinquare, eosque tangere ausi sunt. Porro quidam Sebastopulus (64) imperatori parens, genere Mœsus, trecentorum militum, non valde armatorum, neque bonos equos habentium præfectus, et in extremo agmine curans, omnibus suis assumptis, et peditibus aliquot in auxilium ascitis, reliquo exercitu deserto, cursim in Persas tendebat. Illi hanc incitationem ad suam perniciem pertinere rati, et longius eos ab exercitu volentes abstrahere, perinde ut victi fugam simulabant (65). Sebastopulus tenere et inconsulto insequitur. Tum Barbari de improviso converti, lætos clamores tollere, et in Romanos violenter irruere. Qui impressionem non sustinentes in fugam se effuderunt. Trucidati equites plusquam supra viginti, pedites totidem: cæteros subitum nec exiguum ab exercitu missum subsidium con-ervavit. Imperator rursum in Pelecano castrametatus, confestim Byzantium protostratori acta nuntiatum misit, cum mandatis, uti naves ad transducendum post unum alterumve diem exercitum paratæ essent. Et cum vereretur, ne (quod accidit) alia quam pro vero de vulnere suo fama divulgaretur, de eo quoque protostratorem certiorem esse voluit, vulneratum se quidem in femore, at non periculose, neque ideirco se redire, sed quod etiam ante vulnus ita e re fore statuisset. Magnus vero domesticus commode castris constitutis, sumptis quot voluit militibus, in eorum aditu natura pulchre angusto, et isthmo simili, lato admodum interiore spatio, per noctem excubias egit.

ἄχρι τῶν μαχομένων ἦλθον· καὶ τῆς συμβολῆς μὲν ἀπέστησαν ἐκείνους· αὐτοὶ δὲ καὶ ἄκοντες τοῖς βαρβάροις συνεπλέκοντο. Οἱ γὰρ βάρβαροι τὴν μὲν στρατιὰν ὁρῶντες ἤδη οὐκ ὀλίγον αὐτῶν ἀφεστηκυῖαν, τοὺς ὑπολειπομένους δὲ ὀλίγους, καὶ νομίσαντες καιρὸν εἶναι αὐτοῖς ἐπιθεμένοις διαφθεῖραι, λογάδες καὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ πολλάκις τόσοι ἐπιθέμενοι, ἐν χρῷ κατέστησαν αὐτοὺς κινδύνου. Δομέστικός τε γὰρ ὁ μέγας τοῦ ἵππου αὐτῷ ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς καὶ ἀναστροφαῖς πεσόντος, μικροῦ ἐδέησεν ἀποθανεῖν, εἰ μὴ βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων περιστάντων ἐφ' ἕτερον ἀνηνέχθη. Καὶ τὸν βασιλέως ἵππον ἔτρωσαν μὲν τραύμασι καιρίοις, ἐπέζησε δὲ ὅσον ἀπαλλάξαι τῶν βαρβάρων. Ἐτρώθη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς βέλει τὸν μηρὸν, ἄγαν εὐψύχως μαχόμενος τοῖς βαρβάροις· καὶ διῆλθε τὸ βέλος ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφανείας. Κίνδυνον δὲ τὸ τραῦμα οὐδένα ὑπενόει, ἀλλὰ μετὰ δεκάτην τῆς πληγῆς ἡμέραν αὖθις ὑγιὴς ἦν, ὡς ἂν εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐτρώθη. Πλὴν εὐψύχως καὶ γενναίως ἀγωνισάμενοι, καὶ βαρβάρους, ὀλίγους μὲν, τῶν ἐπιφανῶν δὲ ἀνελόντες, καὶ διαλυθέντες ἀπ' ἀλλήλων, οἱ μὲν ἀπελείποντο ὀπίσω, ὥσπερ πυρὸς τῆς Ῥωμαίων ἀπεχόμενοι στρατιᾶς, καὶ μηδ' ἐγγὺς ὑπομένοντες γενέσθαι. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, ἐνοχλοῦντος μηδενὸς, πρὸς τὸ στράτευμα γενόμενοι, τὴν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐχώρουν. Σεβαστόπουλος δέ τις τῶν ὑποτεταγμένων βασιλεῖ, τὸ γένος μὲν Μυσὸς, τριακοσίων δὲ ἄρχων στρατιωτῶν, οὐ πάνυ ὡπλισμένων, οὐδὲ ἵπποις χρωμένων ἀγαθοῖς, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην χώραν ἐπεχόντων ἐν τῇ στρατιᾷ, τούς τε ἰδίους ὅσοι ἦσαν παραλαβὼν, καὶ πεζοὺς προσεταιρισάμενός τινας, τὴν ἄλλην στρατιὰν ἀπολιπὼν δρόμῳ κατὰ Περσῶν ἐχώρει. Συνιδόντες δὲ οἱ Πέρσαι ὡς ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ τὴν ἔφοδον ποιοῦνται ταυτηνὶ, καὶ ἀποστῆσαι τῆς στρατιᾶς βουλόμενοι ἐπιπολὺ, τὴν ἧττάν τε προσεποιοῦντο, καὶ φεύγειν ἐδόκουν· οἱ δ' ἐφείποντο ἀνοήτως. Εἶτ' αἰφνίδιον οἱ βάρβαροι συστραφέντες, βοῇ τε ἐχρῶντο καὶ ἀλαλαγμοῖς, καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπεφέροντο ὀξέως· οἱ δὲ μὴ ἐνεγκόντες τῶν βαρβάρων τὴν ὁρμὴν, ἐτράποντό τε καὶ κατέστησαν εἰς φυγήν· καὶ εἴκοσι μὲν ἀπέθανον ἐκ τῶν ἱππέων, πέντε δὲ καὶ ἕτεροι τοσοῦτοι πεζοί. Οἱ δ' ἄλλοι διεσώθησαν ἐκ τῆς στρατιᾶς πολλῶν ὀξέως ἐπιβοηθησάντων· βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐστρατοπεδεύσατο πάλιν κατὰ τὸν Πελεκάνον, εἰς Βυζάντιον εὐθὺς τοὺς μηνύσοντας ἔπεμπε πρωτοστράτορι τὰ γεγενημένα, ἐκέλευέ τε ναῦς ἔχειν παρεσκευασμένας πρὸς τὸν πόρον, ὡς τῆς στρατιᾶς μετὰ μίαν ἡμέραν ἢ δευτέραν περαιωθησομένης.

Jacobi Pontani notæ.

(64) Quidam Sebastus nomine, nam πουλος, et πουλον syllabæ sunt adjectitiæ recentium Græcorum, idque tam in appellativis, quam propriis nominibus, nihil significantes. Apud quos legas ἀετόπουλα pro ἀετοὶ, ἀρχοντόπουλον pro ἄρχοντα, στρατηγόπουλος pro στρατηγὸς, τουρκόπουλος, σύμβερτόπουλος pro τοῦρκος, et σύμβερτος. Sic Ochonepulus, Francopulus, etc. A πέλεσθαι videntur ducta ambo, et pro πολὺς dici. Pura scholiastes Curopalatæ.

(65) Genus doli militaris, quo usi sunt Israelitæ contra Benjamitas lib. Judicum cap. xx. Nam fugam arte simulantes, consilium inierunt, ut abstraherent eos de civitate (Gabaa) et quasi fugientes, ad supradictas semitas perducerent, etc. Tale narrat Zonaras tomo III *Annal.* in Constantino, Constantio, et Constante fratribus imperatoribus. Nam qui missi erant (a Constante contra Constantinum, qui paterna partitione non contentus, fratris provincias invadebat) cum parum a Constantino abessent, insidias locant, pugnaque inita fugam simulant. Quos dum Constantini milites persequuntur, qui in insidiis collocati fuerant, a tergo invadunt. Sic fugientibus etiam conversis, in medio duorum exercituum intercepti, magna ex parte cadunt, ipso etiam Constantino interfecto. Vide in hoc genere strategema Gorgiæ contra Phœdibam apud Polyænum, lib. II.

δείσας δὲ μὴ, ὅπερ ἐγένετο, περὶ τοῦ τραύματος αὐτοῦ ἑτέρως ἢ ὡς ἔχει φημισθῇ, ἐδήλου καὶ περὶ αὐτοῦ, ὡς τρωθείη μὲν τὸν μηρὸν, οὐδεμίαν δὲ τὸ τραῦμα ἔχειν ὑποψίαν, οὐδὲ διὰ τοῦτο τὴν ἐπάνοδον ποιεῖσθαι, ἀλλ' οὕτω δόξαν λυσιτελεῖν καὶ πρὶν τρωθῆναι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν στρατοπεδείαν κατεστήσατο καλῶς, ὅσους ἔδοξεν αὐτῷ τῆς στρατιᾶς παραλαβών, κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ στρατοπέδου, ἐπεὶ ἐπεφύκει καλῶς καθάπερ ἰσθμὸς οὖσα στενή, τοῦ ἔνδοθεν ἐπιπολὺ πλατυνομένου, ηὐλίσατο τὴν νύκτα, φυλακῆς ἕνεκεν τῆς στρατιᾶς.

218 CAPUT VIII.

Laudat pro concione Romanos Orchanes vel hostis; in locum tutiorem abscedendum suadet. Dissuadent senes, et qua ratione in eodem loco manendum sit, edocent. Duplex de imperatore per castra rumor et militum trepidatio; quorum fugam domesticus inhibere nequit. Imperatorem lembo vectum Constantinopolin frustra quærit. Exercitus fugiens in quatuor oppida se dispertit. Apud Philocrenen accepta calamitas.

Ὀρχάνης δὲ, ἐπεὶ ἐπεὶ ἄδετο ἡ νύξ, τοὺς ὑπ' αὐ- A τὸν σατράπας πάντας συναγαγών, Τὴν μὲν ἐμπειρίαν, εἶπε, καὶ τὴν τόλμαν τῶν Ῥωμαίων τὴν κατὰ τὰς μάχας, οὐδένα σήμερον ὑμῶν οἶμαι ἠγνοηκέναι. Δοκῶ δέ μοι καὶ αὐτοὺς ἂν ἐμοὶ συνομολογῆσαι, ὡς οὔτ' ἐφ' ἡμῶν, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἕτεροί τινες Ῥωμαίων οὕτως εὐκλεῶς ἄγαν ἠγωνίσαντο καὶ μετὰ πάσης ἐμπειρίας. Διὰ πάσης γὰρ ἡμέρας ἡμῶν, ἢ ἀπάτῃ, ἢ ἐκπλήξει, ἢ ὁρμῇ καὶ θρασύτητι παραβόλῳ, ἢ ἐνί γέ τῳ τρόπῳ εἰς ὀταξίαν αὐτοὺς πειρωμένων ἐμβαλεῖν, εἴ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐκινήθησαν τοῦ προσήκοντος φρονήματος αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμπειρίᾳ μὲν ἐφύλαξαν τὴν τάξιν, ἀνδρίᾳ δὲ καὶ εὐψυχίᾳ κρείττους ἀεὶ φαινόμενοι ἡμῶν, ἀπέκτειναν μὲν πολλοὺς ἡμῶν· ἐκείνων δὲ ἀπέθανον οὐδὲ ὀλίγοι· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι καὶ μετὰ B τὴν ἀνάζευξιν τῆς στρατιᾶς ὀλίγων τινῶν ὅπλοις ὑπολιπομένων, πολλαπλασίους ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπιθέμενοι αὐτοῖς, οὐ μόνον οὐ περιεγένοντο αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων ἀπέβαλον τοὺς ἀνδρίᾳ μάλιστα πρόσχοντας καὶ τόλμῃ· καὶ μετ' αὐτοὺς πάλιν ἑτέρων, καίτοιγε ἀνοήτως, προσβαλόντων καὶ φαύλως ἀγωνισαμένων, τὸ δοκεῖν, ὡς ἐμὲ οἴεσθαι πάντας αὐτοὺς διαφθερεῖν ἡμᾶς, ὅμως πλὴν ὀλίγων τῶν πεφύγτων, οἱ ἄλλοι πάντες παρὰ δόξαν διεσώθησαν. Ὧν μοι καὶ δοκεῖ τὸν στρατηγὸν ὁ βασιλεὺς τῆς ἀταξίας ἕνεκα εἰς τὴν σωτηρίαν ζημιώσειν. Ἐκ τοίνυν τούτων πάντων εἰκὸς τὸν βασιλέα οἴεσθαι εἰς τὴν ὑστεραίαν μᾶλλον ἢ πρότερον θαρροῦντα ἡμῖν ἐπιστρατεύσειν· ἡμᾶς δὲ μὴ δυναμένους πρὸς τὴν C μάχην ἀντισχεῖν, φεύγειν ἀνάγκη ἡττηθέντας αἰσχρῶς καὶ ἀγεννῶς. Εἰ δὲ παρὸν ἀκινδύνως σώζεσθαι, καὶ προσίτι καὶ τὴν ἐκ τῆς ἥττης ἀδοξίαν διαφύγειν, (οὐδεὶς γὰρ ἂν ἡμῖν μέμψαιτο τῶν νοῦν ἐχόντων τὸν προῦπτον παραιτησαμένοις κίνδυνον), Ἔπειθ' ὑπὸ φιλονεικίας εἰς τοὺς ἐσχάτους ἑαυτοὺς καταστήσομεν κινδύνους, εἶτ' ἆρα δέξομεν ἀνοηταίνειν καὶ ἐπιβουλεύειν ἑαυτοῖς; Διὸ δή μοι καὶ δοκεῖ, τοὐτὶ μὲν τὸ στρατόπεδον καταλιπεῖν, ἑτέρας δὲ πολλὰς ἀναχωρήσεις ὀχυρωτάτας καὶ δυσπροσόδους ἔχοντος τοῦ τόπου, εἴς τινα αὐτῶν ἐλθεῖν, κἀκεῖ τὸ ἀποβησόμενον περιμένειν. Βέλτιον γὰρ μετὰ ἀδείας ἀναχωρεῖν, ἢ φεύγειν τῶν Ῥωμαίων διωκόντων. Τοιαῦτα μὲν Ὀρχάνης μετὰ τῶν ἐν τέλει ἐβουλεύετο Περσῶν, καὶ ἐδόκει ἄριστα εἶναι καὶ λυσιτελοῦντα D ἑαυτοῖς, καὶ ἐπεψηφίζοντο πάντες. Κολαούζης δὲ

Orchanes, postquam conticuerat, coactis satrapis suis, talia verba disseruit: Quam sint belli scientes, manuque prompti Romani, neminem vestrum hodie nescire opinor, novique pro certo, et vos mihi assensuros, neque nostris, neque majorum nostrorum sæculis Romanos talibus cum tanta nominis sui gloria, tamque singulari peritia decertasse. Cum enim per totum diem aut fallacia, aut terrore, aut impetu audaci ac repentino, aut alio denique modo ordines eorum disturbare conaremur, ipsi nec tantillum a propria sibi altitudine animi deflexerunt, sed qua valent disciplina, stationes servarunt. fortitudine autem animique præstantia semper nobis meliores, complures nostrum Orco demiserunt, ne paucis quidem de eorum numero desideratis. Quodque mirabilius est, etiam in castra se recipiente exercitu, cum haud ita multi rediissent, eosque de nobis multo plures invasissent, tantum abest, ut eos vicerint, ut etiam de suis virtute et alacritate longe præcipuos amiserint. Post eos cum alii, tametsi imprudenter, in nos incurrissent infausteque, ut apparebat, pugnassent (ut crediderim omnes ad unum manibus nostris interfectum iri), tamen demptis non ita multis, cæteri omnes præter opinionem evaserunt: quorum etiam ducem imperator, propter ordinem non servatum, salutariter multaturus videtur. Ex his verisimile fit, illum majoribus quam antea spiritibus luce crastina nos aggressurum. nos autem utpote ad resistendum imbecilles et victos, illiberali ac turpi fuga salutem volentes nolentosque petituros. Quod si, cum vitato discrimine salvis esse et ignominia quæ victos sequitur, carere liceat (nemo siquidem prudentium reprehendet, si prævisum periculum a nobis detestemur), ex æmulatione extrema pericula nobismet creaverimus, an non desipere, et ipsi capitibus nostris pestem struere censebimur? **219** Quamobrem hinc discedendum, et quoniam regio alios complures, munitissimosque, et impervios recessus habet, aliquem occupandum, et illic eventum exspectandum judico. Impune enim, et cum securitate recedere, quam persequentibus Romanis fugere, præstat utique. Hæc Orchanes ad Persas proceres: quæ ut recta valde et utilia omnium suffragiis confirmabantur. Cæterum Colauses Salingaris, et Catagialus Pachatures artale

confecti, et Osmani (66) patri Orchanis coævi, multis expeditionibus periculisque bellicis exerciti, non sibi probari aiebant hanc sententiam : neque cum adhuc Romanos tentare cum securitate liceat, perverso consilio incruentam illis victoriam concedendam ; castra namque relinquere, nihil videri aliud, quam aperte victos, ac superatos esse. Imperatori ab ipsis resisti non posse, ne se quidem negare ; et omnia excogitanda potius, quam ut Romanis sermonem dent. Fugam vero, cum fugiendi necessitas nulla sit, ne paulum quidem profuturam, sed quæcumque supervacanea, et militum supellectilem in tuto collocaret, ubi placeret, ipse cum exercitu leviter instructo et expedito eodem in loco persisteret, sic ut se nequaquam ostenderet, verum in saltibus et vallibus occultaret, loci ingenio ad id mire apposito. Præterea milites centum diligeret, qui, ubi ipse pridie constitisset, pro speculatoribus starent. Si imperator castris suis se contineret, ipsi quoque tandiu ibi latérent, donec constaret, quo ille verteret. Si in ipsos latitantes moveret, primum quidem directo itinere venire non posse, difficultate et impedimentis locorum naturalibus prohibitum, esseque peritiæ imperatoriæ, non modo exercitum bene disponere, verum etiam tempora et loca conjicere, unde hostibus plurimum noceat, et amicis plurimum prosit (67). Si a recta ratione adeo discesserint, ut tam confidenter ac temere in præruptos montes et profundissima vallium semet intrudant, hoc et ipsos vehementer velle, nec posse quidquam opta-

A Σαλιγγαρί, καὶ Καταιγάλος Παπατούρης ἔξωρι μὲν ἤδη τὰς ἡλικίας ὄντες, καὶ Ἀτουμάνῳ τῷ Ὀρχάνῃ πατρὶ ἡλικιῶται, πολλῶν δὲ ἔμπειροι πολέμων καὶ κινδύνων, οὐκ ἔφασαν αὐτοῖς ἀρέσκειν τὰ βεβουλευμένα· οὐδὲ ἐξὸν ἀκινδύνως ἀποπειρᾶσθαι Ῥωμαίων, ἔτι ὑπὸ κακοβουλίας ἀναιμωτὶ τὴν νίκην αὐτοῖς παραδιδόναι. Τὸ γὰρ τὸ στρατόπεδον ἐκλιπεῖν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡττᾶσθαι προφανῶς. Τὸ μὲν οὖν μὴ ἀντιστῆναι δύνασθαι πρὸς βασιλέα οὐδ' αὐτοὶ ἀρνηθείημεν, εἶπον, ἄν· καὶ πάντα μᾶλλον διανοητέον, ἢ κατὰ στόμα προσυπαντᾷν Ῥωμαίοις. Τὸ δὲ φεύγειν ἀνάγκης μὴ παρούσης, μηδ' ἐπὶ μικρὸν λυσιτελεῖν· ἀλλ' ὅσα μὲν περιττὰ, καὶ τὴν ἄλλην τῶν στρατιωτῶν ἀποσκευὴν, ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστᾷν ὅποι ἂν δοκῇ· αὐτὸν δὲ εὐσταλῆ καὶ κούφην ἔχοντα τὴν στρατιὰν, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων μένειν, ἐμφανῆ μέντοι μηδαμῶς ποιεῖν τὴν στρατιὰν, ἀλλ' ἐν νάπαις καὶ ταῖς κοιλάσι κατακρύπτειν, ἐπιεικῶς πρὸς τοῦτο ἔχοντος τοῦ τόπου εὐφυῶς. Ὥσπερ δέ τινες σκοπὸν, ἑκατὸν ἀπολεξάμενον στρατιώτας, ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἑστάναι τόπων κελεύειν, οὗ αὐτὸς παρετάττετο τῇ προτεραίᾳ, καὶ εἰ μὲν βασιλεὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἡσυχάζοι, καὶ αὐτοὺς ἐνταῦθα κρύπτεσθαι ἄχρις ἂν ἡμῖν ἐμφανὴς καταστῇ πρὸς ὅ τι τράπηται κἀκείνους. Ἐὰν δὲ ἡμῖν ἐπίῃ, πρῶτον μὲν οὐ δυνατὸν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον ἐλθεῖν τὰς δυσχωρίας παραιτουμένους καὶ τὰς ὀχυρότητας τὰς ἐκ τῶν τόπων. Ἐμπειρίας γὰρ ἴδιον στρατηγικῆς, οὐ μόνον τὴν στρατιὰν διατάττειν κοσμίως, ἀλλὰ καὶ καιρῶν στοχάζεσθαι καὶ τόπων ἐξ ὧν

B

C

Jacobi Pontani notæ.

(66) Ita scribo, pro Atumano, quod habet Græcus codex. Vulgus Othmanum, seu Othomanum nominat, et ejus posteros Othomanidas pro Osmanidis; postulat id Arabicæ et Turcicæ linguæ pronuntiatio, et Græca prolatio nominis per θ scripti, non adversatur : quando istæc littera non Latinæ *t* vel *th* respondet, sed ex usu Græcorum gemino potius ss cum sibilo quodam expresso. (Leunclavius). De origine autem hujus Oswani seu Osmanis, et propagatione imperii Turcici, ex *Sultanorum Osmanidarum*, seu *Turcicis Annalibus*, audi somnium, non dissimile illi, quod Astyages rex Medorum de filia sua Cyrum genitura vidit, quodque Herodotus et Justinus retulerunt : *Accidit aliquando, ut Ertuculem fessum interdiu, semet ad quietem componeret. Ibi tum ei somnium se quoddam obtulit : quo viso fuit experrectus. Mox hinc et inde rem cogitabundus expendens, corpus abluit, preces suas absolvit, habituque mutato, Conium profectus, urbem ingreditur. Agebat istic vir auctoritatis et doctrinæ maximæ, cui nomen Edebales, operum et prodigiorum mirabilium effector, in quem conjecti erant omnium oculi, quod eos in lege Mahometana instituerat, ac facultates cæteroqui amplissimas possideret. Etiam sultanus ipse, quem diximus, Aladines plurimum ei tribuebat. Hunc ubi convenisset Ertucules, ut somnium illi suum exponeret : Venerande vir, ait, per quietem visus sum videre splendorem lunæ prodeuntem é sinu tuo, qui meum in sinum penetraret. Eo cum delatus esset, ex umbilico meo mox enatam fuisse arborem, quæ regiones aliquot, ac præaltos montes, latosque campos umbra sua tegeret. Ad ipsus autem radices arboris perennes aquas emanasse, quibus vineæ passim, et horti irrigarentur : ac secundum hæc experrectus fui. Postea quum diu multumque semet Edebales, qui a suis vir sanctus habebatur, ob interpretationem somnii torsisset, tandem oratione ad Ertuculem conversa : Nascetur tibi filius, inquit, vir optime, cui nomen erit Osman. Is bella plurima geret, ac posteri tui deinceps reges terrarumque principes erunt. Mea quoque filia nuptura est Osmani, ex qua procreabit ille liberos, qui ad dignitatem regiam pervenient, ac populis cum imperio præerunt. Secundum illa natus fuit Osman, qui cum adolevisset, Mahometani illius filiam duxit uxorem, de qua natus est ei filius Urchan* (quem Orchanem nostra historia vocat). *Cum Osman provinciis aliquot occupatis principatum sibi constituisset partem ditionum inter duces militares, qui ea in loca cum Ertucule patre venerunt, liberaliter distribuit; a quibus illæ regiones hodieque nomina sua sortitæ sunt. Iisdem Urchani filio diffunculam, cui nomen Chisard Saugagi, et cognomen Inunge, concessit.*

D

(67) De ideneo loco eligendo Vegetius, lib. III, cap. 13. Bonum ducem convenit nosse, magnam partem victoriæ ipsum locum, in quo dimicandum est, possidere. Elabora ergo, ut conserturus manum, primum auxilium capies ex loco, qui tanto utilior judicatur, quanto superior fuerit occupatus. In subjectos enim vehementius tela descendunt, et majore impetu obnitentes pars altior pellit. Qui adverso nititur clivo, duplex subit, et cum loco, et cum hostie certamen. Sed illa distantia est, quod si de peditibus tuis victoriam speras contra equites hostium, loca aspera, inæqualia, montuosa debes eligere. Si vero de equitibus tuis contra adversarii pedites victoriam quæris, sequi debes paulo quidem editiora loca, sed plana ac patentia neque paludibus impedita.

πλείστα τοὺς τε πολεμίους δυνήσονται βλάψαι, καὶ τοὺς φίλους ὠφελῆσαι. Εἰ δ' ἄρα τοσοῦτον ἐκστήσονται τῶν ὀρθῶς ἐχόντων λογισμῶν, ὥσθ' ἑαυτοὺς θρασέως οὕτωσὶ καὶ παραβόλως ἐπὶ τὰ ἀρημνὰ τῶν ὀρῶν καὶ τὰς χαράδρας εἰσωθεῖν, τοῦτ' ἂν μάλιστα βουλοίμεθα ἡμεῖς, καὶ εὐχῆς ἂν ἔργου ἰδεῖν γεγενημένον εἴη. Τὴν νίκην γὰρ ἡμῖν παραδώσουσιν ἀπονητὶ διαφθαρέντες. Τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτον ὄν, οὐδὲ αὐτοὺς οἰόμεθα ἀγνοῆσαι, πεῖραν ὡς ὁρῶμεν πολεμίων ἔργων ἔχοντας. Λείπεται δὴ περιελθόντας τὴν ἄκραν τῶν ὀρῶν ἐκ θατέρου μέρους προσβαλεῖν ἡμῖν, πεδινοῦ τε ὄντος, καὶ ῥᾳδίαν παρέχοντος τὴν ἐπιχείρησιν αὐτοῖς. Στοχάζεσθαι δὲ ἔξεστι παντὶ τῷ βουλομένῳ, ὡς ἄχρις ἂν αὐτοῖς ἡ ὁδὸς διανυσθῇ, δυνατὸν ἡμῖν ἔξω τε κινδύνων καὶ φόβου παντὸς ἑαυτοὺς καθιστᾷν πρὸς τὰ καρτερώτατα ἀναχωρήσαντας, καὶ προσέτι προσέσται τὸ μὴ διὰ τὴν ἐκείνων ὀρρωδίαν φεύγειν δοκεῖν, ἐν ᾧ μάλιστά ἐστι τὸ αἰσχρόν, ἀλλ' ἐμπειρίᾳ στρατηγῶν χρωμένους, τὴν ἀσφάλειαν τοῖς οἰκείοις ἐκπορίζειν. Οὓς μέντοι ἔφημεν ὥσπερ σκοποὺς ἑστάναι ἑκατὸν, τὸν βασιλέα περιμείναντας ἄχρις ἂν ἐγγὺς γένηται αὐτῶν, τότ' ἤδη καὶ αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἀποχωρεῖν, οὐδενὸς ἂν ἐπιθησομένου διὰ τὸ εὐσταλεῖς εἶναι καὶ κούφους, καὶ ἵπποις χρῆσθαι ἀγαθοῖς. Τοιαῦτα τῶν βαρβάρων βουλευσαμένων, Ὀρχάνης τε ἐπείθετο καὶ οἱ ἄλλοι· καὶ ἐδέδοκτο μένειν ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν τὰ βεβουλευμένα ἐκτελέσοντας. Εἰς δὲ τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον διῆει φήμη, ὡς βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ τραύματος πονήρως ἔχει, καιρίως πληγείς. Ὅσοι δὲ ἦσαν ἔτι καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ προσκείμενοι τὰς γνώμας, διεφήμισαν ὡς τεθνηξόμενον ὄσον οὐδέπω βασιλέα· εἴτε δὴ καὶ ἀληθῶς οὕτως ἔχειν οἰηθέντες, εἴτε καὶ πρὸς ἔχθραν τὰ τοιαῦτα διεθρύλησαν, ἐν ἀδήλῳ κατελείφθη, τοῦ βασιλέως ὕστερον διὰ τὸ μὴ δοκεῖν τῆς εἰς τὸν πάππον ἕνεκα εὐνοίας ἀμύνεσθαι αὐτοὺς ἀβασάνιστον καταλιπόντος τὸ τοιοῦτον. Τέως οὖν διεθρυλήθη παρ' αὐτῶν· καὶ τοῖς ἐκ Βυζαντίου στρατιώταις συνέβούλευον, τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὰς παρακειμένας τῆς Βιθυνίας ἀναχωρεῖν πόλεις· ὡς εἴ τι συμβαίη περὶ βασιλέα πάντων αὐτῶν ὑπὸ Περσῶν διαφθαρησομένων· ἔνιοι δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθόντες, οἷα δὴ εὖνοι συνεβούλευον ἀπαγαγεῖν τὴν στρατιὰν πρὸς τὰς πλησίον πόλεις ὡς ἤδη τεταραγμένην ὑπὸ τῆς φήμης, καὶ ὅσον οὔπω καὶ ἀταξίᾳ χρησομένην. Ὁ δὲ ἀνένευέ τε πρὸς τὸν λόγον, καὶ μὴ λυσιτελοῦντα ἔφασκε βουλεύεσθαι αὐτούς. Ὡς δὲ οὐκ ἔπειθον πολλὰ δεόμενοι, καὶ βασιλεῖ κοινοῦσθαι τὴν γνώμην ὑπετίθεντο, ὡς ὅ τι ἂν αὐτῷ δοκοῖ πραχθησομένου. Τοῦτο μὲν δὴ ἔπειθον οἰόμενοι τοὺς τε πολεμίους ἀνύσειν ῥᾳδίως, καὶ τοὺς φίλους ὠφελήσειν. Victoriam enim nullo labore interemptos, quasi in manum tradituros. Hæc ita se habere, ne illos ipsos quidem Romanos, usu belli doctos videri ignorare. Relinqui igitur, ut ubi montium crepidines seu extrema circumierint, ex altera parte, qua planities est, et ad aggrediendum commoditas, invadant. **220** Conjectare autem cuivis licere, si velet, donec illi circuierint, posse eos ad munitissima loca interim secedentes, omni vacare timore atque periculo. Accedere hoc etiam, quod non illorum timore perculsi fugere (in quo summa insit turpitudo) sed peritia ducis usi, securitatem suis quærere videbuntur. Quos vero centum tanquam in specula stare debere dixerint, imperatorem dum accederet observantes, tum quoque ipsos secure recessuros, quos ut levi armatura præditos, et in equis expeditis nemo sit aggressurus. Hac oratione Orchani cæterisque manendi voluntas injecta est, decreveruntque die sequenti consulta præstare. Interea Romanorum castra rumor pervasit, imperatorem ex lethali vulnere laborare. Quicunque autem adhuc seniori favebant, jamjam animam exhalaturum dictitabant. An quia sic esse putarent, an ex odio famam istam spargerent, in ambiguo mansit; nam imperator postmodum, ne quod avo bene vellent eos punivisse existimaretur, rem indiscussam reliquit. Dum hæc per ora volverentur, etiam Byzantinos milites impulerunt, uti e castris in urbes Bithyniæ vicinas se conferrent: alioqui, si quid humanitus imperatori accidisset (68), omnes a Persis trucidandi. Quidam insuper amici ad magnum domesticum adeuntes hortabantur, militem in oppida propinqua deduceret, tanquam malis nuntiis conterritum, et illico tumultuaturum. Domestico eos repellente, multis precibus rogare institerunt, uti sententiam eorum cum imperatore communicaret, fieretque quod illi placuisset. Hoc obtinuerunt, quando et ille imperatorem quid ageretur, omnino monendum sentiebat. Protinus vadit, ut ei nuntiet, quid optimates e republica futurum arbitrentur. Imperator id ipsum fore damnosissimum ducere, nec leviter stomachari, ac præcipere quamprimum se ad portam castrorum objiceret, milites cohiberet, ac neutiquam tumultuari omniaque confundi sineret, ne sine hostibus ipsi semetipsos perderent. Ubi ad aditum castrorum venit (venit autem, uti mandatum erat, festinus), totum exercitum ad fugam in urbes incumbentem invenit. Nam Byzantini ne exspectato quidem ejus reditu ab imperatore (quem obiisse putabant), **221** tabernaculis cum omni instrumento sublatis, ad

Jacobi Pontani notæ.

(68) Demosthenes, εἰ παθεῖν τί μοι συνέβη, *si quid mihi contigisset*, id est, si mortuus fuissem, quomodo et Cicero loquitur, pro Milone: *Si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro.* Et II, De invent: *Si quid pupillo accidisset.* In I autem Philippica: *Si quid mihi humanitus accidisset*, id est, ut homini. Ea est autem naturæ humanæ conditio, ut a morte nunquam tuta sit. Habet ergo verbum πάσχω Græcis modo optativo, particulis εἴ τι præcedentibus singularem quamdam patiendi significationem videlicet mortem. In IV Catilinaria dixit: *Si quid mihi obtigerit, æquo animo paratoque moriar.* Et in Manilianą: *Si quid ea* (Pompeio) *factum esset.*

urbes quas diximus iter capessebant. Quo conspecto, alii ne ipsi quidem manere poterant, sed cuncti jam fugam moliebantur. Magnus domesticus rei indignitatem iniquo passus animo, principes fugitores ad reditionem inducere nitebatur. Cum nihil obtineret (totum quippe agmen jam seditione fervebat), reliqua in postremis ponens, omni studio curaque ad salutem imperatoris se dat; et quam celerrime potest, ad ejus tabernaculum accurrens eum non reperit, quod ministri, dum exercitum ad fugam efferri, castra deserere, ipsum propter illatum vulnus equo insidere non posse cernerent, ejus saluti metuentes, tapeti impositum, ac lembo forte fortuna occurrenti creditum. Constantinopolin pervehendum curaverant. Reversus ipse quoque Philocrenen concessit. In quatuor autem agmina divisis militibus, unum Philocrenen, alterum Nicetiatum, tertium Discibizam, quartum Rhitzium discessit. Orchanes horum omnium ignarus nihilo minus Parzalum fratrem cum Persis aliquot ire, exercitumque imperatoris speculari jussit; nam eos ne somnum quidem placatum ea nocte visuros, sed ad cladem ipsorum quippiam machinaturos opinabatur. Ille tenebris quam maxime dabatur tectus, et castris vicinus, ubi milites turbare sensit, e vestigio nuntium ad fratrem mittit; quo ille nuntio percussus, motus hosce nihil suis apportare boni est auguratus. Paulo post per secundum nuntium eum docet Romanos perturbate ac mistim castris consurrexisse, nec Byzantium, sed versus supradictas urbes aufugisse. Quo cognito, sub auroram ipse quoque motis castris, circa horam ab orto sole secundam, Philocrenen venit. Romani, qui eo se receperant, quoniam claves portæ casu perditæ fuerant, confuse cum calonibus et lixis, vasa et onera portantibus stantes, cum jam Persæ certe in ipsos graderentur, in ordinem redigi ad resistendum non poterant, a bajulis servitiisque aliis intermistis impediti. Ubi clavibus inventis portæ patefactæ sunt, plures confertim intro rumpebant. Cumque se in ipso introitu vehementius contruderent, ac mutuum comprimerent et conculcarent, tres obtriti, **222** foris autem a Barbaris duo et triginta ferro perempti sunt; e quibus duo illustres, Manuel Tarchaniota, et Nicephorus Cantacuzenus, ambo cognati magni domestici; capti item centum quinquaginta, majorem partem servi militum. Equi ablati quadringenti. Reliqui facto globo cum Barbaris conflixerunt, et ex illis paulo minus ducentos occiderunt. Orchanes cernens Romanos jam se defendere, cum aliud non posset, copias a mœnibus abducens in proximo castra fecit. Qui igitur illic partim occisi, partim capti sunt, numero tot fuerunt. Postridie (69) in

μένοι καὶ αὐτὸν ἀναγκαίων τὰ γινόμενα γνωρίσαι βασιλεῖ. Καὶ δὴ πρὸς βασιλέα ἀπελθών, ἀπήγγειλεν ὅσα οἱ ἐν τέλει εἶπον περὶ τοῦ λυσιτελεῖν δοκοῦντος. Βασιλεὺς δὲ ἀσυμφορώτατόν τε ἡγεῖτο, καὶ ἐδυσχέραινεν οὐ μετρίως. Ἐκέλευέ τε ὅτι τάχιστα πρὸς τοῦ στρατοπέδου τὴν εἰσβολὴν ἐλθόντα, κατέχειν τὴν στρατιάν, καὶ μηδαμῶς ἀταξίαν ἐᾷν ὡς ἄνευ πολεμίων αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς διαφθαρησομένους. Τοῦτο μὲν οὖν ἦ προσετέταχτο ἐποίει κατὰ τάχος. Ἐλθὼν δὲ παρὰ τὴν εἰσβολὴν, τὴν στρατιὰν εὗρε πᾶσαν ἤδη ὡρμημένην πρὸς τὰς πόλεις φεύγειν. Οἱ γὰρ ἐκ Βυζαντίου, μηδὲ τὴν ἐκ βασιλέως ἐπάνοδον περιμείναντες αὐτοῦ, ἀλλὰ νομίσαντες τεθνηκέναι βασιλέα, σκηνάς τε καὶ ἄλλα ὅσα ἐπεφέροντο ἀράμενοι, ἐχώρουν πρὸς τὰς εἰρημένας πόλεις. Ὁρῶντες δὲ καὶ οἱ λοιποὶ, οὐκέτι μένειν οὐδὲ αὐτοὶ ἐδύναντο ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, ἀλλὰ κεκίνητο ἤδη πᾶσα πρὸς φυγὴν ἡ στρατιά. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἐν δεινῷ μὲν τὰ γενόμενα ἐποιεῖτο, καὶ ὥρμητο τοὺς πρώτους τῆς φυγῆς ἐρξαμένους ἀναστρέφειν· ὡς δὲ οὐδὲν τῶν προστηκόντων ἴσχυε πράττειν (πᾶσα γὰρ ἤδη κεκίνητο ἡ στρατιὰ), τῶν ἄλλων ἀμελήσας, διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο πάσης καὶ φροντίδος τὴν βασιλέως σωτηρίαν· καὶ ἦ τάχιστα εἶχε, πρὸς τὴν βασιλέως σκηνὴν ἐλθών, τοῦτον μὲν οὐχ εὗρεν. Ἡ γὰρ θεραπεία ἡ περὶ αὐτὸν, τὴν μὲν στρατιὰν ἤδη πᾶσαν ὁρῶντες ὡρμημένην πρὸς φυγὴν καὶ τὸ στρατόπεδον ἔρημον καταλειφθὲν, τόν τε βασιλέα ἀδυνάτως ἔχοντα διὰ τὸ τραῦμα ἵππῳ χρήσθαι, δείσαντες περὶ αὐτῷ, ἅραντες ἐπὶ τάπητος, ἐνὶ τῶν παρατυχόντων ἐνέβαλον λέμβῳ· καὶ ἐκέλευον τοῖς ναύταις εἰς Βυζάντιον ἐλαύνειν. Ἀναστρέψας δὲ ἐχώρει καὶ αὐτὸς εἰς Φιλοκρήνην. Εἰς τέτταρα δὲ ἡ στρατιὰ διαιρεθεῖσα, τὸ μὲν αὐτῆς ἐχώρησεν εἰς Φιλοκρήνην· εἰς Νικητιάτου δὲ τὸ λοιπόν· εἰς Δακίβιζαν δὲ τὸ τρίτον, καὶ τὸ τέταρτον εἰς τὸ Ῥιτζίου. Ὀρχάνης δὲ τῶν γινομένων μηδὲν εἰδὼς, ὅμως Παρζαλοῦν τὸν ἀδελφὸν μετά τινων Περσῶν ὀλίγων ἐκέλευσεν ἐλθόντα κατασκέψασθαι τὴν βασιλέως στρατιάν. Ἔδεισε γὰρ αὐτοὺς οὐδὲ τὴν νύκτα καθευδήσειν ἀμερίμνους, ἀλλ' ἐπιχειρήσειν τι πρὸς κάκωσιν αὐτῶν. Ὁ δ' ὑπὸ τὸ σκότος ὡς ἐνῆν μάλιστα λαθὼν, καὶ γενόμενος ἐγγὺς τοῦ στρατοπέδου ἐπεὶ ᾐσθάνετο τὴν στρατιὰν κεκινημένην, ταχέως Ὀρχάνῃ τῷ ἀδελφῷ ἐδήλου. Τῷ δ' ἐδόκει μὲν εὐθὺς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τῷ ἑαυτέρῳ κίνησις τῆς στρατιᾶς, καὶ διεσέσειστο τοὺς λογισμοὺς, μετὰ μικρὸν δὲ, Παρζαλοῦν καὶ δεύτερον πέμψας ἄγγελον, ἐδήλου τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν ἀτάκτως καὶ πεφυρμένως ἀναστᾶσαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου μὴ τὴν εἰς Βυζάντιον τραπέσθαι, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰς εἰρημένας τῆς Βιθυνίας πόλεις. Ὁ δ' ἐπεὶ ἐπύθετο, ἐπεὶ καὶ περὶ ὄρθρον ἦν ἡ νὺξ, ἅρας καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ, ἦλθεν εἰς Φιλοκρήνην, περὶ ὥραν τῆς ἡμέρας μάλιστα δευτέραν. Ῥωμαῖοι δὲ

Jacobi Pontani notæ.

(69) Codex Græcus habet, τῇ δὲ προτεραίᾳ, *pridie*. Sed quando huc veneriut isti equites ac pedites, et a quibus Barbaris interempti sint, non quco conjicere; certe Orchanes mane venit Philocrenen, hora altera post ortum solis. Existimo loco τῇ δὲ προτεραίᾳ, legendum τῇ δὲ ὑστεραίᾳ, *postrid e* pro pridie. Consideret lector.

οἱ πεζὶς αὐτὴν ἐλθόντες, ἐπεὶ συνέβη τὸ κλεῖθρον τῆς πύλης ἀπολέσθαι, ἀναμιξ ἑστῶτες μετὰ τῶν σκευοφόρων, ὡς οἱ Πέρσαι ἤδη κατάδηλοι ἦσαν ἐπιόντες, πρῶτα μὲν οὐκ ἠθυνήθησαν εἰς τάξιν καταστῆναι καὶ ἀμύνασθαι τοὺς βαρβάρους, κωλυόμενοι ὑπό τε τῶν ἀχθοφόρων καὶ τοῦ ἄλλου οἰκετικοῦ ἀναπεφυρμένου αὐτοῖς. Ἐπεὶ δὲ τῶν κλείθρων εὑρημένων, ἀνεῴχθησαν αἱ πύλαι, οἱ πλείους ἅθρόοι ὥρμησαν ἐντὸς ἐλθεῖν. Γενομένου δὲ ὠθισμοῦ πολλοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον, καὶ συνθλιβομένων ὑπ' ἀλλήλων καὶ συμπατουμένων, ἀπέθανον μὲν τρεῖς κατὰ τὰς πύλας, τῶν ἄλλων εἰσελθόντων, ἔξω δὲ ὑπὸ τῶν βαρβάρων δύο μὲν ἀπέθανον καὶ τριάκοντα· ἐξ ὧν ἦσαν δύο τῶν ἐπιφανῶν, Μανουὴλ ὁ Ταρχανειώτης, καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Νικηφόρος, τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ ἀμφότεροι τυγχάνοντες ἀνεψιοί· ἁλῶσαν δὲ καὶ ζῶντες πεντήκοντα καὶ ἑκατόν· ὧν οἱ πλείους ἐκ τῶν ὑπηρετούντων τοῖς στρατιώταις ἦσαν. Ἵπποι δὲ οἱ ἁφαιρεθέντες ἐγένοντο ὡς τετρακόσιοι. Ἔπειτα οἱ ἄλλοι συστραφέντες, συνεπλάκησάν τε τοῖς βαρβάροις, καὶ ἀπέκτειναν ἐξ αὐτῶν ὀλίγῳ ὕστερον διακοσίων. Ὀρχάνης δὲ ὁρῶν ἤδη τοὺς Ῥωμαίους ἀμυνομένους, μὴ δυνάμενός τι δρᾶσαι πλέον, ἀπήγαγέ τε τὴν στρατιὰν τῆς Φιλοκρήνης, καὶ ἑστρατοπέδευσεν ἐκεῖ. Τοσοῦτοι μὲν ἀπέθανον κατὰ τὴν Φιλοκρήνην καὶ ἑάλωσαν ζῶντες. Τῇ πρωτεραίᾳ δὲ κατὰ τὰς μάχας οἱ σύμπαντες ἀπέθανον ἱππεῖς τε καὶ πεζοὶ, ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα· καὶ ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Ἐξώτροχος κατὰ τὴν τελευταίαν συμπλοκήν· ὃς καὶ ἐλέγετο οὐχ ὑπὸ βαρβάρου, ἀλλ' ὑπὸ Ῥωμαίου τινὸς πληγῆναι, εἴτε ἀγνοήσαντος αὐτὸν (ἤδη γὰρ ἐπελάθετο ἡ νὺξ), εἴτε καὶ κατά τινα διαφορὰν ἀμυνομένου, τοῦ σκότους συνεπικρύπτοντος τὴν κακουργίαν. Ἐπωπτεύθη δὲ ὑπὸ Ῥωμαίου πληγῆναι, ὅτι ἀναχεχωρηκότες ἤδη οἱ Πέρσαι ἦσαν, ὅτε ἐκεῖνος τὴν κεφαλὴν εὑρέθη πεπληγμένος ξίφει, ἔφιππος ἔτι ὤν. Ἀφωνίᾳ δὲ κατεσχέθη, τοῦ ἐγκεφάλου ἁψαμένης τῆς πληγῆς, καὶ ἐτελεύτησε μετὰ μικρόν. Ἡ μέντοι κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις διασκεδασμένη στρατιὰ Ῥωμαίων τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὥσπερ ἐκ συνθήματος εἰς Φιλοκρήνην συνελθόντες, ἐκεῖθέν τε οὐ πολὺ ἄπωθεν τοῦ στρατοπέδου Ὀρχάνῃ πυρίοντες, ἦλθον εἰς Σκουτάριον, καὶ ἐπεραιώθησαν εἰς Βυζάντιον ἀδεῶς, ἐκεῖθέν τε ἀνεχώρησαν ἕκαστος ἐπ' οἴκου. Βασιλεὺς δὲ τοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον διαθρυλλήσαντας ὡς ἐτεθνήκει, ἐν αἰτίαις μὲν ἐποιήσατο καὶ κατηγόρησε πολλὰ, οὐκέτι δὲ καὶ ἐτιμωρήσατο ἀξίως τῆς κακουργίας ἑαυτῶν, δέει τοῦ μὴ δοκεῖν τῷ πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα ἔχθει ἀμύνεσθαι αὐτούς.

pugna equites ac pedites simul omnes septem supra quadraginta occubuerunt, et ad extremum magnus hetæriarcha Exotrochus, quem non a barbaro, sed Romano aliquo ictum ferebatur; sive quod eum non agnosceret (jam enim nox intervenerat), sive quod ob dissidium nescio quale se ulcisci vellet, tenebris maleficium occultantibus. Suspicio fuit a Romano vulneratum, quia Persæ tum recesserant, quando ipse caput gladio diffissus, ac cerebro patente, etiamnum in equo, sine voce inventus est, nec diu post animam exhalavit. Per alia porro oppida dispersus Romanus exercitus, eodem die velut ex composito Philocrenen convenit, indeque non procul a castris Orchanis transeuntes, Scutarium accesserunt, et Byzantium libere trajecerunt, unde ad suos quisque lares remeavit. Imperator eos qui de morte sua in castris fabulam disseminarant, criminis damnabat ille quidem, magnopereque accusabat, non tamen pro merito multabat, veritus scilicet, ne odio avi id facere videretur.

CAPUT IX.

Amor imperatoris in magnum domesticum incredibilis exprimitur denuo. Docetur quantopere contenderit, ut eum imperii consortem haberet; quem tamen honorem ille constanter toties repudiavit, cum alioqui re ipsa parum omnino ab imperatore differret, quandoquidem penes eum erat tota imperii administratio. Sed certis de causis a nomine et insignibus abstinuit; quæ tamen, ut videbimus libro tertio, etiam certius ob causas postea admisit.

Ὀλίγας δὲ ἐνδιατρίψας ἡμέρας Βυζαντίῳ, ἐπεὶ καὶ ὁ μηρὸς αὐτῷ ἀπὸ τοῦ τραύματος εἶχεν ὑγιῶς, ἐξελθὼν ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον καὶ τὰ περὶ Ἀδριανοῦ. Διατρίβων δὲ ἐκεῖ, καὶ πάντοτε μὲν ἡδέως εἶχε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ συνεῖναι καὶ ὁμιλεῖν, ὡς καὶ διημερεύειν αὐτοὺς πολλάκις καὶ διανυκτερεύειν ἐν ταῖς ὁμιλίαις· καὶ τότε δὲ ὁμιλῶν αὐτῷ τῆς ἀρχαίας τε ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν πρὸς ἀλλήλους φιλίας, καὶ τῆς κατάκρας συναφείας, οὐκ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ μετά τινος φροντίδος καὶ σπουδῆς, καὶ ὧν μικρῷ πρόσθεν εἰρήκει πρὸς αὐτὸν, ὅτε περὶ Συργιάννης ἐδεῖτο τῆς εἱρκτῆς ἀπολυθῆναι, ὡς οὔτ' ἂν εἴη τι τῶν πάντων ὃ κατὰ γνώμην αὐτῷ πραχθῆναι ὃν αὐτὸν ἐθελῆσαι ἄν ποτε κωλύσαι, ἀλλὰ συγκατεργάσεσθαι πάσῃ σπουδῇ· οὕτε εἴ κατά τινα τρόπον δόξειεν αὐτῷ τῆς εἰκίας ἀποστάντα καὶ φιλτάτων καὶ γυναικὸς, καὶ συμπάντων εἰπεῖν χρη-

Diebus non adeo multis Byzantii commoratus, femore jam persanato Didymotichum et Adrianopolin excurrit. Ibi, cum antea semper cum magno domestico tam jucunde in sermone versari soleret, ut **223** sæpe dies, sæpe noctes confabulando consumerentur, dum collocutioni vacant, veteris amicitiæ et arctissimæ conjunctionis, non per transennam, sed cogitato, et de industria cum commonefacit; illorum præterea, quæ supertrime pro Syrgianne e carcere liberando roganti responderat, nihil penitus fore scilicet, quod si ille factum vellet, non idem ipse vellet, et in quo efficiendo non etiam omni studio elaboraret, neque si quo modo relicta patria, uxore, liberis, et ut semel dicam, rebus omnibus, in solo peregrino ævum traducere institueret, posse unquam ab eo divelli, sed prius cum doctorum, quam id intempestive atque insolenter

iaceret. Si ab ista cupiditate avertere mentem ejus non posset, se quoque, rebus universis remisso nuntio, vitam cum illo vagam in locis exteris victurum. Deinde, si a Deo, in cujus unius manu id est, optio sibi daretur ut pro illo hac luce decederet (70), se omnimodis de annis suis ad illius annos additurum. Ad hæc, si quacunque tandem de causa, contingeret ipsum stricto ense in se ad eædem ipsam ruere, ac invitum reprimi, facinus quidem, ut malum reprehensurum; eum tamen idcirco nunquam odio prosecuturum. Hic cursum orationis interrumpens magnus domesticus, omnium bonorum magis quam aliorum quorumdam meminisse dixit, et arbitrari, si quis animis post fata rerum humanarum sensus et memoria restet (71), omnia potius, quam sermonem hunc, menti suæ notis indelebilibus insculptum, oblivioni traditurum. Quid autem nunc ista sibi velint, et quorsum specterent, haud assequi. Tum imperator, Recte, hactenus enim ipsum eorum vim eclasse, quam nunc manifeste proditurus sit. Quam sincere ac pure illum corde suo amet, jampridem multis argumentis cognovisse; cupere autem nunc eumdem amorem suum cæteris quoque omnibus et Romanis et barbaris per terras ultimas clarum conspicuumque reddere: quod quidem futurum sit, si et ipse purpuram indutus, et imperatoriis insignibus ornatus una secum Romanis imperitet, sibi palam assideat, secum more imperatorio respondeat. Et quanquam hoc extra, inquit, singulare quiddam et eximium, ut sane est, videbitur, tamen si cum interiore mea erga te affectione comparetur, multo illa inferius reperietur. Nam et alii ante nos consortem imperii (72) elegerunt, majestatemque communicarunt;

μάτων, ἐπ' ἀλλοτρίας διατρίβειν, ξυνήσεσθαι ἂν ποτε ἀποστήσεσθαι αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀκαιρίαν τοῦ πράγματος καὶ τὴν ἀτοπίαν δοκεῖ ἐκδιδάξειν. Ἐὰν δὲ μὴ δύναιτο τῆς ὁρμῆς ἀφιστάν, καὶ αὐτὸν εἰπόντα πᾶσι χαίρειν, αἱρήσεσθαι τὴν ἐπὶ ξένης πλάνην· ἔτι τε εἰ αἵρεσις αὐτῷ δοθείη, πάντως δὲ παρὰ τοῦ τὰ τοιαῦτα δυναμένου Θεοῦ τὸν ἕτερον αὐτῶν παρὰ τοῖς πλείοσι γενέσθαι, ἅπασαις ψήφοις αὐτὸν ἂν ἑλέσθαι τὴν ἐν ᾅδου διατριβήν, ὑπὲρ τοῦ αὐτὸν μακροῦ βίου ἀπολαύειν· καὶ πρὸς ἐπὶ τούτοις, εἰ καθ' ἡντιναοῦν αἰτίαν ξίφος αὐτὸν γυμνώσαντα συνέβη κατ' αὐτοῦ χωρῆσαι ὡς ἀπεκτονοῦντα πάντως, ἔπειτα ἄκοντα εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὴν ἐπιχείρησιν κωλυθῆναι, μέμψασθαι μὲν ἂν τὴν πρᾶξιν, ὡς οὐκ ἀγαθήν, αὐτὸν δὲ δυνήσεσθαι μηδέποτε μισῆσαι. Μεταξὺ δὲ τῶν τοιούτων λόγων ἐπικόπτων τὴν ὁρμὴν, πάντων μὲν ἔλεγε τούτων ὁ μέγας δομέστικος μεμνῆσθαι, καὶ μᾶλλον ἢ τινων ἄλλων· οἴεσθαι δὲ καὶ ψυχαῖς εἴ τις αἴσθησις καὶ μνήμη τῶν κατὰ τὸν βίον μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγήν, πάντων μᾶλλον αὐτὸν ἐπιλήσεσθαι τῶν ἄλλων ἢ τῶν λόγων τούτων· ἀνεξάλειπτα τῇ διανοίᾳ ἐγκεκολαμμένων. Ὅ τι δὲ αὐτῷ τὰ τοιαῦτα δύναται νοεῖν, νῦν ἀγνοεῖν. Εἰκότως, εἴρηκεν ὁ βασιλεύς· ἔτι γὰρ ἑαυτῷ τῶν τοιούτων τὴν δύναμιν ἄδηλον παρακατέχειν, νυνὶ δὲ ποιήσειν φανεράν· τὴν γὰρ ἔνδοθεν πρὸς αὐτὸν ἀκραιφνῆ καὶ καθαρὰν φιλίαν αὐτῷ μὲν εἶναι καὶ πάλαι δῆλην ἐκ πολλῶν· βούλεσθαι δὲ νῦν καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν οὐ Ῥωμαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἐσχατιαῖς γῆς βαρβάροις ἔνδηλον καὶ φανερὰν ποιῆσαι· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν εἴγε καὶ αὐτὸς πορφύραν ἐνδύοις, καὶ παρασήμοις κοσμηθεὶς βασιλικοῖς, συμβασιλεύσει Ῥωμαίων, καὶ συνδιαζων αὐτῷ φανεῖται καὶ χρηματιζων βασιλικῶς.

Jacobi Pontani notæ.

(70) In Græco est, παρὰ τοῖς πλείοσι γενέσθαι, *apud plures esse*. Sic rursum cap. 16, Ἄν τε γὰρ ἀπέλθω πρὸς τοὺς πλείονας, *sive enim ibiero ad plures*. Loquitur eodem modo Plautus Trinummo.

Lacrymas hæc mihi, cum video,
Elicinut, quia ego ad hoc genus hominum duravi, [quin prius
Me ad plures penetravi?

Plures vocant mortuos, quoniam revera plures sunt mortui, quam vivi. Aristides Sophista: Ταῦτα εἰπόντας ἂν αὐτοὺς οἶμαι ῥᾳδίως πάλιν πορεύεσθαι παρὰ τοὺς πλείονας, εἰ δὴ κἀκείνους μετὰ τῶν πλειόνων χρὴ κεῖσθαι δοκεῖν, ὅπερ ἔγωγε οὐκ οἶμαι. Id est: *Hæc eos loculos, arbitror facile ad plures*, (hoc est, ad mortuos, seu ad inferos) *redituros, si modo quidem etiam illi cum pluribus jacere existimandi sunt, quod mihi sane non videtur.* Verumtamen sensum verbis aliis paulo clarius expressi, cum dixi, *hac luce decederet.*

(71) Sulpitius ad Ciceron. in illa consolatoria epistola super obitu Tulliæ: *Quod si quis etiam inferis sensus est, qui illius in te animus fuit, hoc certe illa te facere non vult.* Isocrates in laudatione Evagoræ tali quodam principio usus est, cum dixit putare se, si quis eorum quæ hic fiunt sensus ad mortuos perveniret, nihil posse ipsi Evagoræ accidere optatius, quam ut res ab ipso præclare ac fortiter gestæ eloquentis alicujus hominis voce, ut ipsarum dignitas poscerei, celebrarentur. Eum imitatus M. Tullius, *Philipp.* IX, ubi de Servii Sulpitii statua erigenda agitur: *Mihi autem recordanti*, inquit, *Servii Sulpitii multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi videtur, si quis est sensus in morte, ænea statua futura, et ea pedestris magis, quam inaurata equestris.* Pluribus hæc Muretus Variar. lect. lib. 7, cap. XIX. Porro quas res de nostris rebus cognoscant beati, consulendi sunt theologi. Idem asserunt absque peculiari revelatione permissuque Dei damnatos rerum nostrarum nihil cognoscere, Idem sentiunt de his qui purgatorio igne detinentur, quibus Deus de his quæ apud nos aguntur, crebrius quam damnatis, quando opus est et illi placet, revelat.

(72) Michael pater ejus cum Andronico seniore, et is cum Michaele primo Palæologo, et superiores quoque Constantinopolitani cum liberis suis imperarunt. Apud Romanos imperatores, a Diocletiano, qui primus imperium cum Maximiano communitione suo communicavit, et in ea re moderationis summam laudem promeruit, usitatum fuit habere consortem imperii: non modo ut unus Orientis, alter Occidentis esset imperator, sed etiam, ut plures Occidenti imperarent: tametsi hoc interdum per tyrannidem potius factum est. Notanda ambitio, et φιλαρχία Alexandri Magni, qui Dario majorem partem regni usque ad Euphratem, et alteram filiam uxorem, pro reliquis captivis triginta millia talentum offerente,

Καίτοι τοῦτο δόξαι μὲν ἂν τοῖς ἔξωθεν ὑπερφυὲς ὥσπερ δῆτα καὶ ἔστι, τῇδε ἔνδοθεν πρὸς σέ μου διαθέσει διαβάλλων τις, ἡττώμενον εὑρήσει παραπελύ. Τὸ μὲν γὰρ κοινωνὸν ἐλέσθαι τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς εὐδοξίας μεταδοῦναι, καὶ ἄλλοις ἄν τισιν εὕροι τις εἰργασμένον πρὸ ἡμῶν· τῇ δὲ φιλίᾳ καὶ τῇ συμπνοίᾳ, ἣν ἐν ἀλλήλοις ἐκτησάμεθα ἡμεῖς, καὶ τοὺς παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἐπὶ φιλίαις ὑμνουμένους οὐκ ἐπ' ὀλίγον νομίζω παρηκοντικέναι. Ὅθεν εἴ τι καὶ τῶν θαυμασίων δοκεῖ εἶναι τοῖς ἄλλοις πᾶσι, τῶν μετρίων ἔμοιγε φαίνεται καὶ ὀλίγων, οὐ διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι μόνον καὶ ὥσπερ τι δεῖγμα οἴεσθαι μικρὸν τῆς ἔνδοθεν στοργῆς τῆς περὶ σέ, ἀλλ' ὅτι καὶ Ῥωμαίους οὐ μικρὸν οἶς τὰ πράγματα λυσιτελήσει. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐκ τούτων ἐπεχείρει τὸν μέγαν δορμέστικον παίθειν αὐτῷ συμβασιλεύειν καὶ συνδιέπειν τὴν ἀρχήν· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν ἔχειν περὶ τὸ πρᾶγμα δόξαν· καὶ μέγα μὲν οἴεσθαι καὶ θαυμαστὸν καθ' ἑαυτό τε εἶναι καὶ δοκεῖν τοῖς ἄλλοις ὥσπερ τις κορωνὶς τῶν ἐν ἀνθρώποις εὐτυχημάτων ὄν, τῇ φιλίᾳ δὲ αὐτῶν παραβαλλόμενον τῇ πρὸς ἀλλήλους, οὐδὲν τῶν θαυμασίων εἶναι, οὐδὲ τῶν εἰκότως ἂν ἐκπλῆξαι δυναμένων. Ὁ γὰρ τὴν αὐτοῦ ζωὴν τῆς οἰκείας προτιθεὶς, καὶ μεθ' ὅσης ἂν ἡδονῆς τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνθελόμενος ἀποθανεῖν τί θαυμαστὸν εἰ καὶ βασιλείας μεταδοίη, ἢ εἴ τινος καὶ τούτου θαυμασιωτέρου; τῆς δὲ εὐεργεσίας ἕνεκα ταυτησὶ πολλὰς μὲν ὀφείλειν χάριτας ὁμολογεῖν, καὶ λόγοις τε κεκοσμῆσθαι οἷόν τε τὴν ὑπὲρ αὐτῆς χάριν ἀφοσιοῦν, ἔργοις τε ἀμείβεσθαι τοῖς ἴσοις, τὴν ὁμοίαν καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς καρδίας αὐτῷ προσάγοντα καὶ φιλίαν καὶ στοργήν. Ὃ δὲ αὐτῷ προστάττει νῦν δέχεσθαί τε, καὶ ὡς τετελεσμένον νομίζειν ἤδη· τὸ γὰρ εἰς αὐτὸν ἧκον, οὐδὲν ἐλλείπειν τοῦ πεπρᾶχθαι· ἔργῳ δὲ τελεῖν μήτε δύνασθαι μήτε κατὰ γνώμην αὐτῷ εἶναι, μήτε καθ' ἡδονήν. Διὸ αὐτόν τε παύεσθαι πείθειν ἐπιχειροῦντα περὶ τούτου, καὶ αὐτῷ παραιτουμένῳ συγγινώσκειν. Βασιλεὺς δὲ οὐχ οὕτως ἔφασκεν ἀπροφασίστως παραιτεῖσθαι χρῆναι· ἀλλὰ τὰς αἰτίας διδάξαντα πρῶτον, καὶ τὴν ἀξίωσιν πείσαντα ὡς παράλογον, οὕτως ἤδη ἀπολύεσθαι αἰτίας· πρὶν δὲ ταῦτα ποιεῖν οὐ συνετόν, οὐδ' ἄγαν φιλοῦντος οὕτως ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας ἰσχυρίζεσθαι τὸ μὴ πεισθῆναι ἄν ποτε. Καίτοιγε εἰ μή τι ἄλλο, τὸ γοῦν ἀεὶ διαβεβαιοῦσθαι μηδὲν εἶναι μήτε μεῖζον μήτε ἔλαττον ὁ θελήσαντος ἐκείνου, μὴ ἂν εἰς πέρας ἀγαγεῖν αὐτὸν ἄξιον καταναγκάζειν πείθεσθαι αὐτῷ. Εἰ δ' οὐχ οὕτως ἔχεις, δίκαιον διδάσκειν ὡς ἂν εἰδείην τὸν πρότερον ἠπατημένος χρόνον. Οὕτως ἔφασκεν ὁ

A ab **224** amicitia autem et voluntatum conspiratione etiam a poetis historicisque prædicatos, non parum a nobis superatos opinor. Quamvis igitur aliis omnibus mirabile, mihi tamen mediocre et exiguum quiddam apparet; non solum quia maxime tibi volo, et id tanquam parvum aliquod documentum intrinseci summique amoris erga te mei existimo, sed etiam quia id Romanæ reipublicæ majorem in modum proderit. Iis rationibus imperator magnum domesticum promovere nitebatur, ut imperii collega simul ad clavum sederet. Ille vero idem se prorsus sentire respondit, et magnum quiddam ac suspiciendum esse imperium Romanum per se, et aliis humanarum felicitatum quasi coronidem quamdam et fastigium quoddam videri; si tamen cum
B eorum mutua charitate conferatur, nec admirabile, nec merito obstupescendum esse. Qui enim alterius vitam suæ antetulit, et pro eodem summa cum voluptate emori elegit, quid mirum, si cum hoc imperium, aut si quid imperio prestantius est, dividat? De hac autem beneficentia multum se illi debere, idque ingenue confiteri, et verbis quam religiosissime possit gratias agere, re ipsa referre, cum animo eamdem illi benevolentiæ amorisque magnitudinem remetiatur. Quod vero nunc sibi imponat, id se admittere, et pro confecto ducere [73] (quod enim ad se attineat, nihil deesse, quominus confectum sit), re tamen nequire perficere, neque allubescere sibi, neque ullam jucunditatem parere. Quamobrem cœptis desistat, sibique recusanti ignoscat. Tum imperator : Non ita præcise, nulloque
C prætextu recusandum, verum causas afferendas, et quod postuletur, cum ratione non congruere demonstrandum, atque ita demum culpam ab se amovendam : alioqui nec prudentis, nec valde amantis esse, asseverare simpliciter, nunquam sibi persuasum iri. Ac si non aliud, hoc unum certe, quod semper præ se ferat, nihil esse tam parvum aut magnum, quod eo volente non sit facturus, jure ad dandas manus posse compellere. Si aliter fit, par esse, ut demonstret, quo se hactenus dolis ductatum fuisse intelligat. Tum magnus domesticus : Non aliter esse, et
D semper sese affirmare facturum quæ ille velit omnia, et in præsens nihilo minus ad hoc ipsum paratum esse. Cæterum quod modo a se conetur impetrare, in eo non dici cohærentia. **225** Omnia enim propter me exsecuturum dixerim, inquit, sed propter te fiant. Cum porro id, de quo nunc sermonem habemus, propter me fit, neque justitia sinit, neque necessitas flagitat quidquam te verborum amplius persuasionis ergo proloqui. Nam quia tu

Jacobi Pontani notæ.

respondit, præstaturum se ea, si secundus sibi, non par haberi vellit. Cæterum nempe mundum posse duobus solibus regi, neque orbem summa duo regna salvo statu terrarum habere. Justinus lib. II.

(73) Pugnantia videtur loqui, si sequentia consideres. Sed hæc ad animum, quæ sequuntur, ad habitum, et insignia, et nomen pertinent, quæ sibi ait non allubescere, neque ullam jucunditatem parere. Adhibet etiam ista recusatione argutias. Demum infra, ex illis, *exteriore quidem habitu vestituque non eo*. etc., patet, non tam officia ac munera imperatoria recusasse, quam propter externam illam majestatem, cum non deessent Andronico liberi, etsi impuberes, invidiam fugisse.

ita affectus es erga me, ut ego erga te, et idem quod ego profiteris, non est secundum rationem existimare, orationem tuam apud me valere debere, meam apud te non item. Si igitur in utroque eamdem vim habet ideoque valet, decet ut tu quoque quod ego malim id præstes, cum præsertim de me sit negotium. His, et pluribus ultro citroque dictis, imperatore id agente, ut eum ad imperii societatem capessendam induceret, magno vero domestico prorsus abnuente, in præsens digressi sunt : cum nec ille spem omnino abjiceret, nec hic tantum valeret ut a sententia illum detorqueret. Videns ergo adeo retractarium imperator, alios insuper in partem laboris hujus vocare statuit, si forte per eos quod volebat consequeretur. Andronicum Asanem, ipsius socerum, et protostratorem Synadenum assumit, domesticeque coram præsente, postquam super aliis nonnullis eos compellavit, rem propositam exorsus est. Domesticus divinam quo de argumento loqueretur oratio, e concilio imperatorem, ac si quiddam necessarium haberet dicere, evocat; et seducens eum, per Deum obtestatur, ne quid eorum quæ decrevisset ad præsentes proferret, utpote utilitate nulla inde consecutura. Nam si ab ullo mortalium eo perpelli potuisset, ab ipso potuisse. Et quia multis assidenisque congressibus actum egisset, mirari se, quomodo alios id sibi effecturos speraverit. Imperator, quoniam cenatum suum fore luculem cernebat, magno in dolore per dies complures fuit, deque magni domestici inobedientia et parum honesta pertinacia querimoniam habuit. Verumtamen precibus obsecutus, de re tantopere cupita cogitavit. Illi alii, quid imperator voluisset, non satis norant, nisi quod verisimiliter conjectabant de aliis negotiis cum ipsis acturum, a domestico impeditum fuisse : quam rem ei vitio vertebant, secumque iniquissime actum contendebant. Porro nemo qui ista audit, nullo argumento probata nos scribere ac mentiri putet, quod hæc usque hodie non publice innotuerunt. **226** Testor enim omnia inspectantem et universis quæ sunt semper præsentem inferorumque et occultorum nihil nescientem Deum, me neque in ceteris omnibus, quæ narravi, vel odium, vel gratiam, vel aliud quidquam veritati præposuisse, et nunc rem gestam ut gesta est vobis tradidisse. Neque vero semel, bisve quaterve, sed sæpius Andronicus junior imperator Cantacuzenum magnum domesticum toto pectore et omni conatu ornamentis imperatoriis condecorare, sibique assessorem et collegam cooptare contendit. Quo nimiopere detrectante, confirmanteque, quæ res cunque caderet, nunquam se obtemperaturum, diu in gravi ægrimonia versatus est, et immodicam ejus obstinationem in reprehensione posuit. Exteriore quidem habitu vestituque non eo incedebat, quo imperator postulabat, sed actionibus propemodum nihil ab eo differebat. Nam et rerum tota administratio penes illum erat, et edictis imperatoriis æque ut ipse imperator minio seu cinnabari subscribebat : quæ quæ

μέγας δομέστιχος ἔχειν, καὶ δεῖ τε διϊσχυρίζεσθαι πάντα πράττειν ἐθέλειν, ὅττα ἂν βούλοιτο αὐτὸς, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος εἶναι. Ἐφ' οἷ δὲ πείθειν νῦν ἐπιχειρεῖς, οὐ σώζειν τὴν ἀκολουθίαν τῶν λόγων. Πᾶν γὰρ ἐθέλειν ποιεῖν φαίην ἄν, ἃ οὐ δι' ἐμὲ ἂν γίγνοιτο, διὰ σὲ δέ. Περὶ οὗ δὲ νῦν ὁ λόγος δι' ἐμὲ ὄντος, οὐ δίκαιον οὐδ' ἀναγκαῖον εἰς πειθὼ τῷ λόγῳ χρῆσθαι· ἄλλως τε καὶ αὐτὸν ὡσαύτως διακείμενον περὶ ἐμὲ, καὶ τοῖς ἐμοῖσι καὶ αὐτὸν χρώμενον λόγοις, οὐκ εἰλογον πρὸς ἐμὲ μὲν ἰσχυρὸν τὸν λόγον ἡγεῖσθαι, πρὸς σὲ δὲ μὴ δύνασθαι τὰ ἴσα. Εἰ δ' ἐν ἀμφοτέροις ἐμοῖσιν ἔχει τὴν ἰσχύν, δίκαιον καὶ σὲ, ὃ μᾶλλον ἐγὼ βούλομαι ποιῆσαι, ἄλλως τε καὶ περὶ ἐμοῦ τοῦ ζητουμένου ὄντος. Τοιούτων δή τινων καὶ πλειόνων ἑτέρων πρὸς ἀλλήλους εἰρημένων. βασιλέως μὲν ἐπιχειροῦντος πείθειν δέχεσθαι τὴν βασιλείαν, τοῦ μεγάλου δομεστίκου δὲ μήτε βουλομένου μήτε πειθομένου, τὸ νῦν μὲν ἔχον, διελύθησαν, οὔτ' ἀπαγορεύσαντος εἰς τέλος βασιλέως, οὔτε τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀποσχέσθαι τοῦ πράγματος πεῖσαι δυνηθέντος βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν οὕτως ἀνθιστάμενον ἑρῶν, δεῖν ἔγνω καὶ ἑτέρους πρὸς πειθὼ παραλαβεῖν, εἴπως δυνηθείη δι' αὐτῶν πεῖσαι δέξασθαι τὴν βασιλείαν, καὶ παραλαβὼν Ἀνδρόνικον τὸν Ἀσάνην, ὄντα τοῦ μεγάλου δομεστίκου πενθερὸν, καὶ τὸν πρωτοστράτορα Συναδηνὸν, καὶ αὐτοῦ μεγάλου δομεστίκου παρόντος, μετὰ τὸ διαλεχθῆναι περί τινων ἑτέρων πρὸς αὐτοὺς, ἤδη καὶ περὶ τοῦ προκειμένου προοιμιαζομένου, ὁ μέγας δομέστιχος περὶ ὧν ἔσπευδε οἱ λόγοι συμβαλὼν, ἀνίστη τε τὸν βασιλέα τοῦ συνεδρίου, ὡς περί τινος ἀναγκαίου μέλλων διαλέξεσθαι· καὶ μόνον παραλαβὼν, ὥρκιζε τὸν Θεὸν, μηδὲν πρὸς τοὺς εἰρημένους περὶ ὧν βούλοιτο εἰπεῖν, ὡς ὠφελείας οὐδεμιᾶς ἐκ τῶν λόγων ἐσομένης. Εἰ γὰρ ἐνῆν ὑπό τινων πεισθῆναι, μᾶλλον ἂν τῶν ἄλλων πάντων ἐπείθετο αὐτῷ. Αὐτοῦ δὴ ἐκ πολλῶν καὶ συνεχῶν ὁμιλιῶν πλέον ἡνυκότος οὐδὲν, θαυμάζειν εἰ ἑτέροις τισὶν ἤλπισε τοῦτο γενέσθαι δυνατόν. Βασιλεὺς δὲ ἤλγησε μὲν οὐκ ἐπ' ὀλίγον, ὁρῶν ἤδη τὴν ἐπιχείρησιν οὐκ ἐσομένην ἀνυσθῆναι δυνατήν. Καὶ διετέλεσεν ἡμέρας οὐκ ὀλίγας, ἀλγῶν τε καὶ πολλὰ τὸν μέγαν δομέστικον καταμεμφόμενος τῆς ἀπειθείας καὶ τῆς οὐ καλῆς φιλονεικίας. Ὅμως μέντοι τοῖς ἐκείνου πειθόμενος λόγοις ἀπέσχετο τοῦ λέγειν περὶ ὧν ὥρμητο πρὸς τοὺς εἰρημένους. Καὶ αὐτοὶ δὲ ὅ τι μὲν ἔμελλεν ἐρεῖν, οὐκ ἤδεισαν ἀκριβῶς, ὁ βασιλεὺς, ὅμως δὲ ἐκ τῶν εἰκότων στοχαζόμενοι ὡς περί τινων μεγάλων διελέξεσθαι μέλλοντες αὐτοῖς, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου κωλυθείη, ἐν αἰτίαις τε αὐτὸν ἐποιοῦντο, καὶ τὰ ἔσχατα ἠδικῆσθαι ὑπετείνοντο ὑπ' αὐτοῦ. Μηδεὶς δὲ ταῦτ' ἀκούων, ἀνεξέλεγκτα οἰέσθω ψεύδεσθαι ἡμᾶς ὅτι τὸ μὴ πᾶσι μέχρι νῦν τὰ τοιαῦτα κατάδηλα γενέσθαι. Ἴστω γὰρ Θεὸς ὁ πάντα ἐφορῶν, καὶ πᾶσι τοῖς γινομένοις ἀεὶ παρὼν, καὶ τῶν ἀδήλων καὶ κεκρυμμένων ἀγνοῶν μηδὲν, ὡς οὔτ' ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς συγγεγραμμένοις ἅπασιν, οὔτ' ἔχθραν οὔτε φιλίαν, οὔτ' ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν

τῆς ἀληθείας προεθέμεθα, νῦν τε οὕτως ὡς ἐγένετο περὶ τοῦ πράγματος τὴν διήγησιν ἀποδιδόαμεν ὑμῖν, ὡς οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς καὶ τετράκις, ἀλλὰ καὶ πολλάκις βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ υἱὸς Καντακουζηνὸν τὸν μέγαν δομέστικον ἅλῃ γνώμῃ καὶ πάσῃ σπουδῇ τοῖς βασιλικοῖς ἠθέλησε κοσμῆσαι παρασήμοις, καὶ συγκάθεδρον αὐτῷ καὶ συμβασιλεύοντα ἀποδεῖξαι. Αὐτοῦ δὲ παραιτουμένου ἰσχυρῶς, καὶ μηδ' ἂν εἴ τι γένοιτο πεισθήσεσθαι ἰσχυριζομένου ἤλγησέ τε σφοδρῶς ὁ βασιλεὺς ἐπιπολύ, καὶ τῆς ἀκαίρου κατεμέμψατο φιλονεικίας. Τῷ μὲν δὴ ἔξωθεν σχήματι καὶ τῇ περιβολῇ, οὐχ ᾗ ἠξίου ἐγεγάνει ὁ βασιλεύς, ἔργοις δὲ οὐδὲν ἦν σχεδὸν διαφέρων βασιλέως. Ἡ τε γὰρ διοίκησις τῶν πραγμάτων πᾶσα ὑπ' αὐτῷ ἦν, καὶ τὰ βασιλέως προστάγματα, οὐχ ἧττον ἢ αὐτὸς βασιλεύς, ἐρυθραῖς ὑπεσημαίνετο ὑπογραφαῖς· καὶ ἃ ἐξεφέρετο παρ' ἑαυτοῦ, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν δύναμιν τοῖς βασιλέως εἶχε· καὶ τἆλλα ὅσα βασιλέως ἔργα ἦν, καὶ αὐτῷ ἐξῆν. Στρώμασί τε γὰρ ἐρύπνωττε βασιλέως, εἴποτε στρατευομένῳ συνέβαινε τοῖς αὐταῦ σκευοφόροις μὴ πάρεῖναι. Καὶ τῇ βασιλέως κλίνῃ ἢ μηδὲ υἱῷ καὶ βασιλεῖ, εἰ μὴ ἐπιτραπείη, ἔξεστιν, αὐτὸς ἀνεκλίνετο ἀκωλύτως ὁμοίως τε ἀπόντος καὶ παρόντος βασιλέως. Ἐμβάσι τε ἐχρῆτο ταῖς βασιλικαῖς ἀδεέστερον ταῖς ἰδίαις, ἐπότε συνδιανυκτέρευε βασιλεῖ, καὶ πάντα ἔπραττε βασιλικῶς, ὡς καὶ βασιλέα ὁρῶντα τὰ τοιαῦτα ἥδεσθαί τε ἄγαν ὑπερφυῶς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐνδείκνυσθαι ὡς εἴη αὐτῷ καθ' ἡδονήν. Τὰ τοιαῦτα δὲ οὐδὲ τῇ βασιλίδι Ἄννῃ ἄγνωστα ἦν, ἀλλὰ παρούσης καὶ αὐτῆς ἐπράττετο πολλάκις, ὡς καὶ βασιλέα πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον λέγειν, ὅτι Τί δ' ἂν εἴη δεινόν, εἰ ἃ ἰδίᾳ, ταῦτα καὶ δημοσίᾳ πραχθείη, καὶ τοῖς πᾶσι γένοιτο καταφανῆ; Ὃ δ' οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον ἀπεωθεῖτο, ἀρκεῖσθαι τοῖς παροῦσι φάσκων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, τῆς ἀληθείας ἕνεκα, τοσαῦτα εἴρηται ἡμῖν.

ipse protulisset, perinde accipiebantur atque si abore imperatoris prodiissent, et reliqua demum quæcunque imperator faceret, eadem ipsi licebant. Nam et in ejus stragula veste somnum capiebat, si quando in expeditione contigisset ministros supellectilem, seu impedimenta portantes non adesse : et in grabatulo ejusdem (quod nec filio et quidem imperatori, nisi id ei parens deferret, fas erat) ipse liberrime, idque eo tam præsente, quam absente meridiabatur : et si quando simul pernoctassent, cothurnis ejus licentius quam suis utebatur, agebatque imperatorie omnia, ut imperator inluens, vehementer et ultra quam dici potest lætaretur, et gaudium suum nec apud alios tacitum habere posset. Nec ista Annam imperatricem latebant in cujus conspectu eadem sæpe faciebat, ut imperator ei nonnunquam diceret : Quid tandem foret mali, si quæ privatim agis, publice fierent, noscerenturque ab omnibus? Ille nihilo minus, ut semper renitebatur, præsentibus se contentum autumans. Ac de bis quidem veritatis testificandæ causa tantum dixisse sufficiat.

227 CAPUT X.

Quomodo Benedictus Zacharias Genuensis, posterique Chium insulam sibi propriam fecerint. Ejus recuperandæ occasionem Calothetus dynasta Chius, matre magni domestici conventa, ostendit; a qua filius et imperator Didymotichum ob id Byzantio evocantur. Cum Calothelo præsentes colloquuntur. Consilium magni domestici, quo pacto cum Martino, qui tum Chium obtinebat, agendum sit.

Οὐ πολλοῖς δὲ ἔτεσι πρότερον, Ζαχαρίας Μπενέτος ὁ ἐκ Γενούας τῇ Χίῳ ἐπιθέμενος ἐκράτησεν αὐτῆς. Βασιλεῖ δὲ Ῥωμαίων τῷ πρεσβυτέρῳ Ἀνδρονίκῳ, διὰ τὰς συχνὰς ἐφόδους τῶν Περσῶν κατὰ τῶν πρὸς ἕω ταῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων, οὐ

Non multis ante annis Benedictus Zacharias (74) Genuensis Chium invadens, ea potitus est (75). Cum vero seniori Andronico propter frequentes, et infestas Persarum in urbes orientales Romanorum incursiones difficile esset insulam recuperare,

Jacobi Pontani notæ.

(74) Propria solet postponere, quod apud nos inusitatum est. Itaque pro Zacharias Benedictus, scripsi Benedictus Zacharias. Erat autem Μπένετος. Recentes enim in hujusmodi Italicis et Latinis vocibus, ut est Benedetto, pro littera *b* ponunt π, et quidem præfixa ei μ. Hic pro Benedictus, scribunt μπενεδίκτους, et Beato exprimitur his litteris, μπεάτο. Lege Henrici Stephani libellum, de infidis Græcæ linguæ magistris, pag. 137. Hic autem ex μπενεδίκτους factum depravate μπένετος, non dubito.

(75) Quæ deinceps de insula Chio a Genuensibus per vim occupata, et vi retenta, ab hoc nostro memorantur, vehementer discordant ab iis quæ Petrus Bizacus memoriæ prodidit lib. IV Historiæ Genuensis, et post eum Ubertus Folieta, lib. VII, dum Smyrnam et Chium a Michaele I Palæologo Genuensibus donatas esse affirmant. Locum ad verbum adscribemus : *Circa hæc tempora* (1261) *Michael Palæologus orientis imperium obtinebat. Qui ob privatas simultates et inimicitias, quæ illi cum Venetis intercedebant, singularem benevolentiam, et animi propensionem in Ligures manifestis argumentis præ se ferebat. Et cum multum reipublicæ interesset, tam potentis principis in Oriente, ad navigationes Atticus conficiendum, amicitia atque favore adjuvari, sub initium proximi anni Jordano Raalbengo cive Astensi prætore, senatus nomine Guielmus vicecomes, et Guarnerus, judex, prudentissimi atque integerrimi viri, optimeque de patria semper meriti, ad eum legati missi sunt, quorum opera atque industria respublica assecuta est, ut inito cum ipso fœdere atque amicitia, res orientales longe meliori loco, quam antea essent. Ipse etiam, ut aliquo recenti beneficio sibi rempublicam arctius, ut nonnullis placet, Chium Ionii maris insulam dono dedit*, etc. Si donata fuisset, credo equidem, Andronicus ejus filius, Michaelis, inquam, non postulasset quæ hic postulasse legitur, nec ipse nepos ista contra jus fasque fecisset. Libro tertio, cap. 95, iterum capitur a Genuensibus.

pacem cum Zacharia composuit, sub ea conditione ut is Chium retineret per decennium, nec esset tributarius, tantum ut insula imperatoris vocaretur, et in muris signa ejus figerentur; eo tempore finito, Romanis restitueretur. Hoc fœdus primum cum Zacharia percussit imperator. Intra eosdem annos Zacharias, Chiis subactis, insulam sui juris fecit; Ochyrum oppidum, et alia vetustate ruinosa instauravit; et sicubi opus erat, muros in altitudinem majorem eduxit; fossas item et alia adornavit, quæ usui essent, si bello peteretur. Elapso hoc decennio cum videret imperator Chium sic munitam haud sine magno labore posse recipi, et accessisset prælerea legatio a Zacharia, qua rogabatur, ne sibi propter insulam negotium exhiberet, quinquennium sub iisdem conditionibus adjecit, rursumque aliud quinquennium. Zacharia enim mortuo, filii ejus, ut Chii, ita paternæ calliditatis hæredes, et imperatorem instar pueri tractantes, priusquam anni concessi finirentur, alios paciscebantur : et cum re quidem ipsi insula fruerentur, solo nomine imperatorem esse dominum sinebant. Jam fœdus exibat, cum Calothetus unus de Chiis dynastis maximarum opum, cui cum domo magni domestici vetus et summa erat necessitudo (avi enim ejus, domestici majoribus amicissimi, conjunctissimique fuerant, ut et ipse domestico), hic igitur Calothetus ad matrem ejus, per id tempus Didymotichi manentem adiit, Latinorum scelus ei indicavit, qui Romanos insula spoliassent, quam per fraudem tandiu occuparent; et rem haud contemnendam, neque temere e manibus dimittendam videri, cum in annos singulos 228 centum viginti aureorum millia pensitet. Benevolentiam quoque suam et conjunctionem consuetudinis cum ipsa, et ejus filio in medium attulit, ac tandem auctor fuit ut si posset imperator classem subsidiariam in Chium mitteret; ipse vero qui per se plurimum opibus et gratia valeret, multosque alios tum amicos tum cognatos ad sociotatem aggregaturus esset, ad insulam vindicandam vires suas conjungeret. Præclaram autem occasionem belli contra Martinum fore, tum quod fœderis tempus jam exspiraret, tum quod imperatore inscio, arcem ad Chium vi subjugandam exstrueret. Orabat tamen illam, negotium prius perpenderet diligenter, ne ipse caput et fortunas suas in periculum adduceret, si imperator cum copiis non justis eo adnavigaret. Sibi quidem nihil esse optatius, quam Chium quoque non mediocriter fructuosam sub Romanorum ditionem succedere; nihilominus se sibi ac propinquis suis prospicere. Si namque res secus evenirent, cum tota stirpe vita et facultatibus exutum iri, nempe Latinis resciscentibus ejus impulsu imperatorem cum hostili classe advenisse. Ideo porro se ipsi ante omnes mentem suam aperire, quod imperator per omnia ex ejus judicio arbitrioque acturus sit. Hæc matri magni domestici clam de Chio Calothetus; quæ stimulos ei majores sub-

ῥᾳδίως ἔχοντι πολέμῳ τὴν νῆσον Ῥωμαίοις ἀνακτᾶσθαι, ἔδοξε λυσιτελεῖν εἰρηνικὰς πρὸς Ζαχαρίαν σπονδὰς θέσθαι, ὥστε Χίον μὲν ἐπὶ δέκα ἔτεσι κατέχεσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν βασιλεῖ παρέχειν φόρον, ὀνομάζεσθαι δὲ μόνον βασιλέως, καὶ σημαίας ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀνάγεσθαι βασιλικάς· μετὰ δὲ τὴν δεκαετίαν, πάλιν Ῥωμαίοις τὴν νῆσον ἀποδιδόναι. Τοιαύτας μὲν βασιλεὺς τὰς πρώτας σπονδὰς ἔθετο πρὸς Ζαχαρίαν· ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔτεσιν αὐτὸς περιεποίει τε τὴν νῆσον ἑαυτῷ ὑποποιούμενος τοὺς Χίους, καὶ Ὀχύρου τὴν πόλιν, τά τε πεπονηκότα ἀνοικοδομῶν, καὶ εἴπου δέοι, τοῖς τείχεσιν ὕψος προστιθείς· καὶ τάφρους τε καὶ τἄλλα ἐξαρτυόμενος ἃ ἔμελλε λυσιτελήσειν εἰ κατασταίη πρὸς τὸν πόλεμον. Μετὰ δὲ ταύτας τὰς δεκαετεῖς, οὐ ῥᾳδίαν ὁρῶν ὁ βασιλεὺς τὴν παράληψιν τῆς Χίου διὰ τὸ ὠχυρωσθαι, ἄλλως τε καὶ Ζαχαρίου πρεσβείαν πέμψαντος, καὶ βασιλέως δεομένου μὴ περὶ τῆς νήσου ἐνοχλεῖν, ἑτέρας ἔθετο πενταετεῖς ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις, καὶ μετ' αὐτὰς, ἑτέρας πάλιν· καὶ τετελευτηκότος Ζαχαρίου, τῆς τε Χίου καὶ τῆς πανουργίας οἱ παῖδες καταλειφθέντες κληρονόμοι, οὕτω διεπαιδαγώγουν βασιλέα, πρὶν τὰς οὔσας ἐξικέσθαι ἑτέρας τιθέμενοι· καὶ ἔργῳ μὲν αὐτοὶ καρπούμενοι τὴν Χίον, φιλῇ δὲ προσηγορίᾳ βασιλεῖ παρέχοντες αὐτῆς κυρίῳ εἶναι. Τῶν σπονδῶν δὲ αὐτοῖς τότε πρὸς ἔξοδον ἤδη οὐσῶν, Καλόθετος τῶν παρὰ Χίοις δυνατῶν ὁ μάλιστα διαφορώτατος, τῷ μεγάλου δομεστίκου οἴκῳ προσηκόμενος ἐκ πολλῶν ἐτῶν (πατέρες τε γὰρ ἐκείνου τοῖς μεγάλου δομεστίκου πατράσιν ἐς τὰ μάλιστα ἦσαν φίλοι καὶ οἰκεῖοι, καὶ αὐτὸς αὐτῷ), οὗτος δὴ ὁ Καλόθετος τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μητρὶ τότε προσελθὼν Διδυμοτείχῳ ἐνδιατριβούσῃ, καὶ τὴν τε κακουργίαν τῶν Λατίνων ἀπαγγείλας ἣ χρώμενοι ἀπεστέρησάν τε Ῥωμαίους τῆς Χίου τὴν ἀρχήν, καὶ νῦν ἐπὶ τοσοῦτον κατέχουσιν ἐξαπατῶντες, πρᾶγμα οὐκ εὐκαταφρόνητον, οὐδ' οἷον ῥᾳδίως τινὰ αὐτὸ καταπροέσθαι· δύο γὰρ πρὸς ταῖς δέκα μυριάσι χρυσίου ἐτησίους τελεῖ φόρους, τήν τε εὐνοιαν αὐτῷ τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν συνήθειαν τήν τε πρὸς αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν, τελευταῖον συνεβούλευεν ὡς εἰ εἴη δυνατὸν βασιλέα στόλῳ εἰς τὴν Χίον βοηθῆσαι, αὐτὸν τὰ μέγιστα ἂν συνάρασθαι πρὸς τὸ ἀνακτήσασθαι τὴν νῆσον, τά τε πρῶτά δυνάμενον παρὰ Χίοις καὶ πολλοὺς ἑτέρους προσταιρισάμενον καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν συγγενῶν. Εἶναι δὲ καὶ ἀφορμὰς οὐκ ἀγεννεῖς τοῦ πρὸς Μαρτῖνον πολέμου, τότε πρὸς ἔξοδον ἤδη εἶναι τὰς σπονδὰς, καὶ τὸ βασιλέως ἀγνοοῦντος ἀκρόπολιν ἐπὶ τῷ Χίον βίᾳ κατασχεῖν οἰκοδομεῖν, ἐδεῖτό τε αὐτῆς σκέψασθαι περὶ αὐτοῦ πρότερον καλῶς, ὅπως μὴ αὐτῷ ἐς κίνδυνον τὰ πράγματα χωρήσει, βασιλέως οὐ μετὰ τῆς προσηκούσης δυνάμεως ἐκεῖ ἐλθόντος. Περὶ πλείστου μὲν γὰρ ποιεῖσθαι καὶ τὸ Χίον Ῥωμαίοις προσχωρῆσαι ὠφέλειαν παρέξουσαν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν οἰκείων προνοεῖσθαι, ὡς εἰ μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὰ πράγματα χωρήσει, πανοικησίᾳ διαφθαρησομένου, εἰ

καταδηλον γένοιτο Λατίνοις, ὅτι αὐτοῦ πράττοντος ἐπεστράτευσεν αὐτοῖς ὁ βασιλεύς. Οὗ δὴ ἕνεκα αὐτῇ τὴν γνώμην ἀναθεῖναι πρώτῃ ὡς ἅττα ἂν αὐτῇ δοκοίη ἐκείνου διαπραξομένου. Τοιαῦτα μὲν ὁ Καλόθετος τῇ μητρὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου κρύφα περὶ Χίου διετλέχθη· ἡ δὲ ἐπέρρωσέ τε μᾶλλον πρὸς τὸ ἔργον αὐτὸν, καὶ καλῶς ἔφασκε καὶ λυσιτελούντως βεβουλεῦσθαι καὶ Ῥωμαίοις καὶ ἑαυτῷ. Ἐπεὶ δὲ αὐτῇ τὴν πρᾶξιν ἀναθεῖη πρώτῃ διὰ τὴν ἀρχαίαν οἰκειότητα καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν ἔσχηκεν ἐκ παλαιοῦ πρὸς αὐτὴν καὶ υἱὸν, αὐτὴ καὶ διαπράξεται ὅπως ἄριστα αὐτῷ ἕξει. Ἐκείνη μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε· πέμψασα δὲ ἐκ Βυζαντίου βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν εἰς Διδυμότειχον ἐκάλει, ὡς ἀναγκαίων πέρι διαλεξομένη. Οἱ δ' εὐθὺς τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες, εἶχοντο ὁδοῦ· γενόμενοι δὲ ἐν Διδυμοτείχῳ, ἐπεὶ ἐπύθοντο περὶ ὧν καλοῖντο, ἡδέως τε ἐδέξαντο τοὺς λόγους, καὶ ἐδόκει δεῖν ὡς περὶ ἀναγκαίου τῆς Χίου παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον προθύμως. Τόν τε Καλόθετον ἰδίᾳ μεταπαλεσάμενοι, ἑκάτερος αὐτῶν λόγοις τε ἐπῄρωσαν πρὸς τὸ ἔργον ἀπαγωγοῖς, καὶ δώροις φιλοφρονησάμενοι ἀξίως ἑαυτῶν, ἔτι δὲ ἐπαγγειλάμενοι αὐτόν τε καὶ γένος εὖ ποιήσειν, ἐξέπεμψαν πρὸς Χίον ὡς ὧν ἂν δέοιτο παρασκευασόμενον πρὸς τὸ Λατίνοις, ἢν δέῃ, ἐπιθέσθαι. Αὐτοὶ δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπαναστρέψαντες, τριήρεις τε ἐναυπηγοῦντο, καὶ τἆλλα παρεσκευάζοντο ὡς πλευσούμενοι ἐς Χίον. Σκεπτομένοις δὲ αὐτοῖς ἥντινα ἐξέσται τοῦ πολέμου εὐπρόσωπον ἀρχὴν λαβεῖν, ὁ μέγας δομέστικος συνεβούλευε τὰς μὲν τριήρεις ναυπηγεῖσθαι, καὶ τὰ ὅπλα ὧν δέονται παρασκευάζεσθαι, καὶ ναυτικὸν συλλέγειν οἳ ἐπιβήσονται, καὶ ὁπλίτας. Ἐπεὶ δὲ αἵ τε σπονδαὶ τῷ Μαρτίνῳ ἐν ἐξόδῳ εἰσὶν ἤδη, καὶ ἄκραν βασιλέως μὴ ἐπιτρέψαντος οἰκοδομεῖ ἐπὶ τῷ καταδουλώσασθαι τὴν νῆσον, πρόσταγμα πρὸς ἐκεῖνον αὐτοῦ πεμφθῆναι, ἅμα μὲν αὐτὸν αἰτιωμένου ὡς τὴν ἄκραν αὐτοῦ μὴ συναιδότος οἰκοδομεῖν, κελεύοντός τε τὸ οἰκοδομεῖν ἐᾷν, καὶ παραιτέρω μὴ προβαίνειν· ἅμα δὲ καὶ τὰς σπονδὰς ὡς εἰ βούλοιτο ἑτέρας θέσθαι τῶν οὐσῶν ἤδη ἐξηκουσῶν, εἰς Βυζάντιον ἐλθεῖν· κἂν μὲν παύσηταί τε οἰκοδομεῖν, καὶ γενόμενος ἐν Βυζαντίῳ περὶ ἑτέρων δίοιτο σπονδῶν, ὅ τι ἂν εἴη σκεψαμένοις βέλτιον ποιεῖν. Ἢ γὰρ μηκέτι Χίου Μαρτῖνον ἄρχειν δίκαιον ἐᾷν, ἀλλ' ἕτερον τρόπον εὖ ποιεῖν· τὴν νῆσον δὲ τελεῖν ὑπὸ Ῥωμαίους, ἢ σπονδὰς οὐ κατὰ τὰς πρωτέρας, ἀλλ' ἐφ' οἷς ἂν αὐτοῖς βέλτιον δοκοίη τίθεσθαι, ὥστε αὖθις Μαρτῖνον Χίου ἄρχειν ἐπὶ χρόνον τινὰ ῥητόν· ἐὰν δὲ μήτε παύηται οἰκοδομῶν, σπονδῶν τε μὴ δέοιτο ἑτέρων, ὡς ἤδη βεβαίως τῆς νήσου ἐχομένης, τότε παρεσκευασμένων τῶν τριήρεων οὐσῶν, τὴν ταχίστην ἐπιπλεῖν· πέμπειν δὲ καὶ ἕτερα γράμματα Χίοις, κελεύοντα καὶ αὐτοῖς ἀποσχέσθαι τοῦ οἰκοδομεῖν, ὡς ἢ παύοιτο καὶ ἄκων οὐκ ἔχων τοὺς συναιρομένους, ἢ εἰ βιάζοιτο καὶ ἄκοντας, μᾶλλον ἐκπολεμωθεῖεν πρὸς αὐτόν. Οὕτω βουλευσαμένοις ἐδόκει δεῖν τά τε γράμματα εἰς Χίον πέμπειν, καὶ τριήρεις τὰς τε οὔσας

A jecit, bonumque et utile tum Romanis tum sibimet quoque consilium dedisse affirmavit. Et quia ad se primum pro antiqua familiaritate ac benevolentia quæ illi secum, et cum filio inde a majoribus intercessisset, referendum putavisset, se rem quam optime confecturam. Hæc illa. Inde imperatorem et filium Byzantio Didymotichum, ut de necessariis quibusdam cum ipsis actura, accersit; quibus posthabitis, in viam se dederunt. Audita causa ob quam essent evocati, lætitiam ceperunt bellumque pro Chio ut rem præcipui momenti prompte comparandum decreverunt. Accitum quoque Calothetum verbis efficacibus in proposito confirmarunt, et pro dignitate sua humaniter munerarunt; datisque promissis, se ipsi et generi suo benefacturos, Chium dimiserunt, ut quibus opus foret ad Latinos in tempore adoriundos præpararet; ipsi Byzantium reversi, triremes fabricandos locarunt, et cætera tanquam Chium navigaturi curaverunt. Dum vero circumspicerent, et honestum aliquod belli principium quærerent, magnus **229** domesticus, triremes et arma necessaria conficienda, copiamque navalem, et gravis armaturæ militem, qui conscenderet, colligendum suadebat. Et quoniam fœderis cum Martino terminus adesset, ipseque inconsulto imperatore aream ad insulam servitute opprimendam exædificaret, mandatum illi mittendum, quo tum de facto incusaretur, et exstructione desistere juberetur; tum si fœdus novum cuperet, priore jam exacto, Byzantium venire moneretur. Si ædificare cessarit, et Byzantium profectus, pacta conventa nova rogaverit, quod re considerata melius censebitur, se facturos. Etenim aut justum esse, non pati de cætero Martinum Chio imperare, sed alio modo de illo bene mereri, insulamque Romanis parere: aut fœdus non in eas conditiones, in quas antea, sed quibus ipsis libuerit, ineundum, nempe ut Martinus rursum ad tempus certum præsit: et si neque ædificare destiterit, neque fœdera nova quæsierit, ac si jam firma sit ac et stabilis insulæ possessio, tum instructis triremibus primo quoque tempore illuc contendendum; mittendasque insuper litteras, quæ Chios in ædificando pergere velent, ut hac ratione aut invitos desinat, ab operis desertus; aut si etiam nolentes coegerit, sibi infensiores reddat. Itaque consilium ceperunt, ut Chiis scriberent, et quæ essent paratæ triremes, eas armarent, aliasque novas adderent. Ac epistola quidem imperatoris Martino reddita frustra fuit: ea siquidem lecta, operi magis institit, summa ope enitens ut arx absolveretur; et ut quibus esset opus, iis adventum imperatoris, quem jam suspicione et ipse præcipiebat, antevorteret. Benedictus porro cum Martino fratre litigans de sex aureorum millibus, quæ sibi in annos singulos hæreditario jure de publicis vectigalibus debebantur, quibusque ab eodem fraudatus erat, ad imperatorem se contulit, fratris iniquitatem accusans et auxilium flagitans: quin etiam litteras

exhibens, quibus magna illius injustitia improbitasque conarguebatur. Imperator et se, ubi eo venisset, scelus vindicaturum, et Benedictum nihilominus pecuniam interversam recepturum pronisit.

A ἐπισκευάζειν, καὶ ἑτέρας ἐπιναυπηγεῖν. Τὰ μὲν οὖν γράμματα βασιλέως ἀφιγμένα πρὸς Μαρτῖνον πλέον ἤνυσαν οὐδέν· ἀλλ' ἀναγνοὺς, μᾶλλον ἔργου εἴχετο, καὶ πᾶσαν ἐπεδείκνυτο σπουδὴν ὥστε τὴν ἀκρόπολιν ἀπαρτίσαι ὧν ἂν δέοιτο τὴν βασιλέως φθάσας ἔφοδον. Ἤδη γὰρ ὑπώπτευε καὶ αὐτός. Μπενέτος δὲ ὁ Μαρτίνου ἀδελφὸς, ἐν διαφορᾷ πρὸς ἐκεῖνον καταστὰς, ὅτι χρυσίων ἑξακισχιλίων ἀποστερεῖτο παρ' αὐτοῦ, ἃ ἐχρῆν αὐτὸν ἐκ τῶν δημοσίων τῆς Χίου φόρων λαμβάνειν ἐτησίως, προσήκοντα ἐκ πατρῴου κλήρου, ἦκεν ὡς βασιλέα τὴν ἀδικίαν ἐγκαλῶν τῷ ἀδελφῷ καὶ τυχεῖν δεόμενος ἐπικουρίας. Γραμματεῖά τε ἐδείκνυ ἃ σαφῶς παλλὴν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τὴν ἀδικίαν κατηγόρει καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην. Βασιλεὺς δὲ ἐπηγγέλλετό τε τιμωρήσειν αὐτῷ ἐφ' οἷς ἀδικεῖται ἀφικόμενος ἐκεῖ, καὶ αὐτὰς οὐδὲν ἧττον ἃ παρὰ Μαρτίνου ἀδικεῖται ἀπολήψεσθαι.

230 CAPUT XI.

Numerus navium in Chium proficiscentium : triearcharum ambitiosa contentio. Qua conditione imperator Martino insulæ præfecturam relinquere statuerit. Ejus contumacia. Calothetus adjuvare Romanos metuit. Benedictus castellum imperatori tradit. Martinus rebus desperatis se dedit, et Chiorum manibus a magno domestico eripitur. Martinus in vincula ducitur : uxor, liberi, famuli exsilio mulctantur. Ejus militibus duplex conditio proponitur. Imperatoris non tam in bene mereri cupientes gratus animus.

Itaque classis centum et quinque navium com- B parabatur, e quibus paulo pauciores erant duorum generum, biremes et triremes videlicet, et ex his hippagogi [quibus nimirum equi transvehuntur] octo, in iis equi trecenti, reliquæ universes. His paratis equitatum et cibaria imposuit. Tum non levis contentio trierarchis incidit, dum quilibet cæteros sumptuose splendidoque apparatu superare nititur, et cum alia magnifice instruit, tum classiariorum arma, et clypeos suis insignibus exornat : nec enim de infima plebe, sed viri nobiles et admodum copiosi erant. Navigabant porro cum imperatore non modo gravis et levis armaturæ multi, verum etiam de proceribus non pauci, et præter equites multitudo item non spernenda. Omnibus rite ac perfecte paratis, Byzantio vela in C altum dantes, cursum in Chium dirigunt (76). Statuerat vero imperator ut si Martinus, adventu classis audito, priusquam in insulam descenderetur, pro ea rogatum veniret, reliquum arcis ædificare, et pro securitate in futurum, præsidium illi imponere : Martino, restituenti Benedicto certorum annorum, quam ei detraxerat pecuniam, reliquæ insulæ præfecturam committere. Qui tamen non solum nihil eorum fecit, quæ debuit, sed ubi appropinquare classem intellexit, ternas triremes suas, easque vacuas in mare demersit, Romanisque insulam habitantibus, mortis pœna proposita, armis interdixit, urbis portas communiit, et cætera quam visum est optime constituit, octingentosque armatos quos habebat, in muris ad imperatoris impetum repellendum collocavit; jam enim non dubie rebellabatur, nec signa imperatoria in mœnibus, pro consuetudine, sed Martini duntaxat

Παρεσκευάζετο μὲν οὖν στόλος πέντε καὶ ἑκατὸν νεῶν· ὧν ἦσαν ὀλίγῳ ἐλάττους εἰς τὰς δύο μοίρας διήρεις καὶ τριήρεις· ἐξ ὧν ἦσαν ἱππαγωγοὶ ὀκτὼ ἄγουσαι τριακοσίαν ἵππον· αἱ λοιπαὶ δὲ μονήρεις ἦσαν. Ἐπεὶ δὲ παρεσκευασμέναι ἦσαν, τήν τε ἵππον ἐσεκόμιζον, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια, ἦν τε ἅμιλλα πολλὴ τοῖς τριηράρχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος πολυτελείᾳ καὶ λαμπρότητι παρασκευῆς τοὺς ἄλλους ὑπερβαλέσθαι. Καὶ τά τε ἄλλα ἐξηρτύοντο πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον, καὶ τὰ πληρώματα ἐκόσμουν ἰδίοις παρατήμοις, ἔν τε ὅπλοις καὶ ἀσπίσιν· ἦσαν γὰρ οὐ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ τῶν τε εὐγενῶν καὶ μεγάλα δυναμένων. Συνέπλεον δὲ τῷ βασιλεῖ οὐ μόνον ὁπλῖται καὶ ψιλὸς πολὺς, ἀλλὰ τῶν τε συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι, καὶ στρατιωτῶν οὐ μόνον οἱ χρησόμενοι τοῖς ἵπποις, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὅμιλος πολύς. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἤδη ἐπεπόριστο, καὶ οὐδὲν ἐνέδει ἔτι, ἄραντες ἐκ Βυζαντίου ἔπλεον ἐπὶ Χίον. Γνώμην δὲ εἶχεν ὁ βασιλεὺς, ὡς ἦν ὁ Μαρτῖνος τὸν ἐπίπλουν πυθόμενος, πρὶν εἰς τὴν νῆσον κατᾶραι, ἀφίκηται πρὸς αὐτὸν καὶ δεηθῇ περὶ αὐτῆς, τὴν μὲν ἀκρόπολιν, ἣν αὐτὸς φκοδόμει, τὰ ἐλλείποντα ἐπισκευάσας, κατασχεῖν φρουρᾷ, τῆς εἰσπεπτα ἀσφαλείας ἕνεκα· Μαρτίνῳ δὲ τῆς ἄλλης νήσου ἐπιτρέψαι ἄρχειν, ἀποδιδόντι ἐτησίως Μπενέτῳ ἃ πρότερον χρήματα ἀπεστέρει. Ὃς οὐ μόνον ἐπαίει τῶν δεόντων οὐδέν, ἀλλ' ἐπεὶ ἐπύθετο ὅσον οὐδέπω ἐπιπλέοντα τὸν στόλον, τὰς μὲν τριήρεις ἃς εἶχε, τρεῖς δὲ ἦσαν, εἰς τὴν θάλασσαν κατέδυσε κενάς· Ῥωμαίων τε τοῖς τὴν νῆσον κατοικοῦσι μηδενὶ ἐκέλευσεν ἐξεῖναι ὅπλοις χρῆσθαι, θάνατον δὲ εἶναι τὴν ζημίαν τῷ χρωμένῳ. Λύσας δὲ τάς τε πύλας τῆς πόλεως ἀσφαλισάμενος, καὶ τὰ ἄλλα καταστήσας ἢ αὐτῷ ἄριστα ἐδόκει ἔχειν, ἅμα

Jacobi Pontani notæ.

(76) De hoc bello tam memorabili, et causis ejus pauca perstringit Gregoras, lib. IX. Nam quæ ad gloriam junioris Andronici faciunt, libenter vel extenuat, vel omittit : *Sub autumnum omnibus triremibus Romanorum, quæ Byzantii, Lesbi, atque in cæteris insulis, et maritimis urbibus erant, nec non uniremibus, et quatuor auxiliaribus triremibus a Cycladum insularum principe accersitis, e portu sol vit*, etc. Rem totam, de qua noster tam multa et insignia, deinceps versibus circiter viginti tribus absolvit. Quamquam et illud verissimum est, paucorum admodum notitiam habuisse Gregoram, quod et noster Cantacuzenus initio historiæ suæ, quamquam tacito ejus nomine affirmavit, et ego narrationibus utriusque conferendis persæpe expertus sum.

ὀκταχοσίοις οὓς εἶχε, φραξόμενοι ἀνῆλθον εἰς τὰ τείχη, ὡς ἀμυνούμενοι ἐπιόντα βασιλέα. Ἤδη γὰρ ἀνθίσταντο ἀναφανδόν. Καὶ οὐδὲ σημαίας τὰς βασιλικὰς ἠξίωσαν ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὰ τείχη, ὥσπερ ἦν ἔθος, ἀλλὰ τὰς Μαρτίνου μόνας, ὡς βεβαίως ἤδη τῆς νήσου ἐχομένης. Καλόθετος δ' ἅμα τοῖς περὶ αὐτὸν, ὅπλοις μὲν οὐκ ἐτόλμων χρῆσθαι τῷ θέει τῶν Λατίνων· παρεσκευασμένοι δὲ ἦσαν ὡς ἐπιθησόμενοι αὐτοῖς, ἐπειδὰν ὁ βασιλεὺς εἰς τειχομαχίαν καταστῇ. Μαρτῖνος μὲν οὖν οὕτω τοῖς ὀκτακοσίοις πεποιθὼς, ἀντικατέστη πρὸς τὴν μάχην. Βασιλεὺς δὲ τῇ νήσῳ ὡς προσέσχεν, ἀπόβασίν τε ἐποιεῖτο, τῆς γῆς εὐθὺς κρατῶν, καὶ τὴν ἵππον ἐξάγων παρεσκευάζετο πρὸς τὴν τειχομαχίαν. Μπενέτος δὲ ὁ Μαρτίνου ἀδελφὸς φρούριόν τι καὶ αὐτὸς κατέχων οὐ μακρὰν τῆς ἄλλης πόλεως ᾠκοδομημένον, ἀλλ' ὅσον ἀφ' ἑκατέρου πρὸς τὸ ἕτερον λίθῳ σχεδὸν ἐξικνεῖσθαι, ἐνεχείρισεν ἐλθὼν τῷ βασιλεῖ, πολλὰ τοῦ ἀδελφοῦ κατηγορῶν ὡς καὶ ἀνόητα καὶ ἄδικα πράττειν ἐγνωκότος· τοῦτο μὲν, εἰ πρὸς τοσαύτην δύναμιν ἀντιτάξεσθαι ἤλπισε μὴ αὐτὸς ἐξ ἴσης ὁρμώμενος παρασκευῆς· ἀδικίαν δὲ κατεγίνωσκεν αὐτοῦ, εἰ πολλὰ πρὸς βασιλέως εὐεργετηθεὶς, Χίον διενοήθη αὐτοῦ ἀποστερῆσαι. Βασιλεὺς μὲν οὖν εἰς τὸ φρούριον εἰσῆλθε, Μπενέτου τῇ εἰς αὐτὸν εὐνοίᾳ ἐπαινέσας. Καὶ μετὰ μικρὸν ἐξελθὼν διεκόσμει τὴν στρατιὰν ὡς ἐς τειχομαχίαν. Μαρτῖνος δὲ πρός τε τὴν βασιλέως στρατιὰν ἤδη ἑαυτὸν οὐκ ἀξιόμαχον ὁρῶν, ἔκ τε τῶν Χίων ἐπικουρίαν οὐδεμίαν προσδοκῶν διὰ τὸ οὐχ ἧσσον αὐτοῦ ἀφεστηκέναι ταῖς γνώμαις ἢ καθ' ὅσον εὔνοι ἦσαν βασιλεῖ ὑπωπτευκέναι, ἄλλως τε καὶ Μπενέτου προσχωρήσαντος, καὶ τὸ φρούριον παραδόντος ὃ οὐκ ἔλαττον ἠδύνατο ἀποτειχισμοῦ οὕτω πλησίον ᾠκοδομημένον, σφοδρῶς τε ἐθορυβεῖτο, καὶ τὰς σωζούσας ἀπεγίνωσκεν ἐλπίδας. Ἐπεὶ δὲ τά τε σημεῖα ἤδη ἦρτο καὶ ἦρχον μάχης οἱ Ῥωμαῖοι, πρεσβείαν πέμψας ὁ Μαρτῖνος, ἐδεῖτο βασιλέως συγγνώμης τυχεῖν, καὶ πρὸς συμβάσεις χωρῆσαι οἵας ἂν δοκῇ βασιλεῖ. Βασιλεὺς δὲ ἀπεώσατό τε τὴν πρεσβείαν, καὶ οὐκ ἔφασκε δεῖν τῆς στρατιᾶς πρὸς τὴν μάχην παρατεταγμένης, διαλέγεσθαι περὶ συμβάσεων. Πρότερον γὰρ αὐτῷ ἐξῆν πρὶν ἐνθάδε ἥκειν, συγγνώμην τε αἰτεῖν, καὶ σπονδὰς τίθεσθαι εἰρηνικὰς, νῦν δὲ ὅπως ἂν αὐτῷ δοκῇ ποιεῖν, ἐπεὶ τῇ σφετέρᾳ πεποιθὼς δυνάμει ὅπλα αὐτῷ ἀντῆρε. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε· Μαρτῖνος δὲ ἤδη πᾶσαν ἐλπίδα περιῃρημένος σωτηρίας, δείσας μὴ καὶ τὸ ζῆν ἀφαιρεθείη, ἑαυτὸν ἐνεχείρισε βασιλεῖ καὶ τὴν στρατιὰν τῆς πόλεως ἐξελθών. Οἱ Χῖοι δὲ αὐτὸν ὁρῶντες ἤδη πρὸς αἰχμαλώτου τύχην καταστάντα, ὥρμησαν ὡς ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἀποκτενοῦντες. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀπειλήσας αὐτοὺς τὰ δεινότατα διαθήσειν εἴ τι νεωτερίζοιεν περὶ αὐτὸν, ἅπαθῆ διετήρησε κακῶν. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν πολλὰ καταμεμψάμενος τῆς ἀβουλίας, ὅμως οὐ διέθηκεν αὐτὸν κακῶς, ἀλλὰ τὴν μὲν γυναῖκα αὐτοῦ ἐκέλευσε καὶ παῖδας, ἔτι δὲ καὶ θεραπαινίδας ὅσαι ἦσαν, αὐτὰς μὲν ἐπιφορτίσασθαι ὅσον ἀνῆσαι δυνατὸν ἐκ τῶν

figebantur : quasi insula ab eo certo jam acquisita, et mancipio obtenta esset. Calotheus cum suis Latinorum metu corripere arma ultro non audebant, sed ad operam præstandam, ubi imperator oppugnare urbem cœpisset, parati erant. Martinus octingentis illis confisus, se defendere instituebat. Imperator ad littus appulsus, et exscensione facta, terra statim potitus, producto equitatu ad oppugnationem accingebatur. Benedictus Martini germanus castellum jactu lapidis ab oppido dissitum tenens venit, illudque imperatori tradit, et fratrem ut injustum ac stolidum accusat, si quidem apparatu multo inferior, tantis copiis resistere se posse speravisset, et pluribus ab imperatore beneficiis obligatus, Chio ipsum spoliare meditatus esset. Imperator castellum ingreditur, Benedictum de officio commendat : paulo que post exercitum ad oppugnandam urbem ordinat, ac disponit. Martinus jam se illi imparem aspiciens, et nullum a Chiis subsidium exspectans, quod eorum animos non minus a se aversos, quam in imperatorem conversos conjectabat, cum etiam Benedictus deditione castelli facta (quod quidem muro valido cinctum et firmatum, urbique vicinum, æque resistere poterat), ejus fidei potestatique se permisisset, medullitus conturbatus, de spe qua se adhuc consolabatur, decidit. Cum Romani jam signa vellerent, pugnamque ordirentur, missis legatis Martinus veniam precari, et pactis, quæ vellet imperator se staturum promittere. Ille legatos repudiare, ac dicere, stante jam in procinctu milite, importunum esse de pactis agere, integrum ei fuisse antequam huc iretur et veniam rogare, et de pace secum convenire. Nunc facere se quod liberet, quando ipse sua fretus potentia, contra se arma capere non dubitasset. Martinus omni jam spe deperdita timens ne insuper morti dederetur, urbe egressus, seque, exercitumque suum imperatori transdidit. Chii hominem nunc ad captivi fortunam redactum cernentes, insurgere, ut eum ante oculos imperatoris mactarent. At magnus domesticus se pessimis modis illos accepturum comminatus, si quid ei nocuissent, vivum incolumemque servavit. Imperator de amentia objurgatum, nulli supplicio subjecit, sed uxorem, liberos, et famulas quotquot erant tollere jussit quantum ferre **232** possent de illius rebus, pretiosaque supellectile : famulos autem toralia, tapetes, ac reliqua omnia ad nocturnam quietem requisita, et Chio excedentes ire, quo voluntas duceret, Martinum autem in vincula duci. Et hæc quidem hoc modo patrata sunt, ac ferme omnia quæ Martinus habebat, ministræ et uxor in humeros sublata extulerunt. Octingentos autem illos, qui eidem militabant, venia et impunitate dignatus est ; tali optione data, ut qui vellent, cum re familiari sua libere insula demigrarent ; qui manere mallent, iis nemo esset molestus, et imperatoris militiam mercede tolerarent. Paucis Chiorum

deserentibus, cæteri omnes aut ibidem æra merere perrexerunt, aut in ministros ejus domesticos relati sunt. Hac ratione Chius in Romanorum jus mancipiumque rediit. Imperator deinde et Benedicto pro navata benevolentia ac prompta voluntate, et Chiorum principibus populoque gratiam rependi æquum judicavit. Qui quanquam ad bellum contra Martinum nihil contulissent, tamen is erat eorum sensus atque animus, ut necessitate flagitante, omnem operam ad imperatorem strenue adjuvandum collaturi fuerint. Quare et Calothetum, et genus ejus tum iis quæ apud Didymotichum de Chio clandestino secum disserenti promiserat, tum aliis præterea pluribus remuneratus est; atque alios donis et honoribus auxit, populum vero tributorum onere, quo gravissimo premebatur levavit.

ἐκείνῳ προσόντων χρημάτων τε καὶ ἄλλων ἐπίπλων καὶ σκευῶν πολυτελῶν, τοὺς δὲ δούλους, στρώματά τε καὶ τάπητας ἄραι, καὶ ἄλλα ὅσα ἐπιτήδεια πρὸς τὸ καθεύδειν τῆς νυκτὸς. καὶ ἐξελθόντας Χίου, πορεύεσθαι ὅπῃ ἂν δοκῇ. Μαρτῖνον δὲ ἐκέλευσεν εἰρχθῆναι. Καὶ τοῦτο μὲν τοῦτον ἐπράχθη τὸν τρόπον. καὶ σχεδὸν ὅσα Μαρτίνῳ ἦσαν αἱ θεραπαινίδες ἅμα γυναιξὶ ἐπεφορτίσαντο. Τοὺς συνόντας δὲ αὐτῷ ὀκτακοσίους, συγγνώμης τε ἠξίωσεν ὁ βασιλεὺς, ἀδικήσας μηδέν· καὶ προὔθηκεν αἵρεσιν αὐτοῖς τοιαύτην, ὥστε τοῖς τε βουλομένοις τὰ ὄντα λαβόντας ἐξεῖναι ἀναχωρεῖν· τοῖς τε μένειν ἐθέλουσι μηδένα ἐνοχλεῖν· ἀλλὰ τὴν μισθοφορὰν λαμβάνοντας, δουλεύειν βασιλεῖ. Ὀλίγοι μὲν οὖν ἐκείνων ἀπῆραν ἐκ τῆς Χίου, οἱ λοιποὶ δὲ, οἱ μὲν ἔμειναν ἐν Χίῳ αὖθις μισθοφοροῦντες, οἱ δὲ τοῖς βασιλέως συνηριθμήθησαν οἰκέταις. Χίος μὲν οὖν οὕτως αὖθις γέγονεν ὑπὸ Ῥωμαίοις· βασιλεὺς δὲ Μπενέτον τε δίκαιον ἔκρινεν ἀμείβεσθαι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς προθυμίας τῆς εἰς αὐτόν· καὶ τῶν Χίων τοὺς δυνατοὺς καὶ τὸν δῆμον. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν εἰς τὸν πρὸς Μαρτῖνον πόλεμον εἰσήνεγκαν αὐτοὶ, ἀλλὰ ταῖς γνώμαις οὕτως ἦσαν παρεσκευασμένοι, ὡς ἦν δέη, πίστιν ἐπιδεικνύμενοι σπουδὴν καὶ προθυμίαν ὑπὲρ βασιλέως. Διὸ καὶ Καλόθετον μὲν καὶ γένος, τά τε ἐν Διδυμοτείχῳ προσπηγγελμένα, ὅτε περὶ Χίου κρύφα διελέχθη, καὶ πρόσθεν πλείω εὐηργέτει. Καὶ τοὺς ἄλλους καὶ τιμαῖς ἠμείβετο καὶ δωρεαῖς. Τὸν δῆμον δὲ τῶν δημοσίων ἀνῆκεν εἰσφορῶν, ὅσαι μάλιστα ἐπίεζον.

CAPUT XII.

Imperator ad gratiam Benedicto referendam, Chii præfectura illum ornare vult, cum reditibus amplissimis. Homo avarus, et ambitiosus totam insulam pro peculio audet petere. Conatur eum sanare imperator. Datur spatium ad deliberandum. Manet in sententia pertinaciter. Galatam triremes petit, quas illi negat imperator. Iterum spatium deliberandi datur, et Benedictus pro fatuo habetur. Consilium magni domestici de infamia imperatori effugienda. A Latinorum conventu Benedictus pro insano damnatur. Honores illi exquisitissimi, cum viginti aureorum millibus promittuntur : spernit omnia. Imperatoris virtus laudatur : Benedictus Galatam navigat.

Accersitum quoque Benedictum Martini fratrem accusationis admonet, quam ei Byzantium veniens intenderat de sex aureorum millibus, quæ pro paterna sorte de publicis Chii reditibus capere debuisset, ab illo autem, qui insulam sibi vendicasset, privatus fuisset. Et quo pacto auxilium, si quod posset, afferri petivisset; quæ ipse promisisset, **233** quam severe nimirum in Chium delatus, et sibi, et illi injuriam illatam ulturus foret. Quod quoniam feliciter, atque ut par erat, evenerit, et Martinus insula exactus sit, consentaneum sibi videri promissa persolvere, et castello sponte dedendo declaratam erga se propensionem compensare. Quocirca se illi præfecturam Chii deferre. Cumque reditus insulæ centum ac viginti millium aureorum summam plane conficerent, ad ejus procurationem, ad præsidia, ususque necessarios, quantum re perspecta merito requiri putaret, impenderet; de reliquo dimidium unum in imperatoris fiscum inferret, altero ipse frueretur. Et quoniam suus quemque dies latet, æquum se, et utile arbitrari, arcem a Martino inchoatam perfici, et a se cum præsidio occupari; quo, si quid, ut sunt res humanæ, sibi acciderit, et inter homines esse desierit, Romani Chium, cui multi et remoti, et viciui, præsertimque Delii Hospitalenses (77) insi-

Μπένετον δὲ μεταπαλεσάμενος τὸν Μαρτίνου ἀδελφὸν, ἀνεμίμνησκέ τε ὧν πρὸς Βυζάντιον ἐλθὼν τοῦ ἀδελφοῦ κατηγόρει, ὡς ἀποστεροίη μὲν τῶν ἑξακισχιλίων χρυσίων, ἃ προσῆκεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν δημοσίων προσόδων τῆς Χίου λαμβάνειν, αὐτὸς δὲ τὴν νῆσον σφετεριζόμενος ἀποστεροίη τοῦ πατρῴου κλήρου, καὶ ὡς εἴδεῖτο τῆς δυνατῆς τυχεῖν ἐπικουρίας, ὧν τε αὐτὸς ἐπηγγείλατο, ὡς ὅσον ἤδη γενόμενος ἐν Χίῳ τῆς τε εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀδικίας εἰσπράξεται Μαρτῖνον δίκας. Ὧν δὴ νῦν καλῶς καὶ ὡς προσῆκεν ἀποβάντων, καὶ Μαρτίνου Χίου ἐξελαμένου, δίκαιον ἡγεῖσθαι εἶναι τάς τε ἐπαγγελίας ἐκπληροῦν τὰς εἰς αὐτὸν, καὶ τῆς εὐνοίας ἀμείβεσθαι ἧς πρὸς ἐλθόντα ἐνεδείξατο, τὸ φρούριον παραδούς. Οὗ δὴ ἕνεκα τῆς τε Χίου ἐπιτρέπειν τὴν ἀρχὴν, καὶ τῶν προσόδων αὐτῆς τῶν δημοσίων οὐκ ἔλαττον χρυσίου μυριάδων δυοκαίδεκα οὐσῶν, εἰς μὲν ἐπιμέλειαν τῆς νήσου καὶ φυλακὴν, ἔτι τε λοιπὴν ἀναγκαίων ἀναλωμάτων χρείαν ὅσα ἂν αὐτῷ σκεφαμένῳ βέλτιον δοκοίη ἔχειν ἀναλοῦν· τὰ δὲ ὑπολειφθέντα χρήματα, τὰ ἡμίση μὲν τῷ βασιλικῷ ταμιείῳ εἰσκομίζειν, αὐτὸν δὲ τὰ ἐπίλοιπα καρποῦσθαι. Ἄδηλον δὲ ὂν ἀνθρώπῳ παντὶ ὁπότε ἀπροσδόκητον ἕξει τὸ τέλος τῆς ζωῆς, δίκαιον ἅμα καὶ λυσιτελὲς ἡγεῖσθαι εἶναι τὴν ἀκρόπολιν, ἣ πρὸς Μαρτίνου ᾠκοδομεῖτο,

Jacobi Pontani notæ.

(77) Delius tum Hospitalensium erat, quomodo et Græcus codex illos nominat. Σπιτάλη enim in Græco

ἐπισκευασθεῖσαν ὧν δέοιτο, φρουρᾷ κατασχεθῆναι παρ' αὐτοῦ, ὡς εἴ τι περὶ αὐτοῦ, οἷα τὰ ἀνθρώπινα, συμβαίη καὶ γένοιτο ἐξ ἀνθρώπων, μὴ τὴν Χίον Ῥωμαίους ἀποστερηθῆναι, πολλοὺς ἔχουσαν οὐ πόρρωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐγγύθεν ἐπιβούλους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ Δήλου Σπιταλιώτας. Τοιαῦτα πρὸς Μπενέτον διεξιόντος βασιλέως, καὶ μικρᾶς εὐνοίας χάριν μεγάλην κατατιθεμένου, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες κατεπλήττοντο τὴν περὶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ βασιλέως φιλοτιμίαν, ὅτι μικρᾶς ἕνεκα εὐνοίας τοσαύτην ἀντιπαρέσχε χάριν, μήτε ὧν ἀνάλωσε χρημάτων πρὸς τὴν παρασκευὴν τοῦ στόλου καὶ τῆς συνεπομένης ἄλλης στρατιᾶς ὑπολογισάμενος τὸ πλῆθος, μήτε ὧν ἐκ Χίου ἔμελλεν ἐτησίως ὁ Μπενέτος ἀποφέρεσθαι, καὶ ταῦτα, ὀλίγα ἢ οὐδὲν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς Χίου πόλεμον εἰσενεγκών. Μπενέτῳ δὲ οὐδὲν ἄρα ἦρκει, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι ἡγεῖτο καὶ ἀποστερεῖσθαι μὴ μειζόνων ἀξιούμενος. Διὸ καὶ τὴν βασιλέως δωρεὰν ἀπεωθεῖτο μὴ δεῖσθαι φάσκων μήτ' ἐπιτροπεύειν Χίου, μήτ' ἐφ' οἷς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, μήθ' ὁ ἀδελφὸς Μαρτῖνος καὶ αὐτὸν κατέχειν· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτῷ παντάπασι τῆς Χίου βασιλεὺς παραχωροίη, ὥστ' ἰδίαν αὐτῷ ἀρχὴν εἶναι, καὶ μηδαμῶς τελεῖν ὑπὸ Ῥωμαίους, πολλὴν ἂν εἰδείη τῆς εὐεργεσίας χάριν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτον βούλοιτο τὸν τρόπον, μηδεμιᾶς ἑτέρας εὐεργεσίας μεμνῆσθαι ὡς πρὸς ἡδονὴν αὐτῷ οὐκ ἐσομένης· ἀλλ' αὐτὸν ὅ, τι ἂν δοκῇ δεσπότην ὄντα περὶ τῆς νήσου πράττειν. Βασιλεὺς δὲ οὐ δίκαια αἰτεῖν ἔφασκε Μπενέτον, οὐδ' οἷα τυγεῖν. Ἐχρῆν μὲν γὰρ εἰ καὶ τοὺς ἑξακισχιλίους ἐλάμβανε χρυσοῦς, ὧν παρὰ Μαρτίνου ἠδικεῖτο, ἀγαπᾷν, καὶ πολυπραγμονεῖν μηδέν. Εἰ δὲ οὐ τοσαῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίω τούτων, καὶ προσέτι τὴν ἀρχὴν ἔχειν ἔξεστι τῆς νήσου, πῶς ἂν εἴη δίκαιον ἀνδρὶ τὴν χάριν τοῦ προσήκοντος νομίζειν; ἔτι δὲ οὐδὲ ἑαυτῷ τὸ παντάπασιν αὐτῷ παραχωρῆσαι Χίου, ἐν καλῷ τοῦ σχήματος ἔφη κεῖσεσθαι ὁ βασιλεύς, οὐδὲ φιλοτιμίαν καὶ μεγαλοψυχίαν, ἀλλὰ παραπληξίαν καὶ ἀκρισίαν περιάψειν ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ἔδει τοσοῦτον πόνον αὐτόν τε καὶ Ῥωμαίους ὑπομείναντα, καὶ τοσαῦτα κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ στόλου χρήματα οὐχ αὑτὸν μόνον ἐκ τῶν βασιλικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων τῶν ἐπιφανῶν πολλὰ ἀναλωκότων ὥστε κρατῆσαι Χίου, ἔπειτα αὐτῷ παραχωρῆσαι ἐς τοσοῦτον ὥστε μήτε νῦν μήθ' ὕστερον μὴ μόνον μὴ μετεῖναι Ῥωμαίοις τῆς ὠφελείας τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ μηδὲ προτρήματι ψιλῷ κυρίους ὀνομάζεσθαι αὐτῆς, πολλῷ τῷ μέτρῳ βέλτιον καὶ λυσιτελέστερον ἦν, τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ τὴν ἡσυχίαν αἱρεῖσθαι, Μαρτῖνόν τε ἐᾶν κατέχειν καὶ μὴ παρενοχλεῖν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ πρὸς τῷ μὴ κόπτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν ἐν στρατείαις, καὶ ταῦτα, διαποντίοις, καὶ τὰ ἀναλωθέντα χρήματα ἐξῆν κερδαίνειν· καὶ προσέτι εἰ μὴ νῦν, ἀλλ' ὕστερόν ποτε δύναμιν

dientur, ne amittant. Hæc cum imperator diceret, parvoque officio illius ingenti beneficio suo responderet, reliqui omnes ejus tam fervens benefaciendi studium obstupescebant, quando tam modica tam magnis pensaret : non reputans, neque quantos sumptus in ædificanda ornandaque classe, et in classiarios fecisset : neque quam grandem pecuniam Benedictus anniversarie reportaturus esset, idque cum parum aut nihil bello pro Chio commodasset. Sed Benedicto nihil sufficiebat : qui se etiam injuria affici, et suis spoliari censebat, quod majoribus dignus non haberetur. Quare donationem imperatoris rejiciebat, profitebaturque, non se iis indigere : nec Chium procurare velle, nec retinere iis conditionibus, quibus aut parens, aut frater retinuissent. Si imperator eam totam omnimodis pro peculiari principatu, a Romanorum imperio prorsus exemptam sibi cedat, tum demum illi ut beneficio gratiam magnam habiturum. Si nolit, ne ullius beneficii mentionem faciat, audire enim non posse. Verum cum ipso insulæ dominus sit, ageret pro arbitratu. Respondit imperator, Benedicti petitionem nec æquam, nec impetrabilem esse : oportuisse enim sex aureorum millibus a Martino recipiendis contentum, alienis se non implicare. Cum vero non tantum modo, sed multo etiam plura, et insuper insulæ præfecturam consequi liceat, **234** qui tandem munus hoc ejus meritis impar juste videri queat? Ad hoc, si totam insulam ei in mancipio det, id sibi neutiquam laudi fore ; neque gloriæ cupidum, et magnanimum, sed vesanum, et nullius cerebri visum iri. Si enim necesse erat tot laboribus et a se susceptis, et a Romanis, atque in classe instruenda non a se duntaxat, e fisco suo, sed ab illustribus quoque separatim impensa non mediocri facta, ut Chius reciperetur, deinde eam illi relinquere, adeo ut Romani neque nunc, neque posthac quidquam inde emolumenti percipererent, imo nec verbo saltem illius domini appellarentur, longe utique melius, et conducibilius fuisse, procul negotiis quietem persequi, Martinumque eam retinere perpeti, et nihil turbarum excitare. Sic namque et defatigatione ac labore expeditionis hujus, et quidem maritimæ et præterea consumptæ pecuniæ supersederi potuisse. Adde, quod, si non hoc tempore, at aliquando Romanis, ut injuriam passis, comparato exercitu insulam recuperare licebit ; et vel ea potitis jus suum obtinere, vel potentia adversariorum superatis, neque perperam egisse, neque fœdus violasse existimari. Sin, quod tu nunc postulas, insulam tibi cessero, præterquam quod tempus, et impensa periit, nulla spes ejus unquam recipiendæ Romanis relinquetur ;

Jacobi Pontani notæ.

barbaro *hospitium* est. Genus religiosorum sub Hygino pontifice notum. Iidem qui Rhodii, seu Rhodienses, et Melitenses hodie quorum historiæ Latinis et Italicis litteris exstant. De origine Hospitalensium Hieroselymæ scripsit in Historia sua Oriental. cap. 64, Jacobus de Vitriaco, episcopus Tusculanus et cardinalis.

aut contra fas agere, et fœdifragos haberi oportebit, sive eam obtinuerint, sive non obtinuerint. His de causis nec tu justa et quæ fieri possunt petis, nec ego possum concedere. Quæ autem prius a me statuta sunt, ea fieri queunt, et cum ex Romanorum, tum etiam ex re tua sunt. Hic Benedictus, audisse attente omnia, quæ dixisset imperator; sed iis nec hilum commoveri, perstareque in prima sententia, et ita sentire, nisi tota insula detur, nulla posse meritis suis digna præmia rependi. Solent, excipit imperator, de re aliqua deliberantibus jam hæc, paulo post contraria in mentem venire, quæ aut meliora, aut deteriora appareant. Quare nec ipsum decere, primis ab se auditis sermonibus, adeo inconsiderate desperare; verum cum amicis ac propinquis biduo triduove ubi consuluerit, tum demum venire, et quid probetur exponere; fortassis enim ea consultatione, quid facere par sit, inventurum. Benedictum adhuc parantem contradicere, imperator solio exsurgens cohibuit, testificans non se ante aures illi daturum, **235** quam communicato cum amicis negotio redierit. Sic ille domum perturbatissimus abiit. Tertia luce vocatum imperator et dictorum admonuit, et alia quædam adjecit, quibus et animum suum erga ipsum, et quantopere de homine bene mereri cuperet, declaravit, hortatusque est, ut sibi utile danti consilium obsecundaret. Benedictus a pertinacia non discedere, imperatoremque monere, ne dum aliud suadere conatur, oleum atque operam perdat, sed siquidem plenum totius insulæ principatum sibi det: sin autem, rogare se, triremes quot indigeret daret, quibus facultates suas imponeret, Galatamque trajiceret (78). Imperator odio-

κτησαμένοις τοῖς Ῥωμαίοις, τὴν νῆσον ἀνέξῃν ἀναλαβεῖσθαι ὡς ἀδικουμένοις, καὶ ἢ αὐτῆς τῶν ἀδικούντων κρατήσασι τυγχάνειν, ἢ ἐλάσσοσι τῶν ἀντιπάλων γενομένοις μὴ ἀδικεῖν νομίζεσθαι, μηδὲ παραπονδεῖν. Εἰ δ' ὥσπερ νῦν ἀξιοῖς αὐτούς, οὐ παραχωρήσομεν τῆς νήσου, οὐ μόνον εἰκῇ καὶ μάτην τόν τε πόνον ἐσόμεθα πεπονηκότες καὶ τὰ χρήματα ἀναλωκότες, ἀλλ' οὐδ' ἐλπίδα ὑπολειψόμεθα Ῥωμαίοις τοῦ ἀνασώσασθαι ἄν ποτε τὴν νῆσον· ἢ δοκεῖν ἀδικεῖν καὶ παραπονδεῖν ἐάν τε κρατήσωσιν, ἐάν τε μή. Δι' ἃ δὴ πάντα μήτ' αὐτὸν μήτε δίκαια μήτε δυνατὰ αἰτεῖσθαι, μήτ' αὐτὸν δύνασθαι παρέχεσθαι. Ἀλλ' ἕπ' αὐτοῦ πρότερον ἐκβίβῃ δυνατά τε εἶναι, καὶ Ῥωμαίοις καὶ αὐτῷ λυσιτελῆ. Μπενέτου δὲ πάντων μὲν φάσκοντος ἀκηκοέναι τῶν βασιλέως λόγων, καὶ προσεσχηκέναι αὐτοῖς, μηδενὶ δὲ πεῖθεσθαι αὐτῶν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐμμένειν δεδογμένοις, καὶ μηδαμίαν ἡγεῖσθαι χάριν προσήκουσάν αὐτῷ, ἢ τὴν παντελῆ παραχώρησιν τῆς νήσου, Οὐδέν, ἔφη, θαυμαστὸν, ὁ βασιλεῦ, εἴ τινι περὶ πράγματός τινος βουλευομένῳ, νῦν μὲν τοιάδε τινὰ λογίζεσθαι παρίσταῖη, μικρὸν δὲ ὕστερον τἀναντία ἢ βέλτιω ἢ χείρω σκεπτομένῳ φαίνοιτο ἐκ τῶν πραγμάτων. Διόπερ οὐδ' αὐτὸν δίκαιον νῦν πρῶτον τῶν πρὸς αὐτὸν ἀκηκοότα λόγων, ἀπερισκέπτως οὕτως ἀπαγορεύειν· ἀλλὰ δεῖν εἰς δευτέραν καὶ τρίτην μετὰ τῶν φίλων σκεψάμενον ἡμέραν, οὕτως ἥκειν ἀπαγγέλλοντα ὅσα ἔδοξεν. Ἴσως γάρ τι τῶν δεόντων ἢ μετὰ τῶν φίλων καὶ οἰκείων συνδιάσκεψις εὑρήσει. Ἐπιχειροῦντος δὲ αὖθις ἀντιλέγειν τοῦ Μπενέτου, ἐπέσχεν ὁ βασιλεὺς, τῆς καθέδρας τε ἐξαναστὰς, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰπών, ὡς οὐκ ἀκούσεται πρὶν μετὰ τῶν φίλων βουλευσάμενον ἥκειν. Μπενέτος μὲν οὖν οὕτως οἰκαδε ἀπῆλθεν, ἀνάπλεως παροχῆς.

Jacobi Pontani notæ.

(78) Galata (cujus per hanc historiam mentio erit plurima, et res ejus gestæ memorabiles afferentur) urbs e regione Constantinopolis sita trans sinum, quem Ceras sive Cornu, et Ceratinum, sive Cornutum veteres etiam vocarunt; quod instar cornu cervini sparsim ramis quasi quibusdam littus utrumque amplectatur. Eadem et Pera dicitur, et Peræa Niceta historico, quod ultra sinum posita sit. Veteres ab arborum ficos ferentium copia Sycas nominabant, quæ vox apud Zosimum quoque legitur. Colonia est Genuensium, etiam hodie majori ex parte a Christianis inhabitata, præsertim mercatoribus. (Lemclavius.)

Placet insuper ejus descriptionem, quamvis longiusculam, ex Petri Gyllii topographia Constantinopolitana apponere, quod me utiliter fecisse lectores, ut spero, judicabunt, cum majorem historiæ hujus partem evolverint. *Sycena regio, jam vulgo nominata Galata, sive Pera, rectius nominanda Peræa, ut Josephus Judæam trans Jordanem nominat Peræam. Cur autem appelletur Galata, Constantinopolitani omnes jam prædicant, ex eo, quod illic olim lac venderetur, qui mulgeretur, decepti nominis allusione; nec dubito, si scirent, Galatam appellatam olim Sycam, quin etiam auderent eam dicere a ficuum lacte ita appellatam esse, suamque tum aberrationem a vero tueri possent auctoritate Dionysii Byzantii, scribentis, Sycam appellatam a multitudine et pulchritudine arborum ficuum ibi provenientium. Quanto rectius conjecissent, si a Galatis populis eam Galatam nominatam fuisse arbitrati essent, adducti Joannis Tzetzæ, civis Constantinopolitani et diligentis grammatici varia Historia, abhinc fere quadringentos annos conscripta, quæ tradit, Brennum Gallum, ducem Gallorum, quos Græci Galatas appellant, profectum Byzantium, illinc trajecisse: indeque Byzantii locum appellatum fuisse Peram ex trajectione Galatarum, a quibus postea arbitror etiam Galatam appellatam. Hæc autem sita est partim in colle, partim in planitie subjecta sub ipsum collem, quem duæ valles efficiunt, una ab oriente, altera ab occidente, utraque longa circiter unum milliare. Collis dorsum procedit a septentrione ad meridiem, latum ubique non minus ducentis passibus, tam longum, quam valles, quibus utrimque claditur: deinde conjungitur cum reliqua continentis planitie. Collis meridianum latus, et planitiem sub ipsum subjectam continentes Galatam, circumscribit sinus Ceratinus, Isthmumque, et peninsulam fere semicircularem efficit, ut si lineam duceres ab ore et faucibus sinus ad medium recessum, quem sinus Ceratinus insinuat in vallem, quæ collem Galatinum ab occasu claudit, inclusum videres intra semicirculum, quem designaret ducta linea Galatam accedentem ad figuram arcus intenti, nisi ejus cornu vergens ad occasum, dimidio largius quam orientale esset, et minus longum. Galatæ circuitus muro circumdatus patet quater mille et quadringentos passus; latitudo varia: nam media est sexcentorum passuum, quorum viginti intercedunt inter sinum et muros. Jam

Εἰς τρίτην δὲ ἡμέραν μεταπεμψάμενος αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, τῶν τε πρότερον ἀνεμίμνησκεν εἰρημένων, καὶ ἕτερ' ἄττα προσετίθει· τήν τε εὐμένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδήλων ποιῶν, καὶ ὅσην ἔχει περὶ τὸ εὖ ποιεῖν αὐτὸν τὴν προθυμίαν· συνεβούλευέ τε πείθεσθαι αὐτῷ ὡς λυσιτελοῦντα βουλευομένῳ· ὁ δὲ τῆς τε ἐξ ἀρχῆς εἴχετο γνώμης, καὶ βασιλεῖ παρῄνει μὴ εἰκῇ πονεῖν, μηδ' ἄλλο τι πείθειν ἐπιχειρεῖν· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτῷ τῆς νήσου πᾶσαν παραδοίη τὴν ἀρχήν. Εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τόγε δεύτερον, τῶν τριήρεων ὅσων ἤξιουν ἐδεήθη παρασχεῖν, ὡς ἂν εἰς Γαλατᾶν ἀφίκηται, ἐνθέμενος τὰ ὄντα. Βασιλεῖ δὲ ἐδόκει δεινόν, εἰ μήπω πᾶσι φανερᾶς τῆς εἰς αὐτὸν εὐεργεσίας καθεστηκυίας, ἢ τἀληθὲς αὐτὸς ἐθέλων ἀποκρύπτειν, ἢ ἕτεροί τινες τῶν γινομένων περὶ μηδὲν εἰδότες, αἰτήσονται τὸν βασιλέα βούλεσθαι μὲν ἀπελαύνειν Βενέδικτον Χίου, εὐπροσώπου δὲ προφάσεως οὐκ εὐπορεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἀσμένως λαβόμενον τοῦ λόγου, τάς τε τριήρεις παρέχειν, καὶ τὴν ἔξοδον ἐπιτρέπειν. Διὸ καὶ αὖθις ἐφ' ἑτέραις τρισὶν ἡμέραις περὶ τοῦ πράγματος ἐκέλευε διασκέψασθαι, δίκαιον δὲ εἶναι μὴ πρὸς τὴν ἐκείνου μικροψυχίαν ἀποβλέπειν, ἀλλὰ τὴν αὐτῷ προσήκουσαν ἐνδείξασθαι μεγαλοψυχίαν καὶ χρηστηρίαν. Ἴσως γὰρ ἐν αὐταῖς τῶν δεόντων τι βουλεύσασθαι δυνήσεσθαι. Μενέτας δὲ μηδὲν ἔτι προσθείς, θυμοῦ πλέων.

Visum arbitrari, si cum de sua in illum beneficentia nondum constaret palam, aut ipse veritatem celare vellet, aut quidam alii, rei transactæ prorsus ignari existimarent, imperatorem Benedictum Chio expulsum cupere; verum causa aliqua in speciem honesta non suppetente, libenter ex ejus verbis occasionem arripuisse, et triremibus suppeditatis, abitionem illi permittere. Itaque rursus alio triduum rem deliberationi jussit committere (æquum censens, non ad ejus illiberalem animum respicere, sed personæ suæ convenientem mentis celsitatem patientiamque præ se ferre), forsitan enim illo spatio quidpiam opportunum posse statuere. Benedictus verbum non amplius addens, et ira æstuans, quasi intoleranda vexatus injuria, domum recessit. Imperator facto indignatus, præsentes Romanos percontatur, num Benedicto meritas gratias non retulerit, qui tamen ad bellum Chium tenui, aut nullo auxilio fuerit; et, nunquid non justa, et ad præscriptum rationis ab eo requireret: se enim non percipere, quid ejus verba significent. Aliis igitur in hominem invehentibus, et ut insigniter vecordem condemnantibus, magnus domesticus ita disseruit: Quam a ratione alienum ac delirum sit Benedicti desiderium, omnes perspectum habent. Ideo quid spectans tam rigidus in eo et præfractus perse-

Jacobi Pontani notæ.

vero planities procurrens inter sinum et collem, dilatatur in centum octoginta passus, clivus vero in quadringentos. Latus Galatæ orientale patet in latitudinem primo quadringentorum passuum, deinde contrahitur in ducentos sexaginta passus. Latus pertinens ad occasum extra veterem Galatam situm, habet mollem clivum, et fere totum ad meridiem tendentem, præter exiguam proclivitatem subsidentem ad solis occasum juxta muros veteris Galatæ sitam; clivi enim collis Galatini duplici devexitate inclinantur, una in valles, altera in sinum. Unde fit prona triplici proclivitate, una a septentrionibus ad meridiem, altera ad ortum solis, tertia ad occasum. Declivitas per mediam Galatæ latitudinem decurrens, tendit a septentrionibus ad meridiem, ita prona, ut multis locis clivi gradibus molliatur, ut domus ex parte infera scalis ascendantur, ex supera adeantur plano pede usque ad primam contignationem. Latus vero tam vergens ad solis ortum, quam ad occasum, duplicem devexitatem habet, unam a septentrionibus ad meridianum cardinem, alteram ad orientem, aut occidentem: ut non modo sibi recta, sed etiam transversa proclivitatem habeant, sed orientale latus procivius in utramque devexitatem, occidentale molles clivos habet tam rectos, quam transversos. Denique Galata sic prona est, ut si eadem altitudine omnes essent, superiores contignationes aspectu maris fruerentur, ex eisque, velut ex theatris, naves ultra citraque trajicientes spectarentur: neque modo Galata, sed tota fere Constantinopolis maris aspectu frueretur, si lex a Zenone constituta, et a Justiniano sancita servaretur, jubens intra centum passus neminem posse Constantinopoli impedire maris aspectum, neque rectum, neque obliquum. Plana urbis pars discurrens inter imos collis clivos, et sinum nusquam minus stricta ducentis passibus, in cornibus largior est, et quidem alicubi patet in longitudinem quadringentorum passuum, oppidum triplo longius, quam latius; latitudo tendit a septentrionibus ad meridiem, longitudo ab oriente ad occasum, latus vero

dentale latius quam orientale, et fere eadem latitudine, qua media urbs; nam per longitudinem quingentorum passuum nusquam minus lata quingentis passibus orientale latus contrahitur molliter, quoad ejus extremitas ad formam cunei reducitur, ubi lata est ducentos sexaginta passus. Totum litus, quod circuit Galatam portuosum est, naves admittens usque dum contingant oram maritimam. Inter mœnia et sinum intermissum est spatium, ubi tabernæ, et officinæ mercatorum, et caupanæ frequentes, et vacua intervalla ad exonerandas naves. Portas habet maritimas sex quarum tres trajectum frequentem habent ad Constantinopolim. Ita enim contra Constantinopolim jacet Galata a septentrionibus, ut primo, secundo, tertio collibus, et valli primæ et secundæ Constantinopolitanis sit adversa, præ se habens sinum et Constantinopolim, a tergo suburbana ædificia. Nam supra Galatam multæ domus suburbanæ partim in collis Galatini dorso, partim ejus lateribus triplicibus. Nam Galata non attingit summum verticem collis, imo ex summa urbe, ubi est excelsissima turris, adhuc restat extra urbem ascensus trecentorum circiter passuum, plenus ædificiis, inde jugum planum tendens a meridie ad Aquilonem, largum circiter ducentos passus, longum duo millia passuum, per quod medium discurrit via lata, utrinque ædificiis cincta hortorum, et vinetorum, neque est ulla pars amœnior; ex qua ejusque lateribus videtur sinus Ceratinus, et Bosphorus, et Propontis, et septem colles Constantinopolis, et Bithynia, et semper nivosus Olympus. Denique ædificia non modo in colle Galatino, sed etiam in collibus et vallibus circumvicinis sita in litore Galatino posito contra Constantinopolim, tot colles et valles habentia, quot Constantinopolis, et jam longe dimidio majorem, quam sit Galata, urbem efficere possint, ac si centum annos felicitas imperii Byzantini duraverit, altera Constantinopolis futura est Galata. Hæc Gyllius. Porro quibus temporibus hæc gerebantur multis partibus minor et infrequentior fuit Galata.

verel, non est curiosius inquirendum. Censendum vero furiosorum esse similem, qui neque quid neque apud quos loquantur, norunt, sed quatenus a cacodæmone exagitantur, cogitationibus humanis abhorrentia effutiunt. Ut autem in posterum nec ipse, nec alius veritatem mendacio obscurare queat, et inanes comminisci fabulas, quo nobis labem aliquam improbitatis inurat, **236** quæ mihi videantur, si forte eadem tibi probabuntur, eloquar. Quia in præsens non Romani duntaxat, sed et Genuenses et Venetl in hac insula negotiantur, et Nicolaus Sanutus Cycladum præfectus, qui amicitiæ ergo te salutatum venit: item ex Latinis episcopus, cui a papa Chii pontificatus commissus est (79), et aliquot Ferrarienses (80), qui terram hanc lustrare, et mores hominum cognoscere student; conventum omnibus istis indicito, et in eorum præsentia Benedictum compellari jubeto: qui si quod offers, mutatus admiserit, optatissimum acciderit; si in priore adhuc obstrictus amentia, quæ in manibus habet bona abjecerit, quæ autem nulla sunt, neque erunt, concupierit, et nos illi fidem facere nequibimus, ea ipsum postulare, quæ dari non possint, certe præsentes quidem non solum testes, verum etiam integritatis tuæ ac studii in benefaciendo, et illius insaniæ præcones habebimus: et hinc præcipuam, eamque bipartitam utilitatem hauriemus, quod nos ipsos nimirum ab immerita infamia servabimus, et aliis a nocumento mendacii cavebimus. Hæc ubi effatus est magnus domesticus, imperator protinus in ejus sententiam ivit, et rei conficiendæ negotium illi dedit: atque hoc amplius, nisi Benedictus ex priori decreto Chium administrare vellet, ut aliam ei ex liberalitate conditionem, prima nequaquam deteriorem proponeret. Die præstituta cum magnus domesticus ex Romanis et Latinis advenis conventum coegisset; præsente etiam Benedicto, et non paucis, qui antea cum Martino fratre ejus familiariter vivebant, ad verba ventum est; altiusque repetito principio, domesticus narravit, quo pacto Benedictus Byzantium ad imperatorem confugiens, fratrem injuriarum postulasset, quidque imperator supplici respondisset, et qua is benevolentia postea eumdem imperatorem in Chio complexus esset; atque hanc esse causam, quare imperator tantam ei gratiam referret. Benedictum autem iterato, quasi se indignam rejecisse; ac nisi Chio a Romano imperio avulsa sibi penitus cederet, nullo se alio ejus beneficio egere jactasse: et ne irritus ac temerarius labor impossibilibus sibi suadendis susciperetur, monuisse. Qui aderant, Latini præsertim, fatuum adeo Benedicti judicium insectabantur, et damnabant apertissime; atque

A οἴκαδε ἀπεχώρει ὡς τὰ ἔσχατα ἠδικημένος. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀυσχεραίνων, τῶν παρόντων ἐπυνθάνετο Ῥωμαίων, εἰ μὴ τὴν προσήκουσαν εὐεργεσίαν κατατίθεται Μπενέτῳ, μικρὰ ἢ οὐδὲν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς Χίου πόλεμον συναραμένῳ, ἢ εἰ δικαία ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ καὶ σὺν λόγῳ γινομένη. Αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι συνεῖναι, ὅ τι ταῦτα αὐτῷ τὰ ῥήματα νοεῖ. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Μπενέτον τε κατῃτιῶντο, καὶ πολλὴν κατεγίνωσκον αὐτοῦ ἀβελτηρίαν· ὁ μέγας δὲ δομέστικος, Τὴν μὲν ἀλογίαν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, καὶ τὴν παράνοιαν τῶν Μπενέτου ζητημάτων πάντες τε ἴσασι σαφῶς, καὶ τὴν ὁμοίαν ψῆφον φέρουσι περὶ αὐτοῦ. Διὸ οὐδὲ πολυπραγμονεῖν ἐξετάζοντας χρὴ ὅ τι βουλόμενος ἀνενδότως ἔχει περὶ αὐτά. Οἴεσθαι δὲ αὐτὸν τοῖς μαινομένοις προσεοικέναι, οἳ μήτε περὶ ὧν λέγουσι, μήτε πρὸς οὓς ποιοῦνται ἴσασι τοὺς λόγους, ἀλλ' ἢ ἂν τὸ δαιμόνιον κινοίῃ, φθέγγονται ἀδιανόητα τοῖς πᾶσιν. Ὡς ἂν δὲ μήθ' ὕστερον αὐτός ποτε μηδ' ἕτερός τις τὴν ἀλήθειαν ἐθέλων ἀφανίζειν δύναιτο τῷ ψεύδει χρῆσθαι καὶ τὰ οὐκ ὄντα λογοποιεῖν, κακίαν ὄῆθεν προστριβόμενος ἡμῖν τινα, ἃ μοι δοκῶ ποιητέα, εἶγε καὶ αὐτῷ σοι συνδόξειεν εἶναι, ἐρῶ. Ἦῃ Χίῳ νυνὶ πολλῶν ἐπιδημούντων, οὐ Ῥωμαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ Γενούας καὶ Βενετίας κατ' ἐμπορίαν, καὶ Νικολάου Σανούτου τοῦ τῶν Κυκλάδων ἄρχοντος, ὃς ἦκε κατὰ φιλίαν σε προσκυνήσων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ Λατίνων ἀρχιερέως, ὃς τὴν τῆς Χίου παρὰ τοῦ πάπα ἐπιτέτραπτο ἐπιχωρίαν, καὶ Φρερίων τινῶν καθ' ἱστορίαν, κέλευσον ἐκ πάντων ἐκκλησίαν ἀθροισθῆναι· πάντων δὲ παρόντων γενέσθαι τοὺς λόγους πρὸς Μπενέτον. Κἂν δέξηται πεισθεὶς τὴν εὐεργεσίαν, πανταχόθεν ἂν ἔχοι καλῶς· ἐὰν δὲ τῇ προτέρᾳ παρανοίᾳ χρώμενος, τῶν μὲν ἐν χερσὶν ἀπόσχηται ἀγαθῶν, τῶν δὲ μήτε ὄντων μήτε ἐσομένων ἐπιθυμοίη, εἰ μὴ αὐτὸν ὡς ἀδύνατα ἀξιοίη πεῖσαι δυνησόμεθα, ἀλλὰ τούς γε παρόντας οὐ μάρτυρας μόνον ἕξομεν, ἀλλὰ καὶ κήρυκας, καὶ τῆς σῆς καλοκαγαθίας καὶ φιλοτιμίας περὶ τὰς εὐεργεσίας, βασιλεῦ, καὶ τῆς ἐκείνου παραπληξίας καὶ δύο τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδανοῦμεν, ἡμᾶς τε αὐτοὺς ἀπαλλάττοντες ἀδοξίας οὐ προσηκούσης, καὶ τοὺς ἄλλους τῆς ἐκ τοῦ ψεύδους ἐλευθεροῦντες προσγενησομένης βλάβης. Τοιαῦτα μὲν ὁ μέγας δομέστικος εἶπε· βασιλεὺς δὲ ἐπείθετό τε εὐθὺς τοῖς εἰρημένοις ὡς καλῶς ἔχουσι, καὶ αὐτῷ ἐπέτρεπε τὴν πρᾶξιν, προσθεὶς, ὡς εἰ μὴ βούλοιτο κατὰ τὰ διατεταγμένα πρότερον ἄρχειν ὁ Μπενέτος Χίου, καὶ δευτέραν αἵρεσιν εὐεργεσίας αὐτῷ προθεῖναι, ἐλάττονος ἢ κατὰ τὴν προτέραν οὐδαμῶς. Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκκλησίαν ὁ μέγας δομέστικος ἔκ τε Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐπιχωριαζόντων Λατίνων συναγαγών, παρόντος καὶ αὐτοῦ Μπενέτου, καὶ τῶν Μαρτίνῳ τῷ ἀδελφῷ πρότερον συνόντων οὐκ ὀλίγων, εἰς λόγους τε καθίσταντο, καὶ διηγεῖτο ἄνωθεν ἀπαρχῆς, ὅπως τε εἰς Βυζάντιον ἀφίκοιτο πρὸς

B

C

D

Jacobi Pontani notæ.

(79) Hunc episcopum Genuenses induxerunt, catholicum utique, pro schismatico.

(80) In Græco Φρερίων, qui non sunt Ferrarienses; quo enim? nam et Ferraria Græcis, ut in cod. Florentino, dicitur Φερράρια; sed est vox Gallica, *frères*; erant autem equites Hierosolymitani, testante Niceta pag. 145 primæ editionis. Πρὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν λυθείς, οὓς Φρερίους φασίν.

βασιλέα ὁ Μπενέτος κατηγορῶν τοῦ ἀδελφοῦ ἐφ' οἷς ἠδικεῖτο παρ' αὐτοῦ· ὅσα τε αὐτῷ λεχθεῖη πρὸς βασιλέως, καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν ἐνεδείξατο πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενον πρὸς Χίον, καὶ ὡς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἕνεκα ὁ βασιλεὺς ἀμείβεται τοιαύταις εὐεργεσίαις. Μπενέτος δὲ αὖθις τήν τε δωρεὰν ἀπεωθεῖτο τὴν βασιλέως, ἀναξίαν κρίνων ἑαυτοῦ· καὶ εἰ μὴ παντάπασιν αὐτῷ παραχωρήσει Χίου, τῆς Ῥωμαίων ἀφελόμενος ἡγεμονίας, μηδεμιᾶς ἑτέρας εὐεργεσίας φάσκων δεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲ τρίβεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην ἀδύνατα ἐπιχειροῦντας πείθειν. Οἱ μὲν οὖν παρόντες, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ Λατίνων, πολλὴν ἀκρισίαν κατεγίνωσκον Μπενέτου, καὶ ἠτιῶντο φανερῶς, καὶ τὴν βασιλέως θαυμάζοντες φιλοτιμίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ κακοβουλίαν, καὶ συνεβούλευον πείθεσθαι βασιλεῖ, ὡς εἰ μὴ πεισθείη νῦν, πολλὰ πολλάκις ὕστερον μεταμελήσοντος αὐτῷ. Ὁ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐπείθετο αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς προτέροις ἐνέμενε λογισμοῖς. Ὁρῶν δὲ αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος οὕτως ἔχοντα ἐφ' οἷς ἠξίου ἀμεταμελήτως, Οὐκοῦν, εἶπεν, εἰ μή σοι ταῦτα ἀρεστὰ δοκοίη, ἀλλ' εἰ μὴ τύχοις ὧν αὐτὸς ἀξιοῖς, καὶ τῆς Χίου παντάπασι κέκριτας ἀποστῆναι δεῖν, καὶ δευτέραν αἵρεσίν σοι προθήσομαι εὐεργεσίας, ἣν αὐτὸς ἐκέλευσε βασιλεύς. Οἰκίας γάρ σοι λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς χαρίζεται ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τῶν συγκλητικῶν Ῥωμαίων ἕνα κελεύει εἶναι, καὶ ἀξιώματι τῷ προσήκοντι τιμήσει, καὶ ἀρχὴν ἐγχειρίσει τῶν παρὰ Ῥωμαίοις νενομισμένων, καὶ τἄλλα ὅσα τοῖς εὐγενεστέροις Ῥωμαίων, καὶ αὐτῷ προσήκοντα ἔσται· καὶ τούτων πάντων χωρὶς προσόδων ἐτησίων ἕνεκα ἐκ τῶν τῆς Χίου φόρων μυριάδας χρυσίου λαμβάνειν δύο. Τούτων ἀκούσας ὁ Μπενέτος, οὐκέτι οὐδὲ καθεκτὸς ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' ὥσπερ τὰ μέγιστα ἀδικούμενος, ἀχθόμενός τε καὶ δυσανασχετῶν, καὶ ὅρκοις ἑαυτὸν κατελάμβανε, καὶ ἀραῖς ταῖς παλαιοτάταις, εἴ τι παραδέξαιτο τῶν λεγομένων, εἰ μὴ ἅπερ ἐξ ἀρχῆς ἠτήσατο παράσχοι βασιλεύς. Τρεῖς δὲ ἠτεῖτο τριήρεις ἐκ τῶν βασιλικῶν ὡς πανοικεσίᾳ πλευσούμενος ἐς Γαλατᾶν. Ὁ μὲν οὖν τοιούτους παραπληξίας γέμοντας προῄει λόγους· οἱ δ' ἀκροώμενοι τῶν εἰρημένων, βασιλέα μὲν ἐθαύμαζον καὶ ἐπῄνουν, καὶ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς φιλοτιμίας. Μπενέτου δὲ πολλὴν κατεγίνωσκον ἀγνωμοσύνην, καὶ ὁ σύλλογος διελέλυτο ἐπὶ τούτοις. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ὅσα τε εἶποι καὶ ὧν ἀκούσειε Μπενέτος, ἐπεὶ μηδὲν ἔτι συνεώρα λειπόμενον τῶν προσηκόντων, ἐκείνῳ μὲν τρεῖς παρέσχετο τριήρεις, ὥσπερ ἠτεῖτο, αἷς ἐνθέμενος ὅση ἦν αὐτῷ περιουσία, ἦλθεν εἰς Γαλατᾶν.

ut imperatoris honestissimum conatum, sic hujus perversum **237** consilium admirabantur, et ad parendum imperatori impellebant; quod ni faceret modo, fore ut in futurum sæpe vehementerque pœniteret. At enim surdo fabula canebatur; quippe qui animo obstinaverat non cedere. Tum magnus domesticus usque eo in proposito suo pertendentem videns: Igitur, inquit, si hæc tibi non placent, sed nisi quæ vis adipiscare, Chio omnino emigrare decrevisti, en alteram tibi jussu imperatoris optionem do; ædes enim tibi magnificas et sumptuosas donat Byzantii, et inter proceres Romanos te allegit, proque dignitate te honorabit, et consuetos Romanis magistratus tibi mandabit: quæcunque etiam nobilioribus Romanis, eadem tibi similiter tribuentur. Præter hæc omnia, in annuam pensionem ex Chii vectigalibus viginti nummorum aureorum millia accipies. His auditis Benedictus e potestate videbatur exiisse, et tanquam mirifice læsus, æger animi, semet jurejurando astringebat, dirissimisque precibus detestabatur, si quid eorum quæ promittebantur, admitteret: nisi, quæ a principio petivisset, imperator daret. Quapropter iterum ternas de imperatoria classe triremes orabat, quibus cum tota familia sua Galatam navigaret. Tales ille sermones vesaniæ plenos effundebat. Qui intererant, imperatorem suspicientes, ejus laudabile studium excelsumque animum commendabant, ac Benedictum valde improbum ingratumque pronuntiabant. Ita conventus est solutus. Imperator ut didicit quæ Benedictus audivisset, ac respondisset, quoniam nihil æquitatis videbat prætermissum, tres illi triremes quas petebat attribuit; iis omni instrumento suo imposito, Galatam pervenit.

CAPUT XIII.

Imperator Phocæam veterem veniens, a duobus Persarum satrapis colitur. Phocæam novam in deditionem accipit, quam Arego Genuensi ut præfecto committit. Persæ Trajanopolin et Beren depopulantes, partim occiduntur, partim capiuntur. Benedictus cum octo triremibus Chium ultionis ergo, et insulæ subigendæ infelici eventu appellitur.

Αὐτὸς δὲ ὅσα ἐξῆν πρὸς φυλακὴν ἐξαρτυσάμενος τῆς νήσου, ἄρας ἐκεῖθεν ταῖς λοιπαῖς ναυσὶν, ἦλθεν εἰς Φώκαιαν τὴν παλαιὰν, οὖσαν ὑπήκοον Ῥωμαίοις· καὶ ἀπόβασιν ποιησάμενος ἐφ' ἡμέρας τινὰς συνεγένετο Σαρχάνῃ, τῶν κατὰ τὴν Ἰωνίαν ἄρχοντι Περσῶν ἐκεῖσε γενομένῳ, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ προσελθόντι μετριότητος, καὶ, ἵν' εἰπεῖν, δουλείας. Ὃν καὶ δώροις φιλοφρονησάμενος ὁ βασιλεὺς μεγαλοπρεπῶς, ἀπέστειλεν ἐνσπονδον Ῥωμαίοις· Αἰτίνης δὲ καὶ αὐτὸς Καρίας ὢν σατράπης, πρὸς βασιλέα μὲν οὐ παρεγένετο ὑπὸ

Imperator quantis potuit præsidiis in insula constitutis, Phocæam antiquam, Romanis parentem, navibus delatus, ibi dies aliquot cum Sarchane Persarum in Ionia satrapa familiariter versatus est: qui cum qua par erat modestia, et ut ita **238** dicam, subjectione humili convenerat. Quem splendidis muneribus amice donatum, et Romanis fœdere sociatum dimisit. Ætines porro Cariæ satrapa, morbo diuturno prohibitus, ad imperatorem ipse non venit, sed Persarum quibus præerat missa non parva manu cum donis, valetudinem

excusavit, qua detentus ad eum salutandum proficisci nequivisset. Imperator gratiis actis, vicissim dona ei portanda dedit. Inde Phocæam novam accessit, quam Romani habitabant quidem: ex quadam vero causa, ut Zacharis Chio, sic ipsi Andreas Catanias Genuensis subjugata, arceque constructa, et præsidio firmata, secure dominabatur. Ac per id tempus quidem negotii curandi Genuam peregre abierat. Interim Aregus (81) Andreæ patruus pro eo cum potestate præerat. Is ut imperatorem adventantem conspexit, portis apertis cives ad occurrendum urgere instituit: ipseque simul exiens, venerabundus eum salutavit. Ubi intra mœnia ventum est, præsidiarios egressos (erant autem Latini et Genuenses) arcem imperatori transdere jussit. Illi egredientes, capita venerabundi submittunt arcemque dedunt. Duobus diebus in arce exactis, die tertio mane Arego accersito securigeros barangos claves urbis afferre (hos enim urbium claves imperatore præsente custodire solemne erat) et Arego tradere imperavit, eum in hanc sententiam alloquens: Nunc quidem Phocæam mihi subjectam veni mansique quam diu volui: rursum discedens, urbem tibi commendo, et per te Andreæ, uti eam quemadmodum prius ceu præfectus gubernet, quandio mihi volenti erit. Deinde donis illum ac præsidium humaniter auxit, singularesque de liberalitate gratias agentes reliquens, cum tota classe Byzantio successit, ac militi missionem dedit. Brevi tempore illic posito, Didymotichum inivit. Eo nuntiatur, ex oriente Persarum peditatum navibus septuaginta transjecisse, agrumque Trajanopolis et Beres deprædari. Evenit autem, propter reditum e Chio omnibus domum ad requiescendum dimissis, cum imperatore magnoque domestico paucos esse milites. Veruntamen quotquot licuit, quam maturrime ex finitimis oppidis cogentes, improviso in Persas feruntur, eosque facillime victos partim 230 occidunt, partim captivos ducunt. Qui effugere potuerant, conscensis navibus (tunc enim Romani a navali manu et apparatu instructi non erant) in orientem recurrerunt, et imperator parta victoria Trajanopolin se retulit. Benedictus Martini frater e Chio Galatam appulsus, imperatorem ulcisci volens, si posset, inventis in portu octo Genuatium triremibus, constitutis rebus suis omnibus, mercede persuadet trierarchis, uti secum contra Chium navigent; sperans, se eam levi negotio subacturum, quod imperator dispersis classiariis, tarde opem insulanis esset allaturus. Postquam Chium naves tetigerunt, exscensione facta, armati ad oppidum, velut periculum murorum facturi processerunt. At Chii erumpentes quam multi erant, Latinos congressu devicerunt, lethoque datis paulo plus tre-

νόσου χρονίου κωλυθείς· τῶν ὑπ' αὐτὸν δὲ Περσῶν οὐκ ὀλίγους πέμψας ἅμα δώροις πρὸς βασιλέα, τὴν νόσον, ὡς ὑπ' αὐτῆς κακωλυόμενος, ἠτιᾶτο, πρεσκυνῆσαι βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ λόγοις τε εὐχαριστήσας, καὶ δώροις ἀμειψάμενος αὐτὸν, ἀπέστειλε τοὺς ἐλθόντας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐξελθών, εἰς Φώκαιαν τὴν νέαν ἦλθεν. Αὕτη δὲ Ῥωμαίους μὲν οἰκοῦντας εἶχεν· ἐξ αἰτίας δέ τινος ὥσπερ Ζαγαρίας Χίου, οὕτω δὴ καὶ αὐτῆς Ἀνδρέας Κατανίας ἐκ Γενουΐας κρατήσας, ἀκρόπολίν τε οἰκοδομησάμενος καὶ κατασχὼν φρουρᾷ, τῆς ἄλλης πόλεως ἦρχεν ἀσφαλῶς. Τότε μὲν οὖν Ἀνδρέας οὐ παρῆν, ἀλλ' εἰς Γένουαν κατά τινα χρείαν ἀπεδήμει. Ἄρηγος δὲ Ταρταρὼ, ὃς ἦν Ἀνδρέου θεῖος, Φωκαίας ἦρχεν ἀντ' αὐτοῦ· ὃς ἰδὼν τὸν βασιλέα προσιόντα, Φωκαίας τε ἐπέτρεψεν εἰς ὑπάντησιν βασιλέως ἐξελθεῖν, ἀνοίξας τὰς πύλας, καὶ αὐτὸς ἅμα σὺν αὐτοῖς ἐξῆλθε καὶ προσεκύνει βασιλέα. Ἐπεὶ δ' ἐγένετο ἐντὸς τειχῶν, τοὺς τὴν ἀκρόπολιν φρουροῦντας (ἦσαν δὲ ἐκ Γενουΐας Λατῖνοι,) ἐξελθόντας ἐκέλευε βασιλεῖ παραδιδόναι. Οἱ δὲ ἐξήρχοντό τε προσκυνοῦντες, καὶ παρεδίδοσαν τὴν ἄκραν. Βασιλεὺς δ' ἐν αὐτῇ δύο αὐλισάμενος ἡμέρας, εἰς τὴν τρίτην ἅμα ἕῳ τὸν Ἄρηγον μεταπεμψάμενος, καὶ τὰ κλεῖθρα τῆς πόλεως τοὺς τοὺς πελέκεις ἔχοντας Βαράγγους (82) κελεύσας ἀγαγεῖν (τούτους γὰρ ἔθος τὰ κλεῖθρα τῶν πόλεων ἔνθα ἂν ἐπιδημῇ βασιλεὺς κατέχειν.) Ἀρήγῳ ἐκέλευε παραδιδόναι, πρὸς αὐτὸν εἰπών, ὡς Νῦν μὲν εἰς Φώκαιαν ἐμοὶ ὑπήκοον οὖσαν ἦλθον, ἔμεινα ἐφ' ὅσον ἠβουλόμην. Αὖθις δὲ ἐξερχόμενος, τὴν πόλιν παραδίδωμί σοι· καὶ διὰ σοῦ τῷ Ἀνδρέᾳ ὥστε ἄρχειν αὐτῆς ὥσπερ καὶ πρότερον ἐπιτρέπουτα καθ' ὅσον ἂν χρόνον ἐμοὶ βουλομένῳ ᾖ· δώροις τε αὐτὸν καὶ τοὺς τὴν ἄκραν φρουροῦντας φιλοφρονησάμενος, καταλιπὼν ἐκεῖ πολλὰς αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας χάριτας ὁμολογοῦντας, ἅμα σὺν ἕῳ παντὶ τῷ στόλῳ ἦλθεν εἰς Βυζάντιον, καὶ διέλυσε τὴν στρατιάν. Ὀλίγον δὲ ἐνδιατρίψας Βυζαντίῳ χρόνον, ἐξελθὼν ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον. Ἔνθα διατρίβοντι, ἠγγέλθη ὡς ἐκ τῆς ἕω στρατιὰ Περσῶν πεζὴ περαιωθεῖσα ἑβδομήκοντα ναυσὶ, τὰ περὶ Τραϊανούπολιν λῃΐζεται καὶ Βήραν. Συμβὰν δὲ διὰ τὸν εἰς Χίον ἀπόπλουν πάντων οἰκαδε διαλυθέντων ἀναπαύλης χάριν, βασιλέα ἅμα δορυφορικῷ τῷ μεγάλῳ σὺν ὀλίγοις τισὶν εἶναι στρατιώταις· ὅσους δὲ ἐγῆν ὡς τάχιστα συναγαγόντες ἐκ τῶν πέριξ πόλεων, ἀπροσδοκήτως ἐπέθεντο τοῖς Πέρσαις· καὶ μάχῃ κρατήσαντες παρὰ πολὺ, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν, τοὺς δὲ καὶ εἷλον ζῶντας. Ὅσοι δὲ ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, ἐμβάντες εἰς τὰς ναῦς (ἐπεὶ τετρηκόντορος ναυτικὴ δύναμις οὐκ ἦν Ῥωμαίοις παρεσκευασμένη), ἐπεραιώθησαν πρὸς ἕω. Καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν νίκην εἰς Ἀδριανούπολιν ἐπανῆλθεν. Μπενέτος δὲ ὁ Μαρτίνου ἀδελφὸς ἐκ Χίου κατασχὼν εἰς Γαλατᾶν, γνώμην ἔχων ὡς ἦν

Jacobi Pontani notæ.

(81) In Græco est Ἄρῆγος Ταρταρώ. Civem suum agnoscant Genuates.

(82) Aliis scriptoribus Βάραγγοι dicuntur; erantque Angli, ut ex his Codini verbis discere est: πολυχρονίζουσι καὶ οἱ Βάραγγοι κατὰ τὴν πάτριον καὶ οὗτοι γλῶτταν αὐτῶν ἦγουν Ἀγγλιγενεῖς.

δύνηται ἀμυνούμενος βασιλέα, τριήρεις ἐκ Γεννούας ἀ- A centis, turpiter ad naves fugere compulerunt. Qui
ερῶν ἐφορμούσας ὀκτὼ, τὰ ὄντα πάντα διαθέμενος, restabant, ora soluta a litore recedentes, ancoris na-
πείθει μισθῷ τοὺς τριηράρχας, αὐτῷ κατὰ Χίου vès fundabant. Postridie, cum de insula potiunda ni-
συνεκπλεῦσαι, ἐλπίσας αἱρήσειν ῥᾳδίως, ὡς βασι- hil bonæ spei haurirent, domum viam remensi sunt.
λέως οὐ ταχέως βοηθήσοντος, τῆς ναυτικῆς αὐτῷ Benedictum desperatione fractum epilepsia inva-
δυνάμεως διεσκεδασμένης. Ἐπεὶ δὲ προσέσχον τῇ si, et ante diem septimum vita defunctus est.

Χίῳ, ἀπέβαινόν τε τῶν νεῶν, καὶ ὁπλισάμενοι ἐχώρουν πρὸς τὴν πόλιν ὡς τῶν τειχῶν ἀποπειράσοντες. Χῖοι δὲ ἐξελθόντες πανδημεὶ ἐκράτησάν τε μάχῃ τῶν Λατίνων, καὶ φεύγοντας αἰσχρῶς ἐνέβαλον εἰς τὰς ναῦς· ἀπέκτειναν δὲ αὐτῶν ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ ἀναχθέντες, ὡρμίσαντο ἐπ' ἀγκυρῶν. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν, οὐκέτι ἀγαθὰς ἐχοντες τὰς ἐπίδας περὶ Χίου, ἐπ' οἴκου ἀνεχώρουν. Μανέτῳ δὲ ὡς πᾶσα ἐλπὶς περιῃρεῖτο, ἐπιληψίᾳ κατεσχέθη· καὶ πρὶν ἑβδόμην ἦκειν ἐτελεύτησεν.

CAPUT XIV.

Periculose ægrotus imperator tertium magno domestico imperium defert; tertium recusat. Oratio imperatoria jam morituri, ut putabat, sane pathetica; qua convocatis ordinibus præsente etiam uxore valedicit, et preces expiatorias petit. Magnum domesticum pro se administratorem nominat, cui imperatricem commendat. Exculiuntur omnibus lacrymæ, laniantur crines, feriuntur pectora. Flentes ei valedicunt. De populo cuilibet palatium ingredi eique salve et vale licet dicere. Medicos obtestatur, uti se ante mortem cucullo monachi induant.

Ὀλίγου δὲ παρῳχηκότος χρόνου, συμβέβηκε βα- B σιλέα Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντα, ὀξεῖ νοσήματι περιπεσεῖν, ὃ παῖδες ἰατρῶν κεφαλικὸν σύμπτωμα καλοῦσιν. Ἰατροὶ μὲν οὖν ἐκ πρώτης προσβολῆς τὴν ὀξύτητα δείσαντες τῆς νόσου, οὐκ ἀγαθὰς εἶχον τὰς ἐλπίδας· καὶ βασιλεὺς δὲ αὐτός, τὴν ἀθρόαν καταβολὴν ὑπώπτευε μὴ οὐκ ἄνευ κινδύνου τελευτήσειν. Δευτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν προσβολήν, τὸν μέγαν δομέστικον μεταπεμψάμενος, Σὺ μὲν, εἶπεν, οἶσθα ὁσάκις ἐμοῦ παῖσαι ἐπιχειρήσαντος παρασήμοις σε κοσμηθῆναι βασιλικοῖς, ὡς τι πλέον αὐτὸς εἰδώς, τοὺς μὲν ἐμοὺς διεκρούσω λόγους, καίτοι λυσιτελοῦντα πᾶσιν ἀξιοῦντος· ἃ δὲ αὐτὸς ἔμοιγε βέλτιω εἶναι, ταῦτ' ἔθου διὰ σπουδῆς ἀκατάλυτα τηρεῖν. Νῦν δὲ αὐτὸς ἔοικα μᾶλλον ἢ σὺ στοχάζεσθαι τῶν συμφερόντων. Εἰ γὰρ ὅτε αὐτὸς ἠξίουν ἐτελεῖτο, νῦν οὐκ ἂν ἐν θορύβῳ πολλῷ καὶ ταραχῇ αὐτός τε ἦν, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα τοὺς ἐσχάτους ὑπώπτευε κινδύνους. Εἰ γάρ με συμβαίη νῦν ὑπὸ τῆς νόσου κατεργασθέντα τελευτῆσαι, ὅπερ οὐδὲ πόρρω προσδοκίας, ἄδηλον εἰ μὴ τὶς πράγματα ὑμῖν καὶ ταραχὰς ἡ ἐμὴ τελευτὴ χωρήσει· διὸ καὶ δεῖν οἶμαι αὐτῶν νυνὶ σαφῶς τὰ δέοντα τῶν πραγμάτων διδασκόντων, τὴν μὲν ἄκαιρον φιλονεικίαν καὶ τὴν οὐ προσήκουσαν ἔνστασιν καταλιπεῖν· αὐτὸν δὲ ὑπ' ὀφθαλμοῖς ὅσοι πάρεισι Ῥωμαίων, ὑποδήμασί τε βασιλικοῖς καὶ πίλῳ τῷ ἐμῷ (ἃ δοκεῖ βασιλείας σύμβολα εἶναι) κοσμηθῆναι ἐπ' ἐμοῦ. Κἂν μὲν καὶ αὐτὸς περιγένωμαι τῆς νόσου, καινὸν οὐδὲν ἂν εἴη εἰργασμένον. Ἃ γὰρ προὐθέμην ἐξ ἀρχῆς καὶ διὰ σπουδῆς εἶχον ἐλθεῖν εἰς πέρας, ταῦτα ἔσται εἰργασμένα. Εἰ δ' ἐξ ἀνθρώπων γίνωμαι, τὴν ἡγεμονίαν πᾶσαν ἀναδέξασθαι Ῥωμαίων σε· καὶ μὴ διὰ τὴν ἀναρχίαν, εἰς στάσεις καὶ πολέμους χωρῆσαι, ἐξ ὧν διαφθαρήσονται. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα

Non multum temporis intercessit, cum imperator Didymotichi in morbum acutum incidit, quem cephalicum symptoma nominant medici (83). Igitur ex prima ejus accessione gravitatem metuentes, parum bene sperabant: et imperator ipse crebriores accessiones interitum sibi allaturas formidabat. Postero igitur die, post accessionem magnum domesticum advocans, his cum verbis alloquitur: Memoria tenes, quo pacto, cum ego sæpius te flectere enisus sim, ut insignia imperatoria ne recusares, tu velut longius quam ego prospiciens, dicta mea quanquam ad communem fructum spectantia, repudiaris: quæ autem ut meliora probasses, ea studiose constanterque servare constitueris. At nunc quid e re publica sit, C melius quam tu conjicere videor. Nam si tunc obtinuissem, quæ jure postulabam, nec ego jam in tantis curis ac perturbatione, **240** nec Romanum imperium in extremorum periculorum metu versaretur. Si enim modo vi morbi confectus emoriar (id quod ante fores est), forsitan mors mea molestias vobis et turbas creabit. Itaque cum jam res ipsa officium satis doceat, valere jubenda intempestiva pertinacia et indecens in repugnando perseverantia: patiendumque, ut te in conspectu quotquot adsunt Romanorum, sandaliis imperatoriis et tiara mea (quæ imperii habentur symbola) exornem. Et si quidem convaluero, nihil novi factum fuerit: sed quod a principio mihi erat in animo, quodque studebam ad opus perducere, D hoc jam opere ipso perfectum conspicietur. Quod si ab hominibus demigravero, tu totum imperium susceperis, neque (ut solet, cum nullus est priuceps) Romani seditionibus et bellis ad mutuam perniciem miscebuntur. Hæc imperator hortaba-

Jacobi Pontani notæ.

(83) De causâ morbi hujus, et quod noster dicit cephalicum symptoma, Gregoras sic: *Paucis diebus elapsis, imperator Didymotichi ægens, in morbum gravissimum incidit. Nam cum lavisset, et in summo rigore hiemis frigus a balneo non cavisset, tum reliquum corpus est densatum, tum vero et caput ita afflictum, maxima parte mali eo inclinante, ut non modo gravissimis doloribus cruciaretur, sed et menu alienaretur.*

tur, addebatque, si se, et quidem nunc ægrotum contristare nollet, ne detrectaret, quo invitaretur. Sed domesticus semel susceptæ sententiæ affixus, omnia potius velle experiri, quam ornamenta imperatoria capessere. Sentiens porro imperator fieri non posse, ut in habitus mutationem consentiret, non ultra quam fas cum eo contendendum, rebus in tantas angustias redactis, sed factis ipsis imperii successorem relinquendum censuit : et astantibus præcepit, principes primum aulicorum procerum et alioqui nobilitate præstantes, deinde alios ordine Romanos qui aderant accire. Ubi adfuerunt, lectulumque circumsteterunt, etiam Augustam vocari jussit. Qua præsente, ut maxime potuit, se confirmans, pauca ad eos his verbis locutus est : Meum erga vos propensum animum, amici, et quomodo me felicissimum judicassem, si non solum in omnes communiter, sed in unumquemque vestrum seorsum potuissem quamplurimum benignitatis conferre : nec leviter, sed summo conatu reipublicæ Romanorum, vobis adjutoribus, prodesse aliquid apud animum certum ac fixum habuerim, ratus omni vita suavius ac beatius, si pro iis contra barbaros decertans oppeterem, ipse, qui occulta et abscondita hominum perspicit, quique corda ac renes scrutatur Deus, novit. Quia vero is hoc fieri non debere statuit (quo judicio, ipse scit), sed ut aspicitis, morte nos circumdedit, omnes manifesto exemplo commonens, nec pecuniæ, nec reliquis quibuscunque fluxis ac pereuntibus incumbendum , verum uni tantum Deo serviendum, **241** eique quandiu supersis adhærendum, et ad illam cœlestem vitam cuique mores suos corrigendos aptandosque, primum quidem hoc sermone extremum vobis valedico, cum dubitem, ecquid vos de cætero alloquturus sim : rogoque, si quid me amatis, ut Numen toties et tam graviter a me offensum, precibus vestris mihi tali tempore potissimum tali auxilio indigenti propitietis. Deinde ducem ac præsidem loco meo magnum domesticum vobis relinquo. Hæc fatus, comprehensam ejus dexteram dexteræ imperatricis, tum Mariam filiam utero gestantis, quæ postea Michaeli, Alexandri Mœsorum regis filio nupsit, implicuit, et ante illius imaginem, quæ supra naturam ad salutem humani generis Deum Jesum Christum peperit : Tibi, inquit, hanc, et Romanos omnes trado atque commendo; tibi ex hoc curæ erunt. Illico se omnes in lamenta et gemitus effundere; nec videre licebat, nisi pectora ferientes, et crinem laniantes. Tollebatur ad æthera communis ejulatus, et confusæ omnium voces exaudiebantur, nec quisquam in tanto luctu, nisi e silice natus esset, a fletu temperare poterat. Juxtule igitur universi ploratibus indulgebant; nec ad ea quæ audierant, respondere valebant. Ubi sero se collegerunt, præcepta imperatoris servare inter se decreverunt, eique ultimum vale singuli multis cum lacrymis dicentes recesserunt.

A συνεβούλευε, καὶ προσετίθει, ὡς εἰ μὴ ἀνιᾷν βούλοιτο αὐτὸν, καὶ ταῦτα νοσοῦντα νῦν, τὸ κελευόμενον ποιεῖν. Ὁ δ' οὐδὲν ἧττον τῶν ἐξ ἀρχῆς εἴχετο λογισμῶν, καὶ γνώμην εἶχεν, ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο εἰς βασιλέως σχῆμα καταστείη. Συνιδὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς οὐκ ἂν δύναιτο πεῖθειν αὐτὸν ἀμείβειν τὸ σχῆμα, ἔγνω δεῖν μὴ πέρα τοῦ δέοντος φιλονεικεῖν ἐν οὕτω στενῇ κομιδῇ τῶν πραγμάτων καθεστώτων, ἀλλ' αὐτοῖς πράγμασι διάδοχον αὐτὸν τῆς βασιλείας καταλιπεῖν· καὶ τοῖς παρεστῶσιν ἐκέλευε τούς τε προὔχοντας τῆς συγκλήτου πρῶτον, καὶ τοὺς ἄλλους εὐγενείᾳ διαφέροντας, ἔπειτ' ἐφεξῆς καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι παρῆσαν Ῥωμαίων συγκαλεῖν. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον καὶ περιέστησαν αὐτὸν, καὶ Ἄνναν τὴν βασιλίδα ἐκέλευσε παρεῖναι. Ὡς δὲ καὶ αὐτὴ παρῆν, ὡς μάλιστα εἶχεν ἐπιῤῥώσας ἑαυτὸν, ὀλίγα ἅττα διελέχθη πρὸς αὐτούς· ἔφη γάρ· Τὴν μὲν εὔνοιαν, ὦ φίλοι, τὴν περὶ ὑμᾶς, καὶ ὡς τοῦ παντὸς ἂν ἐτιμησάμην, οὐ μόνον κοινῇ πάντας, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον ὑμῶν ἰδίᾳ τὰ μέγιστα εὐεργετῆσαι, καὶ ὡς οὐκ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ πάσῃ σπουδῇ τῷ κοινῷ Ῥωμαίων τι λυσιτελήσειν ὑμῖν χρώμενος συνεργοῖς προὐθέμην, νομίζων εἰ ἀποθανοῦμαι τοῖς βαρβάροις μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, πάσης ἥδιον καὶ μακαριώτερον ζωῆς. αὐτὸς ἂν εἰδείη Θεὸς, ὁ τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν ἀνθρώπων εἰδὼς, καὶ καρδιῶν καὶ φρενῶν ἐταστής. Ἐπεὶ δὲ, οἷς οἶδε κρίμασιν αὐτὸς, τοῦτο μὲν οὐ κέκρικε δεῖν, ἀλλ' ὡς ὁρᾶτε περιέστησεν ἡμῖν τὴν τελευτὴν, πάντας πείθων ἔργοις αὐτοῖς, ὡς οὔτε χρήμασιν οὔτε δόξῃ οὔτε τοῖς λοιποῖς ὅσα τῶν ῥεόντων καὶ φθειρομένων χρεών προσέχειν, ἀλλ' ἑνὸς μόνου γίνεσθαι τοῦ διὰ βίου παντὸς προσίχειν Θεῷ καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖθεν βίον ἑαυτὸν ἕκαστον μεταῤῥυθμίζειν καὶ μεθαρμόζειν, πρῶτον μὲν ὑμᾶς ἀσπάζομαι τὰ τελευταῖα δὴ ταῦτα, δῆλον ὢν εἰ ἔτι προσφθέγξομαι ὑμῖν· καὶ δέομαι ὑμῶν εἴ τις ὑμῖν κεῖται χάρις ἐμοῦ, ἱκεσίαις ἱλεώσασθαι τὸ κρεῖττον ἐμοὶ τῷ πολλὰ πολλάκις αὐτῷ προσκεκρουκότι, μάλιστα νυνὶ δεομένῳ τῆς ἐπικουρίας ταυτησί. Ἔπειτα δὲ ἡγεμόνα καὶ προστάτην ἀντ' ἐμοῦ τὸν μέγαν δομέστικον ἀφίημι ὑμῖν. Μετὰ δὲ τοῦτο, τῶν αὐτοῦ λαβόμενος χειρῶν, καὶ ταῖς χερσὶ τῆς βασιλίδος περιαγαγών, ἐχούσης ἐν γαστρὶ Μαρίαν τὴν θυγατέρα, ἣ καὶ ὕστερον Μιχαὴλ πρὸς γάμων ἐξεδόθη τῷ Μυσῶν βασιλέως Ἀλεξάνδρου· καὶ τῆς εἰκόνος ἐφεστηκυίας τῆς ὑπερφυῶς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν τετοκυίας Θεὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, Σοὶ ταύτην, ἔφη, παραδίδωμι καὶ πάντας Ῥωμαίους, καὶ τοιαυτοῦδέ σοι μελήσει περὶ αὐτῶν. Θρῆνος μὲν οὖν εὐθὺς ὑπὸ πάντων ἦρτο λαμπρὸς, καὶ πάντες ἐτράποντο πρὸς οἰμωγάς· καὶ οὐδὲν ἦν ὁρᾷν εἰ μὴ κοπτομένους καὶ κατατιλλομένους, καὶ ὁ διὰ πάντων ὀλοφυρμὸς ἐπιπολὺ τοῦ ἀέρος ἐχώρει, καὶ πάντα ἐξηκούετο συμμιγῆ· καὶ οὐδεὶς εἰ μὴ αὐτολιθίνην εἶχε ψυχὴν, ἴσχυσεν ἂν ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπιδακρῦσαι τοῖς γινομένοις. Ἐφ' ἱκανὸν μὲν οὖν πάντες ἐνέμειναν τοῖς ὀλοφυρμοῖς, οὐδενὸς ἰσχύσαντος ἀπολο

γίαν πρὸς τὰ εἰρημένα παρασχεῖν. Ὀψὲ δὲ ἀναλα- A Per diem vero totum imperatoris jussu apertis pa-
βόντες ἑαυτούς, συνέθεντο τὰ διατεταγμένα ἐκπλη- latii portis, quicunque volebant, ingressi, salve et
ροῦν, καὶ προσαγορεύοντες τὰ τελευταῖα ἕκαστος vale ei dicebant; ipseque vicissim valedicens hor-
βασιλέα, δάκρυσι περιῤῥεόμενοι ἀνεχώρουν. Διὰ tabatur, uti a se sancita boni consulerent. Sic
πάσης δὲ τῆς ἡμέρας ταυτησὶν οὕτω προστεταγ- itaque diem omnibus valedicendo consumpsit.
μένον ὑπὸ βασιλέως τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις θυρῶν Post, advocatis medicis, per Deum vivorum ac
ἀναπετασθεισῶν, πάντες εἰσιόντες ἀκωλύτως προσ- mortuorum judicem eos adjuravit, ne ipsum veta-
ηγόρευον βασιλέα, καὶ ἠσπάζοντο τὰ τελευταῖα· rent sancto habitu monachorum indui. Hoc se
καὶ αὐτὸς ἀνταπασπαζόμενος αὐτούς, τὰ διατεται- petere, non quod jam morti proximus hujusmodi
γμένα ὑπ' αὐτοῦ παρηγύα στέργειν. Οὕτω μὲν genus vitæ desideraret, neque quod eos eo vellet
οὖν διὰ πάσης τῆς ἡμέρας τοῖς πᾶσι συνταττόμε- respicere, ut si quidem sanitatis spes nulla esset,
νος διετέλεσεν ὁ βασιλεύς. Μετὰ δὲ τοῦτο προσ- hoc ipsi concederent, sin aliqua, prohiberent; sed
καλεσάμενος τοὺς ἰατροὺς, ὥρκιζεν αὐτούς, θεὸν quod jam nihil cunctandum ac differendum putaret,
τὸν ζῶντας κρινοῦντα καὶ νεκροὺς, μὴ ἀποστερῆ- quo facto esset opus, et hoc sibi jam potius esse
σαι τοῦ σχήματος τῶν μοναχῶν, ἀλλ' ἐπιτρέψαι οἱ voluptati. Quin cum sacramento asseverabat, po-
τούτου ἀξιωθῆναι. Ἔφασκε δὲ μὴ ὡς ἤδη τελευ- B tius eligere se in hoc habitu quotquot annis su-
τῶν ἐφίεσθαι τοῦ τοιούτου βίου μηδ' αὐτοὺς πρὸς perviveret pro commissis antehac se punire, ac
ἐκεῖνο ἀποβλέπειν, ὡς εἰ μὲν μηδεμία εἴη τοῦ per pœnitentiam Deo sese conjungere, quam po-
περιγενήσεσθαι αὐτὸν ἐλπὶς, ἐπιτρέπειν, τοὐναν- tentia septum, nec divinæ gratiæ cooperatum
τίον δὲ κωλύειν, ἀλλ' ἤδη πράττειν μηδὲν ἀνα- emori. **242** Medici primum eum consolari, et
βαλλομένους, τοῦτο γὰρ αὐτῷ μᾶλλον εἶναι πρὸς affirmare, nihil gravius metuendum. Cum instaret
ἡδονήν· καὶ ὅρκοις ἰσχυρίζετο, ἢ μὴν αἱρεῖσθαι vehementius, quæ peteret, se facturos promittere.
μᾶλλον ἐν τούτῳ τῷ σχήματι ὅσα δήποτε ἔτη Al ille nihilo magis quiescere, nisi et jurejurando
ἐπιβιοὺς ὑπὲρ τῶν πρότερον πεπλημμεληκένων εὐ- eos adigeret, ipsum tam honesto desiderio non
θύνειν ἑαυτὸν, καὶ διὰ μετανοίας Θεῷ προσοικειοῦν, fraudaturos.
ἢ ἅμα τῷ περιβαλλέσθαι ἀπελθόντα μὴ προσπεργάσασθαι τῷ χαρίσματι. Ἀσκληπιάδαι δὲ πρῶτα μὲν παρεμυθοῦντο ὡς μηδενὸς δεινοῦ συμβησομένου· ἔπειτα ὡς ἐπέκειτο σφοδρῶς, καὶ ἃ ἐδείτο ὑπισχνοῦντα πράττειν, ὁ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐπείθετο, εἰ μὴ καὶ ὅρκοις αὐτοὺς καταλάβοι, ἢ μὴν αὐτὸν τῆς καλῆς ἐπιθυμίας μὴ ἀποστερήσειν.

CAPUT XV.

De Xena matre imperator nihil statuit. Magnus domesticus juramenta excipit; præfectos urbium decernit; insignia imperatoria quartum repudiat; ut Constantinum despotam occidat, aut oculos ei eruat, adduci nequit, eumque occulte liberum dimittit. Protostrator Byzantii præfectus de statu imperatoris fit certior; iubetur ipse jurare, et aliis juramentum deferre.

Ἡ νόσος δὲ ἐπετείνετο μᾶλλον καὶ προέκοπτεν ἐπὶ C Ingravescente morbo, et in deterius profi-
τὸ χεῖρον· ἡ θεία δὲ αὐτῷ Παλαιολογίνα παροῦσα, ἡ ciente, Palæologa Cantacuzena ejus cognata
Καντακουζηνὴ, ἤρετο περὶ τῆς μητρὸς τῆς βασιλί- astans interrogabat, quid de Xena matre de-
δος Ξένης, εἴ τι διατάττοιτο περὶ αὐτῆς. Ἀποκρινα- cerneret (84). Cum responderet, Nihil, exi-
μένου δὲ, Μηδὲν, νομίσασα ὑπὸ τῆς νόσου μὴ ἐπαι- stimans illa, sævitia morbi non percepi-se quæ
σθάνεσθαι τῶν λεγομένων, αὖθις περὶ τῶν αὐτῶν dicebantur, interrogationem iteravit, et quæ-
ἐπανήρετο καὶ τρίτον. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, μὴ δύνα- sivit etiam tertium. Tum ait, non posse duos
σθαι δύο τοῖς πράγμασιν ἐφιστάναι, καὶ ταῦτα γυναῖ- imperare, idque feminas. Magnus autem domi-
κας οὔσας. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἐξελθὼν, ὅρκους cus egressus, pro inveterata consuetudine in
προσέταξε γίνεσθαι κατὰ τὸ ἐπικρατῆσαν ἐξ ἀρχῆς morte imperatorum sacramenta indixit, super his
ἔθος ἐπὶ τῇ βασιλέως τελευτῇ· καὶ ἐγίνοντο ἐπὶ capitibus scilicet: Se Annam imperatricem domi-
τοῖσδε· Στέργειν Ἄνναν τὴν βασιλίδα, κυρίαν καὶ nam ac rerum principem agnoscere (85), eique
διαπόζουσαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν πίστιν αὐτῇ fidem integram ac sinceram præstituros. Magno

Jacobi Pontani notæ.

(84) Gregoras lib. IX: *Nulla vero tum facta est mentio, nec avi imperatoris, nec dominæ matris, quæ Thessalonicæ tunc agebat, gravi affecta dolore et sollicita, ac desperata etiam vita sua, si defuncto filio, se præterita, imperii cura aliis mandaretur. Negabat enim, posse fieri, ut sibi, quæ domina esset, vita concederetur a magno domestico Cantacuzeno, et matre illius, præter omnem exspectationem summæ rerum præfectis, et longo jam tempore sibi inimicis*, etc. Vides quomodo bonum virum Cantacuzenum cum matre adducat Gregoras in invidiam? Cur enim Xenæ ambitiosæ feminæ esset inimicus, ipse ab ambitione remotissimus? quoties enim delatum sibi imperium fugit?

(85) Gregoras: *Ore porro mandavit, ut omnes Romani jurarent, se conjugem ipsius ut dominam veneraturos esse, et* (ipsa enim aderat gravida, cujus verba audiebat) *puerum, si filius nasceretur, ut imperatorem, cujus tutor esset Cantacuzenus magnus domesticus, quæ sola in litteras relata, vim testamenti habuerint.* Sic ille. Dum porro tutorem illii Cantacuzenum instituit, sine dubio etiam imperium ei regendum commisit. Viduam ipse in manum illi tradit.

domestico in omnibus libenter obtemperaturos. Sic juramenta concipiebantur, dabanturque ordine ab omnibus. Ipse porro in regunda republica quod optimum judicabat, id sequebatur : et urbium præfecturas mandabat, quibus mandandæ, et auferebat, quibus auferendæ videbantur. Quotquot vero Romanorum tunc Didymotichi degebant, non optimatium modo, verum etiam de ducibus exercitus, ad illum accedentes urgebant ad usurpanda insignia imperatoria, asserentes, et aliis de causis id justum esse, et quia imperator ita decrevisset. Renuebat domesticus, petebatque, ne postulantes quæ ipse facere neutiquam posset, molestiam sibi exhiberent. Constantinus despota, quem non longe a principio hujus historiæ Thessalonicæ in vinculis, cultu monachi adductum, et Callistum appellatum demonstravimus, adhuc Didymotichi in carcere attinebatur. Timentes igitur qui aderant primores et principes exercitus, ne imperatore defuncto, despota e custodia elapsus (86), novam inter Romanos seditionem concitaret, civilique bello sato imperium sibi ascisceret, et reinpublicam perderet, **243** magnum domesticum adeuntes precantur, uti hominem e medio tollat : id enim communi maximopere profuturum. Illi res plena inhumanitatis et crudelitatis visa ; idque ipsum alii ut crederent, perficere nitebatur, autumans, nunquam se cogitaturum fuisse, eos in despotam istiusmodi ausuros meditari ac proloqui. Nam si ipsi per se, quid officii ratio exigeret, videre non possent ; at imperatore licuisse pro magistro uti, qui usque nunc factis eos docuisset, Deo se fidere, qui etiam de cætero adfuturus, et in longinquum tempus eos docturus esset, ne sævi et ad civilem potissimum sanguinem fundendum proclives sint. Quem enim morte damnasset imperator, quamvis non paucos sibi insidiatos, et tantum non sua manu eum jugulare cupientes invenerit? Quare si ipse pro se ipso tanta est usus humanitate, inquit, nec nos æquum est in nostra ipsorum causa belluarum immanitatem superasse existimari, sed his cogitationibus depositis, mansuetius ac moderatius in illum consulere. Tum Romani, haud se volentes imminentia bella civilia, seditiones, rerumque omnium perturbationes passeros ; nosse enim, quam diram cladem patratum inter imperatores bellum

καθαρὰν καὶ ἄδολον τηρεῖν· πείθεσθαι δὲ πάντα καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ, καὶ τὰ κελευόμενα ὑπ' αὐτοῦ μηδὲν ἀντιλέγοντας ποιεῖν. Οὕτω μὲν οὖν ἐγίνοντο οἱ ὅρκοι, πάντων ὀμνυόντων ἑφεξῆς. Αὐτὸς δὲ τὰ πράγματα διῴκει ἢ αὐτῷ ἄριστα ἐδόκει ἔχειν, καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπέτρεπε τῶν πόλεων οἷς ἔκρινε δεῖν, τῶν δὲ ἀφῃρεῖτο. Ὅσοι δὲ Ῥωμαίων εἰς Διδυμότειχον ἔτυχον τότε παρόντες, οὐ τῆς συγκλήτου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς στρατιᾶς, τὸν μέγαν δομέστικον ἠνάγκαζον συνελθόντες τὰ βασιλικὰ σύμβολα περιθέσθαι· τά τε ἄλλα ἰσχυριζόμενοι δίκαιον εἶναι, καὶ ὅτι οὕτω διατάξαιτο βασιλεύς. Ὁ δὲ ἀνένευέ τε, καὶ ἐκέλευε μὴ παρενοχλεῖν ὡς ἀδύνατα ἀξιοῦσι. Κωνσταντῖνος δὲ ὁ δεσπότης, ὃν ἐν ἀρχαῖς τῆς ἱστορίας μάλιστα ἐκ Θεσσαλονίκης ἔφημεν ἀχθῆναι δεσμώτην, σχῆμά τε ἠμφιεσμένον μοναχῶν, καὶ Κάλλιστον ὠνομασμένον, ἔτι μὲν ἐν δεσμωτηρίῳ κατὰ τὸ Διδυμότειχον ἐφρουρεῖτο. Δείσαντες δὲ οἱ παρόντες τῶν συγκλητικῶν καὶ τῆς στρατιᾶς μὴ τοῦ βασιλέως τελευτήσαντος ὁ δεσπότης τοῦ δεσμωτηρίου διαβὰς, στάσιν πάλιν τοῖς Ῥωμαίοις ἐγείρει, καὶ τὰ πράγματα διαφθείρει, πόλεμον ἐμφύλιον κινήσας, τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ περιποιούμενος, πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθόντες ἐδέοντο αὐτὸν ἀποκτιννύναι (τοῦτο γὰρ μάλιστα τοῖς πράγμασι λυσιτελεῖν). Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ὅτι-νῶς τε ἀπάνθρωπον ᾤετο τὸ πρᾶγμα καὶ ὠμὸν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπεχείρει πείθειν, μηδέποτε λέγων παραστῆναι ἂν αὐτῷ περὶ αὐτῶν τοιαῦτα καὶ βουλεύσασθαι καὶ εἰπεῖν περὶ δεσπότου. Εἰ γὰρ μὴ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν αὐτοὶ συνεῖναι τὰ δέοντα ἦσαν ἱκανοὶ, ἀλλὰ τῷ γε βασιλεῖ ἐξῆν χρῆσθαι διδασκάλῳ αὐτοῖς πράγμασι παιδεύοντι ἄχρι νῦν. Θεῷ δὲ θαρρεῖν ὡς καὶ εἰς τοὔπιὸν συνεσομένῳ καὶ παιδεύσοντι ἄχρι πολλοῦ, μὴ ὠμοὺς μηδὲ φονικοὺς εἶναι, καὶ ταῦτα πρὸς ὁμοφύλους. Τίνας γὰρ κατεψηφίσατο θάνατον ὁ βασιλεὺς, καὶ ταῦτα οὐχ ὀλίγους αὐτῷ ἐπιβουλεύοντας εὑρὼν, καὶ αὐτόχειρας μονονουχί; εἰ δὲ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοσαύτῃ ἐχρήσατο φιλανθρωπίᾳ, οὐδ' ἡμᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ δίκαιον θηρίων ἀγριωτέρους ὀφθῆναι, ἀλλ' ἀποστάντας τῶν τοιούτων λογισμῶν, ἡμερώτερα καὶ μετριώτερα βουλεύσασθαι περὶ τ' ἀνθρώπου. Οἱ δ' ἔφασαν οὐ περιόψεσθαι ἐκόντες εἶναι εἰς πολέμους ἐμφυλίους καὶ στάσεις καὶ ταραχὰς τὰ πράγματα χωρήσοντα Ῥωμαίοις. Αὐτοὶ γὰρ εἰδέναι ὁπόσα ἔλυμήνατο τοῖς πράγμασιν ὁ τῶν βασιλέων πρὸς ἀλλήλους πόλεμος. Διὸ μάλιστα μὲν αὐτοῦ δεῖσθαι τὰ ὑφορμοῦντα κακὰ ἐκποδὼν ποιεῖν· καὶ μὴ τοὺς

Jacobi Pontani notæ.

(86) Gregoras : *Constantinus despota cum cæteris vinculis solutus, ut diximus* (captivos jussisse dimitti imperatorem supra dixit, Constantinum despotam, magnum logothetam Metochiten, omnes denique eodem crimine damnatos), *cum paulum se ostendisset, rursus in obscuras latebras noctu a proceribus nullis est abditus. Veriti enim, ne imperatore defuncto turba in populo oriretur, cum ob alia, tum propter C. litteram, et olim temere de illo jactatam rumorem sic illum tractarunt. Vulgaris enim fama erat, imperium vetere imperatore defuncto, ei esse destinatum; cujus nomen C. littera inchoaret. Unde cum et ipse Constantinus diceretur, suspectus erat.* Pergit deinde, ac docet, quo pacto iidem proceres seniorem Andronicum male multaverint : quæ tamen cum nostra narratione pugnant mirabiliter. Sed cur Gregoras singularem humanitatem et clementiam magni domestici in Constantinum istum prætermittit, qui nullis precibus flecti potest, ut ei oculos eruat, ne dum ut illum (quod in primis volebant proceres) occidat? nescio quæ malignitas hominis se prodit non raro ; nam ut multa ignorarit, quod aliquoties jam diximus, tam illustria qui tandem ei inaudita et incomperta esse potuerunt?

περὶ βασιλείας ἐρίζοντας ζῆν ἐᾷν. Εἰ δὲ μή, τά τε δεύτερα, ἐκτυφλοῦν ὡς ἂν μήτ' αὐτοὶ στερίσκωνται τοῦ ζῆν, μήτ' αὐτοῖς αἴτιοι γίνωνται πολλῶν κακῶν. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπον· καὶ παρεσκευασμένοι ἦσαν ὡς εἰ μὴ πείθοιτο ὁ μέγας δομέστικος αὐτοῖς, καὶ ἄκοντος ἐν δεσμωτηρίῳ τὸν δεσπότην ἀποκτεινοῦντες. Ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν λόγων συναρῶν, καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ἀποτρέψαι τῆς ὁρμῆς. Τὸ μὲν ἀποκτιννύναι, εἶπεν, οὐδενὶ ἐξέσται τρόπῳ, οὐδὲ περιΐδοιμ ἂν αὐτὸς τὴν βασιλέως ψυχὴν φόνῳ συγγενικῷ δι' αὐτὸν καταχρανθεῖσαν. Τὸ δὲ ἀποστερεῖν τῶν ὀφθαλμῶν, μάλιστα μὲν οὐδὲ αὐτῷ βούλεσθαι ἐκὼν εἶναι· ὡς ἂν δὲ μὴ ὑποψίαν παρέχῃ στάσεως καὶ ταραχῆς, σκεψαμένῳ τῆς νυκτὸς, ὅ τι ἂν λυσιτελοίη τοῖς πράγμασι ποιήσειν εἰς τὴν ὑστεραίαν. Οἱ μὲν οὖν ἐπείθοντο τοῖς λόγοις, οἰόμενοι ἀπαλλάξεσθαι πραγμάτων, ἂν ὄψεων ὁ δεσπότης ἀποστερηθῇ. Αὐτὸς δὲ νυκτὸς τρισὶ τῶν πιστοτάτων οἰκετῶν, τὸν δεσπότην ἐκέλευεν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου λαβόντας, ἐν μυχοῖς κατακρύψαι γῆς ἀσφαλέστατα εἰς ὅσον μάλιστα ἂν ἐξῇ. Κατὰ δὲ τὸν παραῤῥέοντα ποταμὸν, ὃς Ἄδρα καλεῖται, ἀκάτιον ἀνατρέψαι, φήμην δὲ κρύφα διαδοῦναι, πρῶτα μὲν ὡς διαδράσειε τοῦ δεσμωτηρίου ὁ δεσπότης· ἔπειτα δὲ ὡς ἀποπνιγείη κατὰ τὸν ποταμόν. Οἱ μὲν οὖν ἐποίουν κατὰ τὰ κεκελευσμένα· καὶ ὁ δεσπότης ἐκέκρυπτο ἐν ἀδύτοις γῆς. Ἅμα δὲ πρωῒ τοῦ ῥόθου φήμη διεδόθη, ὡς διαδράσειε τοῦ δεσμωτηρίου ὁ δεσπότης· καὶ πάντες ἦσαν ἐν θορύβῳ καὶ ταραχῇ, οἰόμενοι ἤδη τὰ πράγματα εἰς στάσιν χωρεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο περὶ τοῦ ἀνατετραμμένου ἀκατίου κατὰ τὸν ποταμὸν, λογισάμενοι αὐτὸν ἐκ προνοίας ἀποπεπνίχθαι, κατεστέλλοντό τε θορυβοῦντες, καὶ οὐκέτι περὶ στάσεως προσδοκίαν οὐδεμίαν εἶχον. Ὁ δεσπότης μὲν οὖν οὕτω διέφυγε τὸ ἀποθανεῖν πρὸς τῷ μηδὲ τῶν ὄψεων ἀποστερηθῆναι· Λάσκαριν δὲ τὸν Καλαμάνον ὁ μέγας δομέστικος εἰς Βυζάντιον πέμψας πρωτοστράτορι, ἐπιτροπεύοντι αὐτοῦ, τὰ περὶ βασιλέως ἐδήλου· ἐκέλευέ τε αὐτόν τε ὀμνύειν τὸν προειρημένον ὅρκον, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέπειν τῶν συγκλητικῶν, καὶ τοῖς δυνατοῖς τῶν Βυζαντίων· καὶ ὃς μελλήσας μηδέν, ἐποίει τὰ προστεταγμένα.

A commuui invexerit. Idcirco vehementer etiam atque etiam orare, malis impendentibus obviam eat, nec imperii æmulos vivere sinat; aut saltem oculos illis effodiat, ut hac ratione nec ipsi vitam amittant, et aliis multorum incommodorum auctores ne fiant. Hæc fuit eorum postulatio. Quod nisi magnus domesticus annueret, vel invito ipso, despotam in carcere contrucidare constituerant. Id cum et ipse ex eorum sermone animadverteret, et eos ab hoc turbulento animi motu avocare cuperet, occidi illum nullo modo permissurum dixit; nec passurum, imperatoris animam cognati cædo sua opera contaminari. Ut autem vel lumina ei effodiat, etiam hinc adigi neutiquam posse. Verum ut ne seditionis ac tumultus materiam ministrare videatur, noctu se capturum consilium (87), et die crastino facturum, quod e republica fuerit. Quibus illi verbis pacati, omni jam molestia defunctos se arbitrabantur, si despota exocularetur. Ea nocte famulis tribus, iisque fidissimis mandat, despotam carcere educant, loco subterraneo quam liceat tutissime abscondant, in Adra præterlabente fluvio naviculam evertant, rumorem clanculum serant, primum quidem e custodia profugisse, deinde in flumine submersum periisse. **244** Famuli jussa facessunt, despotam sub terra locis secretissimis occultant. Simul atque luxit, famaditur, despotam e carcere evasisse. Ingens statim tumultus so rtæ, et res omnium judicio ad seditionem spectare. Sed ubi de subverso actuariolo auditum est, divinitus aquis præfocatum rati, turbas facere et seditionem aliquam timore desierunt. Despota igitur hunc in modum et mortem, et oculorum orbitatem effugit. Domesticus Calamanum Lascarim Byzantium ad protostratorem præfectum, super statu imperatores significando misit; præcepitque ut et ipse, de quo supra dictum est, juramentum ederet, atque eo optimates et principes civitatis obligaret, qui quam maturrime paruit.

CAPUT XVI.

Andronicus senior vitæ suæ timens, fit monachus. Junior iterum flagitat monasticum habitum, et cum ingenti gaudio impetrat. Domestico subirascitur, per quem stet quominus pater spiritualis, quod maxime cupiebat, ad se in tali tempore veniat. Domestici lacrymæ. Medicus quoque ejus strophum ægre fert; et domestici cum eodem expostulatio. Nolebant enim cucullo indui imperatorem quod eum speraret posse convalescere, timeretque ne oppressus gaudio, quod quibusdam accidit, moreretur, aut in posterum inter monachos vivere obstinaret. Quomodo eumdem medicum tetrucrit. Mandatum ultimum imperatoris de corpore suo exanimi.

Ἀνδρόνικος δὲ ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς πυθόμενος περὶ βασιλέως τοῦ ἐγγόνου ὡς νοσήματι ὀξεῖ κατασχεθείς, προσδόκιμός ἐστιν ἀποθανεῖν, ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς τελουμένους ὅρκους, οὓς ἐπὶ βασιλέως ἦδει γι-

D Andronicus porro senior, nepotem difficili morbo conflictantem prope a janua lethi abesse arcipiens, et jam, ut in obitu imperatorum mos est, sacramenta dici, timensque ne eo exstincto quidpiam novi de

Jacobi Pontani notæ.

(87) Vide proverbium ἐν νυκτὶ βουλή, *in nocte consilium*. Tempus nocturnum propter silentium, cum quiescunt voces hominumque canumque, idoneum est captandis consiliis. Quare sapientissimus poeta etiam Æneam suum per noctem plurima volventem, secumque deliberantem inducit : *Æneid.*

At pius Æneas per noctem plurima volvens,

Ad quem versum vide symbolas nostras. Onosander cap. 1, vult imperatorem, sive ducem esse sobrium, sive siccum, ut in arduis negotiis parandis putandisque pervigilet. Noctu enim quasi silente et quiescente anima, multa ducis cogitatio molitur ac perficit.

se ueret (88) : et reperirentur, qui sibi animam extorquerent, quod ipsum rursus imperium invasurum putarent, rogavit in numerum monachorum referri : quod ita demum se vitam retenturum confideret, et protostratoris permissu vestem detritam induit, mutatoque nomine, pro Andronico Antonius appellatus est. At imperator cum ob morbi magnitudinem spiritum ultimum jamjam se ducturum crederet, coactis medicis : Probe recordamini, inquit, quæ vobis admonasticam vestem obtinendam dixerim, non quia de vita prorsus desperassem, sed quia arbitrarer, etiamsi firmam spem sospitatis haberem, in utramque partem id mihi bono fore. Sive enim vivorum numero exemptus fuero, **245** proderit mihi coram incorrupto judice in terribili illo judicio cum pœnitentium habitu apparere (89) : sive convaluero, multo melius erit, concessum vivendi spatium in peccatis meis per pœnitentiam expiandis consumere. Cæterum vos, qui jurati promisistis, non me tali bono privaturos, nunc omnino pugnantia facitis, ut video. Nam cum ego paulum distem a mortuis, vos alia potius omnia, quam quæ mihi utilia et jucunda sint, cogitatis. Quamobrem oro, ne diutius negligentes, me non mediocri, sed summo detrimento multetis, et quod hactenus omissum est, nunc resarcire studeatis, priusquam finis vitæ superveniat. Hactenus imperator. Medici erumpentes in lacrymas, multumque ac sæpe optantes, artem medendi nunquam didicisse, ne talia intuerentur, imperatorem suo sibi arbitrio permiserunt : qui præ lætitia vix mente constans, ac velut dona beata consecutus, magnum domesticum accersit, patremque suum spiritualem vocatum (90) celeriter ire jubet. Ille ignarus omnium, quam ob

A νομένους τελευτῇ, δείσας μὴ τελευτήσαντος αὐτοῦ νεωτερισθῇ τι περὶ αὐτὸν καὶ ὑπό τινων ἀποστερηθῇ τὸ ζῆν, οἰηθησομένων ἐπιβήσεσθαι πάλιν τῇ ἀρχῇ Ῥωμαίων, ἠτήσατο γενέσθαι μοναχός, οἰόμενος οὕτως ἂν διαφυγεῖν τὸ ἀποθανεῖν, ἂν ὁ ἔγγονος τελευτήσῃ. Ἐνδόντος δὲ καὶ πρωτοστράτορος ῥάκη τε ἐνέδυ, καὶ Ἀντώνιος ἐξ Ἀνδρονίκου μετωνομάσθη. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ βασιλεὺς τῇ νόσῳ συνεχόμενος δεινῶς, καὶ ὅσον οὔπω νομίζων αὐτὸν ἀπολείψειν καὶ τὸ ζῆν, τοὺς ἰατροὺς προσκαλεσάμενος, Ὑμεῖς, εἶπεν, ἴστε σαφῶς ὅσα τε διειλέχθην πρὸς ὑμᾶς αὐτὸς, τοῦ τῶν μοναχῶν ἐφιέμενος σχήματος ἐπιτυχεῖν, οὐχ ὡς ἥδη παντάπασιν ἀπηγορευκὼς τὸ ζῆν, ἀλλ' εἰ καὶ βεβαίας ἔχοιμι τοῦ περιέσεσθαι τὰς ἐλπίδας, οἰόμενος ἔχειν ἀμφοτέρωθεν καλῶς. Ἄν τε γὰρ ἀπέλθω πρὸς τοὺς πλείους, ἐν καλῷ μοι κείσεται τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ τὸ μετανοίας ἔχοντα σχῆμα ὀφθῆναι ἐπὶ τῆς δίκης ἐκείνης τῆς φοβερᾶς. Ἄν τε περιγένωμαι τῆς νόσου, μᾶλλον βέλτιον, ὅσῳ καὶ καιρὸν εὑρήσω μετανοίας ἀπολύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα. Ὅσα τε ἐπηγγείλασθε αὐτοὶ, καὶ ὅρκοις ἐπιβεβαιώσαντες τοὺς λόγους μὴ τοῦ τοιούτου καλοῦ ἀποστερήσειν, νυνὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν ὁρῶ γινόμενον· αὐτός τε γὰρ ἤδη ὀλίγον ἀποδέω τοῦ ἀψύχοις ἐοικέναι, καὶ ὑμᾶς πάντα μᾶλλον ἢ τὰ τὰ συμφέροντα καὶ φίλα ἐμοὶ διανοουμένους πράττειν ὁρῶ. Διὸ δὴ καὶ δέομαι ὑμῶν, μὴ ἐπὶ πλεῖον καταχρήσασθαι τῇ ἀμελείᾳ, οὐ μέτριά τινα, ἀλλ' εἰς αὐτὰ τὰ καιριώτατα βλαπτούσῃ· ἀλλ' ὃ μὴ πρότερον, νυνὶ σπουδάσαι καταπράξασθαι· πληνὴ τὸ τέλος ἐπιστῇ. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν· οἱ δὲ ἰατροὶ μέγα ἀνοιμώξαντες, καὶ πολλὰ πολλάκις ἐπευξάμενοι, εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐν ἐπιστήμῃ τῆς θεραπευτικῆς ἐγένοντο, ὥστε τοιαῦτα ἐπιδεῖν, ἐπέτρεπον ὅ τι ἂν βούλοιτο βασιλέα πράτ-

C

B

D

Jacobi Pontani notæ.

(88) Quæ timuerit senex, ne sibi fierent nepote mortuo, ea facta esse nepote adhuc vivo, audacter narrat Gregoras, lib. IX : *In seniorem vero imperatorem plures malorum vias excogitarunt, quæ omnes eodem ducerent. Optionem ei dederunt, malletne monasticum habitum induere, an aliud malum subire. Id vero esse aut cædem, aut acerbissimum exsilium, aut violentam in oblivionis castellum abductionem : quorum omnium vehementissimus minister esset Theodorus Synadenus. Imperator vero tanta periculorum tempestate subito oppressus, diu sine voce in lecto jacuit. Quid enim faceret aliud, nisi ferreus esset, aut corde adamantino? multis barbaris et efferatis militibus circumfusus, domesticis vero omnibus extrusis : cum nemo esset, qui hominem luminibus orbatum duceret, ubi vel staret, vel transiret? Sed ne longum faciam, volentem nolentem tondent, et cuculio induunt, atque Antonium nominant.* His ta, lector, quantum fidei tribuas, cogita. Valde amicum hic Gregoras seniori Andronico se ostendit : ex quo sequitur, ut juniori valde amicus esse vix possit.

(89) Duo hic observa, unum, homines religiosos, sive monachos securius coram tribunali illius æterni ac justissimi judicis apparere ; alterum habitum monasticum esse pœnitentium habitum. Μετανοίας ἐνδύματα rursus infra nominat. Ex quo sequitur religionem esse statum pœnitentiæ, quod noster Hieronymus Platus in volumine aureo *De bono status religiosi* erudite ac diserte docuit, lib. I, cap. 14. De Manuele Comneno jam morituro, Nicetas lib. VII : Τὸ μοναδικὸν σχῆμα ᾔτησε· καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὅθεν οὖν εὐπορήσαντες (in manuscripto εὑρόντες) τινὸς μοναχοῦ ῥάσα περιδύουσι μὲν αὐτὸν, καὶ ἀπεκδύουσι τὰ μαλακὰ καὶ ἀρχινὰ (τὰ βασιλικὰ) ἄμφια· ἐπενδύουσι δὲ τὸ τραχὺ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἔνδυμα, εἰς ὁπλίτην μετημειφότες πνευματικόν· χράνει τε θειοτέρῳ, καὶ θώρακι σεμνοτέρῳ τῷ οὐρανίῳ στρατολογήσαντες ἡγεμόνι· *Monasticum postulavit habitum. Ac ministri cucullam, nescio unde nacti, mollibus et regiis vestibus detractis, asperoque illo divinæ vitæ indumento illi inducto, in spiritualem illum mutant militem ; et galea diviniore, thoraceque honestiore in cælestis imperatoris album referant.* Wollius cum illa ex manuscripto codice converteret, *cucullam*, seu *vestem monachalem*, ut hæreticus, ferre non potuit, transtulit enim *spiritualem vestem nigro panno, omnis ornatus expertem, ministri nescio ubi nacti.* Illud autem quod præcedit, τὸ μοναδικὸν σχῆμα ᾔτησε, penitus omisit. Fideliter, si superis placet. Et adhuc projiciemus margaritas ante porcos?

(90) Hic erat episcopus Didymotichensis, de quo multa dicentur infra. Cui ego animæ meæ salutem credidi atque commendavi, qui suis præceptis viam mihi ad cœlum munit, paternamque pro me curam gerit, cur ego illum non patrem nominem? Animadverte quam reverenter et honorifice de patre spirituali loquatur noster historiographus.

τειν περὶ ἑαυτοῦ· ὁ δὲ ἀκούσας, ἔνθους τε ἐγένετο ὑφ' ἡδονῆς, καὶ ὡς ἥδη λαμπρά τινα εὐτυχηκὼς, τὸν μέγαν δομέστικον μετεκαλεῖτο, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐκέλευε πατέρα τὸν πνευματικὸν καλεῖν τὸν ἑαυτοῦ· ὁ δὲ τῶν γεγενημένων εἰδὼς μηδέν, ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν τῆς κλήσεως ἥτις εἴη· ἐπεὶ δὲ μάθοι, βασιλεῖ μὲν ὑπισχνεῖτο τὰ κελευόμενα ποιεῖν· τοῖς ἰατροῖς δὲ ἐπετίμα τε οὐ μετρίως, καὶ αὐτὸς ἤνεγκεν οὐκ ἀνεκτῶς. Τριβομένης δὲ ἐπιπολὺ τῆς ὥρας καὶ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς οὐ παραγινομένου, αὐτός τε ἐπέσπευδε τὴν ἄφιξιν, καὶ τοὺς ἰατροὺς τὴν αἰτίαν τῆς μελλήσεως ἠρώτα. Συνεὶς δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων ὑγιὲς μηδὲν αὐτοὺς λέγειν, ἐστοχάζετο παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου κωλύεσθαι τὴν πρᾶξιν· καὶ μεταπεμψάμενος αὐτὸν, τῆς τε ἐκ πρώτης ἡλικίας πρὸς ἀλλήλους αὐτὸν ἀνεμίμνησκε φιλίας, καὶ τοῦ μηδέπω μηδαμῶς παρὰ πάντα τὸν βίον οὐδέτερον ἑτέρῳ ταραχῆς καὶ σκανδάλου ἀφορμὴν παρεσχηκέναι. Νυνὶ δὲ ἀπορεῖν ὅθεν ὁρμώμενος οὕτως ἐξεπίτηδες ἐβουλήθη ἀγθόμενον αὐτῷ εἰς ᾅδην παραπέμψαι. Μὴ δή τοιαύτά μοι ἐργάσῃ κακά, ὦ φίλων, ἔλεγεν, ἄριστε, μηδὲ καταπρόῃ μοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας· ἀλλ' ὥσπερ πολλάκις ὑπὲρ τοῦ δυστήνου σώματος τουτουΐ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ σεαυτὸν ἐνέβαλες εἰς τοὺς κινδύνους, οὕτω νῦν πολλῷ πλέον κινδυνεύοντος κατὰ ψυχὴν, πρόστηθι πάσῃ προθυμίᾳ, οὐ μόνον διὰ τὴν φιλίαν, ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ δίκας ὑπόσχῃς τῷ πάντων κριτῇ, τό γε εἰς σὲ ἥκον ἀποστερήσας αὐτὸν ψυχῆς ὑπὲρ ἧς αὐτὸς θάνατον εἵλετο καὶ σταυρόν· μηδὲ κατάτριβε τὸν καιρὸν, οὕτως ἀναγκαῖον ὄντα, ὃν αὖθις εὑρεῖν οὐκ ἐξέσται διαφυγόντα νῦν· ἀλλ' εὐχῶν τε πολλῶν δεόμενον καὶ σπουδῆς οὐ τῆς τυχούσης. Ἐγὼ γὰρ καὶ ὃν ἀναλίσκω σε, διαλεγόμενος χρόνον, ζημίαν ἡγημαι τὴν ἰσχάτην. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀποκρίνασθαι μὲν ἴσχυσεν οὐδέν, τῆς ψυχῆς ἤδη τῇ λύπῃ καταβεβαπτισμένης· ἔξω δὲ ἐλθὼν ἀνώμωξέ τε πικρῶς, καὶ τὸν φίλον ἀνεκαλεῖτο· καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἀρεῖναι καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσι. Ὤμωξε δ' ἀνελάμβανέ τε πάλιν ἑαυτὸν, καὶ τὰς ὄψεις ὕδατι τῶν δακρύων ἀποκαθαίρων, ὥσπερ ἄλλου πάσχοντος ἀδάκρυτος ὡράτο βασιλεῖ. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς συχνοὺς ἀγγέλους ἐπιπέμπων, τὴν τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς ἄφιξιν ἐπέσπευδεν, ὁ μέγας δομέστικος πέμψας, τὸν μὲν πνευματικὸν ἐκέλευεν ἔξω Διδυμοτείχου χωρεῖν, καὶ διατρίβειν ἐν προαστείοις ἄχρις ἂν αὐτὸς τὴν εἴσοδον ἐνδῷ, πρότερον δὲ μὴ εἰσιέναι, μηδ' εἰ πάντες ἄνθρωποι ἐπιτρέποιεν· ἕτερον δὲ ἀνθ' ἐκείνου παραλαβὼν, εἰσήγαγεν ὡς βασιλέα, ἔφασκέ τε τὸν μὲν εἰωθότα τῆς πόλεως ἀποδημεῖν, καὶ ὅρκους προστιθεὶς ὡς ἀληθεύοι, τουτονὶ δὲ εἰσαγαγεῖν σύδαμῶς ὄντα σοι ἐν συνηθείᾳ καὶ πάνυ ἄχοντα διὰ τὸ βιάζεσθαι ὑπὸ σοῦ. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν προσαγορεύσας. Ὥρα σοι, πάτερ, ἔλεγε, τοῖς πνευματικοῖς χρῆσθαι φαρμάκοις, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπιδείκνυσθαι τὴν πασῶν φιλανθρωποτάτην, καὶ ψυχὴν δδυνωμένην καὶ κακῶς πάσχουσαν ὑπὸ πολλῶν τραυμάτων καὶ πταισμάτων ἀνακαλεῖσθαι, καὶ πρὸς σωτηρίους τρίβους καθοδηγεῖν, καὶ μετα-

A causam accersendus sit quærit, qua intellecta, se facturum recipit, rem indigne fert, medicos acerrime increpat. Hora propemodum transacta, et patre spirituali nondum veniente, imperator ut adveniret instabat, et ex medicis causam cunctationis scisciabatur. Sed cum nihil sincerum ac simplex responderetur, a magno domestico moras objici, negotiumque impediri conjiciebat. Quem adesse jussum amicitiæ a parvis institutæ admonuit; et quomodo nunquam in omni vita alter alteri aut turbationi, aut offensioni fuisset. Nunc autem nescire se, quo impulsu sic de industria se tanto gravatum ponere ad inferos velit transmittere. Ne, inquit, amicorum optime, tanto malo me mactaveris, neve salutis meæ spem prodideris, sed

B quemadmodum crebro pro hoc misero corpore cupidissime studiosissimeque in discrimina te obtulisti: sic nunc multo in majore periculo versantem animam meam defende, idque non propter amicitiam nostram solum, verum etiam ne universorum Judex pœnas abs te reposcat, qui, quantum in te fuit, animam illi abstuleris, pro qua ipse in cruce suffixus necem pertulit. Noli hoc tempus, quæso, tam necessarium, quodque in multis precibus cum studio singulari ponendum est, negligere atque conterere: quod si nunc præterierit, frustra requiretur. **246** Ego vero quod hoc quantumcunque intervallum tecum loquens consumo, mihi damnosissimum judico. Ad hæc magnus do-

C mesticus dolore absorptus obmutuit; egressusque foras, avici nomen inter amaras lacrymas ingeminavit; quas tam largiter profudit, ut cum ipsis pene animam profunderet. Verumtamen se collegit iterum, ablutaque facie, imperatori, velut alio quopiam, non se ægrotante, nec flevisse quidem visus est. Qui cum nuntios duplicans, spiritualem patrem ad se accelerare juberet, magnus domesticus per certum hominem patrem illum monuit, ut Didymoticho exiens, in suburbio tantisper maneret, quoad ipse ingressum illi permitteret: citius caveret ingredi, quamvis id omnes mortales ei demandarent. Alium vero in ejus locum subornatum ad imperatorem introducit, narrans, ordinarium abesse peregre, et addit juramentum, se vera loqui,

D Hunc autem, etsi minime consuetum, ejus coactu ab se invito ac nolente adduci. Imperator eo salutato: Tempus est, inquit, pater, ut spiritualem mihi medicinam facias, scientiamque in me exercens omnium humanissimam, animamque multis molestiis discruciatam et afflictam sanes, atque in salutarem semitam deducas, et pœnitentiæ indumentis operibusque judicem illi ad misericordiam præpares. Ille imperatorem resalutans, non ei licitum esse dixit, vivo etiamnum patre, cui se in spiritualibus subjecisset, alium pro eo deligere: tali præsertim articulo, quo hinc migraturus et inter ordines angelicæ reipublicæ collocandus esset: quandoquidem et in omni vita eo præceptore uti, et tanquam Deo alicui auscultare justum sit; nec

ma oliter et temeritate quadam a quocunque his sacris initiari; hujusmodi enim ut loqueretur, edoctus erat. His verbis non parum irritatus imperator magnum domesticum in crimen vocavit, ab eo salutem suam impediri affirmans. Qui cum suffragaretur his, quæ spiritualis dixerat, testaretarque abesse illum, cui oporteret talia committere, et insuper polliceretur, si quando rediret, sine procrastinatione adfuturum, credens imperator, quievit. Cæterum Barys medicorum longe experientissimus indignari, videriquc haud passurus, imperatorem, cujus vita in extremo discrimine esset, * magno domestico delusum, salutem amittere. Quare ipsum [puta imperatorem] docere instituit, quæ circa patrem spiritualem per technas confecta essent: **247** nihilque impedire, quominus alius absentis munus fungeretur, cum omnium opifex omnibus patribus spiritualibus ex æquo eandem potestatem condonaverit. Domesticus oderatus, quid Barys coqueret, cum extra conclave educit, et, Quantum conjectura percipio, inquit, imperatorem dementare vis, ut habitum monasticum e cujuscunque patris spiritualis manibus induat, ad quod illum jam pridem exstimulasti. Ac tunc quidem quod expertus tale quidquam non esses, conditionemque rei ignorares, a supplicio excusabare; si denuo quidpiam hujusmodi, aut deterius aliquid conabere, scito tibi non sic abiturum. Primum enim, si hoc imperatore orbemur, non dabitur nobis in foro rerum venalium emere alium. Atque ut daretur, in talem, id est, omnimodis optimum, non incidemus. Nam quorum in manus tantum imperium tradendum est, eos omnia prospiciens Deus, pro rata portione ad principatus magnitudinem condere atque aptare consuevit. Ad hoc, quam multi cum periculosis morbis luctantes, et a medicis desperati, atque ad extremum, ut apparebat, halitum redacti, ab eo qui regit commutatique omnia prout vult, integritati vitæ ac valetudinis restituti, præteritis annis non pauciores supervixerunt? Nihil ergo novum, si Dei nutu imperatori nostro idem contigerit. Quam ob causam prædico tibi, quiescas, nec illum obturbes, sed hunc quem gerit habitum gerere sinas. Et si quidem Deus Romanos propitio lumine respiciens, imperatorem illis redonaverit, et quantas mens nostra capit gratias agemus, et sanitatem ejus in maxima felicitatis parte numerabimus. Sin, quod absit! occulto Dei judicio ab hisce fluxis terrenisque ad meliora ac durabiliora palatia evolarit, qui est justus judex, et cordium cogitationumque scrutator, de ejus proposito sententiam feret: cumque non sua sponte, sed aliena fraude hoc bono privatum, pari cum monachis præmio dignabitur. Hæc ubi dicta domesticus dedit, Barys impetuenter erumpens, ait, non se in extremo periculo versantem imperatorem desertarum, sed quam posset opem ei allaturum: non modo, quia nisi salutaria suaserit ut medicus gravissimas pu-

A νείας ἐνδύμασι καὶ πράγμασι τὸν κριτὴν Ῥωμαίων αὐτῇ προκατασκευάζειν. Ὁ δ' ἀντησπάζετο μὲν βασιλέα καὶ αὐτὸς, μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἔλεγεν ἔτι ζῶντος τοῦ πατρὸς ᾧ φέρων ἑαυτὸν ὑπέταξας πνευματικῶς, ἕτερον ἀνθαιρεῖσθαι, καὶ ταῦτα, ἐν καιροῖς μάλιστα τοιούτοις, ὅτε βούλει μεταλλάξασθαι τὸν βίον, καὶ πρὸς ἀγγελικὴν μετατάξασθαι πολιτείαν. Ἐπεὶ καὶ διὰ βίου παντὸς, τούτῳ χρῆσθαι δίκαιον διδασκάλῳ, καὶ ὡς τῶν κρειττόνων τινὶ προσέχειν, ἀλλὰ μὴ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως ὑπὸ τοῦ τυχόντος τὰ τοιαῦτα μυσταγωγεῖσθαι. Τοιαῦτα γὰρ ἦν δεδιδαγμένος λέγειν. Βασιλεὺς δὲ ἀδυσχέρανε μὲν οὐ μετρίως πρὸς τοὺς λόγους, καὶ τὸν μέγαν δομέστικον ἐν αἰτίαις ἐποιεῖτο, ὑπ' αὐτοῦ φάσκων κωλύεσθαι σωτηρίας τυχεῖν. Συνηγοροῦντος δὲ αὐτοῦ τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ διαβεβαιουμένου μὴ παρεῖναι ἐκεῖνον, ᾧ δίκαιον τὰ τοιαῦτα ἐπιτρέπειν· ἔτι τε ἐπαγγελλομένου ὡς εἴποτε ἐπανήξει, μηδὲν ἀναβαλλόμενος παρέσται, ἡσύχασε πεισθεὶς ὁ βασιλεύς. Βαρὺς δὲ, τῶν ἰατρῶν ὁ μάλιστα ἐμπειρότατος, δεινὰ ἐποιεῖτο, καὶ οὐδὲ ἀνέξεσθαι ἐδόκει, εἰ βασιλεὺς ἀποστερήσαιτο τῆς σωτηρίας ἐν χρῷ κινδύνου καθεστὼς, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου παραχθείς. Ὡρμητό τε ἤδη βασιλεῖ ποιεῖν ὅσα τε περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα συσκευασθείη, καὶ ὡς οὐδὲν ἂν εἴη κώλυμα, εἰ μὴ παρείη ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος, ἕτερον τὰ ὅμοια πιεῖν τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ παντουργοῦ πνεύματος πᾶσι πνευματικοῖς πατράσιν ἐξίσης κεχορηγημένης. Συνιδὼν δὲ ὁ μέγας δομέστικος ὅ τι βούλεται ὁ Βαρὺς, εἰς τὸ ἐξώτερον εἴκημα παραλαβών, Στοχάζομαί σε, εἶπε, βούλεσθαι βασιλέα παρακινεῖν τὸ μοναχῶν ἐνδύναι σχῆμα ὑφ' ὅτου ἂν τύχοι πατρὸς πνευματικοῦ. Σὺ δ' αὐτὸς καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς τοῦτο παρώρμησας βασιλέα. Τότε μὲν οὖν ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἄγνοια παρητήσατό σε μὴ κακῶς παθεῖν. Ἂν δ' αὖθις τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσιν ἐπιχειρῇς, ἴσθι μὴ ἄνευ τιμωρίας ἀπαλλάξων. Πρῶτον μὲν γὰρ, οὐκ ἐξ ἀγορᾶς ἔστιν ὠνήσασθαι βασιλέα, ἂν τοῦ ὄντος ἀποστερηθῶμεν. Ἔπειτα εἰ καὶ τοῦτ' ἐξῆν, ἀλλ' οὐκ ἂν τοιούτῳ γε ἐνετύχομεν τὰ πάντα βελτίστῳ. Τοὺς γὰρ μέλλοντας τοσαύτην πρόστασίαν ἐγχειρισθήσεσθαι πραγμάτων ὁ τὰ πάντα προορώμενος θεὸς ἀναλόγους πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος δημιουργεῖ. Ἄλλως τε, πόσοις τῶν νοσήμασι δεινοῖς παλαιόντων, ὑπὸ μὲν τῶν ἰατρῶν συμβέβηκεν ἀπαγορευθῆναι, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἔσχατον δοκοῦν κατηντηκέναι τῆς ζωῆς, ὑπὸ δὲ τοῦ τὰ πάντα οἰκονομοῦντος καὶ μετασκευάζοντος ᾗ βούλεται, ἀνεθίωσάν τε αὖθις, καὶ ῥαΐσαντες, οὐκ ἀλάσσω τῶν προτέρων ἔτη ἐπεβίωσαν; Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ Θεοῦ βουλομένου, τοιαῦτα παραπλήσια καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου συμβήσεται βασιλέως; οὗ δὴ ἕνεκά σοι λέγω τἀμεῖν, καὶ μὴ βασιλέα παρενοχλεῖν, ἀλλ' ἐᾷν οὕτως ὅπως ἔχει σχήματος. Κἂν μὲν Θεὸς Ῥωμαίοις ἔλεων ἐπιβλέψας, τὸν σφέτερον χαρίσεται βασιλέα, αὐτῷ τε τὰς ὀφειλὰς ἀποδώσομεν εὐχαριστίας, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀντὶ μεγίστης εὐτυχίας τὴν ὑγείαν λογιούμεθα βασιλέως· ἂν δ', ὃ μὴ γένοιτο, κρίμασιν οἷς οἶδεν αὐτὸς, ἐκ τῶν παρεσκεύων καὶ ἐπιγείων πρὸς τὰ

B

C

D

βελτίω καὶ μονιμώτερα βασίλεια καταστήσῃ. δίκαιος ὢν κριτὴς, καὶ καρδιῶν καὶ λογισμῶν ἐταστὴς, τήν τε πρόθεσιν κρινεῖ, καὶ τῶν ἴσων ἀξιώσει γερῶν τοῖς μοναχοῖς, ὅτι μὴ προθέσει τῇ σφετέρᾳ, ἀλλ' ἀπατηθεὶς ἀπεστέρηται τοῦ τοιούτου καλοῦ. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου εἰρηκότος, ὁ Βαρὺς οὐ καθεκτὸς ἦν, ἀλλ' οὐ περιόψεσθαι ἔφασκε βασιλεῖ οὕτως ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις ὄντι μὴ τὴν δυνατὴν βοήθειαν εἰσενεγκεῖν· οὐ μόνον ὡς ἰατρὸς ὤν, εἰ μὴ τὰ δέοντα παραινέσει, τὰς ἐσχάτας τίσων δίκας, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅρκοις πρὸς βασιλέως κατελήφθη ἐνδηλα αὐτῷ ποιῆσαι τάληθῆ περὶ ἑαυτοῦ. Νυνὶ δὲ ἥδη οὐδενὶ τρόπῳ βασιλέως ἐν τοῖς ζῶσιν ἐσομένου, τί χρὴ τῆς ψυχῆς τῆς σωτηρίας ἀμελεῖν ἐλπίσι κεναῖς σιωρουμένους; Τοιαῦτα λέγοντι Βαρεῖ, καὶ ἤδη ὡρμημένῳ βασιλεῖ δῆλα ποιεῖν, ὁ μέγας δομέστικος ἠπείλησεν ἀποκτενεῖν, εἰ μὴ παύοιτο τοιαῦτα δρῶν. Εἰδώς τε αὐτὸν δειλότατον ὄντα, καὶ θορυβῆσαι διανοηθείς, ἐξαγαγὼν ἔξω, τοῖς παροῦσι Ῥωμαίων εἶπεν· Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἰατρὸς οὗτοσὶ ἐμοὶ μὲν πείθεσθαι βούλεται οὐδαμῶς, ἑαυτῷ δὲ πεποιθὼς ὡς δή τις ὢν τῶν τε τὰ ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα εἰδότων, ὥρμηται ἡμῖν τὸν βασιλέα μονάζοντα ἐκ βασιλέως ἀποδεῖξαι. Εἰ δὴ τὰ πραττόμενα ὑμῖν κατὰ γνώμην, εἰδείητε ἂν αὐτοί. Οἱ δ' αὐτίκα περιστάντες τὸν ἰατρὸν, ἐθορύβησάν τε οὐ μετρίως, καὶ καινήν τινα αὐτῷ ἠπείλησαν ἰδέαν ἐξευρήσειν θανάτου εἰ μὴ παύοιτο τοιούτοις ἐγχειρῶν. Ὁ δὲ ἔδεισά τε καὶ ἐπείθετο τοῖς ἀπειλοῦσι. Βασιλεὺς δὲ, καίτοι τοῦ νοσήματος αὐξανομένου, καὶ προσθήκην οὐ μικρὰν ὁσημέραι δεχομένου, ὅμως εἶχεν ὑγιῶς τὰς φρένας. Καὶ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ νοσήματος, καίτοι περὶ τὴν κεφαλὴν ὄντος παρεβλάπτετο· καὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα συνεχῶς ἀνεκαλεῖτο, καὶ ἐρωτικῶς εἶχεν ἀτόπως περὶ τὸ Ναζιραίων σχῆμα, τῷ τε παρόντι ἐπέτρεπε πνευματικῷ τὸ ἔργον· οὐδὲν εἶναι λέγων θαυμαστὸν, εἰ ἀπόντος ἐκείνου τοῦ συνήθους, αὐτὸς τὰ ἴσα δρῴη. Ὁ δὲ ἀνεβάλλετό τε ἰσχυρῶς, καὶ ἔφασκεν οὐκ ἐγχειρήσειν, εἰ μὴ βούλοιτο καὶ αὐτῆς ἱερωσύνης ἐκπεσεῖσθαι, ὡς ἐκθέσμως καὶ παρανόμως ἐγχειρῶν τοῖς ἱεροῖς. Οὕτω γὰρ εἶναι τοῖς θείοις Πατράσι νενομοθετημένον. Ὁ δ' ἐπείθετο μὲν, βαρέως δὲ ἤνεγκε τοῦ σχήματος τὴν ἀποτυχίαν. Σιωπήσας δὲ ἐπὶ μικρὸν, καὶ τῶν τε πεφιλημμελημένων εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν, καὶ ὡς πάντων ἐκείνων ὑφέξει δίκας ἐπὶ τοῦ ἀδεκάστου καὶ φρικτοῦ δικαστηρίου, δάκρυά τε ἠφίει τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἀθρόνησεν αὐτὸν ἐφ' ἱκανόν. Εἶτα τῇ περὶ αὐτὸν ἐπάσκητρια θεραπείᾳ τελευταίας ἐντολὰς· καὶ ὅρκω-

A nas luiturus sit; sed etiam, quia sacramento ei spoponderit, veritatem de ipso non celaturum. Nunc cum neqnaquam vita illi de cætero suppeditatura sit, cur ab inani spe pendendum, et salus animæ illius negligenda? **248** Hæc loquentem Baryn, et jam imperatori parantem quod res erat patefacere, magnus domesticus nisi facto supersederet, se interfecturum minabatur. Cumque sciret hominem esse timidissimum, et qua via eum perterreret mente agitaret, foras educit, præsentesque Romanos ipso audiente sic alloquitur: Medicus iste, viri Romani, mihi morem gerere omnino recusat, sibique multum tribuens, perinde quasi unus sit eorum qui præsentia et futura norunt, id agit, ut nobis imperatorem monachum reddat. Quod num animis vestris jucundum accidat, ipsi noveritis. Illi repente medicum circumfundunt, tumultuosius fremunt; ac nisi cœpta deserat, inaudito genere mortis se illum deleturos comminantur. Quibus minis perterritus, sententia decessit. Verumenimvero imperator, etsi morbus quotidie non parvis incrementis augesceret, tamen animo valebat, et is ab illo, quanquam capitis, affectu nihil lædebatur, spiritualemque patrem sine intermissione inclamans, habitum Nazaræorum, velut quispiam amores suos efflictim, et indecore deperibat, præsentique spirituali negotium committebat; nihil esse absurdum dicens, si in absentia consueti et ordinarii illius, ipse eas partes impleret. At enim is differendo contra nili, seque id facturum negare, alioqui sacerdotio motum iri, ut qui sacra sibi vetita inique usurparit: sic enim a sanctis Patribus lege sancitum esse (91). Accepit excusationem imperator, et se habitu frustratum acerbe tulit, paulisperque conticescens, et peccata sua secum reputans, pro quibus omnibus apud inflexibile illud, et horribile tribunal judicium esset subiturus, manantibus per ora lacrymis semet diu deploravit. Deinde famulorum turbæ astanti ultima mandata dedit; per Deum obtestans, ut ubi corpus anima vacuum cum funere extulerint, ad ædes magni domestici primum efferant, ibique aliquandiu depositum denuo tollant, et sub lapide recondant, quo omnes intelligant, nec ipsam mortem, quæ omnium istarum rerum oblivionem affert, suum erga illum amorem hebetare potuisse. Quotquot igitur præsentes aderant, dictis ejus illacrymantes, incredibileum inter eos charita-

Jacobi Pontani notæ.

(91) Spiritualis iste pater, quia non erat ordinarius et consuetus, noluit imperatorem habitu monastico induere, et quasi consecrare, testificans id sacris canonibus adversari. Nempe concilii Constantinopolitani I, can. 2, juxta ordinem Balsamonis, et canone 3, ut quidem citat Gratianus, licet Balsamo conjungat. Item concilii Antiocheni, cap. 15. Exstat apud Gratianum Græce et Latine in editione Gregoriana, in volumine quod appellatur decretum, causa 9, quæst. 2, ubi et alii plures canones in hanc sententiam. Sed Cantacuzenus respexit ad canones Græcos tanquam Græcus. Cæterum ut ordines conferre non licebat in aliena diœcesi, ita nec monachismo initiare, de quo agit Cantacuzenus. Nam monasticis mysteriis aliquem initiare, non censebatur minus, quam diaconatu, aut sacerdotio insignire, quod ex Areopagita intelligi potest, *Ecclesiast. Hierarchiæ* parte II, cap. 6; et parte III, cap. 6, ita enim Ambrosii Camaldulensis Lutetiana editio distinguitur. Hæc Jacobus Gretserus.

tem admirabantur, quæ etiam usque ad obitum A ξεν αὐτοῖς τὸν Θεὸν, ὡς ἐπειδὰν ἀναλύσαντα τοῦ σώ-
ita vivida permansisset. ματος ἐπὶ τῷ ὁσίας ἀπάγωσιν ἀξιῶσαι, ἐπὶ τὴν με-
γάλου δομεστίκου οἰκίαν ἀγαγόντας πρῶτον, καὶ καταθέντας χρόνου τινὰ, οὕτως ἐκεῖθεν ἀραμένους, ὑπὸ λίθον καταχρύψαι, ὡς ἂν γένοιτο πᾶσι καταφανὲς, ὡς οὐδ' αὐτὸς ὁ τῶν τῇδε πάντων θάνατος ἐπιλανθάνεσθαι ποιῶν, ἴσχυσεν αὐτοῦ τὴν πρὸς ἐκεῖνον φιλίαν ἀμβλῦναι. Οἱ μὲν οὖν παρόντες ἐθρήνησάν τε ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ἐθαύμασαν τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν φιλίας, ὅτι καὶ ἄχρι τελευτῆς οὕτως ἐν ἀκμῇ διετηρήθη.

249 CAPUT XVII.

Miseratur magnum domesticum, jamjam moriturus, ut putabat, imperator ob molestias ex imperio illi suboriturus. Amorem suum rursum testatur. Effusa domestici lamentatio et lacrymæ. Nocte proxima moriturum respondent medici. Adsunt mortis omnia indicia; Libitina paratur; aqua de fonte Matris Dei sanatur. Omnes miraculum agnoscant, Deoque factis se gratos demonstrant.

Postea imperator accito magno domestico, Equi- Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ βασιλεὺς, τὸν μέγαν δομέστικον
dem præclare scio, inquit, amicorum optime, præ- μεταπαλεσάμενος, Οἶδα μὲν, εἶπεν, ὦ φίλων ἄριστε,
sentem diem non solum quovis nefasto die odiosio- σαφῶς ὡς ἡ νῦν ἡμέρα, οὐ μόνον ἀποφράδος πάσης
rem tibi visum iri, sed molestias quoque et B ἐχθίων σοι φανεῖται, ἀλλὰ καὶ μεγάλας οἵσει τὰς
afflictiones ingentes pariturum. Necesse namque δυσχερείας καὶ περιστάσεις. Ἀνάγκη γὰρ πρός τε
erit, propter administrationem Romani imperii τὴν πρόνοιαν τῆς ἀρχῆς μερίζεσθαι Ῥωμαίων, δεδοικότι μὴ διὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν τῶν καθεστηκότων
animum nunc huc, nunc illuc per varias sollici- τι κινηθῇ, καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν ἀποστέρησιν οὐδεμίαν
tudines dividere, formidantem, ne propter exces- ὑπερβολὴν ἀθυμίας ἀπολείπειν· λογιζόμενον εἰκότως ὅτι τῶν πάνυ φίλτατον, καὶ ὃν οὔτε χρόνος ὁ
sum meum quidpiam meorum constitutorum πάντ' ἀποῤῥέειν καὶ ἀπανθεῖν ποιῶν, οὔθ' ἡ τῶν
violetur: et quia me orbaris, tristitiam tantam ca- πραγμάτων ἄστατος καὶ ἀβέβαιος φύσις, οὔτ' ἀνάγ-
pere, ut ad eam addi nihil queat; cogitantem, et κη τις οὐδεμία τῆς σῆς ἴσχυσε φιλίας ἀποστῆσαι
merito, longe charissimum, et quem neque tempus, κἂν πρὸς βραχύ, νῦν ὁ καὶ αὐτῆς φύσεως ἰσχυρότερος θάνατος ἐπελθὼν, ἀποτέμνει τε καὶ διαζεύγνυσιν ἀνημέρως. Καὶ σὲ μὲν ἀπολείπει σῶμα χωρὶς
quo omnia defluunt ac deflorescunt, neque muta- ψυχῆς, ἐμὲ δὲ ἀνενέργητον ψυχὴν παραλαμβάνει
bilis, et inconstans rerum natura, neque ulla ne- πικρῶς ὀδυνωμένην τὴν διάζευξιν. Ἀλλὰ τί ἂν τις
cessitudo ab amicitia tua vel ad momentum πάθοι; στέργειν γὰρ ἀνάγκη τοὺς παρὰ τοῦ δημιουρ-
sejungere potuit, nunc per mortem ipsa natura C γοῦ τῆς φύσεως κειμένους θεσμούς. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ λειπόμενον ὀλίγον τῆς ζωῆς, τοῖς ἄλλοις
potentiorem abs te crudeliter abrumpi ac separari. πᾶσι χαίρειν εἰπὼν, ἐπὶ της κλίνης ἀνακλίθητι τῆς
Ac tibi quidem corpus exanimum relinquit, meam ἐμῆς· καὶ τὴν σοι φιλτάτην κεφαλὴν τοῖς γόνασιν
autem animam bonis operibus vacuam, et ista ἐπίθες, καὶ χεῖρας ἐπίβαλε τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἴσως
diremptione etiam atque etiam dolentem aufert. τοῦτο παραμυθίαν τινὰ προξενήσει τῇ ψυχῇ τοῦ σώ-
Sed quid agas? leges a naturæ conditore latas æqui ματος χωριζομένῃ, πολλὰς, ὡς λέγουσιν, ὑφισταμένῃ τὰς ὀδύνας. Μᾶλλον δ' ἵν' αἰσθάνηται διπλῶν
bonique faciamus necesse est. Verum quia modi- τῶν ὀδυνῶν σού τε καὶ σώματος χωριζομένη, καὶ
cum tempus vivendi superest, cæteris curis omni- μηδ' ἐν ᾅδου σου δύνηται ἐπιλαθέσθαι, εἴ τις αἴσθησις τῶν τῇδε ψυχαῖς μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγήν.
bus sepositis, super lectulo meo reside, et tibi Τούτων ὁ μέγας δομέστικος ἀκούσας, ἀνώμωξέ τε
charissimum caput genibus tuis, et manus oculis πικρὸν, οὔπω πρότερον ἄχρι τότε τοῦτο παθών ἐπὶ
meis impone, forsitan hoc animæ solatium aliquod τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἀεὶ μὲν ἔξω κοπτόμενος καὶ
conciliabit: quæ dum a corpore discedit, multum, θρηνῶν, ἔνδον δὲ μάλιστα σπουδάζων ἐγκρατὴς εἶ-
ut prædicant, dolorem sustinet (92). Imo vero, ut D ναι ἑαυτοῦ. Τότε δὲ ὑπὸ τοῦ πάθους ἤδη λαμπρῶς
duplicem dolorem sentiat, quæ et abs te, et a ta- νενικημένος, ἔστενέ τε βύθιον ἐκ καρδίας, καὶ τὸν
bernaculo suo divellitur, ne apud inferos quidem ἑταῖρον ἀνεκλαίετο, ὡς καὶ τοὺς ἔξωθεν αἰσθομένους τῆς ὀλωλυγῆς, τετελευτηκέναι νομίσαι βασιλέα.
poterit non meminisse tui, si quis animis, ubi
hinc emigrarint, eorum quæ hic fiunt sensus
restat (93). Ad hæc magnus domesticus flevit mise-
rabiliter, quod illi eo usque coram imperatore
nunquam acciderat; sed etsi foris aliquando la-
crymas daret ac plangeret, intus tamen maxime
studebat, ut se in potestate haberet. Tum vero
affectus immensitate prorsus devictus, et imo

Jacobi Pontani notæ.

(92) Cicero 1 Tuscul. *An quod ipse animi discessus a corpore non fit sine dolore? Ut credam ita esse, quam est id exiguum? Et falsum esse arbitror; et fit plerumque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate; totumque hoc leve est, qualecunque est. Fit enim ad punctum temporis.* Sed ista est oratio mortem contemnentis, quod est illius libri argumentum. Nam ut mortem senum concedamus esse levissimam, adolescentium certe plerumque dolorem habet. Et cum illi ut poma vieta ultro ab arboribus decidant, hi velut cruda avelluntur, et tanquam ignis aqua superfusa non sine multo stridore exstinguuntur. Si mors dolorem non habet, aut ad punctum temporis tantum, unde ergo clamores, jactationes corporum, membrorum distortiones in moribundis?

(93) Hac de re dictum supra, not. 71, quantum satis est.

Ἐπιπολὺ μὲν οὖν ὁ θρῆνος παρετάθη, καὶ τῶν ἄλ- A pectore trahebat gemitus, et amicum tanto fletu
λων τῶν παρόντων πάντων συνθρηνούντων. Ἐπεὶ ejulatuque lugebat, ut cum id exaudirent qui extra
δὲ ἱκανῶς εἶχεν, αὐτῷ ὁ βασιλεὺς αὖθις, Τὸ μὲν locum erant, imperatorem jam excessisse arbitra-
θρηνεῖν, εἶπεν, ἐᾷν, οὐκ ἂν κατὰ καιρὸν, ἐπὶ τῆς rentur. **250** Duravit diu hæc lacrymatio, allis
κλίνης δὲ ἀνελθόντα, τὸ προστεταγμένον ποιεῖν. etiam, quoiquot coram erant, collacrymantibus.
Ἐπειδὰν δὲ ὁ τοῦ θρηνεῖν ἀφίκηται καιρὸς, σύ τε Postquam finem fecit, rursum imperator, desine-
κλαῦσῃ πολλὰ πολλάκις, καὶ αὐτὸς ὡς νεκρὸς ἀπὸ ret ab intempestivis lamentis, ad lectulum autem
καρδίας ἐπιλησθήσομαι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἴθε ascendens, imperata perficeret. Quando flendi tem-
δὲ καὶ τῆς σῆς μέρος τι μικρὸν τῆς μνήμης τῆς pus advenerit, inquit, tum sæpe ac multum flebis,
ἐμῆς ἠδυνήθην ἐκβαλεῖν. Ἀνῆλθε μὲν οὖν ὁ μέγας et ego, ut mortuus a corde, aliorum hominum obli-
δομέστικος ἐπὶ τῆς βασιλέως κλίνης· καὶ τῆς κεφα- vioni tradar (94); utinam autem et de tua memo-
λῆς ἡμμένος, τὸ μέλλον ἀπεσκόπει, δάκρυα προχέων ria partem aliquam memoriæ meæ possem ejicere.
ἀφανῆ. Ἤδη δὲ ἠργμένης τῆς νυκτὸς, τό τε σφύ- Ascendit itaque domesticus ad lectulum, et con-
ζειν παντελῶς ἀπέλιπε βασιλέα, καὶ οὐκέτι ἀμφι- tacto ejus capite, quid futurum esset prævidebat,
βάλλειν ἦν περὶ τῆς τελευτῆς. Περὶ δὲ ὥραν αὐτῆς B tacitus emittens lacrymas. Ut nox serpere cœpit,
τετάρτην, ἐπυνθάνετο τῶν ἰατρῶν ὁ βασιλεὺς τὸν venarum pulsus imperatorem penitus destituit:
χρόνον ὁπόσον ἂν αὐτῷ νομίζοιεν διαρκέσειν τὴν nec erat cur de ejus morte amplius dubitaretur.
ζωήν· καὶ ἐκέλευε σὺν ἀληθείᾳ ἀπαγγέλλειν. Οἱ δ' Sub horam quartam medicos interrogat, quandiu
ἅμα καὶ θρηνοῦντες, ἄχρι νύκτα ἔλεγον οἴεσθαι ἐξή- se victurum adhuc putarent, jubetque verum di-
κειν. Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου διαλιπόντος, τά τε ἄκρα cere. Qui non sine lamento, cum nocte vivere de-
ψύχεσθαι ἤρχετο, ἀπολείποντος τοῦ ζωτικοῦ· καὶ siturum respondent, ut ipsi quidem existiment.
αὐτὸς ἤδη καὶ τὰ μέλη παρίετο καὶ τὴν φωνήν. Καὶ Non longo spatio intermisso, extrema corporis,
κνῆμαι μὲν ἰμελαίνοντο ἄχρι γονάτων· πῆχεις δὲ deficiente spiritu vitali (95), frigore corripi cœpe-
χειρῶν οὐδὲν ἦσαν ἀψύχων ἀπεοικυῖαι· βλέφαρά τε runt; et jam membra resolvebantur, vox tenuaba-
τῶν φυσικῶν ἐκλυθέντα τόνων, καθίεντο τοῦ μέτρου tur, tibiæ genuum tenus nigrescebant, et brachio-
πλέον· καὶ ῥὶς ἀπωξύνετο ἐπιπολύ· καὶ κρόταφοι rum cubiti nihil differebant mortuis. Supercilia
συνεπεπτώκεσαν, καὶ πάνθ' ὅσα τελευτῆς τεκμήρια naturali intentione laxata, nimium demittebantur:
παῖδες ἴσασιν ἰατρῶν γινόμενα ἦν ὁρᾷν, ὡς καὶ αὐ- nasus multum acuebatur; tempora recesserant,
τοὺς καὶ τῆς προθασμίας οἰηθῆναι πρότερον τελευ- et omnia demum, quæ medicis indicia mortis sunt,
τήσειν. Ὅσα μὲν οὖν ἦν ἀναγκαῖα πρὸς ταφὴν, πάν- C apparebant, ut et ipsi ante horam prænuntiatam
τα ἤδη ἐπεπόριστο, καὶ οὐδὲν ἦν ἕτερον οὐδένα moriturum opinarentur. Jamque parata erant fu-
προσδοκᾶν πλὴν ταφῆς. Βασιλεὺς δ' ἀμυδρᾷ φωνῇ, neralia, cum aliud præter sepulturam non exspec-
καὶ οἷον ἤδη ἐκλειπούσῃ εἴ τῶν ἱερῶν ὑδάτων τῶν taretur. Imperator autem exili, et velut jam defi-
ἐκ τῆς ἀεννάου καὶ σωτηρίου πηγῆς τῆς θεομήτορος ciente voce quærit, si quid de laticibus illis
ἐκβλυζόντων, εὑρεθῆναι ἥρώτα δυνατόν. Φακρασίνα sacris (96) ex perenni salutiferoque fonte Dei
δέ τῶν τῇ βασιλίδι συνουσῶν μία γυναικῶν εὐγενῶν Matris habere liceat (c). Ibi Phacrasina femina

Jacobi Pontani notæ.

(94) Ad Scripturam alludit. Sed nescio quomodo se mortuum a corde aliorum obliturum dicat, cum potius aliis obliviscendum se dicere debuerit.

(95) Signa mortis prænuntia, ut et paulo ante quædam. Plura afferunt medici, et experientia quotidiana docet.

(96) Gregoras his verbis rem totam perstringit: D *His ita gestis, imperator Didymotichi, nullo alio vitæ signo apparente, præter exiguam et tenuissimum respirationem, vitalibus instrumentis immotis, et extremitatibus corporis emortuis, plane mortuus totum biduum jacebat. Tertio vero die, velut e profundo somno nonnihil experrectus, divinum laticem castissimæ Dei Genitricis Pegæ postulavit; quo statim allato, et capiti affuso, recreatus est, et cibum cepit, et pristinam valetudinem recuperavit.* Templum hoc ad fontem Dei Matri erexit Leo Thrax imperator ejusdem monitu. Occasio, locus seu regio, et ipsa templi structura, et fons iste in medio ferme templi, diserte a Nicephoro describuntur lib. xv, cap. 25 et 26. De miraculis, quæ ad fontem plurima sunt edita, librum se conscripsisse testatur.

Jacobi Gretseri notæ.

(c) De hoc fonte, cujus hic Cantacuzenus meminit, et de templo divæ Virginis, quod ad fontem hunc a Leone Thrace ædificatum, a Justiniano aut instauratum, aut ampliatum, aut de integro extructum est, præter auctores in Notis ad hoc caput adductos, vide etiam Procopium, lib. I *De ædificiis Justiniani*. Fons hoc itidem tempore exstat, templum Barbarorum immanitate periit, de quo hæc auctor *Pandectæ histor. Turcic.*, cap. 200: *Inde pervenitur ad decimam sextam, videlicet Silyvriæ vel Selybriæ portam, quæ a Priscis* χρυσῆ πόρτα, *vel aurea porta nominabatur, et porta fontis. Nam extra portam hanc est hodieque fons, qui* χρυσοπηγὴ, *vel aureus fons a Græcis antiquo nomine dicitur, celebris in eorum historiis, quæ sæpenumero palatii* πηγῆς, *sive fontis mentionem faciunt, et templi Deiparæ Virginis ad* πηγὴν, *sive fontem. Ædificia nunc diruta sunt, fundamentis adhuc exstantibus, et ipso fonte, quem hodieque Græcorum vulgus* χρυσοπηγὴν *appellat, et invisere magno concursu, certo anni tempore, veluti si Deiparæ templum adhuc incolume staret, consuevit. Aurea porta nunc etiam reliqua conspicitur, sed obstructa.* Hæc ille. Gasteæ seu Perææ e regione Constantinopoleos celebratur hoc quoque rerum statu τῆς χρυσοπηγῆς templum, quæ appellatio forte a veteri illo ad fontem, eo

nobilis, e gynæceo imperatricis, ad vesperam unum de famulis suis Bysantio venisse, et de aqua illa apportasse, curriculoque affert, ac bibendam porrigit. Quam visus est hausisse, omnibus admirantibus, quod cum extremam pene animam duceret, a fide honoreque rebus venerabilibus exhibendo non abstinuisset. Tameo ad portas mortis nihilo secus appropinquare cernebatur. Deinde ea lympha ejus corpore perlito, secuta est quies tranquillissima, ut exinde usque ad auroram nec vocem mitteret, nec se quoquam commoveret, et vitam sola respiratione testaretur. Diluculo autem, ac si a mortuis exsisteret : Gloria tibi, Deus, exclamat. **251** Tum percontante magno domestico, ut se haberet, nescire se dixit; Deum scire, qui nihil nesciat. Accedit medicus primarius, tactaque manu sentit venam micare exiliter, et se tam inopinata re deceptum veritus (in desperatissimis enim salutem ejus posuerat) venæ pulsum manu iterum contrectatæ diligenter et curiose explorat. Ut se minime deceptum vidit, obstupefactus miraculo, clara voce, Magnus est Deus, inquit, qui solus potest ad inferos deducere, et reducere. Et quia præ stupore nondum sibimet plane credebat, aliorum medicorum turba convocata lectulum circumdans quærit, ecquid idem de imperatore ipsis videatur. Quibus assentientibus, omnes obstupuere, immortalique gaudio exsiluere. Cæpit vere imperator e morbo recreari ac refici, et quasi a portis inferi redire; et ab hora diei tertia pulsus, mollusque, tenues illi quidem, et languiduli, pariter tamen, æqualiterque et manifeste sentiebantur, ipseque levabatur, et malis omnibus dissipatis, ab illo die magis ac magis se confirmans, perfectam et integram valetudinem recuperavit. Tanta porro erat rei admirabilitas, ut omnes, non audientes solum dictis dilliderent, obiisse imperatorem credentes : sed propemodum etiam intuentes non facile oculis suis fidem contraderent. Quicunque porro Roma-

τῆς ἑσπέρας, ἔφασκεν ἥκοντα ἐκ Βυζαντίου τῶν αὐτῆς τινα οἰκετῶν, τῶν ἱερῶν ὑδάτων κεκομικέναι· ἅμα δὲ καὶ φέρουσα, παρείχετο σὺν σπουδῇ. Προσαχθέντων τε τῷ στόματι βασιλέως, ἐδόκει μὲν καταβροχθίσαι, καὶ ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων, ὅτι καίτοι τὰ τελευταῖα πνέων, οὐκ ἀπέσχετο τῆς περὶ τὰ σεβάσμια καὶ πίστεως καὶ τιμῆς. Ὅμως δὲ οὐδὲν ἧττον ἐγγίζειν ἐδόκει τοῖς ᾅδου πύλαις. Χρισθείσης δὲ αὐτῷ καὶ τῆς σαρκὸς ἐξ ἐκείνων τῶν ὑδάτων, ἡσύχασέ τε παντελῶς, καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας, ἀφωνός τε καὶ ἀκίνητος ἔμεινεν ὄρθρου ἄχρι παντελῶς· ζῆν μόνῳ πιστευόμενος τῷ ἀναπνεῖν. Περὶ ὄρθρον δὲ ὥσπερ ἐκ τεθνεώτων ἀνεβιοῦς, Δόξα σοι, ὦ θεός, εἶπεν. Ἐρομένου δὲ ὅπως ἔχει τοῦ μεγάλου δομεστίχου, αὐτὸς μὲν εἶπεν οὐκ εἰδέναι· εἰδείη δ' ἂν τὰ πάντα γινώσκων Θεός. Προσελθὼν δ' ὁ τῶν ἰατρῶν προέχων, καὶ τῆς χειρὸς ἁψάμενος τῆς βασιλέως, ἐδόκει μὲν σφύζειν ἀμυδρῶς· τῷ παραλόγῳ δὲ τοῦ πράγματος οἰόμενος ἠπατῆσθαι (εὐθυμία γὰρ ὑπελείπετο ἐλπὶς τοῦ ζήσεσθαι αὐτὸν) ἀνηρεύνα τε αὖθις ἐπιμελῶς καὶ περιειργάζετο τοὺς σφυγμούς, καὶ τὰς χεῖρας περιέψα. Ὡς δὲ ἐπείθετο οὐκ ἠπατημένος ὤν, ἐξεπέπληκτό τε τοῦ πράγματος τῷ παραδόξῳ, καὶ, Μέγας ὁ Θεός, ἀνεβόησεν, ὁ μόνος δυνάμενος εἰς ᾅδου καταγειν πύλας καὶ ἀνάγειν αὖθις ἐκεῖθεν. Περιασπασάμενος δὲ καὶ τὸν ἄλλον ὅμιλον τῶν ἰατρῶν ὥσπερ ὑπ' ἐκπλήξεως οὐδ' ἑαυτῷ θαρρῶν, εἰ καὶ αὐτοῖς τὰ ἴσα περὶ βασιλέως ἐπυνθάνετο δοκεῖ. Συνθεμένων δὲ καὶ αὐτῶν, ἔκπληξις μὲν πάντας εἶχε καὶ παρὰ αὐδεμίας ἑαυτέρα. Ἀναλαμβάνειν δὲ ἤρξατο αὖθις ὁ βασιλεύς, καὶ ὥσπερ ἀναστρέφειν ἐξ ᾅδου πυλῶν· καὶ μέχρι τρίτης τῆς ἡμέρας ὥρας οἵ τε σφυγμοὶ διεφαίνοντο ἤδη καθαρῶς, ἐξίσηλοι μὲν καὶ ἀτονοῦντες, ἴσοι δὲ ὅμως καὶ ὁμαλοί. Καὶ αὐτὸς ῥᾴων ἦν, καὶ πάνθ' ὁμοῦ διελέλυτο τὰ δεινά. Καὶ ἐπὶ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀναπτώμενος ἑαυτὴν κατὰ μικρὸν, εἰς τελεωτάτην καὶ καθαρὰν ἦλθεν ὑγείαν. Τοσαύτη δὲ παρὰ πᾶσιν ἦν ἡ τῆς ἐκπλήξεως ὑπερβολὴ, ὥστ' οὐ μόνον ἀκούοντας ἠπίστουν τοῖς λεγομένοις, οἰό-

Jacobi Gretseri notæ.

translata est. Ut ut sit, hoc itidem loco duo nobis catholicis adversus avitæ fidei desertores et oppugnatores argumenta proponuntur : I. Cultus et invocatio sanctissimæ Virginis, non sine fructu in hac quoque vita; si enim Mater misericordiæ tam benefica fuit in hominem extra ovile Domini oberrantem, quid de eadem cœli Regina sibi polliceri non poterit, qui eam pie in vota vocat, debitaque veneratione prosequitur in atriis domus Domini, in medio tui Jerusalem, hoc est, in Ecclesia Christi? II. Cultus et observantia in illas res, quæ divæ Virginis favore et beneficio consecratæ inter profanas numerari desierunt, ut erant sacri illi latices ex Virginis fonte hausti, quorum non minori desiderio tenebatur Andronicus imperator, atque olim rex David aquæ de cisterna, quæ erat in Bethlehem juxta portam, II Reg. XXIII. Quanta veneratione colebatur olim non modo a Christianis, sed et a Judæis et Sarracenis fons apud Nicopolim Palæstinæ, Christi contactu ita sanctificatus, ut non modo ægritudinibus hominum, sed et brutorum morbis salutaris esset, ut Sozomenus et Cedrenus scribunt : quemadmodum et arbor Persicæ Hermopoli, quæ ejusdem Salvatoris nostri transitu et sub tegmine ejus quiete similem vim medicam accepit, ut taceam fontem illum infantis Jesu in Ægypto, de quo Borcardus in *Descriptione Terræ sanctæ*, et alia innumera, per quæ cœlites ingentia olim miracula fecerunt in omnis generis et conditionis homines, ut omnes ad agnitionem veritatis, quæ una est, adducerentur. Neque enim miraculis a quocunque divo, quocunque loco aut tempore patratis ulla alia fides probata et confirmata est, quam illa, qua ipse dum hanc vitam viveret, claruit, hoc est, catholica et Romana, ut lib. I copiosius dictum : *Cui, nisi huic fidei attestantur ista miracula?* utar enim verbis sancti Augustini, lib. XXII *De civitate Dei*, cap. 9, *nam et ipsi martyres* (et cæteri cœlestium sedium incolæ) *hujus fidei martyres, id est, hujus fidei testes fuerunt, huc fidei testimonium perhibentes mundum inimicissimum et crudelissimum pertulerunt, eumque non repugnando, sed moriendo vicerunt. Pro ista fide mortui sunt, qui hæc a Domino impetrare possunt, propter cujus nomen occisi sunt. Pro hac fide præcessit eorum mira patientia, ut in his miraculis tanta ista potentia sequeretur.* Hæc sanctus Augustinus.

μενοι τεθνάναι βασιλέα, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν ὁρῶντες, οὐ ῥᾳδίως ἑαυτοῖς πιστεύειν εἶχον. Ὅσοις μέντοι Ῥωμαίων εὔνοια πρὸς βασιλέα καθαρὰ καὶ ἄδολος ἦν, οὐδ' ἡ χαλεπὴ νόσος ἐκείνη καὶ ἡ παρὰ δόξαν ὑγεία, ἀκερδὴς διέμεινε παντελῶς· ἀλλ' οἰκείαν ἕκαστος λογιζόμενοι τὴν εἰς βασιλέα παραδοξοποιΐαν, ἔργοις ἀγαθοῖς ἠμείβοντο τὸν Θεόν· οἱ μὲν ἀφιστάμενοι οἷς ἐνεῖχοντο κακοῖς· οἱ δ' ἐλεημοσύναις καὶ λύτροις αἰχμαλώτων, καὶ ἐγκρατείᾳ βρωμάτων ἐπὶ καιρὸν τὴν εὐγνωμοσύνην ἐνδεικνύμενοι καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Οὕτω μὲν ὁ βασιλεὺς εἰς αὐτὸ τὸ ἀκμαιότατον ἔφθασε τοῦ κινδύνου· οὕτω δ' αὖθις παραδόξως διεσώθη.

norum in imperatorem candido erant sinceroque animo, iis morbus hic servus, insperataque sanitas non usquequaque infructuosa fuerunt, cum unusquisque tanquam suo corpori præstitum hoc miraculum ducens, pia facta Deo rependeret; et alii quidem vitia, quibus constricti tenebantur desererent; alii egentibus largiendo, et lytro captivis redimendis, ciborumque ad tempus abstinentia, agnitionem accepti beneficii gratumque animum demonstrarent. Ergo imperator ita in summum periculum delapsus, ita rursum præter opinionem elapsus est.

CAPUT XVIII.

Magnus domesticus gestorum rationem reddit. Syrgiannem cum copiis in occidentem missum non probat; revocari tamen vetat. Qui delatorum litteris a domestico alienatur. Despotæ tragœdia narratur, et is e carcere liberatur. Avum monachum factum cognoscit imperator. Causam quærit: Domesticus quid rumore feratur indicat, doloremque imperatoris consolatur. Eum imperator præteritæ cogitationis admonet, de qua sequenti capite.

Ἐπεὶ δ' ἐῤῥάϊσεν, ἕκαστα καθ' ὅ τι πραχθείη παρὰ τοῦ μεγάλου διεπυνθάνετο δομεστίκου· καὶ αὐτοῦ διηγουμένου κατὰ μέρος, πᾶσιν ὡς λυσιτελῶς καὶ προσηκόντως εἰργασμένοις ἐπεψηφίζετο ὁ βασιλεύς. Ἐπεὶ δὲ ἀπαγγεῖλαι ὡς καὶ Συργιάννην τῆς ἑσπέρας ἐκπέμψειε στρατηγόν, οὐκέτι εἶχεν ἐπαινεῖν· ἀλλ' ἠτιᾶτο τοῦτο μόνον ὡς οὐ διαπεπραγμένον συνετῶς. Βέλτιον γὰρ εἶναι Συργιάννην ἐπὶ τοῦ προτέρου μένειν σχήματος, καὶ μὴ πρὸς κακίαν ἐναγούσης ὕλης εὐπορεῖν. Ὁ δ', Οὐκοῦν, ἔφασκεν, εἴ σοι βέλτιον δοκοίη, γράμμασι μὲν αὐτὸν τῆς ἑσπέρας παραλύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ δὲ τῶν προτέρων πάλιν καταστήσω. Ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν ἐχώρει πρὸς τὸ τὰ κεκελευσμένα ἐκπληροῦν. Μεταμεληθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευέ τε ἀναστρέφειν, καὶ Συργιάννην ἐᾶν ἐφ' ἧς ἐτέτακτο ἀρχῆς, ὡς οὐ δίκαιον ὂν οὐδὲ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ, τῶν ἄλλων πάντων ἃ αὐτῷ πέπρακται στεργομένων, ταύτην μόνην τὴν πρᾶξιν ἄκυρον ὀφθῆναι. Ὁ δ' ἐπείθετο εὐθύς· τῶν παρόντων δὲ ἐκεῖ τινὰς κρύφα Συργιάννῃ ἐδήλουν γραφῇ ὡς βουληθείη μὲν ὁ μέγας δομέστικος παραλῦσαι τῆς ἀρχῆς, μεταγνοὺς ὅτι ἐνεχείρισε καὶ τὴν ἀρχήν, κωλυθείη δὲ ὑπὸ βασιλέως· καὶ, τὸ μὲν εἰς ἐκεῖνον ἧκον, ἤδη τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένον εἶναι, βασιλεῖ δὲ ὀφείλειν χάριτας κεκωλυκότι. Ταῦτα πυθόμενος ὁ Συργιάννης, τῶν μὲν ὑπηργμένων αὐτῷ παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἠμνημόνησεν ἀγαθῶν, διὰ ταῦτα δὲ, καίτοι γε οὐκ ὄντα ἀληθῆ, ὀργῇ φερόμενος εἰργάσατο ἃ δηλώσει προϊὼν ὁ λόγος. Τότε δὲ πάντα ἀπαγγέλλων ὁ μέγας δομέστικος βασιλεῖ, καὶ περὶ δεσπότου τοῦ Καλλίστου διηγεῖτο, ὡς κινηθείη μὲν ἡ στρατιὰ κατ' αὐτοῦ, δείσαντες μὴ τοῦ δεσμωτηρίου διαδρὰς μετὰ τὴν σὴν τελευτήν τι νεωτερίσῃ· καὶ ὡς βουληθεῖεν ἀποκτεῖναι, αὐτὸς δὲ μηχαναῖς χρησάμενος καὶ ἀπάταις, διασώσειέ τε αὐτὸν, καὶ νῦν ἐν ζῶσιν εἶναι. Ἡδέως δὲ ἄγαν ἐπὶ τούτοις διατεθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ τὸν μέγαν δομέστικον ἐπαινέσας, καὶ συγγνώμης ἠξίωσεν ἐκεῖνον ἀπολύσας τῆς εἰρκτῆς, καίτοι γε καὶ πρότερον πολλάκις ἠβουλήθη τοῦ

Ubi ex tam perdita valetudine emersit, quo pacto interim gesta sit respublica, ex magno domestico sigillatim scisciatur. Illo distincte narrante omnia, imperator recte et ordine gesta confirmavit. Sed cum referret de Syrgianne, quem copiis occidentalibus ducem misisset, id laudare non potuit, tantummodoque ut minus prudenter factum reprehendit; præstare enim Syrgiannem in sua pelle quiescentem, idoneam facultatem ad improbe agendum nunquam adipisci. Tum domesticus: Si hæc tua mens est, datis litteris præfecturam Occidentis ei adimam, et in ordinem redigam. Probante imperatore, ille ut jussa confecturus abibat; cum imperator factum mutans, abeuntem revocat, et Syrgianni mandatam præfecturam relinqui jubet: quod nec æquum, nec sibi jucundum sit, cætera ejus, domestici inquam, acta confirmasse omnia, hoc solum rescidisse. Obtemperatum subito. Verum ex iis qui aderant, nonnulli clam Syrgianni scribunt, magnum domesticum semet accusare, et absque imperatore fecisset, traditam præfecturam illi adimere voluisse. Quare quod ad ipsum attineret, Syrgiannes jam dignitate sua se dejectum sciret. Imperatori gratias debere, qui id impedivisset. His cognitis Syrgiannes collatorum in se a magno domestico beneficiorum memoriam deposuit, atque ob ea (quanquam falsa erant) ira transversim actus perpetravit quæ procedens narratio declarabit. Dum omnia imperatori recenset magnus domesticus, etiam de despota Callisto injecit, nempe ut milites in illum insurrexerint, quod timerent, ne e custodia fugitivus, imperatore defuncto res novas moliretur; et quomodo eum neci dedissent, nisi ipse machinis et dolis adhibitis hominem conservasset. Hoc sermone mirum in modum delectatus imperator, et magno domestico laudem impertivit, et Callistum venia dignatus, custodia liberavit, tametsi et antea sæpius liberare voluit, fide cum jurejurando ab eo exacta, Thessalonicenses, a quibus male habitus

et vinctus fuisset, etiam oblata opportunitate non ulturum. Sed frustra illi canebatur; quin palam affirmavit, se vires nactum, talibus meritis par pretium redditurum. Quam ob causam adhuc custodjebatur. Verum tunc imperatore quantum oportebat admoneute, illoque promittente, se a quibus esset offensus, eorum injurias oblivione contriturum, e carcere dimissus est. Sed Andronici senioris memor nepos, **253** interrogat magnum domesticum, quem is animum se ægrotante præ se tulisset. Respondet, monachi habitu coopertum, et pro Andronico Antonium appellatum. Attonitus imperator causam hujus mutationis, et spontene sua an ab alio coactus genus vitæ mutarit, percunctatur. Ille, nondum se veritatem rei comperire potuisse; neque enim quemquam adhuc inde nuntiatum venisse, cujus magni sit facienda fides, neque protostratorem quidquam super eo scripsisse; hoc solum a Constantinopolitanis rumigerulis audivisse, avum de morbo ejus, esse videlicet mortiferum, accepisse: formidantemque, ne eo mortuo in se atrocissimum aliquid designaretur, monachum induisse. Hic nuntius imperatori ægrimoniæ atque indignationi fuit non mediocri, ac voce ipsa, non sibi placere factum indicavit. Magnus domesticus illum tali eventu dolere cernens, sollicitusque ne quid hic dolor ad morbum renovandum momenti afferret, admonere, et consolari, dicereque, se melius omnibus nosse et una testificari posse, quanta reverentia honoreque avum semper coluerit, et quanto redemisset, ne istuc evenisset, sed vestitum pristinum senex retinuisset. Quia vero facta infecta fieri nequirent, cur ob ea multis curis angeretur, quæ nec ipsis proficerent, et animis non levi nocumento essent? Ego vero, inquit, si per te liceret, non vulgari me pœna afficerem, quod tam imprudenter, seu, ut rectius dicam, tam insipienter et inutiliter hoc nuntio te perturbarim contristarimque, quod huic tempori minime omnium congruebat. Etsi enim mortis metu suspicioneque liber, nondum tamen consummata incolumitate securus es. Imperator autem quid paulo ante de avo facere cogitarit, domestico in memoriam redigens, dicebat, si illud ad rem collatum fuisset, quæ nunc evenerunt, eventura non fuisse. Et domesticus: Hujuscemodi quidem, non; alia vero multo deteriora, minusque commoda foriassis evenissent.

δεσμωτηρίου ἀπολύειν ὅρκοις πιστωσάμενον ὡς τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ κακῶς διαθέντας καὶ δεσμώτην ἀποδείξαντας οὐκ ἀμυνεῖται καιροῦ τυχών· ὁ δὲ, οὐκ ἐπείθετο, ἀλλ' ἰσχυρίζετο φανερῶς, ὡς ἀμυνούμενος αὐτοὺς ἀξίως, ἂν τὴν δύναμιν προσλάβῃται τοῦ ἀντιδρᾶν. Διὰ ταῦτα δὲ ἔτι ἐφρουρεῖτο· τότε δὲ βασιλέως παραινέσαντος ὅσα ἐχρῆν, καὶ συνθεμένου καὶ αὐτοῦ ἀμνηστήσειν τοῖς προσκεκρουκόσι, τοῦ δεσμωτηρίου ἀπηλλάττετο. Περὶ γε μὴν Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως βασιλεὺς ὁ ἔγγονος ἐνθυμηθείς, ἐπυνθάνετο τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὅπως περὶ τὴν αὐτοῦ διατεθείη νόσον. Ὁ δ' ἔφασκε μοναχῶν τε ὑποδῦναι σχῆμα, καὶ Ἀντώνιον ἐξ Ἀνδρονίκου προσαγορευθῆναι. Ἐκπλαγεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, τὴν αἰτίαν τε ἠρώτα τῆς μεταβολῆς, καὶ εἰ ἐκὼν εἶναι μεταλλάττοιτο τὸν βίον ἢ παρά του βιασθείς. Ὁ δ' ἔφασκεν, εἰδέναι μὲν τἀληθὲς οὐκέτι ἔχειν· μήτε γὰρ ἀξιόλογόν τινα ἀπαγγελοῦντα ἐκεῖθεν ἀφῖχθαι, μήτε πρωτοστράτορα γράμμασι δεδηλωκέναι. Τοῦτο δὲ μόνον τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων ἀγγελιαφόρων ἀκηκοέναι, ὡς πύθοιτο μὲν ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς νόσου τῆς σῆς ὡς εἴη τῶν πρὸς θάνατον ἀγουσῶν. Δείσας δὲ μὴ μετὰ σὴν τελευτὴν τῶν ἀνηκέστων τι τολμηθῇ περὶ αὐτὸν, ὑποδύσαιτο τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν. Βασιλεὺς δὲ ἤχθετό τε πρὸς τὴν ἀγγελίαν καὶ ἐδυσχέραινεν οὐ μετρίως, οὐ κατὰ γνώμην αὐτῷ λέγων εἶναι τὰ γεγενημένα. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὁρῶν αὐτὸν ἀλγοῦντα ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ δείσας μήτι πρὸς τὴν νόσον ὑπὸ τοῦ ἀλγεῖν παραβλαβῇ, ἀνελάμβανέ τε αὐτὸν καὶ παρεμυθεῖτο, τὴν μὲν αἰδῶ καὶ τιμὴν ἣν αὐτὸς ἔχων περὶ βασιλέα διατελεῖ, καὶ ὡς πολλοῦ ἂν ἐτιμήσατο μὴ τοιαῦτα περὶ αὐτὸν συμβεβηκέναι, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προτέρου διαμένειν σχήματος πάντων μᾶλλον αὐτὸς εἰδέναι καὶ συνεπιμαρτυρεῖν, εἰπών· εἰ δὲ ἀδύνατον τὰ γεγενημένα ἀναλῦσαι, τί χρὴ περὶ αὐτῶν πολλὴν ποιούμενον φροντίδα, ἐκείνοις μὲν οὐδεμίαν ἐξευρίσκειν ὄνησιν, ἡμῖν δὲ αὐτοῖς οὐ τὴν τυχοῦσαν βλάβην προξενεῖν; Ἐγὼ δὲ, εἴ γε ἐξῆν, ἐμαυτῷ δίκας οὐ μικρὰς ἐτιμησάμην, ὅτι οὕτως ἀπερισκέπτως ἢ ἀνοήτως, μᾶλλον εἰπεῖν, ἐπ' οὐδενὶ κέρδει ταραχὴν σοι προσήγαγον καὶ λύπην οὐδαμῶς ἐν τῷ νυνὶ προσήκουσαν καιρῷ. Κἂν γὰρ τῶν πρὸς θάνατον ἀπηλλάγημεν φόβων καὶ ὑπονοιῶν, ἀλλ' οὔπω καθαρᾶς ὑγείας οὐδ' ἀσφαλείας ἀπολαύειν ἔοικεν. Βασιλεὺς δὲ, ἃ μικρῷ πρόσθεν περὶ βασιλέα τὸν πάππον διενοεῖτο δρᾶν ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν, ὡς Εἰ γε ἐκεῖνα, λέγων, εἰς ἔργον προὔβη, νῦν οὐκ ἂν συνέβαινε τοιαῦτα. Ὁ δ' ἔφασκε καὶ αὐτὸς, ὡς Τοιαῦτα μὲν οὐκ ἂν ἐδρᾶτο· ἕτερα δὲ πολλῷ χείρονα καὶ ἀλυσιτελέστερα ἴσως ἂν συνέβη.

254 CAPUT XIX.

Andronicus minor avo imperium redditurus, rem cum magno domestico communicat; qui postquam intellexit voluntatem esse seriam, monet ut prius secum diligenter cogitet quid agat. Proponuntur causæ tres quæ moverint imperatorem, et refutantur. Ipse imperator negans se illis motum, duas alias affert, quibus impellatur.

Et quoniam eorum mentio facta est, quæ de avo imperator mente volutasset, res poscit, ut pauca de iis separatim dicamus, ne totius histo-

Ἐπεὶ δ' ὧν περὶ βασιλέα τὸν πάππον ὁ νέος διενοεῖτο, ἐμνήσθημεν, βασιλεῦς, ἀναγκαῖον βραχέα καὶ περὶ αὐτῶν διαλαβεῖν, ὡς ἂν μὴ λυμαίνοιτο

τῷ σώματι τῆς ἱστορίας ἡ τῶν δοκούντων τινῶν παράλειψις ἀναγκαίων. Ὡς γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ νέος, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες, τῆς βασιλείας διενοήθη κοινωνὸν τὸν μέγαν δομέστικον παραλαβεῖν, καὶ τῷ τῆς ἁλουργίδος ἄνθει καὶ βασιλικοῖς κοσμῆσαι παρασήμοις, καὶ πολλὰ πολλάκις περὶ τούτου γε αὐτῷ διαλεχθεὶς, οὐδὲν ἠδυνήθη πλέον, ἀλλ' ἀμετάθετον τὴν γνώμην ἔχοντα ἑώρα πρός· τὸ μηδέποτε αὐτῷ πεισθέντα πράττειν ἃ ἠξίου, ἐκείνου μὲν ἀπίσχετο καὶ αὐτὸς, ἀνηνύτοις οἰόμενος ἐπιχειρεῖν· ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ, τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὥσπερ καὶ πρότερον παρέστη ἐγχειρίσαι· οὕτω δὴ διανοηθέντι ἔδοξε δεῖν προάγειν καὶ εἰς ἔργον. Καὶ τῷ δομεστίκῳ ἐκοινοῦτο τὰ τῆς γνώμης, ὡς εἰ λυσιτελοίη καταπραξόμενος. Τῷ δ' εὐθὺς μὲν ἔδοξε πεῖραν αὐτοῦ ποιεῖσθαι βασιλέα, οἰόμενον ὡς ἂν τοιαῦτα περὶ βασιλέως τοῦ πάππου πύθηται βουλόμενον, ῥᾳδίως ὑπείξει πρὸς τὸ ὑπ' αὐτοῦ γενέσθαι βασιλεὺς, ὅπερ ἀνεθάλλετο πρίν, καὶ ἐδήλου ἃ ὑπενόει βασιλεῖ. Ὡς δὲ ἐκεῖνος τοιοῦτον μὲν ἔφασκε διανενοῆσθαι μηδέν, ἁπλῶς δ' οὕτωσὶ καὶ πανουργίας τινὸς χωρὶς, καλόν τε οἴεσθαι καὶ βούλεσθαι προάγειν καὶ εἰς ἔργον, ὁ μέγας δομέστικος ὑπολαβών· Ἀλλ' ἔμοιγε, εἶπεν, οὐκ ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ· οὐδὲ, τό γε εἰς ἐμὲ ἦκον, ὡς λυσιτελοῦν βουλεύσασθαι πραχθῆναι ἄν. Εἰ δὲ σοί γε ἔδοξε τοιαῦτα περὶ βασιλέως, καὶ παντὶ τρόπῳ βούλει ἐκτελέσαι, βέλτιον ὃ παρὰ σοὶ κέκριται καλὸν τοῦ παρ' ἐμοὶ μὴ τοιούτου φαινομένου τὸ πλέον ἔχειν· εἰ μὲν γὰρ σαυτῷ τε καὶ Ῥωμαίοις καὶ προσήκοντα καὶ λυσιτελοῦντα ἐβουλεύσω (96'), Θεὸς ὁ πᾶσιν ἀγαθοῖς ἔργοις ἐνηδόμενος, καὶ τὴν σὴν ἂν ἐπιῤῥώσαις πρὸς τοῦτο ψυχήν· καὶ οὐδ' εἰ πάντες ἄνθρωποι κωλύειν ἐπιχειροῖεν, πεῖσαι δύναιντ' ἄν σε ἀποσχέσθαι. Εἰ δ' ἄρα ταῦτα μὲν ἀσύμφορα πάντῃ καὶ Ῥωμαίοις καὶ σαυτῷ, Θεῷ δ' ἔδοξε τοιαῦτα πεῖσαι ὥστε πρόφασιν πολέμων ἐμφυλίων καὶ στάσεως καὶ ταραχῆς Ῥωμαίοις εὑρεθῆναι, τίς οὕτως ἂν εἴη πανπάπασιν ἔρημος φρενῶν, ὥσθ' ἃ ἔδοξε Θεῷ, ταῦτ' αὐτὸν ἄν ποτε δυνηθῆναι ἀναλῦσαι νομίσαι; σκέψαι τοίνυν παρὰ σαυτῷ· κἂν ἴδῃς ἁπάσαις ψήφοις πρὸς τοῦτο ῥέπουσαν τὴν σὴν ψυχὴν, τί χρὴ καὶ βουλεύεσθαι περὶ αὐτοῦ; εἰ δ' ἄρα τοιοῦτον μὲν οὐδὲν κέκριται παρὰ σοὶ, σαυτῷ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπηκόοις λυσιτελῆ τε ὁμοῦ καὶ δίκαια ποιεῖν ἐθέλων τὸ πάλιν ἀναχαλεῖσθαι βασιλέα καὶ τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ἐγχειρίζειν διεσκέψω, οὐχ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως ὥς τι τῶν μηδενὸς ἀξίων πράττειν χρή· ἀλλὰ πρότερον πολλὰ πολλάκις σκεψάμενον περὶ αὐτοῦ καὶ διαχωδωνίσαντα ἀκριβῶς, οὕτω χωρεῖν ἐπὶ τὸ πράττειν· μήπως τι τῶν ἀδοκήτων ὕστερον συμβάν (πολλὰ δ' ἂν γένοιτο τοιαῦτα) σοί τε ἄλλοις

riæ corpus vitiosum ac mutilum reddat quorumdam, ut videtur, necessariorum prætermissio. Posteaquam, ut supra commemoravimus, magnum domesticum imperii consortem sibi adjungere, eumque purpura et imperatoriis ornare insignibus meditatus, crebrius et pluribus cum eo agens nihil obtinuit, et in voluntate nunquam cedendi hac in parte obduruisse vidit, ne contra torrentem niteretur, urgere non perrexit. Non diu post totum imperium et administrationem Romani principatus, ut et antea, avo restituere in mentem venit. Sic igitur sentienti visum ad opus procedendum. Tamen prius cum magno domestico sententiam contulit, ut si ille expedire putaret, cogitata exsequeretur. Cui statim occurrit se ab imperatore tentari, qui existimaret hac de avo deliberatione audita, sine mora facile se ab ipso imperatorem renuntiari passurum, continuoque suspicionem suam aperuit. Autumante imperatore, nihil tale animo versasse; sed sic candide, nullaque vafritie bono id fore censere, et velle in rem deducere, magnus domesticus excipiens, Atqui mihi, ait, secus videtur; neque quod ad me attinet, tanquam utile, velim fieri. Quod si ita de illo statuisti, modisque omnibus exsequi vis; præstat vincere quod tu bonum interpretaris, quam quod mihi tale non apparet. Nam si ego quæ tibi et Romanis decora et utilia essent suasi, Deus qui omnibus egregie factis delectatur, animum tuum ad ea aggredienda corroboret; et si omnes mortales conentur, ne te ab iis avertere queant. Sin autem ad hæc tibi et Romanis prorsus incommoda, Deo tamen placuit te impellere, ut tumultus ac seditionis, bellorumque civilium nasceretur occasio, quis ita penitus a ratione desertus invenietur, ut se unquam dissolvere ac relaxare posse confidat, quæ Deus ipse texuerit? **255** Circumspice igitur sollicite, et si mentem tuam omnibus veluti suffragiis eo ferri ac propendere videris, aliorum judicium ne exquiras. Si autem tale nihil statuisti, sed rem justam, tibi et sub ditione tua constitutis frugiferam efficere volens, avum in imperium revocare deliberasti, haud istuc ita temere et inconsiderate, ut nugatorium aliquid conficiendum est; sed ubi antea multum ac frequenter omnia penderis, accurateque exploraveris, sic demum ad opus veniendum: ne, si postmodum inopinatum quidpiam acciderit (multa autem accidere queant) id et aliis, et ante alios nobismetipsis ad temeritatem inertiamque nostram condemnandam fiat occasio. Dicta approbavit imperator, et negotium consultationi permisit. At magnus domesticus momenta prius nosse desideravit, quibus motus in hanc voluntatem descendisset; quæ si sibi quoque haud absurda et ad fidem valida videbuntur, ultra

Jacobi Pontani notæ.

(96') Ἐβούλευσα, nam id de se magnus domesticus dicit.

neo fore, cur in consultando opera frustra consumatur; nihil enim obstaturum, quin quæ bene habere visa sint, peragantur. Si vero talia non reperientur, tum vicissim ex altera parte se rationes, propter quas factum non profuturum arbitretur, expositurum: quas si a recto et justo aptas judicarit, obtemperet, et contra officium committere pareat. Quod si satis virium ad persuadendum non habebunt, fueritque pugna anceps, tum se victoriam illi cessurum, quomodo Athenienses solere fama est, cum Minervæ calculus accesserit (97). Cum igitur tria sint potissimum, quæ te ad pœnitudinem facti possint inducere, quod non cum utilitate reipublicæ, quod nonnulla necessaria negligantur, quoniam avus non imperet, unumquodque eorum, quantum valeat dispiciamus. Ac primum quidem nemo mihi non assentietur, justissime abs te factum. Tu enim bellum non incepisti, sed ab illo inceptum coactus es gerere. Et tum quidem invitus, tamen accessisti, periculum fugiens, quod ad illo tibi impendebat, et postea te necessario defendisti. Et postquam Deo opitulante omnium evasisti potens, quamvis liceret cum justitia retinere imperium, quod ab illo bellum esset inchoatum (nulla quippe lex vetat, ne victores hostium bona, tanquam virtutis præmia possideant), non prior pacem petivit, et tu justus injusto imperium reddebas. Itaque dum **256** neque propter ea quibus antea privatus es, quidquam contra fas egisti, neque propter eam quam postmodum de adversariis consecutus es, victoriam, quemquam spoliasti, utrinque justitia tibi superat. Quod autem et cum utilitate reipublicæ, demonstrandum non opinor. Quis enim nescit, nisi forte extra mundum habitet, bellum civile cladem et perniciem esse civibus, sicut contra pacem et concordiam norunt omnes esse utilitatem et incrementum reipublicæ? Porro nos nullum officii munus prætermittere, quamvis ipse non moderetur imperium, conabor ostendere. Cum enim duo sint imperatorum munera, unum rebus bellicis occupari (98), prædones arcendo, et subjectis habitationem tutam præstando, et si ferro opus sit, hostibus cum exercitu occurrendo; alterum, tempore pacis juri et legibus intendere animum, urbanaque recta administrare, in neutro ipse nobis superior videri queat: imo vero in altero nihil illi cedere, in altero longo intervallo illum ante-

καὶ πρό γε αὐτῶν ἡμῖν ἀβουλίαν καὶ ἀπραγμοσύνην καταγινώσκειν ἑαυτῶν πρόφασιν παράσχῃ. Τούτων οὕτως εἰρημένων, ἐπείθετο ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡς καλῶς ἔχοντα ἐπῄνει· ἐπέτρεπέ τε βουλεύεσθαι περὶ αὐτοῦ. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τὰς αἰτίας πρότερον ἔφασκε μαθεῖν ἐθέλειν, ἐξ ὧν αἷς τοῦτο ἐναχθείη. Κἂν μὲν καὶ αὐτῷ λόγον ἔχουσαι δοκοῖεν, καὶ πείθειν ἰσχυραὶ, εἰ χρὴ περαιτέρω πονεῖν εἴκῃ βουλευομένους; τὸ κωλύον γὰρ οὐδὲν τὰ καλῶς δοκοῦντα ἔχειν ποιεῖν. Ἂν δ' ἄρα μὴ τοιαῦται φαίνοιντο, πάλιν αὐτὸν ἐξ ἀντιστρόφου δι' ἃ μὴ λογίζοιτο αὐτὸς λυσιτελεῖν, τὴν πρᾶξιν προτιθέναι. Κἂν μὲν τοῦ ὀρθῶς καὶ δικαίως ἔχοντος φαίνηται ἡμμένα, πείθεσθαί τε αὐτὸν, καὶ ἀφίστασθαι τοῦ μὴ τὰ δέοντα ποιεῖν· ἐὰν δὲ ἐνδεῶς ἢ ὥστε δύνασθαι πείθειν ἔχωσι, καὶ ἀγχώμαλος ἡ μάχη καταστῇ, τότ' αὐτὸν τῆς νίκης αὐτῷ προχωρεῖν, ὥσπερ τοὺς Ἀθηναίους τῆς Ἀθηνᾶς προστιθεμένης ψήφου λόγας ποιεῖν. Τριῶν δὲ ὄντων ἃ ἄν σε μάλιστα δύναιτο πρὸς μεταμέλειαν τῶν γεγενημένων ἐνάγειν, τοῦ τε μὴ δικαίως δοκεῖν πεπρᾶχθαι, καὶ τοῦ μὴ ταῖς πράγμασι λυσιτελούντως, καὶ τρίτου τοῦ τινα τῶν δεόντων γίνεσθαι ἀμελεῖσθαι διὰ τὸ μὴ βασιλέα τοῖς πράγμασιν ἐφεστάναι, σκεψώμεθα ἕκαστον αὐτῶν. Καὶ πρῶτόν γε πάντες ἂν ἐμοὶ συμφαῖεν ὡς μάλιστα πέπρακται δίκαια. Πρότερόν τε γὰρ αὐτὸς οὐκ ἦρξας πολέμου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐκβιασθείς. Καὶ τότε μὲν ἄκων, ἀνεχώρησας δ' οὖν ὅμως, βασιλέως τὸν κίνδυνον ἀποδιδράσκων· καὶ ὕστερον ἀμυνόμενος ἀναγκαίως καὶ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, ἐπεὶ τὰ πράγματα γεγένηται ὑπὸ σοὶ, καίτοι γε ἐξὸν τὴν σύμπασαν ἀρχὴν ἔχειν, καὶ προσεῖναι τὸ δικαίως διὰ τὸ ἐκείνου πολέμου ἄρξαι (οὐδεὶς γὰρ ὁ κωλύων νόμος τὰ τῶν πολεμίων τοὺς νενικηκότας ἆθλα τῆς ἀρετῆς κτᾶσθαι), οὐκ ἔφθασε μνησθεὶς εἰρήνης, καὶ σὺ τὰ δίκαια ποιῶν, ἀποδίδους τὴν ἀρχήν. Ὥστε καὶ ἐξ ὧν πρότερον ἀπεστερεῖ μηδὲν ἀδικῶν, καὶ ἐξ ὧν ὕστερον κρατῶν τῶν ἀντιπάλων οὐκ ἀπεστέρεις τῶν δικαίων, ὁμοίως σοὶ τὸ δικαίῳ εἶναι περιέστηκε. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πράγμασι λυσιτελῶς, οὐδ' ἀποδείξεως δεῆσεσθαι οἶμαι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν ἁπάντων, εἰ μὴ τῶν πραγμάτων ἔξω κατοικεῖ, τὸν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους πόλεμον λύμην οὖσαν τοῖς χρωμένοις καὶ φθοράν, ὥσπερ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν τοὐναντίον ἅπαν, ὠφέλειαν, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν τῶν κοινῶν; ἀλλὰ μὴν ὅτι γε οὐδὲ τῶν δεόντων οὐδὲν παραλείπομεν ἡμεῖς διὰ τὸ μὴ

Jacobi Pontani notæ.

(97) Opinor tangi judicium Areopagitarum apud Athenas, quod fuit severissimum, et causam Orestis, quam de matricidio ibidem dixit, accedenteque Minervæ suffragio absolutus est. Qua de re in Miloniana M. Tullius: *Itaque hoc, judices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris ulciscendi causa matrem necavit et, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum.* Hunc porro versum qui est apud Ennium in Eumenidibus pronuntiasse videtur Minerva.

Dico vicisse Orestem, vos ab hoc facessite.

Lege Petrum Victor. *Variar lect.* lib. XIII, cap. 25, et lib. XXVII, cap. 6.

(98) Hæc duo complexus est Homerus illis verbis de Agamemnone,

Βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.

Bonus rex, in pace videlicet, *fortis pugnator*, in bello. Bonus autem non est qui rempublicam non bonis institutis ac legibus temperat; nec fortis, qui castra nunquam vicit.

ἐκεῖνον τῶν πραγμάτων ἐξηγεῖσθαι, πειράσομαι ἀποδεικνύναι. Δύο γὰρ ὄντων ἃ προτήκει βασιλεῦσιν ἔργων, τοῦ τε περὶ τὰ πολέμια διατρίβειν, ἀμυνόμενον μὲν τοὺς ἐπιόντας πολεμίους, καὶ τὴν οἴκησιν παρέχοντα τοῖς ὑπηκόοις ἀσφαλῆ, εἰ δέ που δέοι, καὶ ἐπιστρατεύοντα τοῖς πρότερον ἐπελθοῦσι, καὶ τοῦ περὶ δίκας ἀσχολεῖσθαι καὶ θεσμοὺς ἐν τῇ εἰρήνης τοῖς καιροῖς, καὶ τὰ οἰκεῖα εὖ τίθεσθαι, ἐν οὐδετέρῳ τὸ πλέον ἔχων ἡμῶν ἐκεῖνος ἂν φανείη, μᾶλλον δὲ τῷ μὲν οὐδαμῶς λείπεσθαι βασιλέως· τῷ ἑτέρῳ δέ σοι συμβέβηκε νικᾷν πάραπολύ. Τῆς γὰρ ἄλλης τῶν πραγμάτων διοικήσεως οὐδὲν ἔλαττον ἢ πρότερον ὡς προσῆκον γινομένης, ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ταῖς στρατείαις πολὺ προέχεις, αὐτὸς ἐφ' ἅπασι παρὼν, καὶ στρατηγοῖς χρώμενος βελτίοσιν ἢ ἐκεῖνος, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ἐγένετο καταφανὲς, αὐτοῦ τὰ πολλὰ καὶ πρότερον οἰκουρροῦντος ὥσπερ νῦν. Ἔτι δὲ τὸν λόγον βουλομένου τοῦ μεγάλου συνείρειν δομεστίκου καὶ διὰ πολλῶν ἀποδεικνύναι μὴ ὂν λυσιτελὲς πρὸς τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχὴν αὖθις ἐπανάγειν τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον, ὁ νέος ἐπικόπτων βασιλεὺς, ταῦτα μὲν ἔφη καὶ αὐτὸς οἴεσθαι ὀρθῶς ἔχειν· καὶ τούτων ἕνεκα οὐδενὸς τῷ πάππῳ ἐθέλειν ἐγχειρίζειν τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ πρώτου μὲν, τοῦ μὴ τοὺς πάντα εὐχερεῖς καὶ φαύλους καὶ διεφθορότας, ὡς ἐκ προνοίας αὐτὸς καὶ σκέψεως ἐπιβούλου τὴν ἀρχὴν παραιλόμην, βασιλέως μηδεμίαν πρόφασιν πρὸς τὸν πόλεμον παρεσχημένου, δύνασθαι λογοποιεῖν καὶ πείθειν τοὺς πολλούς. Δευτέρου δὲ, τοῦ μάλιστα βούλεσθαι καὶ διὰ παντὸς ἔχειν, ἅττα ἂν ᾖ μάλιστα πρὸς ἡδονὴν καὶ τιμὴν τῷ βασιλεῖ, ταῦτα καταπράξασθαι ἐμέ. Οἶομαι δὲ μηδὲ βασιλέα πρὸ τοῦ ἄρχειν τῶν πραγμάτων ἕτερόν τι μήτε βούλεσθαι μήτε ἄγειν.

A gredi contigit. Nam cum civilis tua administratio æque proba sit, ut illius ante fuit, virtute prudentiaque militari multum antecellis, ipse præsens omnibus et præstantiores duces habens, quam ille habuit: id quod rebus ipsis patuit, cum ipse, quemadmodum nunc, ita antea domi plerumque delituerit. Volebat domesticus sermonem continuare, ac pluribus docere, incommodam fore, seniori Andronico imperium reddere, cum interpellans junior se his astipulari dixit ob nullam tamen harum causarum avo decrevisse imperium restituere, sed primum, ne levissimi, improbissimi, atque corruptissimi homines ipsum velut de industria, et cum insidiosa machinatione, avum insontem imperio exuisse (99) comminisci, et aliis commentum suum persuadere possint. Deinde quia impense concupiscat, et studiose conetur ut, quæ illi jucunditati et honori sint, ea præstet, credat autem, cum nihil neque malle, neque melius ducere, quam imperare.

257 CAPUT XX.

Hac oratione domesticus duas causas ab imperatore allatas, quibus ad imperium avo reddendum moveretur, confutare nititur; obtrectationem improborum, et honorem ac voluptatem avi. Agit autem valde oratorie. Byzantium se conferi imperator divæ Matri pro recepta sanitate gratias acturus. Hominum ad eum visendum concursus. Thraciæ urbes lustrat.

Ἀὖθις δὲ ὁ μέγας δομέστικος τὸν λόγον ἀναλαβών. Τὴν μὲν ἐμὴν, εἶπεν, εὔνοιαν πρὸς βασιλέα καὶ σπουδὴν, καὶ ὡς ἐπιθυμῶν περὶ πλείστου μὴ μόνον ἀνήκεστον οὐδὲν εἰς αὐτὸν ἰδεῖν ἐλθὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχῆς κρατεῖν, καὶ παρὰ πᾶσι καὶ θαυμάζεσθαι καὶ ἐπαινεῖσθαι, οὐδένα μοι μᾶλλον ἢ σὲ οἶμαι συνειδέναι. Καὶ ὅτε γὰρ τοῦ πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν μάλιστα φυομένου πολέμου ἐβουλευόμεθα περὶ τοῦ ἢ χρὴ τὸν πόλεμον διαθέσθαι, τῶν ἄλλων παραινούντων εἴργειν, ἢ καὶ ἀποκτιννύναι, καὶ ὀλίγῳ χρόνῳ πολλῶν ἀπαλλάττεσθαι πραγμάτων, οἶσθα ὅσα φιλάνθρωπα αὐτός τε ἐβουλεύσω (1) περὶ αὐτοῦ, κἀγὼ συνεῖπον προθύμως, καὶ τὸ μέρος συγκατειργασάμην. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸν πόλεμον καταστάντες περιεγενόμεθα αὐτοῦ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, οἶσθα ὅσην ἐπεδειξάμεθα περὶ αὐτὸν καὶ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν αἰδῶ, ἐκ μέσων ἐξαρπάσαντες τῶν κινδύνων, καὶ οὐ μόνον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσαντες, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὶν εὐδαιμονίαν, ὅσα γε ἐξ ἡμῶν, φυλάξαντες αὐτῷ, τῶν ἄλλων ἁπάντων βουλευομένων τἀναντία, καὶ δεομένων πεῖσθαι αὐτοῖς. Διὸ μὲ οὐδὲ οἴεσθαι χρή τινα ἀπειρεθείᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν τοὺς λόγους

B

C Excipiens magnus domesticus sic ait: Benevolentiam atque studium meum erga Imperatorem avum, et quomodo nihil optarim ardentius, quam eum videre non solum nihil immane perpeti, sed etiam tenere imperium, esseque in ore et admiratione omnium, nemo melius te uno juxta meum novit. Nam et cum maxime bello inter vos exorto, quo pacto illud gereretur, consilia conferebamus, hortarenturque nonnulli ut eum carcere claudceremus, aut etiam necaremus, et brevi tempore multis nos molestiis eximeremus, scis quam multa humanitatis plena super eo disseruerim, tibique perlibens assenserim, teque pro parte quoque adjuverim. Bello flagrante, cum semel iterumque vicissemus, recordaris quanta in ipsum inclinatio atque observantia nostra fuerit: quando e mediis ereptum periculis, non tutum modo præstitimus, verum etiam pristinam, quantum licuit, felicitatem ei conservavimus, cæteris omnibus reclamantibus, et ut ipsis in contrarium obsequeremur, flagitantibus. Quod cum ita sit, non me odio aliquo stimulatum, sed communes utilitates intuentem, hæc effari existimandum est,

D

Jacobi Pontani notæ.

(99) Hoc quidem duce Gregora Chronographi quidam volunt, sed nos hujus historici fidem sequimur.

(1) Interpres ἐβούλευσα legit.

præsertim cum nec callidissimus calumniator hoc in me consuere possit mendacium, ideo me impedire ne ei tradatur imperium, quia id mihi studeam acquirere. Nam et prius copia erat, si libuisset, et adhuc mei arbitrii est sumere, quod tu cupide mecum communicaturus es. Non igitur ut inde privata ad me redeat utilitas, hoc dabo consilium. Et quia ex rebus ipsis liquet, me neque mihi ad gratiam, neque illi ad invidiam verba facere, æquum est, si frugifera consulere judicabor, mihi auscultare. Aiebas duabus potissimum de causis te ad hoc incitari, et ne male tibi dictitarent improbi corruptique mortales, et quod maximopere præstare velles, quantum quidem posses, quæ ad reverentiam, honorem et lætitiam avi pertinerent. Colere igitur et observare illum ego quoque et justum, et ex officio tuo esse **258** affirmarim. Sed cultum istum et observationem multis aliis rationibus declarare conceditur. Nam et illum honorare ut parentem oportet, et providere quam diligentissime, ut cum ipsi, tum ejus familiæ res ad vitam sustentandam necessariæ affatim suppeditent. Ergo si separatim ei decreta pecunia ejus necessitates explete non putatur, haud recusandum, quin alterum tantum, aut etiam plus duplum tribuatur, et adjiciantur alia, quæ illi voluptati, cæteris nullo detri mento fuerint. At vero rerum dominum illum instituere, hoc est quod reipublicæ interesse, nec quisquam mihi persuaserit, nec ego cuiquam sundere velim. Improborum autem voces contemnendas opinor: aut rem nefariam designabimus, si bonorum spreto judicio, malis tantopere gratificabimur, ni etiam quæ commoda et justa numeramus, ea volentes propter ipsos abjiciamus. Age enim, per Deum immortalem, si boni omnes coeant, nosque ad judicium vocatos accusent hunc in modum: Injuste et violenter agitis, dum nobis bellum civile excitatis. Mox enim a principio, simul atque senior imperator arma in vos movit, iniquam conditionem vestram cernentes, mirifice vobiscum doluimus, alacriterque auxiliati sumus. Ubi autem, Deo favente, hostium labore nullo potiti sumus, cum grada depellendi et puniendi essent, qui facere cœpissent injuriam, nosque molestiis exsolvendi, vos noluistis: sed quasi malorum sitientes, imperatore mediocria petente, et vitam tantummodo orante, vos cum subjectorum, vestroque ipsorum damno, stulta quadam gloriæ cupiditate totum ferme imperium, nobis deprecantibus et amentiam vestram testantibus ei dedistis. Ille non longo post tempore eadem tentavit, ac veluti oblitus, in quod se antea periculum objecisset, bellum non ante in ictum nobis intulit. Tum nos perspicientes, quo malorum res procederet, ac Romanorum rempublicam funditus perituram, legationem non pro vobis duntaxat privatim, sed pro communi quoque ad imperatorem suscepimus, suppliciter rogantes, ne nos mutuis cædibus interire pateretur. Sed si quod etiam crimen vobis intentaret, in judicio dissoluturos Is

πτεσθαι τουτουσι, ἀλλὰ τῷ κοινῷ προσέχοντα λυσιτελεῖ· ἄλλως τ' οὐδὲ τῷ μάλιστα τοὺς τρόπους συκοφαντικῷ διαβολὰς ἐξέσται ῥάπτειν, ὡς ἐμαυτῷ περιποιούμενος τὴν βασιλείαν κωλύω τοῦ μὴ ἐγχειρίζειν ἐκείνῳ τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχήν. Πρότερόν τε γὰρ ἐξῆν, εἴπερ ἐβουλόμην, καὶ νῦν ἔτι κεῖται ἐπ' ἐμοὶ, σοῦ παρασχόντος ἂν προθύμως, εἰ βουληθείην· ὥστ' οὐδὲ τοῦ ξυνοίσοντος ἰδίᾳ τι ἐμοὶ τοιαῦτα συμβουλεύω. Ὅτε τοίνυν ἐξ αὐτῶν ἀποδείκνυται τῶν πραγμάτων, μήτε πρὸς χάριν ἐμαυτῷ μήτε πρὸς ἀπέχθειαν ἐκείνῳ λέγειν, δέον ἦν τι τῶν δεόντων πείθεσθαι, φαίνομαι συμβουλεύων. Ἔφης τοιγαροῦν δυοῖν ἕνεκα μάλιστα ἐνάγεσθαι πρὸς τοῦτο· τοῦ τε μὴ κακῶς ἀκούειν παρὰ φαύλων ἀνθρώπων καὶ διεφθορότων, καὶ τοῦ μάλιστα βούλεσθαι τῶν πρὸς αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ ἡδονὴν ἐσομένων βασιλεῖ, ὅ τι ἂν ἐξῇ ποιεῖν· τὸ μὲν οὖν θεραπεύειν βασιλέα, δίκαιόν τε φαίην ἂν καὶ αὐτὸς καὶ σοὶ προσῆκον. Ἔξεστι δὲ πολλοῖς τρόποις ἐπιδείκνυσθαι τὴν θεραπείαν. Τό τε γὰρ τιμᾷν ὡς πατέρα ἀναγκαῖον· καὶ τὸ πρόνοιαν αὐτοῦ τὴν δυνατὴν ποιεῖσθαι ὥστ' αὐτόν τε καὶ οἰκετικὸν διάγειν ἐν ἀφθόνοις. Εἰ δὴ τὰ ἀποτεταγμένα χρήματα αὐτῷ τῆς χρείας δοκεῖ ἐλάσσω εἶναι, φθόνος οὐδεὶς καὶ ἕτερα τοσαῦτα ἢ καὶ διπλασίω προστιθέναι· καὶ ἕτερ' ἄττα ἃ αὐτῷ μὲν ἂν εἴη καθ' ἡδονήν, βλάβην δὲ ἑτέροις μὴ παρέχῃ. Ἄρχοντα δὲ ἀποδεικνύναι τῶν πραγμάτων, οὔτ' ἂν αὐτὸς πεισθείην τῶν κοινῇ λυσιτελούντων εἶναι, οὔθ' ἑτέρῳ συμβουλεύσαιμι. Τῶν κακῶν δὲ οὐδένα λόγον οἶομαι ποιεῖσθαι δεῖν· ἢ σχέτλιον ἂν εἴη, εἰ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ποιησόμεθα λόγον, τοῖς δὲ κακοῖς τοσοῦτον χαριούμεθα, ὥστε καὶ ἃ λυσιτελῆ καὶ δίκαια δοκοῦμεν εἶναι, ταῦθ' ἑκόντες ὄντες πρησόμεθα αὐτοῖς. Φέρε γὰρ πρὸς Θεοῦ, εἴ γε πάντες οἱ τοὺς τρόπους ἀγαθοὶ ἐκκλησίαν συναθροίσαντες, ἡμᾶς ἐπὶ δίκῃ προκαλοῖντο, λέγοντες, Ὡς ἄδικα καὶ βίαια ποιεῖτε, πολέμους ἡμῖν ὁμοφύλοις ἐπεγείροντες, εὐθύς τε γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ἅμα τῷ βασιλεῖ καθ' ὑμῶν τὸν πόλεμον κεκινηκέναι ὁρῶντες ὡς ἄδικα πάσχετε ὑμεῖς, συνηλγήσαμέν τε μάλιστα ὑμῖν καὶ συνηγωνισάμεθα προθύμως. Καὶ ἐπειδὴ Θεοῦ συναιρομένου, ῥᾷστα κεκρατήκαμεν τῶν πολεμίων, δέον ἀπελαύνειν καὶ κακῶς ποιεῖν τοὺς προτέρους ἄρξαντας τῆς ἀδικίας, καὶ ἡμᾶς πραγμάτων ἀπαλλάττειν, οὐκ ἠθελήσατε ὑμεῖς, ἀλλ' ὥσπερ κακῶν ἐπιθυμοῦντες, βασιλέως μέτρια αἰτοῦντος, καὶ σώζεσθαι μόνον δεομένου ὑμεῖς ἐπὶ κακῷ τῶν ὑπηκόων καὶ ὑμῶν αὐτῶν ἄτοπα φιλοτιμούμενοι, τῆς ἀρχῆς ὀλίγου δεῖν ἁπάσης παρεχωρήσατε αὐτῷ ἡμῶν ἀπαναινομένων καὶ τὴν ἀβουλίαν ἐπιμαρτυρομένων. Ὁ δ' οὐ πολλοῦ χρόνου παρεῤῥυηκότος, αὖθις ἐπεχείρησε τοῖς ἴσοις, ὥσπερ ἐπιλελησμένος εἰς ὅσον ἦλασε κινδύνου, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπήνεγκεν ἡμῖν. Ὁρῶντες δὲ ἡμεῖς οἱ κακῶν τὰ πράγματα χωρήσει, καὶ ὡς ἄρδην ἀπολεῖται τὸ Ῥωμαϊκὸν, πρεσβείαν οὐχ ἰδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινὴν ὑμῖν ἐποιησάμεθα πρὸς βασιλέα, δεόμενοι, μὴ περιιδεῖν ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου διαφθαρησομένους· ἀλλ' εἴ τι καὶ ἐγκαλεῖν ὑμῖν

ἔχει, δίκῃ διαλύεσθαι. Ὁ δ' οὐδ' ἄχροις ἠνέσχετο ὠσὶ τῶν περὶ τῆς εἰρήνης λόγων. Πάντοθεν δὲ ἡμεῖς ἀπορίᾳ συσχεθέντες αὖθις ἐνεβάλλομεν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ πόλεμον ἀράμενοι δεύτερον πρὸς αὐτὸν, νενικήκαμεν αὖθις καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἢ καὶ μείζω συνηλάσαμεν ἀπορίαν. Ὁρῶν δὲ ἐκεῖνος ὡς οὐκ ἄνευ κινδύνων ὁ πόλεμος αὐτῷ τελευτήσει, αὖθις ἐπρεσβεύετο ὑμῖν περὶ εἰρήνης, ὁ μηδὲ ἶχνος πρότερον ἀνεχόμενος αὐτῆς. Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες, δέον ἐκ τῶν προτέρων διδαχθέντας σωφρονεῖν, ὑμεῖς δὲ τἀναντία τῶν ὀφόντων ἐποιεῖτε, καὶ τὴν ἀρχὴν παρεδίδοτε αὐτῷ πᾶσαν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν πραγμάτων καὶ προσέτι φέροντες ὑμᾶς αὐτούς, (ἐῶ γὰρ λέγειν καὶ ἡμᾶς τοὺς ὑπηκόους, πολλὰ δυσανασχετοῦντας καὶ μονωθὲν τὴν ἀδικίαν δδυρομένους), ἄδικοι καὶ προδόται σχεδὸν περὶ ἡμᾶς γεγενημένοι, οἰόμενοι κἂν οὕτω πᾶσαν πολέμου πρόφασιν περιαιρήσειν. Ὁ δ' ὥσπερ στενὴν αὐτῷ τῆς γῆς τὴν οἴκησιν παρεχούσης καὶ ταύτην οἰκείᾳ μεθ' ὑμῶν, αὖθις ἐπολέμησε· καὶ τρίτην μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν, οὐκέθ' ὥσπερ πρότερον ἀπαρασκεύως καὶ ἐξ ἐφόδου, ἀλλὰ πολλὰ πρότερον συνεσκευασμένος περὶ τὴν ἐσπέραν, καὶ στρατιὰν ἐπαγαγὼν ἡμῖν πλήθει οὐκ ὀλίγον ὑπερέχουσαν ἡμῶν οὐκ ἐξ Ἑλλήνων μόνον τῶν αὐτόθι κατοικούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν προσοίκων βαρβάρων συμμαχίδα. Ὁρῶντες δὲ ταῦθ' ὑμεῖς, ἐλθόντες εἰς Βυζάντιον, ἐδεῖσθε βασιλέως περὶ εἰρήνης. Ὁ δ' οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον, ἢν ἀδύνατος πεισθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τρίτον ἐχωρήσατε ὑμεῖς. Καὶ ἡμεῖς τὴν ὑπερβολὴν βδελυξάμενοι τῆς ἀδικίας, προθύμως συνηράμεθα ὑμῖν, καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπεμείναμεν καὶ πόνους. Εἶτ' αὖθις μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην πλάνην καὶ τοὺς περιδρόμους τοὺς πολλοὺς, καὶ τὴν ἐκ τῆς χρονίου κακοπάθειαν στρατείας, καὶ τῆς κρείττονος δυνάμεως ἡμῖν τὸν πόλεμον συγκατεργαζομένης. τῶν τε πολεμίων κεκρατήκαμεν ἤδη καθαρῶς, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν συγκατεκτησάμεθα ὑμῖν. Νυνὶ δ' αὖθις τῶν πολέμων πεπαυμένων, καὶ εἰρήνης τὰ Ῥωμαίων κατεχούσης πράγματα, ὁρῶντες ὑμᾶς τῶν προτέρων μείζοσι κακοῖς ἐπιχειροῦντας ἡμᾶς ἐμβάλλειν, παραγγέλλομεν ὑμῖν μὴ αὖθις καινὰ διανοεῖσθαι, μηδ' ἀφορμὰς παρέχειν τῷ κάκιστ' ἀπολουμένῳ πολέμῳ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους. Εἰ ταῦτ' ἔλεγον, καὶ ὥσπερ κορωνίδα προσετίθεσαν, ὅτι· εἰ μὲν δίκαιόν ἐστι περὶ τούτοις, εἰ δὲ μή, σκοπεῖτε μὴ οὐχ ἡμῖν μᾶλλον ἢ ὑμῖν αὐτοῖς αἴτιοι μειζόνων γενήσεσθε κακῶν. Εἰ δὲ δὴ καὶ προσέθηκαν, ἐῶ γὰρ εἰπεῖν, Ὅτι εἰ μὲν βασιλεὺς οὕτως ἔχοι γνώμης ὥστ' ἐφ' ἑκάτερα ῥᾳδίως μεταβάλλεσθαι, καὶ μικρᾶς ἕνεκα ἢ καὶ οὐδεμιᾶς αἰτίας, πολέμου ἄρχειν, τί δεῖ τῷ τοιούτῳ ἀφορμὰς παρακχῆς καὶ στάσεως; ἐπὶ λύμῃ καὶ φθορᾷ τοῦ κοινοῦ

A mentionem pacis nec ad summas aures admisit. Nos undique difficultatibus coarctati, rursus discrimen adimus; et altero adversus illum bello iterum vincimus, et ad priores eum, aut majores etiam angustias redigimus. Qui **259** bellum citra summum periculum suum haud finitum iri animadvertens, de pace vos per legatos appellat, cum alias nec nomen ejus sustinuisset. Vobis autem nescio quid mali mala objectum est mane (2). Nam cum debuisselis ex antegressis sapere, desipuistis; imperiumque totum, et administrationem rerum, et vosmetipsos insuper ei in manus tradidistis (omitto enim dicere, et nos subditos, ægre admodum istuc patientes, et injuriam tantum non lamentantes), injusti et propemodum proditores nostri effecti, dum saltem ista via omnem vos belli occasionem amputaturos creditis. At ille, perinde ac si tellus ei non sufficeret, si hanc vobiscum habitaret, de integro ac tertium ad arma venit, cum nihil esset quod loco criminis objectaret. Nec jam imparatus, et velut ex itinere ut alias, sed multo antea instructus in Occidente, exercitumque contra nos, non ex Græcis solum illic incolentibus, sed ex vicinis quoque barbaris auxiliarium, nostro non paulo numerosiorem adduxit. Quo comperto, Byzantium profecti, pacem rogavistis, cum postulata æque ut ante rejecta sunt; unde vos ad bellum tertium compulsi descendistis, nosque sceleris magnitudinem exsecrati, per multa discrimina laborosque impigre vobis succurrimus. Postmodum denuo post longam illam vagationem, variasque ambages, et afflictionem diuturnæ expeditionis, cum etiam divina nos virtus adjuvaret jam de hostibus perfecte triumphavimus, et Romanum principatum vobiscum recuperavimus. Nunc hostibus quiescentibus, pace cunque agitante republica cum cernemus vos iterum laborare, ut in mala prioribus graviora præcipitetis, jubemus ne rursus nova meditemini, neve bello infelicissimo, hoc est civili, materiam suggeratis. Si hæc dicerent, inquam, et tanquam coronidem adderent hæc: Siquidem propter has rationes dicta nostra admittitis, et approbatis, bene est; sin autem, videte ne vobis potius quam nobis perniciem accersatis. Quod si adderent etiam, non dicam tale quid: Si imperator eo sit ingenio, ut in utramque partem facile mutetur, et propter causam vel parvam, vel nullam bellum incipiat, quid huic perturbationis ac seditionis ad pestem et interitum reipublicæ opportunitatem porrigere opus est? Si autem sycophantis, perversisque hominibus, ac nihilo melioribus mancipiis pessimis obsequitur, nec **260** sic justum atque utile censemus, sic affectis, ut Cares nos subjicere (3), non dicam, si istuc, sed si orationi suæ illud unum modo adjungerent, di-

Jacobi Pontani notæ.

(2) Sic, verbis inquam Plautinis, reddi posse opinor, quod Græce est, οὐκ οἶδ' ὅτι παθόντες.

(3) Cares fuerunt barbaro ac servili ingenio, et proposita mercede parati ad quodvis malum perferendum. Testis Herodotus in *Euterpe*. Indicat et Aristophanes in *Avibus*: Εἰ δὲ δοῦλος, καὶ Κάρ, *quod si servus est, et Car*. Plera Paræmiographus proverbio *In Care periculum*

cerentque : Si vobis ea mens est de imperatore, A nobis certe juste utiliterque consulere non videmini; ac si quid præter exspectatum contigerit, nos periculis nosmet subtrahentes, ut otiosi spectatores tragœdiarum vestrarum sedebimus; num eorum postulato ut iniquo adversari, aut eorum verba ut intempestiva vilipendere possemus? Non solum enim quod omnium bellorum occasio ab eo manatit, et natura sit inconstanti ac mutabili, imperiumque Romanum bellis civilibus nimiopere attritum, et nemo mutationem æquo animo passurus sit; sed si omnia in utroque essent æqualia, alterque ab altero in nullo differret, oporteretque rerum statu considerato, aptiorem ad imperandum eligere, non esset justitiæ consentaneum, tibi quemquam antefferi : non ob mansuetudinem animique altitudinem solum, quæ toto belli tempore in te eluxerunt, sed etiam ob fortitudinem strenuitatemque bellicam; et præcipue quod Romana res nunc non tantum perito et acri, sed et probo etiam exercitatoque duce indiget. Mihi itaque omnia perpendenti nulla causa satis idonea videtur, ob quam te ab imperio removeas, et in avum illud transferas. Quare boni communis ergo id fidenter dissuadere non dubitavi. Tibi licitum est, si quæ dixi, non sufficiant, aliis item et peritioribus uti consiliariis, ut a recta semita ne declines. Adhæc imperator, more suo paulum cunctatus, Non negaverim, inquit, prudenter dicta omnia; nihilominus de his per otium deliberandum mihi videtur, si forte C mora temporis meliora suggesserit. Quod cum et magnus domesticus probasset, ita discessum est. Post diem tertium congressi, vicissim percontantur, num aliud interea occurrerit. Cum uterque negaret, consilium ratum fecerunt. Sic quod pene factum erat, ut imperator senior imperium reciperet, a magno domestico impeditum est. Quorum in memoriam postea rediens imperator, ubi avum monasticam vitam sectari audivit, magno domestico ea sub hoc verborum integumento significata valuit : Si quæ prius volebamus, opere perfecta fuissent, ista nunc non evenissent. Quibus **261** ille respondit : Ista quidem non; fortassis autem alia deteriora longeque magis incommoda evenire potuisse. Imperator confirmata jam valetudine, Didymoticho Byzantium abiit, ut castissimæ Deiparæ vitali fonte sanitates magis quam aquas emananti (4), quibus et ipse lethali illo morbo levatus esset, gratias ageret. Venienti frequentissimus Byzantiorum populus, et ex locis vicinis atque urbibus permulti ejus videndi causa obviam usque Rhegium processerunt (5) (erat quippe aspectus ejus

παρέχειν; Εἰ δ' ἑτέροις πείθεται συκοφάνταις καὶ διαφθορόσι καὶ οὐδὲν ἀμείνοσιν ἀνθρώποις ἀνδραπόδων, οὐδ' οὕτω δίκαιον οὐδὲ λυσιτελὲς τοῖς οὕτως ἔχουσιν; ἐν μοίρᾳ Καρὸς ἡμᾶς ὑποτάττειν ἑαυτούς. Ἀλλ' εἰ προσέθηκαν τοῖς λόγοις ἐκεῖνο μόνον, Ὅτι εἰ νῦν τοιαῦτα περὶ βασιλέως ἐγνώκατε ὑμεῖς, ἀλλ' ἡμῖν οὐ δίκαια οὐδὲ λυσιτελῆ βουλεύεσθαι δοκεῖτε, κἂν τι συμβαίη τῶν ἀδοκήτων, ἡμεῖς ἔξω κινδύνων καὶ πραγμάτων καταστήσαντες ἑαυτούς, ὥσπερ θεαταὶ καθεδούμεθα τῶν γινομένων. Ἆρ' ἢ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ὡς οὐ δικαίᾳ δυνησόμεθα ἀντειπεῖν; ἢ ἐν οὐδενὶ θησόμεθα τοὺς λόγους ὡς ἀκαίρως εἰρημένους; μὴ γὰρ ὅτι πάσης μὲν προφάσεως πολέμων ἐκ βασιλέως ἐξ ἀρχῆς κεκινημένης, ῥᾳδίου δὲ ὄντος φύσει πρὸς μεταβολάς, τῆς Ῥωμαίων δὲ ἡγεμονίας πολλὰ τοῖς ἐμφυλίοις τετρυχωμένης πολέμοις, ἁπάντων δὲ οὐκ ἂν εἰσόντων ῥᾳδίως τὴν μεταβολήν, ἀλλ' εἰ πάντων μὲν ἀμφοτέροις μετῆν ἐπίσης, ἐν μηδενὶ δὲ διενήνοχεν ἄτερος ἑτέρου, ἴδοι δὲ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκεψαμένους τὸν προσήκοντα ἑλέσθαι μᾶλλον ἄρχειν, οὐ σοὶ προστίθεσθαι προσῆκον πάντα ἀντινοῦν· οὐ μόνον διὰ τὴν πραότητα καὶ μεγαλοψυχίαν, ἣν παρὰ πάντα ἐπιδείξω τὸν τοῦ πολέμου χρόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐψυχίαν καὶ τὴν τόλμαν τὴν ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ τὸ μάλιστα δεῖσθαι τὰ Ῥωμαίων πράγματα νυνὶ, οὐκ ἐμπείρου καὶ δεινοῦ μόνον στρατηγοῦ, ἀλλὰ καὶ σπουδαίου καὶ τὰ πολέμια ἐξησκημένου; Ἐμοὶ μὲν οὖν πανταχόθεν ἐξετάζοντι, οὐδεμία τις αἰτία φαίνεται ἀρκοῦσα πεῖθειν ὡς λυσιτελὲς αὐτὸν ἀποστάντα τῆς ἀρχῆς τῷ πάππῳ ἐγχειρίζειν. Διὸ καὶ συμβεβούλευκα προθύμως τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἕνεκα. Σὲ δὲ εἰ μὴ τὰ λελεγμένα πείθειν ἱκανὰ, ἔξεστι καὶ ἑτέροις ἅμα καὶ συνετωτέροις καὶ ἐμπειροτέροις συμβούλοις χρησαμένῳ, μὴ τοῦ δέοντος ἁμαρτεῖν. Τοιαῦτα μὲν ὁ μέγας δομέστικος εἶπε· βασιλεὺς δ' ὥσπερ εἰωθὼς μικρὸν ἐπισχών, Συνετῶς μὲν εἰρῆσθαι τοὺς λόγους, εἶπεν, οὐκ ἂν ἔξαρνος γενοίμην· ἔτι δέ μοι δοκεῖ καὶ κατὰ σχολὴν εἶναι βουλευτέον περὶ αὐτῶν, εἴ πώς τι βέλτιον ὁ μεταξὺ χρόνος ἐξευρήσει. Ἐπαινέσαντος δὲ καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, τὸ νῦν μὲν ἔχον διελύθησαν, ἐς τρίτην δὲ ἡμέραν πάλιν συνελθόντες, ἐπυνθάνοντο ἀλλήλων εἴ τι πλέον ἐν τῷ μεταξὺ ἐξευρηκότες εἶεν χρόνῳ· μηδὲν δὲ ἀμφοτέρων εἰρηκότων ἐπεψηφίσαντο τὴν βουλήν, καὶ οὕτω παρ' ὀλίγον ἐλθὸν τοῦ βασιλέα τὸν πρεσβύτερον αὖθις ἄρχοντα γενέσθαι τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐκωλύθη. Ὧν ὕστερον εἰς μνήμην ἐλθὼν ὁ βασιλεύς, ἐπεὶ ἐπύθετο αὐτὸν τὸν μοναχὴν βίον ἀνηρημένον, ἠνέττετο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, Ὡς εἰ ἃ πρότερον ἐβουλευόμεθα εἰς ἔργον ἦλθον, νῦν οὐκ ἂν συνέβαινε τοιαῦτα, πρὸς ἃ ἐκεῖνος

Jacobi Poutani notæ.

(4) Græce, festivius, μᾶλλον ῥήματα, ἢ νάματα, quo lepore aliquoties orationem aspergit. Παρήχησιν figuram vocant Græci. Vide quæ paulo ante de hoc fonte diximus, vel potius vide ipsummet Nicephorum. Facies operæ pretium.

(5) Hæc mihi reditum ab exsilio M. Tullii Ciceronis revocant in memoriam, qui, teste Plutarcho, tanta municipiorum omnium lætitia et favore hominum proditum est obviam, ut quod jactavit postea, minus esset vero. Ait enim, Italiæ se humeris reportatum, oratione post reditum ad Quirites, si meminit.

ἀπεκρίνατο, Ὡς τοιαῦτα μὲν οὐκ ἂν συνέβη, ἴσως δ' ἕτερα χείρω καὶ ἀλυσιτελέστερα πολλῷ Βασιλεῖ δ' ἐπεὶ τῆς νόσου ἤδη ἀπηλλάγη καθαρῶς, ἐκ Διδυμοτείχου εἰς Βυζάντιον ἦκεν, ἀποδώσων τὰς εὐχαριστίας τῇ πανάγνῳ μητρὶ τοῦ Θεοῦ τῇ ζωοδόχῳ πηγῇ τῇ μᾶλλον ἰάματα ἢ νάματα βρυούσῃ· ἧς τυχὼν ἀπήλλακτο καὶ αὐτὸς τῆς χαλεπῆς ἐκείνης νόσου. Βυζάντιοι δὲ πανδημεὶ πρὸς ὑπάντησιν τοῦ βασιλέως ἐξελθόντες, ἔτι δὲ καὶ οἱ τῶν πέριξ χωρίων τε καὶ πόλεων κατὰ θέαν βασιλέως (πᾶσι γὰρ οὐκ ἐπέραστος μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματος ἀξία ὄψις ἦν, ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος), ἄχρι μὲν Ῥηγίου προῆκον ὑπ' ἀλλήλων συνωθούμενοι καὶ ἠσπάζοντο βασιλέα προσκυνοῦντες. Ἐκεῖθεν δὲ δι' αὐτῶν ἰὼν ὁ βασιλεὺς ἄχρι τοῦ πρὸ τῆς πόλεως τεμένους τῆς ἀεννάου πηγῆς ἦλθε συνωθούμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους· ἀποδοὺς δὲ τὰς εὐχαριστίας Θεῷ, ἦλθεν εἰς τὰ βασίλεια ἐκεῖθεν, καὶ διέτριψέν ἐν Βυζαντίῳ ἐξ ἐκείνης εἰς ἑξηκοστὴν ἡμέραν. Αὖθις δὲ ἐξελθών, περιῆλθε τὰς τῆς Θράκης πόλεις.

A non amabilis tantum, sed admirabilis etiam, ut si ab inferis redivivus exstitisset) ac sese invicem comprimentes et impellentes præ multitudine, eumque adorantes consalutarunt. Ille per medium agmen incedens, ad templi ante urbem positi fontem perennem accessit, compressus a turba, actisque Deo gratiis, inde in palatium se contulit; et usque ad diem sexagesimum Byzantii mansit, post quem Thraciæ urbes lustravit.

CAPUT XXI.

Persæ prædatores cæduntur; Achris Triballorum obsidione liberatur. Mœsorum rex, et imperator pacta societate in Triballorum regionem irruunt. Triballus Mæso copiis integris occurrit, hostes partim cædit, partim fugat. Rex vulneratus moritur. In imperatorem Crales nihil molitur. Michaelis conjux, soror imperatoris, cum liberis pellitur. In concilio decernitur in Mœsiam proficiscendum, ubi magnæ spes ostentarentur, et expulsa imperatoris soror justa esset belli occasio. Vastatur Mœsia; aliquot oppida se dedunt. In locum Isaiæ patriarchæ magnus domesticus Joannem presbyterum subrogandum suadet, et episcopos quodam callido commento ad id pernavet.

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ στρατιὰ Περσῶν ἱππικὴ τὸν Ἑλλήσποντον περαιωθεῖσα, ἐλῃ-ζετο τὴν Θράκην. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεύς, συνήθροιζε τὴν στρατιὰν ὡς ἀμυνούμενος αὐτούς. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, οἱ μὲν πολλοὶ τῶν Περσῶν, ἀναστρέψαντες ἐπαρεσώθησαν πρὸς ἕω. Πεντακόσιοι δὲ αὐτῶν καὶ χίλιοι λοιποὶ ἔμειναν ἐπὶ τῆς Θράκης· βασιλέως δὲ αὐτοῖς ἐπιστρατεύσαντος, ἔπεσον πάντες μάχῃ νικηθέντες. Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις ἐκ τῆς ἑσπέρας ἠγγέλθη βασιλεῖ ὡς παρασκευάζοιτο στρατιὰ Τριβαλῶν τῇ Ἀχρίδι ἐπιθέσθαι πόλει ἑσπερίῳ ὑπὸ τὴν Πιερίαν τὸ ὄρος κειμένῃ, καὶ μετὰ μικρὸν οἱ Τριβαλοὶ δῃώσαντες τὰ περὶ αὐτήν, περικαθήμενοι ἐπολιόρκουν· βασιλεὺς δὲ ἐβοήθει κατὰ τάχος. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ Τριβαλοί, τὴν πολιορκίαν ἐκλιπόντες, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκείαν· καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς Ἀχρίδα παρελθών, πρόνοιάν τε ἐποιήσατο τῆς πόλεως ὅση δυνατή· καὶ ἐκ τῶν παραχειμένων αὐτῇ φρουρίων τινὰ ὄντων ὑπηκόων Τριβαλοῖς, εἷλεν ἐξ ἐφόδου· τῶν τε ἑσπερίων ἑτέρων πόλεων προνοησάμενος, αὖθις εἰς Διδυμότειχον ἐπανῆκε. Μιχαὴλ δ' ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς ἔκ τινων διαφορῶν πρὸς Κράλην τὸν Τριβαλῶν ἄρχοντα ἐκπολεμωθείς, παρεσκευάζετο ὡς αὐτῷ ἐπιστρατεύων. Εἰδὼς δὲ καὶ βασιλέα πολέμιον αὐτῷ ὄντα, πέμψας πρεσβείαν πρὸς αὐτόν, ἐδεῖτο αὐτοῦ ἐπιθέσθαι Κράλῃ, ὡς ὑπ' ἀμφοτέρων ῥᾳδίως ἐκτριβησομένῳ. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καὶ βασιλεῖ χαιρὸν εἶναι δίκας παρὰ Τριβαλῶν λαβεῖν ὧν ἠδίκησαν Ῥωμαίους, Μιχαὴλ μὲν ὑπέσ-

B Sub id tempus equestris Persarum manus Hellespontum transducta, Thraciam depopulabatur. Quod ubi resciit imperator, delectum ad eos propulsandos habuit. Interea de Persis multi in orientem renavigarunt. Selecti, qui in Thracia remanerent, mille quingenti: quibuscum pugna congressus imperator, omnes ferro concidit. Diebus paucis ex occidente affertur, Triballos ad Achridem urbem occidentalem, sub monte Pieria sitam, armis adoriundam sese comparare: quam paulo post agro circumcirca devastato, obsidio circumdederunt. Imperator cum subsidio adest celeriter. Quod Triballi sentientes, obsidione soluta domum recedunt. Imperator urbi quantum potest providet, et ex finitimis ei castellis, Triballorum ditioni subjectis, quædam primo impetu capit; reliquis item occidentis urbibus prospiciens, **262** Didymotichum revertitur. Michael Mœsorum rex ob quasdam lites Triballorum principi infensus, ad bellum ei inferendum se instruebat (6). Cumque imperatorem quoque illi hostem esse non nesciret, per legatos rogat uti Cralem invadat, ut ita amborum viribus haud ægre conflictaretur. Ubi imperatori maturum visum est, a Triballis injurias Romanis irrogatas persequi, Michaeli expeditionem promisit, addens etiamsi illum ad istam societatem non invitasset, per se in Triballos, a quibus intolerabilia damna accepisset, ducturum fuisse. Imperator contracto exercitu, omnibusque necessariis comparatis, per

C

D

Jacobi Pontani notæ.

(6) De hoc bello Gregoras, lib. IX: *Sequenti vere, cum Serviæ Cralem appareret non quieturum, nisi Michaelem ob injuriam, et contumeliam sorori factam ulturus esset, quod ea legitima conjuge, post susceptos ex en liberos, regni hæredes, nulla de causa repudiata, imperatoris sororem duxisset, Michael legatos ad imperatorem mittit, ab eo postulans ut per Romanas provincias transiens, in Triballorum terram impressionem faceret; nam et se illi arma infesta illaturum, ut duobus bellis impar, fieret imbecillior, multis utrinque agris amissis. Proinde ad expeditionem usque ad veris exitum sese parant.* Lege reliqua.

Pelagoniam profectus, Triballorum provinciam in festam habet; partem aliquam conculcatis et succisis segetibus arboribusque deformat; Butzunin oppidulum ex itinere capit, Deuritza, Dubrunin, Caballarium, Siderocastrum, et ipsa oppidula, se dedunt. Michael ipse quoque per Pæoniam totis copiis in Triballos tendens, in loco quem indigenæ Belmasdin vocant, castra facit, despectis hostibus, ut ei resistere non auturis. Stephanus Crales Triballorum princeps cum hinc et hinc hostilibus flammis circumdatum se videret, nec putaret divisis copiis utrumque regem sustinere posse, iis integris contra Mœsum ire maluit, juxtaque eum castra fixit; loco autem opportuno, ubi angustus et asper trausitus, ne quis irrumperet, custodiæ causa peditum globum collocavit. Cæterum ultro citroque missis de pace caduceatoribus, cum transigi nihil posset, et placeret confligere, illo die manus mutuum abstinere pacti sunt, ut postridie concursuri. Mœsis commeatu jam defectis, Michael rex illo die de exercitu delegit, quos ad victum quærendum dimisit; majorque pars militum ad prædas agendas per agros adjacentes se effudit. Cernens Crales dissipatum Mœsorum exercitum, et arbitratus adesse tempus aggrediundi Michaelis, ejusque astu bellico opprimendi, armato milite, et cum trecentis ex Alemania gravis armaturæ, pactorum securus in Mœsos graditur. Michael venientes Triballos conspicatus, sibi data verba intellexit; verumtamen et ipse celeriter ad pugnam **263** contenditoccurrere. Triballi, priusquam ille instrueret aciem, impressionem faciunt, vi devincunt, Mœsorumque partem in fugam compellant, partem congressi occidunt, captos armis nudant ac dimittunt. Nam quoniam homophyli sunt, inter se captivos facere, et in servitutem redigere, moribus eorum nefas est. Michael lethali tactus vulnere, et ad castra hostium perductus, brevi exspiravit. Mœsorum castra Triballi diripiunt. Qui prædæ intenti vagabantur, audito, regem suum esse victum, alii alibi comprehensi contrucidabantur; plures fuga salutem adipiscebantur. Crales potitus victoria, in imperatorem Romanum, ipsum quoque ad urbes in confinilis expugnandas intentum, nihil molitus est; sed remotius castris se continuit: utrum quod majores copias conduceret, quando quas habebat, Romanis impares viderentur; an quod aliud quiddam in pectore volutaret, cognosci non potuit. Paulo post imperatori nuntiatur dynastas Mœsorum, rege illorum mortuo, seu quia Stephanum Cralem hoc officio sibi devincire conarentur, seu alius ergo, imperatoris sororem, Michaelis conjugem, una cum liberis expulisse: sorori autem Stephani, quæ prius cum Michaele nupta fuerat, ipsi liberisque ejus regiam Mœsorum regnumque reddidisse. Imperator optimatum concilio convocato, quid ageret disceptare instituit. Judicatum, rebus præsentibus, aut parvo, aut nullo fructu responsuris (cum Crales bello.

A χετο τὴν ἐκστρατείαν, προσθεὶς ὡς εἰ μὴ παρεκάλει καὶ αὐτὸς, ἀλλ' αὐτὸς διενοεῖτο στρατιᾷ ἐπὶ Τριβαλοὺς ἐλθεῖν ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένος ὑπ' αὐτῶν· αὐτὸς δὲ ἀθροίσας τὴν στρατιὰν καὶ πάντα ἐκπορισάμενος ὧν ἐδεῖτο, διὰ Πελαγονίας ἐσέβαλεν ἐς τὴν γῆν τῶν Τριβαλῶν, καὶ ἕτερά τινα αὐτῆς· καὶ Βουτζοῦνιν μέν τι φρούριον προσαγορευόμενον εἷλεν ἐξ ἐφόδου· Δεύριτζαν δὲ καὶ Δουβροῦσιν, καὶ Καβαλλάριον, καὶ Σιδηρόκαστρον, φρούρια καὶ αὐτὰ, παρεστήσατο ὁμολογίᾳ. Μιχαὴλ δὲ καὶ αὐτὸς διὰ Παιονίας πανστρατιᾷ ἐπιστρατεύσας Τριβαλοῖς, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τόπῳ Βελμάσδιν ἐγχωρίως προσαγορευομένῳ, περιορώμενος τοὺς πολεμίους, ὡς οὐκ ἂν τολμήσοντας προσβαλεῖν αὐτῷ. Στέφανος δὲ Κράλης ὁ τῶν Τριβαλῶν ἄρχων, ἐπεὶ ἑκατέρωθεν συνεώρα τῷ πολεμίῳ πυρὶ περισχεθείς, ἑκατέροις μὲν ἀντιτάξασθαι τοῖς βασιλεῦσι, διελόμενος τὴν στρατιὰν, οὐκ ᾤετο εἶναι δυνατός. Εἵλετο δὲ μᾶλλον τὸν Μυσῶν βασιλέα ἀνταγωνιστὴν, καὶ πανστρατιᾷ καὶ αὐτὸς ἐλθὼν, παρεστρατοπέδευσε μὲν αὐτῷ. Ἐν ἐπικαίρῳ δὲ χωρίῳ στενὴν ἔχοντι τὴν δίοδον καὶ σκληρὰν ᾗ ἐπέστησε στρατιὰν πεζὴν φρουρεῖν, ὡς μή τις δύναιτο δι' αὐτῆς ἰέναι ἐπ' αὐτόν· ἐπιχηρυκευσάμενοι δὲ ἀλλήλοις, ἐπεὶ ἀσυμβάτως εἶχον, καὶ ἐδόκει πολεμητέα εἶναι, ἐκεχειρίαν ἄγειν συνέθεντο ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὡς μαχούμενοι ἐς τὴν ὑστεραίαν. Ἐπιλελοιπότος δὲ ἤδη σίτου τῷ στρατοπέδῳ τῶν Μυσῶν, ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἔγνω δεῖν καθ' ἣν τὴν ἐκεχειρίαν ἦγον, στρατιὰν ἀπολεξάμενος, πέμψαι ἐπὶ σῖτον· καὶ διεσκέδαστο τὸ πλεῖον τῆς στρατιᾶς ἐπὶ τὰ παρακείμενα χωρία ἐφ' ἁρπαγήν· ὁρῶν δὲ ὁ Κράλης τὴν Μυσῶν διεσκεδασμένην στρατιὰν, καὶ νομίσας καιρὸν εἶναι ἐπιθέσθαι Μιχαὴλ καταστρατηγηθέντι ὑπ' αὐτοῦ, ὡς εἶχε τάχους, ὡπλισμένην τὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν, καὶ τριακοσίους ἐξ Ἀλαμανῶν ἐπαγόμενος καταφράκτους, ὀλίγα τῶν συνθηκῶν φροντίσας, ἐπὶ Μυσοὺς ἐχώρει· Μιχαὴλ δὲ ὁρῶν τὴν Τριβαλῶν στρατιὰν ἐπαγομένην, ἔγνω μὲν ἡπατημένος, πλὴν ὡς εἶχε τάχους καὶ αὐτὸς τὴν στρατιὰν ὥπλισας, ἐξῆγεν ὡς ἐς μάχην· καὶ πρὶν εἰς τάξιν καταστῆναι, οἱ Τριβαλοὶ ἐπιπεσόντες, ἐτρέψαντό τε τοὺς Μυσοὺς, καὶ ἐνίκων κατὰ κράτος, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν παρὰ τὴν μάχην· ὅσοι δὲ ἐάλωσαν ζῶντες, γυμνούμενοι τῶν ὅπλων, ἀπελύοντο· οὐ γὰρ ἔξεστιν αὐτοῖς ἀλλήλους ἀνδραποδίζειν ὄντας ὁμοφύλοις. Βασιλεὺς δὲ ὁ Μιχαὴλ τραυματίας γενόμενος καιρίως ἐάλω μὲν ἔτι ζῶν καὶ ἀπήχθη παρὰ τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐτελεύτησε δὲ μικρὸν ἐπιβιούς. Τὸ δὲ στρατόπεδον τῶν Μυσῶν ἐπόρθησαν οἱ Τριβαλοί· ἡ δ' ἐπὶ τὸν σῖτον διεσκεδασμένη στρατιὰ, τοῦ σφετέρου βασιλέως πυθόμενοι τὴν ἧτταν, οἱ μὲν αὐτῶν ἄλλοι ἄλλοσε καταλαμβανόμενοι διεφθείροντο, οἱ πλείους δὲ αὐτῶν, φυγῇ ἐπορίσαντο τὴν σωτηρίαν. Ὁ Κράλης δὲ μετὰ τὴν νίκην, βασιλεῖ μὲν οὐκ ἐπεστράτευσε Ῥωμαίων ἐπικειμένῳ ὁμοίως καὶ πολιοχροῦντι, τὰς ἐν τοῖς μεθορίοις αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας πόλεις. ἀλλ' ἔμεινεν ἐστρατοπεδευμένος οὐκ ἐγγύς. Εἴτε δὲ μείζονα συναθροίζων στρατιὰν, ὡς τῆς οὔσης

οὐκ ἀξιομάχου Ρωμαίοις δοκούσης εἶναι, εἴθ' ἕτερόν τι διανοούμενος, ἔμεινεν ἐν ἀδήλῳ. Μετὰ μικρὸν δὲ ἠγγέλλετο τῷ βασιλεῖ, ὡς οἱ δυνατοὶ κατὰ Μυσοῖς τοῦ σφετέρου βασιλέως Μιχαὴλ ἀποθανόντος, εἴτε Στέφανον θεραπεύοντες τὸν Κράλην, εἴθ' ὅ τι ἕτερον διανοούμενοι, τὴν μὲν βασιλέως ἀδελφὴν ἀπήλασαν μετὰ τῶν τέκνων, τῇ δὲ ἀδελφῇ Στεφάνου ἢ πρότερον συνῴκει Μιχαὴλ, ἅμα τέκνοις τά τε βασίλεια παρέδοσαν τῶν Μυσῶν καὶ τὴν ἀρχήν. Βασιλεὺς δὲ ἐκκλησίαν συναθροίσας μετὰ τῶν ἐν τέλει, ὅ τι δέοι ἐβουλεύετο ποιεῖν, καὶ ἐδόκει δεῖν τὰ ἐνταῦθα μὲν καταλιπεῖν, ὡς ὀλίγα ἢ οὐδὲν δυνησομένους ἑαυτοῖς περιποιήσασθαι, τοῦ Κράλη ἤδη τοῦ πρὸς Μυσοὺς πολέμου ἀπηλλαγμένου, καὶ δυνηθέντος ἂν ῥᾳδίως ἀμύνεσθαι αὐτοὺς κακοῦντας τὴν αὐτοῦ· πρὸς δὲ τὴν Μυσίαν ἀπαίρειν τὴν ταχίστην, ὡς ἐλπίδων ἐκεῖ μεγάλων ὑποφαινομένων· πρόφασιν δὲ πολέμου εἶναι οὐ μικράν, τὸ τὴν βασιλέως ἀδελφὴν ἀπελαθῆναι τῆς ἀρχῆς, δικαιοτέραν οὖσαν ἄρχειν ἅτε τῆς Κράλη ἀδελφῆς ὑπὸ περιόντος ἔτι ἐκβληθείσης Μιχαήλ. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο ἀναχωρεῖν τοῖς τε προσχωρήσασιν ἀρτίως πολιχνίοις φρουρὰς ἐγκαταστησάμενος ὁ βασιλεὺς, τῶν τε λοιπῶν πέρι τὴν ἄκραν πόλεων ὅσης ἐδέοντο πρόνοιαν ποιησάμενος, καὶ στρατιὰν ἅμα στρατηγῷ Συργιάννῃ καὶ τῆς ἄλλης ἑσπέρας ὁντι καταλιπὼν ὥστε ἀμύνεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν ἂν ἐπίωσιν οἱ Τριβαλοὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν ἀναλαβών, εἰς Ἀδριανούπολιν ἐπανῆλθεν· οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις καὶ τὴν ἐπίλοιπον Ῥωμαίων στρατιὰν ὅση ἦν συναγαγών, ἐσέβαλεν εἰς τὴν Μυσίαν, καὶ τά τε ἄλλα μάλιστα τὴν χώραν δῃώσας, καὶ ἐκ τῶν ὑπηκόων πόλεων Μυσοῖς, τὴν Ἀγχίαλον καὶ Μεσημβρίαν, καὶ Ἀετὸν, Κτένιά τε καὶ Ῥωσόκαστρον, καὶ Διάμπολιν παραστησάμενος ὁμολογίᾳ, εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε. Διατρίβοντι δὲ ἐκεῖ, ἐπεὶ καὶ ἡ Βυζαντίων Ἐκκλησία χηρεύουσα ἦν ἀρχιερέως, τοῦ πατριάρχου Ἡσαΐου οὐ πολλῷ πρότερον χρόνῳ τετελευτηκότος, ἐδόκει τῶν ἀναγκαίων τοῖς πατριαρχικοῖς θρόνοις τινὰ ἐγκαθιδρύσαι. Πολλῆς δὲ ζητήσεως περὶ τούτου γινομένης, καὶ ἄλλων ἄλλοις προβαλλομένων, ὁ μέγας δομέστικος συνεβούλευε βασιλεῖ, τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην ἀποδεῖξαι πατριάρχην· ὃν τῆς Ἀπρίων μὲν ὄντα πόλεως πολίτην καὶ ἐξ ἀσήμων, περὶ δὲ τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν μάλιστα δοκοῦντα ἔχειν ἀφυῶς, ὁ μέγας δομέστικος ἐνέγραψε τοῖς οἰκείοις, καὶ περὶ τὴν ἱερὰν ἐχρῆτο τούτῳ λειτουργίαν. Ὑστερον δὲ οὐ πολλῷ χρείας γενομένης, τῷ βασιλικῷ ἐνέγραψε κλήρῳ μηδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ χορηγουμένων προσόδων ἀποστερήσας, ἀλλ' ἐκείναις τὰς βασιλικὰς

A contra Mœsos jam liber, suam provinciam vexantibus levi opera posset obsistere) supersedendum, et in Mœsiam, ubi magnæ spes ostentarentur, quamprimum discedendum. Occasionem belli gravem offerri, sororem scilicet imperatoris regno depulsam, quæ justius imperaret, cum soror Cralis a Michaele adhuc vivente matrimonio multata fuerit. Postquam igitur recedere complacitum fuit, tum oppidulis, quæ recens in ejus se potestatem tradiderant, præsidiis impositis, tum reliquis urbibus in confiniis, cura quanta egebant curatis, parteque exercitus cum Syrgianne etiam, reliqui Occidentis duce relicta, ut illas adversus Triballorum vim tueretur, cum altera parte Adrianopolin rediit. Diebus aliquot præterlapsis, allectis

B quantæ erant copiis, in Mœsiam irrumpit, **264** et cum cætera regionem vastat maxime, tum Anchialum, Mesembriam (7), Aeton, Ctenia, Rhosocastrum et Diampolin civitates per deditionem accipit, Byzantiumque revertitur. Quia vero tum Ecclesia Byzantina episcopo suo viduata erat, quod Isaias patriarcha nuper de vita exierat, visum omnino faciendum, ut alius in ejus throno locaretur. Cum igitur diutius controversando alii alium nominarent, magnus domesticus imperatori auctor fuit, ut Joannem presbyterum designaret: quem quanquam apud Apros obscuris ortum natalibus, tamen ut in sacerdotali ministerio dexterrimum, et ad

C id accommodatissimum, idem domesticus inter suos domesticos ascripserat, qui sibi a sacris esset. Non diu post cum ita usus posceret, in clerum imperatoris eumdem cooptavit, pensionem suam ei relinquens, etiamsuper imperatoria pensione cumulans. Ibi quoque semper bene audiit, et imperatoris gratiam est consecutus: qui consilium probavit, et ita faciendum dixit, si modo perfici possit. Ubi ad episcopos super eo retulit, illi statim quasi conspirassent, ad unum omnes reniti, neque audire velle. Imperator usque adeo repugnantes cernens, negotium magno domestico committit, qui nihil cunctatus, episcoporum in sanctorum apostolorum (8) templo conventum agit; ibi exorsus loqui, impetrare ab illis laborat, ut Joannem pro patriarcha

D suscipiendum decernant. Illi contra asserere id neque justum, neque Ecclesiæ Dei frugiferum fore. Multis ab utraque parte dictis, tandem surgunt, discrepantibus sententiis, dum hi nequaquam ferendum existimant, vitæ curis implicitum, uxori et filiis cohabitantem (*d*), in excelsissimam magisterii

Jacobi Pontani notæ.

(7) Gregoras: *Proximo anno, cum audivisset imperator, Bulgaricum principatum* (Triballos vocat Bulgaros) *et a priore uxore, a cognatis Michaelis divelli* (nam imperatoris soror ægre fuga salutem quæsierat) *in ea multorum contentione de regno, justis copiis delectis, oppidula Æmo vicina invasit, et fere omnia citra negotium cepit, habitatoribus ultro sese ad eum conferentibus. Inter cætera vero etiam urbem munitam, et frequentem Mesembriam, ad mare sitam*, etc.

(8) Petri et Pauli. Templum illud Constantini opus, in eoque, ut et Helena mater, sepultus est. De eo sæpius Zonaras lib. III.

Jacobi Gretseri notæ.

(*d*) Græcorum sacerdotes uxoratos esse notius est, quam ut admonitione egeat, et si cui ignotum esset, id ex hujus Joannis exemplo, de quo hoc capite Cantacuzenus, planum testatumque redde-

cathedram evehere, ille sic eos refellit: Si alioqui ad hanc functionem idoneus et habilis sit, hoc ei

A προσθεις· καὶ διετέλεσέ γε κἀκεῖ περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα εὐδοκιμῶν· καὶ διὰ τοῦτ' ἀπέλαυε τῆς βα-

Jacobi Gretseri notæ.

retur, ut etiam ex primo responso Jeremiæ patriarchæ Constantinopolitani ad Wirtenbergenses. Multum tamen differunt Græci ab illis qui Evangelicorum nomen hodie sibi arrogant, quæ discrimina speciatim enumeranda sunt, ne isti nostri libidinem suam Græcorum licentia honestare et excusare tentent. Ac primo apud Græcos piaculum censetur, si monachus uxorem ducat, aut cum ducta consuetudinem habeat. Par scelus si monialis nubat. Ὁ δὲ ἐπαγγειλάμενος παραθενεύειν, inquit Jeremias patriarcha, παρθενευέτω, καὶ ἄδειαν αὐτῷ γαμεῖν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν οὐ παρέχομεν. Οὐδεὶς γὰρ θεὶς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτον, καὶ στρατεύς, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἂν δέ τι παθῇ ἀνθρώπινον, σοφρονίζομεν διὰ με- B τανοίας καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ λοιπῆς κακοπαθείας, καὶ ἀποχῆς κακῶν ἀποπλύνομεν, καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀποδοκιμάσει αὐτόν· *Ille autem, qui semel virginitatem professus est, virgo permaneat, nec jam illi ullam amplius licentiam post votum susceptum nubendi damus. « Nemo enim mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, idoneus est consequendo cœlesti regno. » Si vero huic humanius quid contigerit, hunc ecclesiastica disciplina coercemus, ac ad moderationem vitæ, per pœnitentiam, atque confessionem, carnis item mortificationem, ac omnem vitæ continentiam, revocamus, ac veluti lustratione quadam expiamus, nihil dubitantes misericordiam benignissimi Dei humanæ ejus infirmituli non defuturam.* Hæc Jeremias patriarcha. Immane quantum a Græcis hac in re distent, qui a Romana Ecclesia secessionem fecerunt, quibus nihil usitatius, quam monachorum et monialium innuptæ nuptiæ, nec forte miram, cum tota illorum doctrina C ex hujusmodi nuptiis sit progenerata, cujus pater monachus, mater monialis.

Secundo, Græci nullum ad episcopi dignitatem evehunt, nisi aut cælibem, aut talem, qui conditioni uxoris renuntiet. Quocirca cum episcopi uxorem ac liberos presbyteri hujus magno domestico objicerent tanquam impedimenta ad patriarchæ honorem obtinendum, respondit domesticus, fore ut patriarcha creatus, uxori valedicat. At hæretici superintendentes, qui alicubi episcoporum quoque appellationem usurpant, tum primum ad hoc munus aptissimi existimantur, si uxorio jugo devincti sint, sobolemque numerosam in circuitu mensæ suæ numerent. Tertio, si quis cælebs apud Græcos sacris ordinibus initietur, expers thori vita porro quoque agenda est, imo dum spiritus regit artus. *Si post ordinationem presbyter aut diaconus, aut subdiaconus uxorem duxerit, ejiciatur ex clero, et curiæ civitatis, in qua clericus erat, cum bonis suis tradatur,* inquit Justinianus, Novell 123. Qui et D Novella 6 : *Si presbyter aut diaconus, aut subdiaconus postea ducat uxorem, aut concubinam, aut palam, aut occulte, sacre statim cadat ordine, et deinceps idiota sit.* Nec in hoc conveniunt sectarii cum Græcis. Forte libentius se conformarent cum more quodam Græcorum, qui si non hoc tempore, olim certe in Græcia vigebat; nam ut testatur Humbertus Cenomanensis, Leonis noni ad Constantinopolitanos legatus, ordinandi prius interrogabantur num uxores haberent; si abnuerent, jubebantur ducere, et tum ad manuum impositionem reverti. Quæ forte consuetudo hodie desiit in Græcia, cum canon Trullanus, de quo postea, hoc non exigat, aut præcipiat. Mirum tamen non revocari hoc ævo ab illis, qui in Joviniani et Vigilantii disciplinam nomina sua dederunt, præsertim cum is non Nicolaum, unum ex septem primis diaconis, sed Vigilantium auctorem habeat. In quem sanctus Hieronymus : *Episcopos sui sceleris dicitur habere consortes, si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cælibi credentes pudicitiam, imo ostendentes quam sancte vivunt, qui male de omnibus suspicantur, et nisi prægnantes uxores viderint clericorum, infantesque de ulnis matrum vagientes, Christi sacramenta non tribuunt.*

Quarto, Græci nulli bigamo aditum ad sacros ordines patefaciunt. *Quod eos qui alteram duxerunt uxorem,* inquit Justinianus novell. 123, *sacri canones clericos esse prohibeant, sanctus Basilius his verbis docet : Eos qui nuptias iterarunt, canon exclusit ministerio.* Hæretici a sua suorum ministrorum chirotonia vix excludunt polygamum, nedum bigamum. Quinto, Græci olim, et nunc quoque, adegerunt ad professionem perpetuæ castitatis eum qui cælebs ordines suscipere vellet. *Si is qui ordinandus est diaconus,* inquit Justinianus loco citato, *uxorem sibi junctam non habeat, non aliter ordinetur, nisi prius ab eo qui ipsum ordinat, interrogatus profiteatur, posse se post ordinationem, vel sine legitima uxore caste vivere : nequeunte eo, qui ordinat, ordinationis tempore diacono permittere, ut post ordinationem uxorem ducat. Sin vero hoc fiat, episcopus, qui id permisit, episcopatu deficiatur.*

Sexto, apud Græcos, si uxor ante ordines ducta, post mariti ordines hinc excedat, alterum matrimonium inire nequaquam licet. In quo itidem a Græcis discedunt Lutherani nuptiatores : quorum præconibus meta nulla, consortes in thalamum adsciscendi.

Porro mos quem Græci ab aliquot sæculis servant, saniori et sanctiori Græciæ insitatus fuit; statim enim cum tradita et vulgata Christi doctrina, cælibatus inter Ecclesiæ ministros invaluit. Nolo repetere, quæ hac de re doctissime disputant Turrianus, lib. II, *De dogmaticis characteribus verbi Dei*; et lib. II, *Adversus Magdeburgenses* pro canonibus apostolorum cap. 1 et 2; et lib. V ejusdem operis, cap. 12, et aliquot sequ. et in scholiis super caput 15 lib. VI *Constitut. apostolicarum* Clementis Romani; Cardinalis Baronius, tom. I *Annal.* anno Christi 58, et tom. VIII, anno 692; et cardinalis Bellarminus lib. I *De clericis*, cap. 19 et seq. Nos contenti erimus uno vel altero testimonio, quo planum fiat, quid in Ecclesia lege et consuetudine receptum fuerit. Audiamus ergo sanctum Hieronymum, qui postquam recensuisset, qua mente essent episcopi, Vigilantii fermento infecti, nulli præterquam conjugato clericatum impertire consueti, mox subjungit : *Quid facient Orientis Ecclesiæ, quid Ægypti et sedis apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desierunt.* Et ad Pammachium : *Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eligantur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici.* Sanctus Epiphanius hæresi 59 : *Adhuc viventem et liberos gignentem unius uxoris virum Ecclesia non suscipit, sed eum, qui se ab una continuit, qui in viduitate vixit, diaconum, et presbyterum, et episcopum, et hypodiaconum : maxime ubi sinceri sunt canones ecclesiastici. At dices mihi, in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, et diaconos, et hypodiaconos; at hoc non est juxta canonem, sed juxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit.*

Nicæna synodus : Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τινὶ ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν, πλὴν ἢ ἄρα μητέρα, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα ὑποψίαν διαφεύγει. Hunc canonem citat Justinianus, Novell. 123. Qui Latine sic redditur a Turriano : *Prohibuit in universum magna*

σιλέως εὐμενείας· βασιλεὺς δὲ ἐπῄνει τε τὸν λόγον καὶ ἐπιχειρητέα ἔλεγεν εἶναι εἴ γε ἀνυσθῆναι δυνατόν. Ὡς δὲ τοῖς λοιποῖς ἀρχιερεῦσι τὸν περὶ τούτου προσῆγον λόγον, οἱ μὲν εὐθὺς ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος πάντες ἀπεωθοῦντο, καὶ οὐδὲ ἠνείχοντο τῶν περὶ τούτου λόγων

A impedimento non futurum, quandoquidem illo se penitus extricabit. Tandem cœtu soluto quemque redire domum, et non parum defatigatos, corpus recreare jussit; iterumque super eadem deliberatione concilium indixit. Illi domos redeunt Ma-

Jacobi Gretseri notæ.

synodus, ut neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli prorsus clerico liceret habere συνείσακτον *mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut materteram, aut amitam, aut eas solum personas, quæ ab omni suspicione alienæ essent.* Quidam vertunt illud συνείσακτον *extraneam*; nonnulli, *subintroductam*; alii *introductam*; alii *ascititiam*. Turrianus aliquando ad verbum, *cointroductam*. Item absolute, *mulierem*, et quidem quamcunque, exceptis iis quas canon excipit. Antiocheni enim (quorum vocem canon Nicænus usurpat) quaslibet mulieres, sive uxores, sive non uxores libere et familiariter non sine suspicione consuetudinis illicitæ cum viris versantes vocant συνεισάκτους, ut ex Eusebio lib. VII *Histor. ecclesiast.*, cap. 24, liquet, quæ inde hoc nomen adeptæ videntur, quod in eodem conclavi aut cella cum viris versentur, quas synodus Ancyrana nominat συνερχομένας, hoc est, *congredientes*, cujusmodi sunt, quibus ministrandi gratia ingredi licet, quocunque dominus domus ingreditur, et cum eo simul ire per omne conclave domus. Frustra ergo est cum sua explicatione Balsamon, qui in scholiis ad tertium canonem Nicænum, συνεισάκτους tantum restringit ad mulieres non uxores, cum canon loquatur de omnibus. Plura Turrianus Idem de cælibatu ministrorum Ecclesiæ decretum quoque est in aliis synodis, ut in Eliberitana, Arelatensi, Agathensi, Turonensi prima et secunda, etc., quæ omnes synodi non novum morem introduxerunt, sed veterem ab apostolica traditione manentem denuo sanxerunt: semper enim synodis hoc curæ fuit, *ne*, ut inquit Vincentius Lirinensis, *aliquid posteris traderent, quod ipsæ a patribus non accepissent, utque non solum in præsenti rem bene disponerent, verum etiam post futuris exempla præberent, ut et ipsi scilicet sacratæ vetustatis dogmata colerent, profanæ vero novitatis adinventa damnarent.*

Cæterum hodierna Græcorum consuetudo fluxit a pseudosynodo, quam Græci vocant πενθέκτην, *Quinisextam*, nomine novo et monstruoso, ut ipsa appellatio monstrum synodi, non synodum indicet: cujus architecti et auctores carni fibulam laxarunt cum sempiterno Græciæ dedecore, facta conjugatis ordines accipiendi, et conjugio inito, etiam post initiationem utendi potestate, contra tot sæculorum consensionem, et ab apostolis derivatam consuetudinem. Nimirum ubi decrescit virtus, ut tunc fiebat in Græcia, eo irrepit venus. Est autem canon (decimus tertius inter Trullanos) quem hac de re condiderunt, plenus inscitia et mendaciis, ut Baronius fuse demonstrat, tom. VIII. Si enim ideo ministri Ecclesiæ debent esse mariti, quia *honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus*; item, quia, *quod Deus conjunxit, ab homine non est separandum*; denique, quia Apostolus monet, *ut qui uxorem habet, solutionem non quærat*, cur non patiuntur iidem Trullani legislatores, ut episcopi aut monachi uxores retineant? Si nihil in sacras Litteras committitur, quando episcopi et monachi a conjugibus sejunguntur, cur sacrilegium sit, si mariti a sacris ordinibus repellantur, aut si admissi sunt, a matrimonii usu abstinere jubeantur, et pœnis quoque ecclesiasticis, si ita necessitas exigat, compellantur? Verumenimvero perpulchram profecto hujus impuri canonis et moris rationem reddit Jeremias patriarcha: *Non ignora-*

mus, inquit, *turpitudinis germina multa suscipi inter eos, qui sacerdotes uxores acolpere prohibent.* Quæ ratio, si quid valet contra cœlibatum sacerdotum, valebit etiam contra cœlibatum episcoporum, monachorum, et eorum qui mortua uxore, cœlibem vitam agere coguntur apud Græcos, sive sint sacerdotes, sive diaconi, sive subdiaconi. An isti ex carne et sanguine non sunt coagmentati? Si isti sine hujusmodi maculis castam integramque vitam B vivere queunt, cur non et illi, qui recens ad sacerdotis, diaconi aut subdiaconi officium accedunt? An non et his, si in flagitia labantur, adhibere licet ea medicamina, quæ castitatem professis adhibere iste Jeremias refert, nosque supra commemoravimus. *Episcopum nullam omnino mulierem habere, aut cum ea habitare concedimus*, inquit Imperator Justinianus, Novell. 123, *sed si id minus comprobasse visus fuerit, episcopatu dejiciatur. Ipse enim seipsum episcopatu indignum demonstrat.* Cur hoc vel simili emplastrate non curant itidem Græci suos sacerdotes, diaconos, et subdiaconos, si quando extra honestatis limites evagentur? Si Græci totam antiquitatem respuebant, par saltem erat, ut audirent suum Justinianum, qui mentem suam de cœlibatu ministrorum Ecclesiæ, diu ante Trullani concilii abuli tempora explicarat his verbis, Novell 6: *Nihil sic in sacris ordinationibus diligimus, quam cum castitate viventes, aut cum uxoribus non cohabitantes,* C *aut unius uxoris virum, qui sive fuerit, sive adhuc sit, et ipse castitatem eligat secundum divinas regulas, primum principium et manifestum fundamentum reliquæ virtutis constitutum.* Sed ventet aures non habet, multo minus libido; et forte patrocinium a Justiniano quærent, etsi imprudenter, ne dicam impudenter. Nam Photius in *Nomocanone* titulo 8, hanc ex Novellis Justiniani sanctionem citat: *Nullus clericus, qui uxorem non habet, habeat in domo sua introductitiam, præterquam matrem, et filiam, et sororem, et alias non suspectas*; ubi imperator innuere videtur, esse clericis matrimonium permissum, quandoquidem monet, ut qui uxores non habent, ab ἐπεισάκτοις abstineant. Quo ipso existimare quis posset, ab eo significatum, clericos, si voluissent, potuisse uxores ducere. Verum si quis integra verba Justiniani, non ut a Photio decurtata sunt, consideret, aliam longe mentem Justiniano fuisse intelliget. Verba edicti hæc sunt, Novell. 123: Τοῖς δὲ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ ὑποδιακόνοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν κλήρῳ τεταγμένοις μὴ ἔχουσι γαμετὰς κατὰ τοὺς θείους κανόνας ἀπαγορεύομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τῶν ἁγίων κανόνων δύναμιν γυναῖκά τινα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐπεισάκτον ἔχειν· *Presbyteris, diaconis, subdiaconis, et omnibus aliis in clerum ascriptis, qui secundum divinos canones uxorem non habent, interdicimus et nos, ex sacrorum canonum præscripto, ne mulierem introductitiam domi suæ habeant, excepta matre*, etc. Quo loquendi modo manifeste docet imperator, presbyteros, diaconos, subdiaconos cœlibem vitam agere debuisse, sacris canonibus id ita præcipientibus: licet nonnullis ex clericorum numero nuptiæ permissæ essent, lectoribus nimirum et cantoribus, de quibus apostolorum can. 25, vel juxta aliorum divisionem, 26, et ipsemet Justinianus, Novell. 6 et 123, qui mulierem, quam Nicæna synodus vocat συνείσακτον, eadem notione ἐπεισάκτον appellat, eoque vocabulo idem, quod Nicæna synodus intelligit.

gnus domesticus imperatori exponit, et quæ ipse ut episcopis persuaderet, dixerit, et quomodo illi contradixerint, postremoque convenerit, ut altero cœtu super eadem quæstione coirent.

A βασιλεὺς δὲ αὐτοὺς οὕτως ἄγαν ὁρῶν ἐνισταμένους, τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν περὶ τούτου ἐπιχείρησιν ἐπέτρεπεν· ὁ δὲ οὐδὲν μελλήσας ἐκκλησίαν συνήθροιζεν ἐκ τῶν ἀρχιερέων ἐν τῷ τῶν θείων ἀποστόλων Χριστοῦ νεῷ· καὶ καταστὰς εἰς λόγους, ἐπεχείρει πείθειν, ὡς δεῖ τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην ἐπὶ τὸ πατριάρχην δέχεσθαι ψηφίζεσθαι· οἱ δ' ἀντεπεχείρουν, ὡς οὔτε δίκαιον, οὔτε λυσιτελὲς ἂν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἴη τοῦ Θεοῦ. Πολλῶν δὲ ἑξέκατέρου μέρους λόγων εἰρημένων, τέλος ἀνέστησαν ἀσύμφωνοι ταῖς γνώμαις, τῶν μὲν, οὐδαμῶς οἰσμένων εἶναι ἀνεκτὸν, τὸν ἔτι τοῖς τοῦ βίου πράγμασι συνισχημένον, καὶ γυναικὶ καὶ τέκνοις συνοικοῦντα, εἰς τὸν ὑψηλότατον τῆς διδασκαλίας ἀνάγειν θρόνον· τοῦ δ' ἀντεπιχειροῦντος ὡς οὐδὲν ἂν εἴη τοῦτο κώλυμα καθάπαξ ἀποστησαμένου ἂν τἄλλα ἱκανό, τε καὶ ὁρμόζων πρὸς τὸ ἔργον ἦ. Τέλος δὲ ὁ μέγας δομέστικος τὴν ἐκκλησίαν διαλύων, νῶν μὲν ἕκαστον ἐκέλευεν οἶκαδε ἀπελθόντα, ἀναπαύλης τυχεῖν οὐκ ὀλίγον πόνου ὑπομείναντας· αὖθις δὲ συνελθόντας περὶ τῶν αὐτῶν ποιήσασθαι τοὺς λόγους. Οἱ μὲν οὖν ἕκαστος ἐπ' οἴκου διελύοντο. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀπήγγελλε τῷ βασιλεῖ ἐλθὼν, ὅσα τε λέξαι τοὺς ἀρχιερέας πείθειν ἐπιχειρῶν, καὶ ὧν παρ' αὐτῶν ἀκούσειεν ἀντιλεγόντων· καὶ τέλος, ὡς συντεθείη καὶ δευτέραν ἐκκλησίαν συναθροῖσαι τούτου ἕνεκα.

265 Post decimum itaque diem in eodem templo omnibus jam ejus jussu congregatis, non iisdem usus est argumentis, cum se nihil consecuturum sciret; sed unde potissimum velut per cuniculum eorum animis obreperet; sic enim aiebat: Suadere quemquam Joannem presbyterum in sedem patriarchicam extollendum, ne sibi quidem placere, qui ipsis summopere gratificari vellet: et ad nihil quod quidem eorum animis injucundum esset, quodque nollent, cogere. Considerandum vero, an is alius Ecclesiæ pastor merito creetur, quod quominus fiat nihil omnino vetare, quandiu in sacerdotium commissum piaculum nemo illi objectare possit. At episcopi non prævidentes quorsum ille collimaret, neque hoc cogitantes, suis se laqueis irretitum iri, libenter istuc audierunt, rati se jam vicisse: suffragiaque extemplo inierunt, ut Joannes Thessalonicensis hierarcha crearetur. Ut omnes sententia congruerunt, etiam chirographo decretum suum eos confirmare voluit. Illi decretum statim conscripserunt. Quod simul in manibus habuit: Pulchre, inquit, decenterque factum, et vobis idcirco amplas ago gratias. Velim autem mihi dicatis, si imperator sic loquatur: Si episcopis re diligenter perpensa, et præstito quod debent officio visum est Joannem presbyterum in collegium episcoporum asciscere, nullaque causa apparuit, quæ impedire posset: sed ab omnibus concorditer sacra liturgia dignus est judicatus, cur non etiam me volente ad patriarchicum thronum ascendat? Si hoc, inquam, dixerit, quid respondebimus, quæso, aut quod velum honeste obtendemus? Docentis licet. Cum illi, satis esse, quod decreto suo effecissent, ut Joannes Thessalonicensis, aut alterius Ecclesiæ episcopus, non autem patriarcha, institui posset: Hoc, inquit domesticus, demonstrare oportet. Si enim patriarcha aliquam aliam gratiam, virtutemve ex cœlestium donorum promptuario accipit, quam aliis antistibus accipere non licet, valeret aliquid oratio: si autem secus est, omnesque et majorum et minorum urbium episcopi æqualiter gratiæ participes sunt

Μετὰ δεκάτην δὲ ἡμέραν αὖθις ἐκέλευεν ἀθροίζεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ νεῷ· καὶ ἐπειδὴ πάντες ἠθροισμένοι ἦσαν, οὐκέτι μὲν ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπεχείρει πείθειν, ἤδει γὰρ οὐ παῖσαν, ἀλλ' ἐξ ὧν μάλιστα ὤρετο ὑποκλέψειν τὴν πειθὼ αὐτοῖς. Ἔφη γὰρ τὸ μὲν περὶ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου πείθειν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγειν θρόνον, οὐδ' αὐτῷ δοκεῖν εἶναι δεῖν, μάλιστα βουλομένῳ τὰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ποιεῖν καὶ μηδὲν ἀηδὲς μήτ' ἀβούλητον προσαναγκάζειν· ἑτέρας δὲ ἐκκλησίας σκέψασθαι εἴγε δίκαιον προστάτην ἀποδεῖξαι· πάντως δὲ οὐδ' ἂν εἴη τοῦ τοιούτου κώλυμα ἕως ἂν μηδεὶς αὐτῷ ἔχῃ περὶ τῆς ἱερωσύνης ἔγκλημα ἐπενεγκεῖν. Οἱ δὲ μηδὲν τῶν μελλόντων ὑποπτεύσαντες, μηδὲ τοῦτο ἐννοήσαντες, ὡς τοῖς σφετέροις αὐτῶν ἁλώσονται βρόχοις, αὐτοὶ ἡδέως τε ἐδέξαντο τοὺς λόγους οἰόμενοι κεκρατηκέναις καὶ ἐπεψηφίζοντο προθύμως, Θεσσαλονίκης ἱεράρχην ἀποδεῖξαι τὸν Ἰωάννην. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἓν συνῆλθόν ἅπαντες ταῖς γνώμαις, ἐκέλευε γράμμασι τὰ ἐψηφισμένα ἐπιβεβαιοῦν· οἱ δ' ἔγραφον τὸ ψήφισμα αὐτίκα. Ἐπεὶ δ' ἐν χερσὶ τοῦτο εἶχεν ὁ μέγας δομέστικος λαβών, Τοῦτο μέν, εἶπε, καλῶς καὶ ἧ προσῆκεν ἐγεγόνει· καὶ χάριν ἂν ὑμῖν εἰδείην καὶ αὐτὸς τούτου ἕνεκα πολλήν. Πυθέσθαι δὲ ὑμῶν βούλομαι ἐκεῖνο· ἂν ἔρηται ὁ βασιλεὺς ὅτι Εἰ τοῖς ἀρχιερεῦσι πολλὰ σκεψαμένοις καὶ τὰ δίκαια ποιοῦσιν, ἔδοξε τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην ψηφίσασθαι ἀρχιερέα, καὶ οὐδεμία τις ἐφάνη αἰτία κωλῦσαι δυνατή, ἀλλὰ πᾶσιν ἔδοξεν ὁμοῦ ψήφῳ καινῇ τῆς ἱερᾶς ἄξιος λειτουργίας ταυτησίν, ἀνθ' ὅτου μὴ καὶ πρὸς τὸν πατριαρχικὸν ἐμοῦ βουλομένου ἀναχθείη θρόνου; ἂν ταῦτα λέγῃ, τί ἐροῦμεν; ἢ τίνα εὐπρόσωπον ἀπολογίαν ἀποδῶμεν ἄν, διδάξατε αὐτοί. Τῶν δὲ φαμένων, ὅτι Ἐπειδὴ τὸ ψήφισμα ἐπὶ τούτοις ἐποιησάμεθα, ὅτι Θεσσαλονίκης μὲν ἧ τινος ἄλλης Ἐκκλησίας ἡγεμόνα δέχεσθαι τὸν Ἰωάννην, πατριάρχην δὲ μή. Οὐκοῦν ἔδει, εἶπε, καὶ ἀνάγκην τινὰ προσεῖναι τῷ λόγῳ. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλην τινὰ χάριν ἢ δύναμιν ἄνωθεν ἐκ ταμείου δωρεῶν δέχεται ὁ πατριάρχης ἣν οὐκ ἔξεστι λαμβάνειν καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεράρχαις ἔχοι ἄν τινα πρόφασιν ὁ λόγος· εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστι, πᾶσι δὲ ἐπίσης καὶ τῆς ἐλάσσονος πόλεως ἐπισκόποις

μέτεστι δωρεᾶς, αἱ τιμαὶ δὲ καὶ αἱ λαμπρότητες τῶν θρόνων κεῖνται παρὰ βασιλεῖ, καὶ ἔξεστιν αὐτῷ καὶ τὸν μικρᾶς πόλεως ἐπισκοπεῖν ἄξιον κριθέντα, ἐπὶ τὴν μείζονα ἀνάγειν, τί δεῖ ἀπέραντα πονοῦντας, ἀπολογίας οὕτω σαθρὰς καὶ εὐκαταλύτους συναγείρειν, καὶ προσκρούειν εἰκῇ ὀοκεῖν τῷ βασιλεῖς ἐφ' ἃ μὴ δέον ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ μὴ μικρὸν τῆς φιλονεικίας ὑπενδόντας, ψηφίσασθαι τὰ κατὰ γνώμην βασιλεῖ, καίτοιγε τοῦ δικαίου καὶ εὐλόγου οὐ μακρὰν ἀφεσκότα· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐῶ, εἰ δή τις χάρις καὶ ἐμοῦ κεῖται παρ' ὑμῖν. Τοιαῦτα εἰρηκότος

A (9) (*e*) : honor autem ac splendor sedium (*f*) penes imperatorem est, licetque ipsi parvæ urbis episcopatu dignum judicatum ad majorem provehere (10), quid necesse est sine modo ita putidas solutuque faciles responsiones congerere; viderique temere imperatorem offendere, **266** in quibus non solum non contradicere, sed nec paulum adversari, verum quæ ei ut a justitia et recta ratione non adeo abhorrentia, probantur, decernere oportet? De me nihil dico, si quis honos mei vestrum tangit animum. Hæc ubi profatus est, etsi

Jacobi Pontani notæ.

(9) Potestate ordinis pares sunt omnes episcopi, non jurisdictionis : ea enim metropolitanus episcopo, et patriarcha utrisque antecellit.

(10) Nimium auctoritatis dederunt imperatori episcopi et patriarchæ Græci, postquam se ab Ecclesia Romana abruperunt et ii delata sibi potestate usi sunt egregie. Patet per omnes historias Byzantinas ista subjectio, et quædam indigna profec o servitus, quam volentes suis imperatoribus servierunt. Ne itaque mireris, si et apud hunc ejus rei exempla videas.

B

Jacobi Gretseri notæ.

(*e*) Quod Cantacuzenus ait, omnes episcopos pares esse gratia, id accipi debet de gratia et potestate ordinis, non jurisdictionis : qua alios aliis esse majores certum est et imlubitatum apud omnes illos, quibus ecclesiasticæ hierarchiæ gradus perspecti sunt.

(*f*) Cum legis honorem splendoremque sedium penes imperatorem esse, eique licere parvæ urbis episcopatu dignum judicatum ad majorem provehere, id ne mireris : postquam enim Græci a Romani pontificis obedientia se subtraxerunt, omnia suo imperatori per adulationem detulerunt, et pro jugo leni et levi Romanæ Ecclesiæ, cervicibus suis ferreum asciverunt. Semel enim in hanc provinciam imperatores admissi, nihil in ecclesiasticos, inque ipsos patriarchas sibi non permisere, quod testantur tot constitutiones Græcorum imperatorum de rebus ecclesiasticis, et commentarii Balsamonis in *Nomocanonem* Photii, et in canones conciliorum, omnesque historici, quotquot post natum dissidium a Latinis res Græcanicas litterarum monumentis commendarunt. Quocirca arbitratu suo episcopos ponebant, deponebant, reponebant, transferebant, et in ordinem, quoties collibitum erat, redigebant : privilegia et immunitates, titulos et dignitates augebant, minuebant, tollebant, ipsarumque diœceseon fines ampliabant, aut contrahebant liberrime sine ullius metu aut reverentia : ipsisque Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsulibus exiguum sane honorem habebant; id vel hinc colligas, quod, ut inquit Innocentius tertius cap. *Solitæ*, extravag. De major. et obed., illos juxta *scabellum pedum suorum in sinistra parte sedere aut faciebant, aut permittebant; cum*, ut inquit Innocentius, *alii reges et principes archiepiscopis suis (sicut debent) reverentes assurgant, et eis juxta se venerabilem sedem assignent.* Quid quod et patriarchale pedum seu sce, trum ex manu imperatoris accipiebant, et tantum non ab iisdem consecrabantur; ut planum, ex Curopalata, qui in libello *De officiis aulæ Constantinopolitanæ*, περὶ προβλήσεως, de patriarchæ designatione seu inaugaratione ab imperatore fieri solita copiose scribit : quem et ait traditioni τοῦ δικανικίου, seu sceptri patriarchalis hæc solemnia verba adhibuisse : Ἡ ἁγία Τριας δια τῆς παρ' αὐτῆς δωρηθείσης ἡμῖν βασιλείας προβάλλεται σε ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην· *Sacrosancta Trinitas per imperium nobis concessum, constituit te archiepiscopum Constantinopoleos, novæ Romæ, et œcumenicum patriarcham.* Ita quon a Romano pontifice tanquam ab univer-

C

D

sali Christi vicario, pastorumque pastore accipiendum erat, accipere coacti sunt (in pœnam, opinor, conflati schismatis) ab imperatoribus, qui dabant, quod dare nequibant : et quia ad ovile reverti renuerunt, adhuc in longe magis duros et immites initiatores inciderunt, in ipsos inquam truculentissimos Turcas, a quorum tyranno primus post captam Constantinopolim δικανίκιον, hoc est, pedum episcopale accepit Gennadius patriarcha : et hac etiam tempestate nullus patriarcha munus obire potest, nisi prius χρυσόβουλλον, seu, ut vocant hodierni Græci μπαράτιον, hoc est, diploma et litteras confirmationis et potestatis ab impio imperatore impetraverit : nec impetrat nisi largo Pescesio (hoc enim nomen est tributo, quod a novo patriarcha initio suæ functionis in ærarium Turcicum inferri debet) comitatus veniat εἰς τὸ διβάνη, ad senatum Turcicum, tum aditus ad tyrannum, imo et ad osculum manus patet, grandi scilicet beneficio, tum præclarus ille mystagogus dat patriarchæ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν εἰς πάντας τοὺς εὐσεβεῖς Χριστιανοὺς, ἱερωμένους καὶ λαϊκούς· *Omnem potestatem et auctoritatem in omnes pios Christianos clericos et laicos*, ut pro litum est in historia quadam mistobarbara de patriarchis Constantinopolis Turco Græciæ inserta. Ex eodem fonte manavit, ut imperatores episcoporum synodis præsiderent, primique subscriberent (cujus aliquot exempla in hac nostra historia extant) adversus omnem antiquitatis morem, et cujusvis recte sentientis rationem. Quid enim indecentius, quam ut ovis pastoribus præsit? Quantum distat istorum arrogantia a Magni Constantini submissione, qui in concilio Nicæno sedere noluit, nisi in sede humiliore, quam essent episcoporum sedilia : nec nisi episcopis annuentibus, ut colligitur ex Theodoreto, lib. 1, cap. 7 *Histor. ecclesiast.* et ex Eusebio lib. 1.1 *De vita Constantini*. Idem Constantinus post omnes episcopos subscripsit, ut testatur Basilius impera or in fine octavæ synodi. Quam igitur degeneres Græci posteri a Constantinopoleos conditore Constantino, qui, prob nefas! imperatricibus quoque hunc præsidendi honorem in conciliis detulerunt. Non longe abeundum est; sub finem libri tertii suæ Historiæ subministrat nobis Cantacuzenus præclari hujus facti præclarum specimen. Sed supervacaneum fuerit pluribus de hoc argumento disserere velle. Is promptu est Bellarmiaus, qui copiose docet, cujus sit præsidere conciliis, et quis hacteaus quoque præsederi, libro primo de concil., cap. 19 et 20, ut et illad, cujus sit congregare concilia, cap. 12 ejusdem libri.

vix, tamen suis se pennis captos intellexerunt(11). decretaque revocari non posse ; et inter se ut circumduci aspiciebant. Nihilominus, quamvis inviti, Joannem patriarcham renuntiabant, cum ante magnus domesticus, et cum singulis seorsum, et cum omnibus communiter multum egisset, flexisseque hos, quia prius propenso erant in illum animo : illos, quod et ipsi ejus, utpote summi rerum praesidis, ope indigerent, et in futurum sibi ejus amicitiam conciliarent. Hoc igitur modo Joannes contentione magni domestici patriarcha decretus, (quod sine eo nullus potuisset) pauloque post consecratus est.

A πρὸς αὐτοὺς, μόλις μὲν, νοῦν δὲ ὅμως ἔσχον, ὡς τοῖς οἰκείοις ἑάλωσαν πτεροῖς, καὶ ἀναλῦσαι οὐκ ἔστι τὰ ἐψηφισμένα· καὶ πρὸς ἀλλήλους μὲν ἐώρων ὡς ἠπατημένοι· ὅμως δὲ καὶ ἄκοντες ἐπεψηφίζοντο τὸν Ἰωάννην πατριάρχην, πολλὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρότερον καὶ πρὸς ἕκαστον ἰδίᾳ καὶ πᾶσι κοινῇ διειλεγμένου καὶ πείθοντος, τοὺς μὲν, ὅτι ἦσαν εὖνοι πρότερον αὐτῷ, τοὺς δ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐδέοντο αὐτοῦ τοῖς πράγμασιν ἐφεστηκότος, τὴν εἰς τὸ μέλλον οἰκείωσιν προμνωμένους αὐτοῖς. Οὕτω μὲν δὴ ὁ Ἰωάννης σπουδῇ πολλῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πατριάρχης ἐψηφίσθη, οὐδενὸς ἂν ἑτέρου πείσαντος, εἰ μὴ αὐτὸς παρῆν, καὶ ἐχειροτονήθη μετὰ μικρόν.

CAPUT XXII.

Persæ prædones occiduntur, fugantur, capiuntur. Pars his auditis in orientem refugit. Syrgiannes contra domesticum conjurationem facit. Æquanimitas domestici. Zamplaco Syrgiannem apud imperatorem accusat; ille inficiatione se defendit.

Imperator postquam Byzantii diu satis mansisse sibi visus est. Thraciæ urbes obire instituit. Quod dum facit, nuntiatur equitatum Persicum transito Hellesponto bipartito divisum, alios circum urbes Cisson, Polybotum, Aconiten, urbes Thracias, agros depopulari ; alios Rhædestum invadere. Eo quanta poterat coacta manu opitulatum occurrit, collatoque pede, prædones illos vincit, paucisque fuga se eripientibus, cæteros partim interficit, partim capit. Pars altera apud Polybotum, audiens imperatorem captis sociis in se movere, statim cum præda et captivis in orientem trajecerunt, atque ita imperator iis frustratus est Syrgiannes porro dux Occidenti a magno domestico præfectus, cum imperator ægrotaret morbo illo gravissimo, amicum præ se ferebat animum, et agebat gratias. Quo jam sospito, ut didicit, domesticum sibi magistratum abrogare voluisse, sed imperatorem intercessisse (quod tamen falsum et commentitium erat) omnium beneficiorum, quibus fuerat **267** ab ipso affectus, oblitterata memoria, et ira impotenti subactus, sodalitium contrahere ac parare cœpit ; existimans, si ex amicis plurimis servisque domesticis sufficientem numerum constasset, futurum ut magnus domesticus, quando vellet, incommodare sibi non posset. Hoc igitur illi tanto studio erat, quanto maximo poterat, arcano tamen, et familiarissimis tantum consciis. Ac latuit quidem res ad tempus ignorata, donec a quodam de illis magno domestico patefacta est. Qui quanquam Syrgiannem ingratissimum meritorumque immemorem judicaret, nihilominus solitam in malis æquabilitatem atque constantiam servare stu-

Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἡ κατὰ Βυζάντιον αὐτῷ διατριβὴ εἶχεν ἱκανῶς, ἐξῄει πρὸς τὰς κατὰ Θράκην πόλεις· ἔνθα διατρίβοντι ἠγγέλθη ὡς τὸν Ἑλλήσποντον διαβᾶσα στρατιὰ Περσῶν ἱππικὴ, καὶ εἰς δύο διαιρεθεῖσα, οἱ μὲν αὐτῶν περὶ Κισσὸν καὶ Πολύβοτον καὶ Ἀκονίτην, πόλεις Θρᾳκικὰς, ἐπερχόμενοι δῃοῦσιν· ἡ δ' ἐχώρησε πρὸς Ῥαιδεστόν. Συναθροίσας δὲ στρατιὰν ὅση μάλιστα ἐνῆν ἐπὶ Ῥαιδεστὸν ὀξέως ἐβοήθει· καὶ συμβαλὼν τοῖς τὰ ταύτῃ χωρία λῃζομένοις, ἐκράτησε μάχῃ. καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτεινεν αὐτῶν, τοὺς δὲ ἠνδραποδίσατο, διαδράντων τινῶν εὐαριθμήτων. Ἡ δὲ κατὰ τὸ Πολύβοτον ἑτέρα μοῖρα τῶν Περσῶν πυθομένη ὡς βασιλεὺς τοὺς ἑτέρους ἀνδραποδισάμενος χωρεῖ καὶ κατ' αὐτῶν, τὴν λείαν τάχιστα καὶ ὅσοι ἦσαν αἰχμάλωτοι λαβόντες, ἐπεραιώθησαν πρὸς ἕω. Βασιλεὺς δὲ ἐλθὼν, ὑστέρησεν αὐτῶν, Συργιάννης δὲ ἑσπέρας στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐπιτραπείς, ἡνίκα ὁ βασιλεὺς ἐνόσησε τὴν νόσον ἐκείνην τὴν σφοδράν, πρῶτα μὲν ἐδόκει εὔνους εἶναι, καὶ χάριτας ὡμολόγει· ἔπειτα ὡς ἐπύθετο ὡς ῥᾳδίως ἀπὸ τῆς νόσου βασιλέως, ὥρμητο μὲν ὁ μέγας δομέστικος αὐτὸν παραλύειν τῆς ἀρχῆς, ἐπέσχε δὲ ὁ βασιλεὺς, ψευδῶς οὕτως εἰρημένου, τῶν μὲν προτέρων ἀγαθῶν, ὧν ἦν παρ' αὐτοῦ τετυχηκὼς, οὐδενὸς μεμνημένος ἦν, ὀργῇ δὲ φερόμενος πρὸς αὐτὸν διὰ τὰ εἰρημένα, ἑταιρείαν ἤρξατο συναθροίζειν, καὶ ἑαυτῷ περιποιεῖν· οἰόμενος, ὡς ἐὰν δύναμιν ἑαυτῷ ἐκ φίλων μάλιστα πολλῶν καὶ οἰκετῶν συστήσηται ἀρκοῦσαν, οὐ δυνησομένου τοῦ μεγάλου δομεστίκου κακῶς αὐτὸν ὅταν βούληται ποιεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν ὡς μάλιστα ἐνῆν ἐσπουδάζετο αὐτῷ, ἐν ἀπορρήτῳ δὲ καὶ τῶν μάλιστα οἰκειοτάτων συνειδότων. Καὶ διέλαθέ γε ἀγνοούμενος

Jacobi Pontani notæ.

(11) Suis se laqueis irretire sæpius legi ; suis pennis se capere, nunquam. Forsitan hoc vult, quemadmodum aviculæ dum viscatis virgis insident, quo magis alarum concussu se laborant eripere, eo magis etiam ipsis pennis implicatæ hæsceunt : sic istos episcopos suo ipsorum sermone contra se tulisse suffragium, dum Joannem Constantinopolitanum episcopum esse noluerunt, Thessalonicensem fieri concesserunt, cum ordo episcopalis unus idemque sit, nec propter hanc vel illam sedem varietur.

ἐπὶ καιρόν· ἔπειτα ὑπ' αὐτῶν τινος τῶν συνειδότων τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐμηνύθη· καὶ κατέγνω μὲν πολλὴν αὐτοῦ ἀχαριστίαν καὶ ἀμνημοσύνην τῶν καλῶν· ὅμως δὲ σπουδάζων ἴσος εἶναι ἑαυτῷ καὶ ὅμοιος ἐπὶ τῷ ἄτρεπτος μένειν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, οὔτε ἐβουλεύσατο αὐτῷ τι δυσχερὲς, οὔτε εἴργαστο, ἀλλὰ τά τε ἄλλα ἦν προσκεκρουκὼς αὐτῷ οὐδέν, καὶ τῆς ἐσπέρας τὴν ἀρχὴν ἐφ' ἱκανὸν παρεῖχε χρόνον ἄρχειν· ὁ δ' ἔτι μᾶλλον βουλόμενος βεβαίους αὐτῷ τοὺς φίλους εἶναι, καὶ ὅρκοις κατελάμβανε, καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ὁμοίου παρεῖχεν. Ἐγίνοντο δὲ οἱ ὅρκοι ἐπὶ τούτοις· Συργιάννην καὶ αὐτόν τινα φίλους εἶναι βεβαίους καὶ μηδένα ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀνάγκης τὸν ἕτερον προδιδόναι· ἂν δ' ἐνί γέ τῳ τελευτήσῃ τρόπῳ ὁ βασιλεὺς, μὴ ἕκαστον ὅ τι ἂν οἴηται δίκαιον καὶ λυσιτελὲς ποιεῖν, ἀλλὰ κοινῇ βουλευσαμένους ὅ τι ἂν δοκῇ Συργιάννῃ πράττειν, καὶ μηδένα ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πείθεσθαι αὐτῷ ὡς τὰ κοινῇ συμφέροντα βουλευσομένῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρότερον· ὕστερον δὲ οὐκ ὀλίγῳ χρόνῳ διατρίβοντι βασιλεῖ κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν τὴν ἐν τῇ Θράκῃ, συνῆσαν μὲν τῶν ἐν τέλει πολλοὶ, παρῆν δὲ καὶ Συργιάννης· Ἀρσένιος δὲ Τζαμπλάκων ὁ μέγας παπίας παρελθὼν ἐπὶ τοῦ βασιλέως, ἐδίωκε τὸν Συργιάννην ἀπιστίας· διϊσχυριζόμενος ὡς ἀπελέγξειεν ἐπὶ τῆς δίκης. Συργιάννης δὲ εὐθὺς πρὶν βασιλέα φθέγξασθαί τι, καταψεύδεσθαί τε ἔφασκεν αὐτοῦ Τζαμπλάκωνα, καὶ ἀποδείξεις παρέξειν τοῦ ψεύδους ἰσχυράς. Ὁ δ' οὐ δεῖν ἔφασκεν εἰκῇ λογομαχεῖν ἀλλήλοις ἀντεπάγοντας τὸ ψεύδεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δίκης καταστάντας ἑκάτερον ὧν ἀξιοῖ παρέχεσθαι τὰς ἀποδείξεις· βασιλεὺς δὲ πρότερον μὲν ἡσύχασεν ἐπὶ μικρὸν πρὸς τὰ εἰρημένα· οὐδὲ γὰρ ἦν πω πρότερον οὐδὲν ἀκηκοὼς περὶ Συργιάννη· ἔπειτα ἄχθεσθαι μὲν εἶπε καὶ πάνυ πρὸς τοὺς τοιούτους λόγους· οὐ γὰρ βούλεσθαι αὐτῷ τοὺς ὑπηκόους, τοὺς μὲν ἀπιστίας φεύγειν, τοὺς δὲ διώκειν· ἀλλὰ πάντας τε αὐτῷ εὐνους εἶναι, καὶ μηδένα μηδ' ὑφ' ἑνὸς κατηγορεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ εἴρηται τοιαῦτα, οὔθ' οὕτως ἔχειν ὥστε πάνυ πιστεύειν δεῖ, οὔθ' ὥστε ἀπιστεῖν, ἀλλὰ βασάνῳ τὸ πρᾶγμα δόντας, τἀληθὲς ἀνερευνᾷν. Εὔχομαι δὲ Τζαμπλάκωνα παραχθέντα μᾶλλον τὰ μὴ ὄντα λέγειν, ἢ σὲ τοιούτοις οἷοις αὐτός φησιν ἐνέχεσθαι κακοῖς. Συργιάννης δὲ ἐδεῖτο βασιλέως μόνον τῶν δικαίων τυχεῖν, καὶ μὴ διὰ συκοφαντίαν ἐρήμην ἁλῶναι· τοὺς δὲ ψευδεῖς τουτουσὶ καὶ πεπλασμένους λόγους, ἡγεῖσθαί τε μηδὲν, καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ ὃ περ εἶσι ῥᾳδίως ἀποδείξειν. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὐτὸς ἔφασκε κατὰ γνώμην αὐτῷ εἶναι μᾶλλον ἀπολύσασθαι τὰς κατηγορίας καὶ μηδ' ἐπὶ μιᾷ αὐτῶν ἁλῶναι ἀληθῶς· ἄδικον δὲ ψῆφον οὐκ ἄν ποτε αὐτῷ ἐπενεγκεῖν, οὐ μόνον ὥσπερ νῦν περὶ ψυχῆς ἀγωνιζομένῳ, ἀλλ' οὐδ' εἰ περὶ τῶν φαυλοτάτων τινὸς ἐλάγχανε τὴν δίκην. Τζαμπλάκωνι δὲ ἐκέ-

dens, nihil ei vel faciebat, vel meditabatur molestius, sed et alioqui nihil ei iratus, Occidentis præfecturam diu indulsit. Ille volens sibi amicos stabilire, jusjurandum poscebat, idemque ipse præstabat. Jurabatur autem verbis conceptis, Syrgiannem et illum amicos in fide permansuros, neminemque ulla necessitate adactum, alterum proditurum. Quod si forte moreretur imperator, nullum quod sibi, sed quod habito consilio, Syrgianni pro æquo et bono placuisset, id facturum, et neminem repugnaturum : verum illi ut communitati fructuose consulturo obdituros. Sed hæc prius gesta sunt. Non multo post imperatore apud Chalcidicen (12) Thraciæ commorante, aderant ibidem qui magistratibus fungebantur complures, inter quos et Syrgiannes. Arsenius autem Zamplaco magnus pappias ejus nomen ut perfidi ad imperatorem detulit (13), affirmans, se eum judicio convicturum. Syrgiannes confestim imperatoris verba præveniens, Zamplaconem mentiri, seque mendacium illius firmis argumentis probaturum dixit. Tum Zamplaco, non opus esse inanibus verborum pugnis, dum alter alterum mentiri clamat, sed in judicium veniendum, et ab utroque ad id quod velit ostendendum, rationes in medium adducendas. Ad hæc imperator primum quidem aliquantisper siluit; nihil enim hactenus de Syrgianne audierat : deinde permolestos sibi hos sermones esse dixit, quoniam nollet subjectos suos alios quidem infidelitatis crimen intendere, alios causam dicere, sed amari ab omnibus, et neminem ab ullo ullius sceleris accusari. Quæ vero dicta sint, nec talia esse, ut valde credenda, nec talia, ut omnino credenda non sint, 263 quocirca examinanda, et veritatem inquirendam. Optare autem se, Zamplaconem potius quæ non sint objicere, quam Syrgiannem objectorum criminum reum esse. Syrgiannes rogare imperatorem, tantum ut jure secum agatur, ne per calumniam indicta causa damnetur. Falsis autem hisce et confictis sermonibus nihil se turbari, nulloque labore id quod essent demonstraturum. Tum imperator, Sibi quoque probari magis, uti crimina diluat, et ne unius quidem vere convincatur. Iniquam autem sententiam nunquam in eum laturum, non solum, ut in præsens, de vita in periculum vocatum, sed neque de aliqua re abjectissima judicium suum subeuntem. Tum Zamplaconi mandavit exponere, quorum Syrgiannem insimularet; adhuc enim ea nesciebat. Ille altius repetens, accusationem sic ordiri : Syrgiannes hic, imperator, Occidenti præfectus, primum quidem studiose fecit, atque omni ope elaboravit, ut sodalitium sibi constitueret : ac, si posset, omnes eo impelleret, uti se ad ipsum

Jacobi Pontani notæ.

(12) Ad oram ms. legebatur : Ὁ νῦν καλεῖται Βολερὸν, *quæ nunc dicitur Volerum.*

(13) De ista accusatione Syrgiannis a Zamplacone Gregoras lib. x : *Syrgiannes prius etiam ob exactum a Thessalonicensibus jusjurandum magistratui suspectus; et quia a matre imperatoris adoptatus fuerat, cum imperator Didymotichi capitali morbo laboraret; tum a Zamplacone lesæ majestatis reus actus, sui defendendi causa Byzantium ad imperatorem venit.*

applicarent, et inter amicissimos numerarent. Quod cum a principio statim videremus, arbitrati eum gloriæ laudumque cupiditate (quas homines beati præcipue admirantur, et obstupescunt) isti occupationi se dedisse, rem haud indigne ferebamus. Cum autem tempore procedente ejus in his diligentiam ultra æquum crescere observaremus, incidit nobis suspicio, non gloriæ, sed cujuspiam occultioris rei desiderio in hoc cum operam ponere, et accuratius ad ea quæ agitabantur attendebamus. Ut vero negotio indagato comperimus, aggregantes se ad illum non inconsulte in amicitiam recipi, sed fidem suam juramento astringere, ipsumque vicissim suam illis sacramento obligare, tum nobis aucta est suspicio, hominem magna quædam scelera moliri, diligenterque conditiones et capita in quæ juratum esset, inquisivimus. Narrabatur autem a consciis, primum jurasse Syrgianni amicitiam, et Syrgiannem illis, et omnimodis inter se profuturos. Deinde si quid imperatori humanitus contigisset, non unumquemque quod sibi conducibile appareret, sed quæ post communem deliberationem Syrgiannes pro utilibus haberet, ea demum facturos. Hæc a me vere asseverari testes dabo. Tu igitur, imperator, quid de his pronunties monitore non eges; mihi quidem insolentissimum est visum, **269** aliquem imperatori parentem, subjectumque se confitentem, talia machinari. Audivi etiam a majoribus meis subditorum hujuscemodi ausus nefarios maxime omnium eorum perfidiam defectionemque arguere. Proinde cum tacere non possem, horum ipsum apud te accusavi, opinatus, perinde esse atque si mala simul perpetres, nisi ea conscius accusando detegas. Ubi Zamplaco conticuit, Syrgiannes affirmare, injuriam sibi fieri, et se calumniose oppugnari, mentirique Zamplaconem, qui ista ex odio inveterato confinxerit; quia scilicet filios ejus, Zamplaconis, inquam, qui ab imperatore defecerant, dux contra eos missus, captos et vinctos ad imperatorem adduxerit. Zamplaco sibi filios parvæ, aut nulli curæ dixit esse, quod nec profuturi sint quidquam, si meliores (14), nec maculam sibi aspersuri, si mali fuerint; imperatori cordi fore, quo pacto eos tractet, cum illi subsint. Odio autem commotum accusasse, non inficiaturum; nec enim posse, qui se improbe erga imperatorem gesserit, non odisse: orabatque eumdem, ne eorum quemquam domum dimitteret, donec ipse testibus evocatis, nihil se calumniandi libidine fictum, sed ipsissima ejus facta in accusatione sua posuisse manifeste ostenderet. Imperator Zamplaconem æquum petere censens, ita facere jussit. Mox et Syrgiannes oravit acciri quosdam, qui secum per calumnias inique actum testarentur. Concessum est, quæ ad veritatem demonstrandam iceret, experiretur omnia. Subito itaque missi, qui

λευσεν ἀ Συργιάννῃ ἐγκαλοίη εἰς μέσον ἄγειν· οὐδὲ γάρ πω ἤδει περὶ αὐτῶν οὐδέν. Τζαμπλάκων δὲ ἄνωθεν ἀρξάμενος, οὕτως ἐποιεῖτο τὴν κατηγορίαν· Συργιάννης οὑτοσί, λέγων, ὦ βασιλεῦ, τὴν τῆς ἑσπέρας ἀρχὴν ἐπιτετραμμένος, πρῶτα μὲν ἐποιεῖτο διὰ σπουδῆς, καὶ ἔργον ἦν αὐτῷ τῶν πάντων περισπουδαστότατον ἑταιρείαν συστήσασθαι περὶ αὐτὸν, καὶ πάντας εἰ δύναιτο αὐτῷ πεῖσαι προσέχειν, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα τῶν φίλων ἄγειν· ἡμεῖς δὲ τὰ τοιαῦτα ὁρῶντες μάλιστα ἐν ταῖς ἀρχαῖς, οἰόμενοι αὐτὸν δόξης ἐπιθυμοῦντα καὶ ἐπαίνων, εἷς ἃ μάλιστα ἐπτόηνται οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν τοῖς τοιούτοις ἠσχολῆσθαι, ἐποιούμεθα τὰ πραττόμενα οὐκ ἐν δεινῷ· ὡς δὲ τοῦ χρόνου τριβομένου, τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις σπουδὴν μείζω τοῦ προσήκοντος γινομένην ἑωρῶμεν, ὑποπτεύειν ἐπῆει, μὴ οὐχὶ εὐδοξίας ἕνεκα τὰ τοιαῦτα αὐτὸν ἐπιτηδεύειν, ἀλλά τινος ἑτέρου χάριν ἀπορρητοτέρου καὶ περιεργότερον προσείχομεν τοῖς γινομένοις· ὡς δὲ τὰ τοιαῦτα ἐρευνῶσιν ἐμηνύετο ὡς οὐδὲ ἁπλῶς καὶ ἀπεριέργως αἱ φιλίαι γίνωνται τῶν συνιταμένων πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ὅρκοις διδόντων πίστεις ἰσχυρὰς καὶ λαμβανόντων παρ' αὐτοῦ, τότ' ἤδη ἐν πλείονι ἦμεν ὑπόψει τοῦ μεγάλα τινὰ κακουργεῖν αὐτόν· καὶ τοὺς ὅρκους ἐφ' ὁποίοις γίνονται ἀκριβῶς διηρευνῶμεν. Ἐμηνύετο δ' ὑπ' αὐτῶν τῶν τὰ τοιαῦτα συνειδότων, ὡς πρῶτον μὲν γίνοιντο οἱ ὅρκοι ἐπὶ τῷ αὐτοὺς φίλους εἶναι Συργιάννῃ, καὶ αὐτὸν αὐτοῖς· καὶ τὰ συνοίσοντα ἀλλήλοις ἐκ παντὸς τρόπου πράττειν ἕκαστέρους· ἔπειτα ἂν συμβῇ βασιλέα τρόπῳ δή τινι τελευτῆσαι, μὴ ἕκαστον ἐφ' ἑαυτοῦ ὅ τι ἂν δοκῇ συνοῖσον πράττειν, ἀλλὰ κοινῇ σκεψαμένους, τὰ δοκοῦντα Συργιάννῃ λυσιτελεῖν ποιεῖν· ὅτι δὲ ἀληθῆ, μάρτυρας παρέξομαι τῶν λεγομένων. Σὺ μὲν οὖν ἂν εἰδείης, ὦ βασιλεῦ, ὅ τι χρὴ ἀποφαίνεσθαι περὶ αὐτῶν· ἐμοὶ δὲ ἐδόκει τῶν ἀτοπωτάτων, ὑπὸ βασιλέα τινὰ τελοῦντα, καὶ βουλείαν ὁμολογοῦντα ὀφείλειν, τοιούτοις ἐγχειρεῖν. Ἐπυθόμην δὲ καὶ τῶν πρώτων τῶν ἐμῶν ἐγὼ, ὡς τὰ τοιαῦτα τολμώμενα παρὰ τῶν ὑπηκόων ἀποστασίαν καὶ ἀπιστίαν πάντων μάλιστα ἂν αὐτῶν κατηγορείη. Διὸ οὐδὲ ἠνεσχόμην σιγῇ φέρειν· ἀλλ' ἐπὶ σοῦ τὰ τοιαῦτα κατηγόρηκα αὐτοῦ, νομίζων οὐκ ἔλαττον εἶναι τὸ συμπράττειν πρὸς τὰ φαῦλα τοῦ συνειδότα μὴ ἐλέγχειν εἰς κατηγορίας λόγον. Τοιαῦτα Τζαμπλάκωνος διεξιόντος, ἀδικεῖσθαι καὶ συκοφαντεῖσθαι διετείνετο ὁ Συργιάννης καὶ καταψεύδεσθαι Τζαμπλάκωνα αὐτοῦ, πλασάμενον διαβολὰς ἔχθει παλαιῷ πρὸς αὐτὸν, ὅτι τοὺς υἱοὺς, βασιλέως ἀποστάντας, στρατηγὸς κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθεὶς χειρώσαιτό τε καὶ δεσμώτας πρὸς βασιλέα ἀπαγάγοι. Τζαμπλάκων δὲ τῶν μὲν υἱῶν αὐτῷ μέλειν ἔλεγεν ὀλίγα ἢ οὐδέν, ὡς οὔτε ἐνησύντων οὐδὲν ἂν βελτίους ὦσιν, οὔτε προστριψομένων τινὰ αἰσχύνην ἂν φαίνωνται

Jacobi Pontani notæ.

(14) Videndum, quomodo vera sit hæc sententia. Certe filii, et nepotes boni ad decus et gloriam familiæ suæ prosunt; et filius sapiens est gloria patris sui, et nequam filii, eidem ignominiam ac dedecus inurunt, quod exemplis probare nihil attinet.

κακοί· βασιλεῖ γὰρ μελήσειν ὅπῃ ἂν διάθηται τὰ κατ' αὐτούς, ὄντας ὑπηκόους. Ἔχθει δὲ τῷ πρὸς ἐκεῖνον κατηγορηκέναι, οὐκ ἂν ἔξαρνος γενέσθαι. Οὐ γὰρ ἂν δύναιτο κακῷ γενομένῳ περὶ βασιλέα μὴ ἐχθραίνειν. Ἔδεινό τε βασιλέως μηδένα αὐτῶν ἐᾶν οἴκαδε ἀναχωρεῖν, ἀλλ' αὐτῷ συνδιατρίβειν, ἄχρις ἂν μεταπεμψάμενος τοὺς μαρτυρήσοντας τοῖς εἰρημένοις, ἀπελέγξῃ διαβρήδην, ὡς οὐδὲν ἂν εἴη ὧν κατηγόρηκε πλάσμα καὶ συκοφαντία, ἀλλ' αὐτὰ τὰ γεγενημένα ὑπ' αὐτοῦ. Βασιλεὺς δὲ δίκαιά τε Τζαμπλάκωνα ἐπιψηφίζετο ἀξιοῦν, καὶ προσέταττεν οὕτω πράττειν. Ἀξιοῦντος δὲ καὶ Συργιάννῃ προσκαλεῖσθαί τινας οἳ ἀδικούμενον αὐτὸν καὶ συκοφαντούμενον ἀποφανοῦσιν, ἐπέτρεπε καὶ αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν ᾖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἐξεῖναι πράττειν. Τοὺς μὲν οὖν συμμαρτυρήσοντας αὐτοῖς ἐπὶ τῆς δίκης αὐτίκα ἔπεμψαν τοὺς κομιοῦντας· αὐτοὶ δὲ συνόντες βασιλεῖ, παρεσκευάζοντο ὡς ἐπὶ δίκην.

A lesies in judicio utrique adfuturos adducerent; ipsi interea apud imperatorem hærentes, ad actionem se comparabant.

CAPUT XXIII.

In d scrimine suo magni domestici opem salutarem Syrgiannes implorat, culpamque confitens, meliora pollicetur. Domesticus enumerans sua in illum merita, ingratissimum fuisse convincit, et cum conditione promittit auxilium. Præterea quid fecerit Syrgiannes, et quid nunc facere debeat, eleganti apologo docetur.

Τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης παρελθούσης, ἅμα ἑσπέρᾳ ἐπεγένετο ἡ νὺξ περὶ μέσην, ὁ Συργιάννης εἰς τὴν οἰκίαν τὴν μεγάλου δομεστίκου ἀπελθών, ἐδεῖτο μὴ περιϊδεῖν ὑπὸ συκοφαντίας τὰ ἔσχατα προσδοκῶντα παθεῖν δεινά, ἀλλὰ χεῖρα σώζουσαν παρασχεῖν· καὶ μὴ διὰ τὸ προσκέκρουκέναι ἀφειδῆσαι κινδυνεύοντος, ἀλλά πρόνοιάν τινα ποιήσασθαι αὐτοῦ. Αὐτῷ μὲν γὰρ ὁμολογεῖν προσκεκρουκέναι, πεισθέντα φαύλοις ἀνθρώποις καὶ διεφθαρμένοις, καὶ ψευδομένοις ὡς τὰ πολλά· καὶ διὰ ταῦτο αὐτόν τε ἑαυτοῦ κατηγορεῖν πολλὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ αὐτῷ ἐφιέναι ἣν ἂν ἐθέλοι δίκην λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ. Περὶ βασιλέα δὲ μηδὲν ἑαυτῷ κακῷ γενομένῳ συνειδέναι, ἀλλ' ἄκρατον εἶναι τὴν διαβολήν. Οὗ δὴ ἕνεκα αὐτοῦ δεῖσθαι συγγνῶναί τε αὐτῷ τῆς περὶ αὐτὸν ἀδικίας καὶ ἀγνωμοσύνης, καὶ τὴν προσδοκωμένην λύειν συμφοράν· αὐτὸν δὲ ὅρκοις οἷς ἂν ἐθέλοι τὸ μὴ διὰ βίου παντὸς κακὸν ὀφθῆναι περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ πιστώσασθαι ὑπείκειν. Συργιάννης μὲν οὖν τοιαῦτα ἐδεῖτο. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος αὐτῷ ὑπετίθετο, θαρρεῖν ὡς οὐκ ἀποστερήσοιτο τῶν δικαίων· οὐδὲ διὰ συκοφαντίαν αὐτῷ ἀπαντήσει δυσχερὲς οὐδέν· οὔτε γὰρ βασιλέα ἀνασχέσθαι ἄν ποτε καταψηφίσασθαι συκοφαντουμένου, μήτ' αὐτὸν περιϊδεῖν. Τὸ δ' ὅρκους παρασχέσθαι ἐπηγγέλθαι, ἂν σοι νῦν περὶ τὰς προσδοκωμένας τύχας χήσιμος ὀφθῶ, ὥστε διὰ βίου παντὸς ἐμοὶ ὑπείκειν καὶ μηδέποτε ἀγνωμονῆσαι, μηδὲ εἰς λήθην τῶν εὐεργεσιῶν ἐλθεῖν, ἐν ᾗσπερ μοι δοκεῖς καὶ ἀδύνατα ἀξιοῦν. Ὁ γὰρ μήτε πρότερον μήθ' ὕστερον ἀγαθὸς γενόμενος περὶ τοὺς φίλους, ἀλλὰ μικρᾶς καὶ φαύλης τινὸς ἕνεκα αἰτίας ἢ οὐδὲ μικρᾶς, Εὐρίπου δίκην μεταφερόμενος καὶ ἀστατῶν, πῶς ἂν εἴης δίκαιος πιστεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος παρεχόμενος τὰς πίστεις; Οἶσθα γὰρ ὡς φιλίας ἡμῖν ἄνωθεν ἐκ παίδων προσγεγενημένης, ἐγὼ μὲν ἐσπούδασα ἀεὶ μηδεμίαν πρόφασιν δικαίαν σοι διαστάσεως παρασχεῖν ταραχῆς, καὶ διατήρησά γε ἐμαυτὸν ἄχρι νῦν ἐπὶ τῇ ὁμαίᾳ προαιρέσεως καὶ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου· σὺ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν, ἀντὶ φίλου καὶ συνήθους πολέμιος ἐξαίφνης ἀνεφάνης· καὶ οὐδενός, τό γε εἰς σὲ ἦκον, τῶν λυπεῖν ἀπέσχου δυναμένων· ἃ νῦν ἔρουγε

B Sub medium noctis sequentis, Syrgiannes in ædes magni domestici adventans, orat ne se ob falsam criminationem atrocissima pertimescentem supplicia despiciat, sed salutarem sibi manum porrigat: neve propter offensionem animi sui periculo **270** jactarum aspernetur, sed aliqua sui cura tangatur. Fateri, se nequam et perditis hominibus, et ut plurimum mentientibus nimis credulum, in eum deliquisse. Ideo semet magnæ improbitatis condemnare, et æstimationem pœnæ in ejus arbitratu ponere. Ast in imperatorem nullius facinoris sibi conscium, meramque calumniam esse. Quamobrem rogare ut injustitiæ et ingratitudinis suæ gratiam sibi faciat, imminentemque cervicibus suis calamitatem avertat, per omnem deinceps ætatem nihil in eum mali attentaturum, ejus auctoritati in omnibus obsecuturum, atque hujus promissi fidem, si velit, dicto sacramento facturum. Hæc Syrgiannes. Quem magnus domesticus admonet bonam habere animum, salva illi esse jura sua: nec propter sycophantiam quidquam incommodorum ei nasciturum. Neque enim imperatorem, ut calumniis tantummodo oppugnatus damnetur, unquam passurum, neque ejus res neglecturum. Quod autem juraturum promittis, inquit, si nunc afflicto tibi succurrero, te in omni reliqua vita in auctoritate mea permansurum, nihil adversum me improbe admissurum, neque beneficiorum immemorem futurum, videris eadem oratione impossibilia

C

D petere. Qui enim amicis nunquam fidus, sed ob causam modicam et inanem, imo ne modicam quidem, ut Euripus variabilis et inconstans fuit, quomodo hic, quamvis fidem dederit, de cætero fidem mereatur? Certe nosti, quo pacto, cum inde usque a pueris inter nos amaverimus, ego semper studuerim, ne tibi justam dissidii, ac perturbationis occasionem darem: et in hunc usque diem, Deo adjuvante, in suscepto consilio perstiti. Quid tu? Cum semel atque iterum non haberes, quod nos accusares, pro amico et familiari repente hostis evasisti: et quantum in te fuit, nihil ad dolorem nobis ingenerandum omisisti, quæ nunc exprobrandi tempus non est, cum ea semel condonarim.

Denique cum imperante seniore in custodia vinculis constrictus tenerere, nulla spe evadendi, sceleris tui immemor, et amicitiæ nostræ consuetudinisque, ut soleo, recordatus, quæ tu nec speravisses, nec ab alio narrata credidisses, ea ego tua causa et cogitavi, et feci : nec solum e carcere et vinculis te eripui (quanquam imperatoris mater eam tui curam in me reprehenderet, et imperator non ob aliud, **271** quam quod ego ita vellem, hanc licentiam daret), verum etiam de publico haud parum tibi profui, annuos tibi reditus e locis certis suppeditans, urbiumque præfectum te constituens; nec minus de meis facultatibus tibi consulens, quæ nunc sigillatim recensere, nec ingenuum, et moribus meis alienum esset. Res enim ipsæ docere te possunt, qualem amicum cum tuo vitio perdidisses, ipsius bonitate recuperaveris. Postremo e tenui ignobilique præfectura ad totius Occidentis procurationem te provexi. At tu, pro istis omnibus admirabilem quamdam et ingenio tuo convenientem in primis gratiam rependisti. Cum enim me bene merentem, servatoremque, ac tutorem tuum dictis et factis profiteri debuisses, prorsus contra egisti, tanquam in hostem nocentissimum te instruens, et multos in sodalitium aggregans, ut si iterum vexare te vellem, posses te comparatis ad id viribus tueri atque defendere. Unde, ut accusatores tui dictitant, in barathrum longe deterius atque exitiosius temet deturbasti. Jam vero intelligens, quo miseriarum tua te amentia adegerit, quæ sola ad levandam præsentem calamitatem suffectura judicasti, hæc ut diceres, meditatus advenisti. Atqui ego nihil te celans, quo sim in te animo, et quid decreverim, enuntiabo. Neque ita affectus sum, ut aliquando te in amicos referre, tuaque causa quid de officiis amantium præstare cogitem, neque hostis loco te habere, quantaque possim detrimenta tibi injungere velim. Sed cum te in judicio stiteris, et ad capita accusationis responderis, ego longum silebo. Et si quidem confutatis accusatoribus absolveris, placebit id mihi quoque : nec tibi jus tuum adepto invidebo. Sin multo adversariis inferior, causa cecidisse videbere : et aut imperitia dicendi, aut iniquitate calumniatorum, aut alio quodam modo jure tuo excidere contigerit, patrocinium tui perlibens arripiam, et injusta te feriri sententia non sinam : neque id tibi magis, quam æquitati dabo. Sin jure damnaberis, nullam a me defensionem exspectabis. Ex quo enim tu amicitiam meam projecisti, hostesque imitari maluisti, ex eo ego quoque te amicum agnoscere desii, et vetus quoddam vitæ institutum mihi custodiens, ut neminī scilicet inimīcus sīm, neque tibi hactenus fui, neque in posterum ero; et quomodo inique læsum, ut promisi, non deseram, sic inique lædentem discrimine haud expediam. **272** Igitur cum prudentia, et rerum verborumque exercitatione valeas, quemadmodum tibi videtur, alia age. Syrgiannem illico non parum hæc contur-

A ὀναιδίζειν οὐ κατὰ καιρὸν ἔσχες, περὶ αὐτοῦν ἅπαξ συνεγνωκότι· τὰ τελευταῖα δὲ νῦν ταῦτα ὑπὸ κλοιοῖς ἐν δεσμωτηρίῳ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως κατεχομένῳ, καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχοντι τῆς τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆς, τῆς μὲν σῆς ἀγνωμοσύνης οὐδὲ ἐπεμνήσθην· τῆς δὲ ἐμῆς πρὸς σὲ φιλίας καὶ συνηθείας, ὥσπερ εἴωθα, μεμνημένος, ἅπερ οὐδ' ἄν ποτε αὐτὸς ἠλπισας, οὐδ' ἂν ἑτέρου λέγοντος ἐπείθου ὡς εἴη ἀληθῆ, τοιαῦτα καὶ διενοήθην καὶ εἰργασάμην ὑπὲρ σοῦ· καὶ οὐ μόνον τοῦ δεσμωτηρίου ἀπήλλαξα καὶ τῶν κλοιῶν, καίτοιγε πολλὰ καὶ βασιλίδος τῆς βασιλέως μητρὸς τῆς εἰς σὲ προνοίας ἕνεκα αἰτιωμένης, καὶ βασιλέως αὐτοῦ δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὸ ἐμὲ βούλεσθαι μόνον τὴν ἄδειαν παρεσχημένου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τε τῶν κοινῶν ὠφέλησα πολλά, προσόδους τε παρέχων ἐτησίους ἐκ χωρίων, καὶ ἄρχοντα πόλεων καθιστάς, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων οὐδὲν ἔλαττον· ἃ νῦν ἕκαστα ἀπαριθμεῖν, ἀγενὲς ἄν εἴη, καὶ σὺδαμῶς ἐγγὺς τοῦ ἡμετέρου τρόπου· ἐκεῖνο ἐννοῶν, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα διδάξαι δυνατὰ οἷον φίλον ἰδίᾳ φαυλότητι τρόπων ἐπολωλεκότι, τῇ σφετέρᾳ αὐτοῦ καλοκαγαθίᾳ πάλιν ὑπῆρξεν ἀνασώσασθαι· καὶ τελευταῖον ἀπὸ μικρᾶς τινος καὶ εὐτελοῦς ἀρχῆς ἐπὶ πᾶσαν τῆς ἑσπέρας ἀνῆγον τὴν ἡγεμονίαν. Σὺ δ', ἀντὶ πάντων τούτων θαυμασίαν τινὰ καὶ μάλιστα σοὶ προσήκουσαν ἀπεδίδους τὴν ἀντιμισθίαν. Δεῖν γὰρ ἔργοις τε καὶ λόγοις εὐεργέτην ἀναγράφεσθαι καὶ σωτῆρα καὶ κηδεμόνα, πᾶν ἐποίεις τοὐναντίον· ὡς ἐπὶ πολέμιον καὶ πολλὰ δεινὰ εἰργασμένον παρασκευαζόμενος, καὶ προσεταιριζόμενος πολλούς, ὡς ἄν εἰ βουληθείην ὥσπερ δὴ καὶ πρότερον ἀδικεῖν καὶ κακῶς ποιεῖν, αὐτὸς εἶτ' ἂν δυνατὸς ἀμύνεσθαι τῇ προπαρεσκευασμένῃ χρώμενος δυνάμει. Ἐξ ὧν, ὥσπερ αὐτοὶ λέγουσιν οἱ κατηγοροῦντες, εἰς πολλῷ χαλεπώτερον καὶ χεῖρον βάραθρον κατεκρημνίσθης· σὺ δὲ ἤδη συνορῶν οἷ κακῶν ὑπ' ἀβουλίας συνηλάθης, ἃ σοι ἔδοξε μόνα δυνατὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀνάγκην ἀποχρήσειν, ταῦτα ἦκεις ἐσκεμμένος λέγειν. Ἐγὼ δὲ μηδὲν ἀποκρυψάμενος, ὅπως τε διάκειμαι πρὸς σέ, καὶ οἷα ποιήσω, ἐρῶ. Οὔθ' οὕτως ἔχω ὥστε ποτὲ τοῖς φίλοις σε συντάττειν τοῖς ἐμοῖς, καὶ ὑπὲρ σοῦ τῶν προσηκόντων τοῖς φιλοῦσι πράττειν τι, οὔθ' ὡς πολεμίῳ χρῆσθαι βλάπτων ὅσα δύνατά· ἀλλ' ἐπὶ τῆς δίκης γενομένου, καὶ ὑπὲρ ὧν κατηγορῇ τὰς ἀπολογίας ποιουμένου, αὐτὸς μακρὰν ἐξαστήσω σιωπήν, φθεγγόμενος μηδέν· κἂν μὲν τῶν κατηγόρων περιγένῃ καὶ τὴν δίκην διαφύγῃς, ἀγαπήσω καὶ αὐτός, καὶ οὐ φθονήσω τυχόντι τῶν δικαίων· ἂν δ' ἥττων φαίνῃ παρὰ πολὺ καὶ ἀλίσκῃ ἀδικῶν, ἂν μὲν ἀπειρίᾳ λόγων ἢ ἀδικίᾳ τῶν συκοφαντῶν, ἢ τρόπῳ δή τινι ἑτέρῳ ἀποστερεῖσθαι συμβαίη τῶν δικαίων, προστήσομαι προθύμως, καὶ οὐ περιόψομαι ἄδικον ψῆφον ἐνεχθεῖσαν κατὰ σοῦ, οὐ σοῦ γε ἕνεκα μᾶλλον, ἢ αὐτοῦ δικαίου· ἂν δὲ προσῇ τὸ δικαίως τῇ κατὰ σοῦ ἐξαγομένῃ ψήφῳ, μηδεμίαν ἐπικουρίαν προσδόκα παρ' ἐμοῦ. Ἐξ ὅτου γὰρ αὐτὸς ἀπώσω τὴν φιλίαν τὴν ἐμήν, καὶ πολεμίου ἔργα εἶλου πράττειν, καὶ αὐτὸς τοῦ νομίζειν φίλον ἀπεσχόμην·

B

C

D

ἐμαυτῷ δ' ὥσπερ πολιτείαν ἀρχαίαν τὸ μηδενὶ πολέμιος εἶναι συντηρῶν, οὔτε σοι μέχρι νῦν, οὐθ' ὕστερον γενήσομαι· ἀλλ' οὔτ' ἀδικούμενον περιόψομαι, ὥσπερ ἔφην, οὔτ' ἀδικοῦντα ἐξαρπάσω τῶν κινδύνων. Πρὸς δὴ ταῦτα ὅπῃ ἄν σοι δοκῇ τοῖς πράγμασι χρῆσθαι, συνετός τε ὢν καὶ πεῖραν ἔχων καὶ λόγων καὶ πραγμάτων. Συργιάννην μὲν οὖν εὐθὺς οὐκ ὀλίγον ἐθορύβησαν οἱ λόγοι, νομίσαντα ἤδη ἐν χρῷ κινδύνου καθεστάναι. Ὅμως δὲ ἔτι παιρώμενος αὐτοῦ, εἰ δύναιτο ἀποθέμενος τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν στῆσαι τὴν προσδοκωμένην συμφοράν, Ἐγὼ μὲν ὤμην, εἶπε, μέχρι λόγων μοί σε τὴν τιμωρίαν τῶν ἡμαρτημένων στήσειν, καὶ μὴ διὰ μυροψυχίαν ἐφ' ᾗ μοι καὶ πρότερον πολλὰ πολλάκις συνέγνως, προήσεσθαι τοῖς συκοφαντοῦσι νῦν. Ὁρῶ δὲ ἤδη τὸν ὅλεθρον κατ' οὐδὲν ἐλλείποντα ἐμοί. Ἐὰν γὰρ πείσθῃ σαφῶς ὅτι σε οὐ πείσαι δυνατὸν δεηθεί; ὑφεῖναί μοι τὴν ὀργὴν καὶ ὁμοίας ὥσπερ πρότερον κηδεμονίας ἀξιοῦν, οὐδὲν λοιπὸν ἢ κακοῖς τοῖς ἐσχάτοις περιπεσεῖσθαι προσδοκᾷν. Ὁ δ' ἔφασκεν, οὐ χρείαν εἶναι λόγων περιττῶν· αὐτὸς δὲ πρότερόν τε λόγοις ὀλίγοις τὴν διάνοιαν δεδηλωκέναι, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον τὸ αὐτὸ ποιήσειν· ἀνεπίφθονον δὲ εἶναι, εἰ διὰ παραδειγμάτων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσοιμι τοῦ λόγου. Ἔοικέναι γὰρ νομίζειν, ἐμὲ μὲν γαληνῷ τινι λιμένι προσαρηρεισμένῃ πέτρᾳ, σὲ δὲ νηΐ, κάλων ἐξ αὐτῆς ἀναψαμένῃ, καὶ πολλῆς ἀπολαυούσῃ τῆς εὐδίας, νομίσαντα δὲ ἂν αὐτῆς ἀπολυθήσῃ, πλέον τι καὶ κερδαλεώτερον εὑρήσειν, ἀφεῖναι ἐπὶ τοῦ πελάγους ἀποσπάντα· κλυδωνίῳ δὲ περιπεσόντα, καὶ σαφῶς τὴν ἀβουλίαν ἐγνωκότα τῆς πέτρας δεῖσθαι τοῦ κλύδωνος ἐπὶ τοῦ πελάγους ἐλθοῦσαν ἐξαρπάσαι· τὴν δὲ ἀποκρίνασθαι, οὐ δυνατὰ αἰτεῖσθαι· ἀλλ' εἴ τι δέοιτο τῆς παρ' αὐτῆς γαλήνης, αὐτὸν μᾶλλον ἐλθόντα πρὸς αὐτήν, τὰ πρυμνήσια ἀνάψαι. Τοῦτο δὲ οὐ λόγοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἔργοις ἐπιδείκνυσθαι· οὐδεμία γὰρ ἔσται τις ὠφέλεια ἀπὸ τῶν λόγων ἐὰν μὴ αὐτὸς ἔργῳ προσορμήσῃ τῷ λιμένι. Τὸ νῦν μὲν οὖν ἔχον, μηδένα παρ' αὐτοῦ μήτε κίνδυνον ὑφεράσθαι, μήτ' ἐπικουρίας τυχεῖν ἐλπίζειν. Ἐὰν δὲ ἔργοις εἰς τὸ ἐπιὸν ἐπιδείξηται τὴν πρὸς αὐτὸν στοργὴν (λόγοις γὰρ οὐ πιστεύειν, ἤδη δὶς καὶ τρὶς ἀποδεδειγμένοις ἔχειν ὑγιὲς οὐδέν), τότ' ἤδη τὰ παρ' ἑαυτοῦ καὶ αὐτὸν προσθήσειν. Συργιάννης μὲν οὖν τοσαῦτα εἰπὼν καὶ ἀκούσας ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, οὐκ ὀλίγα ἀνιώμενος ὅτι μὴ δυνηθείη πεῖσαι τὸν μέγαν αὐτῷ δομέστικον προσέχειν.

A bavit oratio, existimantem se jam velut in ipsis periculi faucibus versari. Tamen iterum experiens, si posset efficere ut illo ira deposita, formidatum a se malum depelleret: Equidem putabam, inquit, te peccata mea verbis tenus puniturum: nec ob animum generosum (15), ob quem alias toties mihi ignovisti, calumniatoribus modo objecturum. Sed jam me nihil perditius. Si enim plane credam, tibi persuaderi non posse ut iram adversum me remittas, perindeque ut antea curæ habeas, quid superest, nisi ut extrema exspectem? Nil opus est, inquit magnus domesticus, supervacaneis sermonibus. Nam et ante compluscula verbis mentem meam explicavi, et nunc nihilominus idem faciam. Non erit porro absurdum, si rem exemplo declaravero. Me petræ, tranquillissimo portui adhærescenti, te navigio funibus eidem alligato, et placidissimo cœlo quiescenti similem arbitror: teque, quoniam, si inde solvereris, majus quiddam et Incrosius inventurum somniasses, in vastum pelagus processisse, et in fluctus incidisse. Cumque perspicue stultitiam tuam agnoveris, nunc rogare petram, uti in altum mare veniat, et e fluctibus te educat; illam respondere, ab se peti, quod in manu sua non sit; verum si ejus secura tranquillitate frui desideres, uti tu potius ad se accurras, et retinacula a se aptes, id quod non verbis, sed opere magis ostendendum; nihil enim verba proderunt, nisi reipsa ad portum hunc confugeris. In præsens itaque nec a me ullum timebis periculum, neque ullum sperabis auxilium. Quod si posthac factis tuum erga me, et eximium quidem amorem demonstraveris (verbis namque non credo, quæ jam bis terque falsitatis comperta sunt), tum ego quoque officium meum non prætermittam. Iis a se dictis, et a domestico auditis, Syrgiannes admodum mœstus discessit, quod eum precibus ad se tuendum flectere nequivisset.

B

C

273 CAPUT XXIV.

Testibus jam præsentibus. Nicææ obsidio nuntiatur. Cum classe eo proficiscitur imperator. Ad pugnam non venitur, sed pax certis conditionibus componitur. Judicium Syrgiannis exercetur; ampliationem petit: magni domestici opem denuo flagitat, et Byzantio clandestina fuga se Galatam proripit. Ab ipso imperatore quæsitus nun invenitur. Euboeam inde, postmodum ad Cralem fugit, eique contra Romanos operam navat. Imperator exercitum adversus illum conscribit.

Βασιλεὺς δὲ ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς ἄρας, ἦλθεν εἰς Βυζάντιον· συνεπέποντο δὲ καὶ Συργιάννης καὶ Τζαμπλάκων, ὡς ἐκεῖ γενησομένης δίκης. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ οἱ παρ' ἑκατέρου προσκεκλημένοι μάρτυρες παρῆσαν. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο ὁ βασιλεύς, ἐκέ-

D Imperator Chalcidice Byzantium venit, Syrgianne et Zamplacone sequentibus, ad judicium illic obeundum: brevique vocati ab utroque testes affuerunt. Quod ut rescivit imperator, uti ad tribunal omnes præsto adessent, mandavit. Cum

Jacobi Pontani notæ.

(15) Καὶ μὴ διὰ μικροψυχίαν Fœdum erratum; plane enim flagitante sententia scribendum, μεγαλοψυχίαν. Profecto enim propter μεγαλοψυχίαν Syrgianni alias quoque ignovit. Sicut ergo hoc officium est τῶν μεγαλοψύχων, ita et innocentem non pati calumniis opprimi. — Interpres corrigit μεγαλοψυχίαν, sed melius μικρολυπίαν, quod Niceta verbum est.

inibi res esset, nuntiatur e Bithynia Persarum illic satrapam Nicomediam in sinu Astaceno urbem amplam et frequentem, frequenti exercitu circumsedere, admotisque machinis oppugnare; cui mature opem ferendam imperator statuit. Ergo non in triremes duntaxat, sed in onerarias quoque peditibus et equitibus impositis, eo cursum intendit. Verum antequam classis Nicomediense litus teneret, Orchanes missa legatione primum imperatori salutem dicere, tum indicare, se arma positurum, si illi quoque eadem sit voluntas; si decertare aveat, se non recusaturum. Resalutat eum imperator, significatque, negare non posse, se ad pugnam instructum adventare, quod ipsa res loquatur, sed si ipse pacem amplectatur, se quoque non repudiaturum. Collocutis inter se legatis (nam principes non convenerunt), consensu pax fœdere constituta est, cum his conditionibus, ut Orchanes imperatoris esset amicus, et urbes per Orientem, quotquot adhuc Romanis parebant, nullo maleficio incommodaret. Postea inter se donaverunt, Orchanes equos, et canes ad venandum (16), tapetas, et pelles pardalinas (17); imperator argentea pocula, textilia non lanea modo, sed et serica, et unum ex imperatoriis amiculis : quod satrapæ Barbarorum plurimi æstimant, et honoris ac benevolentiæ argumentum interpretantur : quo et ipse tum Orchanes supra cætera lætatus, imperatori gratias egit, et in sedes suas recessit. Imperator excensione facta, et diebus septem **274** locis illis, quæ nondum viderat, immoratus, quantum erat in navibus commeatus, Nicomediensibus dilargitus, cum tota classe Byzantium relegit; nihilque procrastinans, de causa Syrgiannis judex sedit. Et Zamplaco quidem accusationem iterans, testibus præsentibus dicta sua astruebat. Syrgiannes vicissim testes pro se inducebat. Atenim nihil solidum afferre, sed ambagibus uti in refutando, deterioremque causam habere visus est. Quare imperator, et qui ei aderant in consilio, utriusque partis dicta discutientes inter se disquirendo veritatem indagare conabantur, magno domestico cum silentio, quæ dicebantur, audiente. Cum terque quaterque super eodem conveniretur (18), videretque Syrgiannes victoriam ad Zamplaconem inclinare, am-

λευεν εἰς τὸ δικαστήριον ἁπαντᾶν. Μελλόντων δὲ ἤδη, ἀγγέλλετο ἐκ Βιθυνίας ὡς Ὀρχάνης ὁ τῶν αὐτόθι Περσῶν σατράπης τὴν κατὰ τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον Νικομήδειαν, πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, στρατιὰν πολλὴν περικαθίσας, καὶ μηχανήματ' ἐπιστήσας, πολιορκεῖ. Ἐδέκετο δὴ βασιλεῖ βοηθητέον εἶναι κατὰ τάχος. Καὶ στρατιὰν ἐνθέμενος, οὐ μόνον τριήρεσιν, ἀλλὰ καὶ φορτηγοῖς ναυσὶ πεζήν τε καὶ ἱππικὴν, ἔπλει πρὸς τὴν Νικομήδους, ὡς ἐξαιρησόμενος τῶν κινδύνων. Ἔτι δὲ ὄντος μετεώρου τοῦ στόλου, καὶ μέλλοντος εἰς Νικομήδειαν καταίρειν, Ὀρχάνης πρεσβείαν πέμψας, πρῶτα μὲν ἠσπάζετο βασιλέα· ἔπειτα ἐμήνυεν ὡς βούλοιτο τὸν πόλεμον καταθέσθαι, ἐὰν καὶ αὐτῷ κατὰ γνώμην ᾖ· ἐὰν δὲ μάχην συνάπτειν προθύμοιτο, μαχεῖσθαι καὶ αὐτόν. Ὁ δ' ἀντησπάζετο μὲν καὶ αὐτὸς αὐτὸν, ἐδήλου τε ὡς τοῦ μὲν ἥκειν παρασκευασμένος ὡς ἐς μάχην, οὐκ ἂν δύναιτο ἔξαρνος γενέσθαι, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὄντος φανεροῦ, ἐὰν δὲ αὐτὸς βούλοιτο τὸν πόλεμον καταθέμενος εἰρήνην ἄγειν, οὐδ' αὐτὸν ἀπώσασθαι αὐτήν. Καὶ λόγων γενομένων περὶ σπονδῶν διὰ τῶν πρέσβεων (οὐ γὰρ αὐτοὶ συνῆλθόν γε ἀλλήλοις), συνέβησάν τε καὶ ἔθεντο σπονδὰς εἰρηνικὰς, ὥστε Ὀρχάνην βασιλέως εἶναι φίλον, καὶ τὰς κατὰ τὴν ἕω πόλεις ὅσαι ἔτι ἦσαν ὑπήκοοι Ῥωμαίοις, ἀδικεῖν μηδέν· ἔπειτα ἀλλήλους ἠμείβοντο δώροις. Ὀρχάνης μὲν ἵππους πέμψας καὶ κύνας θηρευτικὰς, τάπητάς τε καὶ παρδάλεων δορὰς· βασιλεὺς δὲ ἐκπώματά τε ἀργυρᾶ, καὶ ὑφάσματα οὐκ ἐξ ἐρίων μόνον, ἀλλὰ καὶ σηρικὰ, καὶ τῶν βασιλικῶν ἐπιβλημάτων ἕν, ὃ περὶ πλείστου παρὰ τοῖς βαρβάρων σατράπαις ἄγεται ἀεὶ, καὶ τιμῆς εἶναι δοκεῖ τεκμήριον καὶ εὐμενείας· ἐφ' ᾧ τότε καὶ αὐτὸς ὑπερήσθη τε τῶν ἄλλων μᾶλλον, καὶ χάριτας ὡμολόγει βασιλεῖ. Μετὰ τοῦτο Ὀρχάνης μὲν ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν, βασιλεὺς δὲ ἀπόβασιν ποιησάμενος καὶ ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ περὶ τὰ ἐκεῖσε χωρία διατρίψας (οὔπω γὰρ ἄχρι τότε ταῦτα ἦν ἑωραχώς), καὶ τὸν σῖτον ὅσος ταῖς ναυσὶν ἐνῆν, Νικομηδεῦσι παραστχὼν, ἅμα παντὶ τῷ στόλῳ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε· καὶ μηδὲν ἀναβαλλόμενος εὐθὺς τὴν περὶ τοῦ Συργιάννη δίκην ἐποιεῖτο. Καὶ Τζαμπλάκων μὲν ὅσα καὶ πρότερον αὖθις κατηγόρει· καὶ μάρτυρας παρείχετο τῶν λεγομένων. Συργιάννης δὲ καὶ αὐτὸς μὲν ἐκ τοῦ ὁμοίου παρεστήσατο τοὺς συνεροῦντας αὐτῷ περὶ ὧν ἀπελο-

Jacobi Pontani notæ.

(16) Gravissimum donum venationis perstudioso, sicut militi arma, cupido litterarum libri.

(17) Heroicum donum; animalium enim generosorum ac nobilium, ut ursorum, pardorum, leonum, tigridum pelles seu exuvias gestare pro indicio virtutis, heroibus in more fuit. Id pluribus locis ex solo Marone cognoscimus. Acestes, lib. v, occurrit Æneæ,

Horridus in jaculis, et pelle Libystidis ursæ.

Ibid. Salio Æneas donat *tergum Getuli immane leonis, villis onerosum atque unguibus aureis.* Lib. VII, de Aventino:

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta, cum dentibus albis
Indutus capiti: sic regia tecta subibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

Lib. VIII, de Evandro:

Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens.

(18) Hæc ex Gregora illustrantur: *Sæpe atque iterum, et tertio causa apud omnes judices dicta, plane reus peragi non potuit, adeo, ut jam a plerisque judicibus absolveretur. Lite autem adhuc pendente, vades ab eo imperator petiit, ne clam profugeret, priusquam omnes judices de eo suffragia tulissent. Quæ res ejus animum valde turbavit, et in carceris metum conjecit; gravissima illa et in tolerabilia, quæ prius perpessus erat recordantem, quorum vestigia recentia adhuc et evidentia in animo circumferebat. Cum autem vades minus alacres videret, graviore metu urgebatur. Quas ob res fuga clam arrepta, cum statim sollicite quæreretur, nusquam est inventus, etc.*

γειτο· ἐδόκει δὲ οὐδὲν προφέρειν ἰσχυρὸν, ἀλλ' ἐπιλανᾶτο περὶ τὰς ἀποδείξεις, καὶ ἀδύνατος ἐδόκει εἶναι. Βασιλεὺς μὲν οὖν καὶ οἱ ἄλλοι παρόντες τῶν συγκλητικῶν ἐβασάνιζόν τε τὰ λεγόμενα παρ' ἑκατέρων, καὶ ἐπειρῶντο ἀπὸ τῆς συζητήσεως τάληθῆ ἀνερευνᾶν· ὁ μέγας δομέστικος ἐφθέγγετο οὐδέν· ἀλλὰ καθῆστο μόνον ἀκροώμενος τῶν λεγομένων. Τρὶς δὲ καὶ τετράκις γενομένου συλλόγου περὶ τῶν αὐτῶν, ἐπεὶ ὁ Συργιάννης συνεώρα τὴν νίκην πρὸς Τζαμπλάκωνα χωροῦσαν, ἐδόκει δεῖν διακρούσασθαι τὴν δίκην, καὶ ἐδεῖτο βασιλέως προθεσμίαν αὐτῷ ἔτι παρασχεῖν ἐπὶ τῷ μάρτυρας ἑτέρους ἀγαγεῖν οἳ δυνήσονται αὐτῷ συνάρασθαι πρὸς τὸ διαφυγεῖν τὴν καταδίκην. Βασιλεὺς δὲ παρέσχετο προθύμως καὶ ὅ τι ἂν ἕτερον δικοίη δυνάμενον αὐτῷ ἐπικουρίαν παρασχεῖν τινα μηδὲν ἀναβαλλόμενον κελεύσας ἐκπορίζειν ἑαυτῷ. Τζαμπλάκων δὲ κατεβόα τοῦ δικαστηρίου καὶ δεινὰ ἐποιεῖτο, εἰ προφάσει χρώμενος τοῖ; μάρτυσι Συργιάννης διαφύγοι τὴν ἐπὶ τῇ δίκῃ τιμωρίαν διαδράς. Οὐ γὰρ ἄλλο τι δύνασθαι αὐτῷ τὴν προθεσμίαν· μάρτυρας γὰρ αὐτῷ οὔτε πλείους οὔτε βελτίους εἶναι τῶν παρηνεγμένων· ἐδεῖτό τε βασιλέως, εἰ μὴ πλεῖστα βούλοιτο χαρίζεσθαι Συργιάννῃ, δεσμωτηρίῳ ἀμφοτέρους ἐμβληθέντας φρουρεῖσθαι τὴν ἄφιξιν τῶν μαρτύρων περιμένοντας. Δίκαια δὲ φάσκοντος βασιλέως τὸν Τζαμπλάκωνα ἀξιοῦν, Ἀλλ' οὐ καλὸν, εἶπεν ὁ Συργιάννης, εἰκῇ καὶ μάτην εἰργομένους ταλαιπωρεῖσθαι, ἐξὸν ἐγγυητὰς παρασχομένους ἀμφοτέρους τοῦ μὴ ἀποδρᾶναι ἀναπαύλης ἀπολαύειν, οἴκοι διατρίβοντας. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἀσφαλείας ἐνέχυρον ἄξιον ἐδόκει εἶναι, τὸν σύλλογον μὲν διέλυσεν ὁ βασιλεὺς, τοὺς ἐγγυητὰς δὲ ἐκέλευε παρέχειν τοῖς δικαζομένοις. Ἐς τὴν ὑστεραίαν δὲ ὁ Συργιάννης, γενόμενος ἐν τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου οἰκίᾳ, Τὰ μὲν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ἔφη, εἰρημένα πρὸς ἐμὲ, πέρας ἤδη ἔσχεν· ἃ καὶ πρότερον πιστευόμενα, νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπὶ τῶν ἔργων βέβαια ἐφάνη. Πρὸς οὐδὲν γὰρ ἐπὶ τῆς δίκης ἐναντία πράττων ἢ φθεγγόμενος ἐμοὶ ἐφάνης· ἔστι δὲ μηδ' οὕτω παντάπασι κινδυνεύοντα ἀβοήθητον καταλιπεῖν. Νυνὶ δὲ μάλιστα ἀναγκαίως ἐπικουρίας δεομένῳ μὴ περιιδεῖν παρακαλῶ, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις συγγνώμην παρασχόντα, βοηθεῖν τὰ δυνατά. Ἠτεῖτό τε ἐγγύας παρασχεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἕως ἂν πέμψας ὧν δέοιτο μάρτυρας ἀγάγοι. Ἐπαγγειλαμένου δὲ προθύμως ἃ ἠτεῖτο ἐκπληρώσειν, ἐκεῖθεν μὲν πολλὰς αὐτῷ χάριτας ἀνεχώρησεν ὁμολογῶν. Ἐπιγενομένης δὲ νυκτὸς ἐκ Βυζαντίου ὡς μάλιστα ἐνῆν λαθὼν, πρὶν ἐγγύας παρασχεῖν, εἰς Γαλατᾶν ἐπεραιώθη, καὶ κατέκρυψεν ἑαυτὸν ἐν ἀσφαλεῖ. Ἐπεὶ δὲ διεθρυλλήθη ἀποδεδρακέναι Συργιάννην, πάντα χρήματα ἐξη-

A pliandum censuit, rogans imperatorem, sibi diem præfiniret, ad quem alios testes apponeret, quorum opera damnationem effugeret; quos imperator prompte fecit, hortans insuper, ut si quid præterea putaret auxilio esse posse, id sibi propere pararet. Zamplaco judicum fidem implorare, et indignum ducere, si Syrgiannes testium prætextu evaderet, ac supplicio jure infligendo se eximeret, nam diem præstitutum nihil ei adjumenti allaturum; testes enim neque plures, neque meliores habiturum iis, quos introduxisset. Orabat igitur imperatorem, nisi plurimum Syrgianni gratificari vellet, uti utrumque in custodiam tantisper mitteret, dum testes advenirent. Imperatore Zamplaconis petitionem pro justa agnoscente, Syrgiannes occurrit, non esse æquum, frustra ac sine causa carcere afflictari, cum ab utroque sponsores exigere liceat, non fugituros, sed interim domi quieturos. Ubi et hoc conveniens securitatis pignus apparuit, imperator reis, ut sponsores darent, imperavit, conventumque dimisit. Postridie in ædibus magni domestici Syrgiannes, Quæ apud Chalcidicen mihi dicta sunt, inquit, jam evenerunt; quæ tametsi prius credita, nunc tamen certiora, utpote re ipsa comprobata, evaserunt; quandoquidem in judicio nihil quidquam pro me aut egisti, aut locutus es, cum ne sic quidem periculis undique circumventum deserere oportuerit. Nunc ut me opis tuæ maxime egentem ne abjicias, sed priora delicta ignoscens, quantum potes **275** me adjuves, etiam atque etiam te oro. Contendebat vero ut pro se fidejuberet donec vocati quibus egebat, testes adessent. Promisit magnus domesticus libenter facturum quæ peteret; ille singularibus actis gratiis discessit. Cæterum noctu, priusquam satisdaret, Byzantio quam potuit occultissime Galatam trajiciens, tuto se abscondit. Ubi rumor dissipatus est, Syrgiannem aufugisse, omnibus locis pervestigatis, inquirebatur. Cum angulus nullus restaret ubi amplius quæreretur, ratus imperator indagatorum negligentia elapsum, per semet hominem quærere instituit, Galatamque cum Romanis obviis profectus, quoniam Latini id recusare non poterant, domos singulas perscrutatum misit. Ille vero quasi Orci galeam subiisset (19), nusquam inveniebatur. Tamen Galatæ in vili casa latitabat, atque idcirco ibi non est quæsitus: etsi dum per cæteras domos vestigaretur, ad eam imperator venisset. Simul atque Galata inventione penitus desperata discessit, Syrgiannes consensa navi, quæ Eubœam solvebat, eo primum portatus est (20). Dein per Locros et

Jacobi Pontani notæ.

(19) **Orci galea** proverbium in eos qui se arte quadam occultant. Simile, Gygis annulus Plato lib. x. *De republica*, dixit semper honesta propter se sequi oportere, etiamsi quis Gygis annulum, vel Plutonis haberet galeam. Origenes libro I *adversus Celsum* hæreticum docet, magis convenisse, ut Christus in Ægyptum fugiens subduceret sese Herodis insaniæ, quam si sub Plutonis casside latitans, eumdem fefellisset. Vide Chiliasten.

(20) Gregoras: *Post annum autem supplices literas ex Eubœa ad imperatorem misit, quibus veniam petebat, et locum aliquem in extremis Macedoniæ*

Acarnanes ad Albanos (qui circum Thessaliam habitantes, homines agrestes et pastoritii, suis utuntur legibus) pro veteri amicitia, quam adhuc prætor occidentis cum illis iniverat, confugit. Inde viæ duces ab ipsis nactus, ad Cralem Triballorum principem profugus venit, cui multa Romanorum oppida acquisiturum recepit. Crales ut supplicem, et quia per eum Romanis vehementer nociturum sese sperabat, haud nolens suscepit: et cum cætera honorificentissime illum tractavit, tum exercitum ei ad subjugandas Romanorum urbes attribuit. Ergo et alia oppida, et Castoriam urbem magnam Botiææ Crali subjecit. Imperator intelligens quas res novas Syrgiannes in occidente machinatus esset, quiete posthabita, Didymotichum abiit, illucque exercitum in Occidentem ducturus contraxit.

ρευνᾶτο καὶ ἐζητεῖτο πανταχοῦ· ἀπόρου δὲ ἤδη τῆς εὑρέσεως γινομένης, εἰθισμένος ὁ βασιλεὺς ἀμελείᾳ τῶν ζητούντων αὐτὸν διαδιδράσκειν, ἑαυτοῦ αὐτὸς τὴν ζήτησιν ἐποιεῖτο· καὶ παρελθὼν εἰς Γαλατᾶν ἅμα ὅσοις ἔτυχε Ῥωμαίων, ἐπεὶ μηδὲν εἶχον οἱ Λατῖνοι ἀντιλέγειν, τὰς οἰκίας πέμπων διηρευνᾶτο καθ' ἑκάστην, ὁ δ' ἴσα καὶ δρόου ὑποδύντι κυνῆν, ἀνεύρητος ἦν· ὅμως δὲ ἐκέκρυπτο ἐν Γαλατᾷ, ὑπὸ φαύλου τινὰ οἰκίαν, ἢ διὰ φαυλότητα οὐδὲ ἀνηρευνήθη· καίτοιγε βασιλέως ἐπ' αὐτῆς ἑστῶτος καθ' ὅσον χρόνον αἱ λοιπαὶ διηρευνῶντο. Ἐπεὶ δὲ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ὡς ἀδύνατον ἀπαγορεύσας τὸ ζητεῖν, ὁ Συργιάννης ἐπιβὰς νεὼς ἐπ' Εὔβοιαν πλεούσης, ἐκεῖ ἀπεκομίσθη πρῶτον· ἔπειτα ἐκεῖθεν διὰ Λοκρῶν καὶ Ἀκαρνάνων εἰς Ἀλβανοὺς, οἳ περὶ Θετταλίαν οἰκοῦσιν αὐτόνομοι νομάδες, διεσώθη κατὰ φιλίαν παλαιὰν ἣν πρὸς αὐτοὺς ἦν πεποιημένος ὅτε τῆς ἑσπέρας ἐστρατήγει· κἀκεῖθεν ἀγωγῶν παρ' αὐτῶν τυχών, ἦλθεν εἰς Κράλην ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν φυγάς· καὶ ἐπηγγέλλετο πολλὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὑπήκοα αὐτῷ ὑποποιήσειν· Κράλης δὲ ὑπεδέξατο αὐτὸν ἀσμένως, ἅμα μὲν ἱκέτην γεγενημένον, ἅμα δὲ ἐλπίσας δι' αὐτοῦ τὰ Ῥωμαίων πράγματα ὡς μάλιστα κακώσειν. Καὶ τά τε ἄλλα φιλοτίμως μάλιστα προσεφέρετο αὐτῷ, καὶ στρατιὰν ὅσης ἐδέετο παρεῖχεν ἐπὶ τῷ τὰς ὑπηκόους τοῖς Ῥωμαίοις πόλεις καταδουλοῦσθαι. Καὶ ἄλλα τε μάλιστα πολίσματα προσεποιήσατο, καὶ Καστορίαν πόλιν μεγάλην κατὰ τὴν Βοτιαίαν ᾠκισμένην. Πυθομένῳ δὲ βασιλεῖ ὅσα κατὰ τὴν ἑσπέραν Συργιάννῃ νεωτερισθείη, ἡρεμεῖν οὐκ ἦν· ἀλλ' ἐκ Βυζαντίου εἰς Διδυμότειχον ἐλθὼν, συνέλεγε τὴν στρατιάν, ὡς εἰς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατεύσων.

276 CAPUT XXV.

Sphranzes quidam ad referendam imperatori pro meritis gratiam, se illi adversus Syrgiannem offert. Cum domestico consultat, quo pacto sine pugna hostem vivum, et vinctum adipiscantur: Sphranzi res mandatur, et præfectura eidem committitur. Imperator in Macedoniam ducit. Persarum incursio, et infortunium. Dolus, quo Sphranzes Syrgiannem jugulavit. Præmia in eum collata. Pax cum Crale. Urbes a Syrgianne subactæ ad fidem imperatoris redeunt. Crali adversus Ungrorum regem miltuntur auxilia, et cum honore domum remittuntur.

Hule rei dum impendit operam, Sphranzes Palæologus, unus ex optimatibus (21), non ita conspicuus genere, ad imperatorem nocte adit, multa se in eum piacula admisisse confitetur: pro iis tamen veniam ab eo consecutum, et beneficiis auctum. Quocirca se vicissim velle, et gestire beneficiis dignum, et erga tam bonum dominum non ingratum videri. Quia vero hactenus occasio defuerit, promptam voluntatem hucusque effectu caruisse: quam cum nunc res ipsæ porrigant, ministrisque fidelibus ac benevolis indigeant, venire se quoque, suique ad bellum contra Syrgiannem pro arbitrio utendi imperatori potestatem facere: et paratum esse, non solum multis laboribus, idque cum omni alacritate, et quam studio-

Ἀσχολουμένου δὲ αὐτοῦ περὶ τοῦ στρατεύματος τὴν συλλογὴν, Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, τῶν συγκλητικῶν εἷς, οὐ πάνυ δὲ τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ λαμπρυνομένων, βασιλεῖ νυκτὸς προσελθὼν, προσκρούσειέ τε ὁμολογεῖ πολλὰ καὶ δίκης ἄξια, συγγνώμης τε καὶ εὐεργεσίας ἀνθ' ὧν ἔδει τυχεῖν τιμωριῶν· ἀνθ' ὧν βούλεσθαι μὲν καὶ αὐτὸν, καὶ προθυμεῖσθαι ὄξιον φανῆναι τῆς εὐεργεσίας καὶ εὐγνώμονα περὶ τὸν οὕτως ἀγαθὸν δεσπότην· καιροῦ δὲ μὴ παρασχόντος, ἀτελῆ μέχρι νῦν καταλείπεσθαι τὴν προθυμίαν· νυνὶ δὲ μάλιστα τῶν πραγμάτων ἐνδιδόντων, καὶ δεομένων εὖνων οἰκετῶν καὶ πιστῶν, ἥκειν καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν κατὰ Συργιάννη πόλεμον, διδόντα ὅ τι βούλοιτο χρῆσθαι βασιλεῖ. Ἕτοιμον δὲ εἶναι μὴ μόνον πόνοις παλλαῖς καὶ προθυμίᾳ καὶ

Jacobi Pontani notæ.

finibus, in quo cum uxore et liberis consideret. Nam cum aulicorum invidiæ, ut diximus, obnoxius esset, procul ab illis esse voluit, ne per insidias ab eis acciderelur. Addebat et jusjurandum, quo se imperatori perpetuo fidelem fore testabatur. Sed cum nihil impetrasset, Eubœa digressus, ad Servix Cralem proficiscitur; ab eoque cupidissime susceptus, summa et gratia, et auctoritate floruit, assessor concors, amicus consultens, consiliarius acceptus, intimorum fidelissimus, exterorum occupatissimus, alter Themistocles Artaxerxi Persæ. Nam cum fama eum jampridem cognovisset, tum adventum ejus in luculento lucro deputabat. Et quia pollicebatur, si illius opibus ad Romanum imperium occupandum adjuvaretur, se Macedoniam Triballis subjecturum, omni studio eum fovebat.

(21) Historiam hanc Gregoras quoque persequitur, lib. x, quam cum hac nostra contendas licebit: *Imperatorem autem in hanc curam intentum senator quidam Sphranzes Palæologus adit, et sine arbitris alloquitur, illeque opes et honores pollicente, vicissim cædem Syrgiannis pollicetur, fuga simulata*, etc. Vides quemadmodum imperatorem hujus cordis insimulet? Sphranzes ex Francisco depravatum puto. Nam et multo ante id sæculum Græci Latinorum quoque, et ex Latinis vocibus facta nomina sibi fudebant, homines præsertim nobiles.

σπουδῇ, ἀλλὰ καὶ αἵματι τῷ σφετέρῳ ἀλλαττόμενον, καταπράττεσθαι τὰ κατὰ γνώμην βασιλεῖ. Βασιλεὺς δὲ, τῶν μὲν προτέρων ἕνεκα ἁμαρτημάτων, ἔφη, καίτοιγε μεγάλων ὄντων, μηδεμίαν εἶναι δίκαιον παραίτησιν ποιεῖσθαι νῦν, ἐκ πολλοῦ συνεγνωσμένων· εὐνοίας δὲ ἕνεκεν τῆς πρὸς αὐτὸν πράττειν τῶν δεόντων τι, καὶ μάλιστα βούλεσθαι οὐ μόνον ὅτι δίκαιον εὔνουν εἶναι καὶ πρόθυμον περὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα καὶ μᾶλλον ἐπισπάσηται τιμάς τε παρέχειν, καὶ προσηκούσας τὰς εὐεργεσίας· ἃ δὲ νῦν ἔφης εἰς τὸν κατὰ Συργιάννη πόλεμον χρήσιμος ὀρθήσεσθαι ἡμῖν, βούλεσθαι μαθεῖν ὅποῖ' ἄττα, ὡς ἂν ἐκ τῶν λεγομένων ἢ διαγινώσκειν ἄν τε λυσιτελοῦντα τὰ βεβουλευμένα εἴη, ἄν τε μή. Σφραντζῆς δὲ οὐδὲν μὲν ἧκειν ἔφασκεν οἰκοθεν αὐτὸς βεβουλευμένος πλὴν τοῦ προθυμότατον ἑαυτὸν ἐφ' οἷς ἂν κελευσθείη παρασχέσθαι· ἐπ' αὐτῷ δὲ εἶναι ἐφ' ὅ τι ἂν ἔρχοιη λυσιτελεῖν σκεψαμένῳ χρῆσθαι. Βασιλεὺς δὲ ἐπῄνει τε αὐτὸν τοῦ βουλεύματος, καὶ οἴκαδε ἐκέλευεν ἀναχωρεῖν, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅττα ἂν δοκοίη βέλτιστα ὑποθησόμενος. Τὸν μέγαν δὲ δομέστικον παραλαβών, ἐβουλεύοντο ὅπως δέοι τὸν κατὰ τοῦ Συργιάννη πόλεμον διαθέσθαι· ἥκοντο δὲ πρὶν παρασκευασαμένους ἥκειν ἀντιπάλῳ στρατιᾷ οὐ μέμψιν τινὰ δικαίαν εἶναι, εἴγε χωρὶς ὅπλων καὶ κινδύνων ἀπάτῃ τὸν πολέμιον συσχόντες δυνήσονται τὸν πόλεμον πρὶν συστῆναι καταλῦσαι. Τὰ γὰρ τοιαῦτα κλέμματα καλλίστην δόξαν ἔχειν, ἃ μάλιστ' ἄν τις τὸν πολέμιον ἐξαπατήσας, ἑαυτόν τε καὶ τοὺς ὑπηκόους ὠφελήσειε. Διὰ ταῦτα δὴ ἐδόκει Σφραντζῇ τῶν παρακειμένων τῇ Καστορίᾳ πολιχνίων ἐγχειρίζειν τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐπειδὰν γένηται ἐκεῖ, Συργιάννην μὲν οὐκ ἀνέξεσθαι εὐθὺς μὴ προσπέμψαι πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλεῖν αὐτῷ προσθέσθαι ἀποστάντα βασιλέως· τὸν δὲ ὑπακούσαντα προθύμως, φιλίαν θέσθαι πρὸς αὐτὸν καὶ συμμαχίαν· καὶ ἐπειδὰν γένωνται ἐν συνηθείᾳ, καὶ φοιτῶσι παρ' ἀλλήλους ἀδεῶς, τότ' ἤδη φυλάξαντα καιρὸν ἐν ᾧ μὴ μεθ' ἑτέρων ἂν εἴη πολλῶν ὁ Συργιάννης (πάντως δὲ τοιούτους πολλοὺς εὑρήσειν), εἷς ἐν τῶν φρουρίων κατασχόντα δῆσαι· φρουρεῖν τε ἀσφαλῶς ἄχρις ἂν ἐλθόντι ἐγχειρίσῃ βασιλεῖ· οἴεσθαι δὲ ῥᾴδιαν καὶ τὴν φυλακὴν, ἅτε τῆς ἑπομένης στρατιᾶς οὐκ οἰκείας, ἀλλ' ἐξ Ἀλβανῶν καὶ Τριβαλῶν οὔσης συμμαχίδος· οἳ οὐ βουλήσονται ὑπὲρ Συργιάννη διακινδυνεύειν, τὸ φρούριον πολιορκοῦντες, ἀλλὰ διαλυθήσονται ἐπ' οἴκου, ἅσμενοι τῶν ἐκ τῶν πολέμων κακῶν ἀπηλλαγμένοι. Τοιαῦτα μὲν ἐδόκει ἀμφοτέροις ἐπιχειρητέα εἶναι· καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν, τὸν Σφραντζὴν μεταπεμψάμενος ὁ βασιλεὺς, τὰ βεβουλευμένα τε διηγεῖτο, καὶ ἐπυνθάνετο αὐτοῦ, εἰ καὶ αὐτὸς λυσιτελῇ τε καὶ δυνατὰ ἡγοῖτο· ὁ δ' ἔφασκε

sissime, verum etiam cum profusione sanguinis, quod illi placeat, efficere. At imperator, priorum quidem delictorum quanquam grandium, nunc veniam peti non debere, quæ jampridem ipse ignoverit. Pro isto autem in se animo cupere vehementissime quidpiam in eum officii conferre: quod in talem virum non solum amicum, et premptum gerere animum, sed etiam, quo magis eum sibi devinciat, honoribus ac donis congruentibus ejus dignitatem amplificare justum sit. Cupere porro scire, in quibus se modo operam sibi in bello contra Syrgiannem navaturum profiteretur, ut eo indicante, utile necne consilium ceperit, cognosci possit. Tum Sphranzes, haudquaquam per se meditatum venire, nisi ut se quam promptissimum ad imperata præbeat. In ipso situm esse, ubi re circumspecta operæ pretium facturum putaverit, ibi potissimum suo labore uti. Imperator de sententia laudatum redire domum jussit; se die sequenti, quid optimum fore judicasset, cum edocturum. Post magnum domesticum in consilium de bello adversus Syrgiannem instituendo adhibuit; visumque factum justa reprehensione cariturum, si prius quam instructo **277** exercitu contrairetur, absque armis et periculo, per dolum aliquem hoste capto et constricto, bellum ante finire possent, quam incipere. Hujusmodi namque furta belli (22) gloriosissima sunt, quibus hoste circumvento, sibi quispiam ac subditis plurimum commodat. Quapropter Sphranzi oppidorum Castoriæ vicinorum præfecturam dandam censuerunt. Quo cum venerit, Syrgiannem non temperaturum, quin sine mora mittens, ab imperatore eum ad suas partes transire hortetur. Sphranzem aures præbiturum libenter, et cum illo amicitiam societatemque conjuncturum. Ubi jam consuetudo, et familiaritas alterius ad alterum nata adiius liberos, ac securos præstiterit, tum capto articulo, quo Syrgiannem pauci stipabunt (omnino enim talem occasionem sæpius futuram), oppressum et vinctum in castellum aliquod abducturum, ibique, donec venienti imperatori tradat, tuto custoditurum. Facilem autem illius fore custodiam: quippe quem non preprius, sed ex Albanis et Triballis auxiliarius sequatur exercitus: qui pro Syrgiannis capite castelo obsidendo vitæ aleam experiri neutiquam volent, sed bellicæ miseriæ immunes, domum cupide repedabunt. Tali arte rem aggrediendam ambobus placuit. Ergo postridie imperator Sphranzen vocat, quid placeat enuntiat, et num ipse quoque id fieri, et utiliter fieri posse arbitretur, exquirit. Respondet, prorsus non hæc, sed alia quædam multum

Jacobi Pontani notæ.

(22) Sic Virgil. lib. II:

Furta paro belli.

Et IX:

Hic furto fervidus instat.

Sermo est de cæde et strage nocturna. Statius IX *Thebaid.*:

Ausus erat furto dextram injectare Leonteus.

Curtius, lib. IV: *Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, furto, non prœlio, opus esse censebat: incepta nocte opprimi posse hostes.* Sic furtivi amores, Veneris furta poetæ. Velleius lib. II: *Pont. max. in C. Cæsaris locum furto creatus.* Furtum siquidem appellabant, quidquid occulte fieret.

diversa sibi in mentem venisse. Eorum porro consulta non utilia modo, sed etiam effectu expeditissima sibi videri; quare nihil cunctandum, sed opus urgendum. Stabilita hac sententia, Dromoræ cuidam, Sphranzi amicissimo, eo petente, imperator hoc munus imposuit, ut postquam Sphranzes palam ad Syrgiannem defecisset, quidquid haberet possessionum, quidquid pecoris, et reliquas facultates proscriberet, easque, ne direptæ perderentur, custodiret : et verbo quidem imperatori eas servaret, re autem vera in amicum Sphranzen hujus tutelæ gratiam conferret : traditoque diplomate, quo oppidulorum Soset, Deures, Staridolorum, et Chlereni præfectus declarabatur, Didymoticho eum mature dimisit : ipse post dies paucos, quot Sphranzen velut per inducias ante facineris aggressionem consumpturum putabat, lento itinere Thessalonicam petiit. Ad Sphranzen præfecturæ jam potentem Syrgiannes **278** continuo mittit qui eum ad defectionem sollicitent. Is ira ingenti in imperatorem, et antiqua jam in Syrgiannem benevolentia simulata, sancito fœdere, statim se cum illo conjungit. Qua conjunctione Syrgiannes mirum in modum gavisus cum eodem ad Cralem proficiscitur, tum ut ostenderet rem belle procedere (utpote jam etiam consiliariis imperatoris ad se transeuntibus), tum ut per eum commotus cum omnibus copiis suis bello interesset. Metuebat siquidem ne superveniente imperatore, cum ad resistendum haud satis valeret, victus cum suis periret. Et persuasit monuitque, si profecti apud Thessalonicam castrametarentur, occidentales urbes, quæ se nondum dedidissent, auxilium imperatoris desperantes, cernentesque ipsos [Syrgiannem et Cralem] ante se positas urbes jam armis domuisse (23), interclusas in medio statim se dedituras. Crale igitur cum totis copiis assumpto, juxta flumen Axium castra ponunt (24). Imperator per Macedoniam adducens partem exercitus (25) (propter festinatam quippe expeditionem plures adhuc se comparabant), inter Thessalonicam et Rhetinen, castellum quoddam, juxta Bolben palu-

τοιαῦτα μὲν αὐτὸς οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἕτερ' ἄττα πολλῷ ἀποδέοντα αὐτῶν· ἃ δὲ ἐβουλεύσαντο αὐτοὶ οὐ λυσιτελοῦντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥᾴστα καὶ αὐτὸς νομίζειν· διὸ μηδὲ μέλλειν, ἀλλ' ἔργου ἅπτεσθαι ἤδη ἀναγκαῖον. Ἐπεὶ τοίνυν ἐκεκύρωτο ἡ βουλή, Δρομορᾶν μέν τινα ἐς τὰ μάλιστα φίλον τῷ Σφραντζῇ, αὐτοῦ δεηθέντος προστάξιν ὁ βασιλεύς, ὡς ἐπειδὰν ἐμφανῶς ὁ Σφραντζῆς εἰς Συργιάννην ἀποστῇ, κτήματά τε ὅσα πρόσεστι, καὶ βοσκήματα καὶ τὴν ἄλλην περιουσίαν δημοσιώσαντα φυλάττειν, ἵνα μὴ ὑπό τινων ἁρπασθέντα διαφθαρῇ· λόγῳ μὲν ὡς διαφέροντα βασιλεῖ, τῇ δ' ἀληθείᾳ τῷ φίλῳ Σφραντζῇ τὴν χάριν καταθέμενον τῆς φυλακῆς· αὐτῷ δὲ γράμματα παρασχόμενος βασιλικὰ ἃ τῶν φρουρίων Σωσκοῦ τε καὶ Δεύρης καὶ Σταριδόλων καὶ Χλερηνοῦ ἐπέτρεπε τὴν ἀρχήν, ἐξέπεμπεν ἐκ Δυμοτείχου κατὰ τάχος· αὐτὸς δὲ περιμείνας οὐ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλ' ὅσας ᾤετο Σφραντζῇ ἀναχωχὴν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν παρέξειν, ἅρας καὶ αὐτὸς τὴν πρὸς Θεσσαλονίκην ἦει σχολῇ βαδίζων. Σφραντζῇ δὲ ἐπεὶ τῆς ἐγκεχειρισμένης ἀρχῆς ἐγκρατὴς ἦν, προσέπεμπεν εὐθὺς τοὺς ἀποστήσοντας ὁ Συργιάννης· ὁ δὲ, ὀργῇ τε φέρεσθαι δοκῶν πρὸς βασιλέα καὶ αὐτῷ εὔνους εἶναι ἐκ πολλοῦ συνθήκας θέμενος καὶ ὅρκους πρὸς αὐτὸν, προσεχώρησεν εὐθέως. Συργιάννης δὲ ὑπερήσθη τε τῇ πρὸς αὐτὸν ἀποστασίᾳ τοῦ Σφραντζῆ, καὶ μηδὲν μελλήσας, παραλαβὼν αὐτὸν, ἀφίκετο πρὸς Κράλην, ἅμα μὲν ἐνδεικνύμενος ὡς τὰ πράγματα αὐτῷ ἐπὶ τὸ βέλτιον χωροίη, ὡς καὶ τῶν συγκλητικῶν ἤδη βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἀφισταμένων· ἅμα δ' ἵν' ἀφελκύσηται καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸ παρεῖναι καὶ αὐτὸν πανστρατιᾷ καὶ συμμαχεῖν. Ἐδεδίει γὰρ μὴ βασιλέως ἐπελθόντος, ἀδύνατος ὢν ἀνθίστασθαι αὐτὸς, διαφθαρῇ καὶ ἀπόληται καταπολεμηθείς· καὶ ἔπεισέ γε ὑποτιθέμενος, ὡς ἂν ἐλθόντες αὐτοὶ στρατοπεδεύσωνται ἐν Θεσσαλονίκῃ, αἱ μήπω προσκεχωρηκυῖαι τῶν ἑσπερίων πόλεων ἀπογνοῦσαι τὴν ἐκ βασιλέως ἐπικουρίαν, ῥῳῶσαί τε ἤδη αὐτοὺς τὰ ἔμπροσθεν αὐτῶν πολέμῳ κτωμένους. αὐτοὶ ἐναπειλημμένοι μέσοι προσχωρήσουσιν εὐθέως· καὶ παραλαβόντες αὐτὸν

Jacobi Pontani notæ.

(23) Gregoras : *Veris initio Crales suas copias cogit ; Syrgiannes vero clandestinas litteras per omne imperium Romanum dimisit, a provincia finitima Triballis auspicatus, et per omnem oram maritimam, et mediterraneas urbes ac provincias Byzantium usque progressus, quibus et agrorum assignationes, et pecuniæ largitiones, et honorum fastigia, et id genus alia pollicebatur*, etc. Infra : *Æstate vero jam media Crales cum suis copiis Syrgiannem sequitur, recta Thessalonicam petentem, levi opera interjectis urbibus et provinciis in deditionem acceptis, partim desiderio veteris administrationis, partim vastationis segetum metu, tempus enim messis erat.*

(24) De hoc fluvio Gregoras : *Post Strymonem esse maximum, et iisdem quibus ille montibus, erumpere, ab ipsa quidem origine non tantum, sed in decursu montium multis torrentibus actum, et nomine in Bardarium mutato, aliquando et quibusdam in locis navigabile. Ad oram ms.* : Τὸν νῦν Βαρδάριον καλούμενον, ἢ μᾶλλον Βιστρίτζαν. *Id est, quod Bardarium dicunt, seu potius Bistritzam. Cæterum legitur et* Ἀξειός.

(25) Gregoras : *Deinde in Macedoniam abiturus, ut sua præsentia eos qui defectionem spectabant, in urbibus terreret, patriarchici solii post Isaiæ obitum Joannem Apris oriundum, imperatorii collegii tum sacerdotem, successorem deligit : cujus fidei, Deum testatus, in maximo divini verbi Sapientiæ templo conjugem et liberos suos mandavit, ut eorum curator et custos post Deum esset, si quid forte respublica detrimenti cepisset. His actis propere in Macedoniam contendit, nullo secum adducto exercitu. Jam enim omnes suspectos habebat, præter fidelissimos domesticos suos, et magnum domesticum Cantacuzenum, quem ejus studiosissimum et amantissimum, cæteris vero omnibus comem et hilarem temous declaravit.*

πανστρατιᾷ ἐλθόντες, ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν Ἄξιον ποταμόν. Καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ Μακεδονίας μέρος τῆς Ἰωμαίων ἐπαγόμενος στρατιᾶς· οἱ πλείους γὰρ ξτι ἐν παρασκευαῖς ἦσαν διὰ τὸ ταχεῖαν γεγενῆσθαι τὴν στρατειαν· μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Ῥεντίνης φρουρίου τινός, ὃ παρὰ τῇ Βόλβῃ λίμνῃ κεῖται ἐπὶ λόφου ἱδρυμένον, ἐστρατοπέδευσεν ἐν χωρίῳ τινὶ τῶν Κρητῶν προσαγορευομένῳ, ὅτι στρατιὰ ἐκ Κρήτης αὐτὸ κατῴκουν, δι' αἰτίαν τινὰ ἐκ τῆς νήσου ἀναστάντες. Ἐκεῖσε δὲ ἐστρατοπεδευμένῳ ἠγγέλλετο ὑπό τινος δρόμῳ πρὸς τὴν ἀγγελίαν ὡρμημένου, ὡς περὶ τὴν Σερμυλίων πόλιν, πάλαι μὲν φκισμένην, νυνὶ δὲ ὑπό τινος, ὡς ἔοικε, πολέμου κατεσκαμμένην, μεταξὺ Ηαλλήνης καὶ Ἄθω, ἑξήκοντα πρησέσχον νῆες Περσικαὶ, καὶ ἐκεῖσε χωρία πορθοῦσιν ἀποβάντες. Τὸν μέγαν δὲ δομέστικον μεταπαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς, περὶ τῆς στρατιᾶς ἐπυνθάνετο τῆς ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένης, εἰ ἀρκοῦσα πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων ὁπλοκὴν συμπλοκήν. Ὁ δ' ἔφασκεν, ἀκριβῶς μὲν οὐδὲ αὐτὸς τὸν ἀριθμὸν εἰδέναι. Διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς Θεσσαλονίκης ἤδη γεγενῆσθαι, πολὺ προεξρυηκέναι αὐτῇ στρατιᾶς πορισμοῦ τῶν ἐπιτηδείων ἕνεκα· παρήνει δὲ εἰ καὶ αὐτῷ βέλτιον δοκοίη, τὴν οὖσαν παραλαβόντα στρατιὰν, τῆς πρὸς Πέρσας φερούσης ἔχεσθαι ὁδοῦ· ὡς αὐτοῦ τάχιστα ἐκ τῶν παρακειμένων χωρίων συλλέξοντος καὶ ἑτέραν ἀρκοῦσαν πρὸς τὸ ἔργον. Ἐπείθετο μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς εὐθὺς, καὶ τῆς πρὸς Πέρσας εἶχετο ὁδοῦ. Ὁ δὲ, ὡς μάλιστα ἐνῆν, ὀξέως ἀθροίσας στρατιὰν, συνέμιξε τῷ βασιλεῖ· καὶ μετὰ μέσην ἡμέραν, καθ' ἃ οἱ Πέρσαι ἐληΐζοντο ἐγένοντο χωρία. Καὶ γενομένης αὐτόθι συμβολῆς, ἐπὶ πολὺ μὲν ἀντέσχον οἱ Πέρσαι διὰ τὸ δυσπρόσοδα εἶναι τὰ χωρία, καὶ ὑλώδη ἐφ' ἃ ἐγεγένητο ἡ μάχη· ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνεβάλλετο στρατιᾷ τῇ Περσικῇ οὔσῃ πεζῇ. Τέλος δὲ κατὰ κράτος νικηθέντες διεφθάρησαν, οἱ μὲν ἁλόντες ζῶντες, οἱ δὲ πεσόντες παρὰ τὴν μάχην· ὅσοι δὲ εἰς τὴν ὕλην ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, ἐς τὴν ὑστεραίαν γενόμενοι παρὰ τὰς ναῦς τὰς ἑαυτῶν, τὰς μὲν λοιπὰς ἁπάσας ἐνέπρησαν πυρί· δύο δὲ πληρώσαντες (μόνοι γὰρ τοσοῦτοι ὑπελείποντο) ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. Ῥωμαίων δὲ κατὰ τὴν μάχην ἔπεσον μὲν ὀλίγοι, τραυματίαι δὲ ἐγένοντο καὶ ἄνθρωποι καὶ ἵπποι πλεῖστοι. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς Θεσσαλονίκην, ἡδίσατο ἐκεῖ ἐφ' ἱκαναῖς ἡμέραις. Συργιάννης δὲ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν οἰκείων ἓξ παραλαβὼν καὶ Σφραντζὴν, τριάκοντα καὶ αὐτὸν ἑπαγόμενον τῶν οἰκετῶν, εἰς ποταμόν τινα οὐ τῶν ἀσήμων Γαλυκὸν ὀνομασμένον οὐ μακρὰν Θεσσαλονίκης ῥέοντα,

dom in colle situm, castrametatur, in loco Cretensium appellato, quod illic e Creta insula, nescio quam ob causam, pulsi milites habitaverant. Ibi a quodam curriculo ei nuntius perfertur, prope urbem vetustam Sermyliorum, nunc bello, ut apparet, subversam, inter Pallenen (26) et Atho, Persas sexaginta navibus appulsos, agro vastitatem inferre. Advocato igitur magno domestico, de præsenti copia percunctatur, num ad colligendum cum Barbaris sufficiat. Negat ille explorate se nosse quanta sit; nam quia Thessalonicæ jam appropinquarint, ob facilitatem commeatus frequentes affluxisse. Hortabatur igitur ut, si placeret, viam contra Persas capesseret, quod e locis adjacentibus brevissimo tempore aliam manum, quanta rei sufficeret, collecturus esset. Paret actutum imperator, in Persas viam molitur. Domesticus quam potest celeriter ad eum milites congregat; ac secundum meridiem ubi in ea ipsa loca devenerunt, quæ Persæ depopulabantur, commisso prælio hostes diu se defenderunt; propterea quod ea regio propter nemorum densitatem difficiles habebat aditus, id quod Persis, cum essent pedestres, non parum proderat. **279** Tandem vi summa victi, partim ceciderunt, partim capti sunt. Quotquot autem in silvas se abdere potuerunt, postera luce ad naves suas reversi, reliquis inflammatis, duas compleverunt (tot enim de prædonibus illis tantummodo restabant) ac domum properarunt. Romanorum pauci desiderati, plurimi et milites et equi vulnerati. Inde imperator Thessalonicam ingressus, dies ibi complures agitavit. Syrgiannes cum sex de suo exercitu assumptis, et Sphranze, quem et ipsum triginta comitabantur, ad fluvium quemdam non perennem, Galycum vocabulo non procul a Thessalonica, animi levandi accessit. Sphranzes solum jam et interceptum videns, eumque comprehendere haud esse facile (quod timeret, ne si id in castris sentiretur, cum suis sibi pereundum esset), trucidare autem facillimum, imperatoriæ præceptionis immemor, cum satellitibus de nece Syrgiannæ afferenda secreto colloquitur. Quibus persuasis (nondum enim consilium suum cuiquam aperuerat), hominem hujusmodi insidiarum prorsus ignarum interficiunt (27), et Thessalonicam perfugiunt. Imperator Sphranzen ut imbellem castigat; malebat enim vivum et vinctum potius ad se perduci, quam jugulari. Sed quoniam facta infecta nequibant fieri, cædem rerum necessitudini ascribens (28), ipsi et administris ejus ob

Jacobi Pontani notæ.

(26) Ad oram ms, τῆς Κασανδρείας, *id est, quæ nunc Cassandria dicitur.*

(27) Longe aliter de nece Syrgiannis Gregoras: *Cæterum Sphranzes imperatori quid ageretur nunciaturus, simulque Syrgianni non suspectus esse volens, callidissimo et mirifico commento illum aggressus, se cum duobus cubiculariorum principibus pepigisse ait, qui affirmassent, se, data opportunitate, imperatorem occisuros. Eos igitur commonefaciendos esse conventorum. Sic potestate data, imperatori quid ageretur significat: quæ erant hujusmodi. Deesse sibi facultatem simul et facinoris patrandi, et vitæ conservandæ. Magnum enim Syrgianni turbam noctu atque interdiu circumfusam esse, neque unquam relinqui solum.* etc.

(28) Fatum videtur indicare, quam εἱμαρμένην vocant, id est, ordinem, seriemque causarum, cum causam causa ex se gignit. Sed id, quod est apud di-

imperterritam animi fortitudinem, et quod se periculis manifestis pro ipso objecissent, gratiam rependit. At Sphranzen quidem magni stratopedarchæ dignitate condecoravit, reditusque respondentes e certis locis in annos singulos illi destinavit : cæteros quoque, unumquemque pro persona et merito muneravit. Crales Syrgiannes percussum, in castra adhuc spirantem deportandum curavit. Paulo post exstinctum, diu ut amicum deflevit, et splendide funeravit, missisque legatis, fœdus et societatem cum imperatore pepigit (29) : et die altero, haud procul a Galyco flumine cum eodem sermone collato, domum rediit. Urbes quotquot sub Syrgianne fuerant, eo cæso veniam et ἀμνηστίαν ab imperatore consecutæ, ad illius auctoritatem et obedientiam redierunt. Sub idem tempus etiam Ungrorum princeps, quem Latina lingua regem nominat, magno cum exercitu Cralem, quicum ei de finibus erat controversia, appetivit. Formidans Crales, ne se adversus illum tueri non posset, **280** imperatorem subsidium per legatos rogavit. Qua petitione delectatus imperator, delectu confecto, ingens et animosum agmen confecit, eique auxilio misit. Ungriæ autem rex, cum in confiniis regni sui ac Triballorum tenderet, priusquam in hostilem regionem irrueret, propter submissas Triballo ab imperatore copias (ut fama fuit) converso itinere domum rediit : quod utrum hac, an alia de causa fecerit, incompertum mansit. Crales certe ideirco eum abisse fatus, imperatori summas gratias egit : et duces exercitumque dignis donis humaniter donatos, domum lætabundus remisit. Imperator illius jussu hiberna Thessalonicæ egit.

A βαστώνης ἦλθε χάριν καὶ παραψυχῆς. Σφραντζῆς δὲ αὐτὸν μόνον ἤδη ἀναπειλημμένον, καὶ τὸ μὲν συλλαμβάνειν, οὐ μάλιστα ὃν εὐχερὲς (δέδοικε γὰρ μὴ αἰσθήσεως γενομένης ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀπόλλωνται διαφθαρέντες), ῥᾷστον δὲ τὸ ἀποκτείνειν, τῶν βασιλέως παραινέσεων ἀμνημονήσας, τυΐς τε αὐτῷ συνοῦσι περὶ τοῦ ἀποκτείνειν Συργιάννην κρύφα διαλεχθεὶς καὶ πείσας (πρότερον γὰρ οὐδέπω οὐδενὶ τὴν βουλὴν κατάδηλον ἦν πεποιηκώς), ἀποκτείνουσί τε αὐτὸν ἀγνοήσαντα τὴν ἐπιβουλήν, καὶ φεύγοντες ἦκον εἰς Θεσσαλονίκην. Βασιλεὺς δὲ ἐμέμψατο μὲν Σφραντζῆν τῆς μικροψυχίας· μᾶλλον γὰρ ἠβούλετο δεσμώτην ἀγαγεῖν ζῶντα Συργιάννην ἢ ἀποκτεῖναι· ἐπεὶ δὲ ἀναλῦσαι τὰ γεγενημένα οὐκ ἐνῆν, τὸν μὲν φόνον ἐλογίζετο τῇ ἀνάγκῃ τῇ B ἀπὸ τῶν πραγμάτων, αὐτὸν δὲ ἠμείβετο καὶ τοὺς συνόντας, τῆς τε εὐψυχίας ἕνεκα καὶ τόλμης, καὶ τοῦ σῴζειν αὐτοὺς προδήλοις κινδύνοις ἐμβαλεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ Σφραντζῆν μὲν τῇ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου τετίμηκεν ἀξίᾳ· προσόδους τε παρέσχεν ἐτησίους ἐκ χωρίων ἀναλόγως, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας· ὡς ἕκαστοι. Κράλης δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο πεσόντα Συργιάννην, πέμψας μὲν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐμπνέοντα ἔτι· ἀποθανόντα δὲ μετὰ μικρὸν, ἐθρήνησέ τε ἐφ' ἱκανὸν ὡς ἄνδρα φίλον, καὶ ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς. Πρεσβείαν δὲ εἰς βασιλέα πέμψας, σπονδὰς ἔθετο πρὸς αὐτὸν εἰρηνικὰς καὶ συμμαχίαν, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν οὐ μακρὰν Θεσσαλονίκης παρὰ τὸν Γαλυκὸν ποταμὸν συγγενόμενοι τῷ βασιλεῖ, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκείαν. Πόλεις δὲ ὅσαι πρότερον ἐγένοντο ὑπὸ Συργιάννην, πεσόντος αὐτοῦ, συγγνώμην παρασχομένου βασιλέως καὶ ἀμνηστίαν τῆς ἀποστασίας, προσεχώρησάν ἐκοῦσαι πάλιν. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ὁ τῶν Οὔγκρων ἄρχων, ὃν ῥῆγα καλεῖν οἶδεν ἡ Λατίνων φωνὴ, στρατιᾷ μεγάλῃ ἐστράτευσεν ἐπὶ Κράλην, περὶ ὅρων πρὸς αὐτὸν διενεχθείς· δείσας δὲ ὁ Κράλης μὴ ἀδύνατος εἴη ἀμύνεσθαι αὐτὸν, πρεσβείαν ὡς βασιλέα πέμψας, ἠτεῖτο συμμαχίαν. Ἡσθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν πρεσβείαν, στρατιὰν ἀπολιξάμενος πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, ἔπεμψεν εἰς Κράλην συμμαχίαν. Ὁ ῥὴξ δὲ Οὐγκρίας, ἐπεὶ ἐγένετο ἐν μεθορίοις τῆς αὐτοῦ καὶ Τριβαλλῶν ἀρχῆς, πρὶν ἐς τὴν πολεμίαν ἐσβαλεῖν, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν οἰκείαν. Λόγος δὲ ἦν ὡς πυθόμενος ἐκ βασιλέως ἥκειν συμμαχίαν ἀνεχώρησεν· εἴτε δὲ τούτου ἕνεκα εἴτε καὶ ἑτέρου τινὸς, ἔμεινεν ἐν ἀδήλῳ. Καὶ ὁ Κράλης δὲ τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας οἰόμενος ἀνακεχωρηκέναι βῆγα, βασιλεῖ τε ὡμολόγει χάριτας πολλὰς, καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἅμα καὶ τὴν στρατιὰν δώροις φιλοφρονησάμενος ἀξίως, χαίροντας ἀπέστειλεν εἰς τὴν οἰκείαν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ ἔτος ἐκεῖνο διεχείμασεν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Iacobi Pontani notæ.

(29) Contrarium scribit Gregoras : *Postridie vero*, inquit, *Crales, re desperata, imperatori petenti pacem dedit : eumque eo egresso collocutus, muneribus quibusdam acceptis, domum se recepit.* Sc licet Syrgiannis cædes Crali profuit, ut pacem non ipse petere, sed petitam potius dare deberet. Mentitur ergo, ut apparet, Gregoras, et laudem Andronici Junioris, ubi potest, aut dissimulat, aut elevat.

vum Augustinum *Civitatis divinæ* libro v, cap. 8 : *Qui vero*, inquit, *non astrorum constitutionem, sicuti est, cum quidque concipitur, vel nascitur, vel inchoatur, sed omnium connexionem, seriemque causarum, qua fit omne quod fit, fati nomine appellant, non multum cum eis de verbi controversia laborandum atque certandum est : quandoquidem ipsum causarum ordinem, et quamdam connexionem Deo summi tribuunt voluntati et potestati, qui optime et veracissime creditur et cuncta scire antequam fiunt, et nihil inordinatum relinquere, a quo sunt omnes potestates, quamvis ab illo non sint omnium voluntates*, etc. In quod caput scribens Ludovicus Vives, ex Pico Mirandulano, *Contra astrologos*, lib. I, refert quatuor sententias veterum de fato. I. Alii dixerunt fatum esse naturam, ut quæ electionis D sint vel casus, extra fatum sint. Ut Virgilius de Didone, quæ semet occiderat dixit, eam non mori fato. Et Cicero I Phil pp. : *Si quid mihi humanitus accidisset ; multa enim impendere videbantur præter naturam, præterque fatum.* II. Ponit æternam seriem causarum necessario nexarum. III. Sidera facit fata. IV. Divini consilii executionem fatum vocat.

CAPUT XXVI.

Factione duorum principum regina, Michaelis prima conjux, regno pellitur, Alexander Stranzimeri filius rex creatus, cum Mœsis et Scythis auxiliaribus urbes imperatori deditas recuperat. Protostrator præfectus Mesembriam mittitur. Persæ Nicomedium obsessuri, imperatoris adventu audito domum refugiunt. In Mœsiam irruptio. Mœsorum ignavia. Pax ea conditione fit, ut Romani pro recipienda Anchialo Diampolin Mœso reddant.

Ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ γράμματα ἦκε βασιλεῖ ἐκ Βυζαντίου ἀγγέλλοντα, ὡς δύο τῶν παρὰ Μυσοῖς δυνατῶν, Ῥαξίνας ὁ πρωτοβεστιάριος, καὶ Φίλιππος ὁ λογοθέτης, πρὸς τὴν βασιλεύουσαν αὐτῶν τοῦ Μιχαὴλ γαμετὴν, θείαν οὖσαν Κράλη τοῦ Στεφάνου, διαστασιάσαντες ἐξήλασαν τῆς ἀρχῆς· καὶ αὐτὴ μὲν φεύγουσα ἅμα τέκνοις, πρὸς Κράλην τὸν ἀδελφιδοῦν ἦκει. Ἐκεῖνοι δὲ ἅμα καὶ τοὺς ἄλλους πείσαντες, δυνατοὺς τῶν Μυσῶν, τὸν ἀδελφιδοῦν τοῦ προβεβασιλευκότος Μιχαὴλ, Ἀλέξανδρον τὸν Στρεαντζιμήρου ἀπέδειξαν βασιλέα ἑαυτῶν· ὃς ἅμα τῷ ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς ἀρχῆς, τήν τε στρατιὰν ὅση ἦν Μυσοῖς παραλαβὼν, καὶ ἐκ Σκυθῶν κατασυμμαχίαν οὐκ ὀλίγην, ταῖς πρότερον ἐπεστρέτευσε πόλεσι προσχωρησάσαις βασιλεῖ· καὶ πλὴν Μεσημβρίας, τὰ μὲν τῶν ἄλλων τοῖς ὅπλοις, τὰ δὲ παρεστήσατο ὁμολογίᾳ. Τοιαῦτα δὲ πυθομένῳ βασιλεῖ οὐκέτι ἀνεκτὸν ἐδόκει μένειν ἐν Θεσσαλονίκῃ· ἀλλ' ἄρας ἐκεῖθεν, εἰς Βυζάντιον ἀφικνεῖται. Καὶ πρῶτα μὲν Συναδηνὸν τὸν πρωτοστράτορα εἰς Μεσημβρίαν ἄρχοντα ἐκπέμπει· δείσας μὴ καὶ Μεσημβριανοὶ ἄχρις οὗ ἡ στρατιὰ ἀποσταῖεν παρασκευασθῇ. Ἐκέλευέ τε εἰς Βυζάντιον ἀθροίζεσθαι τὴν στρατιάν· καὶ αὐτὸς παρεσκευάζετο ὡς τοῖς Μυσοῖς πολεμησείων. Μεταξὺ δὲ παρασκευαζομένου, ἠγγέλλετο ἐκ τῆς ἕω, ὡς στρατιὰ Περσῶν εἴη παρεσκευασμένη ἐπιθέσθαι Νικομηδεῦσι. Νικομήδεια δὲ ὅπλοις μὲν ἀνάλωτος ἦν καὶ βίᾳ χειρῶν, τειχῶν τε καρτερωτάτων περιβολῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ τοῦ τόπου φύσει εὐφυῶς πρὸς ὀχυρότητα ἐχούσῃ· ἐδεδίει δὲ τὴν ἔνδειαν τὴν ἐκ τοῦ σίτου. Ὅ δὴ καὶ οἱ βάρβαροι συνιδόντες, τῶν τειχῶν μὲν ἡμέλουν ὡς ἀναλώτων ἐσομένων ἐκ τειχομαχίας· τῆς παρόδου δὲ ἐσπούδαζον κρατῆσαι, δι' ἧς ἐτρέφετο ἡ πόλις. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ ὁμοίως ὅ τι διανοοῦνται οἱ βάρβαροι σαφῶς εἰδὼς, διὰ σπουδῆς ἁπάσης τροφὴν παρέχειν Νικομηδεῦσιν ἐπιόντων τῶν βαρβάρων ἐποιεῖτο· ὡς εἰ τοῦτο παρεῖτο, ῥᾳστα τὴν λοιπὴν οἰσόντων πολιορκίαν. Καὶ τότε οὖν πυθόμενος ἐστρατοπεδεῦσθαι τοὺς βαρβάρους παρ' αὐτὴν, τῆς μὲν κατὰ τῶν Μυσῶν ἡμέλει εἰσβολῆς, στόλον δὲ ἐξαρτυσάμενος ἔκ τε τριήρεων καὶ φορτίδων νεῶν ἑτέρων, στρατιάν τε ἐνθέμενος καὶ σῖτον, ἔπλει ἐπὶ Νικομήδειαν. Πρὶν δὲ κατᾶραι, οἱ βάρβαροι αἰσθόμενοι, σκηνὰς ἀναλαβόντες, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, ἀνεχώρουν εἰς τὴν οἰκείαν, δείσαντες τὴν βασιλέως ἔφοδον. Ὀρχάνης γὰρ αὐτῶν ὁ σατράπης ἔτι οὐ παρὴν. Ἀπόβασιν δὲ ποιησάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ Νικομηδέας λόγοις τε καὶ ἄλλαις

(30) Ineunte vere, Byzantio accipiuntur litteræ, duos Mœsorum dynastas, Raxinam protovestiarium, et Philippum logothetam, reginam suam, defuncti Michaelis uxorem, et Cralis Stephani materteram, regno per seditionem expulisse : quæ cum liberis ad Cralem sororis suæ filium se contulit. Illi et aliis Mœsorum principibus in suam sententiam adductis, Alexandrum Stranzimero (31), et Michaelis sorore natum, regem sibi legunt. Is simul ac regnum inivit, quidquid erat in Mœsia copiarum, adjuncto præterea Scytharum non exiguo numero, contra civitates, quæ se imperatori tradiderant, eduxit ; ac præter Mesembriam alias armis, alias deditione occupavit. Hæc ut ad imperatorem perlata sunt, Thessalonicæ minime hærendum censens, Byzantium discessit. Principio protostratorem Synadenum Mesembriam pro præfecto mittit : timens ne et Mesembriani, dum exercitus cogitur, deficerent. Copias Byzantium congregari jussit, et ipse ut in Mœsos pugnaturus se comparabat. In ipso belli apparatu fit certior Persarum copias ad Nicomediam adoriendam paratas esse. Quæ urbs, manu et armis inexpugnabilis, mœniumque firmissimorum ambitu et 231 reliqua ipsius loci natura munitissima, frumento et cætero commeatu haud abundabat. Quo perspecto Barbari muris desperatis vias nitebantur obsidere, quibus cibaria in urbem importabantur. Imperator exploratum habens, quid illi conarentur, omnimodis vicissim laborabat, ut premente barbaro Nicomediensibus alimenta submitteret : quibus suppeditantibus, deinceps eos obsidionem commodissime toleraturos confidebat. Cum itaque didicisset hostes prope urbem castra constituisse, expeditione in Mœsos omissa classeque ex triremibus et onerariis adornata, et militibus commeatuque impositis, Nicomediam solvit. Sed antequam portum subiret, Barbari ejus adventu cognito præ formidine correptis tentoriis et impedimentis, Orchane eorum duce nondum præsente, in sedes suas reverterunt. Exsendens imperator Nicomedienses tum alloquio, tum omni genere humanitatis confirmavit, et commeatu eos impertivit, mansitque apud eos biduum. Die tertio in ipso lucis primordio Constantinopolin cum tota classe remeavit : unde diebus haud ita multis, exere tu jam præsente, et necessariis instructus omnibus, in Mœsiam irrupit, ac loca quædam devastavit. Hæmumque prætergressus, alia quidem oppidula,

Jacobi Pontani notæ.

(30) Ad oram ms. scriptum erat : Ταῦτα πρὸ τῶν εἰρημένων περὶ Συργιάννη συνέβη. Id est : *Hæc prius acciderunt quam quæ de Syrgianne supra memorata sunt.* Quod ita videtur ex libb. IX et X Nicephori Gregoræ.

(31) In Græco, *Strennizimero.*

quæ prius habuerat per deditionem recepit: Anchialum autem adhuc Mœsi præsidiarii tuebantur. Alexander siquidem Mœsorum, rex imperatoris impressionem sentiens, cum exercitu quantus erat ad arcendum accurrit, juxta que Actum, non procul ab imperatore, qui apud Rhosocastrum tendebat, castra locat, angusto quodam et aspero transitu ambos exercitus dirimente: quem Alexander peditibus aliquot ibi dispositis custodire occuparat. Imperator Alexandrum in vicino castrametari intelligens, postridie diluculo suos capere arma jussit. Armatos deinde veluti pugnaturos, et per acies digestos, ad transitum illum deduxit, ac Mœsos ad manum conserendam provocavit. Nam quia transitus ille salebrosus et arctus erat, et ab ipsis servabatur, in castra irrumpere commode nequibat. Toto igitur die ibi transacto, quia nemo hostium contra exibat, in sua castra pedem retulit: paucisque diebus, instructis ad prælium militibus, rediit, ac eodem modo ad introitum angustiarum die quam longa est constitit, cum Mœsi ne tum quidem in planitiem se dare foras, et æquo campo lacessere Martem auderent. **282** Imperator itaque perterrefactis audacia sua Barbaris, ut antea, castra subiit. Alexander cernens, si acie congrederetur, fore imparem, per legatos oravit ut facta pace sua uterque retineret. Respondit imperator, neque se priorem arma movisse, neque quidquam Mœsis abstulisse; verum ab ipsis prius lacessitum, compelli resistere, et ablata recuperare. Insuper Anchialum sibi eripi, qua reddita, pacem fœdere firmaturum. Atqui oportuisse, si in rebus suis pertinax et implacabilis esset, nervos omnes ad par pari referendum intendere, et armis sibi vicissim quædam de illorum rebus vindicare. Quoniam vero utrique eamdem religionis sanctitatem colant, et pax cuilibet bello præponderet (32), ipsam se bello huic anteponere: modo sua sibi restituantur. At Alexander, nec se injuste agere; Anchialum enim, cæteraque oppidula, quæ adempta sibi quererctur, non Romanis potius quam Mœsis deberi; nam regibus antecedentibus perdiu subdita fuisse. Ideirco imperatorem esse injurium, qui præter ea quæ abstulerit, etiam Anchialum postulet. Tum imperator, injustitiæ non imponendum nomen justitiæ: neque quia ad tempus alios spoliaverunt, ideo existimandum licere perpetuo spoliare. Has urbes non solum ex antiquo tempore Romanorum ditione contineri, sed etiam complures earum ab ipsis esse conditas, deductasque colonias. Mœsos vix heri et nudius tertius eas sub imperium suum redegisse, a regno Sphentisthlabi sororis suæ mariti videlicet, dum Romanis cum Persis et Catalanis bellum esset (33), qui rex Romanos vehementer afflixerit:

φιλοφροσύναις ἐπιβρώσας, τόν τε οἶτον παραστχών, ἠώλισατο ἐκεῖ ἐπὶ δυσὶν ἡμέραις. Ἅμα δὲ ἕῳ εἰς τὴν τρίτην παντὶ τῷ στόλῳ ἐπανέπλευσεν εἰς Κωνσταντίνου. Καὶ διατρίψας ἐν αὐτῇ ἡμέρας οὐ πολλὰς, ἐπεὶ καὶ ἡ στρατιὰ πᾶσα ἤδη παρῆν, καὶ ὅσα ἔδει ἐπεπόριστο, ἅρας ἐκ Βυζαντίου, οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις ἐστέλλεν εἰς τὴν Μυσίαν, καὶ ἐζήτασέ τινα αὐτῆς· ὑπερβάς τε τὸν Αἷμον, τὰ μὲν ἄλλα πολίσματα ὅσα ἦν καὶ πρότερον ἔχων, παρεστήσατο ὁμολογίᾳ πάλιν· Ἀγχίαλος δὲ ἔτι ἐφρουρεῖτο παρὰ τῶν Μυσῶν. Ἀλέξανδρος γὰρ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς, αἰσθόμενος τὴν βασιλέως εἰσβολὴν, ἐβοήθει κατατάχος πανστρατιᾷ ἄγων τοὺς Μυσούς· καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπεδεύσατο πρὰ τὴ Ἄστλν, οὐ πολὺ ἀπέχων βασιλέως, παρὰ τὸ Γωσόκαστρον ἐστρατοπεδευμένου, πλὴν ὅτι στενή τις καὶ ἀπόκροτος δίοδος τὰ στρατεύματα ἀμφότερα διεῖργεν· ἣν φθάσας ὁ Ἀλέξανδρος, ἐφρούρει πεζὴν ἐπιστήσας στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο Ἀλέξανδρον ἐγγὺς ἐστρατοπεδευκέναι, ἐς τὴν ὑστεραίαν ἕῳ ἐκέλευεν ὁπλίζεσθαι τὴν στρατιάν· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν ὡπλισμένοι, παραλαβὼν αὐτοὺς ὡς μάχην παρατεταγμένους, ἐγγὺς τῆς διόδου ἦλθεν, ἣ παρὰ Ἀλεξάνδρου ἐφρουρεῖτο· καὶ προυκαλεῖτο ὡς ἐς μάχην τοὺς Μυσούς. Προσβάλλειν γὰρ αὐτῶν τῷ στρατοπέδῳ οὐκ ἐνῆν διὰ τὴν δίοδον οὖσαν τραχεῖαν καὶ στενὴν καὶ φρουρουμένην ὑπ' αὐτῶν. Διημερεύσας δὲ ἐκεῖ ἐν ὅπλοις, ἐπεὶ οὐδεὶς ἀντεπεξῆει, εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον πάλιν ἐπανῆλθε. Καὶ ὕστερον ἡμέραις οὐ πολλαῖς, πάλιν ἦκεν ἄγων ὡπλισμένην τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὴν μάχην, καὶ διημέρευσεν ὥσπερ καὶ πρότερον πρὸς τῶν στενῶν τὰς εἰσβολάς. Μυσοὶ δὲ οὐδ' οὕτως ἐτόλμησαν εἰς τὴν εὐρυχωρίαν ἐξελθόντες ἐκ τοῦ ἴσου διαγωνίσασθαι πρὸς βασιλέα. Ὁ δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ οἰκεῖον πάλιν ἐπανέζευξε, καταπλήξας τῇ τόλμῃ τοὺς βαρβάρους. Ἀλέξανδρος δὲ ὁρῶν ἤδη ἀδύνατος ὢν ἐκ παρατάξεως ἀντιστῆναι βασιλεῖ, πρεσβείαν πέμψας διελέγετο περὶ εἰρήνης. Ἴξιόν τε ἔχοντας ἑκάτερον ἃ ἔχουσι, πολέμου ἀπασχέσθαι. Βασιλεὺς δὲ, οὔτε πολέμου ἔφασκεν αὐτὸς ἄρξαι, οὔτε ἀποστερῆσαί τινα τῶν Μυσοῖς διαφερόντων· ἀλλ' ἀδικούμενος ὑπ' αὐτῶν πολέμου ὑπαρχόντων, ἀμύνεσθαί τε ἀναγκαίως, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἁρπασθέντα ἀνασώζεσθαι. Ἀποστερεῖσθαι δὲ ἔτι Ἀγχιάλου· ἣν εἰ ἀπολήψεται, σπονδὰς θέσθαι ἕτοιμος εἶναι πρὸς αὐτοὺς εἰρηνικάς. Καίτοι γε ἐχρῆν εἰ φιλάνθρωπος ἦν καὶ ἀπαραίτητος πρὸς τὰς ἀντιδόσεις, πᾶσαν ἐπιδείξασθαι σπουδὴν, ὥστε καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν αὐτοῖς διαφερόντων τινὰ κτήσασθαι πολέμῳ· διὰ δὲ τὸ τὰ στρατεύματα ἀμφότερα τῆς αὐτῆς ἔχεσθαι θρησκείας, ἄλλος δ' ὅτι καὶ ἡ εἰρήνη παντὸς πολέμου εἶναι δοκεῖ αἱρετωτέρα, μᾶλλον αὐτὴν αἱρεῖσθαι εἰ τὰ οἰκεῖα μόνον ἀπολήψεται. Ἀλέξανδρος δὲ ἰσχυ-

Jacobi Pontani notæ.

(32) Pulchre M. Tullius, quod hanc sententiam, ut verissimam, confirmat, ad Atticum epist. 14, lib. VII: *Equidem ad pacem hortari non desino, quæ vel injusta utilior est, quam justissimum bellum.*

(33) Sub Andronico seniore; de quo bello Gregoras in septimo. Obiit autem Sphantistlabus, qui Sphendosthlabus, eodem anno, quo in juniorem Andronicum anathema pronuntiatum est.

ρίζετο ἀδικεῖν οὐδὲ αὐτός· Ἀγχιάλου τε γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πολίσματα, ἃ ἦν ἀφῃρημένος, οὐ Ῥωμαίοις προσήκειν μᾶλλον ἢ Μυσοῖς. Τοῖς γὰρ πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκόσιν ἐξικανοῦ εἶναι ὑποχείρια τοῦ χρόνου. Διὸ καὶ μᾶλλον βασιλέα ἀδικεῖν πρὸς οἷς ἀφῄρηται ἀπαιτοῦντα καὶ Ἀγχίαλον. Βασιλέως δὲ ἀποκριναμένου μὴ δεῖν τὴν ἀδικίαν ἐν δικαιώμασι ποιεῖσθαι λόγῳ, μηδὲ ὅτι ἐπὶ χρόνον ἀπεστέρησαν, εἶεσθαι διὰ τοῦτο δίκαιον εἶναι καὶ διηνεκῶς ἀποστερεῖν· τὰς γὰρ τοιαύτας πόλεις οὐ μόνον ἄνωθεν ἐκ παλαιοῦ ὑπηκόους Ῥωμαίοις εἶναι, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τὰς πλείους ὑπ' αὐτῶν τε ἐκτίσθαι καὶ κατῳκίσθαι ἀποικίας πεπομφότων· οὕπω δὲ χθὲς καὶ πρώην ὑφ' ἑαυτοὺς πεποιῆσθαι Μυσοὺς ἐκ τῶν Σφεντισθλάβου τοῦ βασιλέως χρόνων, ὃς ἦν τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν γεγαμηκὼς, τοῦ πρὸς Κατελάνους καὶ Πέρσας τοῖς Ῥωμαίοις πολέμου κεκινημένου· ὃς πλείστα δὴ ἐκάκωσε τὰ πράγματα αὐτοῖς, δι' ὃν οὐδὲ ταῦτα ἀνασώσασθαι ἠδυνήθησαν ἐξ αὐτῶν. Νυνί τε αὐτὸν ἀδικεῖν οὐδὲν, ἀλλὰ τά τε ὄντα ἔχειν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀπαιτεῖν, ἃ εἰ μὲν εἰρήνης ἐπιθυμοίη ἀποδιδόναι· εἰ δὲ μή, ἀλλ' αὐτόν γε μὴ δύεσθαι πρόσω τρόπῳ δὲ παντὶ, πειράσεσθαι διασώζειν τὴν ἀρχὴν, ὁ Ἀλέξανδρος (ἐπεὶ ἐγγὺς ἐστρατοπεδεύοντο ἀλλήλων καὶ δι' ἐλαχίστου τὰς ἀποκρίσεις ἐποιοῦντο) οὐκ ἔφασκε δεῖν περὶ ἀρχῆς τινα διαλεγόμενον ἀποδείξεσι χρῆσθαι καὶ λόγοις πιθανοῖς, ἀλλ' ὅπλοις καὶ χειρὶ βιαιοτέρᾳ τὰ δίκαια βραβεύειν. Οἷς καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος χρώμενον νυνὶ, περὶ γῆς ὅρων διαλέγεσθαι ἀσφαλῶς· ἐγὼ δὲ παρεχώρησα ἂν καὶ Ἀγχιάλου ἐκ τοῦ ῥᾴστου, εἰ μὴ πολλήν ἐμοί τε καὶ στρατιᾷ τὴν ἀτολμίαν καὶ τὴν μέμψιν ἐπῆγε. Πρὸς γὰρ τῷ μὴ ἀντιστῆναι τολμῆσαι μηδὲ ἐκ παρατάξεως διαγωνίσασθαι ὑμῖν, καίτοιγε ἅπαξ καὶ δὶς πρώτοις ἐπελθοῦσιν, εἰ καὶ Ἀγχιάλου ἐπ' οὐδεμιᾷ παραχωρήσομεν ἀντιδόσει, σαφέστατα δὴ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογήσομεν τὴν ἧτταν. Ἀλλά τινος ἕνεκα αἰσχύνης προκαλύμματο, εἰ βούλοιτο, Διάμπολιν ἀποδόντα, τὴν Ἀγχίαλον ἀπολαμβάνειν. Πάντως δὲ εἰδέναι ἀκριβῶς, ὡς, ὅ φασι, χάλκεα χρυσείων ἀνταλλάττεται. Τούτου δὲ γενομένου, αὐτόν τε ἔχειν ἃ συμβήσεται αἰτεῖ καὶ αὐτὸν αἰσχύνης ἀπηλλάχθαι, ἴσ' ἀντ' ἴσων δοκοῦντα ἔχειν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐδόκουν οἱ λόγοι προσηνεῖς τε εἶναι καὶ ἄξιοι παραδέχεσθαι. τοῦτο μὲν Ἀγχιάλου Διαμπόλεως οὐόστον εἰπεῖν διαφερούσης, τοῦτο δ' εἶτι καὶ πρόσοιτο τῆς εἰρήνης ἕνεκα, οὐδεμίαν αὐτῷ μέμψιν ἂν οἰηθεὶς ἐπαγαγεῖν· ἄλλως τε καὶ σιτίων τῇ στρατιᾷ ἐπιλιπόντων, καὶ ἐνδείας οὔσης ἤδη λαμπρᾶς τῷ στρατοπέδῳ καὶ δεομένων ἢ διαγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους, ἢ ἀναχωρεῖν, ὥστε καὶ αὐτὸν τὴν ἔνδειαν συνορῶντα πολλοῖς τὴν ἐς τὰ οἰκεῖα ἐπιτρέψαι ἀναχώρησιν, προσεδέξατό τε τὴν πρεσβείαν, καὶ ἐγένοντο αἱ συνθῆκαι ἐπὶ τούτοις. Ὥστε Ῥωμαίους καὶ Μυσοὺς ποιήσασθαι σπονδὰς, καὶ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν· ἀλλ' Ἀγχίαλον μὲν ἀπολαβεῖν Ῥωμαίους· ἀποδοῦναι δὲ Διάμπολιν, καὶ τοῦ λοιποῦ εἰρήνην ἄγειν ἔχοντας ἃ ἔχουσιν ἑκατέρους. Τοιαῦτα μὲν ἀμφοτέροις τοῖς βασιλεῦσιν ἐγεγένητο αἱ σπονδαὶ ἑβδόμῃ καὶ δεκάτῃ μηνὸς Ἰουλίου ἱσταμένου· καὶ οἱ ἀπολῃφόμενοι τὰς πόλεις καὶ τοὺς ὅρκους παρῆσαν ἑκατέροις παρ' ἀλλήλων.

A propter quem hæc ipsis tum extorquere non potuerint. Nunc se citra cujusquam injuriam et sua tenere, et quæ suis desunt repetere; quæ, si pacem cupiat, restituat, sin minus, se ea non posse relinquere, moturumque omnem lapidem, uti principatum tueatur atque conservet. Alexander (castris erant propinqui, et per minimum intervallum responsabant) non oportere dixit quemquam de imperio litigantem demonstrationibus et probabilibus conclusionibus, sed ferro et manu fortiore de jure statuere (34): quibus cum ipse nunc plus satis polleat, de imperiorum finibus secure disserat: se porro et Anchialo non gravate cessurum fuisse, ni ea res et sibi, et exercitui magnæ timiditatis reprehensionem pareret. Nam si præter B **283** hoc, quod resistere et acie contra certare, quanquam semel iterumque ab ipsis accedentibus provocati, non fuissent ausi, etiam Anchialo absque compensatione cederent, apertissime omnibus mortalibus sese victos ostensuros. Verumtamen pro tegumento quodam dedecoris sui, si velit, traditurum Anchialum, et Diampolin recepturum; quamvis certissimo sciat se, ut est in proverbio, aurea æreis permutare. Ita futurum ut et imperator habeat quod petit, et ipse probri expers sit, cum æqualia pro æqualibus possidere videbitur. Imperator, quoniam orationem non inhumanam, et admittendam censebat, et quia Anchialus Diampoli præstat, quantum dici non potest; deinde C quia si quid etiam pacis gratia de suo jure remitteret, non id sibi vitio datum iri opinabatur: cum præsertim et commeatus exercitum defecisset, et luculenta penuria in castris laboraretur, militesque aut cum hoste committi, aut reduci obsecrarent; ut et ipse misericordia impulsus, militis missionem daret, legationi locum reliquit, pacemque in has conditiones fecit, ut Romanis et Mœsis fœdus esset, ac nihil vicissim injuriarum inferrent, illi Anchialum reciperent, et pro ea Diampolin reponerent, ac de cætero utrique suum sibi habentes, pacem concordiamque colerent. His legibus fœdus inter reges sexdecim kalendas sextiles junctum est, cum uterque et urbi, et sacramento pro se recipiendis vicarios dedisset.

Jacobi Pontani notæ.

(34) Aliqui *sapientem omnia prius, quam armis experiri decet*, ut ait Terentius. Et Cicero 1 Offic.: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.*

CAPUT XXVII.

Scythæ veniunt Alexandro contra patruum suppetias, quos per fraudem in imperatorem immittit; quibuscum et una cum Mœsis prælio acerrimo contenditur. Mœsi superiores sunt. Alexander fœdus et filiam imperatoris filio suo uxorem petit. Differtur affinitas, fœdus vatratur. Compranditur, et a Mœsis Romani egregie prædicantur.

Ea porro nocte, cui dies jurisjurandi illuxit, A Scythæ Alexandro suppetias venerunt, contra patruum Belaarum ab eo invitati, qui seditione concitata, parteque regni ad se avulsa, et reliqua divexanda importunus erat. Existimans autem se ista commoditate opportune usurum, si eos fallacia quadam in imperatorem immitteret, patruum prope adesse dixit, et eum improviso aggrediendum: quem rei totius ignarum, acriter pugnatum sit verisimile, **284** sed a multo pluribus facillime superatum et interfectum iri; et ita ipsos a labore longi itineris adhuc emetiendi fore liberos. Isto modo Barbaris fucum fecit; nam si scissent, propter fœdus recenter cum imperatore initum, nunquam in eum se intuli sent. Die igitur exoriente, armis indutí, angusto calle in Romanos procedunt. Speculatores ibi collocati celeriter hostium adventum in castra nuntiant. Imperator arma expedire jubet, et cum sedecim dispositis phalangibus occurrit. Dextrum cornu prolostrator, Zamplaco magnus pappias sinistrum tenebat; medio agmine imperator ipse emicabat. Senæ phalanges frontem totam implebant; post eas reliquæ decem, singulæ cum ducibus suis erant dispositæ. Imperator vero delusum se ideo dolebat, quod bonæ parti militum propter spem fœderis missionem concesserat. Verumtamen cum solis Mœsis sibi pugnandum ratus, fidenter in eos gradiebatur. Et ecce dum incedunt, tubam Scythicam exaudiunt, quæ non instar aliarum tubarum, sed horridum quiddam et absonum sonat: quale Barbaris ad Martem accendendum sufficit. Quare quamvis procul audiatur illud tubæ genus, statim agnoscitur. Putans tamen imperator, non esse Scythas (neque enim pacem secum pactam dissolvisse), sed trans Istrum Getas, qui iisdem quibus Scythæ armis utentes, plerique omnes sunt sagittarii, Getas, inquam, qui Mœsis ad auxilium adessent, et ad terrorem incutiendum Scythica tuba clangerent, quorum virtute nixus Alexander, hilariter ad certamen prodiret, ipse quoque bona spe plenus contra ingreditur. Postquam autem inter se conspexerunt, et sol altius supra finitorem elatus, rerum discrimina clarius ostendit, tum liquido apparuit, adventantium agmen Scythas esse; nam Mœsis non intermisti, suos ordines obtinebant. Cum jam facienda esset impressio, Scythæ imperatorem, cum iis qui erant in fronte, paulum declinantes, succenturiatos invadere; quos parum resistentes in fugam dederunt, et usque Rhosocastrum fugientibus inhæserunt. Ibi conversi Romani facto cuneo Barbaros a muris abstinuerunt. Imperator licet posteriores fugæ se mandassent, cum sex primis phalangibus nihilo magis se abducens, recta

Τῇ αὐτῇ δὲ νυκτὸς καθ' ἣν ἔμελλον εἰς τὴν ὑστεραίαν τελεσθήσεσθαι οἱ ὅρκοι, ἦκον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ συμμαχίαν στρατιὰ ἀπὸ Σκυθῶν. Ἦν γὰρ δὴ αὐτοὺς προσκεκλημένος ἐπὶ Μπελαοῦρον τὸν θεῖον, ὃς διαστασιάσας πρὸς αὐτὸν καὶ μέρος τῆς ἀρχῆς παρασπασάμενος, λυπηρὸς ἦν, καὶ κακῶς ποιῶν τὴν χώραν. Νομίσας δὲ εἰς δέον χρήσεσθαι τῷ καιρῷ, εἰ τούτους ἐξαπατήσας ἐπαγάγοι βασιλεῖ, τὸν θεῖον ἔλεγεν αὐτοῖς ἐγγὺς παρεῖναι· ᾧ δέον πρὶν αἰσθέσθαι ἐπελθεῖν· ἐκεῖνον δὲ μηδὲν εἰδότα τῶν γεγενημένων προθύμως καταστῆναι εἰς τὸν πόλεμον εἰκός· τούτου δὲ γενομένου, ἐκεῖνόν τε διαφθαρήσεσθαι ῥᾷστα κρατηθέντα ὑφ' ἡμῶν δεινῶν πολλαπλασιόνων καὶ ἡμᾶς πόνων ἀπαλλάξεσθαι μακρὰν ἀνύειν μέλλοντας ὁδόν. Καὶ ἔπεισέ γε τοὺς B βαρβάρους μὴ συνιδόντας τὴν ἀπάτην· βασιλεῖ γὰρ οὐκ ἂν ἐπῆλθον εἴπερ ἔγνωσαν, διὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς σπονδὰς οὓς ἦσαν νεωστὶ πρὸς αὐτὸν πεποιημένοι· ἅμα δὲ ὅρθρῳ ὁπλισάμενοι, ἐχώρουν διὰ τῶν στενῶν ἐπὶ Ῥωμαίους. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ βασιλέως σκοποὶ (αὐτόθι γὰρ ἦσαν τεταγμένοι), ἀπήγγελλον τὴν ἔφοδον κατὰ τάχος· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκέλευεν ὁπλίζεσθαι τὴν στρατιάν. Ἐπεὶ δὲ ὡπλίσαντο, ἐξῆσαν τεταγμένοι κατὰ φάλαγγας ἓξ οὔσας πρὸς ταῖς δέκα. Ἦρχε δὲ τοῦ μὲν δοξιοῦ κέρως ὁ πρωτοστράτωρ, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ Τζαμπλάκων ὁ μέγας παπίας· τὸ μέσον δὲ αὐτὸς ἐπαῖχεν ὁ βασιλεύς. Ἐξ δὲ φάλαγγας τὸ μέτωπον ἐπλήρουν ἅπαν· καὶ μετ' αὐτοὺς ἦσαν αἱ δέκα τεταγμέναι ὡς ἕκαστοι μετὰ τῶν στρατηγῶν. Βασιλεὺς δὲ ἠνιᾶτο μὲν ἡπατημένος ὡς πολὺ τῆς στρατιᾶς διὰ τὴν τῶν συνθηκῶν ἐλπίδα ἐπιτρέψας οἴκαδε ἀναχωρεῖν· ὅμως δὲ πρὸς μόνους τοὺς Μυσοὺς τὸν ἀγῶνα ἔσεσθαι νομίζων, ἐπῄει θαρρῶν αὐτοῖς. Ἀπιοῦσι δὲ ἠκούετο σάλπιγξ ἠχοῦσα Σκυθική. Ἦχεῖ γὰρ οὐ κατὰ τὰς ἄλλας, ἀλλ' ἄγριόν τι καὶ ἀπηχὲς, ὁποῖον ἱκανὸν εἶναι τοὺς βαρβάρους ἐρεθίζειν πρὸς θυμόν. Διὸ καὶ γνώριμός ἐστι καὶ πόρρωθεν ἀκουομένη. Νομίσας δὲ ὁ βασιλεὺς οὐ Σκύθας εἶναι (οὐδὲ γὰρ ἂν ἠθετηκέναι τὰς σπονδὰς πρὸς αὐτόν), ἀλλὰ τοὺς πέραν Ἴστρου Γέτας, οἷ ὁμόσκευοι τοῖς Σκύθαις ὡς τὰ πολλὰ εἰσιν ἱπποτοξόται, κατὰ συμμαχίαν παρόντας πρὸς ἔκπληξιν τῇ Σκυθικῇ σάλπιγγι χρῆσθαι, οἷς θαῤῥοῦντα καὶ Ἀλέξανδρον προθύμως πρὸς τὸν πόλεμον χωρεῖν, ἀντεπῄει καὶ αὐτὸς θαῤῥῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἀλλήλων ἦσαν ὅσον ὁρᾶσθαι, ὅ τε ἥλιος τὸν ὁρίζοντα ὑπερβὰς, ἐναργεστέραν ταῖς ὄψεσι τὴν δύναμιν παρεῖχε, τότ' ἤδη καθαρῶς ἐφαίνετο Σκυθικὴ εἶναι ἡ ἐποιοῦσα στρατιά· οὐ γὰρ ἦσαν τεταγμένοι μετὰ τῶν Μυσῶν, ἀλλ' ἰδίαν αὐτοὶ ἐπεῖχον τάξιν. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἦσαν ὅσον ἐμβαλεῖν, οἱ Σκύθαι τὸν μὲν βασιλέα μετὰ τῶν πρωτάκτων παρεξέκλιναν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἐπιτάκτους ἐχώρουν· καὶ ἐτρέψαντο ἀντισχόντας ἐπ' ὀλίγον· καὶ τὴν δίωξιν ἐποιήσαντο ἄρχοι Γωσκάστρου. Ἐκεῖ

δὲ συστραφέντες οἱ Ῥωμαῖοι, ἠμύνοντο τοὺς βαρβάρους ἔξω τῶν τειχῶν. Βασιλεὺς δὲ ἅμα ταῖς προτεταγμέναις ἓξ φάλαγξι, καίτοι τῶν ὀπίσω τετραμμένων εἰς φυγήν, οὐδὲν μᾶλλον ὑπεχώρησεν. Ἀλλ' ἦει κατευθὺ Μυσῶν, καὶ συνέβαλον ὀλίγοι πρὸς πολλαπλασίους. Μάχης δὲ καρτερωτάτης ἐφ' ἱκανὸν γεγενημένης, καὶ χειρὸς ἔργα καὶ τόλμης ἄξια πολλὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιδειξαμένων, τέλος ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν Μυσῶν ἐκβιαζόμενοι καὶ ἐν κινδύνῳ ἤδη καθεστῶτες, ὑπεχώρησαν ὀπίσω. Βασιλεὺς δ' ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ Ἀσάνῃ τῷ Μανουὴλ τῷ τῆς μεγάλου δομεστίκου γυναικὸς ἀδελφῷ (ὅς τῆς βασιλικῆς τάξεων ἦρχε, καὶ ἑτέρους ἄγων πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανῶν λογάδας) πρῶτα μὲν ἐτρέψαντο τοὺς κατ' αὐτούς. Ἔπειτα σφοδροῦ προσερρυηκότος τοῦ πολέμου καὶ πολλῶν περιχυθέντων, οὐκ ἠδυνήθησαν τηρῆσαι τὸν συναγωνισμόν, ἀλλὰ διαλυθέντες ὡς ἠδύναντο ἕκαστος, ἀνεχώρουν· τῶν δύο μόνων ὑπολελειμμένων, βασιλέως καὶ μεγάλου δομεστίκου ἐν ταὐτῷ· κἀκεῖνοι δὲ διαιρεθέντες ἐπ' ὀλίγου, πάλιν τάχιστα εἰς ἓν συνῆλθον, ὡς καὶ τὸν μέγαν δομέστικον εἰπεῖν πρὸς βασιλέα· Καιρὸς εὐψυχίας καὶ τόλμης, ὦ βασιλεῦ· χρῶ τοίνυν τῇ χειρὶ, καὶ ἄξια ἔργα ἐπιδείκνυσο σαυτοῦ· τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, Μηδὲν ὄφελος εἶναι τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς τόλμης τῆς αὐτοῦ, τῶν ἄλλων ἁπάντων τετραμμένων εἰς φυγήν· ὅμως βασιλεύς τε καὶ ὅσοι εἰς χεῖρας ἦλθον τοῖς Μυσοῖς, καίτοι καὶ γενομένης τῆς τροπῆς οὐ νῶτα βάλλεσθαι παρέσχον φεύγοντες ἀμεταστρεπτί· ἀλλ' ἀμυνόμενοι καὶ περισώζοντες ἑαυτούς, ἦλθον ἄχρι Ἰωσκάστρου· ἐκεῖ δὲ τῇ λοιπῇ στρατιᾷ γενόμενοι εἰς ἕν, ἠμύνοντο ὁμοῦ προθύμως πρός τε Σκύθας καὶ Μυσοὺς ἄχρι τρίτης τῆς ἡμέρας ὥρας· μηδὲν δὲ πλέον οἱ βάρβαροι δυνάμενοι ἀνῦσαι, οὐδὲ γὰρ αὐτὸς Ῥωσοκράστου ἴσχυσαν βιάσασθαι ἐλθεῖν, διαλυθέντες εἰς στρατόπεδον τὸ οἰκεῖον ἐπανῆλθον. Ἔπεσον δὲ παρὰ τὴν μάχην καὶ ἐζωγρήθησαν, Ῥωμαίων, ἀπὸ μὲν τῶν ἱππέων, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ὧν ἦσαν ἓξ τῆς τάξεως τῆς βασιλικῆς· πεζοὶ δὲ, πέντε πρὸς τοῖς ἑξήκοντα· καὶ τούτων οἱ πλείους, ἢ σύμπαντες σχεδὸν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν ἐάλωσαν ἢ ἀπέθανον. Ἀπέθανον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν Μυσῶν ὀλίγῳ πλείους τῶν Ῥωμαίων. Ἡλίου ἡ νίκη φανερῶς προσγέγονε τοῖς Μυσοῖς διὰ τὸ μὴ τοὺς Ῥωμαίους ἀντισχεῖν, ἀλλὰ τραπέντας ἀτάκτως εἰς Ῥωσόκαστρον ἐλθεῖν. Περὶ δὲ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεύς, τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιφανῶν τὸν Ἰβάνην πέμψας πρὸς βασιλέα πρεσβευτὴν, ἠξίου τὰς γεγενημένας τῇ προτεραίᾳ

in Mœsos ibat, confligebantque pauci cum multo pluribus. Cum in longa et acerrima pugna Romani strenue dimicassent, multaque virilia facinora edidissent, postremo Mœsorum multitudine vehementius instante, et præsenti periculo cogente, **285** retrocesserunt. Ast imperator cum magno domestico, et Manuele Asane fratre uxoris domestici (qui imperatoriam regebat aciem, et alios de nobilibus quinquaginta sexectos ducebat) primum quidem in se irruentes fugaverunt. Post ingravescente certamine, multis circumfusis, cum testudinem servare amplius nequirent (35), dispersi, quisque ut potuit fugerunt, imperatore et magno domestico simul relictis, qui paulum disjuncti, rursus et celerrime coierunt, ut domesticus imperatorem sic compellaret : Nunc tempus est audendi viriliter ; nunc utere dextra, imperator, et quæ tua persona digna sunt, perpetra. Qui virtutis suæ nullum fore fructum respondit, quandoquidem cæteri omnes in fugam se dedissent. Nihilominus et ipse, et quotquot cum Mœsis manus contulerant, quanquam fugerent, non tamen sine ulla conversione terga ad vulnera insequentibus præbebant : verum a fronte nihilo minus se tuentes (36). Rhosocastrumque pervenientes, conjuncti cum reliquis, simul contra Scythas atque Mœsos usque ad horam tertiam præliabantur alacriter. Barbari quia nihil agebant (nec enim per vim Rhosocastrum irrumpere poterant) palantes in tentoria sua reverterunt. Ceciderunt captique sunt de Romanis equites quidem septem et triginta, et hi ex turma imperatoria ; pedites quini et sexageni, paucis occisis, pene omnes a Scythis capti sunt. E Mœsis paulo plures Romanis occubuerunt. Cæterum victoria sine controversia penes Mœsos stetit, propterea quod Romani non resistentes, vage et sparsim Rhosocastrum fugerunt. Circa meridiem Alexander Mœsorum rex de proceribus suæ gentis Ibanem seu Joannem ad imperatorem legat, et ut fœdus pridie susceptum valeat, atque ad amicitiam securitatemque augendam filiam suam ipsius filio despondeat, precatur. Cui imperator, manere fœdus sibi quoque non displicere, siquidem et prius non necessitatis, sed utilitatis causa compositam pacem existimaret, affinitatis conjunctionem in præsentia nolle ; neminem enim aliter judicaturum, quam vel necessitate, vel timore, quia ab illo victus sit, conciliatam : etsi non ob aliud fu-

Jacobi Pontani notæ.

(35) Συναγωνισμὸς, quasi dicas, *consultatio*, est, quam nos testudinem appellamus in oppugnationibus urbium. Interpretatur idem Turneb. 7, cap. 8, his verbis : *Faciebat eam exercitus, se tegumentis scutorum undique operiens, at testudo est suo obducta tutamine, eaque specie referebat tectum ædificiorum : sic autem se operiet aut crate perpetua clypeorum adversus sagittas Parthorum, et adversus omnia missilia superne cadentia, cum urbem oppugnabant.* Plura in symbolis nostris ad illud II Æneid.

.....obsessumque acta testudine limen.

(36) Genus fugæ, retrocedere, interimque contra hostem insequentem se defendere, in qua fuga plus animi quam timoris inest. Sic Trojanis instantibus fugit Turnus, IX *Æneid.* et in eo leonem imitatur.

Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum, ceu sævum turba leonem
Cum telis premit infensis; at territus ille,
Asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga
Ira dare, aut virtus patitur, nec tendere contra
Ille quidem, hoc cupiens, potis est, per tela virosque :
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, et mens exæstuat ira.

gerint, quam quod pauci pluribus pares esse non potuerint. In amissione autem suorum nullum esse discrimen; imo ipsos plures amisisse. Sed ne victus ab illis habeatur, nolle nunc affinitatem contrahere; pacem **286** duntaxat et fœdus non recusare; ubi domum redierit, legationem super matrimonio missurum, et quod sibi re discussa expedire visum fuerit, in tranquillitate et requie facturum. Ibanes cum hoc responso ad regem suum reversus, paulo post cum socio, Alexandri patruo Synadeno rediit. Caput legationis idem quod ante, disseruerunt que de affinitate ista multa probabiliter, quibus se imperatorem flexuros opinabantur. Verum is denuo in eamdem sententiam respondet, pacem quidem se amplecti, eamque fœdere interposito confirmaturum, affinitatem autem non modo, sed cum sibi placuerit ingressurum. Si igitur eadem sit illorum voluntas, quærendum de Scythis, cur illi videlicet pacem ruperint. Sin alia quædam cogitent, eant, et se quatenus libuerit comparent. Legati ut imperatorem nihil a primo immutatum animadverterunt, affinitatem ejus dixerunt regem ipsorum exoptare summopere, sibique imperasse, ut in ea concilianda nullam diligentiam prætermitterent. Sin iret in alia omnia, tum de ea sermonem in aliud tempus opportunius rejicerent, interim pacem fœdere sancirent. Paucis utrinque dictis, res convenit, eademque die inter reges fœdus jurejurando solemni more firmatum, et captivi Romanorum, ut in conditionibus expressum erat, absque pretio dimissi. Diem sequentem totum comprandendo, et de pugna pridiana confabulando exegerunt. Alexander et Mœsi Romanorum virtutem cum stupore prædicabant, qui non multi cum longe pluribus decertassent, et cum postremum agmen manus plane dedisset, nihil tamen animo fracti, quasi nihil contigisset novi, constantissimo spiritu cum hostibus concurrissent, compulsique postea ab instantium catervis, ita recessissent, ut non fugam spectarent, sed abeuntes se defenderent, quod illis ad salutem sane multum profuit. Et asseverabat Alexander, sacramento addito, si adhuc aliquantisper in eo statu res durasset, nec fugissent Romani, sustineri non potuisse, sed Mœsos eorum virtute ac tolerantia, præcipueque imperatoris admonitos, fugam arripuros fuisse. Hæc et alia toto die colloquiis agitantes, ad vesperam inter se valedixerunt. Et Alexander quidem in regnum suum discessit, imperator Rhosocastri diebus aliquot moratus, Didymotichum inde profectus, militem dimisit.

A συνθήκας ἀλύτους μένειν, καὶ πλείονος ἕνεκα φιλίας καὶ ἀσφαλείας τῆς πρὸς τὰς σπονδὰς τὴν θυγατέρα τὴν αὐτοῦ τῷ υἱῷ ἐκείνου κατεγγυῆσαι. Βασιλεὺς δὲ τὸ μὲν τελεσθῆναι τὰς γεγενημένας σπονδὰς καὶ αὐτῷ εἶναι ἀπεκρίνατο κατὰ γνώμην, ἐπεὶ καὶ πρότερον, οὐ πρὸς ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὸ λυσιτελεῖν νομίζειν τὴν εἰρήνην γεγενῆσθαι· τὴν δὲ συγγένειαν μὴ βούλεσθαι· δόξαι γὰρ ἂν πᾶσι δι' ἀνάγκην ἢ φόβον τοιαῦτα πράττειν οἷα δὴ νενικημένον ὑπὸ σοῦ· καίτοι τὸ μὲν τραπῆναι συμβέβηκεν ἡμῖν μόνοις ὑπὸ πλειόνων βιασθεῖσιν. Ἀποστερήσει δὲ τῶν εἰκείων οὐδὲν διενηνόχαμεν ἀλλήλων. Πλείους γὰρ ἀπεβάλετε ὑμεῖς· ὅμως αὐτοῦ γε ἕνεκα τοῦ ἡσσῆσθαι δοκεῖν ἡμᾶς, οὐ βούλομαι τὴν συγγένειαν ποιήσασθαι νυνί, ἀλλ' εἰρήνην μόνον καὶ σπονδάς· ἀναστρέψαντι δὲ εἰς τὴν οἰκείαν, πρεσβεῖαν περὶ τῆς ἐπιγαμίας ποιεῖσθαι· καὶ σκεψαμένῳ ὅ τι ἂν λυσιτελεῖν δοκοίη καθ' ἡσυχίαν πράττειν. Ἰβάνης μὲν οὖν ἐπανῆλθεν ὡς βασιλέα τὸν οἰκεῖον, τὰς ἀποκρίσεις τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως ἄγων· καὶ μετὰ μικρὸν ἐπανῆλθε πάλιν ἄγων καὶ συμπρεσβευτὴν τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως θεῖον Συναδηνόν, τὰ ἴσα πρεσβεύοντα καὶ αὖθις, περί τε τοῦ κήδους πολλὰ διαλεγόμενοι ἐπαγωγά, ἐξ ὧν ὥροντο τὸν βασιλέα πεῖσαι· ὁ βασιλεὺς δὲ τοῖς προτέροις καὶ αὖθις ἐχρῆτο λόγοις, καὶ τὴν μὲν εἰρήνην ἔφασκεν αἱρεῖσθαι, καὶ θέσθαι βούλεσθαι περὶ αὐτῆς σπονδάς, τὴν συγγένειαν δὲ οὐ νυνὶ ποιήσειν, ἀλλ' ἐς ὕστερον ἣν αὐτῷ δοκῇ. Ἂν μὲν οὖν καὶ αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα κατὰ γνώμην ᾖ, διαλέγεσθαι περὶ τῶν συνθηκῶν, ἂν δ' ἕτερά τινα διανοῶνται, ἀπελθόντας παρασκευάζεσθαι καθ ὅ τι ἂν δοκῇ. Οἱ δ' ἐπεὶ ἑώρων βασιλέα ἀμεταστρεπτὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐχόμενον λογισμῶν, τὴν μὲν συγγένειαν τὸν αὐτῶν ἔφασαν βασιλέα περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, καὶ αὐτοῖς προστεταχέναι περὶ ἐκείνης πᾶσαν ἐπιδείξασθαι σπουδήν· ἂν δὲ μὴ προσχωροίη μηδὲ πείθοιτο ὁ βασιλεύς, τότ' ἤδη τοὺς μὲν περὶ ἐκείνης λόγους εἰς τὸ μέλλον ὑπερθέσθαι ὡς καιρῷ τῷ προσήκοντι γενησομένους· αὐτοὺς δὲ περὶ τῆς εἰρήνης ποιεῖσθαι τὰς συνθήκας. Καὶ γενομένων παρ' ἀμφοτέρων λόγων οὐ πολλῶν, συνέθησάν τε, καὶ τὰς σπονδὰς ἐποιήσαντο αὐθημερόν· καὶ ὅρκους ἐποιήσαντο ἐπ' αὐταῖς οἱ βασιλεῖς κατὰ τὸ ἔθος, καὶ τοὺς περιόντας τῶν Ῥωμαίων βοριαλώτους ἔλυσαν ἄνευ λύτρων· οὕτω γὰρ ἦν ταῖς συνθήκαις εἰρημένον. Εἰς τὴν ὑστεραίαν τε γενόμενοι ἐν ταὐτῷ συνεστήσαν τε ἀλλήλοις καὶ συνδιέτριψαν διὰ πάσης τῆς ἡμέρας περὶ τῶν γεγενημένων τῇ προτεραίᾳ κατὰ τὴν μάχην ὁμιλοῦντες. Ἔκπληξις γὰρ εἶχεν Ἀλέξανδρόν τε καὶ Μυσοὺς τῆς Ῥωμαίων τόλμης καὶ τῆς εὐψυχίας, ὅτι ὀλίγοι πρὸς πολλαπλασίους ἀγωνιζόμενοι, καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς τεταγμένων ἡττημένων ἤδη λαμπρῶς, οὐδὲν μᾶλλον ὑφῆκαν τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς τόλμης· ἀλλ' ὥσπερ μηδενὸς καινοῦ γεγονότος, ἀτρέπτῳ φρονήματι συνέβαλον τοὺς πολεμίους· καὶ βιασθέντες ὑπὸ τοῦ πλήθους μετὰ ταῦτα ἐπεὶ ἀνεχώρουν, οὐ πρὸς φυγὴν παντάπασιν ἀπεῖδον, ἀλλ' ἠμύνοντο ἀπιόντες, ὅπερ καὶ μάλιστα διέσωσεν αὐτούς. Διεβεβαιοῦτό τε Ἀλέξανδρος καὶ ὅρκους προστιθεὶς, ὡς εἰ χρόνον τινὰ ἔτι ἐνέμειναν μικρὸν ἐπὶ τοῦ χρήματος, καὶ μὴ ἐγένετο ἡ τροπή, οὐκ ἂν ὑπέμειναν αὐτοί· ἀλλ' ᾤχοντο φεύγοντες, ἐκπεπληγμένοι τὴν τόλμαν αὐτῶν καὶ τὴν καρτερίαν καὶ μάλιστα βασιλέως. Τοιαῦτα καὶ ἕτερ' ἄττα διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ὁμιλήσαντες, πρὸς ἑσπέραν συνταξάμενοι ἀλλήλοις

B

C

D

λοις, Ἀλέξανδρος μὲν ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν, βασιλεὺς δὲ Ῥωσκάστρῳ ἡμέρας ἐνδιατρίψας οὐ πολλὰς, ἄρας ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Διβυμότειχον, καὶ διέλυσε τὴν στρατιάν.

287 CAPUT XXVIII.

Amurius satrapa Persicus in Thraciam irruit. Romanus occurrit; a neutris tamen pugnæ fit initium. Persæ domum abeunt. Andronicus senior, et Xena imperatoris mater vita decedunt. Monomachus Thessaliæ gubernator ad principatum grassatur. Thessali montani imperatori obedientiam deferunt. Ad Cralem, ut amicus, inopinato venit, quicum dies septem jucunde exigit.

Καὶ μετὰ πεντεκαιδεκάτην ἡμέραν ἠγγέλλετο αὐτῷ ὡς ὁ Σμύρνης καὶ Ἐφέσου καὶ ἄλλων τῶν κατὰ τὴν Ἰωνίαν πόλεων σατράπης Ἀμοὺρ, πάντες ἅγων καὶ ἑβδομήκοντα στόλον νεῶν, τὸν Αἰγαῖον διαβαλὼν Σαμοθρᾴκῃ πρασέσχε πρῶτον· κἀκεῖθεν πρὸς τὴν ἀντιπέρας ἤπειρον περαιωθεὶς, τὰ ἐκεῖ παράλια τῆς Θρᾴκης παραπλεῖ, ἄδηλος ὢν ὅπου ἀποβήσεται. Αὐτίκα τε ἐκ τῶν παρόντων ὅσους ἐνῆν συναγαγὼν, πρὸς τὰ παράλια ἐχώρει τῆς Θρᾴκης, ὡς τῷ Περσικῷ στόλῳ κώλυμα ἐσόμενος τοῦ μὴ ἀποβάντας κακοῦν τὴν χώραν. Συμβέβηκε δὲ βασιλέα τε κατὰ τὰ Κουμουτζηνὰ πόλισμα τῆς Θρᾴκης οὐ πολὺ ἀπωκισμένον τῆς θαλάσσης αὐλίσασθαι τὴν νύκτα, καὶ Ἀμοὺρ κατὰ τὴν Ποροῦν παράλιον τῆς Θρᾴκης χώραν κατὰ τὴν Κουμουτζηνῶν τὴν ἀπόβασιν ποιήσασθαι. Ἐξελθόντα τε αὐτὸν παστρατιᾷ ὡς ἐπὶ λείαν καὶ βασιλέα ἐπὶ τὸ κωλῦσαι προελθεῖν, συντυχεῖν ἀλλήλοις κατά τι χωρίον ὠνομασμένον Πιναγίαν, ὃ ὕπτιον μὲν ἦν καὶ βραλὸν, καὶ μάλιστα ἐπικαιρότατον ἱππεῦσι πρὸς πεζοὺς διαγωνίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο βασιλεῖ παρεῖχε προθυμίαν συμπλέκεσθαι τοῖς βαρβάροις. Ἀπέτρεπε δὲ αὖθις τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, οὐ τρὶς καὶ τετράκις οὐδὲ δεκάκις, ἀλλὰ καὶ πλεονάκις τοσούτων ὄντων ἢ ὅσους ἦγεν αὐτὸς, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἀφίστασθαι αὐτῶν ἐδύνατο ὁρῶν οὐκ ἀνέλπιστον τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν· τό τε συμπλέκεσθαι ἀποεῖτο ἐν δεινῷ, εἰ ὀλίγους ἄγων πρὸς τοσούτους διακινδυνεύσοι. Ἐλπίζων δὲ ἀφίξεσθαι καὶ ἄλλην στρατιὰν ἣ ἦν προστεταγμένη πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, περιέμενεν ἐκεῖ, ὡς εἰ ἀφίξοιτο τοῖς βαρβάροις συμβαλών. Οὕτω γὰρ ὁ τε μέγας δομέστικος καὶ ὁ τούτου πενθερὸς Ἀσάνης συνεβούλευεν ἐκεῖ παρών· οἵ τε βάρβαροι τῇ φύσει μὲν τοῦ τόπου οὐκ ἐθάρρουν διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι ἀναχώρησιν πρός τι καταφυγὸν εἰ βιάζοιντο ὑπὸ τῶν ἱππέων· τῷ πλήθει δὲ ὁρῶντες ἑαυτοὺς ὑπερέχοντας πολὺ τῶν πολεμίων, ἐκαρτέρουν, μήτε ἄρχοντας αὐτοὶ πολέμου, μήτε ἀναχωροῦντες, ἵνα μὴ θάρσος παρέχωσι Ῥωμαίοις ἐπιφέρεσθαι αὐτοῖς. Οὕτω μὲν οὖν ἀμφότερα τὰ στρατεύματα εἱστήκει ἀλλήλοις ἀντιπαρατεταγμένα, γνώμην ἔχοντες ἑκάτεροι μὴ προεπιχειρεῖν, ἀλλ' ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιόντας. Ἐπεὶ δὲ ἤδη περὶ δείλην ἡ ἡμέρα ἦν, οἱ βάρβαροι πρότερον Ἑλληνιστὶ πρὸς Ῥωμαίους εἶπον· Ὡς οὐ δέον ἀργοὺς οὕτω διὰ πάσης ἑστάναι τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἢ μάχην συνάπτειν, ἢ ἀναχωρεῖν σπονδὰς θεμένους. Μηδὲν δὲ ἀποκρινομένων τῶν Ῥωμαίων, οἱ βάρβαροι μικρὸν διαλιπόντες, ἐπυνθάνοντο πάλιν, ὅθεν εἴη τε ἡ στρατιὰ, καὶ τίς ὁ ἐξηγούμενος αὐτῆς. Κελεύσαντος δὲ βασιλέως, ἀπεκρίναντο, τὴν μὲν στρατιὰν ἐκ τῶν παραλειμένων πόλεων ἐγχωρίων εἶναι συνειλεγμένην, στρατηγὸν δὲ αὐτοῖς τὸν μέγαν δομέστικον τῶν Ἑῴων. Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσε τὸν ἐξηγούμενον τῶν βαρβάρων ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἵνα ἐπιγνοίη τὸν ἄνδρα. Ἐλθόντος δὲ, ἐπυνθάνετο ὁποῖός τε εἴη τὴν γνώμην, καὶ ὁποῖος τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ἀνὴρ μὲν ἀγαθὸς εἶναι καὶ ἐμπειρότατος τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἐπιθυμεῖν δὲ μάχης, καὶ ἐπὶ τοῦτο ἥκειν. Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ ἐπιμεληθῆναι ὅπως ἐν τῇ ὑστεραίᾳ ἔσονται ἕτοιμοι μάχεσθαι.

A Post diem quintum decimum nuntius venit, Amurium Smyrnæ, Ephesi, aliarumque urbium Ioniæ satrapam cum classe quinque et septuaginta navium Ægæo pelago transmisso, primum ad Samothracen appulsum, deinde ad oppositam continentem advectum, illic oram Thraciæ legere, esseque incertum, ubi descensurus sit. Extemplo igitur cum præsenti copia quanta quanta erat, ad Thraciæ littora, Persas populatione prohibiturus imperator contendit: quem Cumutzenis oppido non procul a mari pernoctare contigit, et Amurius apud Porum, locum maritimum e regione Cumutzenorum descendit. Dumque is ad prædas agendas cum omnibus suis, et imperator ad prædones cohibendos procedunt, in loco Panagia appellato, sibi occurrunt, regione plana et æquali, equitique contra peditem aptissima: id quod imperatori cupiditatem cum barbaris deprœliandi injiciebat. Sed rursum ab ea mente eorumdem multitudo, non ter, quater, sed decies, imo pluries sua major, ipsum revocabat. Atque idcirco abscedere non poterat, cum in abscedentes impetum factaros credibile fieret: et confligere haud æquum judicabat, quod exiguos numero tam multis periculose objiceret. Aliam vero magnum, quam venire jusserat, exspectans, illic manebat, ut ubi ea adfuisset, cum Barbaris congrederetur; id enim et magnus domesticus, et ejusdem domestici socer Asanes illic præsentes suadebant, Barbarique naturæ loci non fidebant, quod nihil erat munitum, quo se reciperent, si ab equitibus urgerentur. Cum porro se hostibus longe numerosiores viderent, durabant, neque pugnam auspicantes, neque discedentes: ne Romanis in tergis hærendi ansam porrigerent. Sic igitur ambo exercitus sibi stabant oppositi, et utrique mens eadem non prius invadere, sed invadentes repellere. Sole in occasum vergente, **288** Barbari Romanos Græce compellant: non oportere ita inertes totum diem stare, sed vel manum miscere, vel icto fœdere abire. Quibus tacentibus, Barbari parvo interjecto spatio rursum percunctantur; Unde exercitus, et quis ejus ductor. Imperatoris jussu responsum est, indigenam esse, ex oppidis in circuitu collectum. Duci autem ab eo quem imperator earumdem urbium præfectum creavisset. Tum illi, ducem se approbe nosse, quem ipsorum satrapa Amurius certiorem faciat, eos illuc sua lucra quæsitum venisse, putasseque nihil sibi ad explendum desiderium impedimento fore. Et quoniam ab ipsis impediantur, caprouter ibi totum diem consistentes re docere se

illos non timere, sed si velint initium facere, se pugnaturos. Jam autem, quia lucis extremum esset, ad naves et ad castra redeundum. Si ipsis præstare videatur pugna abstinere, idem sensuros; si pugnam velint, pro viribus concertaturos. Iis dictis composito agmine ad naves recesserunt. Imperatori et comitibus visum sufficere tanta vastitate regionem prohibere: nec per æmulationem dum pauci cum multis dimicant, sese in discrimen conjicere, sed cum Barbari vacuis manibus discedant, amicis etiam de suis aliquot, quos Romani per agros dispersis occurrentes interemerant, ipsos quoque incruenta victoria contentos esse debere. Quocirca tanquam ex fœdere a pugna se repressérunt; et Amurius Pecis (37) naves conscendens, in Asiam, imperator Didymotichum revertit, annoque integro neque ab occidentalibus, neque ab orientalibus bello petitus est.

A γεῖν δὲ αὐτῆς τὸν ἐκ βασιλέως ἐπιτεταγμένον τὴν τῶν πόλεων ἡγεμονίαν. Αὐτοὶ δὲ τὸν μὲν στρατηγὸν ἀπεκρίναντο οὐκ ἀγνοεῖν, ἀλλὰ σαφῶς εἰδέναι ὅστις εἴη· μηνύειν τε αὐτῷ τὸν αὐτῶν σατράπην Ἀμοὺρ, ὡς αὐτοὶ μὲν ἥκοιεν κέρδους ἕνεκα ἐνταῦθα, οἰόμενοι κώλυμα οὐδὲν ἔσεσθαι αὐτοῖς πρὸς τὴν ὁρμήν. Ὑμῶν δὲ ἐμποδὼν γεγενημένων, διὰ πάσης μὲν ἡμέρας ἑστάναι ἐνταυθοῖ, ἔργῳ δεικνύντας, ὡς οὐκ ὀρρωδοῦμεν τὴν μάχην τὴν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' οὕτω παρεσκευάσμεθα, ὡς διαγωνιούμενοι ὑμῖν ἂν πρῶτοι ἄρχητε πολέμου, κλινούσης δὲ ἤδη τῆς ἡμέρας, καιρὸν εἶναι πρὸς τὰς ναῦς· καὶ τὸ στρατόπεδον ἀναχωρεῖν· κἂν μὲν καὶ ὑμῖν δοκοίη βέλτιον ἀποσχέσθαι μάχης, ἀγαπήσειν καὶ αὐτούς· ἂν δ' ἐθέλητε συμπλέκεσθαι, ἀμυνεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τὰ δυνατά. B Τοιαῦτα εἰπόντες, ἀναστρέψαντες ἦσαν τεταγμένοι πρὸς τὰς ναῦς. Βασιλεῖ δὲ καὶ τοῖς συνοῦσιν ἀρκεῖν ἐδόκει τὸ φθορᾶς τοσαύτης τὴν χώραν ἀπαλλάττειν, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν ἑαυτοὺς εἰς κίνδυνον ἐμβάλλειν, ὀλίγους συμπλεκομένους πρὸς πολλούς. Ἀλλ' ἐπεὶ κεναῖς χερσὶν οἱ βάρβαροι ἀπήλλαξαν καὶ τῶν ἰδίων τινὰς ἀποβαλόντες (τινὰς γὰρ αὐτῶν ἀπέκτειναν οἱ Ῥωμαῖοι, περί τι χωρίον ἐσκεδασμένους ἐντυχόντες), ἀγαπᾷν καὶ αὐτοὺς ἀναιμωτὶ τὴν νίκην καρπουμένους. Διὸ καὶ ὥσπερ ἀπὸ συνθήκης ἀπέσχοντο τῆς μάχης. Καὶ Ἀμούρπεκις μὲν ταῖς ναυσὶν ἐμβὰς, ἀπέπλει πρὸς Ἀσίαν· βασιλεὺς δὲ εἰς Διδυμότειχον ἐπανῆκε, καὶ διήγαγεν ἐνιαυτὸν, μήτε ἀπὸ τῶν ἑσπερίων, μήτε τῶν ἑῴων βαρβάρων πόλεμον μηδένα ἔχων.

Post hæc mense Februario, indictione quinta decima, anno quadragesimo supra sexies millesimum et octingentesimum, Antonius imperator avus diem clausit ultimum (38), natus annos septuaginta duos (39). Deinde anno et dimidio post Xena mater Andronici junioris vitam explevit. Sub idem tempus Thessaliæ qua Botiææ confinis est, despota Gabriel Stephanus sebastocrator mortem C obiit. Thessalonicæ autem tum præfecturam gerens Monomachus, vir prudentia et usu rerum insignis, in armis exercitatos, et dux egregius, occasionem Thessaliæ invadendæ et imperatori subducendæ oblatam videns, Thessalonica cum delectu quam maximo in eam principis obitu perturbatam incursavit; **289** ejus oppidula Golum, Castrin, Lycostomum cepit. Stagos vero, Tricala, Phanarium, Damasin, Elasonem, quæ in ditione Gabrielis erant, et alia quædam castella, Acarnaniæ despota Joannes dux antea per deditionem occuparat, iisque præsidio firmatis in Acarnaniam reverterat. Imperator rerum Thessalicarum nuntiis excitus eo proficiscendum statuit; pauloque post veniens omnia quæ dux subegerat recepit, ejectosque præsidiarios inoffen- D

Μετὰ δὲ τοῦτο, μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδικτιῶνι πέμπτῃ ἐπὶ δέκα, ἔτει τεσσαρακοστῷ ἐπὶ ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις, Ἀντώνιος ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς, δύο καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονώς. Καὶ μετὰ ἥμισυν καὶ ἕνα ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς βασιλέως τελευτῆς, ἡ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως μήτηρ βασιλὶς ἡ Ξένη ἐτελεύτησεν. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετὰ μικρὸν καὶ ὁ Θετταλίας δεσπόζων τῆς ὁμόρου τῇ Βοτιαίᾳ Γαβριηλόπουλος Στέφανος ὁ σεβαστοκράτωρ ἐτεθνήκει. Θεσσαλονίκης δὲ ἐπιτροπεύων ἐν τῷ τότε ὕπαρχος ὁ Μονομάχος, συνέσει τε ἀγαθὸς καὶ πράγμασιν εἰδὼς χρῆσθαι, τά τε κατὰ τὰς στρατείας ἐξησκημένος, καὶ στρατηγεῖν ἱκανὸς, συνιδὼν καιρὸν εἶναι ἐπιθέσθαι Θετταλίᾳ, ὡς ἂν ὑπαγάγοι βασιλεῖ, στρατιὰν ὅσην ἐνῆν ἀθροίσας ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐσέβαλεν εἰς αὐτὴν, οὖσαν τεταραγμένην διὰ τὴν τοῦ δεσπόζοντος τελευτήν. Καὶ εἷλε τόν τε Γόλον, καὶ Καστρὶν, καὶ Λυκόστομον πολίσματα αὐτῆς. Σταγοὺς δὲ, καὶ Τρίκαλα, καὶ Φανάριον καὶ Δαμάσιν, καὶ Ἐλασῶνα, ἃ ὑπὸ Γαβριηλόπουλον ἐτέλουν, καὶ ἕτερα φρούριά τινα, ὁ τῆς Ἀκαρνανίας ἄρχων ὁ δεσπότης Ἰωάννης ὁ δοὺξ φθάσας παρεστήσατο ὁμολογίᾳ· καὶ κατασχὼν φρου-

Jacobi Pontani notæ.

(37) In Græco est Ἀμούρπεκις unico verbo.

(38) Anno Domini, ut vult Onuphrius, 1332. De morte ejusdem multa Gregoras. Etiam prodigia non pauca quæ antecesserint recenset, ex quibus minime omnium fidem meretur, quod de solis defectione narrat, tot dierum, quot annos vixerit, id est, septuaginta duorum, nam tot annos habet noster historicus: Gregoras quatuor supra septuaginta. Quis non putaret tanto prodigio mundum interiturum? Annos imperii ejus quidam 50, alii 60 numerant, noster 62. Næniam in obitum senioris lege, si placet, apud eumdem Gregoram. Xena autem Thessalonicæ defuncta, ibique sepulta est, cui declamatorius ille historicus similiter næniam texit.

(39) In ms. sequentia annotarat quispiam studiosus: Τρισκαιδεκάτῃ Φεβρουαρίου περὶ ὥραν ιβ' τῆς νυκτὸς, ἐν μοναχῶν σχήματι διαγαγὼν ἑαυτοὺς δύο παρ' ὀλίγον, προαπεσβηκὼς καὶ τὰς κόρας ἀπὸ φυσικοῦ τινος πάθους· Id est, *Decimo tertio Februarii, circa horam noctis duodecimam [obiit] peractis duobus circiter annis in veste monastica, oculisque morbo quodam ante corruptis.* Vide Gregoram, lib. IX.

ρυῖς, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀχαρναίαν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο τὰ κατὰ Θετταλίαν, ἔγνω δεῖν ἐκεῖ παραγενέσθαι. Καὶ ὀλίγῳ ὕστερον ἐλθὼν, εἶλε πάντα ὅσα ὑπεποιήσατο ὁ δούξ. Καὶ τοὺς φρουροὺς ἐκβαλὼν, ἠδίκησεν οὐδὲν, ἀλλ' εὖ ποιήσας, ἀπέπεμψεν εἰς τὴν οἰκείαν. Διατρίβοντα δὲ ἐν Θετταλίᾳ βασιλέα οἱ τὰ ὀρεινὰ τῆς Θετταλίας νεμόμενοι Ἀλβανοὶ ἀβασίλευτοι Μαλακάσιοι καὶ Μπούϊοι καὶ Μεσαρῖται ἀπὸ τῶν φυλάρχων προσαγορευόμεναι περὶ δισχιλίους καὶ μυρίους ὄντες, προσεκύνησαν ἐλθόντες καὶ ὑπέσχοντο δουλεύσειν. Ἐδεδοίκεσαν γὰρ μὴ χειμῶνος ἐπελθόντος διαφθαρῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἅτε πόλιν οἰκοῦντες οὐδεμίαν, ἀλλ' ὄρεσιν ἐνδιατρίβοντες καὶ χωρίοις δυσπροσόδοις, ὧν ἀναχωροῦντες τοῦ χειμῶνος διὰ τὸ κρύος καὶ τὴν χιόνα ἄπιστόν τινα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐκείνοις νιφομένην, εὐεπιχείρητοι ἔσεσθαι ἐδόκουν. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν ἀναζεύξας ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας πρεσβείαν πρὸς αὐτὸν ὁ Κράλης πεπομφὼς, ἠξίου καθ' ὃν ἂν δοκοίη τόπον γενομένους ἐν ταὐτῷ φιλίας ἕνεκα, ἀλλήλοις τε συνησθῆναι καὶ ὁμιλίας τῆς ἀλλήλων καὶ συντυχίας ἀπολαῦσαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ βασιλεῖ τοῦτο ἐδόκει κατὰ γνώμην, καὶ ἐπένευε πρὸς τὴν ἀξίωσιν, συνέθεντο μετὰ τῶν πρέσβεων ἐν Βαΐμι τὴν ἕνωσιν γενέσθαι χωρίῳ Μακεδονικῷ. Ὁ Κράλης μὲν οὖν, ἐκεῖ ἐπύθετο τὸ σύνθημα, ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμηθεὶς πρὸς τὸ συντεθειμένον χωρίον ἦει. Βασιλεὺς δ' ὥσπερ ἔκπληξίν τινα βουληθεὶς τῷ Κράλῃ ἐμποιῆσαι, ἢ μᾶλλον ἀδόλου καὶ καθαρᾶς φιλίας πίστεις παρασχεῖν, τὸ μετὰ παρασκευῆς καὶ ἀντιῤῥόπου στρατιᾶς εἰς τὸν ὡρισμένον τόπον ἐλθεῖν καταλιπὼν, τριακοσίους τῶν ἰδίων ἀπολεξάμενος, καὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τινας ὀλίγους χωρὶς τῶν πρὸς ὑπηρεσίας τεταγμένων, ἔτι περὶ μέσην τὴν οἰκείαν διατρίβοντι τῷ Κράλῃ κατὰ τὸ Ῥαδοβόσδιον προσαγορευόμενον, ἠγγέλλετο ὁ βασιλεὺς ἐξαίφνης προσιών. Πρῶτα μὲν οὖν ἐθορυβήθη δείσας τὴν βασιλέως ἔφοδον μὴ οὐ κατὰ φιλίαν εἴη· ὡς δὲ ἐπύθετο τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπομένων, καὶ τὴν γνώμην βασιλέως ἣν ἔχων μετὰ τοσούτων ἥκει, ὑπερηγάσθη τε τὸν βασιλέα τῆς ἀδόλου γνώμης καὶ τῆς πρὸς τοὺς φίλους ἐλευθερίας, καὶ συνήδετο ἑαυτῷ τοιοῦτον κτησαμένῳ φίλον. Κιστίσας τε αὐτὸν φιλοτίμως μάλα καὶ βασιλικῶς, καὶ παρακατέσχεν ἑαυτῷ ἐφ' ἡμέραις ἑπτά. Πολλήν τε ἐπιδειξάμενος φιλοφροσύνην, καὶ μετρίως ἐς τὰ μάλιστα καὶ οἷα δεσπότῃ προσιενεχθεὶς τῷ βασιλεῖ μετὰ τὴν ἑβδόμην, αὐτὸς μὲν ὑπελείπετο εἰς τὴν οἰκείαν, βασιλέα δὲ χαίρων χαίροντα οἴκαδε ἀπέπεμπε. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν συντυχίαν καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐγένετο πρὸς Κράλην φιλία ἰσχυρὰ πεῖραν ἑαυτοῦ παρασχομένῳ.

sos, et recte quidem, domum remisit. Versantem in Thessalia imperatorem, qui montana ejus nullo rege incolunt Albani (40), Malacasii, Bovii, et Mesaritæ a tribunis sic cognominati, ad duodecim millia, salutatum venerunt, et sua eidem obsequia detulerunt; timebant enim ne per hiemem præsentem a Romanis delerentur, utpote urbem nullam habitantes, sed in montosis et invils victitantes, a quibus per hiberna propter frigus et nives in montibus illis altissimas digressi, facile opprimi se posse arbitrabantur. Imperator inde Thessalonicam repetivit. Brevi intervallo Crales per legatos petit, ut in quo placeret loco, amicitiæ, hilaritatis, et commercii, colloeutionumque causa convenirent. Cum idem optaret imperator, petitioni annuit, et cum legatis Baimam (41) castellum Macedoniæ nominavit. Ita convenisse intelligens Crales, eodem e sua provincia proficisci maturavit. Imperator velut terrefacere Cralem, seu potius germanæ ac sincerae amicitiæ argumentum exhibere volens, in locum definitum cum apparatu et comitatu se digno venire omittens, delectis trecentis, et paucis de nobilitate (præter ministros et caculas videlicet) adhuc prope in medio regionis, Rhadobosdii repentino adventu suo eum oppressit. Crales hujus inexspectati adventus nuntio primum conterritus timuit ne fide non bona secum ageretur. Ut autem de numero qui sequeretur, et quo fine cum tam paucis advenisset, cognovit, imperatorem de eandore et libertate erga amicos magnopere admiratus, sibique de tali amico gratulatus est; epulisque splendide et regaliter acceptum dies septem apud se detinuit, humanissimeque, et summa cum submissione, ac tanquam dominum suum tractatum, **290** ipse domi manens a se gaudens gaudentem dimisit. In hoc conventu etiam magnus domesticus cum specimen ingenii ac morum suorum præbuisset, firma cum Crale amicitia copulatus est.

CAPUT XXIX.

Dominicus quidam Genuensis Lesbum insulam occupat. Facinus Galatensibus imperator exprobrans cum classe eo contendit. Delii a Dominico deficiunt: reliqui confligere cum Romanis pertimescunt. Pincerna ad Mitylenen oppugnandam relinquitur; cætera oppida se Romanis dedunt. A Sarchane Satrapa ad Phocæam et Mitylenen obsidendas petitur auxilium, cum promissione liberandorum obsidum. Phocæenses acerrime se dejerdunt. Cheter, Amur et Sulaimasas filii satrapæ Ioniæ fidem ei suam pollicentur. Nobilium Romanorum clandestina perfidia.

Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἐλθὼν, καὶ οὐ πολὺ ἐνδιατρίψας, ἦκεν εἰς Βυζάντιον. Καὶ οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἠγγέλλετο, ὡς Δομένι-

Imperator Thessalonicam, et paucis diebus Byzantium venit: ubi audit Dominicum Andreæ Catanæ (42) filium, qui suo beneficio Phocæam

Jacobi Pontani notæ.

(40) De his Albanis et aliis inferioribus Chalcocondylas, lib. VII.

(41) *In hoc ms. est* Baimi.

(42) Gregoræ dicitur *Catanes.*

novam obtinebat (43), patre divite mortuo hereditatem crevisse ; et opibus inflatum, Lesbo Romanis erepta, proprium sibi principatum instituere meditatum (44). Is Genua undecim triremibus sumptu suo adornatis (45), e Sicilia una sibi adjuncta, et a Deliis quinque impetratis, bello non indicto, Lesbum adnavigabat. Ac Mitylenæos quidem, utpote imparatos insperatoque casu perterritos expugnavit, et reliqua quotquot erant per insulam oppidula in potestatem redegit. Eressum et Methymnam tentavit ille quidem, sed perspecta suarum imbecillitate virum abstinuit; hodieque hæc sola oppida in fide et subjectione imperatoris manent. His itaque de Lesbo ad se perlatis, imperator Galatæis Genuensium colonis improbissimum facinus et rerum novarum molitionem exprobrat : B Deum hominesque testes appellans, eos pacta inter Romanos et ipsorum populum ac senatum privata nequitia callidilateque violare : unde non detrimenta solum, sed etiam labores et pericula Romanorum imperatoribus creent. Quibus ne ipsi quidem, quasi immerito accusarentur, habebant quod opponerent. Ipse vero totis viginti diebus, quatuor et octoginta navium classem instruxit, quarum quatuor et viginti biremes et trimeres, cæteræ uniremes erant; onerariæ item, peditem, commeatum, et alia exercitui necessaria portantes sequebantur. Paratis plane omnibus, Byzantio Lesbum solvunt. 291 Ubi Callipolin juxta Hellespontum delati sunt, præsentes ibidem e Lesbo Latinorum C speculatores, longa et celeri nave imperatoris adventu explorato, per eam celeritatem et summam in navigando festinationem primi adfuturum nuntiarunt. Genuensibus navium numerum nescientibus, placuit cum imperatoria classe fortunam experiri; jamque se ad nauticum certamen accingebant. Id aspicientes Delii, navarcho suo sensum suum aperiunt, affirmantique, contra quemvis mortalem potius, quam contra Romanorum imperatorem arma ferre posse. Quare ante pugnam se illi voluntatem suam detegere, ut quamprimum quæ in rem sint decernat, et ne turpiter atque

Ἄκος ὁ Ἀνδρέου τοῦ Κατάνια, ὃς τῆς νέας Φωκαίας ἦρχε, βασιλέως παραδόντος κατὰ χάριν, τοῦ πατρὸς αὐτῷ ἀποθανόντος, κληρονόμος τῆς οὐσίας καταστάς, πλούσιος δὲ ἦν, τοῖς χρήμασι φυσηθείς, Λέσβον διανοηθείη Ῥωμαίων ἀφελόμενος, ἰδίαν ἑαυτῷ περιποιήσασθαι ἡγεμονίαν. Μίαν καὶ δέκα ἐκ Γεννούας οἰκείοις χρήμασι πληρώσας τριήρεις, καὶ ἐκ Σικελίας μίαν προσεταιρισάμενος, Δηλίους τε πείσας πέντε παρασχεῖν, ἀκηρύκτως ἐπέπλευσε Λεσβίοις, καὶ Μιτυληναίους μὲν εἷλε τειχομαχίᾳ, ἀπαρασκεύοις προσπεσών, καὶ καταπλήξας τῷ ἀπροσδοκήτῳ· ἐκράτησε δὲ καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων συμπάντων ὅσα ἦν κατὰ τὴν νῆσον· Ἐρέσσοῦ δὲ καὶ Μηθίμνης ἀπειράσαν μέν, ἥττους δὲ ὀφθέντες τῶν τειχῶν, ἀπέσχοντο, καὶ νῦν ταῦτα μόνα τὴν πρὸς βασιλέα εὔνοιαν καὶ δουλείαν ἀποσώζει. Τοιαῦτα περὶ Λέσβου πυθόμενος ὁ βασιλεύς, Λατίνοις μὲν τοῖς κατὰ Γαλατᾶν ἀποίκοις οὖσι Γενουϊτῶν πολλὴν ὠνείδισε τὴν πονηρίαν καὶ τὴν νεωτεροποιΐαν, καὶ διεμαρτύρατο ὅτι παρὰ τὰ συγκείμενα Ῥωμαίοις καὶ αὐτῶν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, οἰκείᾳ χρώμενοι μοχθηρίᾳ καὶ πανουργίᾳ πράττουσιν, ἐξ ὧν οὐ ζημίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πόνους καὶ κινδύνους τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσι προξενοῦσιν. Οἷς οὐδὲ αὐτοὶ εἶχον ἀντειπεῖν ὡς δικαίως οὐ κατηγοροῦνται· αὐτὰς δὲ ἐν ἡμέραις εἴκοσι ταῖς πάσαις τεττάρων καὶ ὀγδοήκοντα νεῶν στόλον ἐξηρτύετο, ὧν ἦσαν αἱ τέτταρες καὶ τετταράκοντα δίκροτοι καὶ τριήρεις· αἱ λοιπαὶ δὲ μονήρεις ἦσαν. Εἵποντο δὲ καὶ νῆες φορτηγοὶ ἄγουσαί τε στρατιώτας πεζομάχους, καὶ σῖτον καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ. Καὶ ἐπεὶ πάντα παρεσκευασμένα ἦν, καὶ οὐδὲν ἐνέδει ἔτι, ἔφαντες ἐκ Βυζαντίου ἔπλεον ἐπὶ Λέσβον. Γενομένοις δὲ αὐτοῖς κατὰ τὴν Καλλιούπολιν τὴν πρὸς Ἑλλήσποντον, οἱ ἀπὸ τῆς Λέσβου τῶν Λατίνων σκοποὶ οἳ παρῆσαν αὐτόθι μακρᾷ νηῒ ταχυναυτούσῃ, φυλάσσοντες τὴν βασιλέως ἔφοδον, πρότεροι ἐλθόντες, διά τε ταχυτῆτα τῆς νηὸς καὶ τὸ μάλιστα ἐπισκεύδειν τὸν πλοῦν, ἐμήνυσαν βασιλέως τὸν ἐπίπλουν ὡς οὐ πολὺ ὕστερον ἐσόμενον. Ἐκείνοις δὲ τὸ πλῆθος μὴ εἰδόσι τῶν βασιλικῶν νεῶν, ἐδόκει μαχητέα πρὸς βασιλέα εἶναι, καὶ παρεσκευάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες. Οἱ Δήλιοι δὲ ὁρῶντες αὐτοὺς παρασκευα-

Jacobi Pontani notæ.

(43) *Phocæam hæreditario jure a majoribus acceperant, ab avo imperatore eis datam, procurationis et reditus cujusdam ergo. Quamobrem certis temporibus, qui procurationem ejus accipiebant, perpetuo imperatoris litteris confirmabantur, ne qui temporis diuturnitate imperatorium dominatum detrectarent.* Ita Gregoras. Intelligis igitur, quomodo obtinuerit Phocæam Dominicus.

(44) Hanc insulam diserte describit Bizarus, historiæ Genuensis lib. XVII, qui, quod Francisco Catalusio propter fidelem sibi adversus Cantacuzenum navatam operam ab imperatore donatam Lesbum, et sororem ab eodem in matrimonium illi datam scribit, ab Ænea Sylvio hausit. Duas sorores habuit, Annam et Theodoram, quorum illa Sphentisthlabo Mœsorum regi nupta, patre Michaele adhuc vivo exstincta est; altera prius Nicephoro Acarnaniæ despotæ uxor, postea Michaeli æque Mœsorum regi nupsit, ut ex nostra historia patet, in qua de auxilio Francisci Catalusii adversus Cantacuzenum nec verbum reperitur.

(45) Gregoras lib. x, initio : *Rhodii vero, et maritimæ Phocææ non procul a Smyrna accolæ, et Cycladum insularum princeps, consilio fraude mutato pepigerant, se Romanas insulas clam oppressuros, et ipsas imperatoris copias : veriti fortasse, ne is aliis rebus omissis, se invaderet. Itaque cum navibus quindecim Lesbum profecti, tota insula potiri non potuerunt : sed subito Mitylenes portum ingressi, urbem proditione ceperunt. Cum autem Rhodii, et Cycladum princeps, et opes diripere, et insulæ ditionem partiri vellent, Phocæensium princeps Catanes, per astum et dolum, suum præsidium in urbem induxit, illisque deceptis, eam sibi vindicavit ; inde enim totius insulæ vel sine sociis facile se potiturum esse putabat : quippe qui solus illos ambos copiis vinceret. Is enim solus octo triremes adduxerat, quas Genuæ compleverat, Rhodii vero quatuor, reliquus tres Cycladum princeps.* Vide reliqua.

ζομένους, ναυάρχῳ τῷ σφετέρῳ τὴν γνώμην κατάδηλον ἐποίουν, φάσκοντες ὡς πᾶσι μᾶλλον ἀνθρώποις ἢ βασιλεῖ τῷ Ῥωμαίων ὅπλα ἀνταίρειν εἶεν δυνατοί. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ πρὶν καταστῆναι ἐς τὴν μάχην, φανερὰν αὐτῷ τὴν βουλὴν ποιεῖν ὅπως τάχιστα τὰ δέοντα βουλεύσηται καὶ μὴ ἀναγκασθῇ φεύγειν αἰσχρῶς καὶ ἀγεννῶς, μήτε ὅπλα ἀναιρόντων αὐτῶν μήτε ἀμυνομένων. Ὁ δὲ αὐτοὺς μὲν τῆς ἀληθείας ἕνεκα ἐπῄνεσε, καὶ χάριν ὡμολόγησε πολλήν. Δομενίχῳ δὲ τῷ παντὸς ἄρχοντι τοῦ στόλου, καὶ τοῖς ἄλλοις ναυάρχοις τῶν Λατίνων προσελθών, οὐκ ἔφασκε δεόντως βεβουλεῦσθαι πρὶν ἀκριβῶς ἐκμαθεῖν ὁπόσας ἄγοι τριήρεις ὁ βασιλεύς, ἅπερισκέπτως πρὸς τὴν ναυμαχίαν οὕτω καὶ ὁρασέως χωρεῖν. Ἐὰν γὰρ συμβαίῃ ἡττηθῆναι, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ παντάπασι διαφθαρῆναι, πάντων τῶν ἐνθάδε πολεμίων ὄντων καὶ συνεπιθησομένων. Οὗ δὴ ἕνεκα ἐχρῆν πρότερον τὴν δύναμιν βασιλέως ἐρευνᾷν ὁπόσην ἄγει, κἂν μὲν οἷοί τε ἦτε διαναυμαχεῖν, ἄν δὲ μή, καταφυγήν τινα ὅπῃ σωθήσεσθε ζητεῖν. Ἐγὼ δὲ προθύμως μὲν ἂν πρὸς τὴν ναυμαχίαν συνηγωνισάμην παρὼν ὑμῖν. Δηλίους δὲ οὐδέν ἐστι τὸ πεῖσον ὅπλα ἀνταίρειν βασιλεῖ, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον αἱρετέα, ἢ πρὸς βασιλέα αὐτοῖς πολεμητέα εἶναι λέγουσι. Διάζεσθαι μὲν οὖν οὐκ ἔξεστιν αὐτοὺς πάντας ἐπίστης τὴν ὁμοίαν γνώμην ἔχοντας. Ἔδοξε δέ μοι βέλτιον σκεψαμένῳ, πρὶν βασιλέα ἥκειν, ἀναχωρεῖν. Ἐὰν γὰρ ὀφθέντος φεύγωμεν, αἰσχύνην οὐ τὴν τυχοῦσαν προστριψόμεθα Σπιταλιώταις. Μελήσει δὲ ὑμῖν ὅπως ἂν βέλτιστα διάθησθε τὰ καθ' αὑτούς. Ὁ μὲν οὖν τῶν Δηλίων ναύαρχος, τοιαῦτα εἰπὼν καὶ συνταξάμενος αὐτοῖς, ἀπέπλευσεν εἰς Δῆλον. Δομενίχῳ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπολειφθεῖσιν, οὐκέτι ἐδόκει ναυμαχεῖν· ἀλλὰ πέντε μὲν τῶν τριήρεων ἔπεμψαν εἰς Καλλονὴν φρούριόν τι κατὰ τὴν Λέσβον ἐπὶ τῷ σῖτόν τε εἰσαγαγεῖν καὶ φρουράν. Ἐδεδίεσαν γὰρ περὶ αὐτοῦ μὴ ὑπὸ βασιλέως ἐξ ἐπιδρομῆς ἁλῷ· αὐτοὶ δὲ ταῖς λοιπαῖς ἐφρούρουν Μιτυλήνην. Βασιλεὺς δὲ ἅμα παντὶ τῷ στόλῳ ἦλθεν εἰς Ἔρεσόν· ἐπαινέσας δὲ Ἐρεσσίους τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἕνεκα, καὶ προνοίας ὅσης ἐδέοντο ἀξιώσας, ὥρας ἐκεῖθεν ἔπλει ἐπὶ Χίον. Ἀπὸ σκοπιᾶς δέ τις μέγα βοῶν, ἐπυνθάνετο περὶ στόλου ὅτων εἴη. Ἀποκριναμένων δὲ, ὡς εἴη βασιλέως, αὐτός τε πάρεστιν ὁ βασιλεύς· Αἱ δὲ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Καλλονῆς, ἔφη, τριήρεις τίνος; Ἐκ τοῦ λόγου δὲ συνεὶς ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν εἰς Μιτυλήνην οὐσῶν εἶναι φρουρούσας Καλλονήν, ἀναστρέψας ἤλαυνεν ἐπ' ἐκείνους. Ἤδη δὲ ἐπελάβετο ἡ νύξ. Λατῖνοι δὲ ὡς εἶδον βασιλέα προσελαύνοντα, τό τε φεύγειν ἄπορον ὁρῶντες, καὶ τὸ διαγωνίζεσθαι ἀδύνατον, ἐξῶσαν εἰς τὴν γῆν τὰς ναῦς, καὶ αὐτοὶ κατεκρύβησαν ὑπὸ τὴν ὕλην, συνηρεφοῦς τοῦ τόπου πεφυκότος, ἅμα δὲ συνεργοῦντος καὶ τοῦ σκότους. Καὶ τὰς μὲν τριήρεις εἵλκυσαν κενὰς οἱ βασιλικοί. Ἀποβάντες τε καὶ διερευνησάμενοι τὴν λόχμην, ὑπὲρ ἡμίσεις αὐτῶν τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ εἷλον ζῶντας. Ὅσοι δὲ ὑπὸ σκότος ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, εἰς Μιτυλήνην διεσώθησαν πρὸς τοὺς οἰκείους. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖ πιγκέρνα Φιλανθρωπηνῷ ἀποδείξας τὴν Μιτυλήνην πεζῇ καὶ ἱππικῇ δυνάμει πολιορκεῖν, ἀπῆρε τὸν πλοῦν ἐπὶ Φώκαιαν, ἐπὶ τοῦ τότε Ὀδοάρδου ταύτης ἄρχοντος. Ἐν Λέσβῳ τοίνυν καταλειφθέντες, τὰ μὲν ἄλλα πάντα εἰς ἕνα ἐδέξαντο, Μιτυλήνην δὲ ἐπολιόρκουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐπιμόνως τε καὶ ἐπιτόνως ἐπιβαλλόμενοι τῷ τείχει. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο τὸν βασιλέα ἐν Φωκαίᾳ ἐπὶ πολὺ διατρίβοντα, ἐπὶ τὴν Φώκαιαν ἐστρατεύσαντο. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο καὶ ἐκεῖθεν ἀπαλλαγέντα, ἐπὶ τὴν Μιτυλήνην ἐπανῆλθον. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἡ νὺξ ἐπεγένετο. Λατῖνοι δὲ ὡς εἶδον βασιλέα προσελαύνοντα, τό τε φεύγειν ἄπορον ὁρῶντες, καὶ τὸ διαγωνίζεσθαι ἀδύνατον, ἐξῶσαν εἰς τὴν γῆν τὰς ναῦς, καὶ αὐτοὶ κατεκρύβησαν ὑπὸ τὴν ὕλην, συνηρεφοῦς τοῦ τόπου πεφυκότος, ἅμα δὲ συνεργοῦντος καὶ τοῦ σκότους. Καὶ τὰς μὲν τριήρεις εἵλκυσαν κενὰς οἱ βασιλικοί. Ἀποβάντες τε καὶ διερευνησάμενοι τὴν λόχμην, ὑπὲρ ἡμίσεις αὐτῶν τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ εἷλον ζῶντας. Ὅσοι δὲ ὑπὸ σκότος ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, εἰς Μιτυλήνην διεσώθησαν πρὸς τοὺς οἰκείους. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖ πιγκέρνα Φιλανθρωπηνῷ

A ignaviter cogatur fugere, ipsis nec vim illaturis, nec illatam repulsuris. Navarchus eos de confessione veri collaudat, gratias magnas agit, ad Dominicum totius classis imperatorem cæterosque Latinorum navarchos accedit; non eos bonum cepisse consilium dicit, prinsquam exacte didicerint, cum quot triremibus Romanus adveniat, ita improvide confidenterque navale cum ipso prælium committere. Nam si vinci contigerit, nihil superesse quam disperire funditus, cum omnes qui in insula sint, ipsorum hostes sint, unaque cum Romanis ad eorum exitium incubituri videantur. Quare imperatoris vires et potentiam prius indagandam: et si se contra non infirmos sentiant, tum demum confligendum: sin minus, salutis B aliquod perfugium quærendum. Quod ad me attinet, inquit, cupide vobiscum ad hanc navalem pugnam aggrederer: Delios autem, ut imperatori armis resistant, nemo adducet: qui citius omnia sibi perpetienda, quam adversus eum pugnandum ratantur. Cogere igitur illos fas non est, quando ex æquo omnes ita sentiunt. Mihi porro re considerata conducibilius apparet, antequam adsit imperator, recedere. Si enim ante ejus conspectum fugerimus, non qualemcunque labem Hospitalensibus inuremus. Vobis curæ erit, ut illis optime consulatur. Hæc postquam dicta dedit, eos valere jussit, ac Delum cucurrit. Dominico cæterisque ducibus non amplius fuit sententia navibus decertare, sed triremes quinas quidem in C castellum quoddam Lesbi, Callonem vocabulo, ad commeatum et præsidium importandum mittunt, quod ab imperatore per incursionem captum iri metuebant: ipsi cum reliquis Mitylenen tuebantur. **292** Imperator cum tota classe Eressum tenens, civium erga se studium commendavit, et eorum rebus pro necessitate prospexit: inde Chium navigavit. E specula porro quidam altum vociferans, quæsivit, cujusnam classis esset; responsum, imperatoris esse, et eum præsentem adesse. At enim quæ in sinu Callones sunt triremes, inquit, cujus sunt? E quibus verbis colligens imperator de iis esse, quæ apud Mitylenen erant, ad Callonem tuendam missæ videlicet, reversus in D ipsas ferebatur. Jam nox rebus incubuerat, cum Latini illi imperatorem allabi cognoscentes, quia fuga nusquam patebat, et contra pugnare non dabatur, naves ad terram appellunt, et ipsi se in silva proxima, loco natura umbroso et opaco, tenebris etiam eos adjuvantibus abscondunt. Ac triremes quidem vacuas Romani trahentes, descendunt; locaque insidiosa perscrutati, supra dimidium eorum partim trucidant, partim capiunt. Qui per tenebras effugere potuerunt, Mitylenen ad suos salvi pervenerunt. Imperator, pincerna Philanthropeno ad Mitylenen pedestri et equestri manu obsidendam relicto, Phocæam cursum intendit, cui tunc Odoardus præerat. In Lesbo igitur relicti, oppida cætera ad unum in deditionem recipiunt: Mitylene

terra mariquc obsidetur ; imperator missis legatis ad Sarchanem (46) orienti circum Phocæam imperantem, fœdus et societatem cum eo pepigit, ut ipse pedestri et navali subsidio se ad Phocæam et Mitylenen obsidendas adjuvaret; imperator vicissim Sulimanum Sarchanis, et reliquos Persarum filios, qui nomine obsidum apud Phocæam tenerentur, libertate donaret. Nam qui erant Phocææ Genuates, cum Sulimanum atque alios quatuor et viginti nobilium Persarum filios dolo cepissent, non se illos servitutis causa, sed ut pacis obsides haberent, cepisse aiebant. Sarchanes cum aliud non posset, ingratis pacem accepit, propter charitatem filiorum videlicet. Cum autem imperatoris promissio de libertate filiis reddenda accederet, si se in bello contra Latinos prompte adjuvaret, spe libertatis id fecit, ac Phocæam per se cum pedestri et equestri copia veniens, imperatorem venerabundus salutavit, et cum eo urbem obsedit, subjectisque sibi urbibus et locis mandans, ut cibaria Phocæam adveherent, imperatoris exercitui forum uberrimum præbuit. **293** Jam quintum mensem Phocæensium ac Mitylenæorum obsidio duraverat, et Phocææ præsertim tormentis muralibus machinisque oppugnatoriis crebra erat et valida mœnium adhibita oppugnatio : nec tamen propter soliditatem, et quod Latini fortiter constanterque se tuerentur, expugnari poterat. S d cum obsidio produceretur longius, quoniam eos commeatus jam destituebat, et hostes ab oppugnatione non ante desituros suspicabantur, quam ipsi fame, aut armis subigerentur, quiddam machinati sunt, quo se tueri diutius possent. Romanos quotquot Phocæam incolebant, unumquemque tota cum domo exegerunt : annonam corporique sustentando requisita, in arcem, præsidio a se munitam collegerunt et comportarunt : quibus victitantes, obsidionem tolerarent. Ad imperator m apud Phocæam filii Aitinis Ioniæ (47) satrapæ, Cheterus et Armurius (quem supra in Thraciam classe devectum docuimus) et tertius Solaimasas appellatus, amicitiæ ergo veniunt, eamque venerati, benevolentiam ac fidem pollicentur. Quos ille donis ac muneribus affectos domum remisit. In hoc rerum statu Byzantio nuntiatur, Genua sexdecim triremes alia quadam de causa Galatam appelli; quorum cum navarcho et trierarchis quidam nobiles Romani clam collocuti, donis et promissis multis eos pellexerent, ut adjunctis etiam sex aliis, quas Galatæ reperirent, et ibis item sex apud Mitylenen, Phocææ ipsum imperatorem adorirentur. Talia Romanos struxisse, non ut Genuensibus consulerent, sed insidiatores et proditores factos, et imperium affectantes, unde

νην τὸν Φιλανθρωπηνὸν καταλιπὼν ἅμα στρατιᾷ πεζῇ τε καὶ ἱππικῇ τὴν Μιτυλήνην πολιορκεῖν ἀπέπλευσεν εἰς Φώκαιαν ἧς ἦρχε τῷ τότε Ντουνάρδος. Οἱ μὲν οὖν εἰς Λέσβον καταλειφθέντες, τὰ μὲν λοιπὰ φρούρια πάντα παρεστήσαντο ὁμολογίᾳ, Μιτυλήνην δὲ ναυσί τε καὶ πεζῷ περικαθήμενοι ἐπολιόρκουν. Βασιλεὺς δὲ πρεσβείαν πρὸς Σαρχάνην πέμψας, ὃς ἦρχε τῆς ἕω τῆς κατὰ την Φώκαιαν, σπονδὰς ἔθετο πρὸς αὐτὸν καὶ συμμαχίαν, ὥστε Σαρχάνην μὲν ἐπικουρίαν βασιλεῖ παρασχεῖν πεζήν τε καὶ ναυτικὴν πρὸς τὴν τῆς Φωκαίας καὶ Μιτυλήνης πολιορκίαν, βασιλέα δὲ τὸν παῖδα Σαρχάνη Σουλιμὰν καὶ τοὺς λοιποὺς παῖδας τῶν Περσῶν, οἳ κατὰ Φώκαιαν ἐν προσχήματι ὁμήρων ἐφρουροῦντο, ἐλευθεροῦν. Οἱ γὰρ εἰς Φώκαιαν ἐκ Γεννούας Λατῖνοι δόλῳ Σουλιμὰν τὸν παῖδα Σαρχάνη καὶ τέτταρας καὶ εἴκοσιν ἑτέρους τῶν παρὰ Πέρσαις εὐγενῶν κρατήσαντες παῖδας, ἔφασαν οὐκ ἐπὶ δουλείᾳ κεκρατηκέναι, ἀλλ' ὥστε ὁμήρους ἔχειν βεβαίας ἕνεκα εἰρήνης. Σαρχάνης δὲ μὴ ἔχων ὅ τι δρᾷν, ἠσπάζετο καὶ ἄκων τὴν εἰρήνην διὰ τὸ πρὸς τοὺς παῖδας φίλτρον. Τότε δὲ ἐπαγγειλαμένου βασιλέως ἐλευθεροῦν, ἂν συναγωνίσηται προθύμως πρὸς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τῶν Λατίνων, ἐλπίδι τῆς τῶν παίδων ἐλευθερίας συνήρατο πρὸς τὸν πόλεμον τῷ βασιλεῖ, καὶ εἰς Φώκαιαν καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ἅμα στρατιᾷ πεζῇ τε καὶ ἱππικῇ, προσεκύνησέ τε καὶ ἠσπάσατο βασιλέα, καὶ συνδιῆγεν αὐτῷ Φώκαιαν πολιορκῶν, παρεῖχέ τε ἄφθονον ἀγορὰν τῇ βασιλέως στρατιᾷ ταῖς ὑπ' αὐτὸν κελεύσας πόλεσι καὶ χώραις τὰ ἐπιτήδεια εἰς Φώκαιαν κομίζειν. Πέμπτος μὲν οὖν ἠνύετο μὴν Φωκαέων καὶ Μιτυληναίων πολιορκουμένων· μάλιστα δὲ κατὰ τὴν Φώκαιαν συχναί τε καὶ καρτεραὶ ἐγίνοντο τειχομαχίαι, καὶ ἑλεπόλεις προσήγοντο καὶ ἄλλαι μηχαναὶ πρὸς ἅλωσιν πόλεων ἐξευρημέναι. Ἑκπολιορκῆσαι δὲ οὐκ ἠδύναντο αὐτοὺς διά τε καρτερότητα τειχῶν, καὶ τὸ εὐρώστως ἀμύνεσθαι Λατίνους καὶ μὴ ἐνδιδόναι. Μηκυνομένης δὲ τῆς πολιορκίας ἐπὶ πλέον, ἐπεὶ ὅ τε σῖτος αὐτοῖς ἐνέδει ἤδη, καὶ τὴν πολιορκίαν ὑπώπτευον οὐ ταχέως λύσειν βασιλέα πρὶν ἢ λιμῷ ἢ τειχομαχίᾳ παραστήσεται αὐτούς, μηχανώμενοι τὸ ἐπὶ πλείονα χρόνον ἀντισχήσειν, τοὺς μὲν Ῥωμαίους ὅσοι Φώκαιαν κατῴκουν ἐξήλασαν πανοικεσίᾳ, αὐτοὶ δὲ τὸν σῖτον καὶ ὅσα ἕτερα ἦν ἐπιτήδεια συναγαγόντες, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἣν αὐτοὶ ἐφρούρουν, καὶ χρώμενοι αὐτοῖς ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν. Διατρίβοντί τε κατὰ τὴν Φώκαιαν βασιλεῖ οἱ τοῦ Αἰτίνη παῖδες, ὃς ἦν σατράπης Ἰωνίας, Χετὴρ καὶ Ἀμοὺρ, ὃν φθάσαντες πρότερον εἰρήκαμεν στόλῳ καταπεπλευκέναι εἰς Θρᾴκην, καὶ τρίτος Σουλαϊμάσας ὀνομασμένος, προσῆλθόν τε κατὰ φιλίαν, καὶ προσεκύνησαν, καὶ ἐπηγγείλαντο εὔνοι ἔσεσθαι καὶ φίλοι βασιλεῖ· βασιλεύς τε αὐτοὺς τῆς εὐνοίας ἕνεκα δώροις ἀμειψά-

Jacobi Pontani notæ

(46) Fuit hic satrapes Turca, cui obtigerunt quæ a Philadelphia et Antiochia Mæandri per maritimam Ioniæ oram patent. Gregoras, lib. VII iuneunte.

(47) Eam infestarat Aladino etiamnum vivente.

μενος καὶ εὐεργεσίαις, οἵκαδε ἀπέστειλεν. Ἐν τού- A se ipsum imperatorem vita spoliare posse arbitratoις δὲ ὄντων τῶν πραγμάτων ἠγγέλλετο ἐκ Βυζαν- rentur, id agere ac moliri.
τίου βασιλεῖ ὡς ἐκ Γεννούας κατά τινα ἑτέραν χρείαν τριήρεις ἐκκαίδεκα προσέσχον Γαλατᾷ. Ὧν τῷ ναυάρχῳ καὶ τοῖς τριηράρχαις τισὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἐπιφανῶν κρύφα διαλεχθέντες, ἔπεισαν δώροις καὶ ὑποσχέσεσι πολλαῖς προσεταιρισαμένους καὶ τὰς λοιπὰς ἐξ αἷ εἰσιν ἐγχώριοι, ἔπειτα καὶ τὰς κατὰ τὴν Μιτυλήνην ἐξ παραλαβόντας, ἐπιθέσθαι αὐτῷ κατὰ τὴν Φώκαιαν. Ταῦτα δὲ τοὺς Ῥωμαίους συνεσκευακέναι, οὐ τῆς τῶν Γεννουϊτῶν προνοίας ἕνεκα, ἀλλ' ἐπίβουλοι καὶ προδόται βασιλέως γεγενημένοι, καὶ τῆς ἀρχῆς κρατῆσαι βουληθέντες ἐξ ὧν ζῶντο δυνήσεσθαι διαφθεῖραι ἔπραττον.

CAPUT XXX.

Ingens Persarum auxilium. Magni domestici et Amurii Persæ satrapæ colloquium et amicitia, et illius apud hunc auctoritas. Domesticus invitatum in tabernaculum suum quemdam nobilem, Joannem Spinulam Latinum, longiore oratione allocutus, deditionem urbis suadere conatur.

Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο τοιαῦτα, τήν τε οὖσαν παρεσκεύαζε δύναμιν ὡς ἦν δέῃ ναυμαχήσων, καὶ ἑτέραν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἰωνίαν βαρβάρων προσεπορίζετο ὅση δυνατή. Καὶ Σαρχάνης μὲν τέτταρας καὶ εἴκοσι παρέσχετο ναῦς, καὶ στρατιὰν πολλὴν πεζήν τε καὶ ἱππικήν· ἡ ἐλθοῦσα, ἐστρατοπεδεύετο παρὰ τὴν Φώκαιαν· Ἀμοὺρ δὲ ὁ τοῦ Ἀϊτίνη, τοῦ μεγάλου δομεστίκου πείσαντος, τριάκοντα ναυσὶ συνεμάχει βασιλεῖ. Ὁ γὰρ μέγας δομέστικος καὶ πρότερον μὲν εἶχε πρὸς Ἀμοὺρ φιλίως, καὶ γράμμασιν αὐτῷ ὡμίλει καὶ τὴν εὔνοιαν ἐπεδείκνυτο, συνεγένετό τε καὶ ἐπὶ μικρὸν ὀλίγῳ πρότερον ὅτε κατὰ Φώκαιαν πρὸς βασιλέα ἦκε. Τότε δὲ τῆς χρείας καλούσης, πρεσβείαν πέμψας πρὸς αὐτὸν, οὐ δίκαιον ἔφασκεν εἶναι οὐδὲ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ γράμμασι καὶ ἀγγελίαις ὥσπερ πρότερον καὶ αὖθις ὁμιλεῖν· πρότερον γὰρ αἰτίαν εἶναι τῆς τοιαύτης συντυχίας τὸ πολὺ ἀλλήλων διεστάναι. Νυνὶ δὲ ἐγγὺς διατριβόντων δίκαιον εἶναι εἴ γε καὶ αὐτῷ κατὰ γνώμην εἴη ἐν ὡρισμένῳ τινὶ τόπῳ συγγενέσθαι καὶ τῆς ἀλλήλων ὁμιλίας ἀπολαῦσαι καὶ τὴν οὖσαν ἐπιβεβαιώσασθαι φιλίαν. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος τοιαῦτα ἐπρεσβεύετο. Ἀμοὺρ δὲ, ὡς ἤκουσεν, εὐτυχίας οὐδεμιᾶς ἐνόμισε δευτέραν τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἀγγελίαν· ἀλλὰ τὰ μέγιστα οἰόμενος εὐεργετεῖσθαι, τῶν ἄλλων πάντων ἀμελήσας κατὰ τὰς Κλαζομενὰς γινόμενος, συνεγένετο αὐτῷ, καὶ ἀποβάντα τῶν νεῶν εἱστίασέ τε φιλοτίμως, καὶ πολλὴν ἐπεδείξατο φιλοφροσύνην. Ἐπὶ τέσσαρσι δὲ ἡμέραις ὁ μέγας δομέστικος αὐτῷ συνδιατρίψας, βασιλεῖ τε ἔπεισε προσέχειν ὡς δεσπότῃ, καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνῳ τελούντων ἐπιφανῶν Ῥωμαίων νομίζειν ἕνα, καὶ ἑαυτῷ συνέδησεν ἀῤῥήκτοις φιλίας δεσμοῖς· τάς τε ναῦς παρῆνει πέμπειν ὡς τάχιστα βασιλεῖ δεομένῳ συμμαχίας, αἳ καὶ ἐπέμφθησαν μετ' οὐ πολύ. Καὶ Φιλαδελφεινοῖς ἐκέλευσε φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον ἀντὶ πολεμίου, καὶ μηδένα φόρον λαμβάνειν ὃν παρεῖχοντο αὐτῷ ὅτε ἦσαν ἐν σπονδαῖς, καὶ οὐδὲν ἦν ὃ κελεύσαντος τοῦ μεγάλου δομεστίκου μὴ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ πράττειν ἦν πρὸς τῷ καὶ χάριν εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα οἴεσθαι εὐεργετεῖσθαι. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ μέγας δομέστικος συνταξάμενος Ἀμοὺρ, ἦκεν ὡς βασιλέα. Καὶ ἐπεὶ καὶ αἱ παρὰ τοῦ Σαρχάνη παρῆσαν νῆες, παρεσκευάσαντό τε πρὸς τὴν ναυμαχίαν, καὶ ἠνιῶντο ὅτι οὐ παρῆσαν οἷς ναυμαχοῦνται. Λατῖνοι δὲ, εἴτε τὴν παρασκευὴν βασιλίως δείσαντες, εἴτε καὶ διὰ τὸ

His auditis imperator et quas secum habebat copias ut ad pugnam navalem instruebat, si opus foret, et alias insuper a Barbaris ex Ionia quantas poterat conquirebat. Ac Sarchanes quidem naves quaternas et **294** vicenas, peditumque et equitum magnam vim subministravit, qui prope Phocæam tetenderunt. Amurius vero Aitinis filius, impulsu magni domestici, cum triginta navibus imperatori auxiliatum venit. Domesticus enim et ante Amurium diligebat, amoremque suum crebris ei litteris declarabat, et cum eodem ad imperatorem Phocæum veniente paulo ante familiariter congressus fuerat. Tum autem re ita jubente, legatos ad eum misit, qui dicerent, nec justum, nec sibi jucundum esse, rursum nuntiis et litteris cum eo velut ante colloqui. Nam hujuscemodi colloquiorum causam prius fuisse, quod inter se longius distarent. Nunc quoniam viciniores sint, æquum esse, si idem illi probetur, in loco aliquo certo convenire, mutuaque consuetudine frui, et susceptam confirmare amicitiam. Hæc fuit legatio magni domestici. Amurius hosce nuntios summam felicitatem interpretari, et in maximo beneficio ducere: relictisque cæteris omnibus, Clazomenis cum eo miscere colloquium, ubi de navi descendentem convivio delicatissimo adhibuit, et perhumaniter habuit. Quatriduo cum illo versatus magnus domesticus, persuasit ut imperatori non secus ac domino deditus, se unum de nobilibus Romanis ei subjectis duceret, et sibi vinculis insolubilibus hominem astrinxit. Naves autem ut quamprimum mitteret hortabatur, quod imperator suppetiis indigeret; quæ brevi missæ sunt; præterea ut Philadelphiensibus amicus et pro hoste socius esset, nullumque ab iis tributum acciperet, quod illi pendebant, cum fœderati essent. Demum nihil erat, quod hortante magno domestico non cum voluptate præstaret; quin etiam gratias habebat, et se beneficiis ornari putabat. Amurio igitur valedicens domesticus, ad imperatorem se recepit. Cum naves a Sarchane jam venissent, ad naumachiam se comparabant, dolebantque, quod quibuscum pugnarent nondum adessent. Latini vero an quod apparatu imperatoris terrerentur, an quod Romanis, a quibus incitabantur deprehensis, pavore tenerentur (magni quippe domestici mater,

et imperatrix (48) præcipientes insidias, quam maxime poterant palatium reliquumque imperium communiverant), depositis cogitationibus illis, dissipati sunt. Quod ut accepit imperator, submissos ab Amurio cum donativo dimisit, ipse obsidioni contentius instare cœpit; jam enim et dies urgebat, autumno appetente scilicet. **295** Dum ita per obsidionem tempus labitur, forte magnus domesticus propter portam quamdam Joannem Spinulam (49) sibi antea notum ac familiarem stare videt, hominem inter Latinos nobilem, et Romanis tinctum litteris. Hunc uti ad se nihil metuens accedat, invitat. Ille fidem habens accedit. Salutat eum domesticus, factumque inhumanum exprobrat, quod ad veterem amicum et familiarem, et tanto tempore ad portas eorum commoratum, ne semel quidem adiisset, nec pro amicitia salutare voluisset. Alia demum tempori accommodata subjungens, in præsentia donum (jam enim diei serum erat) remittit. Postridie ut redeat, si placuerit, hortatur, quo per otium de hoc bello quæ justa censuerint colloquantur. Joannes reversionem pollicitus abit.

τοὺς ἐνάγοντας Ῥωμαίους καταφώρους γενομένους ὑποπτῆξαι (ἡ γὰρ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μήτηρ ἅμα βασιλίδι αἰσθόμεναι τὴν ἐπιβουλήν, ὡς μάλιστα ἐνῆν ἠσφαλίσαντο τά τε βασίλεια καὶ τὴν ἄλλην ἀρχήν), ἀποσχόμενοι ὧν διενοοῦντο, διελύθησαν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο διαλυθέντας, τοὺς μὲν παρὰ τοῦ Ἀμούρ παρόντας κατὰ συμμαχίαν ἀπέστειλεν εὐεργετήσας· αὐτὸς δὲ συντονώτερον εἶχετο τῆς πολιορκίας· ἤδη γὰρ καὶ ὁ καιρὸς ἤπειγε, περὶ φθινόπωρον ὤν. Τριβομένου δὲ τοῦ χρόνου κατὰ τὴν πολιορκίαν, συμβέβηκε τὸν μέγαν δομέστικον παρὰ τὴν τῆς Φωκαίας πύλην ἰδεῖν ἑστῶτα Ντζουὰν ντὲ Σπίνιά τινα ὠνομασμένον, ὃς ἦν αὐτῷ γνώριμος πρότερον καὶ συνήθης, ἔκ τε τῶν παρὰ Λατίνοις ἐπιφανῶν ὄντα, καὶ παιδείας τῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἱκανῶς μετεσχηκότα. Καὶ πέμψας αὐτὸν μετεκαλεῖτο, κελεύων ἥκειν πρὸς αὐτὸν μηδὲν ὑποπτεύοντα δεινόν. Ὁ δ' ἦκεν εὐθὺς πεισθείς. Προσαγορεύσας δὲ ὁ μέγας δομέστικος αὐτὸν, καὶ ἀγνωμοσύνην ἐγκαλέσας, ὅτι φίλον ἀρχαῖον ὄντα καὶ συνήθη, καὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον διατρίβοντα πρὸς ταῖς πύλαις ταῖς αὐτῶν οὐδὲ ἅπαξ πρὸς αὐτὸν ἠθέλησεν ἐλθεῖν, οὐδὲ ἀσπάσασθαι οἷα φίλον, καὶ ἕτερ' ἄττα ὅσα ἦν ἁρμόζοντα προσθεὶς τῷ χρόνῳ· ἤδη γὰρ ὀψὲ τῆς ἡμέρας ἦν· τὸ νῦν μὲν ἔχον οἴκαδε ἀπέπεμπεν, εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἐκέλευσεν, εἴ γε καὶ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν εἴη, πρὸς αὐτὸν πάλιν ἐλθεῖν, ὡς ἂν κατὰ σχολὴν καὶ περὶ τοῦ παρόντος πολέμου διαλεχθῶσιν ἅττα ἂν ἑκάστῳ δοκοίη δίκαια ἔχειν πρὸς αὐτόν. Ντζουὰν μὲν οὖν ἀποδεξάμενος τοὺς λόγους, οἴκαδε ἀπῆλθεν.

Altera luce mane in magni domestici tabernaculum venit. Facta consalutatione, solum domesticus sic aggreditur: Quavis occasione bellum gerere, aut in pace vivere, nemo sanæ mentis commendaverit, cum utriusque laus et vituperatio ex causis merito spectanda sit. Quod si quis bellum ordiens viribus suis majora suscipit, præterquam quod injustus est, prudentium judicio etiam stultus habebitur. Consideremus igitur et istue bellum, quod contra imperatorem nulla in re ab eo læsi suscepistis, num honeste et utiliter a vobis geratur. Primum enim nullam passi injuriam Lesbum ei subjectam invasistis, vexastis, ac diripuistis; quod nec ipsimet negare poteritis. Deinde temeritatis et vecordiæ modum nullum tenuistis. Nam qui bellum incipit, non hoc solum providere

Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἅμα πρωῒ εἰς τὴν μεγάλου δομεστίκου ἦκεν σκηνὴν καὶ προσηγόρευεν αὐτόν. Ἀντιπροσειπὼν δὲ καὶ αὐτὸς αὐτὸν, καὶ μόνον παραλαβὼν, λόγου ἦρχε πρὸς αὐτὸν τοιοῦδε· Οὔτε τὸ ἐπὶ προφάσει πάσῃ πολεμεῖν τῶν ἐπαινετῶν ἄν τις τιθείη σωφρονῶν, οὔτε τὸ εἰρήνην ἄγειν· ἀλλ' ἑκάτερα βελτίω ἢ χείρω παρὰ τὰς αἰτίας νομίζοιτ' ἂν δικαίως. Ἐὰν δέ τις πολέμου ἄρχων μείζοσιν ἢ καθ' ἑαυτὸν πράγμασιν ἐπιχειροίη, πρὸς τῷ ἀδικεῖν καὶ ἄνοιαν προσοφλήσειεν ἂν παρ' εὖ φρονοῦσι κριταῖς. Σκεψώμεθα δὴ καὶ περὶ τοῦ νυνὶ παρόντος πολέμου ὃν ἤρασθε πρὸς μηδὲν ἀδικοῦντα βασιλέα, εἰ μετὰ βελτίονος τοῦ σχήματος προσγενήσεται ὑμῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ μηδὲν ὑπὸ βασιλέως ἀδικούμενοι, πρῶτοι ἐπήλθετε τῇ Λέσβῳ οὔσῃ ὑπηκόῳ, βασιλεῖα [*f.* βασιλέα] ἀδικοῦντες καὶ πλεονεκτοῦντες, οὔπερ οὐδὲ

Jacobi Pontani notæ.

(48) Gregoras: *Cæterum cum imperator cum classe diutius abesset, et in palatio magna impunitas et licentia vigeret, adolescentes aliquot seditionem moverunt, se Latinos quoque, ob intercedentes simultates, socios esse habituros rati. Scopus autem seditionis fuit, ut postea cognitum est, imperatoria potestas, si dominam imprimis, et filium ejus Joannem imperatorem, et eos denique omnes, qui adversari possent, occidissent. Sed dum id facinus adhuc parturiunt, et seditiosi rem clanculum vehementer urgent, Cantacuzena magni domestici mater, quid ageretur animadvertit, quam imperator assistricem conjugi suæ discessurus reliquerat; quippe senatoriam matronam et gratitate morum conspicuam, et singulari prudentia ornatam, et in rebus dubiis præsenti consilio instructam. Ea ergo una cum domina, priusquam scelus auctum erumperet, motum illum prudentissime compescuit*, etc. De insidiatoribus autem istis quid actum sit, idem Gregoras sic exponit: *Paulo post* (ubi Byzantium rediit) *comprehensis insidiatoribus, singulis seorsum interrogatis, verum ab omnibus perquisivit. Mox toto senatu convocato, et episcopis qui tum in urbe agebant, una cum patriarcha accersitis, populique Byzantini proceribus, seditionis auctores, et eorum conjuratos, et testes in medium produxit. Illi vero inter sese jurgantes, et alii alios arguentes, certissimis argumentis conjurationem, et immania ac perniciosa consilia demonstrabant, ut et ipsi absque ulla tergiversatione parricidium suum fateri cogerentur. Ac discerpti statim essent a populo, nisi excellens imperatoris humanitas et clementia impetum illum repressisset.*

(49) In Græco, *Joannem de Spinia.*

αὐτοὺς οἵμαι ἐξάρνους δυνήσεσθαι γενέσθαι· ἔπειτα δὲ οὐδὲ ἀνοίας καὶ ἀβουλίας κατελίπετε ὑπερβολήν. Τὸν γὰρ ἄρχοντα πολέμου οὐ χρὴ τοῦτο μόνον σκοπεῖν ὅπως ἀδικήσῃ, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἴ γε μάλιστα αὐτῷ τοῦτο δυνατὸν, ἔπειτα δὲ, εἰ καὶ ἀρκοῦσαν δύναμιν ἔχει πρὸς τὸ τὰ ἀδικηθέντα διασώζειν. Ὑμῖν δὲ πρός τε τὸ τὰ ἀλλότρια ἁρπάζειν ἡ δύναμις ἐνδεὴς, καὶ πρὸς τὸ τὰ ἡρπασμένα διασώζειν ἐλαχίστη. Λέσβῳ μὲν γὰρ ἐπιόντες, Δηλίους ἐπείσατε καὶ Σικελιώτας συμμαχεῖν· βασιλέως δὲ ἐπιστρατεύσαντος ὑμῖν, οἱ σύμμαχοι ᾤχοντο ὑμᾶς ἀπολιπόντες, οὐδὲ ὅπλα ἀνταίρειν δυνηθέντες. Ὑμῶν δὲ μόνον ὑπολελειμμένων, οἱ μὲν ἀπώλοντο κατὰ τὴν Καλλονὴν ἐν πέντε τριήρεσι διαφθαρέντες, οἱ δὲ κατὰ τὴν Μιτυλήνην καὶ Φώκαιαν ἀποκεκλεισμένοι πολιορκεῖσθε, οὐδεμίαν ἔχοντες ἐλπίδα βεβαίαν σωτηρίας. Μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ μηδεμίαν εἶπον ἐλπίδα βεβαίαν σωτηρίας ὑμᾶς ἔχειν, καίτοι χαρτερώτατα ἀμυνομένους ἀπὸ τῶν τειχῶν, καὶ μηδεμίαν ἢ ὀλίγην βλάβην ὑπομένοντας ἀπό τε τῶν ἐκπιπτόντων τῆς μηχανῆς λίθων, καὶ τῶν κλιμάκων, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν τῶν κατὰ τὰς συχνὰς τειχομαχίας προσαγομένων. Ἀποδείξω γὰρ σαφέστατα ὑμᾶς οὐ πολὺ ἀπέχοντας τοῦ ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις εἶναι. Τριῶν γὰρ ὄντων ἃ ἂν μάλιστα διασώζειν οὕναιτο τοὺς πολιορκουμένους, τοῦ τέ πόθεν ἔξωθεν ἐπελθοῦσαν δύναμιν τοὺς πολιορκοῦντας ἀνιστᾷν, καὶ τοῦ ἀφθονίαν σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ἔχοντας, μετὰ βραχυτῶνης τὴν πολιορκίαν διαφέρειν, καὶ τρίτου τοῦ τὴν πολιορκοῦντα ἀδύνατον εἶναι προσκαθέζεσθαι ἢ δι' ἀπορίαν ἀναλωμάτων, ἢ διὰ μικροψυχίαν, ἢ τινα αἰτίαν ἄλλην, ἐγὼ ὑμῖν πρόσθεν ἀποδείξω τούτων οὐδὲ ἕν. Τὴν μὲν οὖν ἴσως ἂν ἐπελθοῦσαν ἔξωθεν βοήθειαν ὑμῖν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἂν τις οἰηθείη ἢ ἐκ Γενούας οἷα δὴ ὁμοφύλων ὄντων ὑμῖν καὶ συγγενῶν. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ εἶναι ἀληθὲς, ἢ ὑμᾶς εἰκὸς ἐλπίζειν, ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ἐφ' ὑμᾶς ἐλεύσονται ἐκεῖνοι ἐκπολιορκήσοντες ὡς πολεμίους τῷ κοινῷ, ἂν κελεύῃ βασιλεύς. Ἴστε γὰρ δὴ σαφέστατα ὑμεῖς ὡς ἐν ταῖς συνθήκαις καὶ τοῖς ὅρκοις, οὓς πρὸς τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἔθετο Γενουάς ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ, πρὸς τοῖς ἄλλοις περιείληπται καὶ τοῦτο, τὸ μὴ μόνον τὸ κοινὸν αὐτῶν μηδεμίαν βλάβην ἢ ζημίαν ἐπάγειν τῇ Ῥωμαίων βασιλείᾳ πρόφασιν πολέμου οὐ παρεχομένῃ, ἀλλὰ καὶ ἐάν τις ἰδιώτης Ῥωμαῖον ἀδικήσῃ, ἀπὸ τῶν προσόντων αὐτῷ κτημάτων ἢ πραγμάτων τὴν ζημίαν ἀπολαμβάνειν τὸν Ῥωμαῖον. Ἂν δὲ καὶ τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων τὴν ζημίαν προξενῇ, ἢ νῆσον διαρπάζων, ἢ πόλιν τινὰ παράλιον ἢ τι ἕτερον, τὸν ἴσον τρόπον ἀπὸ τῶν ἐκείνου κτημάτων καὶ πραγμάτων, εἰ πολλοὶ εἶεν ἢ εἷς, τὴν ζημίαν ἀποτίνυσθαι βασιλεῖ, αὐτὸν δὲ ψηφίζεσθαι πολέμιον τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ, καὶ στρατεύειν ἐπ' ἐκεῖνον ὡς ἄπιστον καὶ προδότην τοῦ κοινοῦ. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ βασιλέα πρεσβείαν πρὸς Γένναυαν ἀπεστάλκέναι, ὥστε μὴ μόνον τὰ κτήματα ὑμῶν τῶν χρημάτων ἕνεκα ὧν ἀνάλωσε πολεμῶν ὑμῖν παραλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τριήρεις καλεῦσαι πέμψαι καθ' ὑμῶν κατὰ τὰ

A debet, quomodo per nefas aliena occupet: sed primum quidem, satisne istuc commode possit; tum an ad ea quæ per vim occupavit conservanda sufficiens ei facultas adsit. Vobis autem et ad aliena rapienda vires sunt parvæ, et ad rapta conservanda parvissimæ. Etenim Lesbum invasuri, Deliorum Siculorumque auxiliis indiguistis; et imperatoria classe adventante, socii imbelles diffugerunt; et alii quidem vestrum apud Callonem in quinque triremibus perierunt; alii intra Mitylenen et Phocæam conclusi cum incerta spe salutis obsidemini. Ac nolim te mirari quod dixerim nullam vos salutis certam spem **296** fovere, tametsi vos o mœnibus fortissime defendatis; nec ullum aut leve damnum accipiatis a saxis quæ e tormentis jaciuntur, a scalis, cæterisque machinis, quæ in tam crebris oppugnationibus ad muros admoventur; demonstrabo enim luculentissime vos ab extremo discrimine haud longe abesse; nam cum tria sint quæ obsessos servare tuerique potissimum queant: primum aliunde superveniens auxilium, quo obsessi erigant animos; alterum frumenti ac reliqui commeatus abundantia, unde facile perfertur obsidio; tertium, quando hostis diutius assidere aut sumptibus defectus, aut animo fractus, aut alia de causa non potest: ego docebo nihil horum vobis adesse. Forsitan igitur auxilium vobis submissum, et non aliunde quam Genua (utpote a civibus cognatisque vestris) submissum quis existimaverit. Atqui hoc tam remotum est a veritate, tantumque abest ut id sperandum vobis sit, ut timendum potius ne contra vos illi venturi, et hortante imperatore ut inimicos reipublicæ obsessuri sint. Scitis enim planissimo pactis et fœderibus, quæ cum Romano imperio senatus populusque Genuatium pacis causa fecit, præter alia hoc etiam contineri, ut commune ipsorum non modo nullum Romano imperio detrimentum damnumve importet (si nullam belli occasionem dederit), sed si quis etiam privatus Romanum quempiam læserit, ut de possessionibus aut facultatibus ejus Romano multa solvatur. Sin imperio Romano detrimentosus exstiterit, aut insulam, aut maritimam urbem, aut aliud diripiens, ut eadem ratione de eorum possessionibus, aut facultatibus, seu plures, seu unus duntaxat fuerit, imperatori satisfiat, ipseque a senatu populoque Genuensi hostis judicetur, et arma in illum ut perfidum ac reipublicæ proditorem capiantur. Cujus rei gratia et imperatorem ad Genuenses legationem misisse nostis, non solum ut fundos et villas vestras ad reficiendos sumptus, dum vobiscum belligerat, toleratos recipiat, sed eos insuper ad triremes secundum conventa et juramenta contra vos mittendas impulisse. Quamobrem non subsidium Genua, sed bellum et hostilis adnavigatio magis exspectanda vobis est. Porro et victus inopia vos laborare, paulo que post quod hæsitetis non habituros, ex re ipsa duci argumentum certissimum potest. Quos enim urbe

exegistis Romani, **297** quorumque alimentis fruimini, mensuram alimoniæ cum obsessorum multitudine contendentes, intra breve tempus omnimodis commeatu vos carituros affirmant. Ergo hæc una spes salutis restat, si imperator deses factus, aut propter impensæ magnitudinem, aut propter attritum laboribusque confectum exercitum, aut propter imminentem hiemem obsidionem solvat. Ego vero et in his nostri ipsorum factus proditor, omnem rei veritatem gratuito exprompam : quanquam vos vel talentum fuisse numeraturos sciam, si quæ de vobis taciti cogitamus, vere cognoscere licuisset. Sed enim vobis hoc gratis dabo. Imperator, nos, exercitusque magnam partem domum discedemus, ne hic temere ac frustra maceremur : præsertim cum et illic respublica officium industriamque nostram desideret, quam ei nisi præsentes præstare non possumus. Hic ad continuandam obsidionem triremes denas et uniremes vicenas relinquemus : præterea de navibus Sarchanis quatuor et viginti, adnumerato quantum usque ad vernam tempestatem sufficit stipendio. Atque hi vos et Mytilenæos, a mari facto impetu, certo oppugnabunt : a continente Sarchanis copiæ auxiliares satis prement. Mytilenæis vero Romanorum conductitii ingressum in insulam intercludent, ut ambo terra marique victum invehere prohibeamini. Vere novo magna classe revertemur, eo animo, ut tandiu vos oppugnemus, quoad vel fame, vel armis domitos, in servitutem redigamus. Præter hæc alias adhuc imperatoris cogitationes occultas non habebo. Vult enim vobis obsessis omnibus alterius optionem esse juratis, aut intra mœnia manentes, ipsi et Genuensium reipublicæ hostes haberi, aut egressos, et a vobis secedentes, non ab imperatore duntaxat commissorum veniam et ἀμνηστίαν, sed etiam apud commune Genuensium impunitatem ejus auctoritate consequi. Quod quam multis inter obsessos ad defectionem incitamento futurum sit, non te fugit. Quando igitur et ab initio præter fas hoc bellum suscitastis, et nunc rebus contra spem cadentibus non insipientiæ solum audaciæque culpam sustinetis, verum etiam in gravissimum discrimen devenistis, qui tandem conducet, aut quomodo mente sua constantium erit, mala consilia non permutare melioribus, et aliquid inde ad salutem idoneum elicere, **298** sed per stolidam contentionem et arrogantiam semetipsos ire perditum, et propinquis ac necessariis non inopiam et amissionem facultatum tantummodo parere, verum etiam ignominiam perpetuam inurere? Adhuc præter isthæc omnia cum imperatore bellum ducere, nequaquam vobis prodesse ostendam. Etsi enim neque armis, neque fame, neque alia quadam via ad deditionem vos compellere poterimus, tamen ne sic quidem vobis conducet obsideri. Primum, non ut semper obsideremini, et penuria victus cæterisque bellorum incommodis premeremini, Lesbi tanto cum

συγκείμενα καὶ τοὺς ὅρκους. Ὥστε ἐκ Γενουάς οὐ μόνον ἐπικουρίαν οὐδεμίαν, ἀλλὰ καὶ πόλεμον καὶ ἐπίπλουν προσδοκᾶν χρή. Ὅτι δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων νῦν τε ἐνδεεῖς ἐστε, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιλείψει παντελῶς ὑμᾶς, ἐξ αὐτῶν ἄν τις τῶν πραγμάτων ἀληθέστατα τεκμήραιτο. Οἱ γὰρ ἐξελαθέντες τοῦ ἄστεος ὑφ' ὑμῶν Ῥωμαῖοι, ὧν αὐτοὶ τὰ ἐπιτήδεια λαβόντες χρῆσθε, τὸ μέτρον τῆς τροφῆς πρὸς τὸ τῶν πολιορκουμένων πλῆθος λογιζόμενοι, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου παντάπασί φασιν ὑμᾶς τὰ σιτία ἐπιλείψειν. Λείπεται δὴ μίαν ὑπολείπεσθαι ἐλπίδα σωτηρίας, τὸ βασιλέα ῥαθυμήσαντα ἢ διὰ τὸ τῶν ἀναλισκομένων πλῆθος χρημάτων, ἢ διὰ τὴν κατὰ τὴν στρατείαν κακοπάθειαν λύσειν τὴν πολιορκίαν, ἢ διὰ τὸ χειμῶνα ἐπιγίνεσθαι ἤδη προσδοκᾶν. Ἐγὼ δὲ καὶ περὶ τούτου προδότης γενήσομαι ἡμῶν αὐτῶν, καὶ μηνύσω προῖκα ἅπαν τἀληθές. Καίτοι γε πολλοῦ ἂν ἐπρίασθε αὐτοὶ, εὖ οἶδα, εἰ ἃ διανοούμεθα περὶ ὑμῶν ἀληθῶς ἐξεγένετο μαθεῖν. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν καὶ τοῦτο χαριοῦμαι. Βασιλεὺς μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς οἴκαδε ἀπελευσόμεθα, ἵνα μὴ εἰκῇ καὶ μάτην κατατριβώμεθα ἐνταῦθα, ἄλλως τε καὶ τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων ἐπιμελείας δεομένων, ἣν οὐκ ἐξὸν ποιεῖσθαι μὴ ἐκεῖ ἐπιδημοῦντας. Ἐνταυθοῖ δὲ πρὸς τὴν πολιορκίαν δέκα καταλείψομεν τριήρεις, καὶ μονήρεις εἴκοσι, καὶ ἑτέρας τέτταρας καὶ εἴκοσι τὰς τοῦ Σαρχάνη ναῦς, μισθὸν παρασχόντες διαρκέσοντα ἄχρι ἦρος. Οἱ ὑμᾶς τε καὶ Μιτυληναίους ἀσφαλῶς πολιορκήσουσιν ἐφορμοῦντες ἐκ θαλάσσης· ἐκ δὲ ἠπείρου ὑμῖν μὲν ἀρκέσουσιν ἡ τοῦ Σαρχάνη παρακειμένη στρατιά. Μιτυληναίοις δὲ οἱ Ῥωμαίων μισθοφόροι τὴν εἰς τὴν Λέσβον ἔξοδον ἀπείρξουσιν, ὥστε καὶ ἀμφοτέρους ἑκατέρωθεν ἀπείργεσθαι ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης τοῦ μηδὲν εἰσάγειν τῶν ἐπιτηδείων. Ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ, στόλῳ μεγάλῳ αὖθις ἐφ' ὑμᾶς πλευσούμεθα, γνώμην ἔχοντες μέχρι παντὸς διακαρτερεῖν, ἄχρις ἂν ἢ λιμῷ ἢ ὅπλοις παραστησάμενοι, ἐξανδραποδίσώμεθα ὑμᾶς. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἑτέραν βασιλέως ἐπίνοιαν οὐκ ἀποκρύψω. Βούλεται γὰρ τοῖς συμπολιορκουμένοις ὑμῖν πᾶσι δι' ὅρκων αἱρεσιν προθεῖναι· ἢ μένοντας ἐντὸς τειχῶν πολεμίους αὐτῷ τε εἶναι καὶ τῷ κοινῷ Γενουάς, ἢ ἔξω γενομένους καὶ καταλιπόντας ὑμᾶς, μὴ μόνον παρὰ βασιλέως τυχεῖν συγγνώμης καὶ ἀμνηστίας ὧν ἐξημαρτήκασιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ κοινῷ Γενουάς ἀζημίους εἶναι, βασιλέως τὴν δόξαν παρασχομένου. Ὅπερ ὅτι πολλοὺς τῶν ὑμῖν συμπολιορκουμένων πεῖσαι ἀποστῆναι, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς. Ὅτε τοίνυν ἐξ ἀρχῆς τε οὐ δίκαια ποιοῦντες τὸν πόλεμον κεκινήκατε τουτονί, νῦν τε τῶν πραγμάτων ἐναντίως ἢ αὐτοὶ προσεδοκᾶτε χωρησάντων, οὐ μόνον ἀβουλίας καὶ ἀσυνεσίας ὄφλετε κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐσχάτοις κατέστητε κινδύνοις, ποῦ λυσιτελὲς ἢ σωφρονούντων ὅλως ἀνθρώπων μὴ μεταβουλεύεσθαι περὶ τῶν κακῶς βεβουλευμένων, καὶ σωτηρίαν τινὰ αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐκπορίζειν, ἀλλὰ διὰ φιλονεικίαν καὶ ἀλαζονείαν νοῦν οὐκ ἔχουσαν, αὐτούς τε ἀπόλλυσθαι κακῶς, καὶ τοῖς οἰκείοις οὐ πενίαν μόνον καὶ ἀποστέρησιν τῶν ὄντων, ἀλλὰ

καὶ ἀδοξίαν προστρίβεσθαι διὰ βίου; Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων ἁπάντων χωρὶς, οὐδαμῶς λυσιτελοῦντα τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον ὑμῖν ἀποφανῶ. Εἰ γὰρ καὶ μήτε ὅπλοις, μήτε λιμῷ, μεθ' ἑτέρᾳ μηχανῇ τινι παραστήσασθαι δυνησόμεθα ὑμᾶς, οὐδ' οὕτω τὸ πολιορκεῖσθαι λυσιτελήσειεν ἂν ὑμῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἐπὶ τῷ διηνεκῶς πολιορκεῖσθαι καὶ ἐνδείᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς πιέζεσθαι Λέσβου κρατῆσαι ὑμῖν ἐπῆλθε τοσαῦτα χρήματα ἀναλωκόσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ πολλαπλασίῳ τῶν ἀναλωμένων κτησαμένους, καὶ τῆς νήσου ἔχειν τὴν ἀρχήν. Τοῦτο δ' ἐναντίως ἢ αὐτοὶ συμβέβηκε προσδοκᾶτε. Τά τε γὰρ χρήματα ἀνάλωνται εἰς τὰς τριήρεις· καὶ ἡ νῆσος ὑπὸ βασιλέα αὖθις τελεῖ πλὴν Μιτυλήνης, ἣν δεῖ καὶ Φώκαιαν φρουρεῖν μισθοφόρους τρέφοντας χιλίων οὐκ ἐλάσσους. Πόθεν οὖν πορισεῖσθε τὴν τροφὴν αὐτοῖς; Οὔτε γὰρ χρήματα εἴχετε ἐν ταῖς ναυσὶν ἃ διαρκέσει πρὸς τὴν πολιορκίαν, οὔτε ἐκ Γενούας ἐλπὶς ἐλθεῖν. Τὰ γὰρ ἐκεῖσε κτήματα ὑμῶν ἃ παρεῖχε τὰς προσόδους, ὑπὸ βασιλέα ἔσται· αἵ τε ἐκ Φωκαίας πρασσόμεναι πρότερον πρόσοδοι ὑμῖν ἀφῄρηνται διὰ τὸν πόλεμον. Ἐμπορία τε γὰρ ἐκλέλοιπε πᾶσα, θαλασσοκρατούντων ἡμῶν, καὶ γεωργίας ἀπείργομεν, οὐδὲ τὸ πυλῶν προβαίνειν ἀκίνδυνον ὂν ὑμῖν. Ὥστε πάντοθεν συμβαίνει περιίστασθαι τὸν κίνδυνον, ἄν τε κρατῆσθε τοῖς ὅπλοις, ἄν τε μή· ὡς οὖν περὶ σωτηρίας ὑμῖν βουλευσομένοις οὐκ ἐν παρέργῳ χρὴ ποιεῖσθαι τὴν βουλήν, ἀλλὰ μετὰ τῶν φίλων σκεψαμένους τὰ δέοντα ἑλέσθαι.

A impendio potiundæ cupido vobis incessit, sed ut impensas multo majoribus divitiis consolantes, insulæ quoque dominatum obtineretis: in quo multum plane vestra vos delusit opinio. Nam pecuniam in triremes absumpsistis, et insula (Mitylene excepta) imperatorem rursus principem suum agnoscit, quam (sicut et Phocæam) præsidiarios mercede conductos non pauciores mille oportet alere. Unde igitur alimenta illis suppeditabitis? Neque enim in navibus tantum pecuniæ habebatis, quantum obsidioni tolerandæ sufficeret; neque Genua missum iri sperandum est. Nam quæ illic possidetis, et unde vectigalia capiebatis, imperatori adjudicabuntur; et quæ prius Phocæa vobis pendebat bellum sustulit. Etenim mercatura omnis, nobis mare tenentibus, conquievit; et agricultura per nos usque adeo arcemini, ut ne porta quidem urbis secure pedem efferre possitis. Quare sive armis subjugemini, sive non, unde unde periculis cingimini. Ergo quoniam salus vestra agitur, non obiter et velut per transennam, sed cum amicis res perpendenda, et utilitati consulendum est.

B

CAPUT XXXI.

Spinula culpam fatetur, consilium a domestico petit. Suadet, veniam ab imperatore petendam, et obsides Persas ei condonandos; Mytilenen et Phocæam restituendas. Quam multis bonis eos remuneraturus sit imperator docet, et, ut maturent, hortatur. Phocæa et Mytilene redduntur. Filios obsides Persæ læti accipiunt: Lesbos tota recuperatur.

Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου εἰρηκότος, Ντζιουὰν ἐπιπολὺ μὲν ἦν σιωπῶν, ἐκπεπληγμένος ὅτι δὴ σαφέστατα περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων διειλέχθη, συνεώρα τε ἤδη καὶ αὐτὸς τὸν κίνδυνον ὡς ἐν χρῷ. Ἔπειτα ἀνενεγκών, Ὡς μὲν ἀδικοῦμεν πολέμου ἄρχοντες, ἔφη, οὐδὲ αὐτοὶ δυνάμεθα ἀντειπεῖν. Πλὴν ἐλπίδι ἐπαρθέντες τοῦ τε ἐγκρατεῖς γενήσεσθαι τῆς Λέσβου, τοῦ τε ἀμυνεῖσθαι βασιλέα ἂν ἐπίῃ (οὐ γὰρ τοσαύτην γε ᾠόμεθα δύναμιν ἀθροίσειν ναυτικήν) ἠράμεθα· νυνὶ δὲ ἤδη τά τε χρήματα ἀνάλωται ἡμῖν, καὶ αὐτοὶ πολιορκούμεθα, οὐκ ἀγαθὰς ἔχοντες ἐλπίδας περὶ τῶν μελλόντων. Ἔπεὶ δὲ, ὡς ὁρῶ, τοῦ Θεοῦ κεκινηκότος εἰς τοὺς περὶ τούτων προήχθη λόγους, δέομαι ἃ λυσιτελῆ δοκεῖ καὶ δέοντα βουλεύσασθαι περὶ τοῦ μέλλοντος. Τὰ γὰρ παρελθόντα οὐκ ἔστιν ἄλλως διαθέσθαι ἢ ὡς ἔτυχε γεγενημένα. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, Εἰ μὲν καθ' ἑαυτοὺς αὐτοὶ περὶ τῶν ὑμετέρων, ἔφη, ἐβουλεύσασθε πραγμάτων, οὐδὲν ἂν ἐκώλυεν εἰρήνην ἢ τὸν πόλεμον ἑλέσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐμοὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἐπιτρέπετε βουλεύεσθαι πραγμάτων, ἃ μοι δοκῶ ὑμῖν συμφέροντα ἐρῶ· ὑμῖν δὲ ἐξέσται ἢ αἱρεῖσθαι τὰ βεβουλευμένα ἢ διωθεῖσθαι. Οἶμαι δὲ οὐδὲ πολλῶν δεήσεσθαι λόγων περὶ τῶν ὑμῖν πείθοντα δοκούντων λυσιτελεῖν. Ἃ γὰρ διειλέχθην πρότερον, πολλῶν κακῶν ὑμῖν τὸν πόλεμον αἰτιώτατον γεγενημένον ἀποφαίνων καὶ ἔτι μέλλοντα, τούτοις ἔξεστι κατασκευάζειν ὡς

C

Hactenus magnus domesticus; cujus sermone perculsus Joannes, diu siluit, quod suorum conditionem disertissime explicatam videbat, et jam ipse quoque periculum esse in cervicibus intelligebat. Postquam se deinde collegit, ita fari exorsus est: Perperam nos agere, dum ad arma priores prosilimus, nemo vel nostrum inficias 299 ire potest. Cæterum Lesbi insulæ adipiscendæ, et imperatorem, si impedire conaretur, depellendi fiducia elati (haud enim tantam classem comparaturum credebamus) bellum hanc ausi sumus. Nunc et pecuniis exhausti, et insuper ipsi obsessi, bonas spes omnes perdidimus. Quia vero divino, ut arbitror, afflatu de his rebus disseruisti, te oro, ut quæ utilia nobis in posterum et necessaria duxeris, ea consulas, quando præterita corrigere non licet. Ad hæc magnus domesticus: Si, inquit, vobiscum ipsi de re vestra consuluissetis, nihil ad pacem bello præferendam obstitisset. Sed quia mihi in causa vestra judicium omne permittitis, quæ profutura opinor, non tacebo: vobis aut parere consilio meo, aut id repudiare integrum erit. Existimo autem explicationem consilii mei longa oratione haud egere. Nam quæque prius a me dicta sunt, quibus bellum hocce præcipuum et solum complurium malorum vestrorum fontem fuisse probavi, quæque adhuc dicturus sum, his-

D

dem pacem complectendam esse, confirmari potest. Modum porro, quo id fructuosissime faciatis, exponam. Antequam eo necessitatis compellamini, ut etiam inviti ad imperatorem vos adjungere videamini, præsenti benevolentia præteritam injuriam exæquate, ac per legatos bellicarum istarum offensarum veniam flagitate. Qui cum sit mitis ingenio, et in se peccantibus promptus ignoscere, si ejus iram fuerint deprecati, etiam vobis, meo insuper accedente impulsu, libenter ignoscet. Ubi cum placaveritis, Sarchanis Persarumque aliorum filios, quos obsidum nomine custoditis, eidem in muneris loco offertote: Mitylenen præterea et Phocæam restituite. Ille vero vestrum hoc erga se studium compensans, una cum venia, qua vos impertiet, etiam sumptus a se in hoc bellum collocatos, et Lesbiis per vos damna irrogata, quæ respublica Genuensis ex fœdere de facultatibus et bonis vestris resarcire debet, benigne remittet. Neque hoc tantum, sed et tanquam hostibus reipublicæ declaratis, ac proscriptis, et perfidiæ pœnam commeritis, impunitatem impetrabit, senatum ad veniam tribuendam cohortatus: quo nulla re spoliatis, denuo in republica libere negotium suum agere liceat. Adde quod Phocææ Romanorum propriæ principatum, et usumfructum sicut prius, quandiu voluerit, vobis permittet. **300** Quin et vestra causa cum Sarchane fœdus feriet, ut ex ejus provincia pristinos fructus percipiatis: perque omnes insulas ac civitates Romanorum mercaturæ faciendæ licentiam dabit. Dispicite igitur, quot infortuniis hoc bellum vos mactaverit, ac forsitan deterioribus mactabit: et quot vicissim bona vobis pax suppeditatura sit, si me audiveritis. Quod autem suadeo, id vel hodie, vel cras exsequi poteritis. Etenim si quasi non necessarium distuleritis, imperatorem deinde ad reconciliationem non perinde promptum invenietis. Nam si stipendia remigibus et aliis mercenariis, qui vos per hiemem obsidebunt, numerata fuerint, quæ jam quæstoribus imperavit, ego vero propter ea quæ dixi, ne darent prohibui, timeo ne postea legationem non admittat, illud secum reputans, ut est credibile, posse vos ad conditionem mancipiorum redigere, dum tempus morendi exeat, et cum modo, tum alias impensam pecuniam recipere. Itaque ut de necessariis deliberaturi, et tempore moras non ferente, quam primum concilium celebrate, et nobis quid statueritis significatote. Hic magnus domesticus Latinos admonuit. Joannes tam sero se cum illo in collocutionem venisse doluit; multis enim profecto malis carere, et aliis carendi auctorem esse potuisse. Verumtamen præterita non revocari: oportere autem se postridie in urbem reversum aliis quoque hoc indicare consilium, et omnium sententias communiter exquirere. Annuente magno domestico, Phocæam regressus, Odoardo et cæteris quid is consuleret exposuit. Quod cum et ipsis ut optimum, atque

A αἱρετέα ἡ εἰρήνη· τὸν τρόπον δὲ ὃν ἂν ὑμῖν μάλιστα λυσιτελήσειεν ὑφηγήσομαι ἐγώ. Πρὶν εἰς τοσοῦτον κινδύνου ἥκειν ὥστε δοκεῖν καὶ ἄκοντας προσιέναι βασιλεῖ, ἐνδείξασθε εὔνοιάν τινα ἀντίρροπον πρὸς τὴν προτέραν ἀδικίαν, καὶ πρεσβείαν πέμψαντες πρὸς βασιλέα, συγγνώμην αἰτήσατε ἐφ' οἷς προσκεκρούκατε κατὰ τὸν πόλεμον. Φύσει δὲ ὢν ἐκεῖνος πρᾶος, καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν ἕτοιμος παρέχειν συγγνώμην, ἂν παραιτῶνται τὴν ὀργήν, καὶ ὑμῖν συγγνώσεται ῥᾳδίως, καὶ ἐμοῦ πρὸς τοῦτο μάλιστα ἐνάγοντος. Ἐπειδὴν δὲ τὴν βασιλέως ἐκμειλίξησθε ὀργήν, τὸν παῖδα Σαρχάνη καὶ τῶν ἄλλων Περσῶν οἳ ἐν ὁμήρων προσχήματι φρουροῦνται παρ' ὑμῖν, λαβόντες ὥσπερ δῶρα, προσκομίσατε τῷ βασιλεῖ, καὶ Μιτυλήνην καὶ Φώκαιαν παράδοτε. Κἀκεῖνος ἀμειβόμενος ὑμᾶς τῆς εὐνοίας ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν, B μετὰ τῆς συγγνώμης ἣν παρέξεται, καὶ τά τε ἀναλωθέντα χρήματα εἰς τὸν πόλεμον τὸν καθ' ὑμῶν καὶ ἃ ἐζημιώσατε Λεσβίους, ἃ τὸ κοινὸν Γενουάς ἐκ τῶν ὑμετέρων κτημάτων κατὰ τὰς συνθήκας ὀφείλει ἀποτίνειν χαριεῖται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολεμίους ἀναγεγραμμένους τῷ κοινῷ, καὶ δίκας ὀφείλοντας τῆς ἀπιστίας, ἀπάθειαν κακῶν καταπράξεται ὑμῖν, τῇ βουλῇ συγγνώμην κελεύσας παρασχεῖν, ὥστε ἀδεῶς πάλιν ἐμπολιτεύεσθαι αὐτοῖς ἀποστερηθέντας τῶν οἰκείων μηδενός. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ Φωκαίας ὥσπερ πρότερον καὶ αὖθις ἄρχειν ἐπιτρέψει, ὡς ὑπηκόου μὲν Ῥωμαίοις οὔσης, ὑμῖν δὲ παρέχοντος βασιλέως τὴν ἀρχὴν, ἄχρις ἂν αὐτὸς ἐθέλῃ. Καὶ σπονδὰς ὑμῖν πρὸς Σαρχάνην θήσει, C ὥστε καὶ αὖθις τὰς προσόδους ἃς καὶ πρότερον εἴχετε, ἐκ τῆς χώρας τῆς αὐτοῦ καρποῦσθαι. Καὶ κατὰ πάσας νήσους καὶ τὰς πόλεις, αἳ ὑπήκοοί εἰσι Ῥωμαίοις, ἀκώλυτον ὑμῖν τὴν ἐμπορίαν κελεύσει εἶναι. Σκοπεῖτε οὖν ὁπόσα μὲν ὑμῖν ὁ πόλεμος ἐπήνεγκε κακὰ, ἴσως δὲ καὶ χείρονα ἐπάξει, ὁπόσων δὲ ἀγαθῶν ἡ εἰρήνη γενήσεται ἀξία, ἂν πείθησθε ἐμοί. Ταῦτα δὲ ὑμῖν ἢ σήμερον πράττειν ἢ εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐξέσται. Ἐὰν γὰρ οὐκ ἀναγκαῖα λογιζόμενοι ὑπέρθησθε, οὐκέθ' ὁμοίως εὑρήσετε βασιλέα ῥᾴδιον πρὸς τὰς καταλλαγάς. Ἐὰν γὰρ τὰ χρήματα διαδοθῇ τοῖς τριηρίταις καὶ τοῖς ἄλλοις μισθοφόροις οἳ μέλλουσι τοῦ χειμῶνος ὑμᾶς πολιορκεῖν, ἃ νυνὶ βασιλεὺς μὲν ἐκέλευσε διαδιδόναι τοῖς ταμίαις, ἐγὼ δὲ D ἐκώλυσα τουτουνὶ τῶν λόγων ἕνεκα, δέδοικα μὴ οὐ προσδέξηται τὴν πρεσβείαν μετὰ ταῦτα, λογιζόμενος ὥσπερ εἰκὸς, ὡς παραστήσεται ὑμᾶς ἐν ἀνδραποδώδει μοίρᾳ, ἄχρις ἂν ὁ χρόνος τῆς μισθοφορᾶς ἀναλωθῇ, καὶ τὰ χρήματα ἀπολήψεται πρὸς τοῖς νῦν καὶ τὰ πρότερον ἀναλωμένα. Ὡς οὖν ἀναγκαίων περὶ ἐσομένης τῆς βουλῆς, καὶ τριβὴν τοῦ χρόνου οὐκ ἐνδεχομένου, παχέως τε αὐτοὶ βουλεύεσθε καὶ ἡμῖν τὰ βεβουλευμένα γνώριμα ποιεῖτε. Τοιαῦτα μὲν Λατῖνος ὁ μέγας δομέστικος ὑπετίθετο ποιεῖν. Ντζιωὰν δὲ ὡς ἤκουσε περὶ τοῦ παρελθόντος ἤκατο χρόνου, ὅτι μὴ πρότερον μεγάλῳ δομεστίκῳ συνεγένετο· ἦ γὰρ ἂν αὐτός τε πολλῶν ἀπήλλακτο, κακῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιος κατέστη. Ὅμως μέντοι ἔφασκε, τὰ μὲν γεγενημένα ἀναλῦσαι οὐκ εἶναι δυνατὸν, δεῖν δὲ

οἴεσθαι εἰς Φώκαιαν ἐλθοντα καὶ τοῖς ἄλλοις δήλην τὴν βουλὴν ποιεῖν, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐλθόντα, ἃ πᾶσιν ἂν κοινῇ δόξειεν ἀπαγγέλλειν. Καὶ ἐπεὶ ἐπετέθραπτο, εἰς Φώκαιαν ἐλθών, Ντεάρῳ (50) τε καὶ τοῖς λοιποῖς ὅσα ὑπόθοιτο ὁ μέγας δομέστικος ἀπαγγείλας. ἐπειδὴ κἀκείνοις ἄριστα καὶ λυσιτελοῦντα ἑαυτοῖς ἔδόκει τὰ βεβουλευμένα, καὶ ἕτοιμοι ἦσαν πράττειν, αὖθις πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθών, Ντεάρδῳ μὲν καὶ τοῖς λοιποῖς ὅσοι κατὰ Φώκαιαν πολιορκοῦνται, ἀρέσκειν ἔφασκε τὰ βεβουλευμένα, καὶ μάλιστα ἐθέλειν ὡς βασιλέα ἐλθόντας. ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων δεῖσθαι συγγνώμην παράσχειν. Δεῖν δὲ καὶ Δομενίχῳ τῷ κατὰ τὴν Μιτυλήνην πολιορκουμένῳ τὰ πρῶτα μάλιστα φερομένῳ παρ' αὐτοῖς, κοινὴν ποιήσασθαι τὴν γνώμην· μηδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πράττειν μηδὲν, ἐκείνου μὴ συνεπιψηφιζομένου. Καὶ παρασχεθείσης αὐτῷ νεὼς, εἰς Μιτυλήνην ἦλθε· συγγενόμενός τε Δομενίχῳ, καὶ περὶ τῆς εἰρήνης διαλεχθείς, ἐπεὶ κἀκείνῳ ἀσμένως ἐγίνοντο οἱ λόγοι, καὶ πολλὰς χάριτας ὡμολόγει βασιλεῖ τῆς ἀνεξικακίας, ἀναστρέψας ἐκεῖθεν, εἰς Φώκαιαν ἐπεραιώθη ἄγων καὶ ἕτερόν τινα ὃς ἔμελλεν ἐκ προσώπου Δομενίκου βασιλέα προσκυνήσειν. Ὅσοι δὲ τῶν ἐπιφανεστέρων ἦσαν ἐν Φωκαίᾳ πολιορκούμενοι, καὶ τὸν υἱὸν Σαρχάνη καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἦσαν σὺν αὐτῷ, ὥσπερ δῶρον ἐπαγόμενοι, ἦκουσιν εἰς βασιλέα προσκυνήσαντές τε, καὶ περὶ ὧν κατὰ τὸν πόλεμον ἐξήμαρτον τυχεῖν συγγνώμης δεηθέντες. Βασιλεὺς μὲν ἡμέρως προσεδέξατο καὶ προσηνῶς, συγγνώμην τε παρέσχετο εὐθὺς, καὶ ὅσα πρότερον ἐπηγγείλατο αὐτοῖς ὁ μέγας δομέστικος ἔργῳ ἐπλήρου̃το, καὶ αὐτῶν Μιτυλήνην παραδόντων βασιλεῖ, ἐκβληθέντων τῶν φρουρῶν, Σαρχάνῃ τε ὁ βασιλεὺς τὸν παῖδα ἀποδοὺς, καὶ τοῖς ἄλλοις Πέρσαις χάριτας αὐτῷ πολλὰς τῆς ἐλευθερίας τῶν παίδων ἕνεκα ὁμολογοῦσιν, αὐτὸς εἰς Βυζάντιον ἀπέπλευσε, Λέσβον ὑπὸ Λατίνοις ἤδη γεγενημένην Ῥωμαίοις ἀνασώσας.

A utilissimum probaretur, seseque obsecuturos ostenderent, ad magnum domesticum rediens narrat, Odoardo et obsessis omnibus placere sententiam, et omnino ad imperatorem accedere, ab eoque admissorum veniam petere constituisse. Tamen cum Dominico nihilominus qui Mitylenæ obsideretur, et inter eos principis locum dignitatemque obtineret, rem communicandam; nihil enim citra ejus assensum confici posse. Itaque data sibi nave Mitylenen volavit, congressusque cum Dominico, et apud eum de pace locutus, et suffragantem atque etiam imperatori de patientia gratias agentem nactus, Phocæam revertit alio secum adducto, qui pro Dominico imperatorem venerabundus salutaret. **301** Quotquot autem nobilitate clari (50') inter Phocæenses obsidebantur, filium Sarchanis, aliosque obsides, velut donum secum adducentes, ad imperatorem adeunt, eumque adorantes, veniam super bello male sumpto comprecantur. Eos ille placide ac leniter accepit, venia statim donavit, et promissa magni domestici re complevit. Cumque educto præsidio Mitylenen reddidissent, Sarchani aliisque Persis filios, gratias pro eorum libertate amplissimas agentibus restituit; et Lesbo a Latinis recepta atque ad imperium Romanum denuo adjuncta, Byzantium navigavit.

CAPUT XXXII.

Albanorum rebellio et incursiones. Spes Acarnaniæ recuperandæ. In Albanos cum Persico supplemento expeditio; victoria et prædæ immensitas. Civitates ante ab Albanis vexatæ, diem festum agunt. Persæ domum redeunt. Acarnanum procerum de imperatore admittendo pugnantes sententiæ; ipsius reginæ consilium.

Ὀλίγου δὲ παρελθόντος χρόνου, ἠγγέλλετο ἐκ τῆς ἑσπέρας παρὰ τῶν ἐπιτροπευόντων ἐκεῖ, ὅτι οἱ περὶ Βαλάγριτα καὶ Κάνινα νεμόμενοι Ἀλβανοὶ, εὐχερεῖς ὄντες πρὸς μεταβολὰς καὶ φύσει νεωτεροποιοὶ, ἃς πρὸς βασιλέα ἐποιήσαντο συνθήκας παραβαίνοντες, ταῖς ἐκεῖσε πόλεσιν ἐξ ἐφόδου ἐπιόντες, κακῶς διατιθέασι καὶ λεηλατοῦσιν. Οἳ καὶ πρότερον τοιαῦτά τινα ἐτόλμων, καὶ συνιστάμενοι πολλοὶ καὶ ἄποροι, τὰς πόλεις κακῶς ἐποίουν, ἄχρις ἂν στρατιὰν ἐπ' ἐκείνους πέμψας βασιλεὺς, ἀναγκάσειεν εἰρήνην ἄγειν, καὶ τοὺς ἑσπερίους ἀδικεῖν μηδέν. Ἐπειδὴν

C Brevi post tempore a præfectis ex occidente adest nuntius, Albanos ad Balagrita et Canina habitantes, instabiles animis, et natura rerum novarum cupidos, fracto fœdere urbes illas ex itinere adorientes male multasse ac diripuisse. Qui et alias hujusmodi facinus ausi, magno numero homines egestate perditi coiverant, civitatesque attriverant, donec imperator misso contra eos exercitu, a vexandis occidentalibus desistere cogeret. Quo exercitu domum regresso, in ipsa jam æstate quiescere amplius non poterant, sed populationibus et incursionibus

Jacobi Pontani notæ.

(50) Idem qui supra Ντουνάρδος.

(50') De deditione Phocææ sic Gregoras: *Sub brumam autem, cum Phocæenses Latini perseverantia imperatoris neque hiemis rigore frangi, præsertim cum omnes navales copiæ oppugnationem noctu atque interdiu sub dio continenter urgerent, nec longa absentia a suis, nec ulla penuria urgeri cernerent, præsertim cum ipsos jam commeatus deficere incipere; desperatis rebus, legatos Rhodum mittunt, potentes, ut in tanto discrimine subvenirent. Rhodii ergo apud imperatorem pro eis intercedentes, obsidionem*

D *solvunt. Phocæenses enim Turco Romanos adjuvanti, filios statim restituerunt, quos multo ante furati, in vinculis habebant. Fidem præterea imperatori firmarunt, Rhodiis testibus, Mitylenen statim restituturos, et imperatori dicto audientes fore ut prius moris fuisset, atque a patribus acceptum esset. Sic imperator navalibus copiis inde reductis, ire quidem Mitylenen voluit; sed propter tumultum Byzantium, et defatigationem exercitus ex frigore male affecti, Byzantium cum tota classe rediit.*

urbes occidentis palam infestabant. Tunc porro multi eadem male faciendi voluntate præditi, facta manu Balagrita et Canina, Screparium et Clisuram (31), castella vehementer affligebant, Timorumque et ipsum prope Balagrita oppidum occidentis jam ad deditionem compulerant : et deprædandi incursandique finem nullum faciebant. In illos igitur movendum imperator censuit. Et quia sub idem tempus Joannes ducas Acarnaniæ princeps in fata concesserat, hoc magis ad occidentalem expeditionem evasit, sperans se Acarnaniam ad fidem et imperium suum reducturum. Hæc secum meditanti etiam auxilium Persicum, et pedestre quidem, propter Albanos, ex Ionia visum est accersendum.

302 Nam quia montes incolebant magnos, accessuque difficiles, in quibus multa latibula atque perfugia, haud facile ab equitibus lædebantur, æstivis præsertim mensibus, cum juga summa conscenderent, ubi pediatus ob loci nativa munimenta, et quod subeuntium capita saxis e superiore loco a propugnatoribus petuntur, adversum aciem explicare nequit. Quare Amurium pedestre subsidium rogat. Is legatum audit humaniter (nihil siquidem ei optabilius, quam imperatori gratum facere) et militem protinus Thessalonicam mittit. Postquam et ipse imperator Romanos ducens eo venit, Persico supplemento assumpto, per Thessaliam contra Albanos contendit, eosque vicissim depopulando Epidamnum accessit ; nec pauci ex eis interempti sunt. Audito enim imperatoris adventu, rati tantummodo equitatum Romanum esse, ad montes et loca impedita confugerunt, ubi se ab exitio tutos fore confidebant. Verum supervenientes Persæ levis armaturæ et sagittarii (quibus pugnare in locis inviis promptissimum est) nullo eos negotio devicerunt : non solum quod cum inermes essent, procul icti concidebant, sed etiam quod ut Barbari rei insolentia in stuporem vertebantur. Ac plurimos partim occiderunt, partim ceperunt. Quibus fuga patuit, liberis, uxoribus, ac fortunis relictis, nescio ubi terrarum se absconderunt. Persæ uxores et filios in servitutem rapiebant : quorum partem contribules, quod imperatorem non offenderant, dato Persis pretio asseruerunt. Nec non complures et ipse imperator, propinquis eorum venientibus et suppliciter rogantibus, sua pecunia redemit : redempturus plures, ac fortassis omnes, si citius ad se ventum esset, dum adhuc nimirum Persæ cum reliquo milite sequebantur. Sed quia post eorum discessum veniebant, misit et liberavit quotquot omnino licuit; major pars servitum in orientem abducta Romani neminem captivum traxerunt (id

ὃὲ ἡ στρατιὰ ἐπ' οἴκου διαλυθείη καὶ τὸ θέρος ἐπιγένοιτο, οὐκέτι οἷοί τε ἦσαν ἐρημεῖν, ἀλλὰ λῃστείας καὶ φανεραῖς ἐπιδρομαῖς ἐπίεζον τὰς πόλεις τὰς ἑκεῖ. Τότε δὲ πολλοί τε καὶ ὁμοίως περὶ τὸ ἀδικεῖν τὰς γνώμας ἔχοντες, συστάντες Βαλάγριτά τε καὶ Κάνινα ἐκακούργουν πάνυ. Καὶ φρούριόν τι Σκρεπάριον ὀνομασμένον καὶ τὴν Κλεισοῦραν. Τίμουρον δὲ φρούριόν τι καὶ αὐτὸ ἑσπέριον περὶ Βαλάγριτα ὠχισμένον, παρεστήσαντο ἤδη, καὶ βεβαίως εἶχον πρός τε τὰς λῃστείας καὶ τὰς συχνὰς ἀπειρηκὼς ἐπιδρομάς. Διὰ ταῦτα οὖν ἔδοξε βασιλεῖ αὐτὸς ἐπιστρατεύειν. Προσεπιγενομένη δὲ ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις καὶ ἡ Ἰωάννου τοῦ Δούκα τῆς Ἀκαρνανίας ἄρχοντος τελευτὴ, μᾶλλον ἐξώρμησε τὸν βασιλέα πρὸς τὴν ἑσπέραν, ἐλπίσαντα Ἀκαρνανίαν ὑποποιήσειν ἑαυτῷ. Τοιαῦτα δὴ βουλευομένῳ, καὶ συμμαχίαν ἔδοξεν εἶναι ἐξ Ἰωνίας μεταπέμπεσθαι Περσικὴν ἕνεκα τῶν Ἀλβανῶν πεζήν. Ὄρη γὰρ δυσπρόσοδα νεμόμενοι καὶ μεγάλα, καὶ πολλὰς ἔχοντα ἀποφυγὰς καὶ καταδύσεις, οὐ ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν ἱππέων βλάπτεσθαι ἐδύναντο. Καὶ μάλιστα ἐν θέρει εἰς τὰ ἄκρότατα ἀνιόντες τῶν ὀρῶν ὅπου καὶ πεζοῖς ἀντιτάξασθαι οὐκ εὐχερὲς διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου, καὶ τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς τοὺς ἐπιόντας τοὺς ἀμυνομένους βάλλειν. Καὶ πέμψας πρὸς Ἀμοῦρ, ᾔτειτο συμμαχίαν πεζήν. Ὁ δὲ ἀσμενός τε προσεδέξατο τὴν πρεσβείαν βασιλέως (ἦν γὰρ ἄγων περὶ πλείστου τὸ κατὰ γνώμην τι βασιλέως πράττειν), καὶ τὴν στρατιὰν εὐθὺς ἔπεμπεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν Ῥωμαίων ἄγων στρατιὰν ἀφίκετο ἐκεῖ, καὶ τὴν Περσικὴν παραλαβὼν διὰ Θετταλίας ἐπὶ Ἀλβανοὺς ἐχώρει, καὶ μέχρι Ἐπιδάμνου ἦλθε λῃζόμενος αὐτούς, διεφθάρησάν τε ἐξ αὐτῶν πολλοί. Πυθόμενοι γὰρ τὴν βασιλέως ἔφοδον καὶ νομίσαντες μόνην ἐκ Ῥωμαίων ἱππικὴν εἶναι στρατιὰν, πρὸς τὰ ὄρη κατέφυγον καὶ τὰς δυσχωρίας, οἰόμενοι διαφεύξεσθαι τὸν ὄλεθρον. Ἐπελθόντες δὲ οἱ Πέρσαι, ψιλοί τε ὄντες καὶ τοξόται, οἷς μάλιστά ἐστι ῥᾳδία ἡ πρὸς τὰς δυσχωρίας μάχη, ῥᾳστά τε ἐκράτησαν αὐτῶν οὐ μόνον διὰ τὸ ἀόπλου; ἐντὸς πόρρωθεν βαλλομένους πίπτειν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἄηθες καταπλαγέντας τῶν βαρβάρων. Καὶ πλείστους τε ἀπέκτειναν αὐτῶν, καὶ εἷλον αἰχμαλώτους. Ὅσοι δὲ ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν τέκνα καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κτῆσιν ἐκλιπόντες, ὅπη γῆς ἐκρύπτοντο ἦσαν ἀφανεῖς. Γυναῖκας δὲ καὶ παῖδας ἠνδραπόδισαν οἱ Πέρσαι, ὧν μέρος μέν τι οἱ ὁμόφυλοι ἐλύσαντο, ὅσοι μὴ προεξεφοιτήκεσαν ἦσαν βασιλεῖ λυτρὰ παράσχόμενοι τοῖς Πέρσαις. Ἔλυσε δὲ οὐκ ὀλίγους, καὶ ὁ βασιλεὺς λύτροις τῶν οἰκείων προσελθόντων καὶ δεηθέντων. Ἔλυσε δ' ἂν καὶ πλείους ἢ σύμπαντος εἰ πρότερον προσῆλθον, ἕως ἔτι οἱ Πέρσαι συνει-

Jacobi Pontani notæ.

(51) Castellum hoc Clisura inde nomen accepit, ut reor, quod ibi via, seu transitus angustus admodum, per loca videlicet montuosa ; Latini furcas et fauces nominabant. Quanquam et hoc Græcum a Latino est, a claudendo videlicet. Testatur Suidas. Κλεισοῦραι· οὕτω καλοῦνται τὰ ὀχυρώματα τῶν φιλάσσεων τῇ πατρίῳ τῶν Ῥωμαίων φωνῇ· *Patria Romanorum lingua clisuræ transituum munitiones appellantur.* Clusura, clusa, clausa ad fines, seu limites imperii, quæ propugnaculis quibusdam muniebantur, quæ et castra, et castella, unde et castellanus miles alicubi. Dicuntur et burgi, a quibus olim Burgundiones, inquit Pithœus. *Adversar.*, lib. I, cap. 14.

ποντο μετὰ τῆς ἄλλης στρατιᾶς. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐκείνων ἀναχώρησιν προσῆλθον, ἔλυσεν ὁ βασιλεὺς πέμψας ὅσους μάλιστα ἐνῆν. Τοὺς πλείους δὲ εἰς ἔω ἤγαγον ἐπὶ δουλείᾳ. Ῥωμαῖοι δὲ ἀνθρώπους μὲν οὐκ ἐξηνδραποδίζοντο. Οὐδὲ γὰρ ἔξεστιν αὐτοῖς εἰ μὴ ἀπὸ βαρβάρων εἶεν τῶν τῇ Σωτῆρος Χριστοῦ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίᾳ μὴ πεπιστευκότων. Βοσκημάτων δὲ ἐκράτησαν σχεδὸν ἀριθμῶν ὑπερβαινόντων, ἐπίπλων τε καὶ ἄλλων τινῶν χρημάτων οὐκ ὀλίγων. Ἐλέγετο δὲ, καὶ ἦν ἀληθὲς, ὡς ὕστερον ἐξ αὐτῶν τῶν κακῶς παθόντων βασιλεῖ προσελθόντων μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην τὴν μεγάλην ἀριθμούντων τὰ αὐτῶν ἐγένετο καταφανὲς ὡς κρατήσειαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν λείαν βοῶν μὲν τριάκοντα μυριάδων, πενταχισχιλίων δὲ ἵππων, προβάτων δὲ μυριάδων εἴκοσι καὶ ἑκατόν. Τοσαῦτα δὲ ὄντα τὸ πλῆθος, ἄγειν μὲν οὐκ ἠδύνατο ἡ στρατιὰ, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας μόνον ἀπελάσαντες, κατέλιπον φέρεσθαι ἀνόμευτα ὡς ἔτυχεν. Αἵ τε πόλεις ὅσαι πρότερον κακῶς πάσχουσαι ἦσαν ὑπὸ Ἀλβανῶν, ἐξερχόμενοι ἦγον ὅσα ἕκαστος ἐβούλετο κωλύοντος οὐδενὸς, αὐτοί τε οἱ ἔχοντες, μετὰ τὸ ὑπὸ βασιλέα γενέσθαι καὶ ἐπαγγείλασθαι δουλείαν, πολλῶν ἐγένοντο αὖθις κύριοι, κατὰ νάπας καὶ τὰς φάραγγας εὑρόντες διεσκεδασμένα, ὠνήσαντό τε καὶ ἀπὸ τῆς στρατιᾶς πολλὰ ὑπὲρ πεντακοσίων ἕνα παρέχοντες χρυσοῦν προβάτων, ὑπὲρ βοῶν δὲ, ἑκατόν. Ἔθους δὲ ὄντος πρότερον τῇ στρατιᾷ, ἐπειδάν τινος κρατήσωσι λείας, ἢ πλείονος ἢ ἐλάσσονος, τὴν πέμπτην μοῖραν παρέχειν ἀριστεῖον βασιλεῖ, καὶ μετ' ἐκεῖνον τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἴσην οἵαν δὴ τῆς συμπάσης ἡγουμένῳ στρατιᾶς, τότε οὐδὲν ἐποίουν τῶν εἰωθότων. Οὐδέ τις ἠνώχλει αὐτοῖς περὶ τῆς πέμπτης. Ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀεννάων ποταμῶν ἐξῆν ἑκάστῳ ὅσων ἂν βούλοιτο κύριος γενέσθαι. Τοιαῦτα μὲν Ἀλβανοὶ πρότερον τοὺς ἑσπερίους ᾠκίζουν· τοιαύτην δὲ ἔδοσαν τὴν δίκην ὑπὲρ ὧν ᾠκίζουν ὕστερον. Πόλεις δὲ αἱ πρότερον πάσχουσαι κακῶς διπλῆς ἀπήλαυσαν εὐεργεσίας· ἐπηρείας τε τῆς παρὰ Ἀλβανῶν ἀπηλλαγμένοι καὶ τῆς βασιλέως ἀπολαύσαντες ἐπιδημίας καὶ προνοίας. Ὃ μείζω καὶ λαμπροτέραν αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν ἐποίει, καὶ ἑορτὴν ἦγον τὴν πασῶν χαριεστάτην. Ἀπὸ γὰρ τῶν Κομνηνοῦ τοῦ Μανουὴλ βασιλέως χρόνων ἄχρις Ἀνδρονίκου τῶν Παλαιολόγων τοῦ δευτέρου βασιλέως ἕτερος βασιλεὺς οὐκ ἐπεδήμησεν αὐτοῖς, οὐδὲ προνοίας ἠξίωσε τοσαύτης. Διὸ καὶ τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ οὐχ ὡς τῶν ἐπιγείων τινὸς, τῶν κρειττόνων δὲ ἦγον. Τοὺς μὲν οὖν Πέρσας μετὰ τὸ καταδουλώσασθαι Ἀλβανοὺς ἀπέπεμψεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν οἰκείαν. Οἳ καὶ διὰ Θετταλίας καὶ Βοττιαίας εἰς Θεσσαλονίκην καταντήσαντες ἐκεῖθεν ταῖς νηυσὶν ἐπεραιώθησαν

A enim illis nefas) nisi e barbaris, qui Christi Servatoris œconomiam non credunt (52). Pecoris autem numero quodam infinito, præterea supellectile, aliisque rebus plurimis potiti sunt. Ferebatur porro, nec secus erat, postmodum ex ipsis spoliatis, qui se imperatori dedidissent, et post calamitatem illam magnam sua recensuissent, cognitum esse. Romanos in præda adeptos boum trecenta, equorum quinque, ovium **303** duodecies centena millia. Tam immensos greges agere exercitus non poterat: sed dominos tantum abripientes, sine pastoribus eos vagari sinebant. At urbes ab Albanis indigna perpessæ accurrentes, unaquæque quantum libebat, nemine obstante, auferebat. Ipsi possessores, cum de cætero subjectionem spopondissent, B non parum recuperarunt, per silvas et valles dispersa invenientes, et ab exercitu quoque multa mercati, pro quingentis ovibus unum, pro totidem vero bobus centum aureos numeraverunt. Consueverat antea exercitus aliqua præda capta quantacunque foret, quintam partem imperatori in fortitudinis præmium seu honorarium offerre, ac secundum illum æque tantum magno domestico, velut duci summo totius exercitus. Hanc consuetudinem tunc penitus omisit; neque fuit qui de quinta parte non reddita conquereretur, sed quasi e perennibus fluviis cuivis quantum sibi pro peculio vellet, tollere integrum erat. Has Albanis occidentalibus injurias irrogarunt, et hancce postea mer- C cedem pro male factis retulerunt. Urbes vero prius direptæ, duplicem fructum perceperunt, et rapinis Albanorum liberatæ, et quod illis uberiorem liquidioremque voluptatem afferebat, imperatoris adventu procurationeque perfruitæ. Quocirca et festum diem omnium in vita jucundissimum agebant. Nam a temporibus Manuelis Comneni imperatoris usque ad hunc Andronicum Palæologorum secundum, alius ad eos imperator non venit, neque tam sollicite illis prospexit. Unde etiam non e terris aliquem mortalem, sed tanquam divum quempiam e cœlis ad se venisse interpretati sunt. Persas compressis Albanis imperator dimisit: qui per Thessaliam et Bottiæam Thessalonicam devenientes, inde navibus in Ioniam transmiserunt. Ipsum autem cura de irruptione in Acarnaniam versabat: quo D adhuc apud Balagrita morante, de infesto ejus adventu fama jam divulgata multus inter Acarnanas sermo fuit. Erant igitur, qui neque in urbes admittendum, neque a vetusta erga Angelos, qui longo jam ævo ipsis imperitassent, benevolentia desciscendum, atque imperatori deinceps parendum, sed potius

Jacobi Pontani notæ.

(52) Placet mihi, quod lego apud Jacobum Billium, *Observat. sacrar.* lib. 1, cap. 40. Cum innumeris locis Graeci Patres οἰκονομίαν ἀντὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ accipiant, eamque etiam ita Theodoretus exponat in Polymorpho, qui tum *dispensationem*, vel *administrationem* vertere malunt, quam *incarnationem*, vel *assumptam humanitatem*, vel (nisi quod hoc vocabulum durius est) *inhumanationem*: quam recte id faciant, ipsi viderint; mihi quidem nihil dicere videntur, quod lector Græci sermonis ignarus intelligat. Docet etiam Budæus commentariis linguæ Græcæ, οἰκονομίαν valere ἐνανθρώπησιν. Imo vita Christi, et ejus theurgia tota, et provincia illi a Deo Patre injuncta, Græcis Patribus οἰκονομία dicitur.

reginæ Annæ, conjugi Joannis despotæ, filiæ protovestiarii (quem postremum inter imperatores bellum potissimum excitasse docuimus) et Nicephoro ejus filio constanter fidem servandam esse censebant. **304** Alii contra, imperatorem omnino recipi, ac belli sementem tolli volebant. Cui si nunc se tradidissent, et regionem, et semetipsos bellicarum miseriarum immunes conservaturos, reginæque ac Nicephoro ejus gnato conducibilia ab imperatore petituros; sin ad arma veniatur, primum quidem illi resistere non posse, non modo quia exercitum frequentem adducat, verum etiam quoniam qui illi cum copiis occurrat, quique contra stet nemo sit, Nicephoro despotæ filio annum septimum nondum nato. Quod si etiam aliquandiu se queant defendere, nihilo plus profecturos, quam ut regione devastata, et conciso exercitu, tandem et ipsi, non iisdem quibus nunc, sed longe intolerabilioribus conditionibus, imperatore, quia bellum maluerint, iratissimo deditionem facere cogantur. Hæc illis quæ dicerent, occurrerunt, sperantibus non sibi solum et aliis, sed et imperatoris studiosis (ad quos clanculum arcanas litteras missitarat, quo tempore Albanis populationem vastitatemque inferebat) consilium prospere eventurum. Cum sic studia in contraria scinderentur, placuit ad reginam quoque referre, ut quo ipsa propenderet, eo omnes sequerentur. Quæ primum gratiis actis, quod non sibimet duntaxat, sed ipsi quoque et ejus filio providerent, arma dissuasit, quibus non essent bene defuncturi: quando ipsa sit mulier, filius infans, illi propter interregnum factionibus distracti ac perituri. Verum de ipsis prudentissimos, gerendæque reipublicæ scientissimos deligendos, qui ad imperatorem legati, petant: primum, ut magni domestici filiam Nicephoro filio suo despondeat; post, si fieri queat, ut eos suis viventes legibus regnum administrare pro arbitrio patiatur. Copias præsentes tradituros, quibus quo vellet uteretur: et ipse vicissim si illi egerent, auxilium suppeditaret. Si his conditionibus spretis, regnum sibi omnimodis subjicere contenderet, petitis quæ in suam, et filii, et illorum rem sint, ei cedendum; ne per contentionem et se, et regionem gravissimis belli calamitatibus involvant.

A σαν πρὸς Ἰωνίαν. Αὐτὸς δὲ διενοεῖτο ὡς εἰς Ἀχαρναν-
νίαν ἐμβαλών. Ἔτι δὲ κατὰ τὰ Βαλάγριτα διατρί-
βοντι λόγος Ἀχαρνάσι πολὺς ἐγίνετο περὶ αὐτοῦ.
Φήμη γὰρ ὅτι ἥξει ὡς αὐτοῖς ἐπιστρατεύσει. Οἱ μὲν
οὖν μὴ δέχεσθαι ταῖς πόλεσιν ἠξίουν, μηδὲ τῆς
παλαιᾶς εὐνοίας τῆς πρὸς τοὺς Ἀγγέλους ἀποστάν-
τας, πολὺν ἤδη χρόνον ἄρξαντας αὐτῶν, ὑπὸ βασιλεῖ
ὑποχειρίους γίνεσθαι, ἀλλὰ τῇ δεσπότου Ἰωάννου
γυναικὶ τῇ βασιλίσσῃ Ἄννῃ, ἧ πρωτοβεστιαρίου
θυγάτηρ ἦν Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ὃν ἱστο-
ρήκαμεν τοῦ πρὸς ἀλλήλους τελευταίου τῶν βασι-
λέων πολέμου μάλιστα αἰτιώτατον γεγενημένον, καὶ
Νικηφόρῳ τῷ ἐκείνου παιδὶ τὴν πίστιν τηρεῖν βε-
B βαίαν. Οἱ δὲ ἀντέλεγον· καὶ δεῖν ἐβουλεύοντο δέ-
χεσθαι βασιλέα, καὶ μὴ πόλεμον κινεῖν. Προσχωρή-
σαντας γὰρ νῦν τῷ βασιλεῖ, τήν τε χώραν διατηρή-
σειν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς τῶν ἐκ τοῦ πολέμου ἀπειρά-
τους κακῶν, καὶ βασιλίσσῃ, καὶ Νικηφόρῳ τῷ ἐκείνης
παιδὶ παρὰ βασιλέως τὰ συμφέροντα αἰτήσειν. Ἐὰν
δὲ καταστῶσι πρὸς τὸν πόλεμον, πρῶτον μὲν οὐ
δυνήσεσθαι πρὸς βασιλέα ἀντισχήσειν, οὐ μόνον
διὰ τὸ πολλὴν ἄγειν στρατιάν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ἀν-
τιστρατηγήσων αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀντι-
καταστησόμενος οὐκ ἔστι, Νικηφόρου τοῦ δεσπότου
παιδὸς οὔπω ἔτη ἑπτὰ γεγενημένου. Εἰ δὲ καὶ ἀν-
τιστῆναι δυνήσονται πρὸς χρόνον, οὐδὲν λυσιτελήσειν
πλέον, ἢ ὅσον τῆς τε χώρας ἀναστάτου γινομένης,
καὶ τῆς στρατιᾶς διεφθαρμένης, τελευταῖον βασιλεῖ
καὶ αὐτοὺς ὑπ' ἀνάγκης προσχωρεῖν, οὐκ ἐπὶ τοῖς
C αὐτοῖς ὥσπερ νῦν, ἀλλὰ χείροσι πολλῷ, ὀργῇ φερο-
μένου βασιλέως πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸν πόλεμον.
Τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς ἐπῆει λέγειν, οὐ μόνον οἰομένοις
ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν βουλὴν λυσιτελεῖν,
ἀλλὰ καὶ τὰ βασιλέως πράττουσιν ἀφανῶς (κρύφα
διὰ γραμμάτων πρὸς αὐτοὺς διειλεγμένου καθ' ὅσον
χρόνον ἐλπίζετο καὶ ἐπόρθει Ἀλβανούς). Οὕτω δ'
ἑκατέροις αὐτοῖς βουλευομένοις ἀλλήλοις ἐναντία,
ἐδόκει δεῖν καὶ βασιλίσσῃ τὴν βουλὴν ἀνατιθέναι ὡς
ἅττα ἂν ἔλοιτο αὐτή, διαπραξομένων καὶ αὐτῶν· ἡ
δὲ πρῶτα μὲν ὡμολόγει χάριτας αὐτοῖς πολλὰς, ὡς
οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ
παιδὸς πρόνοιαν ποιουμένοις. Συνεβούλευέ τε μὴ
πρὸς βασιλέα πόλεμον κινεῖν ὡς οὐκ ἀπαλλάξοντας
καλῶς, οἷα δὴ αὐτῆς μὲν οὔσης γυναικὸς, τοῦ παι-
D δὸς δὲ νηπίου, αὐτῶν δὲ διὰ τὴν ἀναρχίαν στασια-
σόντων πρὸς ἀλλήλους καὶ διαφθαρησομένων, ἀλλὰ πρεσβείαν πρὸς βασιλέα πέμπειν, τοὺς συνετωτά-
τους ἑαυτῶν καὶ μάλιστα εἰδότας πράγμασι χρῆσθαι ἀπολεξαμένους· καὶ πρῶτα μὲν αἰτεῖν τὴν μεγάλου
δομεστίκου θυγατέρα Νικηφόρῳ τῷ ἐκείνης παιδὶ κατεγγυᾶν. Ἔπειτα, εἰ μὲν οἷόν τε ἦ, αὐτονόμους
ἐᾶν, τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἧ βούλωνται διοικεῖν αὐτοί. Στρατιὰν δὲ παρέχειν ὅση πρόσεστι πολεμησείου-
σαν οἷς ἂν κελεύοι βασιλεύς. Καὶ αὐτὸν ὁμοίως ἄν τις αὐτοῖς ἐπίῃ, συμμαχίαν πέμπειν. Ἂν δὲ μὴ
βούλοιτο ἐπὶ τούτοις βασιλεὺς, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῷ πανταπασι τὴν ἡμετέραν ποιεῖσθαι ἀρχὴν φιλονεικοίη,
ὅσαπερ ἂν δοκοίη ἐμοί τε καὶ υἱῷ καὶ ὑμῖν λυσιτελεῖν αἰτησαμένους, τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν πόλεων παρα-
χωρεῖν, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν ἑαυτούς τε καὶ τὴν χώραν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς ἐσχάτοις περι-
βάλλειν.

305 CAPUT XXXIII.

Approbatur reginæ consilium. Legati ad imperatorem mittuntur. De nuptiis cum domestici filia assentitur; αὐτονομίαν recusat. Deditur Acarnania. Mansuetudo et munificentia imperatoris in dedititios, ac providentia oppidatim. Puer Nicephorus a malevolis Tarentum traducitur. Imperator constitutis præfectis et prætore, et Deo recuperatam tandem aliquando provinciam gratulans, Thessalonicam abit. Filiam Alexandro Mœsorum regi despondet.

Τοιαῦτα μὲν βασίλισσα παρῄνει Ἀκαρνάσιν. Ἐπεὶ δὲ πλείους ἦσαν οἱ βουλόμενοι τὰ ἴσα (ὀλίγοι γὰρ ἦσαν οἷς πρὸς βασιλέα πολεμητέα ἐδόκει εἶναι), ἐψηφίζετο ἡ βουλή, καὶ πρεσβείαν ἀπελέξαντο ἑαυτῶν τοὺς μάλιστα συνετωτάτους, οἷς ἐπετέτραπτο πρὸς βασιλέα ἀπελθοῦσιν, ἅττα ἂν μάλιστα συμφέρειν πᾶσι κοινῇ καὶ ἧ δυνατὰ πράττειν. Οἳ καὶ εἰς Βαλάγριτα ἐλθόντες προσεκύνησάν τε βασιλέα, καὶ διειλέχθησαν περὶ ὧν ἦκον. Βασιλεὺς δὲ, τὸ μὲν Νικηφόρῳ τῷ δεσπότου παιδὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου θυγατέρα πρὸς γάμον συνάπτειν, καὶ αὐτῷ εἶναι κατὰ γνώμην εἶπε, καὶ τὸν γάμον ἐπιτρέπειν· καὶ περιόντος γὰρ ἔτι δεσπότου τοῦ Νικηφόρου πατρὸς πρεσβείαν τούτου ἕνεκα πεπομφότος πρὸς αὐτὸν ἐπιτετραφέναι, Βασιλίσσης τε τῆς ἐκείνου μητρὸς καὶ θυγατέρων πρόνοιαν τὴν προσήκουσαν ποιήσεσθαι, ἀποστάσης τῆς ἀρχῆς, ὥστε διάγειν ὅπου ἂν αὐτῷ βέλτιον δοκῇ. Αὐτούς τε εὐεργετήσειν τιμαῖς τε καὶ προσόδοις ἐτησίοις ὧν ἂν ἕκαστος ἄξιος κριθῇ. Αὐτονόμους δὲ αὐτοὺς ἔχοντας Ἀκαρνανίας τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν παρόψεσθαι· ἀλλ' ἐπιχειρήσειν παντὶ τῷ τρόπῳ καταδουλοῦν καὶ ὑπάγειν ἑαυτῷ. Καὶ βασιλέας γὰρ τοὺς αὐτοῦ προγόνους πολλὴν φροντίδα πεποιῆσθαι τοῦ Ἀκαρνανίαν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιεῖσθαι, ἀδίκως ἀποτετμημένην τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, τῶν πρώτως αὐτὴν ἀποστησάντων αὐθαδείᾳ καὶ ἀγνωμοσύνῃ τῇ πρὸς βασιλέα εἰς ἰδίαν ἑαυτοῖς ἀρχὴν περιποιησαμένων, καὶ κρατυναμένων ἐπὶ χρόνον ἤδη συχνόν τινα, διὰ τὸ βασιλέας εἰς ἐθνῶν τινων πολέμους ἑτέρους ἠσχολῆσθαι. Νυνὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα τῶν ἄλλων, ἐνθάδε ἥκειν. Εἰ μὲν οὖν ἐθέλωσιν ἄνευ πόνων καὶ κινδύνων τὰς πόλεις αὐτῷ παραδιδόναι, αὐτόν τε πραγμάτων ἀπαλλάξειν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς αἰτίους γενήσεσθαι μεγάλων ἀγαθῶν. Ἐὰν δὲ μὴ, ὡς πολεμήσοντας αὐτῷ παρασκευάζεσθαι ἀπελθόντας. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν. Οἱ πρέσβεις δὲ ὁρῶντες, ὡς εἰ μὴ πείθοιντο τοῖς βασιλέως λόγοις, οὐδενὸς ἑτέρου λειπομένου ἢ διαφθειρομένην ὑπὸ τοῦ πολέμου τὴν γῆν αὐτῶν ὁρᾶν, παρεσκευασμένης ἐσβάλλειν σφῶν τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις συνέβησαν παραδιδόναι· καὶ μετ' οὐ πολὺ βασιλέως ἐκεῖ γενομένου, αἵ τε πόλεις πᾶσαι προσεχώρησαν ἑκοῦσαι, καὶ ἡ στρατιὰ ἅμα τοῖς δυνατοῖς τῶν Ἀκαρνάνων. Βασιλεύς τε ἐπιδεικνύμενος πρὸς αὐτοὺς πολλὴν τὴν πραότητα καὶ φιλοτιμίαν, οὐ μόνον τοὺς τῶν πόλεων δήμους καιναῖς εὐεργεσίαις ἐθεράπευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δυνα-

Tale consilium regina Acarnanibus dabat. Et quoniam, paucis bellum præoptantibus, major pars cum ea sentiebat, ratum fuit, lectique ex ipsis qui legatione fungerentur, intelligentissimi, quibus quæcunque omnibus communiter maxime conducerent, et fieri possent, commissa sunt. Legati Balagrita ingressi, et imperatorem venerati, legationem exposuerunt. Is cum Nicephoro despotæ filio magni domestici gnatam conjungi, sibi quoque non displicere respondit, et nuptias permissurum : quod etiam superstite Nicephori parente, et id per legatos rogante concesserit. Reginam matrem vero cum filiabus, ubi se principatu abdicaverint, pro dignitate curaturum, ut ubi collibuerit, vitam traducat : ipsos legatos ac principes honoribus et annuis reditibus, unumquemque suæ personæ convenienter affecturum. Ut autem, nullius imperio subjecti, Acarnaniæ principatum retineant, id se minime passurum, sed omni ope enisurum, ut eum ditioni suæ subjuget atque subdat. Nam et majores suos imperatores admodum cordi habuisse, uti Acarnaniam injuste a Romano abscissam imperio eodem revocarent : quæ quorumdam superbia et scelere adversus imperatorem principio ab ejus fide avocata, deinde in eorum dominatum, jam longinquo tempore, dum imperatores bello cum aliis aliquot gentibus occupantur, corroboratum conversa sit. Nunc aliis posthabitis, huc se profectum. Si igitur citra labores, periculaque urbes sibi tradere velint, et se molestiis liberatum iri, et eos ingentia sibimet bona conciliaturos fore. Sin minus, abirent, et viderent, quomodo fortunas suas tuerentur. Hæc imperator. Legati cernentes, nisi parerent, nihil superesse aliud quam ut regionem suam hostiliter devastatam aspicerent, parato ad irruptionem Romano exercitu, seque urbesque tradituros annuerunt : **306** ac brevi civitates omnes, unaque militares copiæ (55), et Acarnanum principes in præsentis adhuc potestatem libentes concesserunt. Imperator egregiam in illos mansuetudinem ac munificentiam declarans, non modo populos per oppida novis congiariis delinivit, verum etiam summates honoribus, et annuis pensionibus, aliisque donis remuneratus est, Nicephoroque magni domestici filiam despondit, et omnibus arbitratu et opinione sua rectissime ordinatis constitutisque, urbes Acarnaniæ singulas non lustrandi tantum gratia, quod eas ante non vidisset, sed etiam ut pro necessitate illarum rebus

Jacobi Pontani notæ.

(53) De ista deditione, atque adeo de tota expeditione, et victoria contra Acarnanas, ita Gregoras : *Jam vero imperatorem Ætolorum et Acarnanum res male affectæ, et propter domini eorum obitum laborantes vocabant. Principatus enim, qui a vidua muliere, et immaturæ ætatis puero gubernari non poterat, temere ferebatur, veluti navigium anchoris destitutum, quod hiberno tempore a fluctibus exagitatur*, etc.

consuleret, obivit. Ac cæteri quidem omnes imperatoris jugum æquis animis accipiebant. Quibus autem antea bellum potius arriserat, a rebus novandis non se abstinere poterant : existimantesque bello se valituros, si Nicephorum puerum prius emisissent, ut et ipsi pro eo pugnare viderentur, et alios ad armorum societatem permoverent, Richardum pueri pædagogum, et alios quosdam eo perpulerunt, ut Nicephorum ducam clandestina fuga subducerent : quem noctu in navim, Ionium pelagus trajecturum imponunt, et ad principem, seu dominam Tarentinam transfugiunt (54). Qua fuga audita, imperator artificum insidiis necdum cognitis et propter Tarenti longam ab Acarnania distantiam pueruin revocare haud potis, paulum urbibus illis immoratus, et in singulas præsidibus institutis, eorumque omnium duce protostratore Synadeno declarato, et aliis demum omnibus pro arbitrio administratis, Thessalonicam discessit : gaudens simul, ac Deo gratulans, quoniam quod a Romano imperio, idque sub Alexio Angelo (55) semel abstractum, multis sumptibus et defatigationibus majores sui imperatores recuperare nequiverant, id nunc sine bellicis offensionibus prospero successu perficere sibi annuisset. Nam et Michael, qui ex Palæologis primus imperavit, Acarnaniæ et Thessaliæ causa enixe laboravit, qui et magnos sæpe et strenuos exercitus eximiosque duces cum Acarnanibus et Thessalis depræliando perdidit, et post illum Andronicus filius. Huic autem parva molitione, et nihil belli causa durum perferenti, non solum Acarnaniam, sed Thessaliam quoque subigere, et jampridem sejunctas provincias cum reliquo imperio Romano denuo consociare contigit. **307** Paulo post Adrianopolin se contulit, ubi Mœsorum rex Alexander verborum quæ Rhosocastri ad eum super affinitate habuisset, memoriam ei per legatos redintegravit, certiorque fieri voluit, ecquid hoc matrimonium ei cordi esset. Legatio hæc imperatori parum jucunda fuit ; filiam quippe suam domi retinere, quam Alexandri filio in communionem tori transdere maluisset, cum sciret puellæ, moribus ac legibus Græcis et imperatoriis educatæ, convictum barbarorum delectabilem non futurum. Tamen eas nuptias Romanæ reipublicæ commodaturas arbitratus, virginem suam despondit (56). Legati, quod imperatori affinitatis conjunctionem persuadere potuissent, gaudio delibuti recesserunt ; ipse Byzantium filiæ nuptias adornaturus rediit.

μένους παρ' αὐταῖς, τιμαῖς τε καὶ προσόδοις ἐτησίοις καὶ ἄλλαις ἠμείψατο εὐεργεσίαις. Νικηφόρῳ τε τῷ δεσπότου παιδὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου κατηγγύησε θυγατέρα, πάντα τε διαθέμενος ὡς ἂν αὐτῷ ἔχειν ἄριστα ἐδόκει, τὰς πόλεις πάσας τῆς Ἀκαρνανίας περιῆσι οὐ μόνον ἱστορίας ἕνεκα, οὔπω πρότερον ἑωρακὼς, ἀλλὰ καὶ προνοίας ἀξιώσων τῆς δεούσης. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἡγάπων ὑπὸ βασιλέα τεταγμένοι. Οἷς δὲ καὶ πρότερον ἐδόκει μᾶλλον ὁ πόλεμος αἱρετέος, οὐκ ἠνείχοντο εἰ μὴ νεωτερίζοιεν· οἰόμενοι δὲ αὐτοῖς δύναμιν πρὸς τὸν πόλεμον παρέξειν, τὸν Νικηφόρου τοῦ δεσπότου παῖδα πρότερον ἐκθέσθαι, ὡς ἂν αὐτοί τε ὑπὲρ τοῦ παιδὸς δοκοῖεν πολεμεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους πείθοιεν συναίρεσθαι ὅταν καταστῶσιν εἰς τὸν πόλεμον, τὸν τοῦ παιδὸς ἔπεισαν παιδαγωγὸν Ῥιτζάρδιν, ἅμα καί τισιν ἑτέροις, Νικηφόρον τὸν δοῦκαν ὑπεκθέσθαι, καὶ παραλαβόντες νυκτὸς, πλοίου τε τὸν Ἰόνιον περαιουμένου ἐπιβάντες, εἰς τὴν Τάραντος κρατοῦσαν πριγκίπισσαν διαφεύγουσι. Πυθόμενος δὲ τὸν δρασμὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ μήτε τῶν συνεσκευακότων τὴν ἐπιβουλὴν εἰδὼς, ἀναχαλεῖσθαί τε τὸν παῖδα ὢν οὐ δυνατὸς, διὰ τὸ πολὺ Ἀκαρνανίας Τάραντα διεστηκέναι, ἐπ' ὀλίγον ταῖς πόλεσιν ἐκείναις ἐνδιατρίψας καὶ πάσαις ἡγεμόνας ἐπιστήσας ἐφ' ἑκάστῃ, τόν τε πρωτοστράτορα Συναδηνὸν ἐπὶ πᾶσιν ἀποδείξας στρατηγὸν, καὶ τ' ἄλλα πάντα ὡς ἂν αὐτῷ ἐδόκει διοικησάμενος, ἄρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, χαίρων ἅμα καὶ Θεῷ τῆς εὐεργεσίας χάριτας ὁμολογῶν, ὅτι ἃ πολλοῖς ἀναλώμασι καὶ πόνοις ἐκ τῶν Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου χρόνων τῆς Ῥωμαίων ἀποτμηθὲν ἡγεμονίας οἱ τούτου πρόγονοι βασιλεῖς ἀνασώσασθαι οὐκ ἴσχυσαν, τοῦτο νῦν ἄνευ πολέμων καὶ κινδύνων παρέσχε κατορθῶσαι. Μιχαὴλ τε γὰρ ὁ πρῶτος ἐκ Παλαιολόγων ἄρξας πολλὴν ἐνεδείξατο σπουδὴν Ἀκαρνανίας ἕνεκα καὶ Θετταλίας, καὶ στρατιὰν ἀπώλεσε πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, πολλάκις καὶ θαυμασίους στρατηγοὺς, Ἀκαρνάσι καὶ Θετταλοῖς πολεμῶν, καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνδρόνικος ὁ υἱός. Τούτῳ δὲ ὀλίγα πραγματευσαμένῳ καὶ οὐδὲν ὑποστάντι διὰ τὸν πόλεμον δεινὸν, οὐ μόνον Ἀκαρνανίαν, ἀλλὰ καὶ Θετταλίαν ἐξεγένετο παραστήσασθαι καὶ τῇ λοιπῇ συνάψαι ἡγεμονίᾳ τῇ Ῥωμαίων ἐπ' ἔτεσι πολλοῖς ἀποτμηθέντα. Ἐκεῖθεν δὲ οὐ πολὺ ὕστερον ἦκεν εἰς Ἀδριανούπολιν· διατρίβοντί τε ἐκεῖ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ἔπεμψε πρεσβείαν ὧν πρὸς αὐτὸν ἐν Ῥωσοκάστρῳ περὶ τοῦ κήδους διειλέχθη λόγων ἀναμιμνήσκων, νυνί τε εἰ κατὰ γνώμην αὐτῷ

Jacobi Pontani notæ.

(54) Græce est, εἰς τὴν Τάραντος κρατοῦσαν πριγκίπισσαν, ex Italico, ut alia multa, *principessa*. Quæ autem hæc mulier vidua fuerit, capite sequenti exponitur.

(55) Sub Alexio Angelo juniore, Isaacii filio, quem Alexius Angelus frater occiderat, circiter annum a Christo nato 1200, sed mense post restitutionem suam in imperium vix exacto (restitutus est autem Gallorum, seu Flandrorum, et Venetorum armis) a Murtzuphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude puer necatur (erat autem annorum 12) ; urbs Gallis Venetisque dedita est, et imperium deinceps penes Francos seu Flandros fuit. Egnatius, lib. II.

(56) Puellam tum novem annos explevisse, adolescentem vero quindecim, auctor est Gregoras. Unde firma pax inter Romanos et Mœsos constituta sit. De puella vix credi potest. A jureconsultis quidem tempus nuptiis idoneum annis duodecim circumscribitur in femina.

εἰη τὴν ἐπιγαμίαν ποιεῖσθαι εἰδέναι, ἀξιῶν. Βασιλεῖ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἦν καθ' ἡδονήν. Μᾶλλον γὰρ ἐβούλετο τὴν θυγατέρα οἴκοι διατρίβειν, ἢ Ἀλεξάνδρου τῷ υἱεῖ εἰς κοινωνίαν ἐκδιδόναι γάμου, τὴν παρὰ τοῖς βαρβάροις διατριβὴν εἰδὼς οὐκ ἐσομένην πρὸς ἡδονὴν τοῖς ἤθεσι καὶ νόμοις Ἑλληνικοῖς ἐντεθραμμένη καὶ βασιλικοῖς. Τῷ κοινῷ δὲ Ῥωμαίων τὸν γάμον οἰόμενος τῆς θυγατρὸς λυσιτελεῖν, ὑπέσχετο ποιήσειν. Οἱ μὲν οὖν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως πρέσβεις πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανῆκον χαίροντες, ὅτι βασιλέα πεῖσαι ἠδυνήθησαν περὶ τοῦ κήδους. Αὐτὸς δὲ βασιλεὺς ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦκεν, ὡς τῆς θυγατρὸς ἐξαρτυσόμενος τοὺς γάμους.

CAPUT XXXIV.

Persarum incursio, et in illis trucidandis, capiendis, fugandisque magni domestici, ipsius imperatoris præclara virtus. Nuptiæ apud Adrianopolin filiæ Mariæ cum Michaele Alexandri filio. Ducitur nova nupta in Mœsiam. Acarnanes deficiunt; protostratorem in carcerem trudunt; Nicephorum a principe Tarentina repetunt, et ab ea auxilium petunt. Quem illa libenter e duabus filiabus altera ei desponsa dimittit. Quænam hæc mulier, et quam ambitiosa fuerit. Joannes Angelus Pincerna, et Monomachus cum copiis in Acarnaniam mittuntur. Eodem postea veniens imperator res memorabiles gerit.

Ὄντος δὲ ἤδη περὶ ἐκβολὰς τοῦ θέρους, ἠγγέλ- A λετο ἐκ Τριγλείας τῆς πρὸς Ἑλλήσποντον ὡς στρατιὰ Περσῶν πεζὴ, ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἕω πόλεων λογάδες, ὧν Ὀρχάνης ἐστὶ σατράπης, ἓξ καὶ τριάκοντα ναυσὶ πρὸς τὰ περὶ Βυζάντιον χωρία εἰσὶ παρεσκευασμένοι περαιοῦσθαι, ἢ ταύτῃ καθ' ἣν ἠγγέλλετο τὴν νύκτα, ἢ ἐς τὴν ὑστεραίαν· εἶναι δὲ οὕτω παρεσκευασμένους ὡς οὐ ταχέως ἐπανήξοντας, οὐδὲ λαθραίαν τὴν ἁρπαγὴν ποιησομένους, ἀλλ' ἀναίδην, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἅπαντα ληῖσομένους. Παρασκευάσασθαι μὲν οὖν ἀντίρροπον δύναμιν πρὸς τὴν Περσικὴν οὐκ ἐνῆν, οὐκ ἐνδιδόντος τοῦ χρόνου διὰ τὴν ταχεῖαν τῶν βαρβάρων ἔφοδον. Ὅμως δὲ τὴν τότε παρατυχοῦσαν ἐν Βυζαντίῳ στρατιὰν εὐαρίθμητόν τινα οὖσαν, τὸν B μέγαν δομέστικον ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς παραλαβόντα, πρὸς τὰ περὶ Βυζάντιον χωρεῖν παράλια χωρία τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων περιμένοντα. Αὐτὸς δὲ ὡς ἅμα ἐκ θαλάσσης ἐπιθησόμενος, ἐφώπλιζε τριήρεις. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος πρός τινι χωρίῳ Ἐννακοσίᾳ προσαγορευομένῳ ἐγκαθίδρυσε τὴν στρατιάν· κατασκόπους τε καταστήσας ἐφ' ὅσα μάλιστα χωρία ἀπόβασιν ὑπώπτευε τῶν Περσῶν, διενυκτέρευεν ἐκεῖ. Περὶ δὲ ὄρθρον ἐκ τῶν κατασκόπων τινὲς ἀπήγγελλον, ὡς οἱ βάρβαροι τοῖς ἐκεῖ αἰγιαλοῖς τὴν ἀπόβασιν ἐποιήσαντο, καὶ τεκμήριον ἀληθὲς τῆς ἀγγελίας ἐποιοῦντο, τὸ τραυματίαι γεγενῆσθαι παρ' αὐτῶν. Οἱ βάρβαροι δὲ οὐκ ἐφ' ἑνὶ χωρίῳ προσέσχον πάντες· ἀλλ' οὐ μακρὰν ἀλλήλων διεστηκότες, δύο ναυλοχίας ἐποιήσαντο· οἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς μιᾶς μερίδος, πρὸς ἕτερα ἐτράποντο χωρία· οἱ δὲ τῆς ἑτέρας ὥσπερ σκοπούς τινας ὀλίγους ἑαυτῶν προπέμψαντες, οἱ λοιποὶ συντεταγμένοι ἦσαν, ὡς διὰ τῶν χωρίων ἐκείνων ἐλευσόμενοι, οἷς ὁ μέγας δομέστικος ἐνήδρευεν. Ὡς δὲ οἱ προτεταγμένοι ἐκεῖνοι ἐγένοντο πλησίον τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, πλὴν ὀλίγων πάντες ἔπεσον ἀπροσδοκήτοις ἐμπεσόντων· ὅσοι δὲ διεσώθησαν, εἰς τὴν αὐτῶν ἐλθόντες στρατιὰν, ἀπήγγελλον ὡς διαφθαροῖεν, στρατιᾷ περιτυχόντες, ὀλίγῃ μὲν, ὡς ᾠήθημεν, (καθαρῶς οὐκ ἔχοντες διὰ τὴν νύκτα διαγνῶναι), ἀγαθῇ δὲ καὶ τὰ πολέμια κρατίστῃ. Ὁ δὴ καὶ οἱ τῆς Περσικῆς ἄρχοντες πυθόμενοι στρατιᾶς παρεσκευάσαντο ὡς ἐπὶ μάχην. Ἐπιγενομένης δὲ ἤδη καὶ ἡμέρας, συνεπλέκοντο οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ

Præcipiti jam æstate a Triglia juxta Hellespontum perferuntur nuntii, pedites Persas ex orientis urbibus delectos, Orchane duce, sex et triginta navibus ad loca Byzantio vicina, aut ea ipsa, aut certe postera nocte trajicere paratos esse; sic autem instructos, ut non mox reversuri, neque furtim ad rapinas incubituri, sed impudenter et avare nimis omnia direpturi videantur. Quia igitur festinatus barbarorum adventus, et temporis angustiæ æqualem exercitum colligere non sinebant, nimiorum qui tunc erat Byzantii exiguus, cum mandavit magno domestico ut acciperet, et ad maritima urbis loca venientium impetum exciperet; ipse simul e mari invasurus, triremes armabat. Itaque domesticus loco cui nomen Enacosia, cohortibus suis collocatis, et speculatoribus constitutis, ubi potissimum Persas descensuros suspicabatur, ibi pernoctat. Sub diluculum quidam speculatores narrant, **308** barbaros illic in littus exisse; fidemque narrationi accepta ab illis vulnera astruebant. Cæterum barbari non omnes ad unum locum appellentes, duas navium stationes haud longo intervallo faciebant: et alii quidem ex una parte alio se diffundebant, alii ex altera, velut speculatores quosdam paucos de suis præmittentes, agmine composito incedebant, quasi locos a magno domestico insessos transituri. Ut primum Romanis appropinquarunt, demptis aliquot, omnes, quod in hostem improvisum incidissent, letho occubuerunt. Qui evaserant, ad suos retrogressi, memorabant, quemadmodum commilitones cecidissent, cum in quasdam copiolas, ut videbatur (nam per noctem clare internoscere non potuisse), sed animosas, et bello invictas incidissent. Re intellecta, Persarum duces ad conflictum accinguntur, luceque terris jam diffusa manus conseruntur. Persæ, qui nobiles, et inter suos noti erant, omnes diu se defenderunt. Verumtamen vi victi, præter septem, omnes vel in pugna ceciderunt, vel vivi in potestatem venerunt. Eadem hora etiam imperator duabus triremibus, quas noctu impleverat (reliquæ enim tum navigationi non erant idoneæ) adnavigabat: compertoque, barbarorum aliis a magno domestico fusis, eum in cæteros jam iter moliri, triremi exscendens, quoniam imperatorii equi non aderant, in equum de-

mestici interea ascendit, et cum suis ingenti studio ardoreque contra Persas vadit. Ubi ad locum venit, in quo illi direptionibus ac prædis agundis vacabant, conflixit vicitque viriliter. Nam et ipsos extra paucos, aut interemit, aut captivos duxit. Qui necem effugere potuerunt, ad naves recurrentes, unam quidem compleverunt, duabus aliis, uni octo, alteri decem imponentes vela sustulerunt, ac ventos secundos adepti, exitium præter opinionem suam evaserunt; sic Deo cœlitus barbaris et ut vincerentur, et ut servarentur, ambo, inquam, hæc dispensante. Nam quæ cum imperatore venerunt triremes binæ, ut Persicas naves viderunt pedem fecisse, et fugisse, remigatione fugientes assequi posse diffisi (quod procul eas flamine prospero ferri viderent) festinarunt et ipsæ cum antennis vela tollere. Dum tollerent, horum funes, quibus antennam attrahebant rumpebantur: illorum antenna, vento dejecta in tabulatum decidebat; atque ita re desperata persecutione abstiterunt. **309** Quæ restabant quinæ et tricenæ Persarum naves (57), vacuæ in littore manserunt. Imperator et sui, cum triremibus illic noctem agentes, cadavera hostium spoliabant. Circa medium ejusdem noctis, alii barbari rei gestæ ignari, novem navibus ad eandem oram delati sunt, ut se prioribus conjungerent. Improviso autem Romanis triremibus occurrentes, eo casu obstupuerunt. Tamen ex earum paucitate sumpta audacia, pugnam tentarunt, parumque abfuit, quin illas perderent, nam in alteram jam insiluerant. Verumtamen classiarii a viribus suis petentes auxilium, eos devicerunt, omniumque Persicarum navium, una solum effugiente, potiti sunt. Atque hi quoque, ut priores, delecti erant, et domi suæ nominatissimi. Quare et milites Romani, si qui a propinquis petebrentur, grandi pecunia eos vendebant. Hunc in modum barbari male mali perierunt. Imperator rebus omnibus ad filiæ nuptias præparatis et instructis, Byzantio Adrianopolin ad eas ibidem peragendas profectus est. Eodem rex Mœsorum Alexander cum filio Michaele Asane (58), rege jam a se nominato venit. Et apprecationes quidem, seu benedictiones, et quæcunque super nuptiis sacræ leges præcipiunt, in urbe fiebant. Convivia vero, et compotationes, et quæ ad lætitiam festorum connubialium inventa sunt, in pratis Comnenes appellatis, non procul ab urbe, prope Tuntzam (59) fluvium obibantur; diebusque octo a Mœsis et Romanis in his sacris nuptialibus consumptis, die nono Alexander rex et Mœsi, imperatoris filiam, reginam suam Mariam e gente Palæologorum assumentes, in Mœsiam abducunt, multis eam ex Romana nobilitate usque Tri-

βάρβαροι ἀλλήλοις, καὶ ἀντέσχον μὲν ἐπὶ πολὺ, τῶν παρὰ Πέρσαις ἐπιφανῶν ὄντες καὶ γνωρίμων πάντες· ὅμως νικηθέντες κατὰ κράτος, πλὴν ἑπτά, οἱ μὲν ἀπέθανον παρὰ τὴν μάχην, οἱ δ' ἐάλωσαν. Τῆς αὐτῆς δὲ ὥρας καὶ ὁ βασιλεὺς δυσὶ τριήρεσι παρέπλει, ἃς ἦν τῆς νυκτὸς πεπληρωκώς, ἕτεραι γὰρ οὐκ ἔτυχον οὖσαι πλώϊμοι. Πυθόμενος δὲ ὡς οἱ μὲν τῶν βαρβάρων ἡττηθεῖεν παρὰ μεγάλου δομεστίκου καὶ τῆς στρατιᾶς, ἐπὶ δὲ τοὺς ἑτέρους ἤδη παρασκευάζονται χωρεῖν, ἀποβὰς τῆς τριήρεως, ἐπεὶ τῶν βασιλικῶν οὐ παρῆσαν ἵπποι, τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἵππῳ ἐπιβάς, ἄγων καὶ τὴν στρατιὰν ἐχώρει κατὰ τῶν Περσῶν σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ. Καὶ γενόμενος καθ' ἃ οἱ Πέρσαι ἐλπίζοντο χωρία, συνέβαλλέ τε καὶ ἐνίκα κατὰ κράτος. Πλὴν γὰρ ὀλίγων, καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ἔπεσον κατὰ τὴν μάχην, οἱ δ' ἐάλωσαν. Ὅσοι δὲ τὸ διαφθαρῆναι ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν παρὰ τὰς ναῦς τὰς ἑαυτῶν ἐλθόντες, μίαν μὲν ἐπλήρουν, δυσὶ δὲ ἑτέραις, τῇ μὲν ὀκτὼ, δέκα δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἐπιβάντες, ἱστία τε ἄραντες, καὶ πνεύματος εὐτυχήσαντος ἐπιφέροντος, παρὰ δόξαν διέφυγον τὸ ἀπολέσθαι, οὕτως ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἧττταν τοῖς βαρβάροις πρυτανεύοντος. Αἱ γὰρ μετὰ βασιλέως ἐλθοῦσαι δύο τριήρεις, ἐπεὶ τὰς Περσικὰς εἶδον ἀραμένας πρὸς τὸ πέλαγος ἱστία ἐπὶ φυγῇ, τῇ εἰρεσίᾳ τὴν δίωξιν ἀπαγορεύσαντες· διὰ τὸ μήκοθεν τὰς Περσικὰς ὁρᾶν ἐπιφόρῳ πνεύματι χρωμένας, αἴρειν ὥρμηντο ἱστία καὶ αὐτοί. Ἅμα δὲ αἰρόντων, τῶν μὲν ὑράγησαν οἱ κάλῳ οἷς ἀνῆγον τὴν κεραίαν· τῶν ἑτέρων δὲ ἡ κεραία καταχθεῖσα, κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· καὶ οὕτως ἀπέσχοντο τὸ διώκειν ἀπαιτήσαντες. Αἱ λοιπαὶ δὲ πέντε [τριῖς] καὶ τριάκοντα οὖσαι νῆες Περσικαὶ, κατελείφθησαν ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ κεναί. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ αἱ τριήρεις ηὐλίσαντο αὐτοῦ τὴν νύκτα σκυλεύοντας τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων. Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς περὶ μέσην, ἕτεροι βάρβαροι, ἐννέα ναυσὶ, μηδὲν εἰδότες τῶν γεγενημένων, κατέπλεον ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς αἰγιαλοὺς ὡς συμμίξοντες τοῖς ἄλλοις· ἀπροσδοκήτως δὲ ταῖς δυσὶ τριήρεσι περιπεσόντες τῶν Ῥωμαίων κατεπλάγησαν μὲν τῷ ἀδοκήτῳ. Πλὴν διὰ τὴν ὀλιγότητα θαρρήσαντες αὐτῶν, συνεπλέκοντο πρὸς μάχην. Καὶ παρ' ὀλίγον μὲν ἦλθον τὰς τριήρεις διαφθεῖραι. Ἐπέβησαν γὰρ οἱ βάρβαροι καὶ τῆς μιᾶς. Πλὴν πρὸς ἀλκὴν τραπόμενοι οἱ τριηρῖται, ἐνίκησάν τε καὶ πασῶν ἐκράτησαν Περσικῶν νεῶν, μιᾶς διαδρᾶναι δυνηθείσης. Ἦσαν δὲ καὶ οὗτοι ὥσπερ καὶ οἱ πρότεροι λογάδες τῶν παρὰ Πέρσαις ὀνομαστοτάτων. Ὅθεν καὶ οἱ στρατιῶται τοὺς ἁλόντας αὐτῶν πολλῶν ἔλυσαν χρημάτων ἐκ τῶν οἰκείων μεταπεμπομένους. Οἱ μὲν δὴ βάρβαροι οὕτως ἀπώλοντο κακοὶ κακῶς. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τὰ πρὸς τοὺς γάμους τῇ θυγατρὸς

Jacobi Pontani notæ.

(57) Supra dixit, fuisse sex et triginta; postea, tribus fugisse Persas; quomodo ergo supersunt quinque et triginta? potius triginta tres dicendum fuit.

(58) Cur Asanem cognominat? an id ei cognomentum ab Asane honoris causa imposuit?

(59) Trium confluentes amnium sunt Adrianopoli: Marizæ, sive Mariscæ, qui olim Hebrus, Tuntzæ sive Tænari, et Hardæ. Postquam hi fluvii coiere, Mariza superat. Corruptum est Nizan ex Tuntzam, itaque emendare non dubitavi.

πάντα παρεσκευασμένα ἦν, ἄρας ἐκ Βυζαντίου, ἦκεν εἰ Ἀδριανούπολιν, ἐκεῖ τοὺς γάμους ἐκτελέσων.

Ἦκε δὲ καὶ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἄγων καὶ τὸν υἱὸν Ἀσάνην Μιχαὴλ, βασιλέα καὶ αὐτὸν κεχειροτονημένον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ εὐλογίαι μὲν καὶ ὅσα ἱερῶς νενόμισται ἐπὶ τοῖς γάμοις ἔνδον ἐτελοῦντο τῆς πόλεως Ἀδριανοῦ. Εὐωχίαι δὲ καὶ πότοι καὶ ὅσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηντο τῆς ἑορτῆς, παρὰ τοὺς τῆς Κομνηνῆς προσαγορευομένους λειμῶνας οὐ πολὺ τῆς πόλεως διεστηκότας παρὰ τὴν Τοῦντζαν ὠνομασμένον ποταμόν. Ὀκτὼ δὲ ἡμέραις Ῥωμαίων τε καὶ Μυσῶν τοὺς τῶν σφετέρων βασιλέων γάμους συνεορτασάντων, τῇ ἐννάτῃ ἅμα ἕῳ, βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ Μυσοὶ τὴν βασιλέως θυγατέρα, βασιλίδα δὲ αὐτῶν Μαρίαν τὴν Ἠλαιολογίναν παραλαβόντες ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Μυσίαν· εἵποντο δὲ αὐτῇ καὶ Ῥωμαίων ἐκ τῶν ἐπιφανῶν πολλοὶ ἄχρι Τριγόβου. Ἐκεῖ δὲ ὑπολελειμμένων τῶν παρὰ βασιλέως τεταγμένων ἀεὶ τῇ θυγατρὶ συνεῖναι, οἱ λοιποὶ ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. Μετὰ δὲ χρόνον οὐκ ὀλίγον, οἱ παρὰ Ἀχαρνάσι μὴ βουλόμενοι δουλεύειν βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους πρότερον ἐξορμῶντες πρὸς τὸν πόλεμον, καιρὸν ἑαυτοῖς πρὸς νεωτερισμὸν εἶναι τὴν βασιλέως ἀποδημίαν οἰηθέντες, καὶ ἑτέρους προσεταιρισάμενοι πολλούς, Ἄρταν μὲν ἣ τῆς Ἀκαρνανίας ὡς παρὰ κεφάλαιον τῶν πόλεών ἐστι, Νικόλαος ὁ Βασιλίτζης κατέσχεν ἅμα Καβασίλας, ἀποστήσας βασιλέως· καὶ τὸν πρωτοστράτορα αὐτόθι διατρίβοντα εἰς δεσμωτήριον ἦγαγον ὑπὸ φρουρᾷ. Ἀλέξιος δὲ Καβασίλας τὴν Ῥωγώ. Τεσσαράκοντα δὲ τῆς αὐτῆς συνωμοσίας ἕτεροι, τὸ Θωμόκαστρον ὀνομαζόμενον παράλιον ὂν κατὰ τὴν θάλασσαν τὴν πρὸς Ἀδρίαν· τῶν ἄλλων ἁπάντων οὐκ ἀποστάντων βασιλέως, ἀλλὰ τὴν εὔνοιαν ἀκμάζουσαν τηρούντων· ἦσαν δὲ οὐκ ὀλίγαι πόλεις. Τό τε Μεσοπόταμον ὀνομαζόμενον, καὶ ὁ Σοποτὸς, καὶ ἡ Χειμάρρα. Πρὸς τούτοις τε τὸ Ἀργυρόκαστρον, καὶ ἡ Πάργα, καὶ ὁ Ἅγιος Δονάτος, καὶ Ἀγγελόκαστρον, καὶ Ἰωάννινα, ὅ τε Εὔλοχὸς καὶ τὸ Βάλτον, καὶ ἕτερ' ἄττα φρούρια οὐκ ὀλίγα. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἀποστάντες βασιλέως πρεσβείαν πρὸς πριγκίπισσαν τὴν Τάραντος δεσπότιν πέμψαντες, Νικηφόρον τε τὸν παῖδα ἠτοῦντο δεσπότου ὡς σφῶν ἄρξοντα κατὰ πατρῷον κλῆρον καὶ συμμαχίαν μεθ' ἧς καὶ τὰς ἄλλας δυνήσονται πόλεις ἀποστῆσαι βασιλέως, ἢ ἑκούσας προσχωρησάσας, ἢ βιασάμενοι τοῖς ὅπλοις. Πριγκίπισσα δὲ ἡδέως τε ἐδέξατο Νικηφόρον φυγόντα πρὸς αὐτήν· ἤλπισε γὰρ Ἀκαρνανίας κρατήσειν δι' αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐπεὶ ἐπύθετό τινας βασιλέως ἀποστάντας καὶ προσχωρήσαντας αὐτῷ, ἐξέπεμπε προθύμως, καὶ μίαν ἐκείνῳ τῶν θυγατέρων (δύο δὲ ἦσαν αὐτῇ) κατεγγυήσας, συμμαχίαν τε παρασχομένη ὅση δυνατή. Ἡ γὰρ πριγκίπισσα αὕτη δὴ ἀπόγονος οὖσα Βαλδουΐνου, ὃς Βυζαντίου ἐβασίλευσεν ἐπὶ καιρὸν καθ' ὃν ὑπὸ Λατίνοις ἐάλω χρόνον, τόν τε πρόγονον

nobum prosequentibus : ubi remanentibus quos ei pater perpetuos honorarios attribuerat; cæteri reverterunt. Multo post id tempus, qui se apud Acarnanas imperatori nolebant subjicere, et cæteros quoque ad arma stimulabant, ejus absentiam ad res novandas opportunam statuentes, complures in sodalitium suum pellexerunt. Et Artam quidem urbium Acarnaniæ velut caput, Nicolaus Basilitzes et Cabasilas a fide imperatoris aversam occupaverunt, ac protostratorem illic degentem in carcerem, adhibitis custodibus compegerunt. Alexius Cabasilas Rhogum vindicavit. Quadraginta porro ejusdem conjurationis satellites et administri Thomocastrum ad mare **310** Adrianum : cum nullum præterea oppidum deficeret, sed recenti semper studio benevolentiaque erga imperatorem fleoreret. Erantque oppida illa non pauca sane, Mesopotamum, Sopotus, Chimarra, Argyrocastrum, Parga, Sanctus Donatus, Angelocastrum, Joannina. Item Eulochus, Baltum, et alia castella compluria. At enim desertores illi per legatos a domina Tarentina Nicephorum despotæ filium, sibi ut parentis legitimum successorem imperaturum repetebant; et simul auxilium, quo et alias urbes, si sponte sua nollent, ad defectionem cogere possent, flagitabant. Tarentina princeps Nicephorum ad se confugientem læta excepit, quod per ipsum se in Acarnania regnaturam confideret. Post, ubi audivit quosdam ab imperatore ad illum descivisse, non invita cum una filiarum (duas enim habebat) eidem desponsa, et subsidio quanto potuit dimisit. Erat hæc femina e minoribus, seu posteris Balduini, qui Byzantio a Latinis capto, aliquandiu ibidem imperavit (60) : et illum familiæ suæ auctorem Romanum Imperatorem, sequeimperatricem Romanorum (quippe illius neptem) palam prædicabat. Hinc elaborabat, ut in parte saltem Romani principatus imperare posset. Quam ob causam etiam Nicephorum cupide cum navali copia dimisit, arbitrans, si is filiæ suæ maritus, Acarnaniæ dominus esset, habituram se quod concupivisset : qui et Thomocastri urbe maritima degebat. Imperator statu rerum Acarnanensium percepto, sibimet in præsens, senescente jam autumno, cum exercitu eo proficiscendum non putavit; Joannem autem pincernam et Monomachum illuc cum copiis contendere jussit, ibique hibernare, et simul urbibus adhuc fidem præstantibus opem ac præsidium et jisdem, no aliarum exemplo deficerent, timorem afferre : simul desertrices, si non omnino obsidere, at saltem populationibus exagitare, ut vere incipiente, et imperatore eodem cum exercitu veniente, per hiemem prius ærumnis conflictatæ, multisque ab hostibus cumulatæ miseriis, facilius subjugarentur. Pincerna mandata facessens, in Acarnania hiemat,

Jacobi Pontani notæ.

(60) De imperatoribus Constantinopolitanis Latinis dicemus infra ad cap. 36 qui fuerint, quandiu singuli imperarint. Dabit enim nobis occasionem Cantacuzenus.

parentes adhuc imperatori civitates custodit, rebelles affligit. Vere primo imperator ipse cum agmine infesto adest, et aliarum quidem urbium populos atque optimates pro fide et benevolentia in se multis donis cohonestat: exercitu autem trifariam diviso (61), **311** urbes perfidas assiduissima obsidione urgere pertendit. Thomocastrum itaque, ubi Nicephorus dux agebat, obsidionem facile tolerabat, utpote a continente tantummodo Romanis oppugnantibus: nam qua mare, ad usum necessaria et importabantur, et exportabantur omnia, quod imperator classem non haberet. Arta autem et Rhogus, quod in continente erant sitæ, magnam ex obsidione penuriam sustinebant: cum præter ea quæ sibi ante imperatoris adventum in hieme conquisissent, invehere nihil possent, et cum a frumento, tum a reliquo victu essent perquam inopes. Quanquam vero ad obsidionem perpetiendam adeo non instructæ essent, nihilo tamen magis acerbitatem minuebant: neque de cætero verbis tenus imperatori cedendum et obsequendum, sed omnia patiunda, et victu abominando utendum potius censebant, quam ut sese dederent. Imperator Artam præsens obsidebat, murosque valide continenterque oppugnans, machinas omnes expugnationi idoneas admovebat. Artæi protostratorem carcere eductum ad illum mittunt, sive timentes, ne quid inceptaret novi, quod quidam cum eo conspirassent, sive aliud quiddam cogitantes; ipsi e muris fortiter se tuentur, omnesque machinas et impetus vanos irritosque demonstrant. Longo tempore in obsidione contrito (nam a principio maxime veris usque ad exitum æstatis duraverat), imperator Rhogum se conferre, et cum Cabasila coram colloqui decrevit, persuasurum confisus, ut sensim emollitus, urbem citra pugnam ultro traderet. Qui usque adeo monitis non obtemperavit, ut minaretur etiam, si quavis tandem de causa imperatorem Rhogi compotem fieri contingeret, semet de turri præcipitaturum, ne captus iterum illi servire cogeretur. Tantum in eo odium et ira valebant.

Α ὡς βασιλέα Ῥωμαίων διεθρύλλει, καὶ ἑαυτὴν βασιλίδα προσηγόρευε Ῥωμαίων ὡς ἀπόγονον ἐκείνου. Διὸ καὶ διὰ σπουδῆς ἁπάσης ἐποιεῖτο μέρους ἄρξαι τινὸς τῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας οὔσης ἀρχῆς. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ τότε Νικηφόρον ἐξέπεμπε διὰ σπουδῆς, καὶ δύναμιν παρασχοῦσα ναυτικήν, οἰομένη ἂν Ἀκαρνανίας αὐτὸς ἄρξῃ τῇ θυγατρὶ ἐκείνης συνοικῶν, τὴν ἐπιθυμίαν ἠνυκέναι, ἃς δὴ καὶ Θωμοκάστρῳ ἐνδιῆγεν ὄντι παραλίῳ. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, στρατεύειν μὲν αὐτὸς οὐκ ᾤετο δεῖν τὰ νῦν ἔχον ἐπ' αὐτούς, ἤδη περὶ ἐκβολὰς τοῦ φθινοπώρου ὄντος· Ἰωάννην δὲ Ἄγγελον τὸν πιγκέρνην ἅμα Μονομάχῳ ἐκέλευσεν ἀναλαβόντα στρατιὰν χωρεῖν ἐπὶ Ἀκαρνανίαν, κἀκεῖ διαχειμάζειν ἅμα μὲν ταῖς ὑπὸ βασιλέα τελούσαις ἔτι πόλεσι δύναμιν παρέχοντας, καὶ δίος τοῦ μὴ συναφίστασθαι ταῖς ἄλλαις· ἅμα δὲ καὶ Β τὰς ἀφεστηκυίας εἰ μὴ τελείως, ἀλλ' ἐκ μέρους πολιορκήσοντας λεηλασίαις, ὡς ἂν ἅμα ἦρι βασιλεῖ ἐπιστρατεύσαντι ῥᾴδιαι εἶεν παραστῆσασθαι, προτεταλαιπωρηκυῖαι τοῦ χειμῶνος, καὶ πολλῶν ἀναπεπλησμέναι κακῶν ἐκ τοῦ πολέμου. Πιγκέρνης μὲν οὖν κατὰ τὰ προστεταγμένα ὑπὸ βασιλέως ἅμα στρατιᾷ εἰς Ἀκαρνανίαν διαχειμάσας, τάς τε οὔσας ὑπηκόους βασιλεῖ πόλεις διεφύλαξε, καὶ τὰς ἀποστάσας ἐκάκου. Ἅμα δὲ ἦρι, καὶ ὁ βασιλεὺς πανστρατιᾷ ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἦλθε· καὶ τοὺς μὲν τῶν ἄλλων πόλεων δήμους καὶ τοὺς δυνατοὺς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἕνεκα ἠμείβετο πολλαῖς εὐεργεσίαις, τὴν C στρατιὰν δὲ διελόμενος τριχῇ, τὰς ἀποστάσας πόλεις συντονώτατα ἐπολιόρκει. Θωμόκαστρον μὲν οὖν, ἔνθα καὶ Νικηφόρος διῆγεν ὁ δοὺξ, διέφερε ῥᾳδίως τὴν πολιορκίαν, ἅτε ἐξ ἠπείρου τῶν Ῥωμαίων μόνον πολιορκούντων, κατὰ γὰρ τὴν θάλατταν ὅσων ἐδεῖτο εἰσῆγέ τε καὶ ἐξῆγε, δύναμιν μὴ ἔχοντος βασιλέως ναυτικήν. Ἄρτα δὲ καὶ Ῥωγὼ οὖσαι ἠπειρῶτιδες, πολλὴν ὑπέμενον τὴν ἔνδειαν ἐκ τῆς πολιορκίας, οὐδὲν πλέον δυνάμεναι ἐπεισάγειν πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ χειμῶνος πρὶν βασιλέα ἀφικέσθαι παρεσκευασμένων. Καὶ φλαύρως εἶχον σίτου τε καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ἀπορίᾳ· καί περ δὲ οὕτω πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀνεπιτηδείως παρεσκευασμέναι, οὐδὲν μᾶλλον ὑφεῖσαν τῆς πικρίας, οὐδὲ ἠνείχοντο ἄχρι λόγων τὸ ὑπείκειν αὖθις βασιλεῖ· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ᾤοντο ὑπομενετέον εἶναι, καὶ τῶν πρὸς τροφὴν ἀθεμίτων ἅπτεσθαι, ἢ παραδιδόναι βασιλεῖ τὰς πόλεις. Βασιλεὺς δὲ Ἄρταν ἐπολιόρκει αὐτὸς παρών· καὶ τειχομαχίας τε ἐποιεῖτο καρτερὰς καὶ συνεχεῖς. Καὶ μηχανήματα πάντα, ἐξ ὧν ᾤετο παραστήσεσθαι προσῆγεν. Ἀρταῖοι δὲ πρωτοστράτορα μὲν τοῦ δεσμωτηρίου ἐκβαλόντες, ἐξέπεμψαν ὡς βασιλέα, εἴτε μή τι νεωτερισθεὶς παρ' αὐτοῦ, τινῶν δείσαντες συστάντων πρὸς αὐτὸν, εἴτε τι διανοηθέντες ἕτερον· αὐτοὶ δὲ ἀπὸ τῶν τειχῶν ἠμύνοντο καρτερῶς, καὶ ἀπράκτους ἀπεδείκνυσαν πάσας μηχανὰς καὶ τειχομανίας. Τριβομένου δὲ τοῦ χρόνου κατὰ τὴν πολιορκίαν (ἀπὸ γὰρ ἦρος μάλιστα ἀρχῆς ἄχρι ἐκβολῆς τοῦ θέρους ἐπολιορκοῦντο) ἔγνω δεῖν ὁ βασιλεὺς Καβασίλᾳ εἰς Ῥωγὼ ἀπελθὼν δι' ἑαυτοῦ διαλειχθῆναι, νομίζων πείσειν ὑπενδοῦναι τῆς φιλονεικίας, καὶ τὴν πόλιν παραδοῦναι ἀμαχεί. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἐδέησε τοῦ πείθεσθαι αὐτῷ, ὥστε καὶ ἠπείλησεν ὡς εἰ συμβαίη καθ' ἡντινασοῦν αἰτίαν βασιλέα ἐγκρατῆ Ῥωγοῦς γενέσθαι, κατακρημνίσειν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πύργου, ἵνα μὴ ζῶν ἁλοὺς, ἀναγκασθῇ δουλεύειν αὖθις βασιλεῖ. Τοσοῦτον ἀπεχθείας αὐτῷ καὶ μήνιδος περιῆν.

Jacobi Pontani notæ.

(61) Tres urbes defecerant, Arta, Rhogus, Thomocastrum: singulis obsidendis partem copiarum destinat.

CAPUT XXXV.

Magnus domesticus aegre colloquium Cabasilæ impetrat. Defectionem urbium illi exprobrat. Tertio die reversus, ad deditionem flectere frustra conatur. Demum persuadet, ne lætum nuntium imperatori Artam allaturus, in itinere ad fontem prandeat. Eo venit Cabasilas, consilium quærens. Quem edoctum dimittit, et postridie nomine imperatoris urbem accipit. Cabasilas cum primoribus ad imperatorem a magno domestico adducitur, fidem constantem promittit. Imperator illum, cæterosque collaudat et muneratur. Artæi Rhogios maledictis proscindunt, et obdurant.

Ὁ μέγας δὲ δομέστικος μεμνημένος ὡς Καβασί- A λας αὐτοσὶ, ὅτε πρῶτον Ἀκαρνανίαν ποιήσατο αὐτῷ ὁ βασιλεὺς, πολλὰ αὐτοῦ πολλάκις ἐδεήθη τοῖς φίλοις συναριθμηθῆναι αὐτοῦ καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ πολλῆς ἀπέλαυσε προνοίας τῆς αὐτοῦ πεισθέντος πρὸς τὴν αἴτησιν, ἐλπίσας τέ τι ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνῦσειν Καβασίλα φιλίας, τῶν οἰκείων ὀλίγους παραλαβών, ἦλθεν εἰς Ῥωγώ. Καβασίλας δ' ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ τείχους ἑώρα προσιόντα, πέμψας ἐδεῖτο, μὴ ἐγγὺς τειχῶν γενέσθαι. Ἡ γὰρ ἀνάγκη συντυγχάνειν παρὰ γνώμην. Πεπεικέναι γὰρ ἑαυτὸν καθάπαξ ἀφίστασθαι Ῥωμαίων, ἢ ἀποθανεῖσθαι· ὃ καὶ αὐτὸ παντὸς ἐπαχθέστερον κακοῦ, καὶ οὐχ ἥκιστα παντὸς ἀνιαρώτερον. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος οὐδὲν ἔφασκε τοὺς λόγους εἶναι πρὸς αὐτόν. Αὐτὸς γὰρ ἐπαγγειλάμενος Καβασίλᾳ εἶναι φίλος, τὰ προσήκοντα φίλοις μὴ B κατοκνεῖν ποιεῖν. Ἂν δ' αὐτὸς διωθῆται προσιόντα, τῇ σφετέρᾳ δόξῃ λυμανεῖσθαι, ἀγνώμονα περὶ τοὺς φίλους, καὶ τὴν γνώμην εὐμετάβολον ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, καὶ ταῦτα πρότερον αὐτὸν δεηθέντα, καὶ πείσαντα τοῖς φίλοις τοῖς ἐμοῖς καταγραφῆναι. Καβασίλας δὲ καὶ αὐτὸς διϊσχυρίζετο, μήτε βούλεσθαι, μήτε δύνασθαι τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἀπειπεῖν, καὶ δεινὰ πάσχειν, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν φιλίᾳ τυραννεῖσθαι, οὐ μετρίως ἀνιώμενον, ὅτι μὴ δι' ἑαυτοῦ αὐτὸς, ἀλλὰ δι' ἑτέρων τὸν παρόντα χρόνον ὁμιλεῖ. Δεδοικέναι δὲ μὴ οὐχ οἷός τε ᾖ κρατεῖν ἑαυτοῦ, συγγενόμενος ἐκείνῳ, ἀλλὰ ταὐτὸν τοῖς μαινομένοις πάθῃ, οἳ ἥδονται κατακόπτοντες ἑαυτοὺς, ἀγνοοῦντες ὅτι πάσχουσι διὰ τὴν νόσον. Τούτου μὲν οὖν C ἕνεκα, ὁ μέγας δομέστικος εἶπεν. Ἐπαινῶ, ὅτι φιλίας ἥττησαι τοσοῦτον, ἧς ἥδεται ἡττώμενος πᾶς τις σωφρονῶν. Εἰ δέ σοι φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς τὸ τελείως ἐμοὶ συνελθεῖν, ἀλλὰ τάχε δεύτερον, παρὰ τὴν γέφυραν ἐλθὲ τοῦ ποταμοῦ, ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου μέρους ὁμιλήσαντες ἀλλήλοις, ἐμοί τε τὸ σοὶ ὁμιληκέναι, καὶ σοὶ τὸ μὴ ἐγγὺς ἐμοῦ γενέσθαι, ὃ μάλιστα δέδοικας, περισώζοιτο. Ἐπεὶ δὲ ἦκε παρὰ τὴν γέφυραν πεισθείς, ἄλλα τε διειλέχθησαν ὅσα τις ἂν εἴποι πρὸς ἄνδρα φίλον, καὶ περὶ τῆς ἀποστασίας τῶν πόλεων ὁ μέγας δομέστικος αὐτοῦ κατηγόρει ὡς αἰτιωτάτου μάλιστα γεγενημένου. Ἐφ' οἷς ἀπελογεῖτο καὶ αὐτὸς ὡς λυπιτιλοῦντα δράσειεν ἑαυτῷ τε καὶ ταῖς ἄλλαις Ἀκαρνάσι τῆς δουλείας αὐτοὺς ἐλευθερῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν πάτριον αὐτοῖς τῶν Ἀγγέλων ἀρχὴν ἐπανασώζων. Τοιαῦτα καὶ ἕτερά τινα διαλεχθέντες, ὁ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐς τρίτην ἡμέραν αὖθις ἥξειν D

Magnus autem domesticus, memor quomodo hic Cabasilas, cum primum Acarnaniam reciperet imperator, sæpe multumque rogasset, uti eum amicis ac familiaribus suis allegeret, et quo pacto ejus petitioni annuens, sua cura ac providentia singulari **312** magnum homini fructum attulisset, conceptaque spe, propter eam amicitiam aliquid effecturum, paucis comitatus familiaribus Rhogum adit. Cabasilas accedentem de muro conspicatus, nisit oratum, ne propius mœnia veniret: nolle enim cum eo colloqui. Nam induxisse in animum semel, cum Romanis nil habere negotii, aut emori: quod omnium malorum odiosissimum erat atque tristissimum. Tum magnus domesticus, nihil ad se ista verba pertinere: nam cum se Cabasilæ amicum fore spopondisset, non pigrari officium amici præstare. Si ipse se convenientem repelleret, gloriam suam corrupturum, dum semet in amicos inconstantem atque improbum ostenderet: cum tamen petivisset prius et impetrasset, ut ab eo in amicorum numerum referretur. Cabasilas affirmare, nec velle, nec posse initam cum eo amicitiam retractare. Et ob eam excruciari, et quasi tyrannidem quamdam experiri, contristarique non medioeriter, quod non ipse per se, sed per alios hoc tempore eum eo colloquatur. Timuisse vero, si cum illo sit, ne se continere nequeat; sed idem sibi quod furiosis usu veniat, qui corpora sua cum voluptate dilaniant, propter morbum quid faciant ignorantes. Ergo se illum laudare, inquit magnus domesticus, cum tantopere ab amicitia victus sit, qua se victum prudens quilibet lætatur. Quod si onerosum ac molestum sit, proxime secum congredi, certe ad pontem flaminis accedat, ut ex intervallo se appellent, et sibi detur cum eo collocutum esse et illi (quod maxime timeat) non appropinquasse. Ubi morem gerens ad pontem accessit, cum alia, quæ inter amicos solent, ultro citroque dicta sunt, tum magnus domesticus de urbium defectione questus est, cui rei ipse puppis et prora fuisset. Ille defendendi sui gratia refert, se Acarnanibus e Romanorum servitute asserendis, et patrio Angelorum principatu (62) ipsis recuperando, sibi aliisque commodare voluisse. His aliisque inter se dictis, domesticus ad exercitum, tertio die reversionem pollicitus, Cabasilas in oppidum, secunda congressione recusata, digressi sunt. Tertia luce magnus domesticus

Jacobi Pontani notæ.

(62) A temporibus Angeli Alexii abrupta est a Romano imperio Acarnania. Sed cap. sequenti historicus noster explicabit, quomodo ex præfectura facta sit propria provincia. Ex prætore Græciæ Leunclavius hæc verba recitat: *Qui duces aliis in locis alii fueram hactenus (nondum occupata a Flandris Constantinopoli, et toto fere imperio) singuli regionem administrationi suæ commissam tunc sui juris efficiebant: vel ad hoc impulsi motu proprio, vel ab incolis ad defendendam regionem arcessiti.*

Rhogum, cum Cabasila acturus redit. Qui paulum cunctatus, postquam vidit eum nolle discedere, rursum egressus, ponte transito ad eum accessit; quem, licet longa oratione, domesticus flectere non potuit, ut se urbemque imperatori dederet. tamen animum ejus terruit, ne existimaret sub imperatore vivere plane desperatorum, **313** nec obsessum mori, subjectione optabilius esse, dictaque salute, cum paulo post tertium se adfuturum prædixisset, uterque quo ante se receperunt. Lapsis diebus aliquot adest, et cum eo extra muros die consumpto, persuadet tandem, ut in fidem imperatoris urbe tradita veniat. Ita persuasum Rhogi relinquit : ipse ad imperatorem ad Artam castra habentem, Cabasilam Rhogum traditurum nuntiaturus ire pergit. In itinere ubi ad fontem quemdam aqua frigida ac pellucida, haustuque dulcissima manantem venit, placuit ab equis descendere, et corpus cibo relicere. Descendunt, ac recumbunt : nec mora longa, et Cabasilam propere adequitantem conspicantur. Quo jam vicino, priusquam verbum ederet, Opinor, ait magnus domesticus, te aliis quiritantibus, ac nimiam facilitatem tuam accusantibus, quod ad me, qui hostis esse videor, nullo securitatis pignore tam inconsulto, ut apparet, adeas, volentem facto ipso docere, quod non imperite, neque confidenter, sed probe sciens, cui te credideris, et cui officium præstes, illos quidem cum stultis cogitationibus relinquere, et ad nos, quos aliis fideliores judicasti, advenire. Respondit Cabasilas, nisi primus ipse post sermones Rhogi habitos advenisset, difficile crediturum fuisse, neminem eos ibidem dictorum nuntium accepisse. His enim ipsis inter nos prolatis, inquit, relictis illis ad te advolo. Tu noveris quid me facere melius sit : tecumne ad imperatorem progrediar, an hic, quandiu jusseris subsistam? Ego enim, scias velim, nunquam imperatori me dedidissem : sed quemadmodum illi dixeram, mori, quam ei subjici maluissem. In amore autem tui prorsus me expugnatum confiteor, propterea que me ipsum cum civibus tradidisse, ut integrum tibi sit de nobis statuere quod voles. Magnus domesticus tam benevolæ voluntati actis gratiis ingentibus, Rhogum Cabasilam remittit; se crastina luce cum donis regalibus venturum, ipsumque et cæteros pro imperatore in potestatem acceptarum. Inde ad imperatorem tendit, de Cabasila et Rhogo quemadmodum se tradidissent, commemorat : nactusque auctoritatem quæcunque justa et commoda duceret in illos beneficentiæ causa conferendi, die sequenti Rhogum init ; quem Rhogii urbe transdita accipiunt ; ipse dona imperatoris, ut quoque dignus erat, distribuit, assumptisque quorum inter eos præcipua vigebat existimatio, simulque Cabasila **314** imperatorem adit ; quibus se adorantibus subjectionemque profitentibus mansueta ac leni oratione respondit, et pro mutatione in melius laudatos, ad se diligen-

ἀπαγγειλάμενος, ὁ δ' εἰς τὴν πόλιν, τὴν δευτέραν συντυχίαν ἀπειπάμενος, διελύοντο. Ἐς τρίτην δὲ ἡμέραν ὁ μέγας δομέστικος αὖθις ἦλθεν εἰς Ῥωγώ, ἐπὶ τῷ Καβασίλᾳ αὖθις συγγενέσθαι. Ὁ δ' ἀναβαλλόμενος ἐπὶ μικρόν, ἐπεὶ οὐκ ἀφιστάμενον ἑώρα, ἐξελθὼν καὶ αὖθις, τὴν τε γέφυραν διαβάς, εἰς ἓν αὐτῷ συνῆλθεν. Ἐφ' ἱκανόν τε ὁ μέγας δομέστικος αὐτῷ διαλεχθείς, πεῖσαι μὲν οὐκ ἴσχυσε προσχωρῆσαι βασιλεῖ καὶ τὴν πόλιν παραδοῦναι· ὅμως δὲ διέσεισεν αὐτοῦ τοὺς λογισμούς, τοῦ μὴ τῶν ἀπηγορευμένων παντάπασι τὸ ὑπὸ βασιλέα εἶεσθαι τελεῖν, μηδ' αἱρετώτερον ἡγεῖσθαι τῆς δουλείας τὸ ἀποθνήσκειν πολιορκουμένους. Συνταξάμενος δὲ αὐτῷ, καὶ αὖθις ἥξειν προειπών μετ' οὐ πολύ, ὁ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁ δὲ εἰς τὴν πάλιν ἀνεχώρησαν. Μεθ' ἡμέρας δέ τινας καὶ αὖθις προσελθὼν καὶ συνδιημερεύσας αὐτῷ ἔξω γενομένῳ τῶν τειχῶν, ἔπεισε προσχωρῆσαι βασιλεῖ, καὶ τὴν πόλιν παραδοῦναι. Ἐπεὶ δὲ εἶχε πεπεισμένον, αὐτὸν μὲν ἐν Ῥωγοῖ κατέλιπεν αὖθις· αὐτὸς δὲ πρὸς βασιλέα παρὰ τὴν Ἄρταν ἐστρατοπεδευμένῳ ὅτι παραδίδοιη Καβασίλας Ῥωγὼ ἀπαγγελῶν ἐχώρει· ὀδεύοντι δὲ αὐτῷ, ἐπεὶ ἐγένετο κατά τινα πηγὴν ψυχρὸν ἅμα ῥέουσαν καὶ διειδὲς καὶ ἡδιστον πιεῖν, ἐδόκει δεῖν τῶν ἵππων ἀποβάντας, ἄριστον ἑλέσθαι, καὶ ἀποβάντες κατεκλίνοντο. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὁ Καβασίλας σπουδῇ ὡράτο προσελαύνων, καὶ ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν, πρίν τι φθέγξασθαι αὐτὸν, Οἶμαι, ὁ μέγας δομέστικος εἶπε, σοὶ τῶν ἑταίρων μεμφομένων, καὶ πολλὴν κατηγορούντων εὐκολίαν ὅτι πρὸς ἐμὲ πολέμιον δοκοῦντα εἶναι, μηδὲν ἔχων ἐνέχυρον ἀσφαλείας, ἀπερισκέπτως οὕτω τὸ δοκοῦν φαιτᾷς, βουληθεὶς ἔργοις ἀποδεῖξαι ὡς οὐκ ἀμαθῶς οὐδὲ θρασέως, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ᾧτινι πιστεύεις σεαυτὸν, τὰ δέοντα ποιεῖς, ἐκείνους μὲν καταλιπεῖν ἀνόητα ἐνθυμουμένους, παρ' ἡμᾶς δὲ ἥκειν, οὓς κέκρικας τῶν ἄλλων μᾶλλον πιστοτέρους. Ὁ δ' εἰ μὴ πρῶτος, ἔφασκεν, αὐτὸς ἀφῖκτο μετὰ τοὺς ἐκεῖ ῥηθέντας λόγους, οὐ πιστεῦσαι ἂν ῥᾳδίως μή τινά τῶν λόγων ἐκείνων ἄγγελον ἐλθεῖν. Τοῦτον γὰρ αὐτῶν ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους εἰρημένων, καταλιπὼν αὐτοὺς, ἥκω παρὰ σέ· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅ τι πράττειν βέλτιον ἐμέ· καὶ ἢ πρὸς βασιλέα ἥκειν ἅμα σοὶ, ἢ ἐνταῦθα μένειν, ἄχρις ἂν αὐτὸς κελεύῃς. Ἐγὼ γὰρ, εὖ ἴσθι, βασιλεῖ μὲν οὐκ ἄν ποτε προσεχώρησα, ἀλλ', ὅπερ ἔφην πρὸς ἐκεῖνον, μᾶλλον ἂν ἀποθανεῖν εἱλόμην, ἢ ἐκείνῳ ὑποχείριος γενέσθαι· τῆς σῆς δὲ φιλίας ἡττῆσθαι παρὰ πολὺ ὁμολογῶ· καὶ τούτου γε ἕνεκα ἐμαυτόν τε καὶ πολίτας ἐγχειρικέναι τοὺς ἐμοὺς, ὥστ' ἃ σοι κατὰ γνώμην, ἐξεῖναι πράττειν περὶ ἡμᾶς. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος πολλὴν αὐτῷ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας χάριν ὁμολογήσας, εἰς Ῥωγὼ ἐκέλευεν αὖθις ἐπιέναι, ὡς τὴν ὑστεραίαν αὐτοῦ μετὰ τῶν βασιλικῶν ἀφιξομένου δωρεῶν, καὶ αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους παραληψομένου· ὁ δὲ πεισθεὶς, αὖθις ἐπανῆλθεν εἰς Ῥωγώ. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ μέγας δομέστικος εἰς βασιλέα ἐλθὼν, καὶ περὶ Καβασίλα καὶ Ῥωγοῦς ὡς προσεχώρησαν ἀπαγγείλας, ἐπιτραπείς τε παρ' ἐκείνου ὅσα ἂν ᾖ δίκαια καὶ συμφέροντα εὐποιΐας ἕνεκα πράσσειν πρὸς αὐτούς, εἰς τὴν ὑστεραίαν αὖθις εἰς Ῥωγὼ ἐλ-

θὼν, εἰσεδέχθη τε παρὰ τῶν Ῥωγίων τὴν πόλιν παραδόντων· καὶ αὐτὸς ἑκάστῳ καταξίαν τὰς βασιλέως παρέσχετο εὐεργεσίας· συμπαραλαβών τε αὐτῶν τοὺς μάλιστα ἐν λόγῳ, Καβασίλαν τε σὺν αὐτοῖς ὡς βασιλέα ἦκε, προσκυνήσασί τε αὐτοῖς καὶ ὁμολογηκόσι τὴν δουλείαν· καὶ ὁ βασιλεὺς ἠμείβετο λόγοις ἡμέροις καὶ προσηνέσι· καὶ τῆς πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς ἐπῄνει, καὶ πρὸς εὔνοιαν μάλιστα προσήγετο. Καβασίλας δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἔφασκε προσήκειν τοὺς πρὸς βασιλέως εἰρημένους λόγους, αὐτῷ δὲ μή. Εἰ γάρ τι καὶ εἴργασται τῶν κατὰ γνώμην βασιλεῖ, οὐκ ἐκείνῳ μᾶλλον ἢ μεγάλῳ δομεστίκῳ λογίζεσθαι τὴν χάριν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ ὥσπερ ἔπεισέ τε ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν καὶ πρὸς βασιλέα εἰς Ῥωγὼ ἐλθόντα εἶπεν ὡς μᾶλλον ἂν ἕλοιτο ἀποθανεῖν, ἢ ὑπὸ βασιλέα γενέσθαι, αὖθις τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν γνώμην ἐσχηκέναι ἄχρι προτεραίας· ἀγνοεῖν δὲ ὅπως τοῖς μεγάλου δομεστίκου λόγοις κατάκρας ἡττηθεὶς, τἀναντία πρᾶξαι ὧν προείλετο. Ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι μόνον σαφῶς, ὡς δεσμώτης ἀχθείη τοῖς ἐκείνου λόγοις· γνώμην τε ἀντὶ τῆς προτέρας ἐσχηκέναι νῦν ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ γένοιτο ἕως ἂν περιῇ τῆς πρὸς αὐτόν τε βασιλέα καὶ τὸν μέγαν δομέστικον εὐνοίας ἀποστείη. Τοιαῦτα Καβασίλα εἰπόντος, τοὺς λόγους ἐπαινέσας ὁ βασιλεὺς, λόγοις τε ἠμείβετο πολλοῖς, τὴν πραότητα ἐπιδεικνύμενος καὶ τὴν εὐμένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν, καὶ τὸ μεγάλου κονοσταύλου ἀξιώματι ἐτίμα, καὶ τοὺς ἄλλους ἀναλόγως. Οἱ πολιορκούμενοι δὲ κατὰ τὴν Ἄρταν, Καβασίλαν καὶ Ῥωγίους ἐρῶντες προσκεχωρηκότας βασιλεῖ, ὑβριζόν τε εἰς αὐτοὺς ὡς προδότας τῶν κοινῇ συμφέροντα προϊτμένους, καὶ πολλὴν κατεγίνωσκον τὴν μοχθηρίαν καὶ τὴν φαυλότητα αὐτοῖς τῶν τρόπων. Ἦσάν τε οὕτω παρεσκευασμένοι ὡς οὐκ ἐνδώσοντες πρὸς τὴν πολιορκίαν οὔτε φόβῳ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν, οὔθ' ὑποσχέσεσι μυρίων ἀγαθῶν.

A dum mirifice illexit. Cabasilas ejus verba in alios, in se minime quadrare autumavit. Quanquam enim gratum aliquid ipsi fecerit, non sibi magis, quam magno domestico ob id gratiam deberi. Se enim, quod ab initio stetnisset, et imperatori Rhogum venienti affirmasset, malle mori, quam denuo illi subesse, id ipsum eodem plane modo usque ad diem hesternum in animo fixum habuisse. Nescire autem, quomodo sermone magni domestici omnino devictus, decretum suum fregerit. Illud solum pulchre scire, verbis magni domestici injecta sibi vincula, quibus duceretur quo is vellet; et nunc priori contrariam induisse mentem, ut quicunque casus exstiterit, quandiu spiritus suppeditaverit, ab imperatoris et magni domestici amicitia nunquam desciscat. Hæc locutum Cabasilam laudibus ornavit imperator, et multis respondens, humanitatem ac propensionem illi suam ostendit: ac ipsum quidem magni Contostauli honore, alios pro portione aliis ornamentis cohonestavit. Artæi obsessi Cabasilam et Rhogios ad imperatoris auctoritatem rediisse cognoscentes, maledictis eos, ut communis emolumenti proditores, et qui propter compendia propria communes utilitates in postremis ducerent, incessebant, ac pro nequissimis ignavissimisque mortalibus damnabant: eratque sic animati, ut quamvis obsiderentur, nec tantillum tamen vel timore malorum bellicorum, vel promissione millium bonorum vellent cedere.

CAPUT XXXVI.

Artæorum pertinaciam castigat magnus domesticus: quæ bona perdiderint, quæ mala passuri sint, ostendit. Eorum in Rhogios contumelias ægre fert. Quam inique resistant, et quomodo Acarnania Romanis debeatur, docet. Hortatur, ut se illius fidei permittant. Artæi deditionem decernunt; præteritam pertinaciam excusant. Laudat eos, et gratias agit magnus domesticus. Imperatoris et exercitus invaletudo.

Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις μετὰ τὸ Ῥωγίους προσχωρῆσαι, παρὰ τὰς πύλας Ἄρτας ὁ μέγας δομέστικος προσελθὼν, εἰς λόγους ἐλθεῖν ἠτεῖτο Βασιλίτζῃ ἐπιτροπεύοντι αὐτῆς. Ἐλθόντι δὲ καὶ αὐτῷ πρὸ τῶν πυλῶν, Οὐ δέον, ἔφασκεν, αὐτοὺς νοῦν ἔχοντας καὶ λογισμοῖς χρωμένους, οὕτω φέρεσθαι ἀλόγως, ὥστε μήτε πρότερον βουλεύσασθαί τι τῶν δέοντων, καίτοι παραινοῦντος καὶ ἐμοῦ, μήθ' ὕστερον μεταβάλλεσθαι μετὰ τὴν πεῖραν τῶν δεινῶν. Εἰ γὰρ ὅτε πρῶτον πρὸς ὑμᾶς ἤκομεν πρὶν ἅρξασθαι πολιορκίας, ἐμοὶ παραινοῦντι τὰ δέοντα ἐπείθεσθε, αὐτοί τε ἂν ἦτε τῶν ἐκ τῆς πολιορκίας κακῶν ἀπηλλαγμένοι, ἥ τε χώρα ἄτμητος ἔτι οὖσα διασώζετο ἂν ὑμῖν ἀφ' ἧς αὐτοί τε οἱ δυνατοὶ εἴχετε πολλὰς προσόδους, καὶ ὁ δῆμος ἀφθόνων ἀπῆλαυε τῶν ἐπιτηδείων. Νυνὶ δὲ ὑμᾶς τε αἱ πρόσοδοι ἐκλελοίπασι διεφθαρμένων τῶν κτημάτων, καὶ ὁ δῆμος ἐνδείᾳ κινδυνεύει ἀπολέσθαι. Ταῖς γὰρ ἠπειρώτισι ταύταις πόλεσιν, ἂν τὴν χώραν ὑπὸ τοῦ πολέμου ἢ ἑτέρου ὁτουοῦν συμβοίη ἀπολέσθαι, ἑτέρωθέν πο-

C Non diu post Rhogiorum deditionem, magnus domesticus ad portas Artæ gradum ferens, Basilitzis præfecti alloquendi copiam petit. Quo ante portam exeunte, domesticus ita cœpit: Non oportebat vos intelligentia consilioque præditos, usqueeo cæco raptari impetu **315** ut neque antea, quanquam hortante me, quidquam ex usu deliberaveritis, neque postea, suadente malorum experientia, sententiam mutaveritis. Si enim, quando primo adventu nostro priusquam obsideremini, mihi recta monenti paruissetis: et ipsi nullum ex obsidione detrimentum pertulissetis, et ager vester, ex quo et vos optimates largos reditus, et plebs rerum victui opportunarum ubertatem percipiebat, integer vobis intactusque servaretur. Nunc et vos D propter illatam possessionibus vestris calamitatem vectigalia defecerunt, et plebs ob egestatem proxima est interitui. Nam urbium mediterranearum inopiæ aliunde succurrere, si agrum bellum aut alia quæcunque clades afflixerit, non est facile.

Quanquam si maxime liceret, nobis aliquo modo obsidione depulsis, secure vivere, ne ita quidem, ob accepta damna videlicet, vobis ipsis utiliter consuluisse, a sapientibus videremini. Atqui graviora prioribus in posterum exspectanda sunt. Non enim est, non est, inquam, nisi quid præter opinionem de cœlo ad salutem vestram expediendam impetretis, quod nos ab oppugnatione revocaverit : ut vos cum agro urbem quoque amissuros verisimile fiat. Miror autem quod, cum iisdem, vel gravioribus etiam malis quam Rhogii exercemini, et velitis nolitis propediem in imperatoris jus ac potestatem venturi sitis, non solum eos (ut qui suis rationibus bene honesteque prospexerint, dum antequam in extremum delaberentur discrimen, salutem et commodum consilii mutatione sibi quæsierunt) non commendetis, sed multas potius contumelias in ipsos effuderitis, quia temeritatis ac stultitiæ vestræ socii esse noluerunt. At enim intuemini paulisper, quam iniqui, quam damnosi et vobismet ipsis, et reliquis Acarnanibus sitis, dum in hac cogitatione persistitis. Ipsi quippe bello consumpti periistis, et aliis oppidis, tametsi defectionis vestræ haud participibus, nocumenta non vulgaria invexistis. Exercitus enim (63), ac præsertim tantus, in extera regione hærens, hostium agros inclementer depopulatur. Sin autem e sociorum suaque provincia alimoniam capiat, repentinam illi famem inducit. Agitis porro iniquissime, qui pro Romanorum imperio, quod a Julii Cæsaris ferme temporibus ipsis patrium est (64), Tarentinorum, hominum barbarorum dominationem introducitis. Nicephorus enim, cujus potissimum causa hoc bellum vos militare profitemini, ad libertatem **316** neque vobis, neque sibimet pariundam satis habet virium : verum ad Tarentinos cum perfugerit, inde adjutus ex Acarnania imperatorem se expulsurum opinatur. Hoc autem se posse, nec illos fas est opinari nec, si poterunt, sine magnis laboribus, periculisque poterunt. Qui igitur tale bellum pro vobis adversus imperatorem gerendum suscipient, si superiores evadere quiverint, nonne provinciam vestram, tanquam virtutis, certaminumque multorum præmium habituros arbitramini? Non recte sapitis, si hoc non creditis. Ego vero, etiamsi per vos Nicephoro Acarnaniæ principatum acquirere possetis, in imperatorem injuriosissimos esse pronuntiarem. Angeli enim non a Barbaris Acarnania asserta, principatum consecuti sunt, sed jam tum subjectam Romanorum imperatoribus, cum ab eis annuam ejus procurationem haberent, propter bellum, quod Latini Romanis intulerunt, eam sibi ut propriam vindicarunt. Quibus, Latinis inquam, con-

A

B

C

D

θεν οὐ ῥᾴδιόν ἐστιν ἰάσασθαι τὴν ἕνδειαν, καίτοι εἴ γε μάλιστα ἐνῆν τρόπῳ δή τινι ἀναστήσαντας ἡμᾶς ἐκ τῆς πολιορκίας διάγειν ἐν ἀδείᾳ, οὐδ' οὕτω λυσιτελούντως σφίσιν αὐτοῖς ἂν ἐδοκεῖτε βεβουλεῦσθαι παρὰ σωφρονοῦσι διὰ τὴν γεγενημένην βλάβην· νυνὶ δὲ συμβαίνει δεινότερα πείσεσθαι προσδοκᾶν ὑπαρξάντων. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδέν, εἰ μή τι παράλογον ἐξ οὐρανοῦ πρὸς σωτηρίαν ὑμῖν πραχθείη, ὃ τοῦ πολιορκεῖν ἡμᾶς πείσει ἀποσχέσθαι· ὥστε εἰκὸς πρὸς τῇ χώρᾳ καὶ τὴν πόλιν ὑμᾶς προσαπολεῖν. Θαυμάζω δὲ ὑμῶν εἰ ταῖς αὐτοῖς ἢ καὶ μείζοσι κακοῖς ἐνεχόμενοι Ῥωγίοις, καὶ μέλλοντες ὑπ' ἀνάγκης ὅσον οὐδέπω βασιλεῖ προσχωρεῖν αὐτοὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπαινεῖτε ὡς καλῶς καὶ συμφερόντως ἑαυτοῖς βεβουλευμένους, ὅτι πρὶν εἰς ἔσχατον κινδύνου ἥκειν, σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν ἐπορίσαντο ἑαυτοῖς ἐκ τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις καταχέετε αὐτῶν πολλὰς, ὅτι οὐ τῆς αὐτῆς ὑμῖν ἀβουλίας εἵλοντο εἶναι κοινωνοί· καίτοι σκέψασθε ὡς οὔτε δίκαια οὔτε συμφέροντα οὐθ' ἑαυτοῖς, οὔτε τοῖς ἄλλοις Ἀκαρνάσιν αὐτοὶ ποιεῖτε τῆς αὐτῆς ἐχόμενοι ἐννοίας. Αὐτοί τε γὰρ ἀπολώλατε διαφθαρέντες ὑπὸ τοῦ πολέμου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι βλάβης οὐ μετρίας αἴτιοι κατέστητε, καίτοιγε ὑμῖν βασιλέως οὐ συναποστάσαις. Στρατιὰ γὰρ ἐπὶ ξένης διατρίβουσα καὶ μάλιστα τοσαύτη, τὴν μὲν παλαμίαν χαίρει ἀφειδῶς· ἐν δὲ τῇ συμμαχίδος καὶ οἰκείας τρεφομένη, λιμὸν αὐτῇ αἰφνίδιον ἐπάγει· ἀδικεῖτε δὲ τὰ ἔσχατα, ἀντὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, ἣ σχεδὸν αὐτοῖς ἐκ τῶν Καίσαρος χρόνων πάτριός ἐστι, τὴν Ταραντίνων αὐτοῖς ἀνθρώπων βαρβάρων ἐπάγοντες ἀρχήν. Νικηφόρος γάρ, ὑπὲρ οὗ μάλιστα αὐτοὶ οἴεσθε τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι, οὔθ' ὑμῖν οὔθ' ἑαυτῷ οἷός τέ ἐστιν ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ Ταραντίνοις προσφυγών, τῇ ἐκεῖθεν οἴεται δυνάμει Ἀκαρνανίας βασιλέα ἐξελάσειν. Τοῦτο δὲ οὔτε δυνήσεσθαι οἴεσθαι αὐτὸν εἰκὸς, οὔτ' εἰ δυνήσεται ἄνευ πόνων μεγάλων καὶ κινδύνων. Τοὺς οὖν πόλεμον τοιοῦτον ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς βασιλέα ἀναδεξαμένους, εἰ κρείττους δυνήσονται γενέσθαι, οὐκ οἴεσθε ὑμᾶς τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τῶν ἀγώνων σχήσειν τῶν πολλῶν; οὐκ ἄρα δόξετε ὀρθῶς φρονεῖν. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὑμεῖς Ἀκαρνανίας τὴν ἀρχὴν Νικηφόρῳ ἠδύνασθε περιποιεῖν, ἀδικοῦντας ἂν τὰ μέγιστα βασιλέα ἀπέφηνα ὑμᾶς. Ἀγγέλους γὰρ οὐκ ἀπὸ βαρβάρων Ἀκαρνανίαν ἐλευθερώσαντας κτήσασθαι συνέβη τὴν ἀρχήν· ἀλλ' ὑποχειρίους ὄντας Ῥωμαίων βασιλεῦσι, καὶ παρ' ἐκείνων ἐτήσιον ἀρχὴν τῆς χώρας ἐπιτετραμμένους, σφετερίσασθαι τὴν ἀρχὴν διὰ τὸν ἐπενεχθέντα τότε παρὰ Λατίνων Ῥωμαίοις πόλεμον· ὧν δὴ τοῦ κρείττονος συγχωρήσει Βυζαντίου κρατησάντων καὶ Θράκης ἁπάσης, καὶ τῶν κατὰ Μακεδονίαν πόλεων πολλῶν, βασιλέα μὲν ἡ Ῥωμαίων ὑπέθορε πρὸς ἕω· Ἀκαρνανίας

Jacobi Pontani notæ

(63) Demosthenis sententia est in Olynthiacis, quibus orationibus Athenienses ad auxilium Olynthiis contra Philippum ferendum cohortatur, ne in sua regione hostem habeant, si illos deseruerint.

(64) Inde usque a Julio Cæsare Romani tenent Acarnaniam.

δὲ τὴν ἀρχὴν Ἄγγελοι προσεποιήσαντο ἑαυτοῖς· καὶ ἄλλοι ἄλλας τῶν ἑσπερίων ἐπαρχιῶν ὧν ἕκαστοι ἔτυχον ἐπιτροπεύοντες, διὰ τὸ βασιλεῦσι Ῥωμαίων δίκαιον οὐκ εἶναι πρὸς αὐτοὺς διὰ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας οὐσῶν ὑπὸ Λατίνοις. Ὕστερον δὲ ἔτεσι πολλοῖς ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων ἰθυνομένης τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, Λατίνους μὲν αὖθις τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, τῆς Ῥωμαίων ἐξήλασαν ἡγεμονίας· καὶ Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ὅσης ἦρχον εἰς ἓν συνῆψαν· Ἀκαρνανίαν δὲ Ἀγγέλους ἀπαιτοῦντες, οὐκ ἠδύναντο ἀπολαβεῖν· ἀλλ' ἄδικα καὶ βίαια ποιοῦντες, ἀπεστέρουν· καὶ στρατιὰν πολλάκις ἐπ' ἐκείνους πέμψασιν, ὅπλα ἀντῆροντο, καὶ τοὺς περιοίκους συμμάχους ἐπῆγοντο βαρβάρους. Τὸν βασιλεύοντα δὲ νυνὶ ἐπιστρατεύοντα ὑμῖν, καὶ τῇ ἄνωθεν ἐπικουρίᾳ δουλωσάμενον, οὐκ ἀδικεῖν ἄν τις φαίη τὴν ἑτέρων παρ- B αιρούμενον ἀρχήν· ἀλλὰ μάλιστα τὰ δίκαια ποιεῖν ἀπολαμβάνοντα τὴν πατρῴαν. Εἰ γὰρ Νικηφόρῳ δίκαιον τὸ ἐκ προγόνων οὐ πολλῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν κατάγεσθαι, πολλῷ μᾶλλον βασιλεῖ τῶν ἐξ ἀρχῆς βασιλευσάντων Ῥωμαίων ὄντι ἀπογόνῳ κατὰ τὸν λόγον τῆς διαδοχῆς. Εἰ δὲ τὸ τοῦ χρόνου μῆκος ἀξιόχρεων ἔοικεῖ πρὸς δικαίωσιν ὑμῖν, ἴστε τἀναντία λογιζόμενοι τῶν ὄντων· μᾶλλον γὰρ διὰ τοῦτο δίκης ἄξιοι, ὅτι τοσοῦτον χρόνον ἠδικεῖτε. Εἰ οὖν μηχανῇ τε οὐδεμιᾷ τὸ ἁλῶναι οὐ δύνασθε διαφυγεῖν, εἴ τε καὶ δύναμις ὑμῖν παρῆν Ἀκαρνανίας βασιλέα ἐξελαύνειν, τὸ ἀδικεῖν οὐκ ἂν ἦν διαφυγεῖν, τί δεῖ ἀνήνυτα πονοῦντας τὴν κακοπραγίαν ἐπιτείνειν ἑαυτοῖς, καὶ μὴ πειθομένους ἐμοὶ τὰ βελτίω συμ- C βουλεύοντι, σφίσι μὲν αὐτοῖς αἰτίους γενέσθαι μεγάλων ἀγαθῶν, ἡμᾶς δὲ ὀλίγου πόνου ἀπαλλάξαι ὃν ὑπομενοῦμεν ὑμᾶς καταστρεφόμενοι; Ὅτι δὲ ἡ ἐμὴ παραίνεσις συμφέρουσα ὑμῖν, ἔξεστι χρήσασθαι συμβούλοις τοῖς συγγενέσι καὶ ἑταίροις ὑμῶν Ῥωγίοις, οἳ ἐμοὶ πάντα ἀναθέμενοι τὰ κατ' αὐτούς, ὅσης ἀπήλαυσαν εὐνοίας καὶ προνοίας τῆς πρὸς βασιλέως, μαρτυρήσουσιν αὐτοί. Εἰ οὖν καὶ ὑμεῖς τὰ ὑμέτερα ἀνάθησθε ἐμοί, εἴσεσθε καλῶς ὡς ἀληθεῖ καὶ δικαίῳ καὶ δυναμένῳ εὖ ποιεῖν ἐπιστεύσατε ἀνδρί. Ἀπολογίαν μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀπαιτεῖν οὐ δίκαιον νυνί, τῶν πλειόνων τε ἀπόντων, καὶ ὑμῶν ἀμελετήτων πρὸς τοὺς λόγους ὄντων· ἐκκλησίαν δὲ ἀθροίσαντες καὶ βουλευσάμενοι περὶ τῶν δεόντων, ἐς τὴν ὑστεραίαν, εἰ δοκεῖ, ἀπόδοτε τὸν D λόγον. Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν ταῦτα πρὸς Ἀρταίους, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον, Καβασίλαν καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωγίους διαλέγεσθαι αὐτοῖς καταλιπών,

cessu Numinis Byzantio, universa Thracia, multisque urbibus Macedoniæ potitis, Romanorum quidem imperium in Orientem sese contraxit (65). Acarnaniam autem Angeli, aliique alias occidentales provincias, quarum prætores erant, sibi subdiderunt : propterea quod Romanis imperatoribus, Thraciam et Macedoniam Latinis tenentibus (66), ad illas transitus non patebat. Tandem post annos plurimos, cum imperium Romanorum a Palæologis regeretur, Latinos Deo opitulante principatu depulerunt et Asiam atque Europam quousque imperabant, iterum conjunxerunt : Acarnaniam ab Angelis frustra repetiverunt, qui per vim et scelus eam retinentes, sæpius contra se missis exercitibus, cum vicinis barbaris ad auxilium invocatis restiterunt. Imperatorem porro hunc, qui nunc vos cœlesti fultus ope armis subegit, nemo injustum esse dixerit, dum alios imperare non patitur, sed justissimum, qui paternam hæreditatem reposcat. Si enim æquum est, Nicephorum a majoribus haud ita multis principatum deducere, quanto æquius imperatorem, imperatorum qui ab initio Acarnaniam tenuerunt nepotem successoremque legitimum ? Quod si longinquitatem temporis causæ vestræ satis patrocinari censetis, scitote vos falsum ratiocinari (67); nam ob id magis supplicio digni estis, qui tandiu in facienda injuria perseveraveritis. Ergo si nulla fraude evadere potestis, quin convincamini, **317** et si viribus ad imperatorem Acarnania ejiciendum valeretis, non possetis tamen injuriæ opinionem effugere, quid, quæso, inaniter laborantes, miseriam vobis producitis? Quin mihi salutaria monenti obsequentes, et vobis uberrimum fructum adipiscimini : et nos a tantillo labore, quem vobis edomandis sustinebimus, liberos esse sinitis? Cæterum cohortationem meam ut non inutilem rebus vestris, Rhogii cognati ac socii vestri testabuntur, si eos adhibere consiliarios volueritis : qui cum in arbitrio meo sua posuissent, quanta cura benevolentiaque ab imperatore dignati sint, ipsi loquentur. Si item vos vestra mihi permiseritis, efficiam ut ea homini veraci et justo, et qui benefacere possit, permisisse præclare intelligatis. Responsionem in præsens non postulo, quando major pars abest; et vos ad respondendum non estis meditati. Ubi acto conventu de summa rerum deliberaveritis, crastino die, si libebit, respondete. His

Jacobi Pontani notæ.

(65) Theodoro Lascari imperatore designato circa Nicæam Bithyniæ.

(66) Per annos fere 63. Interea Nicomediæ in Bithynia sedem habuerunt Constantinopolitani imperatores. Primus autem ex Latinis imperavit Constantinopoli, anno Domini 1200, Balduinus Flander mensibus 11. Quo a Mœsis et Bulgaris capto atque interfecto, interregnum fuit anno uno et mensibus quatuor. Secundus, Henricus, Balduini filius, qui sine liberis obiit. Tertius, Petrus, comes Altisiodorensis. Quartus, Robertus, Petri filius. Quintus, Balduinus secundus, Roberti filius. Donec Michael Palæologus imperium Latinis ereptum Græcis restituit, anno Domini 1258. Quomodo præclaram illam urbem Latini occuparint, et quam horribilia scelera designarint, fuse docet Nicetas in Alexio Comneno, lib. III, in imperio Alexii Ducæ, cognomento Murtzuphli.

(67) Non vult dari præscriptionem in regnis et provinciis : et qui vel centum annis possederit regnum non suum, quod inique occuparit, eo ab hærede legitimo depelli posse; de quo jureconsulti viderint.

Artæos allocutus, in castra redit, Cabasila et Rhogiis quibusdam relictis, quorum imprimis sermonibus ad imperatoris obedientiam reducerentur. Artæi a porta digressi, concilium convocant, in quo, ut res ad finem non bonum spectare visa est, placuit sequestre magno domestico ad imperatorem transire. Itaque die altero pro porta urbis stantes, domestico præsente, et responsum poscente : Nos, inquiunt, ut putamus, non ita magnis in rebus imperatorem offendimus : nec quæ illum in nos tantum efferare debeant, ut extremam nobis perniciem intentet. Nam cum sciremus Acarnaniam a Romano imperio penitus abjunctam, plurimis annis in Angelorum potestate fuisse ; et videremus modo imperatorem eam sibi subjecisse, Nicephorumque puerum paterno principatu exuisse, statueremus autem nos illi facere injuriam, et nefandi sceleris reos fore, nisi eidem in patrimonio suo tuendo totis viribus daremus operam, hoc facinus suscepimus, et urbes ab imperatore alienavimus : ne ipsum quidem adeo indignaturum rati, si provincia, quæ a multis jam imperatoribus sub ditione Romanorum non fuisset, etiam sub ipso ab alio regeretur, cui successionis nomine in primis deberetur. At nunc animadvertentes eum nobis summopere iratum, tandiu obsidionem continuare : adhæc, heri abs te et **318** aliis quibusdam amicis nostris edocti, illum defectionem nostram pro re injuriosa habere haberique velle, nec obsidione destiturum, donec aut fame, aut vi subactos expugnaverit, nobis stat sententia mutare factum ; nec imperatori, et vobis adeo multis continenter armis resistere, timentibus ne vastationem pro libertate in patriam inferamus, et cum ipsa simul dispereamus. Ideo bello cum imperatore jam supersedentes, nos ipsos urbemque per te dedimus. Tu quo pacto res nostras administres, nobisque et patriæ subjectionem istam ipsa libertate jucundiorem reddas, haud nescies. Probata responsione magnus domesticus : Si, inquit, dicta vestra prudenti clausula terminata non fuissent, poteram, ut etiam hesterno die, copiose docere imperatorem nihil contra æquitatem committere, sed et prius sub Angelis, longo jam tempore Acarnaniam per nefas possidentibus, injuriam pertulisse : et nunc a vobis, qui improbe defecistis, cum quidvis pati potius merito debuissetis, tantarumque illi impensarum ac molestiarum causa fuistis. Quia vero, ut decuit, ab importuna contentione et insipienti pertinacia discessistis, voluntariaque deditione imperatori vos obtulistis, gratias ego vobis, et vestra causa ingentes ago. Primum, quod ad imperatorem vos adjunxistis, nec in pristina obstinatione perdurastis, quæ pestem forsitan vobis peperisset. Deinde quod id per me fieri cupistis, ut liquida voluptate perfundar, quoniam et vos servaverim, et ad imperatoris auctoritatem fidemque revocarim. Postremo, quia honesta et patriæ frugifera constituentes, et

ὡς ἂν ὑπ' ἐκείνων μάλιστα ἐνάγοιντο προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ. Ἀρταῖοι δὲ ἐκ τῶν πυλῶν ἀναχωρήσαντες, ἐκκλησίαν ἐποιοῦντο· καὶ ἐπεὶ ἔφαινετο αὐτοῖς τὰ πράγματα εἰς τέλος ἥξοντα οὐκ ἀγαθόν, ἐδέδοκτο διὰ μεγάλου δομεστίκου προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν πρὸς τῆς πόλεως γενόμενοι τὰς πύλας, ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας δομέστικος παρῆν τὸν λόγον ἀπαιτῶν, Ἡμεῖς, ἔφασαν, οὐ μεγάλα τινὰ ᾠόμεθα βασιλεῖ προσκεκρουμέναι, οὐδ' οἷα αὐτὸν πρὸς ὀργὴν ἐκκαλέσασθαι τοσαύτην, ὥστε καταψηφίσασθαι ἡμῶν πανωλεθρίαν. Ἀκαρνανίαν γὰρ εἰδότες πολὺν ἤδη χρόνον ὑπὸ τοῖς Ἀγγέλοις ἀγομένην, καὶ τῆς Ῥωμαίων παντάπασιν ἡγεμονίας ἀπο-τμημένην, νυνὶ δὲ ὁρῶντες βασιλέα καταδουλωσάμενον αὐτήν, Νικηφόρον τε τὸν παῖδα παντάπασι τὴν ἀρχὴν ἀποστερήσαντα πατρόθεν προσήκουσαν αὐτῷ, ἐκεῖνόν τε ἀδικεῖν οἰόμενοι καὶ αὐτοὺς ἀγνωμοσύνην ὄφλειν τὴν ἐσχάτην, εἰ μὴ πάσῃ δυνάμει συναροίμεθα Νικηφόρῳ πρὸς τὴν κληρονομίαν τοῦ πατρῴου κλήρου, τὸ ἔργον ὑπέστημεν τοῦτο, καὶ τὰς πόλεις βασιλέως ἀπεστήσαμεν, οὐδὲ αὐτὸν οἰόμενοι πεισθέσθαι τοσοῦτον ἐν δεινῷ εἶ τὴν ἐκ πολλῶν ἤδη βασιλέων μὴ προσοῦσαν τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ γῆν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὑφ' ἑτέρου ἄγοιτο, ᾧ μάλιστα προσήκει κατὰ τὴν διαδοχήν. Νυνὶ δὲ αὐτὸν ὁρῶντες σφόδρα καθ' ἡμῶν ἐξωργισμένον καὶ πολιορκοῦντα χρόνον ἤδη συχνόν· ἄλλως τε καὶ τῇ προτεραίᾳ παρὰ σοῦ, καί τινων ἑτέρων τῶν φιλίως πρὸς ἡμᾶς διακειμένων δεδιδαγμένοι ὡς ἐν δεινῷ βασιλεὺς τὴν ἀποστασίαν ἡμῶν ποιεῖται, καὶ οὐ παύσεται πολιορκῶν, εἰ μὴ προσχωρήσαιμεν ἑκόντες, ἄχρις ἂν ἢ λιμῷ ἢ ὅπλοις παραστησάμενος ἐκπορθήσῃ· οὐκέτι μένειν ἔγνωμεν ἐπὶ τῶν προτέρων λογισμῶν· οὐδὲ βασιλεῖ καὶ πᾶσιν ὑμῖν οὖσι τηλικούτοις ὅπλα ἀμηνεκῶς ἀνταίρειν· δεήσαντες μὴ καὶ ἀνάστατον ἀντὶ ἐλευθέρας θήσομεν τὴν πατρίδα καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διαφθεροῦμεν σὺν αὐτῇ. Διὸ καὶ τοῦ πρὸς βασιλέα ἤδη ἀποστάντες πολεμεῖν, σφᾶς αὐτούς τε καὶ τὴν πόλιν παραδιδοῦμεν διὰ σοῦ· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅτῳ τρόπῳ διοικησάμενος τὰ καθ' ἡμᾶς, ἡμῖν τε καὶ πατρίδι τῆς ἐλευθερίας ἡδίω τὴν πρὸς βασιλέα δουλείαν ἀποδείξεις. Ἐπαινέσας δὲ αὐτοὺς ὁ μέγας δομέστικος ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, Εἰ μὲν μὴ πρὸς τέλος, ἔφη, συνετὸν ἡ ἀπολογία κατέλιγεν ὑμῖν, εἶχον ἂν αὐτὸς ὥσπερ καὶ τῇ προτεραίᾳ διὰ πολλῶν οὐκ ἀδικοῦντα ἀποφαίνειν βασιλέα· ἀλλὰ πρότερόν τε ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων ἀδικούμενον πολὺν ἤδη χρόνον Ἀκαρνανίας ἀπεστερημένων καὶ νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀφισταμένων οὐ δικαίως, ἀλλὰ πᾶν ὅτιοῦν ὑφίστασθαι δικαίων ὄντων· ὅτι τοσούτων ἀναλωμάτων καὶ πόνων αἴτιοι κατέστητε αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ εὖ ποιοῦντες τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας καὶ τῆς οὐδένα νοῦν ἐχούσης ἐνστάσεως ἀπέστητε καὶ προσκεχωρήκατε βασιλεῖ ἑκόντες ὄντες, χάριτας ὑμῖν ἐγὼ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν ὁμολογῶ πολλάς· ἑνὸς μέν, ὅτι βασιλεῖ προσεχωρήσατε καὶ οὐ τῇ ἀρχαίᾳ ἐνεμείνατε ἐνστάσει ὑφ' ἧς ἔτι; κἂν ἀπώλεσθε, δευτέρου δέ, ὅτι δι' ἐμοῦ, ὡς ἂν ἔχω καθαρὰν τὴν ἡδονὴν καὶ σώσας αὐτούς, καὶ βασιλεῖ πεσσανανών, τρίτου δὲ, ὅτι τὰ

δέοντα καὶ σφίσιν αὐτοῖς καὶ πατρίδι βουλευσάμενοι λυσιτελοῦντα, καὶ ἑαυτοὺς σεσώκατε καὶ πατρίδα· ὧν τὰ σῶστρα ὑμῖν ὀφείλειν αὐτὸς ὁμολογῶ, διὰ τὴν εὐμένειαν τὴν πρὸς ὑμᾶς, πάνθ' ὅσα πρὸς ὑμᾶς ἥκει ἀγαθὰ λογιζόμενος διαφέρειν ἐμαυτῷ. Τοιαῦτα καὶ ἕτερ' ἄττα πολλῆς γέμοντα πραότητος καὶ χάριτος πρὸς αὐτοὺς διαλεχθείς, ἅμα Βασιλίτζῃ τῷ τῆς πόλεως ἄρχοντι καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἦσαν ἐν λόγῳ παραλαβών, ἦγαγεν ὡς βασιλέα· συγγνώμης τε ἐφ' οἷς ἀπέστησαν τυχόντες καὶ πολλῶν ἑτέρων εὐεργεσιῶν, ἐπανελθόντες καὶ ἀναπετάσαντες τὰς πύλας, εἰσεδέξαντο βασιλέα καὶ τὴν ἄλλην στρατιάν, τὴν πόλιν παραδόντες. Βασιλεὺς δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐκεκάκωτο τὰ σπλάγχνα, καὶ διέκειτο πονηρῶς ὑπ' αὐτῶν· τότε δὲ ἐκ τῆς κακοπαθείας τῆς κατὰ τὴν στρατείαν, μάλιστα δὲ καὶ διὰ τῶν ἀέρων τὴν ἀήθειαν, παρὰ πάντα τὸν τῆς πολιορκίας χρόνον ἐνόσει· καὶ ἡ ἄλλη δὲ πᾶσα στρατιὰ διαῤῥοίαις κατεχόμενοι καὶ πυρετοῖς καὶ κεφαλῶν ἀλγήμασιν ἔπασχον κακῶς· καὶ ὀλίγοι ἦσαν οἱ διαφυγόντες τὸ κακόν. Ἐτεθνήκει δὲ οὐδεὶς ὑπὸ νόσου, εἰ μὴ Σφραντζὴς ὁ μέγας στρατοπεδάρχης· ἐπὶ χρόνον δὲ συχνὸν παλαίοντες τῇ νόσῳ, ἀπηλλάττοντο· ἵπποι δὲ καὶ ἡμίονοι, καὶ εἴ τι τῶν ἀλόγων ἕτερον ἦν, χαλεπῶς διέφευγε τὰ ἀποθνήσκειν. Διὸ καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγοι ἵππους ἔχοντες ἀνέζευξαν· τότε δὲ ἐπεὶ ἡ Ἄρτα προσεχώρησε, βασιλεὺς μὲν διὰ τὴν νόσον καταλέλειπτο ἐκεῖ.

A vos, et patriam conservatam vistis: quorum vobis σῶστρα [id est, libertatis ac salutis conservatæ pretium] deberi confiteor, qui amore quodam vestri, omnia ad vos bona confluentia, mea bona judico. Talia et plura suavitatis gratiarumque plena cum disseruisset, Basilitzem præfectum et alios civitatis principes ad imperatorem adducit: qui venia ac donis insuper affecti redeuntes, portis reclusis cum exercitu eum intromiserunt, urbemque dediderunt. Imperator cum antea quoque intestinorum dolore torqueretur, et ex eis vehementer laboraret, tunc ex incommodis expeditionis, et præsertim ex cœli insolentia toto obsidionis tempore ægrotabat. Exercitum præterea totum alvus citata exercebat, febresque et dolor capitis B divexabant, ac pauci hujus mali expertes manebant. **319** Nemo tamen præter Sphranzeu magnum stratopedarcham, interiit, sed diutius cum morbo colluctati convalescebant. Equi, muli, et si quid aliud animalium erat, difficulter vitam retinebant. Quare de multis haud multi cum equis redierunt. Arta recepta, imperator ibidem ob afflictam valetudinem mansit.

CAPUT XXXVII.

Thomocastrenses a magno domestico obsidentur. Quare essent tam superbi et refractarii. Ad deditionem exstimulantur. Eodem scopo et cum pædagogo Nicephori multis agitur. Ille rem ad primores refert, et renuntiat; concilio visum deditionem imperatori faciendam. Laudat factum domesticus; pædagogum cum Nicephoro et optimatibus ad se redire jubet.

Ὁ μέγας δὲ δομέστικος στρατιὰν ἀναλαβὼν ἦλθεν εἰς Θωμόκαστρον καὶ πρότερον πολιορκούμενον· ἔνθα καὶ Νικηφόρος ὁ δεσπότου παῖς ἐκ Τάραντος ἐλθὼν μετὰ τῶν ἄλλων τῶν φυγάδων ἔτι νήπιος ὢν ἐπολιορκεῖτο· οὗτοι δὲ ἅτε καὶ ἐν ἀφθόνοις ὄντες διὰ τὸ θαλασσοκρατεῖν, τριήρεων οὐ παρουσῶν βασιλικῶν, καὶ δυσπειθέστεροι τῶν ἄλλων μᾶλλον ἦσαν, καὶ οὐδὲ λόγου γοῦν ψιλοῦ ἠξίουν τοὺς πολιορκοῦντας. Καὶ γὰρ καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐν δύο καὶ εἴκοσιν ἡμέραις, αἳ μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ παρῆλθον προσπέμποντος ἀεί τινας αὐτοῖς καὶ τὴν αἰτίαν ἐρομένου δι' ἣν οὕτως ἀσυμβάτως ἔχουσι πρὸς βασιλέα, καὶ πάντα μᾶλλον αἳ (68) ὑπομένειν ἢ ὑπ' αὐτὸν τελεῖν, οὐδεμίαν παρέσχον ἀπολογίαν· ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ μὴ ἑκατέρωθεν γῆς πολιορκεῖσθαι καὶ θαλάσσης, ἅμα δὲ καὶ συμμαχίαν ἐκδεχόμενοι ἐκ Τραντίνων [γ. Τάραντος] ἧξειν ἣν ἔφοντο αὐτοῖς λύσειν τὴν πολιορκίαν τοὺς Ῥωμαίους ἐκφοβήσαντας· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν καὶ εἰκοστὴν ἡμέραν, ἦκον ἐκ τοῦ Τάραντος αἱ προσδοκώμεναι δέκα τριήρεις, καὶ πεντηκόντοροι τρεῖς· ἃς ἰδόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐν Θωμοκάστρῳ, ἡδονῆς τε ἦσαν ἔμπλεω, καὶ σωτήρια ἑώρταζον, καὶ ἐπαιάνιζον ἀπὸ τοῦ τείχους, ὡς ἤδη τῶν κακῶν ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ ἦσαν

C Magnus domesticus exercitum Thomocastro ante jam obsesso admovet, ubi puer Nicephorus (69), despoinæ filius, Tarento cum aliis fugitivis reversus, obsidebatur. Thomocastrii velut copiis omnibus circumfluentes, quod mare obtinerent, ubi imperatoriæ triremes nullæ erant, multo plus cæteris calcitrabant, nec verbis saltem nudis obsessores dignabantur. Etenim cum magnus domesticus per dies duos et vicenos ab adventu suo ad eos quotidie mitteret, et causam exquireret cur adeo nullam cum imperatore compositionem paterentur, et quidvis, quam ei parere mallent, nihil responsi dabant, simul quia non utrinque, terra marique oppugnabantur, simul quia Tarento auxilium exspectabant, quod Romanis perterritis obsidione eos D liberaret. Post secundum autem et vicesimum diem Tarento venerunt exspectatæ triremes decem, et tres aliæ, quarum singulæ quinquaginta remis agebantur. Earum conspectu obsessi plurimum exhilarati, σωτήρια [id est, diem festum salutis] agebant, ac de muro divinas laudes, ut jam malis defuncti, concinebant: qui tamen nihilo magis minoribus erant in malis. Magnus siquidem domesticus, etsi propter mare castra posuisset,

Jacobi Pontani notæ.

(68) Nihil ad rem istud αἳ. Legendum videtur αἰροῦνται.

(69) Miror, cum paulo post dicat, fuisse duodenem: qua certe ætate non sunt infantes. Nisi forte per μείωσιν aut contemptum vocet νήπιον.

nec tantillum se commovit, obsidionemque perpetuavit. Tarentini stantes in anchoris, ad terram ut hostilem naves appellere, ac prope urbem descendere non audebant. Tertio post die suspicatus magnus domesticus, Thomocastriis spiritus paulatim comprimi, quandoquidem Tarentino subsidio non fruerentur, per interuntium eos in hanc sententiam verbis est aggressus. **320** Se illos non posse satis admirari, quod cum viri prudentes, ac rerum usu triti sint, ut quidem fama prædicentur (nam adhuc recenti adventu suo paucos eorum vidisse), nunc existimationi suæ minime servire, ac neutiquam ea facere, unde se omni crimine prorsus liberent. Ipso enim circiter quinque et viginti dies ad muros sedente, et avente causam noscere, ob quam subesse imperatori prorsus intolerabile videatur, eos nihil plane respondere, neque ex his, quæ faciant, suspicionem afferre, quasi aut hostibus incommodum, aut sibimet ipsis molestiarum vacuitatem prudenter meditentur : sed idem illis, quod polypis accidere, qui egressi e latibulo (70), si quid apprehenderint, non facile dimittunt, donec aut per se, aut vi abstracti, quod constrinxerant, dimiserint. Sic ipsos, cum semel imperatorem se nolle principem agnoscere testati sint, idem semper et præfracte testari. Quanquam si de rebus immutabilibus ita meditato loquerentur, haberent rationem aliquam, cur in iis perseverarent, quæ a principio statuissent. Nunc palam esse, eos de iis loqui, quæ nec unum diem sunt eadem, sed varie commutantur. Quare et verba cum rebus ad eorum utilitatem oportuisse congruere : admonebatque, ut e prudentioribus aliquem mitterent, quem, quid ipsis expediret, docere posset. Et si quidem is sibi assentiretur, bene ; sin autem, rursum eis integrum fore, ea persequi, quæ profectura ducerent. Sic ille verbis quodammodo cum ipsis velitabatur. Qui cum respondissent, missuros aliquem, si concilio placuisset, postridie Richardum, Nicephori pædagogum, cæteris nobiliorem ac prudentiorem mittunt. Congressus cum eo magnus domesticus, sic ait : Neminem ego mortalium, nisi a mente desertissimum, non ad finem aliquem, in quibuscunque actionibus suis respicere judico. Quod igitur primum fidem prodidistis, et nunc in obsidione istam animi, quæ videtur, altitudinem adhibetis, non alia de causa id facere vos autumo, quam ut Nicephoro despotæ filio ad principatum, et vobis ipsis aliquid ad felicitatem adjumenti afferatis. Ergo age, utrumque consideremus : ita, ut si quidem ex iis quæ facta sunt, aut ex iis quæ speratis, invenerimus quidpiam, quo consulta vestra finem suum sortiantur, id ne omittatis : sin contra invenerimus, quam vos suspicamini, ut non **321** so-

οὐδὲν μᾶλλον ἐν ἐλάττοσι κακοῖς. Ὁ μέγας μὲν γὰρ δομέστικος καίτοι ἐγγὺς ἐστρατοπεδευμένος τῆς θαλάσσης, οὐδὲν μᾶλλον ἐκινήθη· ἀλλ' ατρέμας τῆς πολιορκίας εἶχετο. Ταραντῖνοι δὲ ἐπ' ἀγκυρῶν ἐφώρμουν, τῆς τε γῆς ἀπεχόμενοι ὡς πολεμίας, καὶ πρὸς τῇ πόλει οὐθεμίαν ποιούμενοι ἀπόβασιν. Εἰς τρίτην δὲ ἡμέραν ὕστερον ὁ μέγας δομέστικος ὑποπτεύσας τοῖς ἐν Θωμοκάστρῳ τὸ φρόνημα ὑπενδοῦναι, ἐπεὶ οὐδὲν ἀπώναντο τῆς βοηθείας Ταραντίνων, προσῆγεν αὐτοῖς τοὺς λόγους προσπέμπων τοὺς διαλεξομένους. Ἔφασκέ τε θαυμάζειν μάλιστα αὐτῶν ὅτι συνετοί τε ὄντες, καὶ πράγμασιν εἰδότες χρῆσθαι, ὡς περὶ αὐτῶν ἀκούειν ἔξεστιν (ὀλίγοις γὰρ αὐτῶν ἐωρακέναι κατὰ τὴν πρώην τὴν ἔφοδον), νῦν οὐ προσήκοντα ποιοῦσιν ἑαυτοῖς, οὐδ' ἐξ ὧν μάλιστα ἂν ἀπολύοιντο αἰτίας. Αὐτοῦ γὰρ δὴ ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἡμέραις περικαθημένου, καὶ τὴν αἰτίαν βουλομένου μαθεῖν ἧς ἕνεκα αὐτοῖς τὸ ὑπὸ βασιλεῖ τετάχθαι νομίζεται τῶν πάνυ ἀδυνάτων, μήτε παρέχεσθαι ἀπολογίαν μηδεμίαν, μήτε ἐξ ὧν πράττουσιν ὑποψίαν ἐνδιδόναι ὡς σωφρόνων ἀνθρώπων χρῶνται λογισμοῖς ὑφ' ὧν ἢ ἡμᾶς κακώσουσι τοὺς πολεμίους, ἢ σφίσι αὐτοῖς παρέσονταί τινα ἀπαλλαγὴν τῶν ἀλγεινῶν· ἀλλὰ ταὐτὸν πάσχειν οἷον τοὺς πολύποδας φασίν· οἳ ἐπειδὰν ἐξέλκωνται τῆς θαλάμης, ἂν συμβαίη τινὸς ἐπιλαβέσθαι, οὐ ῥᾳδίως μεθιᾶσιν, ἄχρις ἂν ἢ ἐπιλείψωσί τι ἑαυτῶν, ἢ παρασπάσωσι τῶν ἡμμένων, τοιοῦτον δή τι συμβαίνειν καὶ περὶ αὐτούς. Ἅπαξ γὰρ ὡς οὐ βασιλεῖ προσθήσονται εἰπόντες τοῖς αὐτοῖς λόγοις χρῶνται διηνεκῶς, καὶ οὐδεμίαν ἐπιδέχονται μεταβολὴν καίτοι εἰ μὲν περὶ ἀκινήτων πραγμάτων ἦσαν, τοὺς λόγους ἐσκεμμένοι, εἶχεν ἄν τινα λόγον ἐμμένειν τοῖς βεβουλευμένοις ἐξ ἀρχῆς. Νῦν δ' ἔξεστι συνορᾶν ὡς οὐδ' ἐπὶ μιᾷ ἡμέρᾳ τῶν αὐτῶν μενόντων, ἀλλὰ ποικίλας δεχομένων τὰς μεταβολὰς ποιοῦνται. Ὥστε ἐχρῆν σφίσι καὶ τοὺς περὶ ἐκείνων λόγους ὁμοίως τοῖς πράγμασι μεθαρμόζεσθαι πρὸς τὸ λυσιτελοῦν· παρῆνει τε αὐτοῖς τῶν συνετωτέρων παρ' αὐτοῖς τινα πέμψαι πρὸς αὐτόν, ὥστε ἃ αὐτοῖς οἴεται λυσιτελοῦντα ὑποθέσθαι. Κἂν μὲν καὶ αὐτῷ συμφέροντα δοκῇ· εἰ δὲ μή, ἀλλ' αὐτοῖς γε ἐξεῖναι πάλιν ἃ δύνήσειν οἴεται ἐλέσθαι. Τοιούτους μὲν ὥσπερ διὰ προβολισμῶν πρὸς ἐκείνους ἐποιήσατο τοὺς λόγους· ἐκεῖνοι δὲ ἀποκρινάμενοι ὡς εἰ δοκεῖ αὐτοῖς συμβουλευσαμένοις πέμπουσί τινα εἰς τὴν ὑστεραίαν, πέμπουσι Ῥιτζαρδὸν τὸν Νικηφόρου παιδαγωγὸν ἐπιφανέστερόν τε καὶ συνετώτερον τῶν ἄλλων ὄντα· καταστάντων δὲ εἰς λόγους, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος διεξῆλθε· Οὐδένα οἶμαι τῶν πάντων εἰ μὴ παντάπασι ἀπεστέρηται φρενῶν, μὴ πρός τι τέλος ἀποβλέποντα ὁτῳοῦν ποτε ἐπιχειρεῖν. Διὸ τήν τε ἀποστασίαν πρῶτον καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ νῦν δοκοῦσαν μεγαλοψυχίαν οὐκ ἄλλου του ἕνεκα ἐλέσθαι ὑμᾶς νομίζω ἢ ὥστε Νικηφόρῳ τῷ τοῦ δεσπότου παιδὶ εἰς τὴν ἀρχήν, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς εἰς εὐπραγίαν ὠφέλειάν τινα ἐργάσασθαι· σκεψώμεθα

Jacobi Pontani notæ.

(70) De polypo hæc Plinius, lib. IX, cap. 29 : *Polyporum multa genera; terreni majores, quam pelagii, omnes brachiis ut pedibus ac manibus utuntur : cauda vero quæ est bisulca, et acuta, in coitu. Cæterum per brachia velut acetabulis dispersis haustu quodam adhæresecunt, tenent supini, ut avelli non queant*, etc.

δὴ ἐπ' ἀμφοτέρων· κἂν μέν τινα ἐκ τῶν εἰργασμέ- A
νων ἢ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἐλπίζετε δυνώμεθα εὑρεῖν, ταῦτα
πράττειν ἐξ ὧν ἂν εἰς πέρας ἔλθοι τὰ βεβουλευμένα·
ἂν δ' ἐναντίως ἔχοντα ἢ αὐτοὶ ὑπονοῆτε, μὴ μόνον
ἀφίστασθαι τῶν μὴ ὀρθῶς ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ
ἐμοὶ πείθεσθαι παραινοῦντι τὰ συνοίσοντα. Ὑμεῖς
τοίνυν βασιλέως ἀποστάντες οὐδὲν εἰς ὑμᾶς ἀγνώ-
μονήσαντος, προσεχωρήσατε τοῖς Ταραντίνοις, οὐχ
ἁπλῶς οὐδὲ ἀλόγως, ἀλλ' οἰόμενοι τῇ ἐκείνων συμ-
μαχίᾳ Ἀκαρνανίαν δυνήσεσθαι ὑπάγειν ἑαυτοῖς. Τοῦ-
το δὲ οὐδὲ ὀλίγου δεῖ τοῦ εἶναι δυνατόν· αὐτοὶ γὰρ ἀφ'
ἑαυτῶν ἰδίᾳ κινοῦμενοι πλεονεξίᾳ πολλάκις Ἀκαρνᾶσι
στρατῷ μεγάλῳ ἐπεστράτευσαν, καὶ τὴν χώραν ἐκάκω-
σαν ὅσα μάλιστα ἐξῆν. Πόλεως δὲ οὐδεμιᾶς ἠδυνήθησαν
κύριοι γενέσθαι, οὔτε ὅπλοις βιασάμενοι οὔτε πολιορ-
κίᾳ ἀναγκάσαντες ὁμολογίᾳ παραδοῦναι, ἀλλ' ἀνεχώ- B
ρησαν ὧν ἦγον ἀποβαλόντες οὐκ ὀλίγους, πλὴν εἰ μὴ
ὧν αὐτοῖς ἐκόντες οἱ Ἀκαρνανίας ἄρχοντες παρεχώ-
ρησαν, Βοντίτζης καὶ Ναυπάκτου καὶ Βοθρεντοῦ,
ὥστε ἔχειν αὐτοὺς συμμάχους πρὸς τὸν πρὸς βασι-
λέα Ῥωμαίων πόλεμον. Οἱ οὖν Ἀκαρνάσι μόνοις πο-
λεμοῦντες οὐδὲν ἠδυνήθησαν ἀνύσαι πλέον, τίς ἐλ-
πὶς περιγενέσθαι νῦν καὶ βασιλέως παρόντος ἅμα
στρατιᾷ, ὃς πρότερόν τε καὶ νῦν ῥᾷον ἐξαρκεῖ Ἀκαρ-
νάσιν ἡμοῦ καὶ Ταραντίνοις πολεμεῖν; Οὐ μήν, ἀλλ'
οὐδὲ ὑμῖν ἐλπὶς Ἀκαρνάνων τινὰς συναποστῆναι·
καὶ οἱ γὰρ πρότερον, Ῥώγιοι καὶ Ἀρταῖοι, συνα-
πέστησαν, καλῶς περὶ σφῶν αὐτῶν βουλευσάμενοι
τὰ δέοντα, βασιλεῖ τὰς πόλεις παραδόντες προσεχώ-
ρησαν, καὶ σφίσι τε αὐτοῖς αἴτιοι ἐγένοντο εὐπραγίας·
πολλῶν γὰρ ἐπέτυχον τῶν βασιλέως εὐεργεσιῶν, καὶ
τοῖς πολίταις ταῖς αὑτῶν. Ὡς μὲν οὖν εἰ καὶ ἥξουσι Τα- C
ραντῖνοι, ὀλίγα ἢ οὐδὲν λυσιτελήσουσιν ὑμῖν, δέ-
δεικται ἡμῖν· ὅτι δὲ οὐδὲ ἥξουσι τὴν ἀρχήν, αὐτόθεν
ἤδη πειράσομαι κατάδηλον ποιεῖν. Πᾶς γὰρ ὁστισοῦν
ἰδίων ἕνεκα ἐγκλημάτων ἢ ἑτέροις συμμαχῶν ἁπτό-
μενος πολέμου, ἐν ἀρχαῖς μὲν μάλιστα καὶ χρήμασι
καὶ ὅπλοις ἐρρωμένος ἔχεται προθύμως, ἐὰν δὲ
ἅπαξ καὶ δὶς ἐπιχειρήσας σφαλῇ, ἀμβλύνεται· πρι-
γχίπισσα τοιγαροῦν, ὡς αὐτοί τε οἴεσθε, καὶ ἡμεῖς
οὐκ ἂν ἔξαρνοι γενοίμεθα, προθύμως τοῦ ὑπὲρ ὑμῶν
πολέμου ἀπτομένη ἐν ἑαυτῷ μάλιστα ᾧ πολεμεῖσθαι
ὑφ' ἡμῶν, παρασκευαζομένη νῦν τὰς δέκα ταύτας
πέπομφε τριήρεις· οἳ οὐχ ὅτιγε ὑμῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυ-
τοῖς ἀμύνειν οἷοί τέ εἰσιν. Ἐμοῦ γὰρ παρὰ θάλασσαν D
στρατοπεδευμένου, οὔτε ἀπέβησαν, οὔτε ἀποβῆναι
οἷοί τέ εἰσιν· ἀλλ' ὀλίγον ἀπεοίκασιν ἀψύχων. Λεί-
πεται δὴ οὖν κεναῖς χερσὶ πρὸς τὴν πέμψασαν
ἐπανελθεῖν· ἐκείνῃ δὲ ὁρῶσα ὡς οὐκ ὀλίγων τινῶν
ἀναλωμάτων, οὐδὲ φαύλης πραγματείας ὁ πρὸς βα-
σιλέα δῆλται πόλεμος, ἀποσχήσεται ἐπιχειροῦσα
δυνάτοις· ὑμῖν δὲ ἐρήμοις τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας
λειπομένοις, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ σφᾶς αὐτοὺς ἐν
ἀνδραπόδων μοίρᾳ παραδοῦναι ἐνδείᾳ πιεσθέντας,
καὶ δούλους καὶ ἀναστάτους γενέσθαι, ἢ πολιορκου-
μένους ἐντεῦθα ἀπολέσθαι πανδημεὶ ἐν φρουρίῳ
πνιγηρῷ καὶ πλήρει δυσωδίας κατακεκλεισμένους.
Ἐξεστιν οὖν συνορᾶν τὴν ὠφέλειαν ἧς αὐτοί τε καὶ
Νικηφόρος ὁ ὑμῶν δεσπότης ἀπολαύσεται ἐκ τῆς

lum, quod verum et rectum non est deseratis, sed et mihi bene consulenti obtemperandum existimetis. Vos itaque nullo imperatoris peccato offensi, ad Tarentinos transfugistis; nec id simpliciter et inconsulto, sed ruti illorum opibus Acarnania potiturōs. Hoc autem, proh! quantum ab effectu abest? Ipsi enim sua privatim cupiditate et avaritia impulsi, sæpius in Acarnanas cum magno profecti exercitu, regionem quidem populationibus et maleficiis infestam habuerunt, urbem tamen nullam nec armis expugnando ceperunt, nec obsidendo ad deditionem coegerunt, sed copiis non parum imminutis, remearunt. Paucas, nempe Bontitzen, Naupactum et Bothrentum excipio, quibus Acarnaniæ principes, ut eos belli contra imperatorem socios haberent, cesserunt. Qui igitur cum Acarnanibus solis bello contendentes, nihil egerunt, quæ spes superaturos nunc præsentem imperatorem cum exercitu, qui et alias potuit, et nunc facilius potest cum Acarnanibus et Tarentinis simul bellum gerere? At neque vobis sperare licet, Acarnanum aliquos vestro exemplo defecturos. Nam qui prius vobiscum defecerant Rhogii et Artæi, rebus suis probe consulentes, imperatori se addixerunt, multaque sibi ac civibus suis ab eo dona consecuti, felicem statum invenerunt. Tarentinos itaque, etiamsi venerint, parum aut nihil vobis operæ navaturos demonstratum est: prorsus autem non venturos, inde conabor ostendere. Quicunque aut propter privatas offensiones, aut ut socius bellum capessit, principio quidem, dum armis et pecunia est instructissimus, impigre opus invadit; si semel iterumque id frustra fecerit, languescit impetus. Princeps igitur Tarentina vestra opinione, et vero etiam nostra, prompte pro vobis bellum capessens, uno hoc anno, quo a nobis oppugnamini, comparatas triremes hasce misit, quæ tantum abest, ut vos defendant, ut nec seipsas queant defendere. Me enim juxta mare castrametante, nec descenderunt classiarii, nec quasi essent mortui descendere potuerunt. Reliquum est, ut vacuis manibus ad eam redeant, a qua missi sunt. Quæ cum intelliget, bellum adversus imperatorem nec modicis sumptibus, et magnis egere laboribus, de cætero quæ effici non possunt, non tentabit. Vobis vero illo frustratis auxilio, aliud nihil **322** restabit, quam ut vexati et rerum egestate oppressi, pro mancipiis vos tradatis, ac sedibus vestris profugi servientem servialis, aut hic in oppidulo æstuoso ac fœtoris pleno obsessi et conclusi, cum populo universo intereatis. Quamobrem hinc utilitatem, quam vobiscum despota vester ex hac defectione capturus sit, perspicere licet. Quod si etiam concederemus, cum ingenti apparatu concitatos huc venire Tarentinos, incertum est, num et sic nos Acarnania queant depellere, qui nec a solis Acarnanibus, quamvis eos sæpe aggressi, sine detrimento potuerunt discedere. Quod si et hoc daremus, illos nobis po-

tentiores existimatos, urbes subacturos; nihilominus tum quoque misera erit vestra et infelix conditio. Necessario enim illis servietis. Non enim profecto adeo insipientes sunt, ut quod sæpenumero cupierunt, si id post magnos labores et pericula assequantur, citra ullam necessitatem vobis condonent. Quale autem et quam durum Tarentinorum aliorumque Latinorum imperium sit, vos experientia ipsa melius quam nos cognovistis. Quocirca sive adjuvabimini a Tarentinis, sive non; sive nos vicerint, sive a nobis vincentur, nihil aberit, quominus in extremis malis versemini. Sed neque nos diuturnitate remissiores factos obsidionem soluturos arbitrari prudentis est hominis. Nos ipsi quidem non semper vobis assidebimus. Nunc enim imperator, arbitrans ipso eventu doctos, quam de vobismet male meruerit, mutata voluntate ad se accessuros, et ipse adhuc exspectat, et quas in aliis urbibus habetis facultates, nondum in alios dispertit. Si vos calculum reducturos desperaverit, non vestras duntaxat, sed et cognatorum vestrorum fortunas Acarnanum potentissimis gratis dabit. Qui sui quæstus cupidine commoti, vel ultra vires animosi, et parvo ab imperatore accepto præsidio, ut perniciosissimos hostes vos oppugnabunt, nec obsidere cessabunt, quoad subactos cum conjugibus et liberis patria extorres reddiderint. Nos cum imperatore domum revertemur. Videte igitur, quibus casibus hoc bellum vos objectabit. Si me meliora suadentem audieritis, vosque et urbem imperatori dedideritis, primum quidem, quod studetis, Nicephoro despotæ vestro commodare licebit; ego enim filiam meam ei uxorem conjungam, quod in summa felicitate ponendum nec vos nescitis. Præterea ut filium meum **323** educabo; et imperator, qui mihi bene vult, mea causa honoribus ac beneficiis apud Romanos amplitudinem ejus illustrabit. Adde quod et vobis non pauca hinc emolumenta parabitis. Nam et hic opes vestras cumulabit imperator, et quæ Nicephoro despotæ vestro assignabuntur, ex iis fructum aliquem capietis. Plura acervanda dictis non censeo, cum ex his, qui sapiunt, possint intelligere, quantam vim malorum bellum, quantam vicissim bonorum copiam deditio allatura sit. Vos considerate, et utrumvis eligitote. Ut absolvit domesticus, Richardus inter familiares Nicephori primas tenere se ipse quoque non negabat, tamen ad illos quoque referendum, et communiter quid agi conveniret, decernendum. Approbante magno domestico, die sequenti rediturum responsumque relaturum pollicitus, in urbem se recepit. Coacto e præsentibus conventu, quærunt, ecquid se et oppidum tradant, magnique domestici monitis obsequelam faciendam consensu firmant. Postridie redieus, Richardus Demm testatur, ipsos neque odio imperatoris, neque sui quæstus causa ejus frenos excussisse, sed opinantes, si primi deficerent, reliquos Acarnanes secuturos, et hoc modo

ἀποστασίας. Εἰ δ' ἄρα καὶ συγχωρήσαιμεν παρασκευῇ μεγάλῃ Ταραντίνους ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμηθέντας ἐνθάδε ἥκειν, ἄδηλον μὲν εἰ καὶ οὕτω δυνήσονται ἡμᾶς Ἀκαρνανίας ἐξελάσαι, οἳ οὐδὲ πρὸς μόνους Ἀκαρνάνας, καίτοιγε πολλάκις ἐπιχειρήσαντες, ἴσχυσαν χωρὶς ζημίας ἀπαλλάξαι πολεμοῦντες. Εἰ δ' ἄρα καὶ τοῦτο δοίημεν τὸ ἡμῶν αὐτοὺς ὀφθέντας κρείττους παραστήσασθαι τὰς πόλεις, τότε γε ὑμῖν τὰ πράγματα οὐδεμιᾶς βέλτιον ἕξει δυσπραγίας. Ἀνάγκη γὰρ ὑμᾶς αὐτοῖς δουλεύειν. Οὐ γάρ δήπου γε ἀνοηταίνουσι τοσοῦτον, ὥστε οὗ πολλάκις ἐπεθύμησαν, μετὰ τοὺς μεγάλους πόνους καὶ κινδύνους εἰ παρέσται ἀνάγκης οὐδεμιᾶς παρούσης ὑμῖν πρᾶξαι. Ὁποία δὲ ἡ Ταραντίνων καὶ τῶν ἄλλων Λατίνων δουλεία, αὐτοὶ ἴστε πείρᾳ βέλτιον ἡμῶν· ὥστε εἴτε συμμαχήσουσιν ὑμῖν οἱ Ταραντῖνοι, εἴτε μή, εἴτε νικήσουσιν ἡμᾶς, εἴτε ἡττηθήσονται αὐτοί, οὐδὲν ὑμῖν ἐλλείπει τοῦ μὴ εἰς ἔσχατον κινδύνου ἀφικέσθαι· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς ὀλιγωρήσαντας διὰ τὸν χρόνον, ἀποστήσεσθαι τῆς πολιορκίας οἴεσθαι, νοῦν ἐχόντων ἐστὶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ δὴ αὐτοὶ καθοδούμεθα μέχρι παντὸς ὑμᾶς πολιορκοῦντες. Νῦν μὲν γὰρ βασιλεύς οἰόμενος ἐξ αὐτῶν διδαχθέντας τῶν πραγμάτων ὡς οὐ λυσιτελοῦντα ἐβουλεύσασθε ὑμῖν αὐτοῖς, μεταγνόντες προσχωρήσετε αὐτῷ, αὐτός τε ἔτι περιμένει, καὶ οὐδὲ τὰς κτήσεις ὑμῶν τὰς ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι παρέσχετο ἑτέροις· ἂν δὲ ἀπογνῷ τὴν μεταμέλειαν ὑμῶν, οὐ μόνον τὰ ὑμετέρα κτήματα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν ὑμῶν τοῖς δυνατωτάτοις Ἀκαρνάνων παραδώσει· οἳ κέρδους ἕνεκα ἰδίου, καὶ ὑπὲρ δύναμιν πολεμήσουσιν ὑμῖν ὡς πολεμιωτάτοις καὶ ὀλίγην ἔχοντες ἐκ βασιλέως στρατιάν, καὶ οὐκ ἀνήσουσι πολιορκοῦντες ἄχρις οὗ παραστησάμενοι αὐτούς τε καὶ γυναῖκας καὶ τέκνα, θήσουσιν ὑπερορίους. Βασιλεὺς δὲ καὶ ἡμεῖς οἴκαδε ἀναχωρήσομεν. Σκέψασθε οὖν οἵ κακῶν ὁ πρὸς βασιλέα πόλεμος ὑμῖν χωρήσει· ἐὰν δ' ἐμοὶ τὰ βελτίω παραινοῦντι πείθησθε καὶ ἑαυτοὺς βασιλεῖ καὶ τὴν πόλιν παραδῶτε, πρῶτον μέν, ὅπερ αὐτοὶ διὰ σπουδῆς ποιεῖσθε τὸ Νικηφόρῳ τῷ ὑμῶν δεσπότῃ ὠφέλειάν τινα ἐξευρεῖν ἐξέσται. Ἐγὼ γὰρ αὐτῷ τὴν ἐμὴν κατεγγυήσω θυγατέρα· ὅπερ ὅτι γε οὐδενὸς δεύτερον εἰς εὐτυχίας λόγον, οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε δήπου. Ἐγώ τε γὰρ ὃν υἱὸν ἐκθρέψω· καὶ βασιλεὺς τῆς εἰς ἐμὲ εὐνοίας ἕνεκα, τιμαῖς τε καὶ πολλαῖς εὐεργεσίαις περιφανῆ παρὰ Ῥωμαίοις θήσει. Ἔπειτα καὶ ἑαυτοῖς οὐκ ὀλίγων τινῶν ἀγαθῶν αἴτιοι γενήσεσθε. Ἔνταῦθά τε γὰρ ὑμᾶς εὖ ποιήσει βασιλεύς, οἷς εἴχετε πρότερον καὶ ἕτερα προσθείς· καὶ τῶν Νικηφόρῳ τῷ ὑμῶν δεσπότῃ ἀπονεμηθησομένων ἀπολαύσετε τὸ μέρος. Ἱλεὼ μὲν οὖν οὐκέτι δεῖν οἶμαι συνελέσθαι, ἱκανὰ γὰρ παρ' εὖ φρονοῦσι καὶ τὰ εἰρημένα, ὅσων τε κακῶν ὑμῖν ὁ πόλεμος αἴτιος ἔσται καταμαθεῖν, καὶ ὅσων ἀγαθῶν τὸ προσχωρῆσαι βασιλεῖ. Ὑμῖν δὲ ἐξέσται διασκεψαμένοις, τῶν εἰρημένων προσθέσθαι ὁποτέροις. Τοιαῦτα διειλεγμένου τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὁ Ῥιτζάρδος τῶν μὲν Νικηφόρῳ συμπαρόντων ἄλλων ὡμολόγει καὶ αὐτὸς προέχειν, δεῖν

δὲ ἔφασκε καὶ ἐκείνους περὶ τῶν εἰρημένων πυθομένους, καινῇ τῶν πραχτέων τὴν ψῆφον ἐξαγαγεῖν. Ἐπαινοῦντος δὲ καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πόλιν, ἐπαγγειλάμενος εἰς τὴν ὑστεραίαν ἥξειν ὡς λόγον ἀποδώσων. Ἐκκλησίαν δὲ συναθροίσας ἐκ τῶν συνόντων, ἐβουλεύετο ἅμα αὐτοῖς εἰ δέοι βασιλεῖ σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν ἐγχειρίζειν· καὶ ἐδόκει αἱρετέα εἶναι ἃ αὐτοῖς ὁ μέγας δομέστικος παρῄνει. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο εἰς νῆν ἐπιοῦσαν ὁ Ῥιτζάρδος αὐτοῖς τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ προσελθών, ἐμαρτύρετο Θεὸν, ὡς Οὔτ' ἀπεχθῶς διακείμενοι πρὸς βασιλέα, οὔθ' ἑαυτοῖς τινα οἰόμενοι ὠφέλειαν ἐκ τῆς ἀποστασίας προξενήσειν, εἱλόμεθα ἀποστῆναι βασιλέως· οἰόμενοι δὲ, ἂν αὐτοὶ πρῶτοι A paternum regnum Nicephoro restitutum iri, ultro se periculo involvisse, ut Nicephoro, inquam, auxilio essent, et sibi decus compararent. Rebus autem retro sublapsis, contra exspectationem evenisse. Nunc ipsis quoque diligenter statum suum contemplatis, nihil I præsens vel sibi, vel Nicephoro repertum utilius quam quod ipse suasisset. Quapropter et se et urbem eos per manus ejus imperatori transdere; nosse ipsum, quid rebus eorum quam optime faciat. Tum magnus domesticus illorum ad partes meliores conversionem laudavit, et quibus egerent, ab imperatore impetraturum fidem dedit, jussitque, ut in urbem regressus, cum Nicephoro et aliis ad se reverteretur. ἀποστῶμεν, καὶ τοὺς ἄλλους Ἀκαρνάνας συνέψεσθαι ἡμῖν, καὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν Νικηφόρῳ ἀποδώσειν ἐκόντες ὄντες εἰσήχθημεν εἰς τοὺς κινδύνους, εὔκλειάν τε ἑαυτοῖς, καὶ ὠφέλειαν τῷ ἡμετέρῳ δεσπότῃ οἰόμενοι προξενήσειν· τῶν πραγμάτων δὲ ἀνεστραμμένων, ἀπέβη τἀναντία ἢ αὐτοὶ προσεδοκῶμεν. Νῦν οὖν καὶ ἡμῖν πολλὰ περὶ τῶν παρόντων διασκεψαμένοις, λυσιτελέστερον οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι οὔθ' ἡμῖν, οὔτε Νικηφόρῳ, ἢ ὧν συνεβούλευσας αὐτὸς, εὑρέθη. Οὗ δὴ ἕνεκα, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν διὰ σοῦ παραδιδοῦμεν βασιλεῖ· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅτῳ τρόπῳ βέλτιστα ἡμῖν τὰ πράγματα παρασκευάσεις ἔχειν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν· ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἐπαινέσας τῆς μεταβολῆς αὐτοὺς, καὶ ὧν ἐδέοντο ἐπαγγειλάμενος πράξειν αὐτοῖς παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἐκέλευεν ἐλθόντα εἰς τὴν πόλιν καὶ Νικηφόρον καὶ τοὺς ἄλλους παραλαβόντα ἥκειν πρὸς αὐτόν. B sus, cum Nicephoro et aliis ad se reverteretur.

324 CAPUT XXXVIII.

Nicephorus cum primoribus a domestico ad imperatorem deductus, humaniter et munifice accipitur. Matthæus Cantacuzenus magni domestici filius, Demetrii despotæ filiam ducit domum. Enixe contendit Apocauchus, ut sibi monachum fieri liceat. Ejus preces imperatori suspectæ sunt. Exploratur animus. Iterum instat, et classis contra Barbaros præfecturam, ut sibi et reipublicæ salutarem petit et impetrat. Imperator Apocauchum pro ignavo et improbo habet. Recensentur castella quæ ædificarit, et urbes quas instaurarit.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὑστεραίαν ἅμα καὶ Νικηφόρον ἄγοντες τὸν δούκαν εἰς τὸ στρατόπεδον παρῆσαν, καὶ τῶν Ταραντίνων ἔτι παρόντων ταῖς ναυσὶ καὶ ὁρώντων τὰ πραττόμενα, Θωμοκάστρῳ μὲν ἐγκατέλιπε φρουρὰν τοῦ μὴ παρὰ τῶν Ταραντίνων τι ἀδικηθῆναι τῆς στρατιᾶς ἀναχωρούσης· αὐτὸς δὲ Νικηφόρον τὸν δούκαν ἅμα τοῖς ἄλλοις παραλαβὼν, ἐπανέζευξεν εἰς βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ ἀσμένως ἐδέξατο αὐτοὺς, καὶ πολλαῖς ἠμείψατο εὐεργεσίαις· Νικηφόρον δὲ τὸν δούκαν τῷ τε τοῦ πανυπερσεβάστου τετίμηκεν ἀξιώματι, καὶ πολλῆς ἠξίωσεν εὐμενείας καὶ οἰκειότητος τῆς πρὸς αὐτόν. Διατρίψας δὲ ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐξ ἐκείνου ὑπὲρ εἴκοσιν ἡμέρας, καὶ ὅσα μάλιστα ἔδει πρὸς ἀσφάλειαν ταῖς πόλεσι καταστήσας, ἐπανέζευξεν εἰς Θεσσαλονίκην, χειμῶνος ἤδη ἀρχομένου, Νοεμβρίου μηνὸς ἐνιστα- D μένου, καὶ διεχείμασεν ἐκεῖ. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χειμῶνα καὶ οἱ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρώτου υἱοῦ ἐτελοῦντο γάμοι ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἔγημε γὰρ τὴν Δημητρίου τοῦ δεσπότου θυγατέρα, ὃς ἦν βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων παῖς· τελεσθέντων δὲ τῶν γάμων πολυτελῶν τε καὶ περιφανεστάτων, ἐπεὶ καὶ ὁ χειμὼν ἤδη περὶ ἐκβολὰς ἦν, παρεσκευάζετο βασιλεὺς ὡς εἰς Βυζάντιον ἐπανήξων. Μεταξὺ δὲ παρασκευαζομένῳ, καὶ ὁ παραχοιμώμενος Ἀπόκαυχος ἐκ Βυζαντίου ἦκεν· οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ προσελθὼν, ἀνεμίμνησκέ τε παλαιῶν εὐεργεσιῶν ὧν ὑπῆρ- C Postquam die altero Nicephoram ducam secum adducentes in castris adfuerunt, Tarentinis adhuc cum classe præsentibus et quæ fierent aspicientibus, domesticus Thomocastri præsidiariam manum reliquit, ne quid exercitu recedente Tarentini per injuriam molirentur; ipse cum Nicephoro duce aliisque ad imperatorem rediit. Quos ille accipit humaniter, et muneribus multis honorat; Nicephorum Panhypersebasti dignitate condecorat, præcipuaque benevolentia et familiaritate dignatur. Cumque in Acarnania dies adhuc plus vicenos mansisset, et quæ ad urbes tutandas potissimum pertinebant, præscripsisset, hiemis initio, mense Novembri instante, Thessalonicam revertens, ibidem hiberna egit. Eadem Matthæi Cantacuzeni primogeniti magni domestici nuptiæ cum filia Demetrii despotæ, Andronici Palæologi senioris filii, Thessalonicæ sumptuosissimæ splendidissimæque peractæ sunt. Secundum quas hieme jam præcipiti, dum se imperator ad reversionem Byzantium instruit, Apocauchus cubiculo sacro præfectus inde veniens, paucis post diebus magnum domesticum adit, quibus olim beneficiis ultro ab eo esset obligatus in memoriam redigit: rogat, ut filii sui redituum, quos in singulos annos caperet, imperatoris concessu hæredes instituantur, sibi autem ejusdem bona venia monasterium liceat ingredi, valedicentem rebus hujus vitæ omnibus, et in una tantummodo sollicitudine versantem, quo vacuo ex animo

sua tot maculas quotidianis actionibus inustas eluat; et hanc unam causam profectionis hujus sibi exstitisse. Magnus domesticus illum vera narrare opinatus, nec se id permissurum, nec cum imperatore super ea re locuturum asseveravit. Apocauchus rursum ac sæpius accedere, idem flagitare, et jurare se ex animo petere. **325** sibique tam frugiferum nihil posse contingere, quam a mundo secedere (71) : nec susceptam voluntatem depositurum, quo res cunque ceciderit. Orabat igitur suppliciter, ut ad multa in se benefacta hoc postremum adjicere ne gravaretur. Itaque ille quidem serio, ut videbatur, hoc efflagitabat. Magnus autem domesticus quanquam de isto secessu dolens et anxius animi, tamen quia petitionem videbat momenti maximi, eam imperatori exponit : quem suspicio vera incessit, rem non ita se habere, sed alia quapiam de causa totum fingi. Proinde mirari se dixit magnum domesticum, si fidem possit tribuere. Quo asseverante, esse aliter non posse, Ergo tu, inquit, pericliteris velim, eique dicas, non probaturum, sed moleste laturum potius imperatorem, si a vita communi se removerit. Verumtamen ne rem adeo honestam, Deoque amabilem impediendo videatur ei bona invidere, non repugnaturum. Non opus est, excipit magnus domesticus, tentandi gratia hæc ei dicere ; simul enim responsum audiet, valedicet ac secedet; sed potius, si quid eo egeat, cœpto prohibendum. Imperator iterato jubet eadem dici; nam audientem fore, et in statu priore perstiturum. Paret domesticus; imperatoris responsum Apocaucho renuntiat. Qui nec totum quidem audire sustinens, putare se ait, secessum suum imperatori etiam atque etiam jucundum accidere, ejusque facultatem libentissime concedere : quia vero ipsi domestico displiceret, non se facturum. Is verbis ejus antea se circumscriptum fuisse intelligens, imperatori jocabundus quid ille responderit narrat. Unde non mediocriter delectatus imperator, domestico per ludum, Saltem nunc credes, inquit, me solertiorem esse te, magisque nosse ex hominum verbis eorum sensa conjicere. Tum domesticus, et jampridem credidisse, nec ita excellere ipsum judicio, ut lateret; et nunc maxime confiteri, se ab eo intelligendi prudentia longe victum esse. Hæc illi inter se jocantes. Apocauchus paucis diebus interjectis, denuo magnum domesticum conveniens, mundo penitus nuntium remittere non sibi licuisse dixit, quantumvis id ardentissime cupivisset : verum secundam, quod aiunt, navigationem sibi occurrere, ut divisis inter filios facultatibus, divitiarum sibi partem potiorem retineat, quam in bellum Persicum conferat. **326** Scis enim, inquit, quomodo plenis classibus insulas jam prope

ξεν εἰς αὐτὸν, καὶ νῦν ἐδεῖτο, τῶν μὲν ἐτησίων προσόδων, ἃς αὐτὸς καρποῦται, βασιλέως παρασχόντος κληρονόμους εἶναι παῖδας τοὺς αὐτοῦ. Αὐτὸν δὲ ἀδείας τυχόντα ἐκ βασιλέως, φροντιστηρίῳ προσελθεῖν, πᾶσι ταῖς τοῦ βίου χαίρειν ἀπόντα· μίαν δὲ ποιούμενον φροντίδα, τὸ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν πολλῶν πηλίδων ἃς αὐτῇ προσετρίψατο ἐκ τῶν πραγμάτων ἐκκαθᾶραι. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκ Βυζαντίου ἥκειν· οὐδεμίαν ἑτέραν τῆς ἐπιδημίας ἔχοντα αἰτίαν. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος οἰόμενος τὰ εἰρημένα εἶναι ἀληθῆ, αὐτός τε ἔφασκεν οὐκ ἂν ἐνδώσειν, μήτε βασιλεῖ περὶ τούτου διαλέξασθαι. Ὁ δὲ αὖθις καὶ πολλάκις προσελθών, ἐδεῖτο περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ ὅρκους προσετίθει ὡς οὐ πλάττεται τὴν αἴτησιν· ἀλλὰ προῦργου παντὸς αὐτῷ ἡ ἀναχώρησις τοῦ κόσμου, καὶ ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο μεταβάλοι τῆς προθέσεως. Διὸ καὶ ταύτην ἱκέτευε τελευταίαν εὐεργεσίαν καταθεῖναι ἐπὶ πολλαῖς ταῖς πρότερον γεγενημέναις. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα μετὰ σπουδῆς ἐδεῖτο ὡς ἐδόκει. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἀλγῶν μὲν καὶ τὴν ψυχὴν δακνόμενος ἐπὶ τῇ τούτου ἀναχωρήσει, ὅμως δὲ ἀναγκαίαν τὴν αἴτησιν ὁρῶν, ἀπήγγελλε βασιλεῖ ὅσα ὁ παρακοιμώμενος ἐδεῖτο. Βασιλεὺς δὲ ὑποπτεύσας ὅπερ ἦν, ὡς οὐκ ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ἀλλά τινος ἕνεκα αἰτίας πλάττεται ἑτέρας, θαυμάζειν ἔλεγε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, εἰ ταῦτα ὄντως οἴεται εἶναι ἀληθῆ. Τοῦ δὲ διϊσχυριζομένου μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν, Οὐκοῦν, αὐτῷ ἔφασκε, πείρας ἕνεκα φράσον ὡς βασιλεῖ μὲν οὐκ ἂν εἴη κατὰ γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἄχθοιτο μᾶλλον, τοῦ βίου σοῦ ἀναχωροῦντος. Ὡς ἂν δὲ μὴ πράγματος οὕτω καλοῦ καὶ θεοφιλοῦς κώλυμα αὐτὸς ὀφθεὶς δακῇ βασκαίνειν τοῖς καλοῖς, ἐνδίδωσιν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, μὴ πείρας ἕνεκα τοιαῦτα λέγειν ἔφασκε δέον· ὡς οὐκ ἂν φθάνοι τὴν ἀπολογίαν εἰλικρῶς, καὶ συνταξάμενος ἀναχωρήσει· ἀλλὰ μᾶλλον εἴ τι δέοιτο αὐτοῦ, κωλύειν. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὖθις ἔφασκε τὰ προειρημένα λέγειν πρὸς αὐτόν. Καὶ γὰρ ἀκούσεταί τε τῶν λόγων, καὶ μενεῖ ἐπὶ τοῖς πρότερον. Ὁ μὲν οὖν ἐπείθετό τε βασιλεῖ· καὶ παρακοιμωμένῳ ἐξήγγελλε τοὺς βασιλέως λόγους. Ὁ δὲ μηδὲ ὅλους σχεδὸν ἀκοῦσαι ἀναμείνας, οἴεσθαι ἔφασκε μάλιστα κατὰ γνώμην εἶναι βασιλεῖ τὴν ἐκείνου ἀναχώρησιν καὶ ὅλῃ προθέσει ἐπιτρέπειν· ἐπεὶ δὲ οὐ φίλον αὐτῷ, οὐδ' αὐτὸν πείσεσθαι. Ὁ μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τοῖς πρότερον λεγομένοις ἐξηπατᾶτο συνιείς, βασιλεῖ μετὰ παιδιᾶς προσελθών, ἀπήγγελλεν ὅσα ὁ παρακοιμώμενος ἀποκριθείη. Βασιλεῖ δὲ διατριβήν τε οὐ μετρίαν παρέσχοντο οἱ λόγοι, καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ παίζων ἔλεγεν, ὡς νῦν γοῦν ἂν πεισθείη, ὀξύτερόν τε νοεῖν ὄντα αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον ἐκ τῶν λόγων εἰδότα καταστοχάζεσθαι γνώμας ἀνδρῶν· ὁ δ' ἔφασκε, πάλαι τε πεπεῖσθαι οὐδὲ τοσοῦτον ὅσον λανθάνειν διαφέροντα, καὶ νῦν μάλιστα ὁμολογεῖν ὡς ἁπάσαις ψήφοις αὐτοῦ κρατεῖ πρὸς τὸ φρονεῖν· οἱ

Jacobi Pontani notæ.

(71) Istum secessum ἀναχώρησιν ἐκ τοῦ κόσμου, et ἐκ των πραγμάτων alibi appellat. Inde ἀναχωρηται, ad verbum, *secessores*. Quid autem mundi nomen sacris scriptoribus valeat, quis tam crassa Minerva, ut non intelligat ?

μὲν οὖν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους διειλέχθησαν ἐν παιδιᾷ. Ἀπόκαυχος δὲ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας αὖθις τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ προσελθών, Τὸ μὲν ἀποστῆναι, ἔφασκε, παντάπασι τοῦ κόσμου, καίτοι μάλιστα κατὰ γνώμην ὄν, οὐκ ἐξεγένετο. Δεύτερον δὲ, ὅ φασιν, ἐπῆλθέ μοι πλοῦν, τὴν οὐσίαν ταῖς παισὶ διελομένῳ, τὴν διαφέρουσαν ἐμοὶ τοῦ πλούτου μοῖραν εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον ἐξαναλῶσαι. Οἶσθα γὰρ ὡς ἤδη καὶ αὐτοὶ στόλοις ὅλοις χρώμενοι, νήσους τε ἤδη ἐξηνδραποδίσαντο σχεδὸν, καὶ πρὸς Θράκην περαιούμενοι καὶ τὴν ἄλλην Μακεδονίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον κακῶς ποιοῦσιν. Εἰ οὖν σοι πρῶτον, ἔπειτα καὶ βασιλεῖ πυθομένῳ δόξειε λυσιτελεῖν, καὶ παράσχοιτο Βυζαντίου τε καὶ τῶν νήσων τὴν ἀρχήν, καὶ χρήματα ἐκ τῶν κοινῶν ὅσα ἂν ὑμῖν βουλομένοις ᾖ, στόλον ἐξαρτύσομαι αὐτὸς, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων προσαναλώσας· καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πολεμήσω τοῖς βαρβάροις· οἶμαι δὲ Ῥωμαίοις τε ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν τὴν ναυτικὴν ταύτην προξενήσειν δύναμιν θαλασσοκρατοῦσαν καὶ ἀπείργουσαν τοὺς βαρβάρους τοῦ μὴ τὰς νήσους καὶ τὴν ἤπειρον κακουργεῖν· καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς ἐμῆς ψυχῆς τὰ μέγιστα συμβαλέσθαι ἂν οἰοντσὶ λύτρα τὰ χρήματα παρεχομένῳ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀποκτίννυσθαι καὶ ἐξανδραποδίζεσθαι. Ὡς οὖν εἴς τε τὸ κοινὸν Ῥωμαίων τῆς ἐκεῖθεν ὠφελείας διαβαινούσης, καὶ ἰδίᾳ ἐμοὶ οὐκ ὀλίγης ἐσομένης εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, δέομαι βασιλέως τε καὶ σοῦ, τὴν χάριν ταύτην παράσχειν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦντα οἰόμενος παρακοιμώμενον αἰτεῖν, αὐτόν τε ἐπείθετο, καὶ ἐπηγγείλατο ποιήσειν· καὶ βασιλεῖ ἀπήγγελλε προσελθών· ἅμα καὶ ἐνάγων πρὸς τὸ δεῖν τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ λυσιτελοῦσαν πράττειν τῷ κοινῷ. Βασιλεὺς δὲ εἰ σπουδάζων ταῦτα καὶ μὴ εἰρωνευόμενος λέγει ἐπυνθάνετο· ὡς δ' ἤκουεν οὐκ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς λέγειν, θαυμάζειν ἔφασκεν αὐτοῦ πολλὰ, εἰ πρὸς τοιαύτην ἐπιχείρησιν ἀξιόχρεων ᾠήθη ἔσεσθαι Ἀπόκαυχον. Εἰ μὲν γὰρ οἰόμενος σοὶ φίλον εἶναι ταύτην ἐβουλεύσω αὐτῷ τὴν χάριν καταθεῖναι, ἴσθι σεαυτὸν ἐξαπατῶν. Οὐδὲν γὰρ ἧττον ἐγώ σοι πολέμιος, ἢ ἐκεῖνος φίλος· εἰ δὲ ὡς τῷ κοινῷ λυσιτελήσοντα τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον ἐγχειρίζειν παραινεῖς, ἔτι μᾶλλον θαυμάζειν, ὅθεν ὁρμώμενος αὐτός τε ἐπείσθης, καὶ ἐμοὶ προείλου τὰ ἴσα συμβουλεύειν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ παρὰ πάντα τὸν βίον, οὔτε κατεπράξατό τι στρατιώτῃ πρέπον, οὔτε ἐμέλησεν· ἀλλὰ φόρων τε εἰσπράξεις δημοσίων καὶ χρημάτων καὶ προσόδων διοικήσεις φίλαι, αἷς ἐγγεγηρακώς, εἰκότως ἐν τοῖς τοιούτοις ἐμπειρίαν ἐκτήσατο πολλήν. Τὰς δὲ τοιαύτας πράξεις καὶ τὰς ναυμαχίας, ἀνδρὸς δεῖσθαι μάλιστα τοῖς ὅπλοις ἐντραφέντος, καὶ σαφεῖς τὰς ἀποδείξεις ἐν πολλοῖς παρεσχημένου τῆς τε τόλμης καὶ τῆς ἐμπειρίας τῆς κατὰ τὰς μάχας. Ὃ δ' ἔφασκε, τὰ ἴσα μὲν καὶ αὐτὸς εἰδέναι περὶ παρακοιμωμένου. Οὔτε γὰρ ἑαυτὸν ἦσχει παρὰ τὸν βίον ἐν τοῖς προσήκουσιν ἔργοις στρατιώτῃ· οὔτε ἀπὸ-

A in servitutem redegerint, quomodo Thraciam et Macedoniam, eo trajicientes, imo et Helladem ac Peloponnesum incursent. Quare si tibi primum, deinde imperatori abs te persuaso conducere videbitur, ut Byzantii insularumque præfectum me declaretis, pecuniamque ex ærario, quantam volueritis, subministretis, ego addens de meo classem instruam, omnique diligentia et alacritate cum Barbaris decertabo. Puto autem navalem istam expeditionem mare obtinentem, Barbarosque coercentem, ne in insulas et continentem grassentur, cum Romanis non parum profuturam, tum ad animæ meæ salutem momentum præcipuum allaturam, si mihi argentum meum ad futura tanquam lytrum peccatorum impendenti, a Barbaris B aut captivum abduci, aut interfici contigerit. Quando igitur ad commune Romanorum, et ad me seorsum, ad salutem animæ non parva ex hoc redundatura est utilitas, imperatorem ei te rogo, uti hoc apud me beneficium ponere velitis. Magnus domesticus Apocauchum sibi et reipublicæ commoda petere judicans, assensit, et facturum spopondit, reque ad imperatorem relata, cum ad petitioni huic, veluti reipublicæ salutari, obsequendum impellere instituit. Imperator, num ex animo ista citraque dissimulationem dicat scisciatur, audiensque non quasi aliud agenteu, sed dedita opera dixisse, Equidem te impense miror, inquit, cum ad hujuscemodi conatus Apocauchum C idoneum censuisti. Si enim arbitratus esse amicum tibi, hoc in eum collocare meritum voluisti, crede mihi, tute tibimet illudis. Tam enim ego tibi inimicus atque hostis, quam ille amicus. Si autem bellum ei contra Persas aggrediendum suades, amplius miror, undenam tu persuasus idem mihi persuadere nitare. Nunquam hic homo, nunquam in omni vita sua militare aliquod facinus edidit, neque edet, sed tributorum publicarque pecuniæ et reditnum coactiones procurationesque eum delectant; in quo munere quoniam consenuit, jure multam experientiam est adeptus. Hæc autem negotia et prælia maritima viruu quærunt, maxime, qui militiam a puero toleraverit, claraque fortitudinis et bellicæ exercitatiD nis documenta sæpe dederit. Tum ille, se quoque haud nescire, Apocauchum quandiu adhuc vixerit, in nullo opere militari versatum, **327** neque ullum vel generosi animi vel usus bellici specimen prodidisse. Quocirca non se arbitrorem esse, ut tanquam accommodato duci bellum Persicum mandetur, sed cum videat Persas pedestri equestrique pugna valere plurimum, quibus dux bene perifus opponi debeat, navali autem conflictu eosdem propter insolentiam timidissimos, facileque a quovis obvio superari: ad hæc, in Romanis triremibus fore navalis et terrestris prælii scientissimos, quos ille magistros capere poterit, ideo se existimasse, ejus ad res præclaras impetum retundi non oportere, et ut navae

lis exercitus imperator fiat, rogatum venisse. Forsitan enim ardorem ejus timiditatem pristinam et inscitiam compensaturum, et alicui rei agendæ aptum atque utilem redditurum. Rursum imperator, Quia te ad triremium præfecturam Apocaucho mandandam mire propensum cerno, plura non dicam; tu quod deliberatum habes, facias licet. Utinam falsus vates reperiar. Post colloquium istud, ubi certum fuit, Apocaucho Byzantii insularumque præfecturam cum earum vectigalibus committere, instrumentum imperatoris nomine confectum est, quo ille classis contra Persas ductor designabatur, et de ærario centum aureorum millia sumere jubebatur, ut hinc et ex propriis, quod pollicebatur, triremes compararet, ac mercenariis militibus de victu provideret. His litteris acceptis, et præfecturam consecutus, Byzantium venit, nec eas in conventu legendas exhibuit, ut omnes nossent, classem imperatoriæ erga illos benevolentiæ ac sollicitudinis opus esse, sumptumque de imperatoris pecunia suppeditari, quo proinde illum vulgus admurmurationibus et laudibus prosequeretur, sed eas quidem occultavit. Ipse cum a quæstoribus clam pecuniam acciperet, domo sua manifeste aliam petebat, et triremes instruebat, ac popularem auram captabat, magnopereque celebrabatur ab omnibus, quod nec pecuniis suis, nec laboribus adjuvandæ reipublicæ causa parceret. Contra imperatorem autem, ut erat consentaneum, apud plebem querelæ murmuraque excitabantur, ut qui subjectorum commoda nullo loco haberet. Apocauchus instructis triremibus insulas usque Chium circumnavigans, cum in novem Persicas naves incidisset, iis cum ipsis vectoribus potitus, Byzantium relegit. Imperator, ut ejus in litteris supprimendis nequitiam, et quomodo in vulgum voces sparsisset, non imperatoris, **328** sed suam esse pecuniam, quæ in triremes impenderetur, rescivit, in hominem excandescens, magnum domesticum, ut ejus perpetuum fautorem his verbis compellat: Sentin' quid Apocauchus struat? Ego vero, tametsi frequens quod erat mearum partium volui, abs te impeditus omisi. Nunc mihi ad ea quæ e republica fore judico facienda, nihil erit impedimento. Hæc ille irarum plenus. Domesticus sibi conscius ut auctori hujus tragœdiæ (ipse namque imperatore nolente præfectura illum auxerat), cum silentio discessit. Imperator usque ad vernam tempestatem Thessalonicæ moratus, inde Didymotichum et paulo post Byzantium se contulit, ubi cum haud diu mansisset, rursum in Thraciam erat egressurus, ut antiquam urbem jam eversam, alicubi muris usque hodie adhuc integris (cujus Arcadium Theodosii magni filium conditorem ferunt, a quo et nomen invenit, Arcadiopolis dicta) reædificaret, loci natura delectatus videlicet. Erat siquidem imperator etiam ædificationum percupidus, paratusque non necessitatis modo, sed et voluptatis causa in ædificiis sumptus impendere. Certe prope

δεῖξίν τινα παρέσχετο οὐδεμίαν, οὔτε τόλμης, οὔτε ἐμπειρίας. Ὅθεν οὐδὲ εἰα ἀξιόχρεων πρὸς στρατηγίας τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον αὐτῷ ἐγχειρίζειν παραινεῖν· ἀλλ' εἰδὼς μάλιστα τοὺς Πέρσας πεζομαχίας μὲν καὶ ἱππομαχίας ἐμπειροτάτους, καὶ δεινοῦ ὄσομένους τοῦ ἀντιστησομένου στρατηγοῦ, ἐν ναυμαχίαις δὲ ἀτολμοτάτους δι' ἀπειρίαν, καὶ ῥᾳδίους τῷ προστυχόντι παντὶ ἡττᾶσθαι· ἄλλως τε καὶ τριήρεσι ταῖς ἡμετέραις πολλοὺς παρεσομένους ἐμπειροτάτους καὶ ναυμαχιῶν καὶ πεζομαχιῶν, οἷς χρήσεται παρακοιμώμενος διδασκάλοις πρὸς τὸν πόλεμον, αὐτός τε ᾠήθην μὴ δεῖν ἀμβλύνειν τὴν προθυμίαν αὐτοῦ τὴν περὶ τὰ καλά· καὶ σοῦ ἧκω δεησόμενος τὴν στρατηγίαν ἐπιτρέπειν. Ἴσως γὰρ ἡ προθυμία τῇ ἀτολμίᾳ καὶ ἀπειρίᾳ ἀντίρροπος ὀφθεῖσα, χρήσιμον πρός τι τῶν δεόντων ἀποδείξει. Πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεύς, Ὁρῶ μέν σε, εἶπε, μάλιστα προθυμούμενον Ἀποκαύχῳ τῶν τριήρεων ἐγχειρίζειν τὴν ἀρχήν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ πολὺν περὶ αὐτοῦ βούλομαι ποιεῖσθαι λόγον· ἀλλ' ὃ προείλου πράττε· εὔχομαι δὲ μὴ κἀν τοῖς τοιούτοις αὐτὸς φανεῖσθαι ἀληθεύων. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν διειλεγμένων ἐπεὶ ἐδέδοκτο παρακοιμωμένῳ Βυζαντίου καὶ τῶν νήσων ἐπιτρέπειν τὴν ἀρχὴν ἅμα τοῖ; ἐκ τούτων ἐτησίοις φόροις, γράμματα ἐγράφετο βασιλικά, ἄρχοντα ἀποδεικνύντα παρακοιμώμενον τοῦ στόλου τοῦ κατὰ Περσῶν· καὶ ἀπὸ τῶν δημοσίων κελεύοντα λαμβάνειν χρυσίου μυριάδας δέκα ὥστε ἔχειν ἔκ τε τούτων καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὡς ὑπάρχοιτο, τριήρεις τε παρασκευάζειν, καὶ τὸ μισθοφορικὸν τρέφειν τὸ ἐν ταύταις. Ἐπεὶ δὲ τά τε γράμματα εἰλήφει καὶ τὴν ἀρχὴν ἐνεχειρίσθη, πρὸς Βυζάντιον ἐλθών, τὰ μὲν βασιλικὰ γράμματα οὐ παρέσχετο ἀναγινώσκεσθαι ἐπ' ἐκκλησίας, ὡς ἂν εἰδεῖεν πάντες ὡς τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας εἴη καὶ κηδεμονίας βασιλέως ὁ στόλος ἔργον, ἔκ τε τῶν βασιλικῶν χρημάτων ἡ δαπάνη, ἵνα καὶ ἡ εὐρημία τῶν πολλῶν καὶ ὁ ἔπαινος πρὸς βασιλέα ᾖ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφανείᾳ παρεδίδου· αὐτὸς δὲ τὰ μὲν βασιλικὰ χρήματα παρὰ τῶν τὰ δημόσια πραττόντων λαμβάνων κρύφα, οἴκοθεν δὲ ἀναφανδὸν μεταπεμπόμενος, ἐπλήρου τὰς τριήρεις. Ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν ἐθηρᾶτο τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ πλήθους· καὶ πολὺς ἦν φερόμενος παρὰ πᾶσιν ὡς τῶν οἰκείων οὐ φειδόμενος οὔτε χρημάτων οὔτε πόνων ὑπὲρ τῶν κοινῇ λυσιτελούντων. Βασιλεῖ δὲ, ὥσπερ εἰκός, προσετρίβετο τὴν μέμψιν καὶ τὸν γογγυσμὸν τὸν παρὰ τῶν πολλῶν, ὡς τῶν λυσιτελούντων ὑπηκόοις μηδεμίαν ποιουμένῳ πρόνοιαν. Ὅμως δὲ πληρώσας τὰς τριήρεις περιέπλευσε τὰς νήσους μέχρι Χίου, καὶ ἐννέα ναυσὶ Περσικαῖς περιτυχὼν ἐκράτησεν αὐτάνδρων, καὶ πάλιν ἀπέπλευσεν εἰς Βυζάντιον. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ὅσα αὐτῷ περὶ τὰ βασιλικὰ γράμματα κακουργηθείη, καὶ ὡς λόγου διαδοίη, μὴ βασιλέως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων εἶναι τὴν δαπάνην τῶν τριήρεων, ὀργῇ τε ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον, ὡς ὑπὲρ ἐκείνου πράττοντα ἀεί, Ὁρᾷς, ἔφη, οἷα Ἀπόκαυχος πυνθάνεται ἐγὼ δὲ κατὰ πολλάκις ὠμηθεὶς τὰ ἔδοντα

ποιεῖν, σοῦ κωλύοντος ἀπεσχόμην. Νυνὶ δέ μοι δοκῶ μηδὲν ἐμποδὼν ἔσεσθαι ἃ αὐτὸς οἶμαι λυσιτελεῖν ποιεῖν. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν ὀργιζόμενος. Ὁ δ' ἑαυτῷ συνειδὼς μάλιστα αἰτίᾳ τῶν παρόντων ὄγτι (αὐτὸς γὰρ παρέσχετο Ἀποκαύχῳ τὴν ἀρχὴν βασιλέως ἀντιλέγοντος), σιωπῇ παρῆλθε μηδὲν ἀποκριθείς. Βασιλεὺς δὲ ἄχρι ἦρος ἀρχομένου διατρίψας ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἅρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον, καὶ μετὰ μικρὸν ἐγένετο ἐν Βυζαντίῳ· ἐνδιατρίψας δὲ καὶ Βυζαντίοις χρόνον τινά, οὐχὶ συχνόν, ἔμελλεν αὖθις εἰς Θράκην ἐξελθὼν πόλιν παλαιὰν κατεσκαμμένην (ἧς φασιν Ἀρκάδιον εἶναι οἰκιστὴν τὸν Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, ἐξ οὗ καὶ τὴν προσηγορίαν ἔλαχεν Ἀρκαδίου προσαγορευομένη πόλις) αὖθις ἀνοικοδομεῖν, ἔστιν οὗ καὶ ἄχρι νῦν περισωζομένων τῶν τειχῶν, ἀγασθεὶς τοῦ τόπου τὴν εὐφυΐαν· ἦν γὰρ καὶ περὶ τὰς οἰκοδομὰς φιλότιμος ὁ βασιλεύς, οὐ μόνον χρείας ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ ψυχαγωγίας ὢν ἕτοιμος ἀναλοῦν. Περὶ μὲν γὰρ Θεσσαλονίκην οὕπω πρότερον ὂν τὸ Γυναικόκαστρον προσαγορευόμενον ἐτείχισε, καὶ πύργον ἐπιστήσας μεγέθει τε μέγιστον καὶ καρτερώτατον ἀντισχεῖν πρὸς πολεμίων μηχανάς· ὅθεν ἔλαχε καὶ τὴν προσηγορίαν, ὡς καὶ γυναικείας οὔσης φρουρᾶς, κρείττων ἐσόμενος παντοίας πολεμίων προσβολῆς. Καὶ περὶ Φερὰς ἕτερον Σιδηρόκαστρον, καὶ αὐτὸ διὰ τῶν τειχῶν τὸ εὐπαγὲς καὶ λίαν ὀχυρὸν ὠνομασμένον. Ἀμφίπολιν δὲ τὴν ἐν Στρυμόνι πόλιν Ἑλληνίδα παλαιὰν ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένην αὖθις ἐτείχισεν ὁ βασιλεύς. Καὶ συνῴκισεν ἐκ τῶν πέριξ πόλεων πέμψας ἀποικίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ Θράκην παράλιον ἑτέραν πόλιν κατεσκαμμένην καὶ αὐτήν, ἧς φασιν Ἀναστάσιον βασιλέα Ῥωμαίων οἰκιστὴν καὶ ἐξ ἐκείνου προσαγορευομένην, ἀνέστησεν αὖθις, οὐ πᾶσαν, ἀλλ' ὅσον μάλιστα ἐνῆν ἀπολαβών, καὶ Περιθεώριον προσηγόρευσεν· ἕτερον δὲ φρούριον ἐδείματο, οὐ πολὺ ἀφεστηκὸς θαλάσσης, Διπόταμον προσαγορευθέν· ἃ δὴ πάντα οὐ μᾶλλον φιλοτιμίας ἢ ἀσφαλείας τῶν χωρίων ἕνεκα ἐν οἷς ἐκτίσθησαν, ἐτείχισεν ὁ βασιλεύς. Ἀρκαδιούπολιν δὲ διὰ τὰς ἐκ τῶν Σκυθῶν ἐφόδους ἀναγκαίαν οὖσαν, ἀνοικοδομῆσαι ἠβουλήθη πολυτελῶς, καὶ οἰκήτορας ἐκ τῶν ἐπιφανῶν ἐγκαθιδρῦσαι, εὐδαίμονά τε καὶ ὀλβίαν ἀποδεῖξαι, καὶ τῶν κατὰ τὴν Θράκην ἄλλων πόλεων ὑπερέχουσαν πολλῷ μετὰ τὴν μεγάλην πόλιν.

A Thessalonicam a fundamentis Gynæcocastrum appellatum construxit, et turrim magnitudine maxima, atque ad hostium machinas excipiendas validissimam imposuit; unde et nomen sortita est, quia quamvis a feminis defensa, quemvis hostium impetum elusura sit. Juxta Pheras Siderocastrum excitavit, et ipsum ob murorum soliditatem egregiam sic nominatum. Amphipolim autem ad Strymonem fluvium, urbem Græcam et vetustam, multis abhinc annis dirutam instauravit, et ex urbibus finitimis coloniam eo deduxit. Quin et aliam Thraciæ maritimam urbem ab Anastasio imperatore, ut fama est, conditam et ab eo dictam, tum autem destructam restituit: non totam illam quidem, sed quantum potuit, mœnibus complexus, et B Peritheorium indigitavit. Præterea haud procul a mari castellum Dipotamum ædificavit. Atque hæc omnia non gloriæ causa magis, quam ut loca, in quibus ea construebat, secura ac tuta redderet. Arcadiopolim vero, Scytharum incursionibus prohibendis necessariam, majoribus impendiis instaurare, et nobilibus incolis ibidem collocatis, felicem ac beatam, et inter civitates Thraciæ secundum magnam illam urbem longe principem efficere voluit.

329 CAPUT XXXIX.

De Barlaamo monacho Latino, quomodo turbas in ecclesia Constantinopolitanâ excitarit. Laus Gregorii Palamæ, et duorum ejus fratrum, propter monachismum. Monetur Barlaamus, ut gemus vitæ τῶν ἡσυχαζόντων lacerare conviciis desinat. De lumine, quod sanctos circumfulsit. Divinum et increatum lumen videri posse oculis corporeis. De lumine in monte Thabor, quod Barlaamus increatum negat.

Συμβάσης δέ τινος ταραχῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, περιμεινάς ὥστε τὰς προφάσεις τῆς ταραχῆς ποιῆσαι ἐκποδών, ἐτελεύτησε μετὰ μικρὸν, μηδὲν ὧν ἐσκέπτετο εἰς ἔργον ἀγαγών. Μοναχὸς γάρ τις ὁρμώμενος ἐκ Καλαβρίας τοῖς Λατίνων ἤθεσι καὶ νόμοις ἐντραφεὶς ὄνομα Βαρλαάμ, ἄλλως δὲ νοῆσαί τε ὀξὺς καὶ τὰ νοηθέντα ἐξηγήσασθαι ἱκανώτατος, καὶ τὰ Εὐκλείδου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐκμελετήσας, καὶ διαβόητος περὶ ταῦτα ὤν, ἐπὶ κακῷ τῇ Ῥω-

C Cæterum quibusdam turbis in Ecclesia excitatis, paulo post, dum earum occasiones amputandi commoditatem exspectat, vita excedit, infectis omnibus quæ fuerat meditatus. Monachus enim quidam e Calabria profectus, Latinorum moribus et legibus educatus, nomine Barlaamus (72), acutus alioqui et perspicax, et ad intelligentiam explicandam disertissimus, insuper in Euclide, Aristotele, Platone volutatus, et ob id illustri fama, ad calamitatem

Jacobi Pontani potius.

(72) Meminit hujus monachi et Gregoras, lib. x, et similia nostris scribit, quamvis brevius. De eodem, lib. II, *De magnitud. Romanæ Ecclesiæ*, hunc in modum Stapletonus: *Nihilominus sub proximo imperatore Andronico juniore, cum missis a Benedicto XII Constantinopolim legatis pro Ecclesiarum unione, omnem collationem ac disputationem Græci pertinaciter recusarent, unus Barlaam monachus Calaber Constantinopolim profectus, hæresim hanc Græcanicam tribus totis annis publice exagitavit, nemine resistente, donec Palamam quemdam Græci illi opponerent: quem cum ex scriptis ejus hæreticum hominem esse in publico consessu, cui et imperator interfuit, probare vellet, ab omnibus explosus, audiri non potuit.* Hactenus ille. Quod autem ita laudatur Palamas, et vituperatur Barlaamus, ignoscendum est, juxta illud, *Doribus Dorica loqui fas est.* Præterea non Constantinopolim, sed Thessalonicam primum venisse Barlaamum ex nostro liquet.

Romani imperii Thessalonicam advenit; multis enim magnisque seditionibus Ecclesiam pacatam implevit. Qui cum se Latinorum dogmata profligaturum simulasset, libellis adversum illos conscriptis, conclusione rationum demonstrabat, eos in religionis doctrina hallucinari ac labi, nostrisque gaudebat institutis et legibus, et a se Latinorum cæremonias atque dogmata ex animo damnari apertissima dabat indicia, ut apparebat. Ob hanc igitur sacram, et illam aliam civilem eruditionem imperator honore et amore eum dignabatur, et magnus quoque domesticus curabat et diligebat; nec illi quidquam ad felicitatem deerat. Hic ergo Barlaamus sive statim a principio ea opinione imbutus, sive postea immutatus, vel, ut dicam rectius, a communi Christianorum hoste instinctus, occasionem quamdam affectans, qua nostra quasi per comœdiam traduceret, et bellum nobiscum apertum gereret, velut discendi causa ad quemdam ex iis qui dicuntur quiescentes [sive solitarii], mente ac ratione plane vacuum, paulumque a bruto differentem, neque idiotæ saltem instar prudentem accessit, seque ab ipso institui, et modum vitæ solitariæ, ac præcepta obedientiæ ab illo discere velle simulavit. Quem precibus vicit, paucosque apud eum dies mansit. Postbæc ab imperito illo contendit, ut se genus illud vitæ doceret, et quomodo ipse quoque vel ipso illo die inter solitarios referri posset. Qui dolum haud olfaciens, et nimia levitate elatus, cum alia hominem improbissimum ipse stultus docuit, tum **330** quo pacto paulatim proficientes solitarii, et tranquille precationibus intenti, exsultatione animi et divina quadam inexplicabilique voluptate perfundantur, et oculis corporeis lumen se circumfulgens aspiciant. Barlaamus et alioqui hominem valde indoctum amentemque judicare, et lumen audiens cerni oculis corporeis, non sibi temperare, quin communiter solitarios insectaretur, eos impostores, mendaces, Massalianos (73) et Omphalopsychos (74), germanorumque Ecclesiæ dogmatum corruptores, et similibus vocabulis appellans, palamque testificans, omnes ab eorum consuetudine refugere debere, qui seducerent et seducerentur: quos oportebat virtute perfectos et doctrinæ religionis peritissimos esse, utpote quibus cæteri mortales, propter eam quam præ se ferrent pietatem, animas suas credidissent.

Jacobi Pontani notæ.

(73) Massaliani, seu Messaliani sub Valent. imperatore et Damaso pontifice nati, circiter annum Domini 380 a quibusdam dicti Euchitæ, id est, orantes, a nonnullis Enthusiastæ, id est, numine afflati, dæmone videlicet. Negabant animos creari a Deo. Nullam baptismo virtutem tribuebant. Eucharistiam docebant nec prodesse homini, nec obesse. Laborem manuum ut malum aversabantur. Somno indulgebant, et somnia sua prophetias appellabant. Vide Theodoretum, lib. IV, cap. 11, *Historiæ ecclesiasticæ*; Nicephorum lib. II, cap. 14; Cedrenum, in Constantino; Augustinum, lib. *De hæres.*, cap. 57.

(74) Existimat Gretserus noster Barlaamum vocasse hos monachos ὀμφαλοψύχους, ad verbum, *umbilicanimos*, quia eos ut ventri deditos notare ac perstringere voluit, quasi animam in ventre ferentes, eo modo, quo olim Tertullianus ad Montanum transgressus, orthodoxos appellare solebat psychicos, animales, voluptuarios, *etc.* ut ὀμφαλόψυχοι sint gastrimargi: seu, ut Apostolus Cretenses vocat, γαστέρες ἀργαί, *ventres pigri*. Et Nicephorus Gregoras Barlaami partibus postea studens, in eosdem monachos, ut crapulæ et vinolentiæ deditos, acerbe invectus est, ut libro quarto Cantacuzenus scribit.

Ῥωμαίων ἐπεβήμησε βασιλεία· πολλῶν γὰρ ἐνέπλησε καὶ μεγάλων στάσεων εἰρήνην ἄγουσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑποκρινόμενος γὰρ τὰ Λατίνων ἀποδείκνυσθαι, λόγους τε συνεγράφετο κατ' αὐτῶν, καὶ ἀποδείκνυε λογικῶς περὶ τὴν πίστιν σφαλλομένους, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἔχαιρεν ἤθεσι καὶ νόμοις· καὶ ὅλως σαφεῖς ἐδόκει παρέχεσθαι τὰς ἀποδείξεις τοῦ κατεγνωκέναι τὰ Λατίνων ἀληθῶς. Διὰ ταῦτά τε οὖν καὶ τὴν ἄλλην σοφίαν τῆς τε παρὰ βασιλέως ἀπέλαυνεν εὐμενείας καὶ τιμῆς, καὶ παρὰ μεγάλου δομεστίκου οὐδὲν ἧττον ἠγαπᾶτο καὶ προνοίας ἠξιοῦτο, καὶ οὐδὲν ἐνέδει αὐτῷ τοῦ μὴ ἐν εὐπραγίαις εἶναι. Οὗτος δὴ ὁ Βαρλαὰμ εἴτε καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ὁμοίαν γνώμην ἔχων, εἴτε ὕστερον μεταβαλών, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Χριστιανῶν πληρώματος πολεμίου ἐναγόμενος, πρόφασίν τινα ζητῶν ἐξ ἧς τὰ ἡμέτερα διακωμῳδήσει καὶ πρὸς πόλεμον χωρήσει φανερῶς ὡς δὴ μαθητιῶν τινι προσῆλθε τῶν ἡσυχαζόντων, λόγου τε ἀπεστερημένῳ παντελῶς, καὶ ὀλίγων διαφέροντι ἀλόγων, καὶ οὐδὲ φρονήσεως γοῦν μετεσχηκότι πρεπούσης ἰδιώτῃ· καὶ ὑπεκρίνετο βούλεσθαι μαθητεῦσαι παρ' αὐτῷ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἡσυχίας ἐκδιδάσκεσθαι, καὶ τοὺς νόμους τῆς ὑποταγῆς. Ἐπειά τε δεηθείς, καὶ διέτριψε παρ' αὐτῷ ἡμέρας οὐ πολλάς. Καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ ἀμαθοῦς ἐκείνου ἐδεῖτο διδάσκειν περὶ ἡσυχίας· καὶ ὅτῳ τρόπῳ καὶ αὐτὸς ἐν ἡσυχασταῖς αὐθημερὸν τελέσειεν ὑποθέσθαι. Ὁ δὲ τόν τε δόλον μὴ συνιδών, ὑπό τε τῆς ἄγαν κουφότητος ἐπαρθείς, ἄλλα τε ἐδίδασκε τὸν πονηρότατον ὁ ἀνόητος, καὶ ὡς προκόπτοντες κατὰ μικρὸν οἱ ἡσυχάζοντες, καὶ προσευχόμενοι ἀθορύβως, ἀγαλλίασίν τέ τινα καὶ ἄῤῥητον ἡδονὴν καὶ θείαν ἐπιδέχονται ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ φῶς ὁρῶσι τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀστράπτον περὶ αὐτούς. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις, πολλὴν κατεγίνωσκεν ὁ Βαρλαὰμ ἄνοιαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀμαθίαν· φῶς δὲ ἀκούσας ὁρώμενον ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς, οὐκέτι οὐδὲ ἠρεμεῖν ἠνέσχετο, ἀλλὰ κοινὴν ἐποιεῖτο τῶν ἡσυχαζόντων καταδρομήν, ἀπατεῶνας καλῶν καὶ ψευδομένους καὶ Μασσαλιανοὺς καὶ Ὀμφαλοψύχους, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα διαστρέφοντας, καὶ εἴ τι ἕτερον τοιοῦτον· καὶ διεμαρτύρετο ἀναφανδὸν ὡς δεῖ πάντα ὀντιναοῦν ἀπέχεσθαι αὐτῶν πλανώντων τε καὶ πλανωμένων, οὓς ἔδει τὴν τε ἀρετὴν τελείους εἶναι, καὶ περὶ τὰ δόγματα μάλιστα ἀσφαλεῖς, ὡς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς αὐτοῖς διὰ τὴν δοκοῦσαν εὐλάβειαν ἐμπιστευόντων. Ταῦτα δὲ

οὐ λόγοις μόνον διεθρύλλει κοινῶς κατὰ τῆς ἡσυχίας ὡς αἰτίου τῆς πλάνης γινομένης, ἀλλὰ καὶ συνεγράφετο, ἵνα ἐς ἀεὶ ἀνάγραπτος ἡ ὕβρις εἴη. Ταῦτα δὲ ἐπράττετο ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐν οἷς καιροῖς καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἀπεδήμει. Ἐν ταύτῃ δὲ ἄλλοι τε παρῆσαν ἡσυχάζοντες πολλοί, οἳ δεινὰ ἐποιοῦντο τὰ Βαρλαὰμ διαθρυλλούμενα, καὶ μάλιστα Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὃς καὶ ὕστερον εἰς ἀρχιερέας ἐτέλεσε Θεσσαλονίκης· ὃς ἐξ Ἀσίας ὢν τὸ γένος, καὶ βασιλείοις αὐλαῖς ἐντεθραμμένος, ἅμα δυσὶν ἑτέροις ἀδελφοῖς, ἐπὶ πάνυ παιδικῇ τῇ ἡλικίᾳ, κτῆσιν καὶ γονέας καὶ τὴν ἄλλην περιφάνειαν τοῦ βίου, καὶ τὰς ἐκ βασιλέως τιμάς, ὡς ὀλίγου ἢ οὐδενὸς ἐκλιπόντες ἄξια, Χριστῷ εἵλοντο μόνῳ ἀκολουθεῖν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν λαμπρότητα ἐπιζητεῖν· καὶ Ναζιραῖοι τῷ Θεῷ γεγεννημένοι, τὴν πτωχείαν μᾶλλον εἵλοντο τὴν δι' αὐτὸν, καὶ τὴν ἀκτησίαν καὶ τὴν δουλείαν. Καὶ πρὸς Ἄθῳ τῷ ἱερῷ γενόμενοι ὄρει (ὅπερ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι πόλιν προσειπὼν οὐράνιον) ἐκδεδώκασιν ἑαυτοὺς ὑποταγῇ πατρὸς πνευματικοῦ· οὗ δὴ τὸν πνευματικὸν ἀγωνιζομένων δίαυλον, καὶ θεόντων τὸν περὶ ψυχῆς, ὁ τελευταῖος ἐξέλιπε τῶν ἀδελφῶν πρῶτος χωρήσας πρὸς τὰ βραβεῖα τῆς ἄνω κλήσεως· καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ διδάσκαλος ὀλίγῳ ὕστερον ἀπηλλάττετο τῶν δεσμῶν τοῦ γεώδους τούτου καὶ ταπεινοῦ σαρκίου, καὶ πρὸς ὃν ἐπόθησε μετέβαινεν ἐξ ἀρχῆς. Γρηγορίῳ δὲ καὶ τ' ἀδελφῷ ἐκ πατρὸς καταλειφθεῖσιν ὀρφανοῖς, οὐκ ἐδόκει δεῖν ἔτι πιστεύειν τῇ ἡλικίᾳ· ἀλλ' ἑτέρῳ φέροντες ὑπέταξαν πατρὶ πνευματικῷ· ὑφ' ᾧ ὑπὲρ ὀκτὼ τελέσαντες ἔτη, ἐπεὶ κἀκεῖνος τῶν τῇδε ἀπηλλάττετο, πρὸς τῇ κατὰ Βέρροιαν Σκήτῃ φροντιστήριον οἰκοδομήσας ὁ Γρηγόριος, καὶ κατακλείσας ἑαυτὸν, πᾶσάν τε ἀποθέμενος φροντίδα γῆινην, ἑαυτῷ δὲ μόνῳ καὶ Θεῷ προσαδολεσχῶν, δέκα διετέλεσεν ἔτη, πολλὰ τὴν σάρκα παιδαγωγήσας καὶ ὑποτάξας τῷ πνεύματι· ὡς ἐκ τῆς συντονωτάτης καὶ ἄγαν ἀνενδότου ἀσκήσεως, καὶ τοῦ σπηλαίου τῆς πρὸς ψύχος ἀσυμμετρίας, νόσῳ δεινῇ περιπεσόντα, οὐ μακρὰν γενέσθαι τοῦ ἀποθανεῖν· οὗ μετὰ τὰ δέκα ἔτη ἀποστὰς τῶν ἐκεῖσε διακριτικῶν Πατέρων κελευσάντων, οἷς οὐκ ἐξῆν

A Atque hæc non verbis tantum publice contra statum solitarium, ut causam erroris disseminabat sed in litteras quoque redigebat, ut exstarent semper ejus contumeliæ. Hæc Thessalonicæ acta sunt, quo tempore imperator in Acarnaniam abierat. Ibi cum multi solitarii versarentur, qui jactatos a Barlaamo sermones ferebant graviter, tum præsertim Gregorius Palamas, qui postea archiepiscopus Thessalonicensis renuntiatus est, genere Asiaticus, et in aula imperatoria educatus. Hic et duo fratres ejus, ætate admodum puerili possessiones, parentes, et quidquid est in hominum vita conspicuum et admirabile, et honores ab imperatore promissos, ut parvi aut nullius momenti reliquerant, Christumque solum sequi, et quæ in cœlis est claritatem B expetere instituerant: ac Nazaræi Christo facti (75), paupertatem magis possessionumque inopiam, et subjectionem illius causa elegerant. Atque apud Athο sanctum montem degentes (quem qui cœlestem civitatem appellarit, non erraverit) Patris ibidem spiritualis arbitrio, seu obedientiæ se consecrarant. Ubi nimirum in spiritali circo illis certantibus, et cursum pro animæ salute currentibus, minimus natu primus decessit, ad bravium supernæ vocationis profectus. Non diu post illum magister vinculis terrenæ hujus et abjectæ carunculæ exsolutus, ad eum quem ab initio concupierat, evolavit. Gregorio autem et fratri, quasi orphanis a patre relictis, visum est, non oportere jam ætati credere; C quare alteri patri spirituali se subdunt, sub quo octo annis transactis, postquam et ille ab his rebus moriens recessit, apud Sceten Berrhœæ ædificato **331** monasterio se Gregorius includit, omnique labentium ac pereuntium cura deposita, secum solo et cum Deo colloquens, decennium ibi traducit, studens vehementer frangere appetitiones suas, et spiritui eas subjicere, adeo ut ex assiduissima asperrimaque pietatis exercitationum usurpatione (76), et speluncæ frigore, in difficilem morbum delapsus, non procul ab interitu abesset. Inde cum post annum decimum, auctoritate Patrum illic discretorum (quorum optimis consiliis refragari

Jacobi Pontani notæ.

(75) Monasticum habitum supra indumentum D Nazaræorum appellavit, et nunc monachos Nazaræos nominat, propter similitudinem vitæ morumque. Lex autem Nazaræorum hæc est, *Numerorum* cap. VI: *Vir sive mulier, cum fecerint votum, ut sanctificentur, et se voluerint Domino consecrare, a vino, et omni quod inebriare potest, se abstinebunt. Acetum ex vino et ex alia qualibet potione, et quidquid de uva exprimitur, non bibent; uvas recentes siccasque non comedent cunctis diebus, quibus ex voto Domino consecrantur. Quidquid ex vinea esse potest, ab uva passa usque ad acinum, non comedent. Omni tempore separationis suæ novacula non transibit per caput ejus, usque ad completum diem quo Domino consecratur. Sanctus erit crescente cæsarie capitis ejus*, etc. Nazaræi fuerunt Samson, ut scriptum est *Judicum* cap. XIII, et Rechabitæ filii Jonadab, nepotes Rechab, *Jeremiæ* cap. LIII. Bene autem hoc illis nomen imponitur; Nazaræus enim sonat Latine *separatus, sanctificatus*; et tales Domino sepa-

rantur sanctificanturque.

(76) Apud sacros auctores ἀσκεῖν est vitam sanctam ac religiosam profiteri. Unde ἄσκησις vel ἀσκητικὸς βίος, pro pio ac Dei cultui dicato, atque consecrato vitæ genere usurpatur: et ἀσκητὴς appellari solet, qui pietatis colendæ studio se totum mancipavit. At quanquam hujusmodi vox plerumque iis duntaxat tribuatur, qui ad monasticam vitam se contulerunt (unde etiam apud Basilium regulæ illæ, quas monachis sanciebat, τὰ ἀσκητικὰ inscribuntur), certum est tamen, eam latius patere, atque ad eos omnes etiam pertinere, qui, tametsi palam ac publice concepto voto monasticis legibus sese minime obstrinxerint, tamen in mundo ita vivunt, atque si in monasterium concessissent, atque abjectis omnibus voluptatibus, ac vitæ hujusce curis, totos se ad pietatis cultum et divinarum rerum meditationem conferunt. Bibliis, *Observat. sacrar.* lib. I, cap. 40.

nefas erat) discessisset, primum quidem diu in monasteriis apud Atho montem vixit, deinde curatione morbi urgente, Thessalonicam venit. Hic ergo aliique monachi Barlaamo sacræ quietis instituto insultanti, multisque conviciis illud consulanti succensentes, quibusdam amicis ad illum pro legatis usi, rogabant, ut talia et sentire, et loqui adversus quiescentes (sive solitarios) desineret, et ne propter unius imperitiam omnes damnaret, quodque ad ipsum attineret, supremo ac perfectissimo vitæ genere homines privatum iret, dum quæ non essent mentiretur, et calumniis ut nescio quorum malorum originem oppugnaret, abstinendumque ab eo persuadere conaretur. Sed si quid audisset indecentius, inscitiæ dicentis ascriberet: ipsam vitæ rationem sanctam et divinam duceret, et ei oblatrare desisteret. Si quid etiam adversus eamdem affectu non bono a recto detortus conscripsisset, ut perditione dignum, flammis aboleret. Nec enim esse fas, nec secundum rationem, quemp am geometrica, astronomica, et numerorum proportiones volentem percipere, nedum ad indoctissimum, sed ad doctissimum venit tare, in vera autem philosophia et cognitione rerum cœlestium profanum ac non initiatum magistrum adhibere. Oportuisse enim illum ut philosophum, et intelligentia præstantem multis, siquidem talia discere cupiebat, aut prius quæsisse a Deo hujusmodi gratia dignatum (non enim humano intellectu studiove ista acquiruntur) et sincero animo, atque ab omni malignitate vacuo accedere, et de quibus vellet, rogare doceri (qui utique divinarum rerum gnarus, et quantum quisque hujus disciplinæ caperet, haud nescius, juxta divinæ purgationis modulum non statim ab initio aures flaccidas tonitrui sonitu imbuisset, sed vitæ prius accuratione, multaque scientia, **332** et omnium cogitationum terrenarum, ac rationi consentientium repugnantiumque depositione animum expurgare docuisset, et ita ad sacra vestibula hujus divinæ sapientiæ accedere, multa Deum, multa viros hac perfectione dignos habitos precantem, ut ad opus tam sublime, et humana facultate superius, adjumento sibi esse ne recusarent), aut postquam propter desidiam suam inconsulto ad proximum accessisset, auditum sermonem illius inscitiæ tribuere: nec velut dedita opera, et tanquam insperatum lucrum ea verba arripere, arroganterque et projecte in sacram quietem invadere, et ea fruentes maledictis conscindere, impostores, mendaces, Massalianos nuncupare, ex eo quod audisset sanctos lumine circumfundi, plurium contumeliarum ansa arrepta videlicet. Quanquam doctorem istum de aliis quidem merito forsitan, de hoc autem a nemine posse reprehendi. Nam et alios multos persecutionis temporibus pro Christo dimicantes, hoc divinum lumen convestisse (77), et sanctum Apollo-

A τὰ βελτίω συμβουλεύουσι μὴ πείθεσθαι, πρῶτα μὲν ἐφ' ἱκανὸν ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἄθω διέτριψε φροντιστηρίοις. Ἔπειτα τῆς περὶ τὸ σῶμα νοσοκομίας ἐπειγούσης, ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Οὗτος δὴ ἅμα τοῖς ἄλλοις οὐ μετρίως δυσχεράναντες κατὰ Βαρλαὰμ τὰ τῆς ἱερᾶς ἡσυχίας ἐξορχουμένου, καὶ πολλὰς αὐτῆς καταχέοντος τὰς λοιδορίας, τισὶ τῶν φίλων πρὸς αὐτὸν χρησάμενοι πρεσβευταῖς, ἐδέοντο παύεσθαι τοῦ τοιαῦτα καὶ φρονεῖν, καὶ λέγειν κατὰ τῶν ἡσυχαζόντων· καὶ μὴ διὰ τὴν ἀπειρίαν ἑνὸς τὰ ἴσα πάντων καταψηφίζεσθαι, καὶ τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον, τοῦ ἀκροτάτου βίου καὶ τῆς τελεωτάτης πολιτείας τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερεῖν τὰ οὐκ ὄντα καταψευδόμενον, καὶ ὡς κακῶν αἰτίαν διαβάλλοντα καὶ πείθοντα ἀπέχεσθαι αὐτῆς. Ἀλλ' εἴ μέν τι καὶ παρὰ τὸ προσῆκον ἤκουσται αὐτῷ, τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ εἰπόντος προσλογίζεσθαι· αὐτὴν δὲ ἡγεῖσθαι θεῖόν τι χρῆμα καὶ ἱερὸν, καὶ τοῦ τε κατ' αὐτῆς παύεσθαι λέγειν. Ἀλλὰ καὶ εἴ τι συναρπασθεὶς συνέγραψε κατ' αὐτῆς, ὡς ἀπωλείας ἄξια παραδιδόναι πυρί. Οὐδὲ γὰρ ὅσιον, οὐδὲ ἄλλως νοῦν ἔχον, γεωμετρίαν μὲν καὶ ἀστρονομίαν, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας βουλόμενόν τινα ἐκδιδάσκεσθαι μὴ τῷ ἀμαθεστάτῳ, ἀλλὰ τῷ δεινοτάτῳ περὶ ταῦτα φοιτᾷν· τῆς δὲ ὄντως φιλοσοφίας, καὶ τῆς περὶ οὐρανίων πραγμάτων γνώσεως τῷ περὶ ταῦτα ἀμυήτῳ χρῆσθαι διδασκάλῳ. Ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν ὄντα φιλόσοφον, καὶ τῶν πολλῶν ὑπερέχοντα συνέσει, εἴγε περὶ τοιούτων ἐδεῖτο μαθεῖν πραγμάτων, ἢ πρότερον διερευνησάμενον, τῷ παρὰ Θεῷ τῆς τοιαύτης χάριτος ἠξιωμένῳ (οὐ γὰρ ὅτῃ ἀνθρωπίνῃ γε συνέσει ἢ σπουδῇ τὰ τοιαῦτα περιγίνεται) ἀδόλῳ γνώμῃ, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένῃ κακουργίας προσελθεῖν, καὶ περὶ ὧν ἐβούλετο δεῖσθαι μαθεῖν (ἦ γὰρ ἂν ἐκεῖνος σοφὸς ὢν τὰ θεῖα καὶ μέτρα μαθημάτων ἑκάστῳ προσῆκοντα εἰδὼς κατὰ τὴν τῆς καθάρσεως ἀναλογίαν, οὐκ ἂν ἐνεπίστευσεν ἀκοῇ σαθρᾷ βροντῆς ἦχον ἐκ προοιμίων εὐθὺς, ἀλλὰ βίου πρότερον ἀκριβείᾳ καὶ πολλῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ πασῶν γηΐνων ἐννοιῶν εὐλόγων τε καὶ μὴ τοιούτων ἀποθέσει, τὴν ψυχὴν ἂν πρότερον ἐδίδαξεν ἐκκαθάραι, καὶ οὕτω τῶν ἱερῶν προθύρων τῆς θείας ταυτησὶ σοφίας ἐπιβαίνειν δέομενον, καὶ Θεοῦ πολλὰ καὶ ἀνδρῶν τῶν τὰ τοιαῦτα δύνασθαι ἠξιωμένων συνάρασθαι πρὸς τὸ ἔργον οὕτως ὂν ὑψηλὸν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον δύναμιν)· ἢ ἐπειδή γε διὰ ῥᾳθυμίαν ἀπερισκέπτως τῷ προστυχόντι προσεχώρησε, τῇ ἐκείνου ἀμαθίᾳ προσλογίσασθαι τοὺς λόγους, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ ἐξεπίτηδες ὥσπερ τινὸς ἑρμαίου λαβόμενον τῶν λόγων, αὐθαδῶς καὶ θρασέως κατ' αὐτῆς τῆς ἱερᾶς χωρῆσαι ἡσυχίας, καὶ τοῖς ἡσυχάζουσι πολλὰ προστρίψασθαι ὀνείδη, ἀπατεῶνας καλοῦντα, καὶ ψευδομένους καλοῦντα καὶ Μασσαλιανοὺς, ἐκ τοῦ φῶς περιαστράπτειν τοὺς ἁγίους ἀκηκοέναι τὰς ἀφορμὰς εἰληφότα τῶν πολλῶν λοιδοριῶν· καίτοι γε τῷ διδάξαντι, περὶ ἄλλων μὲν ἄν τις μέμφοιτο

Jacobi Pontani notæ.

(77) Hoc ex historiis martyrum patet, in quibus persæpe legas eos ante judicum tribunalia, et inter manus carnificum cœlesti quodam splendore circumfusos fuisse : quo signo Deus suos esse testes

δικαίως, περὶ τούτου δὲ οὐδείς. Ἄλλους τε γὰρ περιήστραψε πολλοὺς τὸ θεῖον τοῦτο φῶς ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ Ἀντώνιον τὸν θεῖον, οὐ πρὸς τυράννους, ἀλλὰ τοὺς δεινοτέρους τυράννων δαίμονας παρατεταγμένον, ὡς ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ συγγεγραμμένων ἔξεστι μαθεῖν, οὐ μὴν ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ ταῦτα πάντα παραδραμόντας πρὸς τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀναδραμεῖν, σαφῶς ἐξέστατ τοῦ δυνατὸν εἶναι τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς θεῖον καὶ ἄκτιστον φῶς θεάσασθαι τὴν ἀπόδειξιν λαβεῖν. Παραλαβὼν γὰρ, φησὶν, ὁ Κύριος πρὸ τοῦ πάθους τοὺς προκρίτους τῶν μαθητῶν, καὶ ἀνελθὼν ἐπὶ Θαβὼρ, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. Οὗ μὴ φέροντες τὴν λαμπρότητα ὁρᾷν οἱ μαθηταὶ, κατέπεσον ἐπὶ τὴν γῆν. Εἰ οὖν κἀκεῖνοι, ἄνθρωποί τε ὄντες, καὶ ἔτι ἀτελέστερον διακείμενοι, τὸ περιαστράψαν αὐτοὺς θεῖον καὶ ἄκτιστον φῶς ἠδυνήθησαν ἰδεῖν, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ νῦν τοὺς ἁγίους φωτίσμασιν φῶς ὁρᾷν ἄνωθεν ἐλλαμπομένους ἐκ Θεοῦ; Ἀλλ' ἡδή σου καὶ δεόμεθα περὶ τῶν τοιούτων μήτε λέγειν, μήτε λογογραφεῖν, ὡς ὀλίγα ἢ οὐδὲν περὶ αὐτῶν εἰδότα· ἀλλὰ καὶ τὰ γεγραμμένα ἀφανίζειν, ὡς πολλοῖς αἴτια βλάβης παρεσόμενα οὐ τῆς τυχούσης. Ταῦτα μὲν Γρηγόριος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν διεπρεσβεύοντο πρὸς Βαρλαάμ, οἰόμενοι τὴν παραίνεσιν αὐτῷ τὴν γλωσσαλγίαν στῆσειν. Τὸ δ' ἐναντίως ἢ αὐτοὶ ᾠήθησαν ἀπέβη. Ὡς γὰρ τοὺς λόγους ὁ πρεσβεύων διῆει πρὸς αὐτὸν, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἡσυχίαν ἦγε· τὸ ἐν Θαβωρίῳ δὲ λάμψαν φῶς ἄκτιστον ἀκούσας, Τῆς ἀτοπίας, ἀνεβόησε· κάπνον γὰρ φεύγοντες, ἐμπεπτώκαμεν εἰς πῦρ· ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ· τὸ ἐν Θαβὼρ φῶς ἄκτιστον, καὶ τί ἄλλο ἢ Θεὸς καθ' ὑμᾶς; Οὐδὲν γὰρ ἄκτιστον ὅτι μὴ Θεός· εἰ οὖν μήτε κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο, μήτε Θεοῦ οὐσία (*Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*), τί λοιπὸν ἢ δυσὶ λατρεύειν θεοῖς, ἑνὶ μὲν τῷ πάντων δημιουργῷ, ὃν καὶ ἀόρατον πᾶς τις ἂν ὁμολογήσειε, δευτέρῳ δὲ τῷ καθ' ὑμᾶς ὁρωμένῳ ἀκτίστῳ τούτῳ φωτί; ἐγὼ δὲ οὔτε πρότερον οὔθ' ὕστερόν ποτε ἀνασχοίμην ἂν ὁπωσοῦν τι διαφέρον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἄκτιστον ἡγεῖσθαι. Ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὥσπερ ἀφετηρίας ὁρμηθεὶς, πολλὰ καὶ εἶπε καὶ συνεγράψατο κατὰ Γρηγορίου καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, πρὸς τοῖς πρότερον καὶ διβεῖαν ἐγκαλῶν. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνοί γε ἠμέλουν τοῦ μὴ ἀντιλέγειν φανερῶς καὶ διεφθαρμένα δόγματα εἰσάγοντα ἀποδεικνύναι καὶ τοῖς θεοσόφοις λόγοις ἐναντία. Βαρλαὰμ δὲ οἰόμενος καὶ τῶν ἀρχαίων

A nium non contra tyrannos, sed contra dæmonas(78) tyrannis horribiliores in acie stantem, id quod ex historia ejus vitæ patet. Verum enimvero, si his omnibus præteritis ad primum exemplar recurrendum sit, posse fieri ut oculis corporeis quispiam divinum et increatum lumen contempletur, perspicue demonstrare licere. Evangelistam enim scribere, Dominum ante mortem suam principes discipulos assumpsisse : et cum ascendisset in montem Thabor, transfiguratum esse ante eos, resplenduisseque faciem ejus sicut solem. Cujus fulgorem discipulos non sustinentes intueri, in terram cecidisse. Si igitur illi et homines, et adhuc imperfecti, circumfulgens ipsos divinum et increatum lumen

B videre potuerunt, quid mirum si et nunc sanctos superne a Deo collustratos dicamus lumen cernere? Quocirca se illum oratum velle ut de his rebus et loquendo et scribendo supersedeat; quippe qui de iis pauca, aut nihil noverit, imo vero etiam scripta jam, ut multis non vulgariter nocitura, disperdat. Hæc Gregorius et socii Barlaamo per oratorem, cum spe, admonitionem hanc petulantiam ejus linguæ coercituram. Quod secus evenit. Ut enim legatus Patrum verba ei recensuit, ad cætera quidem se continuit, lucem autem in Thabor increatam audiens, O rem absurdam, **333** exclamat, fumum enim fugientes, in ignem incidimus. Audi, cœlum,

C et auribus percipe, terra. Lux in Thabor increata ; quid ergo illa aliud, nisi Deus secundum vos? Nihil enim increatum, nisi Deus. Si autem lumen illud neque res condita, neque Dei natura est, *Deum enim nemo vidit unquam* [1], quid reliquum, nisi vos duobus dils servire, uni quidem omnium fabricatori, quem et inaspectabilem omnes confitemur; alteri vero ex sententia vestra sub aspectum cadenti, et increato lumini? Ego vero haud unquam, quidquid tandem sit, a divina essentia diversum ac discrepans, increatum arbitrabor. Ex his sermonibus, velut a carceribus effusus, contra Gregorium aliosque monachos multa verbo et scripto blateravit, præter cætera etiam διθεΐαν, [id est, divinitatem duplicatam] ipsis crimini dans. At enim nec Patres se palam tueri parcebant, et ostendere, illum corruptam doctrinam et divina

D sapientia eruditis theologis contrariam introducere. Barlaamus autem antiquos etiam theologos doctrina et vi persuadendi se superaturum confisus, Byzantium navigat, Joanni per id tempus patriarchæ commentarios suos contra monachos tradit (79),

[1] I Joan. IV, 12.

Jacobi Pontani notæ.

sibique acceptos testari voluit. Verum illud divinum lumen, creatum quoddam lumen fuit, non divinitatis ipsius, ut inepte et indocte ratiocinantur isti Græculi ; nam et quidam integros libros ea de re scripserunt.

(78) Post descriptam hujus sanctissimi viri pugnam cum dæmonibus, ita legimus in ejus Vita, cujus auctor est D. Athanasius : *Non oblitus Jesus sollicitationis servi sui, eidem protector factus est. Denique cum elevaret oculos, vidit desuper cœlum aperiri, et diductis tenebris radium ad se licis influere. Post ejus splendoris adventum, nec dæmonum aliquis apparuit, et corporis dolor extemplo deletus est.*

(79) Gregoras, lib. x : *Quare veritus Barlaam, ne monachorum manibus discerperetur, pluribus jam et e monte Atho, et Thessalonicæ ac Byzantii accolis confluentibus (putabant enim ignominiam illam ad omnes æque pertinere) Constantinopolitanum pa-*

et synodum adversus eosdem congregari instat, ut cum rectis dogmatis pugnantia illos sentire ac docere probaturus : in quos verbosius invehens, de geminata deitate eos accusabat. Patriarchæ res visa minime negligenda ; quare monachos Thessalonica per litteras ad judicium citat. Illi causam dicturi adsunt. In his Ecclesiæ tumultibus ac motibus imperator ab expeditione in Acarnaniam Byzantium redit, certiorque factus de Barlaami et monachorum controversiis, primum quidem silentium eis imponere studuit, utrosque hortatus, uti altercationibus modum facerent, inimicitiasque cum pristina concordia mutarent, neve per rixas sibimet et aliis turbas concierent. Cum autem verba in ventum irent, et Barlaamus se docturum affirmaret, Gregorium cum monachis suis perverse B sapere, et judicium urgeret, Gregorius contra cum suis injuriam sibi fieri contenderet, velletque in judicio crimina diluere, intelligens imperator contentionem citra probationes sedari non posse, synodo negotium commisit.

θεολόγων σοφίᾳ λόγων καὶ πειθοῖ κρατήσειν, εἰς Βυζάντιον ἐκπλεύσας, Ἰωάννῃ τῷ πατριαρχεύοντι τότε τὰ κατὰ τῶν μοναχῶν συγγράμματα ἐγχειρίζει· καὶ σύνοδον ἔδειτο συναθροίζειν κατ' αὐτῶν, ὡς τοῖς ὀρθοῖς δόγμασιν ἐναντία καὶ φρονοῦντας καὶ λέγοντας ἐλέγξων· καὶ πολὺς ἦν ῥέων κατ' ἐκείνων, καὶ τὴν δικαίαν ἐγκαλῶν. Πατριάρχῃ δὲ περιορᾶν οὐ δεῖν ἐδόκει τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ γράμμασιν ἐκάλει τοὺς μοναχοὺς ἐκ Θεσσαλονίκης ἁπάντων ἐπὶ τὴν δίκην· καὶ παρῆσαν καὶ αὐτοὶ, τῶν λόγων ὑφέξοντες εὐθύνας· ἐν τούτοις δὲ αὐτοῖς τῶν πραγμάτων, καὶ θορύβου πολλοῦ καὶ ταραχῆς τὴν Ἐκκλησίαν κατεχούσης, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς εἰς Ἀκαρνανίαν στρατείας εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε· καὶ πυθόμενος ὅσα Βαρλαὰμ διαφέροιτο καὶ οἱ μοναχοὶ, πρῶτα μὲν κατασιγάζειν ἐπειρᾶτο, ἑκατέροις παραινῶν τῆς ἀντιλογίας ἀποσχέσθαι· καὶ τὴν ἔχθραν καταλύσαντας, ὥσπερ καὶ πρότερον ἀλλήλοις εἶναι φίλους· καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ταραχὴν παρέχειν. Ὡς δὲ ἐπείθοντο οὐδέτεραι, ἀλλ' ὅ τε Βαρλαὰμ διεφθαρμένα ἰσχυρίζετο δοξάζοντας ἀποδείξειν Γρηγόριον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ ἐπέσπευδε τὴν δίκην, ὅ τε Γρηγόριος ἀδικεῖσθαι διεξείνετο καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, καὶ ἤθελον ἐπὶ τῆς δίκης ἑαυτοὺς ἐγκλημάτων ἀπολύειν, συνιδὼν καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς ἐλέγχων χωρὶς οὐκ ἂν δύναιτο παύειν τὴν φιλονεικίαν, ἐπέτρεπε τὴν σύνοδον.

334 CAPUT XL.

Synodus in Sophiæ templo. Causam prior agit Barlaamus. Respondet ei pro omnibus Palamas et lumen in Thabor quid fuerit, docet. Barlaamus magni domestici opem supplex orat. Ejus prudens consilium. Oppositio Barlaami. Responsio domestici qua motus ille, culpam suam confitetur in synodo. Datur amanter venia. Relabitur Barlaamus et in Italiam aufugiens, fit episcopus. De novis turbis quas Gregorius Acindynus Barlaami discipulus concitavit Imperatoris morbus. Apocauchus magno domestico suadet imperii insignia sumere, sed reiicitur. Eumdem et mater rejicit. Consilium domestici ad imperatricem, et mors imperatoris.

Fit igitur in sacrosancto divinæ Sapientiæ templo C synodus, imperatore cum Joanne patriarcha præsidentibus, reliquis episcopis multisque proceribus et senatoribus assidentibus. Prior dicendi locus Barlaamo datus est. Ille siquidem Gregorium et monachos propter adulterina dogmata in judicium vocaverat. Multa igitur præfatus, et causa, quæ illum huc impulisset, narrata, deinde libellum de iis rebus a se conscriptum porrexit : quo toto ab ipsis perlecto, adjecit alia, quæ ad rem propositam accommodata sentiebat. Postremo monachos criminatus est, quod neque precationem quam se celebrare dicerent, absque defectu et convenienter proferrent, sed egentem additamento aliquo, idque ipse adjiciebat, ut quod deesset suppleret ; sic enim aiebat. Post hæc monachis respondendi D potestas facta. Qui cum Gregorio Palamæ hoc honoris detulissent (erat enim non in dicendo solum eximius, sed etiam theologicis litteris eruditissimus), is perspicue et firme probabat sententiam suam, non syllogismis et geometricis conclusionibus (neque enim poterat ex iis quæ sunt apud nos, demonstrare quæ supra nos), sed sanctorum et

Καὶ γίνεται κατὰ τὸν θεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεών· καὶ προκαθημένου βασιλέως καὶ Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐν τέλει πολλῶν καὶ συγκλητικῶν συνεδριαζόντων, λέγειν ὁ Βαρλαὰμ ἐπετράπη πρῶτος· ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ Γρηγόριον καὶ τοὺς μοναχοὺς τὴν διαστροφὴν τῶν δογμάτων ἐγκαλῶν. Πολλὰ δὲ πρότερον διεξελθών, καὶ τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς πρὸς ταῦτα ὥρμητο διηγησάμενος, ἔπειτα καὶ τὸ βιβλίον ὃ περὶ τούτων ἦν συγγεγραφὼς, παρείχετο ἀναγινώσκεσθαι· ἐπεὶ δὲ ἀνεγνώσθη πᾶν, ἄλλα τε ἐπεῖπεν ὅσα αὐτῷ ἐδόκει πρὸς τὰ προκείμενα λυσιτελεῖν, καὶ τελευταῖον κατηγόρησε τῶν μοναχῶν ὡς οὐδὲ τὴν εὐχὴν ἣν αὐτοί φασιν εὔχεσθαι καθ' ἑαυτοὺς ἀνελλιπῶς προφέρουσι καὶ προσηκόντως, ἀλλά τινος προσθήκης δεομένην, ἣν ἐκεῖνος προσετίθει, τὸ ἐνδέον, ὡς ἔφασκεν, ἀναπληρῶν. Μετὰ τοῦτον δὲ καὶ οἱ μοναχοὶ πρὸς τὰς κατηγορίας ἐπετράπησαν ἀπολογεῖσθαι. Ἐπεὶ δ' ἑαυτῶν ἐκεῖνοι Γρηγόριον προεστήσαντο τὸν Παλαμᾶν (ἦν γὰρ δὴ τῶν ἄλλων, οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ τοῖς θεολόγοις περὶ Θεοῦ δεδογμένα ἐξηκριβωκέναι διαφέρων), καταστὰς πρὸς τοὺς λόγους καὶ αὐτὸς, σαφεῖς καὶ βεβαίας παρείχετο τὰς ἀπο-

Jacobi Pontani notæ.

triarcham, et cœtum episcoporum adit, nec omphalopsychiæ modo, et adulterinarum precum, sed etiam blasphemæ theologiæ Palamam accusat; nam eum et novis vocibus in mystica Ecclesiæ theologia uti : et nescio quæ monstra cernere se profiteri, jactantiæ et arroganliæ plena. Quare decretum est judicium in maxima divinæ Sapientiæ templo, etiam imperatore cum principibus senatus et doctissimis quibusdam viris præsente, etc.

δείξεις τῶν λεγομένων, οὐ συλλογισμοῖς χρώμενος καὶ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις (οὐδὲ γάρ οἷόν τε ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποδεικνύναι τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς), ἀλλὰ τοῖς λόγοις τῶν ἁγίων καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, οὓς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐχρημάτισε δι' αὐτῶν, ᾧ πάντα ἐρευνᾶται, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ἀπεδείκνυ τε ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων τὸ κατὰ τὸ Θαβώριον τοὺς μαθητὰς περιαστράψαν φῶς, δόξαν ἄναρχον τοῦ Θεοῦ, καὶ φῶς θεότητος, καὶ θεότητα, καὶ φυσικὸν καὶ ἀΐδιον τοῦ Θεοῦ φῶς, καὶ ὅσα τοιαῦτα παρὰ τοῖς θεολόγοις πιστευόμενόν τε καὶ προσαγορευόμενον. Εἶτα ἐκ τῶν ῥήσεων τῶν θεολογικῶν συνεπέραινε καὶ αὐτὸς, ὡς τὸ ἀΐδιον καὶ φυσικὸν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν εἴη κτιστὸν, οὐδὲ ἡ ἄναρχος δόξα καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, οὐδ' ὅσα πρὸς τῶν θεολόγων τὸ φῶς ἐκεῖνο ὕμνηται. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὸν ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἄθω ὁσίων ἀνδρῶν συντεθειμένον παρῆγε τόμον, ὃς αὐτῷ μὲν συνηγόρει ὡς τὰ ἴσα τοῖς ἁγίοις φθεγγομένῳ. Βαρλαὰμ δὲ βλασφημίαν καὶ κακοδοξίαν κατηγόρει πολλήν. Ἐπεὶ δὲ ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἡ νίκη πρὸς Γρηγόριον ἀπέβλεπε καὶ τοὺς μοναχοὺς, πάντων ἤδη πεπεισμένων τοῖς ἁγίοις ἕπεσθαι καὶ θεολόγοις, καὶ μὴ τοῖς ἐκ κοιλίας εἰρημένοις Βαρλαὰμ, συνεώρα τε καὶ αὐτὸς ὡς οὐκ ἂν διαῤῥάστιε τῆ; γλωσσαλγίας καὶ τῆς βωμολοχίας ζοῦναι δίκην, τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ συνεδριάζοντι ἐκεῖ τῷ βασιλεῖ προσελθὼν, σύντομόν τινα ᾐτεῖτο καὶ βοήθειαν καὶ βουλὴν ἐξ ἧς τὴν προσδοκωμένην διαφυγεῖν ἐξέσται δίκην· ὁ δὲ πρότερόν τε ἔφασκε τὰ δέοντα βεβουλεῦσθαι αὐτῷ, παραινῶν τῆς πολλῆς φιλονεικίας ἀποσχέσθαι, καὶ πείθεσθαι τοῖς μοναχοῖς ὡς τὰ τοιαῦτα σοφωτέροις· καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον βουλεύεσθαι καὶ πράξειν τὰ συνοίσοντα ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μήτε ἀντιλέγειν ἔτι πρὸς τὰ προτεινόμενα ἔχει, πέπεικέ τε ἑαυτὸν ὡς βελτίω καὶ δικαιότερα καὶ τοῖς ἁγίοις συνῳδὰ φθέγγονται οἱ μοναχοὶ, τί δεῖ τὴν ψῆφον κατ' αὐτοῦ ἐξαγομένην περιμένειν κατιδεῖν, ἀλλὰ μὴ πρότερον ἐξαναστάντα, τήν τε προτέραν ἄγνοιαν ἐπὶ πάντων ὁμολογεῖν, καὶ τὴν νῦν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ τοῖς τε ἁγίοις πείθεσθαι συνθέσθαι, καὶ τὴν ἔχθραν καταλύειν τὴν πρὸς τοὺς μοναχούς; Εἰ γὰρ ταῦτα πειθόμενος αὐτῷ ποιήσει, οὔτε βλάβη τις ἕψεται ἐκ τῶν λόγων οὐδεμία, βασιλεύς τε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπαινέσονται τῆς πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς. Οὐ γὰρ τοσοῦτον τὸ τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθῆναι κατηγορίας ἄξιον, ὅσον τὸ πρὸς αὐτὴν ἐπανελθεῖν τοῖς ἁγίοις πειθόμενον καὶ θεολόγοις ἐπαινετόν· καὶ οἱ μοναχοὶ δὲ τοῖς πνευματικοῖς πειθόμενοι νόμοις, μείζονα ἐνδείξονται νυνὶ τὴν φιλίαν πρὸς σὲ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην, ἢ καθ' ὅσον πρότερον ἐνεδείκνυντο τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἔχθραν, ὡς οὐ τῶν εἰς αὐτοὺς ἕνεκα λοιδοριῶν, ἀλλὰ τῆς τῶν δογμάτων ἀμυνόμενοι διαστροφῆς· ὧν καλῶς καὶ ὡς προσῆκεν ἀποδεδειγμένων εἰ καὶ σὺ πεισθείης, οὐδὲν οὐδ' αὐτοὶ ζητήσουσι περαιτέρω· ἀλλ' ἀξίαν ἀμοιβὴν τῶν πολλῶν πόνων καὶ κινδύνων νομιοῦσιν ἔχειν τὴν διάρθωσιν τὴν σήν. Βαρλαὰμ δὲ καὶ αὐτῷ μὲν ἔφασκεν ἀρίστην φαίνεσθαι ταύτην τὴν βουλήν· δεδοικέναι δὲ μὴ οὐκ ἐξαρκέσουσιν οἱ λόγοι πρὸς τὸ τῶν

A theologiæ peritorum hominum effatis, quæ illis Spiritus sanctus suggessit, quo omnia indagantur, etiam profunda Dei; docebatque copiose, lumen in Thabor, quod discipulos collustravit, esse gloriam Dei, principio carentem, et majestatem ejus, et lumen divinitatis, et deitatem, et naturale æternumque Dei lumen, et quæcunque talia a theologis de eo creduntur dicunturque. Postmodum ex pronuntiatis theologicis et ipse concludebat, æternum et naturale Dei non esse conditum, nec ejus gloriam et majestatem, nec quidquid a theologis illud lumen esse prædicatur ac laudatur. **335** Præterea tomum a sanctis viris apud Atho habitantibus compositum promebat, quo eum cum sanctis consentire docebatur, et Barlaami blas- B phemiæ perversaque doctrina redarguebantur. Cum jam post longam disputationem victoria ad Gregorium et monachos inclinaret, persuasisque universis, sanctorum et theologorum placita, non autem ex cerebro Barlaami profecta commenta amplectenda, videretque ipse, non effugiturum se, quin loquacem maledicentiam et scurrilitatem suam lueret, ad magnum domesticum imperatori assidentem accedens, compendiarium quoddam ab eo auxilium et consilium flagitabat, quo imminentem pœnam evaderet. Tum ille, et antea se opportuna suasisse, dum a longa eum digladiatione deterreret, et ad credendum monachis, utpote in his sapientioribus hortaretur: et nunc nihilominus suasurum, facturumque quod illi prodesse pos- C sit. Si enim nec ad allata in medium refellendi causa quidquam dicere haberet amplius, crederetque monachos meliora et justiora et sanctis consentanea disserere, quid opus esset exspectare, donec atro calculo se damnari videret? Quin potius exsurgeret, prioremque inscitiam et agnitam veritatem palam confiteretur, et sanctis assentiretur inimicitiasque cum monachis poneret. Si se audiret, neque detrimenti quidquam secuturum, et imperatorem cæterosque conversionem ejus laudaturos. Non enim tam dignum esse accusari qui a veritate aberraverit, quam commendari, qui ad eam sanctis viris et theologis credens redierit: et monachos secundum leges ipsorum spiritales majore in po- D sterum charitate candoreque animi in eum futuros, quam prius amaritudine et simultate fuerint: quippe qui non convitiis in se effusis, verum perversitati doctrinæ ecclesiasticæ resistant: quibus bene, atque ut decet demonstratis, si ei facta sit fides, nihil amplius desideraturos, sed correctionem ipsius multorum laborum periculorumque suorum operæ pretium interpretaturos. Barlaamus affirmare, sibi quoque optimum videri istuc consilium, timere tamen, ne verba ad se periculo liberandum satis non sint, sed post confessionem quoque aliqua multetur ignominia, cum probatis et receptis dogmatis se opposuerit. Tum infamem fore, nec locum defensionis relictum iri quasi id injuste patiatur, quandoquidem se ipsum damnaverit:

ut proinde si talia passurus sit, melius videatur silentio ferre judicium, ut et **336** in posternm sibi factam injuriam dicere queat, et judicium revocari possit. At magnus domesticus illum confirmare monereque, ne quid hujusmodi metuat : se præsente, nihil ei triste eventurum. Cui obtemperans Barlaamus, in medium prodit, præteritam ignorantiam confitetur, veniam ob stulte dicta petit : se non contentionis causa, neque quod theologorum de Deo decretis non crederet, ad hos sermones provectum, sed cum ipse errans alios errare opinaretur, ad eorum errorem emendandum omnem diligentiam impigre adhibuisse. Nunc plane credere, illos de controversia melius sapere, et in aliis nihil ab eis dissidere; et quod in Thabor lumen discipulos circumfulsit, gloriam Dei principii expertem, et æternum esse lumen credere se atque confiteri. Mox Gregorius Palamas cum cœtu suo surgentes Barlaamumque complexi, veniam præteritis libenter dederunt, et præclaram istam mutationem prædicarunt, Deoque pacis et concordiæ gratias egerunt, profitentes, nec se terrenarum ac pereuntium rerum gratia tam acriter pugnasse, sed ne in plures malo propagato, aut perversorum dogmatum Ecclesia repleretur, aut factionibus et dissidiis in se ipsa divideretur, dum alii his, alii illis adhærent. Ac propterea immodice litigiosos se apparuisse, qui in aliis omnibus ad mansuetudinem et animi submissionem eruditi sint ; ubi autem Deus in periculum vocatur, ibi promptos esse et inexorabiles, et neque ad opprobrium ægrescere, neque ad laudem humanam emollescere. Quoniam vero pacis et concordiæ Deus distantia copularit, et se prompte a contentione desistere, et illi gratias habere, qui pacis hujus auctor in primis fuerit. Postmodum imperator et patriarcha utrosque de pace, ut oportebat, allocuti synodum dimiserunt. Barlaamus haud longum tempus Byzantii moratus, imperatore brevi defuncto, æque ut prius de dogmatis litem movit, judicium valde claudicasse clamitans, et aufugiens in Italiam, cum Latinis, ut antea, sensit, ab eisque Hieracis episcopus creatus est. Non multo post alius quidam Gregorius monachus, Acindynus cognominatus, Barlaami in profana doctrina longo temporis spatio discipulus, dissensionem ejus et litem cum Palama ut successor arripuit, cui quiddam ridiculum contigit. **337** Barlaamum verbo repudiabat (*a*), et ut male sanctisque Patribus contraria sentientem accusabat : re autem vera prorsus eum sequebatur, nihilque omnino ab eo differebat. Rursum itaque seditione ac tumultu in Ecclesia exoriente, patriarcha iniquum ducens, propter quorumdam rixosa ingenia Ecclesiæ statum perturbari, synodum in idem Sophiæ templum cogit, assidente ipsi et magno domestico, et quosquot Byzantii erant senatoribus. Cum Gregorii diu controversati essent, ubi animadversum est Acin-

A κινδύνων ἐξαρπάσαι· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὁμολογίαν, ἀτιμία τις αὐτοῦ καταψηφισθῇ, οἷα δὴ κατὰ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐξενηνεγμένου. Καὶ τότε ἄτιμον εἶναι συμβήσεται αὐτῷ, καὶ μηδ' ἀπολογίαν τινὰ ὕστερον ἔχειν ὡς οὐ δικαίως τοιαῦτα πάθοι, οἷα δὴ καὶ αὐτὸν καταψηφισμένον ἑαυτοῦ· ὡς εἴ γε τοιαῦτα πείσεσθαι μέλλοι, βέλτιον σιωπῇ τὴν δίκην ἐνεγκεῖν, ὥστε καὶ εἰσαῦθις ἠδικῆσθαι λέγειν δύνασθαι, καὶ τὴν δίκην ἀνακαλεῖσθαι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος παρεθάρρυνέ τε, καὶ μὴ τοιαῦτα παρήνει δεδοικέναι, ὡς αὐτοῦ παρόντος, οὐδενὸς γενησομένου τοῦ λυπεῖν αὐτὸν δυνήσομένου· ᾧ καὶ πειθόμενος ὁ Βαρλαὰμ, παρελθὼν εἰς μέσους, τήν τε προτέραν ἄγνοιαν ὡμολόγει, καὶ συγγνώμην ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἠτεῖτο, ὡς οὐ φιλονεικίας ἕνεκα λέγων, οὐδὲ τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς
B ὑπὸ τῶν θεολόγων εἰρημένοις περὶ Θεοῦ εἰς τοὺς τοιούτους τῶν λόγων ἐξενηνέχθαι, ἀλλ' ὑπ' ἀγνοίας οἰόμενος τοὺς ἄλλους ἁμαρτάνειν, ἕνεκα τοῦ διορθώσασθαι πᾶσαν εἰσῆγον σπουδὴν καὶ προθυμίαν. Νυνὶ δὲ ἤδη πεπεισμένος ἀκριβῶς ὡς αὐτοὶ βέλτιον ἐφρόνουν περὶ ὧν ἠμφισβητοῦμεν, περί τε τῶν ἄλλων οὐδενὸς διαφέρομαι πρὸς αὐτούς, καὶ τὸ ἐν Θαβωρίῳ τοὺς μαθητὰς περιλάμψαν φῶς ἀΐδιον καὶ πεπίστευκα καὶ εἶναι ὁμολογῶ. Ἐπὶ τούτοις καὶ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ὅσοι σὺν αὐτῷ ἦσαν, ἀναστάντες περιέβαλλόν τε Βαρλαὰμ, καὶ συγγνώμην ἐπὶ τοῖς προτέροις ἄσμενοι παρεῖχον· ἐπῄνουν τε τῆς καλῆς μεταβολῆς, καὶ τῷ θεῷ τῆς ὁμονοίας ὁμολόγουν χάριτας· φάσκοντες, οὐδ' αὐτοὶ γῆνων ἕνεκα καὶ φθει-
C ρομένων πραγμάτων τοσοῦτον ἐνστῆσασθαι ἀγῶνα, ἀλλ' ἵνα μὴ εἰς πλείους διανεμηθέντος τοῦ κακοῦ, ἢ διεφθαρμένων δογμάτων ἀνάπλεως γένηται ἡ Ἐκκλησία, ἢ διαστασιάσῃ πρὸς ἑαυτήν, τῶν μὲν τοῦτοι, τῶν δὲ ἐκείνοις προστιθεμένων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ μετρίου πάρα ὀφθῆναι φιλονείκους, ἅτε δὴ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἅπασι πράους εἶναι δεδιδαγμένους καὶ ταπεινούς· ἐν οἷς δὲ θεός ἐστι τὸ κινδυνευόμενον, ἀξεῖς εἶναι καὶ ἀπαραιτήτους, καὶ μήτε πρὸς τὴν ἀδοξίαν δυσχεραίνειν, μήτε πρὸς τὸν παρὰ τῶν
D ἀνθρώπων ἔπαινον μαλακίζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὁ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας Θεὸς εἰς ἓν συνῆψε τὰ διεστῶτα, αὐτοί τε προθύμως ἀποστήσονται φιλονεικίας, καὶ αὐτῷ πολλὴν εἰδήσουσι τὴν χάριν, μάλιστα αἰτιωτάτῳ τῆς εἰρήνης νυνὶ γεγενημένῳ. Ἐπὶ τούτοις καὶ βασιλεύς τε καὶ πατριάρχης ὅσα ἔδει διαλεχθέντες περὶ εἰρήνης πρὸς ἑκατέρους, διελύσαντο τὴν σύνοδον. Βαρλαὰμ δὲ ὀλίγας Βυζαντίῳ ἐνδιατρίψας ἡμέρας, ἐπεὶ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησε μετὰ μικρὸν, καὶ τὰς περὶ τὰ δόγματα ἀμφισβητήσεις οὐδὲν ἧττον ἐχόμενος ἢ πρότερον, τῆς δίκης ὡς ἐκδεδιῃτημένης πολλὰ καταβοῶν, ἀποδρὰς ᾤχετο πρὸς Ἰταλίαν, καὶ συμφρονήσας Λατίνοις, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἐπίσκοπος ὑπ' αὐτῶν Ἱέρακος ἀνεδείχθη. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον Γρηγόριός τις ἕτερος μοναχὸς Ἀκίνδυνος ἐπικεκλημένος, ὁμιλητὴς Βαρλαὰμ κατὰ τὴν ἔξω σοφίαν γεγενημένος, καὶ πολὺν αὐτῷ φοιτήσας χρόνον, τῶν ἐκείνου διαφορῶν ὧν διηνέχθη

(*a*) Deest hic aliquid in interpretatione Pontani Locum sic ex Græco restitue : *Barlaamum verbo repudiabat, quasi quis eum hortaretur ut illius sententiam suam faceret, et repulsa consociatione, ut male*, etc. Edit. Patr.

πρὸς Παλαμᾶν ἀντεποιήθη· συνέβαινε δέ τι γελοῖον περὶ αὐτόν. Βαρλαὰμ μὲν γὰρ ἀπεσείετο τῷ λόγῳ· κἄν τις πρὸς αὐτὸν ὡς τὰ ἐκείνου φρονοίη λέγοι, τὴν κοινωνίαν τε ἀπεωθεῖτο, καὶ κατηγόρει Βαρλαὰμ ὡς κακῶς φρονοῦντος καὶ ἀπεναντίως τοῖς ἁγίοις· τῇ δ' ἀληθείᾳ κατάχρας ἐκείνῳ ἠκολούθει, καὶ οὐδὲν ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον διεφέρετο· αὖθις δὲ στάσεως κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀναφυομένης, ἐν δεινῷ τιθέμενος ὁ πατριάρχης, εἰ διὰ τὴν τινῶν φιλονεικίαν νοσοίη καὶ

A dynum Barlaami cantilenam canere, ab episcopis et senatu communiter contra Barlaamum ejusque sectatores, ut hæreticos lata est sententia : et nisi resipiscerent, ab orthodoxorum communione uterque segregatus. Nec illi solum, sed et si quis alius de cætero talia auderet, et Palamæ aliisque quasi male de religione sentientibus crimen inferret. Præter hæc et tomo pro veteri synodorum more composito (g), Joannes patriarcha et præsentes tum

Jacobi Gretseri notæ.

(g) Quæ cap. 39 et 40, lib. II, Cantacuzenus scribit, ea ejusmodi sunt, ut non brevi adnotatione, sed integro propemodum et proprio libro egere videantur, cum gravissima fuerit apud Græcos hæc quæstio et controversia, Latinisque scriptoribus propemodum ignota, aut certe non satis cognita, quod testantur errores nec pauci nec parvi a doctis viris in hujus argumenti litisque explicatione et relatione commissi. Ne tamen nihil dicamus, quando omnia non licet, breviter et distincte nonnulla libabimus, quæ obscuræ historiæ lucem accendant. Ut ergo ab ipso Barlaamo incipiamus, monachus is fuit, ordinis divi Basilii, ut quidam tradunt, natione Calaber, utriusque linguæ, imo et philosophiæ, mathematicæ et theologiæ doctus, acri et subtili ingenio, vel ipsorum adversariorum Cantacuzeni et Philothei patriarchæ testimonio. Varia scripsit, de quibus consule epitomen bibliothecæ Gesnerianæ. Prodiit nos ita pridem Parisiis logistica ejus sex libris comprehensa interprete quodam Anglo. In Latinorum ecclesia orthodoxe educatus, transiit ad schisma Græcorum seu vere, seu simulato animo, teste nostro Cantacuzeno, et Philotheo patriarcha Constantinopolitano, passim in libris, quos contra Nicephorum Gregoram de lumine Thaborio, deque distinctione essentiæ et operationis divinæ scripsit, maxime, lib. XII. Quare ab his, qui catalogos scriptorum ediderunt, referuntur Barlaami sermones de processione sancti Spiritus, primatuque pontificis contra Latinos, quos ut gratiam a Græcis iniret, evulgavit, Thessalonicam primo ex Italia delatus ; ubi cum versaretur, in monachorum Græcanicorum vitam et doctrinam curiosius inquisivit. In qua cum multa reperiret, quæ probanda et toleranda non viderentur, linguam publice in circulis et conventibus, calamumque in Musæo adversus monachos exserere cœpit, et non longo tempore omnia rixis et tumultibus implevit, Græcosque exemplo suo docuit, transfugas et apostatas plerumque turbas ciere etiam apud illos, ad quos transfugiunt, nec consultum esse, ut cuivis fores semper pateant.

Utrum autem, quod ad mores et vitam attinet, Barlaam monachis illis injuriam fecerit, id Cantacuzeno dicto perquam facile est, ut et Philotheo, qui monachos illos prolixa apologia tuetur, at non æque aliis ; qua enim vitæ sanctimonia enituissent illi, qui pernicioso schismate ab Ecclesia, una, sancta, catholica et apostolica abjuncti et segregati erant? Nulla sanctitas extra Ecclesiam sanctam, aut si quæ est, vera non est, fucata est. In quæ vitia non præcipitetur is, qui charitatis et concordiæ expers per avia et invia schismatum vagatur, relicta illa plana, trita et regia catholicæ Ecclesiæ via? Quibus dæmonum ludibriis et insidiis expositus non sit ille, quem unitas cum corpore Christi quod est Ecclesia, non munit et protegit, cui Christus non est caput, et quod hinc consequitur, nec tutamen, præsertim si ad schismatis crimen accedat disciplinarum divinarum et humanarum ignorantia, quæ monasticen in Græcia longe lateque hoc tempore occuparat; his enim, si simul conciderant, meos cuivis ludificationi habilis redditur. Quo

B

C

D

factum, ut et isti ἡσυχασταὶ, seu *quiescentes* ((ἡσυχίαν autem perfectius quoddam monasticæ vitæ genus censebant), cum aut suaviter dormirent, aut dormitarent, aut somniarent, cœlesti quodam et divino ipsisque corporeis oculis conspicuo lumine sese circumfundi crederent, angelo Sataniæ in angelum lucis se transformante, plane Massalianorum ritu et instituto ; non enim paucis quibusdam, sed omnibus in hoc vitæ genere exercitatis id evenire tradebant. Quod Barlaamo plusquam mirum visum. Et hoc quidem merito, sive in aliis accusationibus a vero abierit, sive non ; sive etiam in reprehendendo tam lingua, quam stylo modum tenuerit, sive non. Certe monachorum agmen in se vehementissime concitavit, qui ducem belli sibi legerunt Gregorium Palamam tunc ejusdem professionis hominem, postea vero archiepiscopum Thessalonicensem, quem si æque veris ac magnis laudibus Cantacuzenus exornaret, vere magnus vir dicendus esset; sed cum, veteri verbo, *manus manum fricet et lavet*, facilis conjectura est, quid de his laudibus statuendum sit. Sunt nimirum æs sonans, et cymbalum tinniens, quia de ære sonante et cymbalo tinniente. ex Apostoli doctrina : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.* Et, quod propius ad Palamam spectat : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas*, etc., *charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quisquis ille est*, inquit sanctus Augustinus serm. 181 *De temp., et qualiscunque ille est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est. Sola quippe est, per quam sacrificium Dominus libenter accipiat; sola quæ pro errantibus fiducialiter intercedat; sola est, in qua opus bonum fructuose peragitur, unde mercedem denarii, non nisi qui intra vineam laboraverant, acceperunt.* Est autem Gregorius Palamas ille ipse, cujus exstant Græce et Latine duæ orationes ; altera, qua mens corpus accusat, altera qua corpus mentem, cum sententia judiciaria. Latina editio relata est in tom. IX Bibliothecæ sanctorum Patrum, ubi per collectoris et editoris ἀκριβολογίαν « sanctissimi » titulo Palamas honestatur, plane præter meritum : quomodo sanctissimus, si schismaticus? *Quisquis ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam ; sed ira Dei manet super eum*, inquit sanctus Augustinus, epist. 152.

Ergo Palamas monachorum advocatus constitutus, Barlaamo adversa fronte resistere, hominemque illud ἡσυχαστὰς objici solitum defendere insistit, etiam exemplo luminis in monte Thabor discipulis ostensi ; hoc enim increatum fuisse, et tamen corporis discipulorum oculis patuisse. Barlaamus hanc vere novam theologiam audiens magis in Palamam et socios exæstuat. Itaque itinere sive mora Constantinopolim instituto, rem ad patriarcham defert ; citantur monachi, synodus indicitur. Præsidet imperator Andronicus junior cum Joanne patriarcha, victoriam obtinet Palamas. Barlaam condemnatur, Thaborium lumen increatum æternumque fuisse et esse synodi decreto decernitur. Barlaamus

episcopi subscripserunt; postea et alii multi priO- ribus assensi subscripserunt: quem tomum Palamæ

A ταράττοιτο τὰ τῆς Ἐκκλησίας, σύνοδον καὶ αὖθις δευτέραν συναθροίζει κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς Θεοῦ Σο-

Jacobi Gretseri notæ.

paulo post in Italiam revertitur. Ejusdem synodi acta refert Nicephorus Gregoras, lib. II suæ *Historiæ*, sed aliter, quam Cantacuzenus; de dogmatis enim nihil actum tradit ob præsentiam imperitæ multitudinis, tum ne theologiæ mysteria profanis vulgi auribus ingererentur, tum ne Palamas, contra disputante Barlaamo, blasphemæ doctrinæ convinceretur: quo Gregoras insinuat id gratiæ Palamæ datum a synodi præsidibus et Patribus. Utcunque sit, hoc certum fixumque maneat sententiam illam synodi de lumine Thaborio, quasi increatum et ipsum naturale Dei lumen fuerit, penitus falsam esse, ne quid gravius dicam, rectequ a Barlaamo, Acindyno, Gregora, aliisque plurimis explosam, profligatam et acerrime refutatam, non obstante hujus schismatici conventiculi decreto. Nam ut alia taceam, hæc duo argumenta Barlaami et Gregoræ aliorumque clara sunt et evidentia. Illud, quod oculis corporeis visum est, non est increatum; lumen Thaborium corporeis oculis a discipulis visum est, ergo increatum non est. II. Quidquid oculis corporeis visum est, creatum est; lumen Thaborium oculis corporeis visum est, ergo creatum est. Ad hæc argumenta exclamat Philotheus patriarcha libro decimo quarto contra Gregoram: Ἰοὺ, ἰοὺ, καὶ τίς ποτ' ἄρ' ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καὶ νῦν τὰ καινὰ ταυτὶ λέγων, καὶ πρὸς τοὺς ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, τῆς Ἐκκλησίας φημὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ κηρυττομένους εὐαγγελικοὺς λόγους τοὺς εἰς πᾶσαν γῆν, ἀποστολικῶς λέγειν, ἐξελθόντας, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἀστραπῆς δίκην, ἢ μᾶλλον ἀκτίνων ἡλιακῶν φάναι πάλαι διαῤῥαμόντας ἀμφιβόλως οὕτωσὶ καὶ ἀμαθῶς διακείμενος· *Io, io, quis iste, qui hæc tam nova profert: quique tam dubius imo imperitus est sermonum, qui in excelso Ecclesiæ monte elata voce prædicati et annuntiati sunt: qui, ut evangelico dicto utar, in omnem terram exierunt, finesque terræ fulguris vel potius solarium radiorum instar pervagati sunt.* Cæterum hæc mera verba sunt, ut et alia, quæ tribus libris de hoc lumine Thaborio Philotheus disserit: qui libri in bibliotheca Bavarica asservantur una cum aliis duodecim contra Gregoram de distinctione essentiæ et operationis divinæ. Nec quidquam ad solutionem argumentorum faciunt. Immotum enim stat illud fundamentum, et omni ex parte inconcussum: quidquid est, id aut Deus est, aut creatura. Si Deus, non ergo oculis corporeis conspicitur, si creatura, non ergo increatum.

Nec majoris pretii sunt ejusdem Philothei orationes duæ, quas legi in manuscripto codice bibliothecæ Augustanæ, oblatæ synodo contra Acindynum, de qua postea nomine τῶν ἁγιωριτῶν, monachorum in monte sancto (sic enim montem Athon vocant) degentium, quas Philotheus cum adhuc inter monaches illos nomen suum profiteretur, composuerat, ut dicitur in Actis synodi quartæ sub Cantacuzeno. Alia de eodem argumento oratio exstat in eodem codice, auctore monacho quodam Thessalonicensi. Sed ejusdem prorsus notæ, hoc est, nullius, aut si alicujus, malæ. Citant isti, et denso agmine agglomerant dicta sanctorum Patrum, quæ non intelligunt, quia si intelligerent, non adducerent. Certum siquidem exploratumque est, vetustæ et eruditæ Græciæ hanc de lumine Thaborio opinionem ignotam fuisse, et auctores Græci eruditi, qui ante istos Palamas, Philotheos et similes vixerunt, illos ipsos Patres, illa ipsa ubique propemodum eorumdem Patrum testimonia protulerunt pro sua et vera opinione, nempe, lumen Thaborium fuisse creatum, quæ isti objiciunt pro sua et falsa, videlicet, lumen Thaborium fuisse increatum. Testem laudo unum ex multis Joannem Cyparissiotum, scriptorem eruditissimum, quem Turrianus ex Græco in Latinum transtulit; qui postquam decade sexta, capite quarto et quinto exposuit, quid de lumine Thaborio sensisset sanctus Chrysostomus, quid Anastasius Sinaita, quid Theodorus ὁ γραπτὸς, quid Cyrillus Alexandrinus, quid Cyrillus Hierosolymitanus, quid sanctus Basilius, quid interpretes Evangelii Matthæi XVII, quid sanctus Maximus, quid Nazianzenus, tandem ex horum omnium sententia his verbis disputationem concludit: *Ex quibus patefit, quod lumen, quo splenduit Dominus in monte Thabor, neque divina substantia erat (illa enim nec ullo modo expromi, neque cognosci, neque videri, neque cogitari potest); nec erat defluxio quædam et splendor ex illa manans (divina enim operatio æterna, vel potius per se operatio nullo modo secreta est a substantia ejus, imo quidquid est substantia divina, est energia, sive operatio ejus); quare quia nec hoc, nec illud est, relinquitur exemplum fuisse gloriæ et splendoris post resurrectionem glorificati, symbolumque illius naturæ occultæ et inaspectabilis in eo latentis, et imaginem tenuem futuræ gloriæ, et simulacrum regni cælorum*, etc.

Hæc Cyparissiotus ex sententia Græcorum Patrum, quibus imperitia Palamæ valide redarguitur, qui, ut refert David monachus, in relatione de dissidio Barlaami et Palamæ (quæ exstat in supradicto Augustanæ bibliothecæ codice) aiebat: Ὅτι θεῖον μέν ἐστι καὶ ἄκτιστον τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ θεότης παρὰ τῶν ἁγίων ὀνομάζεται, οὐκ ἔστι δὲ οὐσία Θεοῦ, ἀλλ' ἐνέργεια, καὶ χάρις, καὶ δόξα, καὶ λαμπρότης ἐκ τῆς θείας οὐσίας εἰς τοὺς ἁγίους πεμπομένη. Οἱ γὰρ ἅγιοι πάντες καὶ ἄνθρωποι καὶ ἄγγελοι δόξαν μὴ ἄχρονον ὁρῶσι τοῦ Θεοῦ, καὶ χάριν ἀΐδιον δέχονται καὶ δωρεάν, οὐσίαν δὲ Θεοῦ οὐδεὶς ποτε ἄνθρωπος, οὔτε ἄγγελος οὔτε εἶδε, οὔτε ἰδεῖν δύναται· *Est quidem lumen illud divinum et increatum, et deitas a sanctis nominatur, sed non est substantia Dei, sed operatio, et gratia, et gloria, et splendor ex divina substantia in sanctos missus. Omnes enim sancti tam homines, quam angeli vident quidem Dei gloriam temporis expertem, substantiam vero Dei nullus neque homo, neque angelus vidit, aut videre potest.* Ubi fere quot verba, tot errata; inter cætera etiam illud insigne; Dei essentiam et quidditatem a beatis non videri; sed nescio quam claritatem; qui error apud Armenos quoque olim invaluisse fertur, ejusque meminit sanctus Gregorius libro decimo octavo *Moralium* capite tricesimo septimo. Hæc deliramenta merito Barlaam exagitavit: merito et alii, qui licet hoc tempore, formidine forsan prepediti, tacuissent, postea tamen aperte contra Palamam pro Barlaamo stare cœperunt. Nec videtur in hac prima synodo de distinctione substantiæ et essentiæ divinæ disceptatum fuisse, sed de solo lumine Thaborio, licet Palamas jam semina alterius itidem controversiæ jecisset, ut constat ex verbis ejus, quæ paulo ante recitavimus.

Cæterum sive quæstio hæc agitata tum sit, sive non, haud longo post tempore exstiterunt, qui lumen Thaborium creatum esse ostenderent, Palamæque opinationem de distinctione substantiæ et operationis divinæ publice et privatim refellerent. Ex horum numero posuimus non erat Gregorius Acindynus monachus. Contra hunc ergo, ut Barlaami sectatorem, altera synodus cogita est, de qua Cantacuzenus ultimo libri secundi capite, præsente ipso Cantacuzeno, adhuc magno domestico, una

φίας νεῶν, συνεδριάζοντος αὐτῷ καὶ μεγάλου δομεστίκου· καὶ ὅσοι ἐπεδήμουν Βυζαντίῳ τῶν συγκλητι-

A et consortibus ejus quo se defenderent, tradidorunt. Sed hæc postea evenerunt. Tunc autem, ut

Jacobi Gretseri notæ.

cum patriarcha Joanne primæ itidem synodi præside In qua synodo Barlaam denuo damnatus est, ut et Acindynus, et quotquot horum partibus studebant, tomusque synodicus confectus: quo, ut ipsi credebant, recta et sana dogmata constabilita, contraria vero anathematis damnationi subjecta sunt: licet Cantacuzenus libro quarto, capite vicesimo tertio, significare videatur primum tomum compositum fuisse in prima synodo, ἐπὶ τῇ διαγνώσει Ἀνδρονίκου βασιλέως τοῦ νέου. Sed codex Augustanus, in quo acta totius controversiæ hujus continentur, tomum primum ad secundam synodum diserte refert, et eo non incommode verba Cantacuzeni trahi possunt, ut et Philothei; qui, ut Cantacuzenus, tres tomos (sic enim ὅρους, seu definitiones et decreta synodi nominant) conscriptos dicit: primum in prima vel secunda synodo; alterum, in synodo tertia, quando Joannes patriarcha e solio dejectus est; de qua synodo Cantacuzenus libro tertio, et nos postea; tertium, in quarta synodo, de qua historiæ hujus libro quarto, capite vicesimo quarto. Tot enim synodi coactæ sunt in causa Barlaami et Acindyni, et aliorum, qui insciliæ Palamæ sese opponebant: qui ut de lumine Thaborio, ita et de distinctione substantiæ et actionis divinæ gravissime hallucinatus est, et cum illo hæc quadruplex synodus, veritas enim dicenda, non silentio tegenda. Sententiam Palamæ aperit nobis cum Philotheus, tum David monachus, cujus verba, utpote pauciora, ascribere placet: Ἀμέθεκτος μὲν ἔστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀόρατος πάσῃ κτίσει, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγγέλοις, μεθεκτὴ δὲ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ θεοποιός, ἧς μετέχουσι καὶ οἱ ἅγιοι, μετεχομένης ὑπὸ τούτων· ἀχώριστός ἐστι πάλιν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἀδιαίρετος· διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶ δύο Θεοί, ἢ δύο θεότητες· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου ὁ μὲν δίσκος αὐτοῦ ἄψαυστός ἐστι παντελῶς καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἀχώρητος τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἂν γάρ τις ἐπλησίασεν αὐτῷ, ἔμελλεν ἀφαιρεθῆναί τε τὴν ὁρατικὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ὑπὸ τοῦ ἀπείρου φωτὸς, καὶ παντελῶς καταχαυθῆναι, αἱ δὲ ἀκτῖνες αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἔρχονται, καὶ καταλάμπουσι πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Λέγομεν δὲ ἡμεῖς ἥλιον καὶ τὸν δίσκον ἐκεῖνον, καὶ τὰς ἐκείνου ἀκτῖνας, καὶ οὐκ εἰσὶ διὰ τοῦτο δύο ἥλιοι, ἀλλὰ εἷς, οὐδὲ λέγομεν δύο ἡλίους, ἀλλὰ ἕνα, κἂν μυρίους ἔχῃ τὰς ἀκτῖνας· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστι νοητὸς ἥλιος, κἂν λέγωμεν ἀμέθεκτον τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ ἀθέατον, μεθεκτὴν δὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν χάριν ἣν δέχονται πάντες οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ εἷς ἐστὶ θεὸς, καὶ τὴν οὐσίαν ἔχων καὶ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ὥσπερ ἐάν τις εἴπῃ ὅτι πολλοί εἰσιν ἥλιοι διὰ τὰς πολλὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, πάντως οὐκ ἀληθῶς μέλλει εἰπεῖν, οὕτω καὶ ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι πολλοί εἰσι Θεοὶ διὰ τὰς ἐνεργείας καὶ χάριτας τοῦ Θεοῦ, μέλλει καὶ αὐτὸς ὁμοίως εἶναι ἄδεκτος. Ὥσπερ γὰρ λέγομεν, καθάπερ διδάσκει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ὅτι ἔχει ὁ Πατὴρ Υἱὸν, ἔχει καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ λέγομεν Θεὸν καὶ τὸν Πατέρα, Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν, Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ λέγομεν· ὅτι τρεῖς εἰσι Θεοὶ, ἀλλ' εἷς Θεὸς τὰ τρία, οὕτως ὁμοίως κἂν λέγωμεν ὅτι ἔχει ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ φυσικὰς ἐνεργείας καὶ χάριτας, καὶ καλεῖται θεότης καὶ οὐσία καλεῖται δὲ καὶ ἡ θεοποιὸς ἐνέργεια καὶ χάρις αὐτῆς, ἀλλὰ μία ἐστὶ θεότης ἡ οὐσία μετὰ τῆς ἐνεργείας, ἀχώριστος οὖσα ταύτης καὶ ἀδιαίρετος· οὐ γὰρ χωρίζεται ἡ ἐνέργεια ἐκ τῆς οὐσίας, ὡς οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ καὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰπεῖν παραδειγμάτων, ὡς οὐδὲ ἡ ἀκτὶς ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ ἡ θέρμη ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ὃν τρόπον λέγομεν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἡλίου ἢ ὁ δίσκος αὐτοῦ ὑπερ-

ἔχει καὶ ὑπέρκειται ὡς ἀμέθεκτος τῶν ἀκτίνων καὶ τῆς ἐλλάμψεως τῆς πεμπομένης εἰς τοὺς ἡμετέρους ὀφθαλμούς· ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ῥίζα, καὶ ὁ χορηγὸς τῆς ἐλλάμψεως· οὕτω λέγομεν, καθὼς διδάσκουσιν οἱ ἅγιοι, ὅτι καὶ ἡ θεία οὐσία, ὡς ἀμέθεκτος καὶ ἀόρατος ὑπέρκειται τῶν ἐξ αὐτῆς πεμπομένων ἐλλάμψεων, καὶ ἐνεργειῶν καὶ χαρισμάτων. *Substantia Dei participari et videri nequit ab ulla creatura, ne ab angelis quidem: participari vero potest operatio et gratia illius deifica, cujus participes sunt et angeli et sancti, et quamvis ab his participetur, inseparabilis tamen est et individua a divina substantia. Quocirca non sunt duo Dii, aut duæ deitates. Quemadmodum enim in hoc sensibili sole, orbis ejus attingi secundum se, aut* B *ab oculis capi non potest (si quis enim propius accedere tentet, et potentiam videndi amittet, ob immensitatem luminis, et penitus exuratur), radii autem ejus ad nos deferuntur, et omnia in hoc mundo illustrant: nos vero appellare solemus solem tam orbem illum, quam radios ejus, et tamen non sunt duo soles, sed unus; neque vocamus duos soles, sed unum, etiamsi infinitos habeat radios; sic et in Deo, qui sol intellectualis est, res sese habet. Licet enim dicam substantiam ejus participari non posse, posse autem operationem et gratiam, quam omnes sancti recipiunt, attamen unus Deus est, qui et substantiam et operationem habet. Et quemadmodum ille qui diceret, multos esse soles, eo quod multi sunt solis radii, a veritate prorsus aberraret: ita si quis dicat, plures esse Deos, propter plures operationes et gratias Dei, is pari modo audiendus non erit. Quemadmodum enim a sancta Dei Ecclesia edocti didicimus, Patrem habere Filium, habere et Spiritum sanctum, nec* C *dicimus tamen tres Deos esse, sed tres unum Deum, eodem modo licet dicamus, substantiam Dei habere naturales operationes, et gratias; et licet substantia vocetur deitas, deitasque vocetur itidem deifica ejus operatio et gratia, nihilominus una deitas est substantia et operatio, quæ a substantia separari et avelli nequit. Non enim separatur operatio a substantia, quemadmodum nec Filius aut Spiritus sanctus a Patre: vel, ut ex rebus sub sensum cadentibus exempla petamus, quemadmodum nec radius a sole, nec calor ab igne. Et quemadmodum dicimus substantiam solis, vel orbitam ejus, excedere radios, et splendorem inde ad oculos nostros demissum, eo quod participari non valeat, quippe fons et origo, et radix et subministratrix omnis splendoris et illustrationis: sic a sanctis edocti dicimus divinam substantiam, ut eam quæ participari et conspici nequit, superiorem et eminentiorem esse illustrationibus, operationibus, et donis inde missis.* Hæc et hujus notæ plura D Palamas.

Ex quibus manifestum evadit Græcos eo ruditatis processisse, ut putarent, operationem Dei esse quid a substantia Dei diversum, sicut splendor et lux solis diversum quid est a substantia solis, et calor ignis a substantia ignis: licet nec splendor a sole, nec calor ab igne separetur. Et sicut a sole splendor quidam perpetuo emittitur, qui non est substantia solis, licet solis substantiam perpetuo comitetur, ita etiam ex divina essentia, similem splendorem exire et emicare non valde subtiliter sibi imaginabantur, qui sub hominum oculos et angelorum intelligentiam cadat, quique cum creatura non sit, non sit tamen Deus aut deitas, nisi forsan improprie, eo modo, quo calor dicitur ignis, aut radius solaris, sol; neque etiam sit Dei substantia, sed tertium quiddam. Quarum anilium deliriationum non modo vestigia, sed et integra plaustra hac itidem tempestate in Græcia super-

dicere cæperamus, soluta synodo, et aliis singulis A κῶν· πολλὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους τῶν Γρηγορίων ἐντεῦ-
alio dispersis, imperator sibi in monasterio πόντων, ἐπεὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἐφαίνετο τὰ ἴσα βαρλαὰμ

Jacobi Gretseri notæ.

sunt; quod ex Jeremia patriarcha Constantinopolitano claret; nam in secundo suo ad Tubingenses responso, non longe a principio, reprehendit Lutheranos illos, quod dicerent, ταὐτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ Θεοῦ, *idem esse substantiam et operationem Dei*: ὅπερ οὐκ ἔστιν, inquit Jeremias, *quod non est ita*: ὅτι δὲ Θεοῦ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὐ ταὐτὸν, ἀλλὰ διαφέρουσιν, ἀκούσατε πρὸς Θεοῦ· *Quodque substantia et operatio Dei non sint idem, sed differant, audite, obsecro.* Et mox argumenta quatuor vel quinque profert, acuta sane et digna Palamæ discipulo, ex quorum numero agmen claudit hoc: Εἰ πᾶσα δύναμις πρὸς ἕτερον λέγεται, πρὸς γὰρ τὸ δυνατὸν ἀποδίδοται, ὡς καὶ τῷ Θωμᾷ δὲ Ἀκίνῳ δοκεῖ, ἕτερον ἄρα οὐσία Θεοῦ, καὶ ἕτερον ἐνέργεια, εἰ μὴ καὶ τὴν οὐσίαν φαίη τις εἶναι τῶν πρός τι· *Si omnis potentia ad aliud dicitur; nam ad possibile refertur, ut et Thomæ de Aquino videtur, oportet, ut aliud sit substantia Dei, et aliud operatio ejus: nisi quis ipsam etiam substantiam in numero eorum, quæ ad aliquid dicuntur, collocare velit.* Facilis solutio. Aliud enim est substantia Dei, et aliud operatio, non re, sed sola ratione; eadem enim res simplicissima quatenus per se exsistit, substantia est: quatenus vim agendi habet, potentia est: quatenus productrix effectus, operatio et energia est: et hæc omnia simul est, propter infinitatem et immensitatem essentiæ. Nec absurdum ut substantia relationem seu habitudinem rationis significet, non quidem quatenus est substantia, sed quatenus illa substantia simul etiam est potentia, et operatio, quamvis cur non et quatenus substantia fundare possit respectum rationis ad aliud? Sed nil opus hoc, satis absque isto appareret ineptis argumenti Græcanici: cui simile est et hoc: *Si operatio ex substantia Dei perpetuo procedit et promanat, id vero de nulla creatura affirmari potest, sequitur operationem non esse creaturam, nec tamen Dei substantiam.* Ex quo velut ex speculo elucet, quid istos fallat; concipiunt enim et cogitatione informant operationem Dei, quasi a Deo prodeat, ut lux prodit a sole, calor ab igne, aqua a fonte perenni. Quod pinguius quiddam est, quam ut in subtile beneque purgatum ingenium cadere possit: cui non ignotum, has locutiones de progressu et fluxu operationum divinarum esse metaphoricas et ad nostrum intelligendi modum adaptatas, qui operationes tanquam quid substantia et essentia posterius, et ab ea emanans concipimus; quod tamen in Deo reipsa locum non habet; ubi a parte rei substantia seu essentia, et operatio unum prorsus idemque sunt; nec magis operatio Dei ab essentia divina fluit, quam ipsa essentia ab essentia, cum essentia et operatio sint unum idemque ens simplicissimum, penitusque indivisum. Admamus et hanc Græcorum subtilitatem: *Si de multis substantia Dei non dicitur, una enim ejus est substantia; de multis vero et diversis operatio ejus dicitur, variæ enim sunt operationes ejus: sequitur aliud esse ejus substantiam, aliud ejus operationem.* In promptu est responsio. Variæ sunt operationes Dei, virtualiter, et ratione variorum effectuum; una autem est eaque simplicissima ratione suæ entitatis; quæ cum infinita sit, non est opus, ut multiplicetur, quippe quæ sufficiat ad omnes omnino effectus producendos, quos multiplicatæ in creaturis operationes producere queunt.

Alia Jeremiæ argumenta brevitatis causa prætereo, ut et Philothei, et aliorum, quæ copiose refutat Gregorius Acindynus libris duobus *De essentia et operatione Dei*, qui exstant in bibliotheca Bavarica, qui cum aliis recte et orthodoxe de hoc argumento sensit et scripsit, nimirum operationes Dei sola ratione ab ipsius essentia distingui, nihilque, operationum in Deo esse, quod non sit substantia et essentia Dei, idque ex simplicitate Dei probe deducit: neque enim effugere possunt alii, quin compositionem in Deo statuant, si operatio Dei non est substantia Dei. Conatur quidem Philotheus libro octavo contra Gregoram, simplicitatem Dei etiam cum pravæ opinionis suæ hypothesi defendere; at conatur tantum, de cætero nec hilum proficit. Quia vero Acindyni libri lucem nunquam viderunt, placet saltem quorumdam capitum periochas ascribere, quæ lectori erudito perspicuum facient Acindynum de hac quæstione idem tradidisse, quod a scholasticæ theologiæ doctoribus B tradi solet. Ergo capitis tertii libri primi inscriptio est ita: Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις παθητική· *In Deo non esse potentiam passivam.* Cap. 4: Ὅτι οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστι τὸ εἶναι αὐτοῦ· *Dei substantiam esse illius esse*: Cap. 5: Ὅτι Θεὸς οὐκ ἔστιν ὕλη· *Deum non esse materiam.* Libri secundi cap. 2: Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ αἴσθησις· *Non esse in Deo sensum.* Cap. 3: Ὅτι ὁ Θεός ἐστι νοῶν· *Deum esse intelligentem.* Cap. 4: Ὅτι ὁ Θεός ἐστι θέλων· *Deum esse volentem.* Cap. 5: Ὅτι ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ νοερὰ καὶ θελητικὴ δύναμις· *In Deo esse intelligendi et volendi potentiam.* Cap. 6: Ὅτι αἱ κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας ἕξεις ἀποδίδονται τῷ Θεῷ· *Habitudines secundum istas operationes in Deo statuendas esse.* Cap. 7: Ὅτι αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι καὶ αἱ κατὰ ταύτας ἕξεις τε καὶ δυνάμεις εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἓν καὶ τὸ αὐτό· *Tales operationes et secundum illas habitudines et potentias in Deo unum et idem esse.* Cap. 8: Λογισμοὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καὶ λύσεις μετὰ προθεωρίας· *Objectiones adversariorum et solutiones cum protheoria.* Cap. 9: Ἔτι εἰς τὸ αὐτό· *Iterum de eodem argumento.* Cap. 10: Ὅτι ἡ νοερὰ τοῦ Θεοῦ δύναμίς ἐστι ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Potentiam intellectualem Dei esse ejus substantiam.* Cap. 11: Ὅτι ἡ νοερὰ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειά ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Intellectualem Dei operationem esse ejus substantiam.* Cap. 12: Ὅτι ὁ Θεὸς οὐδενὶ ἄλλῳ νοητῷ εἴδει νοεῖ, ἢ τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ· *Deum nulla alia specie intelligibili intelligere, nisi sua substantia.* Cap. 13: Ὅτι τελείως ὁ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτὸν γινώσκει· *Deum perfecte seipsum intelligere.* Cap. 14: Ὅτι ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἔστιν ἕξις ἐπιστημονική· *In Deo non esse habitum scientiæ.* Cap. 15: Ὅτι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Sapientiam Dei esse ejus substantiam.* Cap. 16: Ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Veritatem ejus esse substantiam ejus.* Cap. 17: Ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησίς ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Dei voluntatem esse substantiam ejus.* Cap. 18: Ὅτι τὸ πρῶτον τῇ θείᾳ θελήσει θελητόν ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Primum objectum, quod sub Dei voluntatem cadit, esse ejus substantiam.* Cap. 19: Λογισμοὶ δι' ὧν ἂν δόξειε ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἐναντιοῦσθαι, καὶ λύσεις αὐτῶν μετὰ προθεωρίας· *Rationes quibus hæc invicem dissidere videntur, et solutiones earum cum prævia inspectione.* Cap. 20: Τίνα τρόπον ἐστὶν ὁ Θεὸς ἑαυτῷ ὡς θελητὸν ἐν τῷ θέλοντι· *Quomodo Deus sit sibi ipsi, ut objectum sub voluntatem cadens in volente.* Cap. 21: Ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡ ἑαυτοῦ ζωή· *Deum esse vitam suam.* Cap. 22: Λογισμοὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ λύσεις· *Objectiones in contrarium, et solutiones.* Cap. 23: Ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ· *Deum esse suam bonitatem.* Cap. 24: Ὅτι ὁ Θεός ἐστι μακάριος· *Deum esse beatum.* Cap. 25: Ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡ μακαριότης αὐτοῦ· *Deum esse suam beatitudinem.* Cap. 26: Ὅτι ταῦτα τὰ ὀνόματα οὐκ εἰσὶ συνώνυμα· *Nomina hæc non esse synonyma.*

καὶ λέγων καὶ φρονῶν, ψῆφος μὲν ἐξενήνεκται κοινὴ ἁπασχόντων τε καὶ τῶν συγκλητικῶν κατὰ Ἀκινδύ- A Ὁδηγῶν, [viæ monstratorum] (80) requiescendum censuit, ubi postridie continenter febricitare cœ-

Jacobi Pontani notæ.

(80) De hoc et de morte ejus Gregoras his verbis : *Cæterum sub vesperam spectaculo illo absoluto, Barlaamus ignominiam illam gravissime ferens, plenis velis in Italiam abiit; et ad Latinorum instituta et decreta, in quibus erat educatus, rediit. At imperator in Hodegium monasterium, corpore admodum male affecto, tum e concione illa, tum e morbo splenis, reversus, cum sub noctem fere mediam accubuisset, et largius quam decebat, cœnatus esset, postridie in somnum, et χάρον stupori atque exanimationi pene similem incidit. Tertio demum die, paulatim apertis oculis, imperatricem hortatur ne ploret, simulque opem medicorum requirit, et in majorem stuporem relapsus, extremumque spiritum agens, in tertium fere diem jacuit, ac Junii die decimo quinto, ante solis ortum defunctus est, anno ab orbe condito sexies millesimo, octingentesimo, quadragesimo nono. Omne vero tempus ætatis ejus ad annos circiter quadraginta quinque fuit, cum ante viginti urbem imperatricem belli jure occupasset.* De morbo et tempore mortis aliter noster.

Jacobi Gretseri notæ.

Cap. 27 : Πότερον συνωνύμως λέγεται ταῦτα τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων· *Utrum hæc nomina univoce dicantur de Deo rebusque creatis.* Cap. 28 : Ὅτι ταῦτα ὀνόματα οὐχ ὁμωνύμως λέγονται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων· *Nomina hæc non dici æquivoce de Deo rebusque creatis.* Cap. 29 : Ὅτι ταῦτα τὰ ὀνόματα ἀναλογικῶς λέγονται ἐπί τε τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων· *Nomina hæc prædicari analogice de Deo, rebusque creatis.* Hæc capita libri secundi Acindyniani, quæ auctor scholastice prorsus, hoc est theologice et philosophice persequitur. Et tamen damnatus est a synodo, Palamæ plus quam merebatur, studiosa. Verum ita evenire solet, ubi ignorantia præsidet et regnat. Recte enim de substantia et operatione Dei sensit Acindynus. Sola namque ratione distinxit : re tam operationem quam substantiam Dei conjunxit, nihilque in Deo esse statuit, quod cum essentia divina realiter unum et idem non esset.

Quapropter mera Græcorum convicia sunt, cum de Acindyno et Barlaamo ita scribunt : Λέγουσιν ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει ἐνέργειαν οὐσιώδη, τουτέστι φυσικήν· *Dicunt Deum non habere operationem essentialem, hoc est, naturalem.* Λέγουσιν ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ ἐνέργειαι οὐκ εἰσὶν ἄκτιστοι, οὐδὲ συναίτιοι τῷ Θεῷ· *Dicunt operationem vel operationes Dei non esse increatas, neque simul cum Deo causas, sed creatas.* Λέγουσιν ὅτι αὕτη ἡ λεγομένη ἄκτιστος καὶ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ αὐτή ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, καὶ οὐδεμία τις διαφορὰ οὐδαμῶς ἐστιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό ἐστιν· *Dicunt eam, quæ appellatur increata et naturalis operatio Dei, esse substantiam Dei, neque ullam esse differentiam inter substantiam et operationem...* Et id genus alia, quæ ab incerto auctore collecta sunt, exstantque in Bavarica bibliotheca, cod. 115. Sed ut dixi pleraque imperitorum figmenta sunt, in quorum numero hoc ultimum; nunquam enim Acindynus, aut quisquam alius distinctionem rationis negavit, sed illam duntaxat, quam Palamas cum suis indocte commentus fuerat; neque enim tam insipientes erant, ut distinctionem rationis inter substantiam et operationem Dei non agnoscerent. Et secundus liber Acindyni facile se suo marte ab omnibus istis calumniis defendet, ut patrono non egeat. Hoc solo miser est, quod vinculis et carcere attinetur, liberatoremque exspectat, nec reperit; quippe non modo in vulgum (ut ait ille) hactenus non vulgatus, sed ne in eruditorum quidem coetum, dignus certe auctor, cui adversus Cantacuzeni scita et decreta manus porrigatur.

Cæterum adeo Palamæ asseclarumque vanitas adversus veritatem non prævaluit, ut in dies doctissimi quique totius Græciæ ad Barlaami et Acindyni castra transfugerent, multa Palamæ salute dicta, inter quos ipse patriarcha Joannes erat, primæ et secundæ synodi contra Barlaamum et Acindynum præses, sed præses non pneses, quia B post imperatorem, et Nicephorus Gregoras omni litterarum cognitione ea tempestate apud Græcos illustris, de quo postea dicemus. Nunc ad Joannem patriarcham, contra quem, ut Acindyni sectatorem congregata est synodus, Anna imperatrice, et filio ejus imperatore Joanne Palæologo præsidentibus : de qua synodo Cantacuzenus lib. III, cap. 98, et lib. IV, cap. 24. Damnatus est Joannes patriarcha, deque dignitatis gradu dejectus, tomus alter contra Acindynum ejusque discipulos conscriptus et subscriptus, ὑπογραφαῖς ἀρχιερέων τριάκοντα τὸ βέβαιον ἔχων, οἷς συνεῖπε δι' ὑπογραφῆς ὕστερον καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων· *Triginta episcoporum subscriptionibus confirmatus, quibus postea per subscriptionem consensit quoque sanctissimus Hierosolymorum patriarcha*, inquit David monachus, seu quisquis ille collector est, in sua de controversia Barlaami et Acindyni relatione.

Necdum tamen Palamæ ejusque studiosis pacifice triumphare licebat, licet a tertia jam synodo victores pronuntiati fuissent. Plerique enim ex doctioribus tomo seu definitioni et decreto synodi minime acquiescentes libere contradicebant, ex quorum numero metropolitæ duo, alter Ephesi, alter Gani, item Nicephorus Gregoras et Deixus. Coacta est ergo quarta synodus a Cantacuzeno, postquam Constantinopolim jam obtinuisset, præsidente ipso Cantacuzeno, et Callisto patriarcha Constantinopolitano, in locum dejecti Joannis suffecto : de qua synodo tuse Cantacuzenus libro quarto, capite vicesimo tertio, vicesimo quarto, vicesimo quinto, et David Monachus in sua Relatione; imo tota exstat in sæpius jam nominato codice Augustano, cum subscriptionibus utriusque imperatoris, Cantacuzeni videlicet, et Joannis Palæologi, metropolitarum et episcoporum, aliorumque ministrorum Ecclesiæ. Eidem synodo postea subscribere debuit Matthæus Cantacuzenus, Joannis filius, jam ad imperium evectus, et quidem non paucis, ut moris erat, sed prolixe admodum. Legimus subscriptionem hanc in Augustano codice, quæ his verbis terminatur : Παρουσίᾳ τοῦ κρατίστου καὶ κυρίου μου, αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου. Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός· *In præsentia invictissimi domini mei, domini et imperatoris patris mei, et sanctissimi domini mei œcumenici patriarchæ, sanctæque cum ipso synodi, Matthæus in Christo Deo fidelis rex et imperator Romanorum Asanes Cantacuzenus.* Quibus verbis significari videtur, quintam synodum celebratam esse super controversia Palamæ cum Barlaamo et Acindyno eorumque sectatoribus; nam tempore quartæ synodi Philotheus non erat patriarcha, sed Callistus; hanc quoque quintam synodum congregatam oportuit antequam Joannes Cantacuzenus imperio se abdicaret, cum Matthæus

pit, judicaruntque medici ex perturbatione in synodo et inedia febrim exstitisse. Die tertio malum

A νου καὶ τῶν αὐτῷ φρονούντων ἴσως, ὡς τὰ αἱρετικῶν φρονούντων καὶ λεγόντων. Ἀφορίζονται δὲ καὶ

Jacobi Gretseri notæ.

in præsentia illius tanquam adhuc imperatoris subscripserit.

Porro contra tomum quartæ synodi tot subscriptionibus munitum libros decem scripsit Nicephorus Gregoras, qui licet prima synodo, vivente adhuc Andronico juniore, Barlaamo adversari videretur, cujus suæ mentis non obscura indicia dedit libro undecimo *Historiæ Byzantinæ* extremo; postea tamen aperte Barlaamum et Acindynum tueri cœpit. Gregoræ respondit libris quindecim Philotheus prius archimandrita Xanthopulus; postea metropolita Heracleensis, tandem patriarcha Constantinopolitanus, quorum tres postremi, potissimum agunt de lumine Thaborio; ut et undecimus, duodecimus apologiam contineat pro monachis et ἡσυχασταῖς, cum alibi, tum in monte Atho. Reliqui consumuntur in enodanda quæstione de essentia et B operatione Dei, quam Palamæ more tractat, hoc est imperite. Neque enim negavit Acindynus operationem Dei, sed negavit esse diversam a substantia Dei, nisi sola ratione et cogitatione, ut patet ex libris Acindyni. Quod autem, ut Græci dicunt, Filium et Spiritum sanctum nominavit *operationem increatam*, vocabulum operationis improprie sumpsit, nempe pro termino actionis. Est enim Filius terminus operationis divinæ non essentialis, sed notionalis, nimirum *generationis* activæ, quæ est in Patre, et Spiritus sanctus est terminus *actionis*, nempe spirationis activæ, quæ est in Patre et Filio, et huc respexit Acindynus, cum Filium et Spiritum sanctum operationes increatas vocavit. At præter has agnoscit alias essentiales toti Trinitati communes, sed cum essentia Dei prorsus unum et idem, ac proinde increatas, non autem tales quales statuebant Palamas, Philotheus et alii, C quæ cum substantia quidem divina inseparabiliter cohærerent, non sint tamen ipsa Dei substantia, sed πρόοδοι quædam illius: sicut lux est πρόοδος, seu processio a substantia solis, etsi cum sole perpetim conjuncta. Ex his, quæ hactenus diximus, facile erit judicium facere de viris quibusdam eruditis, qui aliquid de controversia Palamæ et Barlaami litteris mandarunt. Ac primo omnium de Prateolo, qui hæc in catalogo hæreticorum: *Adversus Barlaamum et Acindynum nomen generale concilium coactum fuit, et celebratum in præsentia illius beati et celeverrimi imperatoris domini Michaelis Andronici cognomento Palæologi, imperatoris Græcorum, et Joannis ejus filii.* Ubi plura manifesta errata. Nullum enim ex quatuor vel quinque conciliis supradictis generale fuit. Nullum sub Michaele habitum, sed sub Andronico juniore, et Cantacuzeno, et quarto Joannes Palæologus subscripsit filius; non Michaelis Palæologi, sed Andronici junioris, quem beatum frustra nominat, cum in D schismate vixerit et obierit. Addit Prateolus: *Censebant isti modo nullum esse discrimen in divina natura, substantia, et effectu, sed idem esse, nec diversum: modo differentiam esse profitebantur, substantiam tamen increatam. Ejus autem essentiales actiones et naturales sentiebant esse diversas, non tamen increatas, sed creatas.* Mirum unde hæc hauserit Prateolus, quorum Barlaamo et Acindyno nihil in mentem venit. Nam effectum a Dei substantia distingui tam probe norant, tamque libenter fatebantur, quam se non esse Deum, ut et operationem, quam scholæ appellant, *transeuntem*. Hæc enim ab effectu producto reipsa non distinguitur, ac proinde si effectus reipsa substantia Dei destinguitur, necesse est ut et operatio ista reipsa distinguatur: sed operationem Dei, quam vocant *immanentem*, negabant a Dei substantia distingui, ut actum intellectus aut voluntatis divinæ, nisi sola ratione; et cum non distingnatur ista actio a substantia, sequitur id quod ex vi hujus actionis producitur, produci etiam ex vi substantiæ divinæ; et aperta cavillatio est, cum Græci in quarta synodo sub Cantacuzeno ita argumentabantur: *Si operatio non esset diversa a substantia Dei, tunc omnia creata essent ex substantia Dei, quandoquidem sunt ex operatione Dei; sed hoc est impium, ergo et illud.* Respondeo, falsam esse majorem, si intelligatur omnia fore ex substantia Dei, tanquam ex parte constituente interna; quasi ex substantia Dei componerentur, aut ut partes ex ea decerperentur: veram autem si intelligatur, omnia fore ex substantia Dei, qualenus omnia vi et energia et efficacitate Dei, seu substantiæ divinæ operantis exsistunt. Nec verum est istos sensisse, operationes Dei essentiales et naturales esse creatas; cum enim asseruerint istas operationes, reipsa prorsus idem esse cum substantia divina, qua ratione, obsecro, affirmare potuerunt eas esse creatas? Adjungit Prateolus: *Id quod in Thaborio monte effulsit divinum lumen, dixerunt esse phasma, id est, spectrum duntaxat, et creaturam, quæ ortum habet et interitum, verum non divinæ naturæ naturalem splendorem, et ut ita dicam, deitatem, et lumen quod est, quodque inaccessum dicitur.* Remoto phasmatis non satis decente vocabulo, quo Græci istos interdum usos fuisse tradunt, nihil prorsus est in tota hac sententia, quod reprehensionem mereatur: vere enim lumen illud Thaborium res creata fuit, et cum transfiguratione cœpta incœpit, et cum finita desiit.

Ex his emendare itidem licebit, quæ auctor quidam doctissimus, et in Græcis scriptoribus versatissimus litteris prodidit. Dicit lumen divinum et increatum visum esse in monte Thaborio non in se, sic enim oculis conspicuum non esse, sed in lumine creato; sicut Spiritus sanctus descendens super Christum tempore baptismi visus est non in se, sed in specie columbæ: et hæc quidem recte et catholice. At quod addit, Barlaamum et Acindynum contendisse, ipsum lumen divinum (hoc est gloriam et majestatem Dei) in se et secundum se visam esse, non in sua imagine, ac propterea a synodo Constantinopolitana, sub Joanne Palæologo, et Joanne Cantacuzeno habita, damnatos fuisse, id pace eruditissimi viri dixerim, a vero longe abit. Nam Palamas et synodi illius patres dixerunt in se et secundum se divinum lumen et increatum visum esse, quibus Barlaam et Acindynus totis viribus restiterunt asserentes lumen divinum in se et secundum se oculo corporeo non patere, sed quidquid in monte Thaborio discipulorum oculis apparuit, id divinæ illius et increatæ, et inaspectabilis gloriæ creatam quandam imaginem fuisse. Neque id unquam affirmarunt eo consilio, ut Filium Dei cum Ario creaturam facerent. Neque ulla synodus hoc Barlaamo et Acindyno objecit: qui de hoc lumine tradiderunt, quod hodie theologi orthodoxe de eo sentiunt, fuisse nimirum invisibilis divinitatis et gloriæ increatæ visibile et creatum signum.

Ex his denique corrigere poterit Stapletonusque, quæ de Barlaamo scribit libro secundo de magnitudine Romanæ Ecclesiæ, videlicet Barlaamum monachum Constantinopolim profectum hæresin Græcanicam (de processione sancti Spiritus) *tribus totis annis publice exagitasse, nemine resistente, donec Palamam quendam Græci illi opponerent.* Non enim disputavit Barlaam de processione sancti Spiritus pro Latinis contra Græcos, sed potius, quod argumentum attinet, pro Græcis contra Latinos disseruit, quod testantur libri ejus de hoc argu-

τῆς κοινωνίας τῶν ὀρθοδόξων, εἰ μὴ ἐπιστρέφοιεν, ἀλλ' ἐπιμένοιεν τῇ κακίᾳ. Οὐ μὴν ἐκεῖνοί μόνοι, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἄλλος ὕστερον τοῖς ἴσοις ἐπιχειρήσοι, καὶ Παλαμᾷ καὶ τοῖς λοιποῖς ὡς οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν αἰτίαν ἐπάγάγοι, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιτιμίαν εἶναι, εἰ μὴ μεταβάλλοι καὶ αὐτός· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τόμον συνθέντες κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῶν συνόδων ἦθος, καὶ ὑπογράψαντες αὐτὸν ὅ τε πατριάρχης Ἰωάννης καὶ ἀρχιερέων ὅσοι τότε παρῆσαν, ὕστερον γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τοῖς προτέροις ὑπογεγράφασι σύμψηφοι γεγενημένοι Παλαμᾷ καὶ τοῖς αὐτῷ συνοῦσιν, ἐγχειρίζουσιν εἰς δικαίωσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Τότε δὲ ἡ σύνοδος ἐπεὶ διελέλυτο, τῶν ἄλλων ἑκάστων διεσκεδασμένων, ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν ἀναπαύλης τινὸς τυχεῖν· καὶ γενόμενος ἐκεῖ, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἤρξατο πυρέττειν ὁμαλῶς· καὶ ἐδόκει τοῖς τῶν ἰατρῶν παισὶ τὴν κατὰ τὴν σύνοδον ταραχὴν καὶ ἀσιτίαν τοῦ πυρετοῦ αἰτίαν γεγενῆσθαι. Δευτέρα δὲ ἡμέρα, πρὸς τῇ κεφαλῇ ἐνασκήψαν τὸ κακὸν, πονηρὰς παρεῖχε τὰς ἐλπίδας. Ἐφαίνετο γὰρ τῶν ὀξυτάτων εἶναι. Τρίτῃ δὲ τῇ μετ' αὐτὴν, ἕωθεν μὲν ἐδόκει ἐνδιδόναι. καὶ τοῖς ἰατροῖς ὑπέφαινε χρηστὰς ἐλπίδας, ἐπεὶ δὲ ἤδη περὶ μεσημβρίαν ἦν, μεταβαλὸν ἐξαίφνης οὐ μετὰ πολὺ ἀποτεθνήξεσθαι ἐδήλου βασιλέα· καὶ ἰατροῖς οὐδεμία σωτηρίας ὑπελέλειπτο ἐλπίς. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα διεθρυλλήθη, τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ Ἀπόκαυχος ὁ παρακοιμώμενος προσελθὼν, συνεβούλευεν ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων, καὶ παρασήμοις κοσμεῖσθαι βασιλικοῖς μετὰ τὴν βασιλέως τελευτήν, βασιλέα γὰρ ἐν ζῶσιν ἔτι μὴ εἶναι προσδοκᾷν· πάντως δὲ οὐδὲν καινὸν ποιήσειν, ἀλλ' ὅπερ αὐτός τε πολλάκις ἠνάγκασεν ὁ βασιλεὺς καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγοι ἴσασιν οὐδαμῶς ἐλάττω τιμὴν ἀποδιδόντες βασιλέως. Οὐ μὴν οὐδὲ πολλοῦ δεήσεσθαι πόνου καὶ ἀγώνων· ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον εἰπεῖν, καὶ πάντας ἕξειν ὑπακούοντας ἑτοίμως. Αὐτόν τε πρότερόν τε παρὰ πάντα τὸν βίον, καὶ νῦν οὐχ ἧττον ἕτοιμον εἶναι τὰ λυσιτελεῖν αὐτῷ ποιεῖν δοκοῦντα, οὐ μόνον χρημάτων καὶ καμάτων ἀφειδοῦντα, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν προθύμως ὑπὲρ τῶν ἰδίᾳ τι αὐτῷ διαφερόντων προϊέμενον πάντων αὐτῷ μάλιστα ὄντα ὀφειλέτην· πολλῶν γὰρ ἀπολελαυκέναι τῶν εὐεργεσιῶν τῶν παρ' αὐτοῦ, οὐ βασιλεῖ μόνον τὴν ἀρχὴν καὶ προσαγαγόντα καὶ οἰκειώσαντα, ἀλλὰ καὶ ὕστερον βασιλέως ὠργισμένου παραιτησάμενον αὐτὸν, καὶ τοῦ δεσμωτηρίου ἀπαλλάξαντα, καὶ μέ-

in caput invadens, quia dolor acutissimus videbatur, spem parum bonam afferebat. Rursum tertio post die a mane visus dolor remittere, et medicis bona spes affulsit. Circa meridiem repentina mutatio, imperatorem vita mox cariturum significat, et medici quoque salutem ejus desperant. Cum hæc vulgarentur, ad magnum domesticum adiens Apocauchus sacri cubiculi præfectus, hortatur, uti rempublicam capessat, et insignia imperatoria post ejus obitum (jam enim conclamatum esse) induat. Plane nihil facturum novi : sed quod ipse imperator eum cogere sæpius voluerit : quodque Romani non pauci norint, qui non minorem ei, quam imperatori honorem semper habuissent. Neque vero multo labore et certamine rem indigere; verbo tantum voluntatem suam declaret, statimque libenter se subdituros. Quod ad se attineret, et ante in omni vita, et hoc tempore non minus paratum esse ejus utilitatibus inservire; non solum non parcentem pecuniis et fortunis suis; sed et sanguinem cupide pro ejus rationibus effusurum, cum omnium ei plurimum debeat : multis enim beneficiis ejus usum, quando eum non modo a principio imperatori commendarit familiaremque reddiderit; sed etiam postea iram illius ab eo deprecatus sit et carcere liberarit, et in hanc conditionem, in qua hodie sit, perduxerit. Hactenus Apocauchus, magnus domesticus paulum silens : Non puto, inquit, talia de re aliquando occurrisse animo meo; nec eo me improbitatis processisse existimandum, ut imperatore adhuc vivo, aut etiam eo mortuo, vel abs te, vel ab alio quocunque inducar, ut amoris mei erga illum, sive, ut melius dicam, consensus atque conspirationis immemor sim : et neglectis quæ communiter ejus liberis, et Augustæ conducant, privata consecter commoda : teque summæ damno stultitiæ, si talia mihi te persuasurum speravisti. Illo demum sententiam suam, ut utilem, urgente : Cessa, inquit : qui enim amico mortuo leges amicitiæ non servat, hic nec vivo vere amicus erat. Sic Apocauchus gravitate responsi deterritus, magno domestico molestus esse desiit. Sed matrem ejus conveniens, idem illi persuadere nitebatur : ratus, si id consequeretur, quod studuisset, perfectum habiturum : non enim filium matri contradicturum, si quid illa ut utile et ju-

Jacobi Grotseri notæ.

niento editi. Nec quæstio inter Barlaamum et Palamam fuit de processione sancti Spiritus, sed de lumine Thaborio, deque substantia et operatione divina. Verum hic hujus adnotationis finis sit, cujus non prolixitas, sed in historia tam obscura et ignota utilitas considerari a lectore debet; facem enim præportabit omnibus, quæ Cantacuzenus variis sui operis locis de Barlaamo, Acindyno, Gregora, eorumque opinionibus scripta reliquit.

Tomus in synodis libellus est, acta et decreta ejus, et totum illud, quod fidei professionem expositionemque continet complectens. Quocirca epistola sancti Leonis ad Flavianum contra Eutychen, qua exposuit sententiam Ecclesiæ catholicæ sæpissime in conciliis dicitur tomus : et ἑνωτικὸν Zenonis imperatoris typus et ἔκθεσις Heraclii, quibus fidei suæ seu perfidiæ potius rationem reddebant, tomi sunt; ut et constitutum Vigilii apud Baronium tomo VII. Hinc videlicet a continente transfertur ad ipsa dogmata, ut tomus Leonis contra Eutychen, sit ipsum dogma Ecclesiæ contra eumdem hæreticum. Hinc verbum Τομογραφεῖν, ὅπερ ἐστὶ τὸ συντετμημένως ἐκδιδόναι, καὶ οἷον ὁρίζεσθαι τὰ ὁπὶ μακρῶν διαλαληθέντα, καὶ γραφέντα πολλάκις, ut ait Philotheus patriarcha Constantinopolitanus lib. 3, contra Nicephorum Gregoram, agens de hoc ipso tomo synodi Constantinopolitanæ adversus Barlaamum.

stum pronavisset. Postquam ab illa simile, vel etiam severius responsum tulit, jubente, ne talia suaderet, quæ facere filio non conduceret, a tentatione prorsus abstinuit. Magnus porro domesticus imperatorem jam letho proximum cernens, et providendum maxime ejus liberis et imperio intelligens, ad Annam Augustam flentem ac lamentantem accedens: Non mihi jam luctus et lacrymarum tempus videtur, inquit: adhuc enim licebit (81), nisi Deus ab impendente calamitate nos liberet, ac propitius de cœlo respiciat, ejulatibus et ploratibus satis diu indulgere. In præsens æquum judico, pueros imperatores in tuto collocare (82). Me quidem vivo, et hic nunc præsente, neminem Romanorum nobis insidiaturum putandum est. Sin aliquid hujusmodi contigerit, quid præstabilius, te **339** solam (83) mihi curæ esse, an omnia simul, te, inquam, et filios, et imperium? Tum Augusta, sibi mirum accidere, ait, quod in tanta rerum necessitate oportere duxerit, ipsam interrogare, num quid cum filiis imperatoris et imperio conducibile velit facere. Committit igitur illi, quæ in commune videantur prodesse, eorum nihil negligere. Qui confestim Joannem imperatorem et fratrem Manuelem in palatium duxit, jussitque illis adesse ministros et custodiri palatium a malitibus, quos puero imperatori benevolentissimos noverat. De suis quoque famulis fidelissimos ibi reliquit, et securigeros Barangos quotquot erant, omnes numero quingentos. Ibidem ipsemet pernoctans, filios imperatoris quantum poterat custodiebat. Ad vesperam autem die Mercurii decimo septimo Kalendas Quintiles, anno quadragesimo nono supra octingentos, et sex millia ab orbe condito, Indictione nona, morbi sævitia confectus, ex hac luce imperator migravit (84).

A χρι νῦν εἰς ὅπερ ἐστὶ σχῆμα δι' αὐτοῦ ἠγμένον. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε. Μικρὸν δὲ ὁ μέγας δομέστικος ἐπισχὼν, Οὐκ ἂν μοι δοκῶ τοιαῦτα, εἶπε, παραστῆναι περὶ σοῦ ποτε, μήδ' εἰς τοσοῦτον ἥκειν ἐμὲ φαυλότητος ἡγεῖσθαι τρόπων, ὥστε βασιλέως ἔτι ζῶντος, ἢ καὶ μετὰ τελευτὴν, ἢ σοὶ πεισθήσεσθαι, ἢ ἑτέρῳ ὁτῳοῦν, τῆς μὲν εἰς ἐμὲ βασιλέως φιλίας, ἧ, μᾶλλον εἰπεῖν, συμπνοίας ἀμνημονῆσαι· τῶν ἰδίᾳ δὲ τι ἐμοὶ ζητεῖν διαφερόντων ἀμελήσαντα τῶν κοινῇ τοῖς βασιλέως παισὶ καὶ βασιλίδι συμφερόντων. Διὸ καὶ μάλιστά σου κατεγνωκέναι εἰ τοιαῦτα παραινῶν ἤλπισας πείσειν. Τοῦ δ' αὖθις ἐπιχειροῦντος ὡς τὰ βελτίω παθεῖν συμβουλεύει, Παῦσον, εἶπε, τοιαῦτα λέγειν. Ὅς γὰρ τοῦ φίλου τεθνεῶτος μὴ τοὺς φιλίας τηρεῖ θεσμοὺς, οὗτος οὐδὲ ζῶντος ἦν φίλος ἀληθής. Πρὸς μὲν οὖν τὸν μέγαν δομέστικον οὐδὲν ἔτι εἶπεν, οὕτως ἐμβριθῶς ἀποκρινάμενον. Τῇ μητρὶ δὲ αὐτοῦ προσελθὼν, τὰ ἴσα ἐπεχείρει πείθειν· οἰόμενος, ἂν ταύτην πεῖσαι δυνηθῇ, τὸ σπουδαζόμενον ἥνυκέναι· ὡς οὐκ ἂν ἀντειπόντος τοῦ υἱοῦ, ὅ τι ἂν τῇ μητρὶ δοκοίη καὶ λυσιτελὲς ὁμοῦ καὶ δίκαιον· ὡς δὲ καὶ παρ' ἐκείνης τῆς ἴσης ἔτυχεν ἀπολογίας ἢ καὶ αὐστηροτέρας, μὴ τοιαῦτα κελευούσης συμβουλεύειν, ἃ μὴ συμφέρει πράττειν τὸν υἱὸν, παντελῶς ἀπέσχετο τῆς πείρας. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὁρῶν ἤδη βασιλέα ἐν χρῷ κινδύνου καθεστῶτα, καὶ συνιδὼν ὡς μάλιστα προσῆκον τῶν βασιλέως παίδων πρόνοιαν ποιήσασθαι, καὶ τῆς ἀρχῆς, Ἄννῃ τῇ βασιλίδι προσελθὼν θρηνούσῃ καὶ ὀδυρομένῃ, Ὁ μὲν παρὼν, εἶπε, καιρὸς οὐ πένθους οὐδὲ δακρύων εἶναί μοι δοκεῖ· ὕστερον γὰρ ἡμῖν ἐξέσται εἰ μὴ θεὸς ἀπαλλάξει τῆς προσδοκωμένης συμφορᾶς, ἴλεων ἡμῖν ἄνωθεν ἐπιβλέψας, ὀδυρμῶν καὶ δακρύων ἀναπίμπλασθαι, κατὰ σχολήν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον εἶναί μοι δοκεῖ προσῆκον, ἀσφάλειαν ποιήσασθαι τῶν βασιλέως παίδων. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐδένα Ῥωμαίων ἐπιβουλεύσειν οἴεσθαι ἡμῖν μάλιστα ζῶντος ἐμοῦ καὶ παρόντος ἐνθάδε νῦν· εἰ δ' ἄρα καὶ τοιοῦτον συμβαίη, τί βέλτιον περὶ σοῦ μόνην εἶναί μοι τὴν φροντίδα, καὶ μὴ πάντων ὁμοῦ καὶ παίδων καὶ τῆς ἀρχῆς; Ἡ βασιλὶς δὲ θαυμάζειν ἔφασκεν αὐτοῦ, εἰ τοιαύτης ἀνάγκης περιϊσταμένης, ἐνόμισεν εἶναι τῶν δεόντων καὶ αὐτῆς πυνθάνεσθαι, εἴ τι βούλοιτο τῶν συμφερόντων εἰς τοὺς βασιλέως παῖδας πράττειν καὶ τὴν ἀρχήν. Ἐπέτρεπέ τε ὃ ἂν αὐτῷ δοκοίη κοινῇ λυσιτελεῖν μηδενὸς ἀμελεῖν· ὁ δ' εὐθὺς Ἰωάννην τε βασιλέα τὸν βασιλέως υἱὸν, καὶ τὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ παραλαβών, ἦγαγεν εἰς τὰ βασίλεια· θεραπείαν τε αὐτοῖς τὴν γινομένην προστάξας εἶναι καὶ φρουρὰν τοῖς βασιλείοις ἔκ τε τῆς στρατιᾶς οὓς μάλιστα ἤδει εὐνουστάτους τῷ βασιλεῖ, καὶ τῶν οἰκετῶν τοὺς πιστοτάτους τῶν ἰδίων περὶ πεντακοσίους τὸν ἀριθμὸν καταλιπών, καὶ τοὺς τοὺς πελέκεις ἔχοντας Βαράγγους, ὅσοι ἦσαν· καὶ αὐτὸς διενυκτέρευσεν ἐκεῖ, τῶν βασιλέως παίδων τὴν δυνατὴν ἀσφάλειαν ποιούμενος· εἰς ἑσπέραν δὲ τῆς τετάρτης ἡμέρας, τῇ τοῦ νοσήματος ὀξύτητι κατεργασθείς, ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς, πεντεκαιδεκάτῃ μηνὸς Ἰουνίου ἱσταμένου, τοῦ ἐννάτου καὶ τετρακοστοῦ ἔτους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις, ἐννάτης οὔσης ἰνδικτιῶνος.

Jacobi Pontani notæ.

(81) Hæc augurium quoddam sunt futuræ tempestatis, quæ imperatricem, et imperium exagitatura est, bellum illo quinquennali videlicet, quod paulo post secutum est, de quo libro sequenti.

(82) Duo erant, Joannes et Manuel; de neutrius ortu quidquam dictum. De priore Gregoras lib. x: *Sequente æstate imperatoris conjux Anna domino, quæ Didymotichi prægnans agebat, decimo octavo die Junii filium Joannem imperatorem peperit. Et huic quidem Cantacuzenus Helenam filiam despondit.*

(83) Locus hic in Græco impeditior est, propter voculas, καὶ μὴ πάντων, pro quibus lego, ἢ καὶ πάντων, et puto, sensum hunc esse, quem expressi.

(84) Miror, cum supra illo ægrotante, et moribundo adeo lamentatus sit magnus domesticus, hic revera moriente quomodo non prodat lamentis, et lacrymis amorem quo in eum ardebat incredibili. Sed arbitror pro magnitudine doloris recensantis non potuisse quod volebat scribere.